ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין בזמן התפילה, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בציורוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיג

בו יסופר נפלאות מיציאת מצרים:

א הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה: ב יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
ג מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: ד רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
ה מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: ו הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: ז מְקִימִי מֵעָפָר
דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: ח לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: ט מוֹשִׁיבִי | עֲקֶרֶת הַבַּיִת
אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

אגרות קודש

ב״ה, י״ג טבת, תשט״ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת הפתקא שלו עם המחאה המצורפת, שנמסרה לקופת חשאין אחת המעלות הכי נעלות בענין הצדקה, ובמילא ימשיך לו ולב״ב שיחיו תוספת ברכה והצלחה, מרום המעלות עד למטה מעשרה טפחים בגשמיות, וכמבואר באגה״ק.

ועלי להוסיף עפ״י המבואר בהנ״ל, שאף שכל אחד מחוייב בכל המצות - הנה יש לו מצוה אחת שצריך להיות זהיר בה טפי, וע״פ רוב הנה רואים בהנהגת ההשגחה פרטית באיזה מקצוע הוא, וכיון אשר, לע״ע, איננו עשיר ברכוש גשמי, הרי, אע״פ שע״פ המבואר באגה״ק, בדורנו מצוה להרבות בצדקה, אבל נראה שלא זהו השער שלו ומצוה שיהי׳ זהיר בה טפי, משא״כ בכח השפעתו על הזולת ובמרץ המתאים - יש לו כשרון בגלוי ובהווה. לכן פלא שמתקבל פתקא ממנו בהנוגע לענין צדקה, ואין מזכיר דבר ע״ד השפעתו על הזולת, על הסביבה, ועל ב״ב בהנ״ל, וגם אינו מזכיר מאומה בהנוגע לשיעוריו בתורת הנגלה ובתורת החסידות, ובודאי ימלא עדכ״ז בהזדמנות הכי קרובה.

כיון שכמה מאנ״ש הנהגתם הוא ע״ד הנ״ל, הרי ברשותו לפרסם תוכן הענין שבמכתבי זה, כי קשה הכתיבה לכאו״א בפרט, ומכמה טעמים. ויה״ר שיעשה זה במרץ המתאים, ויהי׳ ג״כ תחלת ההזזה בענין השפעתו על הזולת באופן כזה. וחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם.

בברכה לפרנסה בהרחבה ומתוך הרחבת הדעת המחכה לבשו״ט.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים קיג, קיד .....ג

ג) מאמר ד"ה יהודה אתה יודוך אחיך וגו'
אור ליום ג' פרשת ויחי, עשרה בטבת ה'תשל"ח ..... ה

ד) משיחות שבת פרשת ויחי, עשרה בטבת
ה'תנש"א..... י

ה) לקוטי שיחות – פרשת ויחי
(בלה"ק) כרך ה .....כב

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח
המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל .....ל

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ויחי.....לב

ח) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת ויחי ..... לג

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת ויחי .....עח

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת ויחי ..... עט

יא) לוח "היום יום" לשבוע פרשת ויחי .....צ

יב) הלכה יומית לעיון ברמב"ם .....צב

שיעורי רמב"ם – מהדורת חזק:

יג) – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת ויחי ..... צה

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת ויחי ..... קכב

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת ויחי..... קל

טז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק א, משלי פרק א.....קלח

יז) משניות – מסכת כלים
ביאור קהתי.....קמ

יח) עין יעקב מסכת יומא ..... קמז

יט) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף פה עד דף צא ..... קמח

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו"ר הזקן .....קפ

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
אדמו"ר הזקן .....קפ

כב) לקוטי תורה
אדמו"ר הזקן .....קפא

כג) שערי אורה
אדמו"ר האמצעי .....קפג

כד) מאמרי הצ"צ – מאמרי הצ"צ תרי"ד-תרט"ו
אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... קפד

כה) תורת שמואל תרל"ב
אדמו"ר מוהר"ש .....קפה

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב
אדמו"ר מוהרש"ב.....קפה

כז) ספר המאמרים – ה'תרפ"ו
אדמו"ר מוהריי"צ.....קפו

כח) לקוטי דיבורים
אדמו"ר מוהריי"צ.....קפז

כט) אגרות קודש
אדמו"ר מוהריי"צ.....קצ

ל) חומש לקריאה בציבור ..... קצא

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת ויחי .....קצח

לב) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש..... קצט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. אור ליום ג' פ' ויחי, עשרה בטבת, יהפך לשמחה

- בחדרו - ה'תשל"ח*

- הנחה -

יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ וְגוֹ'[1], וּמְבָאֵר כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּ'תוֹרָה אוֹר' רֵישׁ [=תחילת] פָּרָשָׁתֵנוּ[2], שֶׁיְּהוּדָה הוּא - כדברי אמו לאה - **עַל שֵׁם הַפַּעַם** (אחרי שילדתי את ראובן שמעון ולוי) **אוֹדֶה אֶת הַוְיָ'**[3] ולכן "יהודה" **הוּא בְּחִינַת הוֹדָיָה שֶׁבִּכְלָלוּת** שבכל יהודי ישנה בהעלם תכונת ההודי' לה', **וּבִכְדֵי שֶׁהוֹדָיָה זוֹ תִּהְיֶה בְּהִתְגַּלּוּת הוּא עַל־יְדֵי אַחֶיךָ** כלשון הפסוק "יודוך אחיך", **רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי [הָאַחִים שֶׁל יְהוּדָה שֶׁנּוֹלְדוּ לְפָנָיו]. וְזֶהוּ יוֹדוּךָ אַחֶיךָ, שֶׁאַחֶיךָ [רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי] הֵם הַגּוֹרְמִים וּמְבִיאִים בְּחִינַת הַהוֹדָיָה דִּיהוּדָה (שֶׁתִּהְיֶה בְּהִתְגַּלּוּת)** כמו שהקדמת לידת אֶחָיו הביאו לשמו "יהודה" - "הפעם אודה" - כך בעבודת האדם ישנם ג' שלבים המביאים להודי', והעבודה בג' שלבים אלו מביאה להתגלות בחינת ההודי' שבפנימיותו. **וּמְבָאֵר שָׁם, שֶׁרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן הוּא עִנְיָן ב' פָּרָשִׁיּוֹת דִּקְרִיאַת שְׁמַע, וְלֵוִי הוּא עִנְיָן אֱמֶת וְיַצִּיב (שֶׁלְּאַחֲרֵי קְרִיאַת שְׁמַע), וְעַל יְדֵי־זֶה בָּאִים אַחַר־כָּךְ לִשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, בְּחִינַת הַהוֹדָיָה וְהַבִּטּוּל דִּבְחִינַת יְהוּדָה.**

'הודיה' זו המבוארת כאן אין פירושה כפשוט מלשון שבח והודי'. אלא מלשון 'הודאה' וביטול (כאדם המודה ומבטל דעתו מפני חבירו), שכל יהודי מודה שהקב"ה מחי' את העולם, כלשון התפילה: 'מודים' אנחנו לך שאתה הוא אלקינו.

ב) וְהָעִנְיָן הוּא (כַּמְבוֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר' שָׁם), דְּהִנֵּה רְאוּבֵן הוּא עַל שֵׁם כִּי רָאָה גו'[4], **שִׁמְעוֹן עַל שֵׁם כִּי שָׁמַע גו'**[5]. **וְעִנְיָנָם בַּעֲבוֹדַת ה' (בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל), בְּחִינַת רְאוּבֵן הוּא שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ הִיא לֹא בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה לְבַד כִּי־אִם בִּבְחִינַת רְאִיָּה. וְהַיְנוּ שֶׁהַהִתְאַמְּתוּת שֶׁלּוֹ בֶּאֱלֻקוּת הִיא בְּוַדָּאוּת הֲכִי גְּדוֹלָה, בְּדַרְגְּמַת אָדָם שֶׁרוֹאֶה אֵיזֶה דָּבָר שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ שׁוּם סָפֵק בָּזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא עַצְמוֹ רָאָה אֶת הַדָּבָר**[6]. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּעֲבוֹדַת ה', שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁלּוֹ [וּבִפְרָט בְּעִנְיָן דְּהַשְׂגָּחָה פְּרָטִית**[7] שהרי "האדם השם לבו ודעתו על כל הנעשה עמו ומסביב לו רואה הוא אלקות במוחש" ('היום־יום' ד' תשרי)**] הִיא בְּאוֹפֶן (דְּהִסְתַּכְּלוּת**[8]**) שֶׁהָעִנְיָן מִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ כְּאִלּוּ הוּא רוֹאֶה בִּרְאִיָּה חוּשִׁית מַמָּשׁ. וּמֵרְאִיָּה זוֹ הוּא בָּא לִבְחִינַת אַהֲבַת הַוְיָ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[4] **(גַּבֵּי קְרִיאַת שֵׁם רְאוּבֵן) כִּי רְאוּבֵן הוּא** כדברי לאה אמו **עַל שֵׁם כִּי רָאָה** ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי **גו'**[4], **שִׁמְעוֹן עַל שֵׁם כִּי שָׁמַע** כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה **גו'**[5]. **וְעִנְיָנָם בַּעֲבוֹדַת ה' (בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל), בְּחִינַת רְאוּבֵן הוּא שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ הִיא לֹא בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה לְבַד כִּי־אִם בִּבְחִינַת רְאִיָּה. וְהַיְנוּ שֶׁהַהִתְאַמְּתוּת שֶׁלּוֹ בֶּאֱלֻקוּת הִיא בְּוַדָּאוּת הֲכִי גְּדוֹלָה, בְּדַרְגְּמַת אָדָם שֶׁרוֹאֶה אֵיזֶה דָּבָר שֶׁאֵין שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ שׁוּם סָפֵק בָּזֶה, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא עַצְמוֹ רָאָה אֶת הַדָּבָר**[6]. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בַּעֲבוֹדַת ה', שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁלּוֹ [וּבִפְרָט בְּעִנְיָן דְּהַשְׂגָּחָה פְּרָטִית**[7]**] הִיא בְּאוֹפֶן (דְּהִסְתַּכְּלוּת**[8]**) שֶׁהָעִנְיָן מִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ כְּאִלּוּ הוּא רוֹאֶה בִּרְאִיָּה חוּשִׁית מַמָּשׁ. וּמֵרְאִיָּה זוֹ הוּא בָּא לִבְחִינַת אַהֲבַת הַוְיָ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (גַּבֵּי קְרִיאַת שֵׁם רְאוּבֵן) כִּי**

---

*) יצא לאור בקונטרס עשרה בטבת – ה'תשל"ח, "טו טבת ה'תשל"ח". 1) ויחי מט, ח. 2) ד"ה זה (מה, א ואילך). וראה הגהות וביאורי הצ"צ באוה"ת (שסא, ב ואילך. תתקצז, א ואילך. תתשלח, ב ואילך). ד"ה זה תרפ"ח [סה"מ תרפ"ח ע' מח ואילך]. 3) ויצא כט, לה. 4) שם כט, לב. 5) שם כט, לג. 6) ראה אוה"ת וירא קד, א. ד"ה פדה בשלום תשי"ג [תורת מנחם – התוועדויות ח"ז ע' 199 ואילך]. לקו"ש ח"ו ע' 121. וראה גם ד"ה כל מאמינים תרס"ג [סה"מ תרס"ג (הוצאת תשנ"ד) ע' יב ואילך]. כי חלק תש"ט [סה"מ תש"ט ע' מד ואילך]. ולהעיר ג"כ מאגה"ק סי"ט. 7) מכיון שענין זה רואים במוחש (ראה סה"ש תש"ג ע' 119 החילוק שבין ההתבוננות בענין יש מאין להתבוננות בהשגחה פרטית). 8) ראה בארוכה ד"ה יהודה אתה תרפ"ח [סה"מ תרפ"ח שם]. וראה גם תו"א (מה, א), שענין ראובן הוא "לאסתכלא ביקרא דמלכא".

ביאור בדרך אפשר

רָאָה גו׳ כִּי עַתָּה יֶאֱהָבֵנִי. וְהוּא עִנְיָן פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה דִּקְרִיאַת שְׁמַע, וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳[9]. כשם שראי׳ גשמית מביאה לאהבה (ומסיבה זו הוזהרנו ״ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם״ שהעין רואה והלב חומד), כך כאשר מתבונן היהודי בעין שכלו שהקב״ה ברא את העולם ומשגיח עליו בהשגחה פרטית מגיע בזה לאהבת ה׳ בקריאת־שמע כשאומר ״ואהבת.. בכל לבבך״. וכל זה היא העבודה בבחינת ״ראובן״.

ביאור בדרך אפשר

1 כִּי רָאָה גו׳ כִּי עַתָּה יֶאֱהָבֵנִי. וְהוּא עִנְיָן פָּרָשָׁה
2 רִאשׁוֹנָה דִּקְרִיאַת שְׁמַע, וְאָהַבְתָּ אֵת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ
3 גו׳[9].
4 **וּבְחִינַת** שִׁמְעוֹן (עַל שֵׁם כִּי שָׁמַע גו׳) הוּא
5 שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ הִיא בִּבְחִינַת שְׁמִיעָה
6 וְהַשָּׂגָה לְבַד וְלֹא בִּבְחִינַת רְאִיָּה. וּמִכֵּיוָן שֶׁאָז
7 הוּא עֲדַיִן בִּבְחִינַת רְחוּק [בְּדֶגְמַת אָדָם הַשּׁוֹמֵעַ
8 אֵיזֶה דָּבָר שֶׁמְּסַפְּרִים לוֹ, אֲבָל הוּא עַצְמוֹ לֹא
9 רָאָה], לָכֵן אֶצְלוֹ הָעֲבוֹדָה בְּקַו הַיִּרְאָה. וְהוּא
10 עִנְיָן פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת שְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ
11 תִּשְׁמְעוּ גו׳ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה גו׳[10]. דְּמִכֵּיוָן
12 שֶׁעִנְיָן הָאֱלִקוּת אֶצְלוֹ הוּא רַק בִּבְחִינַת שְׁמִיעָה
13 (אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ), לָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָתוֹ
14 בְּקַו הַיִּרְאָה (הִשָּׁמְרוּ לָכֶם גו׳).
15 **וּבְחִינַת** לֵוִי עַל שֵׁם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי[11] הוּא מַה
16 שֶׁאַחַר קְרִיאַת שְׁמַע אוֹמְרִים אֱמֶת
17 וְיַצִּיב וְכוּ׳ הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ, הַדָּבָר הַזֶּה קָאֵי עַל
18 הַתּוֹרָה, כִּי עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי
19 (כְּדִלְקַמָּן).
20 ג) **וּבְאוּר** הָעִנְיָן, הִנֵּה ג׳ בְּחִינוֹת הַנַּ״ל (רְאוּבֵן
21 שִׁמְעוֹן וְלֵוִי) הֵם ג׳ הַקַּוִּין שֶׁעֲלֵיהֶם
22 הָעוֹלָם עוֹמֵד[12] [גַּם הָעוֹלָם קָטָן זֶה הָאָדָם[13],
23 אַתֶּם קְרוּיִן אָדָם[14]] תּוֹרָה עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת
24 חֲסָדִים. בְּחִינַת רְאוּבֵן (אַהֲבָה) הוּא קַו הַגְּמִילוּת־חֲסָדִים. כִּי כַּאֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ
25 אַהֲבַת ה׳ יֵשׁ לוֹ גַּם אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל [שֶׁהֲרֵי אַהֲבַת ה׳ וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הֵם כֻּלָּא
26 חַד[15]], וְלָכֵן, עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּקַו הַגְּמִילוּת־חֲסָדִים, כִּי אַהֲבָה הִיא[16] סִבַּת הַחֶסֶד
27 וּפְנִימִיּוּתָהּ, הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וּבְחִינַת שִׁמְעוֹן (יִרְאָה) הוּא קַו
28 הָעֲבוֹדָה, עִנְיָן הַתְּפִלָּה, קַו הַשֹּׂמְאל [וּבִתְפִלָּה גוּפָא הוּא עִנְיָן פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה
29 דִּקְרִיאַת שְׁמַע, כַּנַּ״ל], הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וּבְחִינַת לֵוִי עַל שֵׁם יִלְוֶה אִישִׁי
30 אֵלַי הוּא קַו הַתּוֹרָה, כִּי עַל יְדֵי אוֹרַיְתָא יִשְׂרָאֵל וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד[17].

ביאור בדרך אפשר

42 קָאֵי [=מוסב] עַל הַתּוֹרָה, כִּי עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה יִלְוֶה
43 אִישִׁי [=הקב״ה] אֵלַי (כְּדִלְקַמָּן). להבנת ג׳ בחינות אלו, יקדים כי הן
44 הם ג׳ הקוין: תורה (לוי), עבודה (שמעון), גמילות־חסדים (ראובן).
45 ג) **וּבְאוּר הָעִנְיָן, הִנֵּה ג׳ בְּחִינוֹת הַנַּ״ל (רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי)**
46 **הֵם ג׳ הַקַּוִּין** המוזכרים ב׳פרקי
47 אבות׳ **שֶׁעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם**
48 **עוֹמֵד[12] [גַּם הָעוֹלָם קָטָן זֶה**
49 **הָאָדָם[13], אַתֶּם** [=בני־ישראל]
50 **קְרוּיִן אָדָם[14]] תּוֹרָה עֲבוֹדָה**
51 **וּגְמִילוּת חֲסָדִים. בְּחִינַת**
52 **רְאוּבֵן (אַהֲבָה) הוּא קַו**
53 **הַגְּמִילוּת־חֲסָדִים. כִּי כַּאֲשֶׁר**
54 **יֵשׁ לוֹ אַהֲבַת ה׳ יֵשׁ לוֹ גַּם**
55 **אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל [שֶׁהֲרֵי אַהֲבַת**
56 **ה׳ וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הֵם כֻּלָּא**
57 **חַד** [=דבר אחד][15]**], וְלָכֵן,**
58 **עֲבוֹדָתוֹ** של האוהב את ה׳ **הִיא**
59 **בְּקַו הַגְּמִילוּת־חֲסָדִים, כִּי**
60 **אַהֲבָה הִיא[16] סִבַּת הַחֶסֶד**
61 **וּפְנִימִיּוּתָהּ,** ו׳חסד׳ הוא השפעה
62 לתחתון - **הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה**
63 **לְמַטָּה. וּבְחִינַת שִׁמְעוֹן**
64 **(יִרְאָה) הוּא קַו הָעֲבוֹדָה,**
65 **עִנְיָן הַתְּפִלָּה, קַו הַשֹּׂמְאל**
66 **[וּבִתְפִלָּה גוּפָא הוּא עִנְיָן**
67 **פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת שְׁמַע,**
68 **כַּנַּ״ל],** שבתפילה האדם נמצא
69 בתנועה לצאת מענייניו ולהתעלות
70 למעלה - **הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה**
71 **לְמַעְלָה. וּבְחִינַת לֵוִי עַל שֵׁם**
72 **יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי הוּא קַו**
73 **הַתּוֹרָה, כִּי עַל־יְדֵי אוֹרַיְתָא**

---

9) ואתחנן ו, ה. 10) עקב יא, יג. שם, טז. 11) ויצא כט, לד. 12) אבות פ״א מ״ב. 13) תנחומא פקודי ג. ובכ״מ. 14) יבמות סא, רע״א. 15) סה״ש קיץ ה״ש״ת ע׳ 3. ועוד. 16) אגה״ק סט״ו (קכג, א). דרמ״צ יב, ב. צז, סע״א ואילך. וראה גם לקו״ת ראה לב, ד. 17) ראה זח״ג עג, א.

ביאור בדרך אפשר

[=תורה] יִשְׂרָאֵל וְקַדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד [=ישראל והקב״ה דבר אחד] שהתורה מקשרת את היהודי עם הקב״ה[17]. וְזֶהוּ עִנְיָן יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי, כִּי עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נַעֲשֶׂה חִבּוּר עִם אִישִׁי זֶה הַקָּבָ״ה שהקב״ה נמשל ל׳איש׳ וישראל ל׳אשה׳, עַד שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חַד. וְזֶהוּ מַה שֶׁבְּחִינַת לֵוִי הוּא עִנְיָן אֱמֶת תפילת וַיַּצִּיב כו׳ הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁקָּאֵי (כַּנַּ״ל) עַל הַתּוֹרָה. וכל ג׳ אופני עבודה אלו הם הקדמה להתגלות מדריגת ״יהודה״.

ד) וְזֶהוּ יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ, שֶׁהָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת (אַחֶיךָ) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, ב׳ פַּרְשִׁיּוֹת דִּקְרִיאַת שְׁמַע וֶאֱמֶת וַיַּצִּיב, הִיא הַקְדָּמָה וְהַכָּנָה לִבְחִינַת יְהוּדָה, הָעֲבוֹדָה דִּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, הוֹדָיָה וּבִטּוּל, כְּעַבְדָא קַמֵּי מָרֵיהּ [=כעבד בפני אדונו][18]. שֶׁהַבִּטּוּל דִּתְפִלַּת הָעֲמִידָה הוּא בִּטּוּל בְּתַכְלִית לְמַעְלָה גַּם מֵהַבִּטּוּל דִּקְרִיאַת שְׁמַע. וְכַמּוּבָן גַּם מֵחִלּוּקֵי הַדִּינִים (בְּעִנְיָן הֶפְסֵק וְכוּ׳ (להפסיק בשאילת שלום) בֵּין קְרִיאַת־שְׁמַע לִשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה שבתפילת שמונה־עשרה אסור כלל להפסיק, כיון שצריך לעמוד בביטול מוחלט[19]. וְעִנְיָן זֶה [מַה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי מַגִּיעִים אַחַר־כָּךְ לִבְחִינַת יְהוּדָה (בֵּן הָרְבִיעִי)] הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ[20] בְּעִנְיָן ג׳ הַכְּתָרִים [כֶּתֶר תּוֹרָה כֶּתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת, שֶׁהֵם בְּג׳ הַקִּוּיִן תּוֹרָה (כתר תורה) עֲבוֹדָה (כתר מלכות) וּגְמִילוּת חֲסָדִים (כתר כהונה)[21]] וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב שֶׁעוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן[22] [שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהֶם], שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לִבְחִינַת כֶּתֶר שֵׁם טוֹב הוּא עַל־יְדֵי ג׳ הַכְּתָרִים, עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן.

ה) וְהִנֵּה זֶה שֶׁבְּחִינַת יְהוּדָה צָרִיךְ לְהַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, הַיְנוּ בִּכְדֵי שֶׁהַהוֹדָיָה דִּבְחִינַת יְהוּדָה תִּהְיֶה בְּגִלּוּי. אֲבָל בְּהֶעְלֵם וּבִכְפְנִימִיּוּת חֲרֵי הוֹדָיָה זוֹ הִיא בִּתְמִידוּת. וְכַמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[23] שֶׁהַיּוּ״ד דִּיהוּדָה מוֹרֶה עַל הַהֹוֶה וְהַתְּמִידוּת כְּמוֹ כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים ש״יעשה׳ פירושו שתמיד עושה כך[24], דְּהַיְנוּ שֶׁהַהוֹדָיָה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הִיא בִּתְמִידוּת. דְּמַה שֶׁכָּתוּב[3] הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת הַוָּיָ׳ שמשמעותה רק ״הפעם״ ולא תמיד (שֶׁלֹּא כָּל הָעִתִּים שָׁווֹת) הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּלּוּי, מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית (וּבִפְרָט מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגָּלוּת), אֲבָל נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל [שֶׁהִיא מָהוּתוֹ הָאֲמִתִּי] הִיא תָּמִיד בְּאָמְנָה אִתּוֹ (עם הקב״ה)[25] וְאוֹדֶה אֶת הַוָּיָ׳

1 וְזֶהוּ עִנְיָן יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי, כִּי עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה
2 נַעֲשֶׂה חִבּוּר עִם אִישִׁי זֶה הַקָּבָ״ה, עַד שֶׁיִּשְׂרָאֵל
3 וְקַדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד. וְזֶהוּ מַה שֶׁבְּחִינַת
4 לֵוִי הוּא עִנְיָן אֱמֶת וַיַּצִּיב כו׳ הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁקָּאֵי
5 (כַּנַּ״ל) עַל הַתּוֹרָה.
6 ד) וְזֶהוּ יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ, שֶׁהָעֲבוֹדָה
7 דִּבְחִינַת (אַחֶיךָ) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי,
8 ב׳ פַּרְשִׁיּוֹת דִּקְרִיאַת שְׁמַע וֶאֱמֶת וַיַּצִּיב, הִיא
9 הַקְדָּמָה וְהַכָּנָה לִבְחִינַת יְהוּדָה, הָעֲבוֹדָה
10 דִּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, הוֹדָיָה וּבִטּוּל, כְּעַבְדָא קַמֵּי
11 מָרֵיהּ. שֶׁהַבִּטּוּל דִּתְפִלַּת הָעֲמִידָה הוּא בִּטּוּל
12 בְּתַכְלִית לְמַעְלָה גַּם מֵהַבִּטּוּל דִּקְרִיאַת שְׁמַע.
13 וְכַמּוּבָן גַּם מֵחִלּוּקֵי הַדִּינִים (בְּעִנְיָן הֶפְסֵק וְכוּ׳)
14 בֵּין קְרִיאַת־שְׁמַע לִשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה. וְעִנְיָן זֶה
15 [מַה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן
16 וְלֵוִי מַגִּיעִים אַחַר־כָּךְ לִבְחִינַת יְהוּדָה (בֵּן
17 הָרְבִיעִי)] הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַיָּדוּעַ בְּעִנְיָן ג׳
18 הַכְּתָרִים [כֶּתֶר תּוֹרָה כֶּתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת,
19 שֶׁהֵם בְּג׳ הַקִּוּיִן תּוֹרָה עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים]
20 וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב שֶׁעוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן [שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהֶם], שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ
21 לִבְחִינַת כֶּתֶר שֵׁם טוֹב הוּא עַל־יְדֵי ג׳ הַכְּתָרִים, עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן.
22 ה) וְהִנֵּה זֶה שֶׁבְּחִינַת יְהוּדָה צָרִיךְ לְהַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן
23 וְלֵוִי, הַיְנוּ בִּכְדֵי שֶׁהַהוֹדָיָה דִּבְחִינַת יְהוּדָה תִּהְיֶה בְּגִלּוּי. אֲבָל
24 בְּהֶעְלֵם וּבִכְפְנִימִיּוּת חֲרֵי הוֹדָיָה זוֹ הִיא בִּתְמִידוּת. וְכַמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳
25 שֶׁהַיּוּ״ד דִּיהוּדָה מוֹרֶה עַל הַהֹוֶה וְהַתְּמִידוּת כְּמוֹ כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים,
26 דְּהַיְנוּ שֶׁהַהוֹדָיָה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הִיא בִּתְמִידוּת. דְּמַה שֶׁכָּתוּב
27 הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת הַוָּיָ׳ (שֶׁלֹּא כָּל הָעִתִּים שָׁווֹת) הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּלּוּי, מִצַּד
28 הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית (וּבִפְרָט מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגָּלוּת), אֲבָל
29 נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל [שֶׁהִיא מָהוּתוֹ הָאֲמִתִּי] הִיא תָּמִיד
30 בְּאָמְנָה אִתּוֹ וְאוֹדֶה אֶת הַוָּיָ׳ הוּא אֶצְלוֹ בִּתְמִידוּת, וְאֵין שַׁיָּךְ בָּזֶה שׁוּם שִׁנּוּי
41 לְמַעְלָה מֵהֶם], שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ

ביאור בדרך אפשר

42 לִבְחִינַת כֶּתֶר שֵׁם טוֹב הוּא עַל־יְדֵי ג׳ הַכְּתָרִים, עוֹלֶה עַל
43 גַּבֵּיהֶן.
44 ה) וְהִנֵּה זֶה שֶׁבְּחִינַת יְהוּדָה צָרִיךְ לְהַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה
45 דִּבְחִינַת רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, הַיְנוּ בִּכְדֵי שֶׁהַהוֹדָיָה דִּבְחִינַת
46 יְהוּדָה תִּהְיֶה בְּגִלּוּי. אֲבָל
47 בְּהֶעְלֵם וּבִכְפְנִימִיּוּת חֲרֵי
48 הוֹדָיָה זוֹ הִיא בִּתְמִידוּת.
49 וְכַמְּבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[23]
50 שֶׁהַיּוּ״ד דִּיהוּדָה מוֹרֶה עַל
51 הַהֹוֶה וְהַתְּמִידוּת כְּמוֹ כָּכָה
52 יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים ש״יעשה׳
53 פירושו שתמיד עושה כך[24], דְּהַיְנוּ
54 שֶׁהַהוֹדָיָה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד
55 מִיִּשְׂרָאֵל הִיא בִּתְמִידוּת. דְּמַה
56 שֶׁכָּתוּב[3] הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת
57 הַוָּיָ׳ שמשמעותה רק ״הפעם״ ולא
58 תמיד (שֶׁלֹּא כָּל הָעִתִּים שָׁווֹת)
59 הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְהַגִּלּוּי, מִצַּד
60 הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגּוּף וְנֶפֶשׁ
61 הַבַּהֲמִית (וּבִפְרָט מִצַּד הֶעְלֵם
62 וְהֶסְתֵּר הַגָּלוּת), אֲבָל נֶפֶשׁ
63 הָאֱלֹקִית שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד
64 מִיִּשְׂרָאֵל [שֶׁהִיא מָהוּתוֹ
65 הָאֲמִתִּי] הִיא תָּמִיד בְּאָמְנָה
66 [=נאמנות. בתוקף התקשרות] אִתּוֹ
67 (עם הקב״ה)[25] וְאוֹדֶה אֶת הַוָּיָ׳

---

18) שבת י, א. 19) ראה שו״ע אדה״ז סס״ו ס״א־ב (בנוגע לק״ש) וסי׳ קד (בנוגע לתפלה). וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 18 הערה 58. 20) ראה בארוכה לקו״ש ח״ד ע׳ 1214 ואילך. 21) המשך תער״ב בתחלתו. 22) אבות פ״ד מי״ג. 23) בתחילת הדרוש. 24) איוב א, ה. וראה שעהיוה״א רפ״ד. 25) תניא ספכ״ד.

ביאור בדרך אפשר

1 הוּא אֶצְלוֹ בִּתְמִידוּת, וְאֵין שַׁיָּךְ בָּזֶה שׁוּם שִׁנּוּי חַס־וְשָׁלוֹם.
2 וְהַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי הוּא בִּכְדֵי
3 לְעוֹרֵר[26] אֶת הַהוֹדָיָה שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב שֶׁתִּהְיֶה בְּגִלּוּי, וְעַד
4 שֶׁתֵּצֵא פְּעוּלָּתָהּ מֵהַכֹּחַ אֶל הַפּוֹעֵל מַמָּשׁ בְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר
5 וּמַעֲשֶׂה. ש׳הודיה׳ זו שבפנימיותו
6 תתגלה ותתעורר מהעלמה עד שתעורר
7 אותו גם למעשה המצוות בפועל.
8 ו) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּכָּתוּב (יהודה אתה
9 יודוך אחיך) יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ,
10 שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי הַהוֹדָיָה
11 דִּבְחִינַת יְהוּדָה נַעֲשֶׂה יָדְךָ
12 בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ בְּרוּחָנִיּוּת,
13 (כַּמְּבֹאָר הָעִנְיָן בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳
14 ש׳אוריך׳ הם עניני העולם, וצריך
15 להתעסק עמם לא בחשק ורצון (׳פנים׳)
16 אלא כמו בעל כרחו (׳עורף׳)[27]) וְגַם
17 בְּגַשְׁמִיּוּת, דְּאֵין מִקְרָא יוֹצֵא
18 מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[28]. וּלְאַחֲרֵי יָדְךָ
19 בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ נֶאֱמַר גּוּר אַרְיֵה
20 יְהוּדָה גו׳ לֹא יָסוּר שֵׁבֶט
21 מִיהוּדָה גו׳ שהיא נבואה על
22 הגאולה העתידה[29], וְיֵשׁ לוֹמַר
23 בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר שֶׁבָּזֶה שפסוק זה
24 נאמר לאחרי ״ידך בעורף אויביך״
25 מְרֻמָּז שֶׁיָּדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ
26 הוּא עוֹד לִפְנֵי הַגְּאֻלָּה[30].
27 דְּהִנֵּה גּוּר אַרְיֵה גו׳ לֹא יָסוּר
28 שֵׁבֶט מִיהוּדָה קָאִי [=מוסב] עַל
29 דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, שֶׁמִּזַּרְעָם יִהְיֶה
30 מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[31] שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר
31 וְקָם שֵׁבֶט [=מלך מושל ורודה]
32 מִיִּשְׂרָאֵל[32] [שֶׁאָז יִהְיֶה וְעַבְדֵי
33 דָּוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם[33], וְדָוִד
34 עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם[34],
35 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַפְטָרָה דְּשַׁבָּת
36 הֶעָבָר, שֶׁמִּינִיהּ מִתְבָּרְכִין
37 כֻּלְּהוּ יוֹמִין [=משבת מתברכים כל
38 הימים][35]. וְלִפְנֵי זֶה, בְּסִיּוּם

1 חַס־וְשָׁלוֹם. וְהַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רְאוּבֵן
2 וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי הוּא בִּכְדֵי לְעוֹרֵר[26] אֶת הַהוֹדָיָה
3 שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב שֶׁתִּהְיֶה בְּגִלּוּי, וְעַד שֶׁתֵּצֵא
4 פְּעוּלָּתָהּ מֵהַכֹּחַ אֶל הַפּוֹעֵל מַמָּשׁ בְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר
5 וּמַעֲשֶׂה.
6 ו) **וּמַמְשִׁיךְ** בַּכָּתוּב יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ, שֶׁעַל־
7 יְדֵי גִּלּוּי הַהוֹדָיָה דִּבְחִינַת יְהוּדָה
8 נַעֲשֶׂה יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ בְּרוּחָנִיּוּת (כַּמְּבֹאָר
9 הָעִנְיָן בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[27]) וְגַם בְּגַשְׁמִיּוּת, דְּאֵין
10 מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[28]. וּלְאַחֲרֵי יָדְךָ בְּעוֹרֶף
11 אוֹיְבֶךָ נֶאֱמַר גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה גו׳ לֹא יָסוּר שֵׁבֶט
12 מִיהוּדָה גו׳[29], וְיֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אֶפְשָׁר שֶׁבָּזֶה
13 מְרֻמָּז שֶׁיָּדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ הוּא עוֹד לִפְנֵי
14 הַגְּאֻלָּה[30]. דְּהִנֵּה גּוּר אַרְיֵה גו׳ לֹא יָסוּר שֵׁבֶט
15 מִיהוּדָה קָאִי עַל דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, שֶׁמִּזַּרְעָם יִהְיֶה
16 מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[31] שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר וְקָם שֵׁבֶט
17 מִיִּשְׂרָאֵל[32] [שֶׁאָז יִהְיֶה וְעַבְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם[33], וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם
18 לְעוֹלָם[34], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהַפְטָרָה דְּשַׁבָּת הֶעָבָר, שֶׁמִּינִיהּ מִתְבָּרְכִין כֻּלְּהוּ
19 יוֹמִין[35]]. וְלִפְנֵי זֶה, בְּסִיּוּם זְמַן הַגְּלוּת[36], יִהְיֶה יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ, שֶׁכָּל אֹיְבֵי
20 יִשְׂרָאֵל [שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים עַל שֵׁם יְהוּדָה[37]] תִּפּוֹל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד[38].
21 עַל־יְדֵי גִּלּוּי הַהוֹדָיָה שֶׁבִּכְלָלוּת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁבָּאָה בְּפוֹעַל בְּמַחְשָׁבָה
22 דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, בְּחֵקּוֹתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ גו׳[39], הִנֵּה עַל־יְדֵי זֶה יִהְיֶה
23 (כְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים בְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי[40]) וְנָפְלוּ אוֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם וְגו׳.
24 ז) **וְיֵשׁ** לוֹמַר דְּזֶהוּ גַּם קֶשֶׁר דִּיהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ
25 לְוִיחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁגַּם כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בְּגָלוּת (שֶׁכָּל
26 הַגָּלוּיוֹת, הַמַּלְכֻיּוֹת[41] נִקְרָאוֹת עַל שֵׁם) מִצְרַיִם הֵם בִּבְחִינַת וַיְחִי עַל־יְדֵי לִמּוּד
27 הַתּוֹרָה תּוֹרַת־חַיִּים, וְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[42] וָחַי בָּהֶם [וּכְפֵרוּשׁ כְּבוֹד
28 קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן שֶׁאָמַר לְנֶכְדּוֹ כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ עַל

ביאור בדרך אפשר

39 זְמַן הַגְּלוּת[36], יִהְיֶה יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ, שֶׁכָּל אֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל
40 [שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים עַל שֵׁם יְהוּדָה[37]] תִּפּוֹל עֲלֵיהֶם
41 אֵימָתָה וָפַחַד[38]. עַל־יְדֵי גִּלּוּי הַהוֹדָיָה שֶׁבִּכְלָלוּת נִשְׁמוֹת
42 יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁהודי׳ זו בָּאָה בְּפוֹעַל בְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה,
43 בְּחֻקּוֹתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי
44 תִּשְׁמְרוּ גו׳[39], הִנֵּה עַל־יְדֵי־
45 זֶה יִהְיֶה (כְּהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים
46 בְּפָרָשַׁת בְּחֻקּוֹתַי[40]) וְנָפְלוּ
47 אוֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם וְגו׳.
48 ז) וְיֵשׁ לוֹמַר דְּזֶהוּ גַּם קֶשֶׁר
49 דִּיהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ
50 בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ לְתחילת הפרשה
51 וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם,
52 שֶׁגַּם כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְצָאִים
53 בְּגָלוּת (שֶׁכָּל הַגָּלוּיוֹת, שאנו
54 נמצאים בשעבוד הַמַּלְכֻיּוֹת[41]
55 נִקְרָאוֹת עַל שֵׁם) מִצְרַיִם הֵם
56 בִּבְחִינַת וַיְחִי עַל־יְדֵי לִמּוּד
57 הַתּוֹרָה תּוֹרַת־חַיִּים וְקִיּוּם
58 מִצְוֹתֶיהָ עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר[42] וָחַי
59 בָּהֶם [וּכְפֵרוּשׁ כְּבוֹד קְדֻשַּׁת
60 אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן שֶׁאָמַר לְנֶכְדּוֹ
61 כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר הַ׳צֶּמַח

---

26) וע״ד המבואר בתניא פמ״ב (ס, א). 27) מה, ג. 28) שבת סג, א. וש״נ. 29) ויחי מט, ט־יו״ד. 30) להעיר שגם בגלות מצרים (שכימי צאתך מארמ״צ אראנו נפלאות — בגאולתנו עתה) קדם ליציא״מ: ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים גו׳ (שמות ג, כא ובמרז״ל שם). 31) כבפיה״מ להרמב״ם פ׳ חלק יסוד הי״ב ״ומזרע שלמה דוקא״. וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 215 הערה 53. וש״נ. 32) בלק כד, יז. רמב״ם הל׳ מלכים פי״א ה״א. 33) יחזקאל לז, כד. 34) שם, כה. 35) ראה זח״ב סג, ב. פח, א. 36) להעיר מרמב״ם הל׳ מלכים ספי״א דגם לאחרי ביאת המשיח הסדר הוא: וילחום מלחמות ה׳ וינצח, ואח״כ ובנה מקדש במקומו כו׳ וקבץ נדחי ישראל כו׳. 37) ב״ר פצ״ח, ו (עה״פ יהודה אתה יודוך אחיך). וראה אוה״ת ויחי שדמ, א. 38) בשלח טו, טז. 39) ר״פ בחוקותי. 40) כו, ח. 41) ב״ר פט״ז, ה. 42) אחרי יח, ה.

ביאור בדרך אפשר

צָדֶק׳ עַל הַפָּסוּק וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, כמסופר ב״היום־יום״: בהיות ה״צמח צדק״ ילד ולמד את הכתוב ״ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה״, תירגם לו מורו - על פי פירוש בעל־הטורים - יעקב אבינו חי את שבע־עשרה השנים הטובות ביותר במצרים. כשבא הביתה מה׳חדר׳ שאל את זקנו אדמו״ר הזקן: היתכן שיעקב אבינו, בחיר האבות, יהיו מבחר שנות חייו - י״ז שנה שגר בארץ מצרים ׳ערות הארץ׳? ענה לו אדמו״ר הזקן: **שֶׁעַל־יְדֵי שֶׁוְּאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו גוֹ׳ לְהוֹרוֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה לְהַתְקִין לוֹ בֵּית תַּלְמוּד** שתהא שם תורה ושיהיו השבטים הוגים בתורה **כו׳**[43] **הָיָה בְּחִינַת ״רָחֵי״ גַּם בְּמִצְרַיִם**[44]**], וְעַל־יְדֵי זֶה נַעֲשָׂה**[45] **(יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ) יָדְךָ בְּעוֹרֶף אוֹיְבֶךָ, וּכְמַאֲמַר רַז״ל**[46]

ביאור בדרך אפשר

כְּשֶׁהַקּוֹל קֹל יַעֲקֹב בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת אֵין יְדֵי עֵשָׂו שׁוֹלְטוֹת, וִיתֵירָה מִזּוֹ, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עַצְמָם מְסַיְּעִים לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁיּוּכְלוּ לִלְמוֹד תּוֹרָה וּלְקַיֵּם מִצְוֹת מִתּוֹךְ הַרְחָבָה, וּבְאוֹפֶן דְּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ מוֹסִיף וְאוֹר. וְאוֹר זֶה דּוֹחֶה אֶת חוֹשֶׁךְ הַגָּלוּת וּמֵבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ מַמָּשׁ.

---

43) ויגש מו, כח. תנחומא שם (פרש״י שם). 44) היום יום ע׳ יב. 45) וי״ל דזה מרומז גם בזה שהתחלת הסדרה בתו״א היא בפסוק זה. 46) ב״ר פס״ה, כ.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שישי עמ׳ ב

את הציבור לפי שעה מאיסורים, עקרו חכמים דין תורה גם בקום ועשה, אבל בתקנה לדורות לא מצינו שעקרו חכמים דבר מהתורה בקום עשה.

שנינו במשנה (פז:): שאשה שהלך בעלה למדינת הים ואמר לה עד אחד שמת בעלה, ונישאת לאחר, ואחר כך בא בעלה, נוהגים בה כמה דינים, וביניהם, **וְלֹא זֶה וָזֶה** – בעלה הראשון וכן השני שנשאה לו, **מְטַמְּאִין לָהּ** – אם הם כהנים אסורים הם להיטמא לה במותה. מבררת הגמרא: **מְנָלָן** דין זה, שאם בעלה הראשון כהן אסור להיטמא לה. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** במצות טומאת הכהן לקרובים (ויקרא כא ב) ׳**כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו** וגו׳ **לָהּ יִטַּמָּא**׳, **וְאָמַר מַר** בפירוש הפסוק, ״**שְׁאֵרוֹ**׳ **זוֹ אִשְׁתּוֹ**, שמותר לכהן להיטמא לאשתו, **וּכְתִיב** באותה פרשה (שם כא ד) ׳**לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלוֹ**׳, שמשמע שבעל אינו מיטמא לאשתו, הרי שיש **בַּעַל שֶׁמִּיטַּמֵּא וְיֵשׁ בַּעַל שֶׁאֵין מִיטַּמֵּא, הָא כֵּיצַד**, כלומר מתי נטמא הבעל לאשתו ומתי אינו נטמא, **מִיטַּמֵּא הוּא לְאִשְׁתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְאֵינוֹ מִיטַּמֵּא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה**, ולכן במשנתינו שאשתו הלכה ונישאת לאחר הרי היא מחללת אותו, ולכן אין בעלה הראשון מיטמא לה.

הגמרא ממשיכה לבאר את מה ששנינו במשנתינו על אותה אשה: **וְלֹא זֶה וָזֶה** – בעלה הראשון והשני אינם **זַכָּאִין בִּמְצִיאָתָהּ** של האשה **וְכוּ׳**. מבארת הגמרא: הטעם שבעלה הראשון אינו זכאי במציאתה, כיון **דְּטַעֲמָא מַאי אָמוּר רַבָּנַן** – מה הטעם שתיקנו חכמים **שְׁמִצִּיאַת אִשָּׁה** תהא שייכת **לְבַעְלָהּ, כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּיהֲוֵי לֵיהּ** – בכדי שלא תהיה ביניהם **אֵיבָה** – שנאה ומריבה, אבל **הָכָא,** באשה האסורה עליו, אדרבה, **תֵּיהֲוֵי לֵיהּ אֵיבָה וְאֵיבָה** – מוטב שתהיה ביניהם איבה ותצא ממנו, שהרי אסורה היא לו.

ממשיכה הגמרא לבאר את המשנה: **וְאִין** בעלה הראשון והשני זוכים **כְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ.** מבארת הגמרא הטעם שבעלה הראשון אינו מקבל את מעשה ידיה, **טַעְמָא מַאי אָמְרֵי רַבָּנַן שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ** של האשה שייכים **לְבַעְלָהּ, מִשּׁוּם דְּקָאָכְלָה מְזוֹנֵי** – שהיא מקבלת מזונות מבעלה, וכנגדם תיקנו לו חכמים שמעשה ידיה שלו, אבל **הָכָא,** באשה האסורה עליו, **כֵּיוָן** שקנסוה חכמים **דְּמְזוֹנֵי לֵית לָהּ** – שאין לה מזונות ממנו, **מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לָאו דִּידֵיהּ** – לא תקנו לו חכמים שמעשה ידיה שלו.

עוד שנינו במשנה: ׳**וְלֹא מֵיפֵר נְדָרֶיהָ**׳. מבארת הגמרא: הטעם שבעלה הראשון אינו מיפר את נדריה, **דְּטַעְמָא מַאי אָמַר רַחֲמָנָא** – מדוע אמרה התורה **בַּעַל מֵיפֵר** את נדרי אשתו, הרי זהו **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַנֶּה** על בעלה בנדרים שיש בהם עינוי נפש, כגון שלא תרחץ או שלא תתקשט, אבל **הָכָא,** באשה האסורה לו, טוב הדבר שלא יוכל להפר את נדריה, **תִּתְעַנֶּה וְתִתְעַנֶּה,** כדי שתצא ממנו.

עוד שנינו במשנה: **הָיְתָה בַּת יִשְׂרָאֵל נִפְסֶלֶת מִן הַכְּהוּנָּה וְכוּ׳** ובת לוי מן המעשר.

בס"ד. משיחות שבת פרשת ויחי (ועשרה בטבת יהפך לשמחה) ה'תנש"א.

א. סיום וחותם ספר בראשית, ספר ראשון[1] **שבתורה — שלאחרי־זה מכריזים "חזק חזק ונתחזק" (כמנהג ישראל**[2] **בסיום וחותם כל הספרים, החל מספר הראשון, ספר בראשית), שרומז על החיזוק וההתחזקות**[3] **דבני ישראל בכל עניניהם — הוא בפרשת ויחי, "ויחי יעקב"**[4].

והענין בזה:

בנוגע ל"(ויחי) יעקב" מצינו עילוי גם לגבי אברהם ויצחק — כדאיתא בגמרא[5] **"יעקב אבינו לא מת.. וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא.. מקרא אני דורש, שנאמר**[6] **ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" — "ויחי יעקב", "חי הוא** לעולם**"**[7].

וכיון שחכמינו ז"ל למדו ש"יעקב אבינו לא מת" ("ויחי יעקב") מזה שהכתוב "מקיש הוא **לזרעו, מה זרעו בחיים** אף הוא **בחיים" (ולא מהכתוב בפרשתנו**[8] **בנוגע** ליעקב עצמו **"ויגוע ויאסף אל עמיו", "ומיתה לא נאמרה בו"**[9]**) — מובן, שהענין ד"ויחי יעקב" ("יעקב אבינו לא מת") תלוי ב"זרעו", שעל־ידי־זה ש"זרעו בחיים" "אף הוא בחיים".**

ויש לומר שזהו הטעם שענין זה נאמר ביעקב ("יעקב אבינו לא מת"), ולא באברהם ויצחק — כי "זרעו בחיים" שייך ביעקב **שזרעו בשלימות ("מיטתו שלימה"**[10]**), מה־שאין־כן אברהם ויצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשו**[11]**, ולכן גם הענין ד"הוא בחיים" (שנעשה על־ידי־זה ש"זרעו בחיים") שייך ביעקב דוקא**[12].

וההסברה בזה[13] **— מדתו של יעקב היא מדת** האמת, **כמו שכתוב**[14] **"תתן אמת ליעקב"**[15]**, ותכונת האמת שנמשכת וחודרת בכל הדרגות (מלמעלה מעלה עד למטה מטה) בכל התוקף והשלימות, ולכן "זרעו (שכולל זרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות**[16]**) בחיים", ועל־ידי־זה מתגלה הנצחיות דחיי יעקב (גם בעולם הזה**[17]**), "אף הוא בחיים".**

ועל־פי־זה מובן תוכן החיזוק וההתחזקות **("חזק חזק ונתחזק")** דבני ישראל **שבסיום וחותם ספר בראשית, ספר** ראשון **(ובמילא גם** החיזוק הראשון **והעיקרי) שבתורה — הסך־הכל (סיום וחותם) דספר בראשית שבו מסופר תולדות חייהם של** האבות**[18]**, **אשר "מעשה אבות סימן (ונתינת־כח)** לבנים**"**[19] — "ויחי יעקב", **"מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" — שבזה מרומז ש"זרעו" של יעקב,** כל אחד ואחד מבני ישראל, **האנשים והנשים והטף** עד סוף כל הדורות**[20]**, **בכל הזמנים והמצבים ובכל המקומות, הוא "בחיים", חיים** אמיתיים, **כמו שכתוב**[21] **"ואתם**

1) כמרומז בשמו — "בראשית" — מלשון ראשית (ראשון).

2) ראה שו"ע או"ח סו"ס קלט ובנ"כ. הנסמן בלקו"ש חכ"ה ע' 474.

3) וג"פ ("חזק חזק ונתחזק") — שהחיזוק גופא הוא באופן של חזקה, "בתלת זימני הוי חזקה" (ב"מ קו, רע"ב. וש"נ).

4) להעיר שבכ"מ נקראת הפרשה בשם "ויחי יעקב" (רמב"ם בסדר תפלות כל השנה בסוף ספר אהבה).

5) תענית ה, ב.

6) ירמי' ל, יו"ד.

7) פירש"י תענית שם.

8) מט, לג.

9) כפירוש רש"י על הפסוק (פשוטו של מקרא) "ויגוע ויאסף, ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת" — שכוונתו למארז"ל בתענית שם, אלא שבתענית למדו זה מהפסוק ("מקרא אני דורש") ש"מקיש הוא לזרעו". וראה גם תוד"ה יעקב תענית שם: "וכן משמע מדכתיב ויגוע, ולא כתיב וימת".

10) פירש"י פרשתנו מז, לא.

11) פסחים נו, א.

12) ראה חדא"ג מהרש"א לתענית שם: "מש"ה נקט יעקב (טפי מאברהם ויצחק) כמו שהוזכר בקרא בהקישא, דלא שייך אלא ביעקב להקישו לזרעו, משא"כ באברהם ויצחק משום זרעו ישמעאל ועשו".

13) ראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 8. וש"נ.

14) מיכה בסופו.

15) ראה תורת לוי"צ לתענית שם (ס"ע ז') ש"אמ"ת ליעק"ב הוא תיבות יעק"ב ל"א מ"ת".

16) ובזה גופא — כל אחד ואחד מישראל, שהרי אם חסר ח"ו אצל אחד מישראל (בדור אחד), אין זה אמת.

17) שהרי בנוגע לעוה"ב אין חידוש בדבר. וראה חדא"ג מהרש"א שם: "אם שלא מת בנפש.. אמאי נקט יעקב טפי מאברהם ויצחק".

18) "ספר הישר", "ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים" (ע"ז כה, א).

19) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו.

20) ראה אגה"ק ס"ז: "נשמתו (של יעקב).. כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם".

21) ואתחנן ד, ד.

הדבקים בה' אלקיכם חיים"[22], על־ידי תורתו "תורת חיים"[23], ומצוותיה עליהם נאמר[24] "וחי בהם".

ב. לכאורה יש מקום לשאלה: הרי מצינו בדברי ימי ישראל בכל הדורות (וגם בדורנו זה) שיש כמה מבני ישראל שלא רואים אצלם בגלוי ההנהגה על־פי התורה ומצוות בחיי היום־יום, ואם־כן איך אומרים ש"זרעו (כל זרעו[25]) בחיים"?

והמענה לזה — מפורש בדברי הגמרא:

לאחרי שהגמרא אומרת ש"יעקב אבינו לא מת" — באה שאלה: "וכי בכדי ספדו ספדנייא כו'", כלומר, איך אפשר לומר ש"יעקב אבינו לא מת", הרי בפועל ובגלוי "ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא". והתירוץ על זה — "מקרא אני דורש, שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים. מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". כלומר, כיון ש"מקרא אני דורש", כן הוא האמת (ש"הוא בחיים"), וזה ש"חנטו חנטייא כו'" — "נדמה להם שמת, אבל חי הוא"[7].

ומזה מובן גם בנוגע ל"זרעו בחיים" — שכיון שמפורש בקרא[26] שהמעמד ומצב דבני ישראל בכל הדורות (עד לדור האחרון של הגלות, שבהם תקויים ההבטחה "כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים") הוא באופן ש"זרעו בחיים", בודאי כן הוא האמת, ואם ישנם כאלה שטוענים שיש כמה מבני ישראל שאינם מתנהגים על־פי תורה ומצוות בחיי היום־יום — אין זה אלא ש"נדמה להם" שחסר חס־ושלום בהענין ד"זרעו בחיים", אבל האמת היא ש"זרעו בחיים".

זאת ועוד: כיון ש"מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים", הרי הטענה שיש חלישות וחסרון בהענין ד"זרעו בחיים" (ויש לומר — אפילו באחד מזרעו[25]), היא פגיעה, רחמנא־ליצלן, בהענין ד"הוא בחיים", בחיים דיעקב!

וההסברה בזה (שבכל מעמד ומצב "זרעו בחיים", ועל־ידי־זה "אף הוא בחיים") — על־פי מאמר רבותינו ז"ל[27] "אף־על־פי שחטא ישראל[28] הוא", וכפסק־דין הרמב"ם[29] "מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה.. הוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו". היינו, שהנהגתו בפועל היפך התורה אינה אלא ענין חיצוני מפני ש"תקפו יצרו הרע", ואילו רצונו הוא "להיות מישראל.. לעשות כל המצוות כו'", ולכן מבלי הבט על מעמדו ומצבו בפועל ובגלוי, "ישראל הוא", ויש לו שייכות לכל התורה כולה[30], כמו שכתוב[31] "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" — "ירושה" אינה תלויה בהנהגתו של היורש, כי־אם במציאותו בתור יורש, להיותו מזרעו של יעקב[32] ("קהלת יעקב").

ג. ויש לומר, שענין זה מרומז בסיום וחותם פרשת "ויחי יעקב" — "ויישם בארון במצרים"[33]:

"בארון במצרים" — היו "עצמות יוסף" כל זמן שהיו בני ישראל במצרים, ובצאתם ממצרים כתיב[34] "ויקח משה את עצמות יוסף עמו, כי השבע השביע את בני ישראל לאמר, פקד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם", כמו שכתוב בסוף פרשתנו[35] "וישבע יוסף את בני ישראל לאמר, פקד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה".

---

22) ראה זהר פרשתנו (רטז, א): "ויחי יעקב.. ועמך כולם צדיקים.. מ"ט בגין דמתדבקין בגופא דמלכא דכ' ואתם הדבקים גו' חיים" (הובא באוה"ת פרשתנו ע' שנד).

23) ראה אבות דר"נ ספל"ד.

24) אחרי יח, ה.

25) ראה לעיל הערה 16.

26) ולא רק באופן של דרש ("מקרא אני דורש") — שהרי הדרש הוא "מקיש הוא לזרעו", היינו, שהדרש מלמדנו ש"אף הוא בחיים" כמו ש"זרעו בחיים", אבל בנוגע ל"זרעו" אין צורך בדרש, כיון שמפורש בקרא.

27) סנהדרין מד, רע"א.

28) "ישראל" דייקא — שם המעלה דיעקב, ע"ש "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל" (וישלח לב, כט), נוסף לכך שגם השם "יעקב" הוא אותיות יו"ד עקב, שרומז שגם במעמד ומצב של "עקב" (ועד ש"ידו אוחזת בעקב עשו") נמשך וחודר היו"ד — אות ראשונה (ראש התיבה) דשם הוי', "חלק הוי' עמו יעקב חבל נחלתו" (האזינו לב, ט), ועד שזוהי מציאותו של יהודי — יו"ד.

29) הל' גירושין ספ"ב.

30) ומרומז גם ב"ישראל (הוא)" — ר"ת יש ששים ריבוא אותיות לתורה (מגלה עמוקות אופן קפו).

31) ברכה לג, ד.

32) להעיר, שיעקב ענינו תורה, כמ"ש "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל" (תהלים עח, ה).

33) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 476 ואילך. חכ"ו ע' 85 ואילך.

34) בשלח יג, יט.

35) נ, כה.

ויש לומר על דרך הרמז – ש"עצמות יוסף" רומז על העצמיות (עצמות מלשון עצם הדבר[36]) דבני ישראל (כל ישראל נקראים על־שם יוסף, כמו שכתוב "נוהג כצאן יוסף"[37]), והפירוש ד"ויישם בארון במצרים" הוא, שגם במעמד ומצב ד"מצרים", שיש "מצירים לישראל"[38] (החל וכולל המיצר ד"תקפו יצרו הרע"), נמצא העצם דבני ישראל ("עצמות יוסף") בשלימות – "בארון", כמו דבר שמונח בתוך ארון סגור מכל הצדדים ששום דבר אינו יכול לפגוע בו.

ועוד: ארונו של יוסף קשור עם ארון הברית, כמאמר רבותינו ז"ל[39] "כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו.. מהלכין זה עם זה", ויש לומר הרמז בזה – שהארון המגין על העצם דבני ישראל הוא ארון הברית, שבו נמצאים הספר־תורה והלוחות, "חרות על הלוחות"[40], אותיות החקיקה, ש"הם מיניה וביה והן דבר אחד ממש עם האבן שנחקקו בו", עד שאי־אפשר להפריד ביניהם[41], היינו, שהקשר של יהודי עם התורה הוא באופן שהתורה חקוקה בו ומתאחדת עמו למציאות אחת, ומבלי הבט על מעמדו ומצבו בגלוי (גם כאשר שייכותו לארון הברית היא בהעלם[42]) לא שייך להפריד חס־ושלום בין יהודי לתורה, כיון שזוהי מציאותו האמיתית, ובלשון הזהר[43] "ישראל אורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד".

ד. ומזה למדים הוראה בנוגע להאופן שבו נעשה החיזוק דבני ישראל ("חזק") **במצרים, בזמן הגלות**, "כל המלכיות (גליות) נקראו על־שם **מצרים**"[38], **עד לגלות זה האחרון, שמצד קושי וארוכות הגלות שלא בערך לשאר הגליות, יש צורך בחיזוק גדול יותר:**

החיזוק דבני ישראל בזמן הגלות נעשה על־ידי ההכרזה "ויחי יעקב", **ש"יעקב אבינו לא מת.. מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים". כלומר, הדגשת** מעלתו האמיתית **של כל אחד ואחד מישראל (זרעו של יעקב) מצד** מציאותו **ש"ישראל הוא". שלכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו בגלוי, יכול וצריך** לגלות **את מעלתו האמיתית (על־ידי־זה שישוב בתשובה, ויקיים התורה ומצוותיה במעשה בפועל) – שעל־ידי־זה** מחזקים ומעודדים את רוחו **לבוא למעמד ומצב של חיים ("זרעו בחיים") אמיתיים גם** בפועל ובגלוי.

לעומת זאת, כשמדגישים ומבליטים את החסרון **של אלה מבני ישראל שלעת־עתה אינם מקיימים תורה ומצוות, ולא עוד אלא שמוסיפים** בהפחדות ואיומים **בעונשים קשים, רחמנא־ליצלן היו־לא־תהיה – לא זו בלבד שלא זו הדרך לפעול בהם (ובכלל)** חיזוק **בעניני יהדות, תורה ומצוותיה, אלא** אדרבה, **על־ידי־זה** מחלישים **את רוחם, ויתירה מזה,** מרחקים **אותם מתשובה, תורה ומצוותיה, כנראה במוחש (ובפרט בדורנו זה) שהדרך היחידה לקרב לבם של בני ישראל לאביהם שבשמים היא ההוכחה** בדרכי נועם ודרכי שלום[44], **מתוך** אהבת ישראל **דוקא – "יוכיחן**[45] **משה** שאוהבן"[46].

ובהדגשה יתירה בנוגע לדורנו זה – שאלה שלעת־עתה אינם מקיימים תורה ומצוות הם "תינוקות שנשבו", **ודינם מפורש בפסק־דין הרמב"ם**[47] **ש"בני התועים האלה ובני בניהם**

36) כמו בגוף האדם – שעצם מבנה הגוף הוא (לא הבשר והגידים כו') ע"י העצמות.

37) תהלים פ, ב ובפירש"י.

38) ב"ר פט"ז, ה.

39) סוטה יג, סע"א.

40) תשא לב, טז.

41) לקו"ת ר"פ בחוקותי ור"פ חוקת. ובכ"מ.

42) להעיר מהענין דגניזת הארון (רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד. וראה לקו"ש חכ"א ע' 156 ואילך).

43) ח"ג עג, א.

44) להעיר מפרטי דיני תוכחה – רמב"ם הל' דיעות פ"ו ה"ז ואילך. שו"ע אדה"ז (או"ח סקנ"ו ס"ז ואילך. חו"מ הל' אונאה ס"ל).

45) דב"ר פ"א, ד.

46) ראה גם קדושת לוי פ' בראשית (ד"ה רבותינו ז"ל אמרו) בפירוש מארז"ל (ב"ר ספ"ב) "במעשיהן של צדיקים חפץ ואינו חפץ במעשיהן של רשעים", ש"מעשיהן של רשעים" רומז על עבודת ה' בשנאה וכעס על עוברי רצונו ית', ואעפ"כ, "חפץ יותר במעשיהם של צדיקים שיקרבו כל העולם כולו לעבוד את הבורא ע"י דברי נועם.. ולא ע"י כעס.. כי דרכו ומדתו של השי"ת הוא טוב, וחפץ שהכל יקרבו אליו ע"י טוב". ושם פ' חוקת (ד"ה ודברתם אל הסלע): "יש בני בחינות במוכיח.. אחד שמוכיח בדברים טובים, דהיינו, שאומר לכל איש ישראל גודל מעלתו ומקום מקור מחצב נשמתו.. וגודל הנחת רוח להבורא יתברך ממצות כל איש ישראל.. ויש שמוכיח.. בדברים קשים ובדברי ביושים.. והחילוק שביניהם, זה שמוכיח.. בטוב מעלה את נשמת ישראל למעלה מעלה ומספר תמיד בצדקת ובגדלות ישראל כמה גדול כחם למעלה, וראוי הוא להיות מנהיג על ישראל, וזה שמוכיח את ישראל בדברים קשים אינו בבחי' הזאת".

47) הל' ממרים פ"ג ה"ג.

שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם[48], הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו[49] ואינו זריז לאחוז בדרכי המצוות, שהרי הוא כאנוס, ואף־על־פי ששמע אחר־כך [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס, שהרי גדלוהו על טעותם].. לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה".

ה. וענין עיקרי בשלילת הדיבור בסגנון של הפחדות ואיומים, ובפרט בדברים מבהילים ביותר, שאין לחזור עליהם בדיבור משום הציווי המפורש בתורתנו "אל תפתח פה כו'"[50] (נוסף על האמור לעיל בנוגע להיפך התועלת בקירוב לבם של ישראל לאביהם שבשמים) — שזהו היפך האמת (על־פי תורת־אמת), היפך כבודו של הקב"ה, והיפך כבודן של ישראל.

היפך האמת:

פסק־דין מפורש ברמב"ם[51] ש"שקול זה (חשבון העוונות והזכיות) אינו לפי מנין העוונות והזכיות אלא לפי גודלם, יש זכות שהוא כנגד כמה עוונות וכו', ואין שוקלין אלא בדעתו של א־ל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות".

ובנוגע לענינו: כיון שאלה שאינם מקיימים תורה ומצוות בדורנו הם "כתינוק שנשבה.. שהוא כאנוס" — הרי "אונס רחמנא פטריה"[52]; ולאידך, כאשר אותם "תינוקות שנשבו" מקיימים אפילו מצוה אחת בלבד (ועל־אחת־כמה־וכמה כמה מצוות, והעידו חכמינו ז"ל[53] שאין לך אדם מישראל שלא קיים כמה וכמה מצוות[54]), הרי זה חשוב ויקר ביותר וביותר אצל הקב"ה!

ועוד וגם זה עיקר: דוקא בדורנו זה גדולה ביותר ההתעוררות של אותם "תינוקות שנשבו" לשוב לדרך התורה ומצוות, עד כדי כך, שעשרות אלפי יהודים התקרבו ונעשו שומרי תורה ומצוות בפועל ממש, ומוסיף והולך ביתר שאת וביתר עוז.

ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ימלאו לבו לשקול בדעתו (דעת בשר־ודם) חשבון העוונות, ולא עוד אלא להעלות על דל־שפתיו שבגלל שבדורנו זה ישנם כמה וכמה מישראל שלעת־עתה אינם מקיימים תורה ומצוות, לכן יבואו עונשים הכי מבהילים[55], רחמנא־ליצלן היו־לא־תהיה — היפך "דעתו של א־ל דעות" המפורשת בתורה, שיהודים אלה דינם "כתינוק שנשבה.. שהוא כאנוס", ש"רחמנא פטריה"!

היפך כבודו של הקב"ה:

תיאורו של הקב"ה כמי שיושב ומחשב חשבון העוונות וממתין (רחמנא־ליצלן) עד שתתמלא הסאה, ואינו זז משם עד שגובה עבור כל העוונות, וחוזר ומתחיל חשבון חדש של עוונות וממתין, רחמנא־ליצלן, עד שתתמלא הסאה כו' — הוא היפך הכבוד כלפי מעלה, כיון שזהו כמשל מלך אכזרי שמחכה ורוצה להפרע... בה בשעה שהמציאות היא להיפך ממש — שהקב"ה הוא "אב הרחמים", כמפורש בריבוי פסוקים ומאמרי חכמינו ז"ל, החל מי"ג מדות הרחמים: "ה'"[56] ה' (מדת רחמים ב' פעמים דוקא — לפני ולאחרי שחטא[57]) א־ל (אף זו מדת רחמים[58]) רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וגו' נושא עון ופשע וחטאה".

עיקר התעסקותו של הקב"ה היא (לא בחשבון העוונות, אלא) להוסיף ולהרבות שמחות בישראל — כמאמר רבותינו ז"ל[59] "מה הוא (הקב"ה) עושה מאותה שעה (לאחרי ששת ימי בראשית) ועד עכשיו.. יושב ומזווג זיווגים", שיתוסף שמחות חתן וכלה (כולל התכלית ד"פרו ורבו", השמחה דלידת בנים[60] ובנות), הקשורה עם שמחת הגאולה[61] (שאז יהיו הנישואין דהקב"ה וכנסת

48) "ונולדו במינות וגידלו אותם עליו" (דפוס רומי וכת"י תימן).

49) "כתינוק שנשבה לבין הגוים וגידלוהו הגוים על דעתם שהוא אנוס" (שם).

50) ראה לקמן ס"ו.

51) הל' תשובה פ"ג ה"ב.

52) ב"ק כח, סע"ב. וש"נ.

53) ראה חגיגה בסופה. ובכ"מ.

54) ראה תו"א מקץ לא, ג: "אין לך אדם מישראל שלא כיבד את המקום בכך (כנבוכדנצר שהחל ג' פסיעות לכבוד השי"ת) וכל טוב עוה"ז כדאי הוא לו". וראה גם אגרת השמד להרמב"ם פ"ג.

55) ובנוגע להענינים המבהילים שהיו בדור האחרון — ברור ופשוט שאין זה עונש, כדלקמן ס"ז.

56) תשא לד, ו־ז.

57) פירש"י עה"פ — מר"ה יז, ב.

58) פירש"י עה"פ — ממכילתא בשלח טו, ב.

59) ב"ר פס"ח, ד.

60) כולל גם השמחה דכניסה לבריתו של אברהם אבינו (ראה שבת קל, א).

61) ועד"ז בנוגע ל"פרו ורבו" — "אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף", "אוצר ששמו גוף" (יבמות סב, סע"א. וש"נ).

ישראל[62]), כמו שכתוב בברכת נישואין: "מהרה כו' ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה"[63].

ועוד: גם בשעה שהקב"ה מעניש על חטאים (לאחרי שמאריך אף וגבה דיליה[64]) — אין העונש בתור נקמה חס־ושלום, אלא לטובת האדם, כדי לנקותו ולטהרו מלכלוך החטא[65], ובלשון רבינו הזקן[66]: "כמו אב רחמן חכם וצדיק המכה בנו.. כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו".

ויתירה מזה: אף־על־פי שהעונש הוא לטובת האדם, "מרוב אהבתו" של המלך "לבנו יחידו", הרי כיון שהעונש (הרחיצה מלכלוך החטא) גורם צער לבנו יחידו, מצטער הקב"ה על זה וצועק "אוי לי כו'"[67], "בזמן[68] שאדם מצטער שכינה.. אומרת קלני מראשי קלני מזרועי"[69], "עמו אנכי בצרה"[70], "בכל[71] צרתם לו צר"[72] ("בכל זמן שהיו בצרה, היה לו צר"[73]).

והיפך כבודן של ישראל:

כיון שבני ישראל הם בניו של הקב"ה, כמו שכתוב "בנים אתם לה' אלקיכם"[74], ויתירה מזה "בני בכורי ישראל"[75], והקב"ה אוהבם, כמו שכתוב "אהבתי אתכם אמר ה'"[76], "כי נער ישראל ואוהבהו"[77], וכתורת הבעל־שם־טוב[78] שאהבת הקב"ה לכל אחד ואחד מישראל היא גדולה יותר מאהבת הורים זקנים לבנם יחידם שנולד להם לעת זקנתם — אינו סובל דיבורים שהם היפך שבח בניו, ולא עוד אלא שהדיבור היפך שבח בניו פוגע בו (בהקב"ה) כביכול, כמו שכתוב ברור ומפורש "הנוגע בכם נוגע בבבת עינו"[79].

ועד כדי כך, שאפילו בנוגע לנביאי ישראל, ש"רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם"[80], "אין הקב"ה רוצה במי שאומר דילטוריא על ישראל"[81], ועד שנענשו על שאמרו דילטוריא על ישראל, כמו: ישעיהו הנביא, גדול שבנביאים[82] (כבן כרך שראה את המלך[83]), שכאשר אמר "ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב"[84], "אמר לו הקב"ה, ישעיהו, בנפשך אתה רשאי לומר כי איש טמא שפתים אנכי ניחא, שמא ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב, אתמהא, תא חמי מה כתיב תמן, ויעף[85] אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה.. רוץ פה, רצוץ פה למי שאמר דלטוריא על בני"[86], וכיוצא בזה בשאר נביאי ישראל.

ו"אם כך נענשו עמודי עולם.. כשנשאו בעדת ישראל מעט דברים, כל־שכן קל מקלי עולם יתיר לשונו על קהילות ישראל.. לקרוא אותם פושעים ורשעים" (כלשון הרמב"ם[87], וכמו שכתב לפני־זה[88]) "האדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושתים ושלש וארבע, וישנה אותו היטב ואחר־כך ידבר.. מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר, ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אילו יתכן זה, וזה האיש.. כתב אלו הענינים הנכבדים בטופס.. ומסרו ביד איש שישוט בם בכל עיר ובכל מדינה, והאפיל בם לבות בני אדם, שלח חושך ויחשיך".

ו. ועוד בחומר ושלילת הדיבור אודות ענינים של עונש חס־ושלום — מצד האזהרה המפורשת

---

62) שמו"ר ספט"ו.
63) ע"פ ירמי' לג, יו"ד־יא.
64) ירושלמי תענית פ"ב ה"א.
65) ראה כוזרי מאמר שני פמ"ד. עיקרים מאמר רביעי. פל"ח. לקו"ת קרח נג, ד. מטות פו, ב. לקו"ש חכ"ב ע' 71 ואילך. וש"נ.
66) אגה"ק סכ"ב.
67) ירמי' יו"ד, יט. פתיחתא דאיכ"ר כד.
68) חגיגה טו, ב. וש"נ.
69) ושם: "כך הקב"ה מצטער (גם) על דמן של רשעים שנשפך".
70) תהלים צא, טו. וראה תענית טז, א.
71) ישעי' סג, ט. תענית שם. מכילתא ס"פ בשלח.
72) ובפירש"י עה"פ: "לא (באל"ף) צר", "לא היצר להם כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקות, כי מלאך פניו, הוא מיכאל שר הפנים ממשמשי לפניו, הושיעם תמיד בשליחותו של מקום" ("באהבתו ובחמלתו גו'").
73) מצו"ד עה"פ.
74) פ' ראה יד, א.
75) שמות ד, כב.
76) מלאכי א, ב.
77) הושע יא, א.
78) כש"ט הוספות סקל"ג.

79) זכרי' ב, יב.
80) ע"פ ש"ב כג, ב.
81) שהש"ר פ"א, ו (א). וראה זו"ח נח כג, סע"א ואילך.
82) יל"ש ישעי' רמז שפה.
83) חגיגה יג, ב.
84) ישעי' ו, ה.
85) שם, ו.
86) שהש"ר שם. וראה בארוכה אגרת השמד פ"ב.
87) באגרת השמד שם.
88) שם פ"א.

בתורתנו הקדושה תורת אמת: "אל תפתח פה לשטן":

איתא בגמרא[89] "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.. מאי קראה, שנאמר[90] כמעט כסדום היינו[91], מאי אהדר להו נביא, שמעו[92] דבר ה' קציני סדום", "שהדיבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין עד שהשטן מקטרג.. שראוי לכך, וזהו שכתוב כמעט כסדום היינו וגו', שאמר כן בדרך הדמיון לענין העונש, ומדת הדין אהדר ליה דראוי לכך כו'"[93].

ומזה מובן לאידך – ובמכל־שכן וקל־וחומר, שהרי "מדה טובה מרובה כו'"[94] – עד כמה צריכים להשתדל בלימוד זכות על בני ישראל:

אם בדברים בלתי־רצויים "הדיבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין עד שהשטן מקטרג כו'" (אף שבודאי אין הקב"ה שומע את דבריו של השטן, ואדרבא כמו שכתוב[95] "יגער ה' בך השטן") – בדברים טובים, לימוד זכות על בני ישראל (שרצונו וחפצו של הקב"ה שילמדו זכות על בניו), בודאי ובודאי שדיבור זה פועל פעולתו שהקב"ה יקבל הלימוד זכות[96], כפי שמצינו בגדעון, ש"בימיו[97] היו ישראל בצרה והיה הקב"ה מבקש אדם שילמד עליהם זכות.. כיון שנמצא זכות בגדעון שלמד עליהם זכות[98], מיד נגלה עליו המלאך[99], שנאמר וירא אליו מלאך ה' ויאמר לו לך בכחך זה, בכח זכות שלמדת על בני", "אמר הקב"ה, יש בך כח ללמד סניגוריא על ישראל, בזכותך הם נגאלים"[100].

ומצינו בדברי ימי ישראל בכל הדורות, שגדולי ישראל השתדלו והרבו בלימוד זכות על בני ישראל, גם כשהיו בשפל המצב כו', עד שהיה צורך ב"דיבור בדרך דמיון" כדי למצוא עליהם לימוד זכות, ועל־אחת־כמה־וכמה בנידון־דידן, שאין צורך לחפש לימוד זכות, ובודאי שאין צורך ב"דיבור בדרך דמיון", כיון שהמציאות בפועל היא שהחסרון בקיום התורה ומצוות אינו אלא מפני האונס דתינוק שנשבה. ולאידך, במצב כזה גדולה ביותר המעלה והחשיבות דכל מצוה, אפילו מעשה אחד, דיבור אחד או מחשבה אחת, ועל־אחת־כמה־וכמה התעוררות גדולה של אלפים ואלפים מישראל שנתקרבו ליהדות, ומוסיף והולך (כנ"ל סעיף ו).

ולכל לראש – ה'לימוד זכות' בנוגע לקירוב וזירוז הגאולה – שכיון שכבר "כלו כל הקיצין"[101], עוד בזמן הגמרא, ועל־אחת־כמה־וכמה לאחרי אריכות וקושי הגלות במשך יותר מאלף ותשע מאות שנה ועדיין לא בא... ובנוגע לתשובה ("אין הדבר תלוי אלא בתשובה"[101]) – כבר עשו תשובה, שהרי אין לך אדם מישראל שלא הרהר תשובה (לא רק פעם אחת, אלא) כמה פעמים במשך ימי חייו, שעל־ידי־זה נעשה "בשעתא חדא וברגעא חדא"[102] מרשע גמור צדיק גמור, כפסק־דין הגמרא[103] שהמקדש את האשה "על־מנת שאני צדיק (גמור[104]) אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה" – הרי בודאי ובודאי שמשיח צדקנו צריך לבוא תיכף ומיד ממש, אשר כדאי הוא לימוד זכות זה לגאול את ישראל, ובפרט שנוסף על ה'לימוד זכות', הרי זה גם פסק־דין של כמה וכמה רבנים ומורי־הוראה בישראל, וכיון שהתורה "לא בשמים היא"[105], הרי פסק־דין זה בבית־דין של מטה מחייב כביכול ומזכה גם את בית־דין של מעלה, וכן יקום!

---

89) ברכות יט, סע"א. כתובות ח. ב. וראה רמ"א יו"ד סשע"ו ס"ב. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' שמירת גוף ונפש סי"ב.

90) ישעי' א, ט.

91) ויש לומר, שישעי' אמר זה כדי שילמדו מזה הזהירות שלא לפתוח פה – ע"ד מארז"ל (ע"ז ד, סע"ב ואילך) "לא דוד ראוי לאותו מעשה.. אלא.. שהקים עולה של תשובה".

92) שם, יו"ד.

93) חדא"ג מהרש"א כתובות שם.

94) סוטה יא, א. וש"נ.

95) זכרי' ג, ב. וראה לקמן ס"ז.

96) אפילו כשנגזרה גזירה – כמארז"ל (שבת סג, א. וש"נ) "אפילו הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה", בשביל דבריו של הצדיק שמלמד זכות.

97) תנחומא שופטים ד.

98) באמרו: "ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואי' כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ויתננו בכף מדין" (שופטים ו, יג), "אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו, כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו, ואי' כל נפלאותיו" (פרש"י עה"פ).

99) כ"ה (נגלה עליו המלאך) במדרש תנחומא שלפנינו, אבל בפסוק נאמר "ויפן אליו ה' גו'", ובפרש"י: "הקב"ה בעצמו". וכ"ה ביל"ש שבהערה הבאה: "דין הוא שאגלה אני בכבודי עליו".

100) יל"ש שופטים רמז סב.

101) סנהדרין צז, ב.

102) זח"א קכט, סע"א.

103) קידושין מט, ב. רמב"ם הל' אישות פ"ח ה"ה. טושו"ע אה"ע סל"ח סל"א.

104) ע"פ גירסת האור זרוע סקי"ב.

105) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

ז. ויש להוסיף, שביטול הפתחון־פה דהשטן, וה'לימוד זכות' על בני ישראל - מודגש ביותר בקשר ובשייכות לדורנו זה:

בנבואת זכריה (שקורין בהפטרה דשבת חנוכה) כתיב[95] "ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מוצל מאש". כלומר, הקב"ה בעצמו גוער בשטן שרוצה לקטרג על בני ישראל, להיותו "הבוחר בירושלים", על־שם יראה ועל־שם שלם[106], שלימות היראה[107], שזוהי מציאותו האמיתית של כל אחד ואחד מישראל שנבחר על־ידי הקב"ה ("אתה בחרתנו מכל העמים"), ומוסיף הקב"ה בגערתו על השטן — "הלא זה אוד מוצל מאש", "כלומר[108] לא נשתייר מישראל כי־אם מעט, כאוד שניצל משריפה, ואתה בא לקטרג עליהם שאשחיתם"?!...

ובנוגע לענינו:

דורנו זה, שארית הפליטה מהשואה שבה נהרגו על קידוש־השם ששה מליון יהודים השם־יקום־דמם, הוא בבחינת "אוד מוצל מאש", "כאוד שניצל משריפה". וחלילה־וחס לקטרג עליהם, ועל־אחת־כמה־וכמה בקטרוג חמור, שהנהגתם עלולה להביא שואה נוספת, רחמנא־ליצלן היו־לא־תהיה, "לא תקום פעמיים צרה"[109].

דבר זה חמור שבעתיים — כשהקטרוג על דורנו זה, "אוד מוצל מאש", נעשה תוך כדי חילול כבודם של הקדושים שנהרגו על קידוש־השם, על־ידי הצדקת השואה בכך שנתמלאה הסאה של העוונות.

ובהקדמה:

ישנם ענינים בלתי־רצויים שאינם באים בתור עונש על עונות, כי־אם מפני שכך גזר הקב"ה, ללא טעם והסברה כלל בשכל וחכמת התורה. ובלשון חכמינו ז"ל (בנוגע להריגתו של רבי עקיבא שסרקו בשרו במסרקות של ברזל, ועל־דרך־זה כל עשרה הרוגי מלכות) "שתוק, כך עלה במחשבה לפני"[110], "גזירה היא מלפני"[111] (ולא נאמר על זה "מי חשיד קודשא־בריך־הוא דעביד דינא בלא דינא"[112]). ואבוהון דכולהו — גזירת ברית בין הבתרים, כמו שכתוב[113] "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", שאין זה בגלל עוונות, אלא שכך גזר הקב"ה[114].

ובנידון־דידן: השמדת ששה מליון יהודים באכזריות הכי גדולה ונוראה — שואה איומה שלא היתה (ולא תהיה רחמנא־ליצלן) דוגמתה במשך כל הדורות — לא יכולה להיות בתור עונש על עוונות. שכן, אפילו השטן עצמו לא יוכל למצוא חשבון עוונות בדור ההוא שיהיה בו כדי להצדיק חס־ושלום עונש חמור כזה!

אין לנו שום הסבר וביאור (על־פי חכמת התורה) כלל וכלל על השואה, כי־אם רק ידיעת העובדה ש"כך עלה במחשבה לפני", ואשר "גזירה היא מלפני" [אף שבודאי לא באופן של חפץ (פנימיות הרצון) חס־ושלום, כאמור בתורה "שכינה מה אומרת קלני מראשי כו'", כי־אם ש"ברגע קטן עזבתיך"[115]], ובודאי ובודאי לא ההסבר דעונש על עוונות[116].

ואדרבה: כל אלה שנהרגו בשואה הם קדושים

---

106) תוד"ה הר — תענית טז, א (מב"ר פנ"ו, יו"ד).
107) לקו"ת ראה כט, ד. דרושי ר"ה ס, ב. שה"ש ו, ג. ובכ"מ.
108) פי' מהר"י קרא עה"פ.
109) ל' הכ' — נחום א, ט (וראה לקו"ש חכ"ג ע' 306 הערה 55. וש"נ).
110) מנחות כט, ב.
111) נוסח הפיוט בסדר העבודה דתפילת יוהכ"פ.
112) ברכות ה, ב.
113) לך־לך טו, יג.
114) ראה שמו"ר פ"ה, כב: "וישב משה אל ה' ויאמר, ה' למה הרעותה לעם הזה.. כך אמר (משה) לפני הקב"ה, נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נדונו מדת הדין היתה, ומעשה דור הפלגה.. היאך נדונו ומדת הדין היתה, העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו".
115) ישעי' נד, ז.
116) להעיר ממ"ש אדהאמ"צ בשער התשובה (ה, א) ש"האר"י ז"ל.. אמר בפירוש שבזמנו דווקא בטלו השמדות שהי' בכל משך הזמן הזה ערך ת"ק שנה ("משנת גזרת תתנ"ו שבימי רש"י עד גירוש פורטוגאל בזמן רנ"ב"), וכל אותן שקידשו השם אלפים ורבבות בכל דור כמבואר בס' שבט יהודה מכל פרטי השמדות שהי' בכל שנה בזמן ת"ק שנה הנ"ל.. הכל הי' מנשמות שהיו בזמן בית ראשון", ש"היו אנשים גדולים.. נשמות גבוהות", ו"היו עובדים את ה'.. רק בעון פלילי דע"ז דבקו בו, ולא הי' לכל הדורות הללו.. עלי' ותיקון עד בזמן הפילוסופים שבזמן רש"י והרמב"ם עד האר"י ז"ל", ד"לפי שהיו מוסיפים יניקה לע"ז כתרין דקליפה, ע"כ התיקון הי' במס"נ על קה"ש באמונה פשוטה שהיא נגד סברת שכל האנושי.. אך בזמן האר"י ז"ל שהי' מבחי' התיקון ונגלה אליו חכמת הקבלה האמיתית, בטלו השמדות ולא יהי' עוד". ומכאן הוכחה נוספת (באם יש צורך) שההשמדות דהשואה הו"ע בפ"ע, שאינו בגדר עונש ותיקון, כבפנים.

(כפי שנקראים בפי כל ישראל) כיון שנהרגו על קדושת השם[117] (בגלל היותם יהודים)[118], והשם ינקום דמם (כפי שמוסיף כל יהודי שמזכיר קרבנות השואה), ובנוסח התפלה ד"אב הרחמים": "קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם.. וינקום נקמת דם עבדיו השפוך, ככתוב בתורת משה.. כי דם עבדיו יקום.. ובכתבי הקודש נאמר.. יודע בגוים לענינו נקמת דם עבדיך השפוך", היינו, שהקב"ה מעיד עליהם שהם "עבדיו"[119] (שמציאותו של העבד היא מציאות האדון[120]), ומבטיח ש"ינקום נקמת דם עבדיו השפוך", כיון ששפיכת דמם הוא היפך חפצו...

ועד כדי כך גדלה מעלתם מצד הריגתם על קדושת השם [אפילו לולי עבודתם בקיום התורה ומצוות[121], ועל־אחת־כמה־וכמה בהוספה על גודל מעלתם בקיום התורה ומצוות, שהרי (בעיקר) מסלתה ומשמנה של היהדות התורנית ניספו בשואה] — על־דרך מאמר רבותינו ז"ל[122] בכיוצא בזה "אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן"[123].

ומושלל מלהשתמש בשואה בתור הפחדה בנוגע לעונש על עוונות, ובפרט בנוגע לדורנו זה, "אוד מוצל מאש", שארית הפליטה מהשואה הנוראה, אשר בהנהגתו בחיים על־פי הוראת תורת־חיים, ממשיך בדרך החיים של דור הקדושים לאורך ימים ושנים טובות, בבחינת "זרעו בחיים אף הוא בחיים".

ובודאי שדברי שטנה אלה לא יעשו שום רושם כלל וכלל, ויקויים המשך הכתוב: "ראה העברתי מעליך עוונך והלבש אותך מחלצות.. וישימו הצניף הטהור על ראשו"[124], ובהמשך הענין: "וישב המלאך הדובר בי ויעירני.. ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגו'"[125] — שרואים בפועל ובגלוי שלימות מעלתם כולה של בני ישראל כולם[126] שמאירים ב"נר מצוה ותורה אור"[127].

ח. ויש לקשר האמור לעיל עם ענין שהזמן גרמא (נוסף על הקשר והשייכות לפרשת השבוע) — עשרה בטבת:

"בחודש העשירי בעשור לחודש.. סמך מלך בבל אל ירושלים"[128], ובלשון הרמב"ם[129]: "עשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק" — המאורע הראשון שהביא להשתלשלות המאורעות דשאר הצומות הקשורים עם החורבן והגלות (י"ז תמוז — שבו הובקעה העיר, ותשעה באב — שבו נחרב בית־המקדש, וצום גדליה — שבו נהרג גדליה, ונכבה גחלת ישראל הנשארת כו'), ולכן יש בו חומר לגבי שאר התעניות, ש"אפילו[130] היה חל בשבת, לא היו יכולין לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו[128] בעצם היום הזה"[131].

וצריך להבין: למה נאמר בכתוב זה[132] (והועתק ברמב"ם[133]) "סמך מלך בבל אל ירושלים", "סמך" דייקא, שהוא גם מלשון עזר וסיוע, כמו "סומך נופלים" — בה בשעה שמדובר אודות המצור על ירושלים, התחלת (שכולל כל ההמשך ד)החורבן והגלות?!

ויש לומר הביאור בזה: בפסוק זה (ביחזקאל) — שעיקרו (לא סיפור המאורע, שכבר סופר לפני־זה, במלכים וירמיהו, אלא) כתיבת המאורע לדורות, "כתב לך את שם היום הזה את עצם היום הזה" —

117) ראה יל"ש תהלים רמז תשא: "אליך ה' נפשי אשא, זה דורו של שמד שנתמשכנו על קדושת השם".

118) ראה שו"ת חת"ס יו"ד סשל"ג. אה"ע ח"ב סקל"ב. ועוד.

119) ראה סנהדרין מז, סע"א: "באו גוים בנחלתך גו' נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ, מאי עבדיך ומאי חסידך.. חסידך ממש, עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא, וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך" (וראה רמ"א יו"ד סו"ס שעו, ובנו"כ שם). וראה גם אגרת השמד שם.

120) ראה קידושין כג, ב. ובפי' הרשב"א שם.

121) ראה הערה הקודמת.

122) פסחים נ, א. וש"נ.

123) ולהעיר ממ"ש במגיד מישרים (ר"פ תצוה) שה'בית יוסף' הי' ראוי לזכות למסור נפשו על קידוש השם, אלא שבגלל סיבה נענש ולא זכה לכך (וראה בארוכה לקו"ש חכ"א ע' 176 ובהערות שם). וראה יונת אלם פכ"ב: "כל הצדיקים המתים צריכים להתמרק בנהר דינור, חוץ מן הנהרגין על קדושת השם".

124) זכרי' ג, ד־ה.

125) שם ד, א ואילך.

126) ראה בארוכה לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ.

127) משלי ו, כג.

128) יחזקאל כד, א־ב.

129) הל' תעניות פ"ה ה"ב.

130) אבודרהם הל' תעניות, הובא בב"י לטואו"ח סתק"נ.

131) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 267. ועוד.

132) דלא כבשאר הכתובים: "בא נבוכדנאצר מלך בבל.. על ירושלים" (מ"ב כה, א. ירמי' נב, ד).

133) שמכל הפסוקים בחר להביא הפסוק שבו נאמר הלשון "סמך", אף שלא מעתיק לשון הכתוב, כי־אם בשינוי והוספה.

נתבאר התוכן (הפנימי) דכללות ענין החורבן והגלות, שאינו (עונש לשם נקמה חס־ושלום) אלא בשביל עליה גדולה יותר, שזהו התוכן ד"סמך.. אל ירושלים", מלשון "סומך נופלים" — שיתוסף בירושלים (שרומז גם על בני ישראל, כנ"ל סעיף ז) עילוי גדול יותר ויותר, שלא בערך לגבי המעמד ומצב שלפני־זה.

וזהו גם הפירוש ורמז ד"סמך מלך בבל אל ירושלים"[134] — שגם הפעולה דמלך בבל, נבוכדנאצר הרשע, שעשה מצור על ירושלים ("הביאה במצור ובמצוק"), היא עזר וסיוע ("סומך נופלים") לישראל, כי מלך בבל [נוסף לכך שמצד־עצמו אינו יכול לעשות מאומה כיון שאינו אלא "כגרזן ביד החוצב"[135]] אינו יכול לעשות מצור על ירושלים. ירושלים היא עירו של הקב"ה, "עיר אלקינו"[136], "קרית מלך רב"[137], ועיר הבירה של בני ישראל, "קרית חנה דוד"[138], בניו של הקב"ה, ומובן וגם פשוט, שמלך בבל אינו יכול לפגוע חס־ושלום אפילו בחומות ירושלים, ועל־אחת־כמה־וכמה בירושלים עצמה, ובבית־המקדש, ובהכרח לומר שפעולתו של מלך בבל היא עזר וסיוע לבני ישראל.

אלא, שבימים ההם היה העזר והסיוע באופן שבגלוי ובחיצוניות היה מצור, עד לחורבן וגלות, כדי לתקן החטא וכו'. אבל בימינו אלה, שמאז כלה חמתו בבית־המקדש, ולאחרי "מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"[139], ולאחרי כל הגזירות והשמדות רחמנא־ליצלן שסבלו בני ישראל באריכות וקושי הגלות האחרון, ובפרט גזירת השואה בדור האחרון, בודאי נעשה הצירוף והזיכוך בשלימות, "די והותר" — נעשה הענין ד"סמך מלך בבל" אך ורק באופן של טוב הנראה ונגלה לעיני בשר, ובלשון חכמינו ז"ל[140] שהקב"ה אומר לישראל "בני אל תתייראו, כל מה שעשיתי[141] לא עשיתי אלא בשבילכם.. הגיע זמן גאולתכם"!

ובדורנו זה (ובפרט בשנה זו, "היו תהא שנת נפלאות אראנו") צריכה להיות עיקר ההדגשה בתענית דעשרה בטבת — שענינו (ככל התעניות) "לעורר הלבבות לפתוח דרכי תשובה"[142] — בענין ד"סומך נופלים", לחזק ולעודד את רוחם של בני ישראל על־ידי הדגשת מעלתו של כל אחד ואחד מישראל, ואהבת הקב"ה אליו באיזה מעמד ומצב שהוא. שלכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו עד עתה, יכול וצריך לקיים תורה ומצוות בשלימות, כולל ובמיוחד — החיזוק והעידוד על־ידי האמונה בביאת המשיח ובטחון גמור ש"הנה זה (משיח צדקנו) בא"[143], וההוספה בהכנה לביאתו על ידי התשובה וקיום התורה ומצוות, ובלשון ההכרזה דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו: "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"[144], "שובה ישראל עד ה' אלקיך, והכן עצמך ובני־ביתך לקבל פני משיח צדקנו הבא בקרוב ממש"[145].

ט. וענין זה (הדגשת מעלתם של ישראל ואהבת הקב"ה אליהם, והאמונה בביאת המשיח) מודגש בכללות ההנהגה דיום התענית (כולל ובמיוחד עשרה בטבת, שהוא הראשון (בסדר המאורעות) לד' התעניות) — בקריאת התורה, בהפטרה ובתפילה:

בקריאת התורה:

ביום התענית קורין בתורה[146] (בשחרית ובמנחה) י"ג מדות הרחמים, שעל זה ביארו ופירשו חכמינו ז"ל[147] "מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח־צבור והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו כל זמן

134) ובהדגשה יתירה בלשונו של הרמב"ם — "סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק".
135) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ג. ד"ה מים רבים תשי"ז פ"ד. ובכ"מ.
136) תהלים מח, ב.
137) שם, ג.
138) ישעי' כט, א.
139) תניא רפל"ז.
140) יל"ש ישעי' רמז תצט.

141) כולל גם הפעולה דמלך בבל שאינו אלא כגרזן ביד החוצב בו.
142) רמב"ם הל' תעניות רפ"ה.
143) שה"ש ב, ח. וראה שהש"ר עה"פ (פ"ב, ח (ב)).
144) אג"ק שלו ח"ה ס"ע שסא ואילך. שעז ואילך. תח ואילך. ועוד.
145) "היום יום" — ט"ו טבת.
146) נוסף על אמירתן בציבור בתפילה (בשחרית ובמנחה), כבכל יום שאומרים תחנון, ועאכו"כ ביום התענית, שמעלת היחיד היא כמו מעלת הציבור (כמובן ממ"ש בהפטרה "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", שביום התענית הקב"ה "מצוי" ו"קרוב" גם להיחיד, כמו בעשרת ימי תשובה (ר"ה יח, א. וש"נ)), וביתר שאת וביתר עוז בציבור.
147) ר"ה יז, ב.

שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה[148] ואני מוחל להם", "ברית כרותה לי"ג מדות (אם יזכירום ישראל בתפילת תעניתם) שאינן חוזרות ריקם, שנאמר[149] (בהמשך קריאת התורה דיום התענית) הנה אנכי כורת ברית".

וסיום וחותם הקריאה: "נגד כל עמך אעשה נפלאות[150] אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים, וראה כל העם וגו'"[149] — "נפלאות אראנו".

בהפטרה:

בתחילת ההפטרה דיום התענית נאמר[151] "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", שהקב"ה "מצוי" ו"קרוב" לכל אחד ואחד מישראל, כולל זה שאומרים לו "יעזוב (לשון עתיד) רשע דרכו וגו'"[152], וביָדעו שהקב"ה "מצוי" ו"קרוב" (גם) אליו, אזי "יעזוב רשע דרכו וגו' וישוב אל ה' וירחמהו כי ירבה לסלוח". וממשיך בכתוב[153] "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאום ה'":

אם יבוא בשר־ודם ויאמר שצריכים לומר לרשע דברים קשים, לעשות את חשבון העוונות ולהסיק שהעונש על זה הוא כך וכך — אומר הנביא בשמו של הקב"ה "לא מחשבותי מחשבותיכם", "אין שוקלין (חשבון העוונות) אלא בדעתו של א־ל דעות והוא היודע כו'", ולא על־פי דעתו ומחשבתו של בשר־ודם; "ולא דרכיכם דרכי", דרכיו של הקב"ה, "אב הרחמים", הם "דרכי נועם ודרכי שלום", בסבר פנים יפות, שמחה וטוב לבב[154].

והמשך ההפטרה — "כה[155] אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות": דבריו של הקב"ה ("כה אמר ה'") לעורר את ישראל לקיום התורה ומצוות ("שמרו משפט ועשו צדקה") אינם על־ידי איומים רחמנא־ליצלן ורחמנא־ליצלן של עונש, אלא "שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות". כלומר, כיון שתיכף ומיד באה הגאולה האמיתית והשלימה, צריכים להתכונן אליה על־ידי־זה ש"שמרו משפט ועשו צדקה", ולכן "אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע"[156] — שגם הדרך ל"סור מרע" היא על־ידי הדגשת הטוב והחיוב שבדבר, "אשרי אנוש יעשה זאת וגו'".

וסיום ההפטרה בענין הגאולה — "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי"[157], לא רק באופן ד"ונשלמה פרים שפתינו"[158], אלא גם (ובעיקר) הקרבת הקרבנות כפשוטם, וחותם: "נאום אד' ה' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו"[159], שגם אלה שהם "נדחי ישראל" (ברוחניות) מקבצם הקב"ה, ולא רק בתור חלק מכלל ישראל ("נדחי ישראל"), אלא גם הקיבוץ דכל יחיד ויחיד ("עוד אקבץ עליו לנקבציו")[160], וכמו שכתוב[161] "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל".

ובתפילה:

לכל לראש — בתפלה המיוחדת שמוסיפים ביום התענית — אמירת הסליחות (וכן ברכת עננו[162]), שבתחילת הסליחות דעשרה בטבת אומרים הפסוקים "כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות"[163], "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו"[164], "והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו"[165].

והביאור בסדר הפסוקים כפי שנקבעו בסליחות בסדר זה דוקא — שב' הפסוקים "כי עם ה' החסד

148) ומנהג ישראל שלפני השליח־ציבור (בעל־קורא) מכריזים כל הקהל — כל יחיד ויחיד — י"ג מדה"ר בקול רם, ואח"כ חוזר גם השליח־ציבור.

149) תשא לד, יו"ד.

150) "פי' למעלה מן הטעם ודעת, וכמו שאמר דוד ליהונתן נפלאתה אהבתך וגו', כי ע"י יגמה"ר שהמשיך משה רבינו ע"ה נעשה כביכול כריתת ברית והתקשרות להקב"ה עם ישראל לעורר את האהבה, וסלחת כו', שלא יהיו עוונותיכם מבדילין כו' כי חלק ה' עמו" (לקו"ת נצבים מד, ב).

151) ישעי' נה, ו.

152) שם, ז.

153) שם, ח.

154) להעיר מהמשך ההפטרה — "כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון" (שם, יב).

155) שם נו, א.

156) שם, ב.

157) שם, ז.

158) הושע יד, ג.

159) ישעי' שם, ח.

160) ראה שיחת צום גדלי' שנה זו ס"ד.

161) שם כז, יב.

162) שבה מבקשים "אל תפן אל רשענו.. הי' נא קרוב לשועתנו.. טרם נקרא אליך עננו".

163) תהלים קל, ז.

164) שם כה, כב.

165) שם קל, ח.

גו' והוא יפדה את ישראל גו'" אינם נאמרים בסמיכות זה לזה, כסדרם בספר תהלים, אלא מפסיקים ביניהם בפסוק "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו" – שמבקשים מהקב"ה (ובטוחים שהקב"ה שהוא "שומע תפילה" ימלא הבקשה) שתחילה יפדה את ישראל מ"כל צרותיו"[166], ולכל־לראש מהצרה הכי גדולה דהגלות, ואחר־כך "והוא[167] יפדה את ישראל מכל עוונותיו", היינו, שיגאל את ישראל (אפילו) לפני שיעשו תשובה[168], "גם העוון לא יעכב הגאולה, כי הוא יפדה את ישראל מן העוונות"[169],

ובלשון הכתוב בפסוקי "מי א־ל כמוך"[170] (שמכוונים כנגד י"ג מדות הרחמים[171]) – "מי א־ל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא": "לשארית נחלתו", "אותם שישארו מחבלי המשיח"[172] (ובסגנון דלעיל: "אוד מוצל מאש") – "אינו עומד על הפשע להשגיח בו לשלם עליו גמול, אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאילו לא יראנה"[172], "אותם שישארו בבוא הגואל.. אף־על־פי שיהיו חייבים שלא יצאו מהגלות לרוע מעשיהם שעשו, לא יפנה לעד אל מעשיהם, כי חפץ חסד הוא.. וחסדו יגבר על חטאיהם כשיגיע זמן הגאולה"[173],

ועל־אחת־כמה־וכמה לאחרי ש"כלו כל הקיצין", וגם עשו תשובה (כנ"ל סעיף ו), הרי בודאי שתיכף ומיד צריך להיות קיום בקשת בני ישראל "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו"[174].

ונוסף לזה, גם בתפילה שמתפללים בכל יום (שביום התענית, "יום רצון לה'"[175], ניתוסף בה עילוי גדול יותר[176]) – הנה: תפילת העמידה (עיקר התפילה) היא באופן של סמיכת גאולה לתפילה[177] (על־דרך הענין ד"סומך נופלים"),

ותחילתה במעלתם של ישראל – החל מההקדמה "אד'[178] שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך"[179], שהקב"ה הוא הפותח שפתיו של האדם, ועד "שה'[180] מדבר בו ממש על־ידי פיו של האדם.. (ש)הפה הוא רק הכלי שיומשך על־ידו ויתגלה ("ופי יגיד", "יגיד הוא לשון המשכה") דיבורו יתברך"[181],

ולאחרי הקדמה זו מתחילים את התפילה ב"אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב", ה"אבות" דכל אחד ואחד מישראל, ולכן ו"מביא גואל לבני בניהם",

וגם בהמשך התפילה מבקשים כמה פעמים על הגאולה – "ברוך אתה ה' גואל ישראל"[182], "ברוך אתה ה' בונה ירושלים", "ברוך אתה ה' מצמיח

---

166) ויש לומר, שזהו גם הפירוש בפסוק "כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות" – "הרבה גו' פדות" דייקא. כלומר, פדות מכל הצרות, ולכל־לראש מצרת הגלות (דאל"כ אין זה "הרבה גו' פדות"), ואח"כ "והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו", כבפנים.

167) "והוא" (לשון נסתר) דייקא, כי סדר זה (הפדי' מהגלות ואח"כ הפדי' מהעוונות) הוא מצד דעתו ומחשבתו של הקב"ה, ש"לא מחשבותי מחשבותיכם", בהעלם (לשון נסתר) מדעתו ומחשבתו של בשר־ודם.

168) ראה אכי"ר בסופו (פ"ה, כא): "אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע, שלך הוא, השיבנו. אמר להם, שלכם הוא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם נאום ה'. אמרה לפניו, רבש"ע, שלך הוא, שנאמר שובנו אלקי ישענו, לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה" (וראה גם מדרש תהלים פה, ושם מסיים: "אלא שנינו כאחד, שנאמר שובנו אלקי ישענו").

169) מצו"ד עה"פ.

170) מיכה ז, יח ואילך.

171) זח"ג קלא, ב. סידור אדה"ז בסדר תשליך.

172) מצו"ד עה"פ.

173) רד"ק עה"פ.

174) ולאח"ז תהי' גם התשובה בתכלית השלימות – כמרומז בדיוק הלשון "יפדה.. עוונותיו", די"ל שרומז גם על פדיית העוונות להוציאם מלעו"ז ולהעלותם לקדושה – "זדונות ("עוונותיו", ש"עון" הוא במזיד (יומא לו, ב)) נעשו לו כזכיות" (שם פו, ב), ויתירה מזה: "זכיות" ממש, ועד לסוג נעלה יותר של "זכיות" (ראה דרמ"צ קפו, א ואילך. ועוד), "כזכיות" (בכ"ף הדמיון) למעליותא.

175) ישעי' נח, ה. וראה אגה"ת ספ"ב.

176) ע"ד מארז"ל (זבחים צא, רע"א) "אטו שבת למוספין אהנאי, לתמידים לא אהנאי" (בתמי').

177) ברכות ד, ב.

178) תהלים נא, יז.

179) שהיא חלק מהתפילה – "כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח, כתפילה אריכתא דמיא (ברכות שם).

180) לקו"ת שה"ש מא, א. ובכ"מ.

181) ולהעיר, שכיון שבטלה תקנת עזרא שבעל קרי אסור בתפלה עד שיטבול, והעמידו הדבר על הדין שמותר בתפילה בלא טבילה (שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס פח) – נמצא, שהענין ד"אד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", "שה' מדבר בו ממש", הוא גם במעמד ומצב שלפני הטהרה, מצד מעלתו של כאו"א מישראל בכל מעמד ומצב שהוא.

182) לאחרי הבקשה "סלח לנו כו' ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח", "והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל, מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו, ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלין מיד, כמו שאנו מברכים בא"י גואל ישראל" (אגה"ת פי"א).

קרן ישועה", "ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון".

ולאחרי התפילה אומרים בנפילת־אפים "לדוד[183] אליך ה' נפשי אשא"[184], ומסיימים בפסוק "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו", ולאחרי־זה מוסיפים הפסוק "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו"[185], ובסדר זה דוקא, "פדה אלקים את ישראל מכל צרותיו", ואחר־כך "והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו", כנ"ל.

י. ויהי־רצון — והוא העיקר — שמהדיבור, התפילה והבקשה על הגאולה, נבוא לקיומה במעשה בפועל באופן של סמיכת גאולה לתפילה, סמיכות ממש ללא הפסק כלל.

ובפשטות — שתיכף ומיד ממש יקויים מה שכתוב בסוף פרשת השבוע: "ויאמר יוסף[186].. אלקים פקד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב"[187], ובאופן ד"ויחי יעקב", "אף הוא בחיים" בפועל ובגלוי, כיון ש"הקיצו ורננו שוכני עפר"[188], ויעקב (ו"תולדות יעקב יוסף"[189], וכל הצדיקים) עמהם, ו"כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים.. יביאנו בגולה כדי לגאול את בניו"[7].

וכאמור, תיכף ומיד ממש, בזמן ההכנה לקריאה (במנחה) "ואלה שמות בני ישראל"[190], "על שם גאולת ישראל נזכרו כאן. ראובן, שנאמר[191] ראה ראיתי את עני עמי. שמעון, על־שם וישמע אלקים את נאקתם[192]. אשר, על־שם שהיו מאשרין אותן כל שומעי גאולתן וגדולתן, דכתיב[193] ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות. יוסף, על־שם שעתיד הקב"ה להוסיף ולגאול את ישראל.. כשם שגאל אותם ממצרים, דכתיב[194] והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו וגו'"[195] — שנזכרים כאן על־שם גאולת ישראל בפועל ממש, ותיכף ומיד ממש.

183) תהלים מזמור כה.
184) זח"ב רב, ב. אבודרהם. סידור האריז"ל. ועוד.
185) ראה שער הכולל פי"א ס"ח: "בסידור האריז"ל זלקווא לא נמצא זה הפסוק בסיום נפ"א, ואדמו"ר הוסיפו* מטעם המבואר בפע"ח שער נפ"א פ"ב".
186) ורומז גם על יוסף שבדורנו — כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו.

*) להעיר, שהוספת פסוק זה בסיום נפ"א נמצא גם בסידור בית תפלה וסדר דברי הימים להר' משה זכות – אמסטרדם תע"ב.

187) נ, כד.
188) ישעי' כו, יט.
189) וישב לז, ב.
190) ר"פ שמות.
191) שם ג, ז.
192) שם ב, כד.
193) מלאכי ג, יב.
194) ישעי' יא, יא.
195) שמו"ר פ"א, ה.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום חמישי עמ' ב

'וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָכוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבָּדֵל מִקְּהַל הַגּוֹלָה' (עזרא י ח), הרי שיש כח ביד השרים והזקנים להפקיע רכושו של אדם ממנו. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, מֵהָכָא – מכאן נלמד שהפקר בית דין הפקר, שנאמר לגבי הנחלת הארץ לישראל (יהושע יט נא) 'אֵלֶּה הַנַּחֲלֹת אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', ולכאורה קשה, וְכִי מַה עָנְיָן 'רָאשֵׁים' אֵצֶל 'אָבוֹת', כלומר היה לפסוק לומר 'וְרָאשֵׁי מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', ללא תיבת 'הָאָבוֹת', אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, מָה אָבוֹת מַנְחִילִין לִבְנֵיהֶם כָּל מַה שֶּׁירְצוּ, אַף רָאשִׁים מַנְחִילִין אֶת הָעָם כָּל מַה שֶּׁירְצוּ, הרי שיש בכח הראשים שהם בית דין וראשי העם להנחיל ולהקנות ממון לפי דעתם. וכיון שהפקר בית דין הפקר, תיקנו חכמים שירושת אשה קטנה תהיה לבעלה, אך אין מכאן ראיה שגם בסתם איסורים, שאינם שייכים לממון, יש כח לחכמים לעקור דבר מהתורה.

רב חסדא מביא ראיה אחרת מהמשך אותה ברייתא שיש כח ביד חכמים לעקור דין תורה. שנינו בברייתא: 'וּמִיטַּמֵּא לָהּ' – בעל כהן נטמא לאשתו קטנה. ויש להקשות, הָא הָכָא, דְּמַדְּאוֹרַיְיתָא רק אָבִיהָ הכהן מִיטַּמֵּא לָהּ – מותר להטמא לה, ולא בעלה, שהרי מדין תורה אינה נשואה לו, וְאַף על פי כן מִדְּרַבָּנָן מִיטַּמֵּא לָהּ בַּעַל, אפילו שהוא כהן. הרי שיש כח ביד חכמים לעקור דין תורה, שהתירו חכמים לכהן שאינו בעלה להטמא לה. דוחה הגמרא: מה שהתירו חכמים לבעלה להטמא לה, מִשּׁוּם דְּהָוְיָא לָהּ – כיון שאשה קטנה זו נחשבת כמֵת מִצְוָה, שאין מי שיטפל בה, ואף כהן מצווה להיטמא למת מצוה.

תמהה הגמרא על הדחיה: וּמִי הָוֵי מֵת מִצְוָה – וכי אשה זו נחשבת למת מצוה, וְהָתַנְיָא בברייתא, אֵי זֶהוּ מֵת מִצְוָה, כָּל מת שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין, אבל אם המוצא את המת קוֹרֵא לאחרים לבא לעסוק בקבורה, וְאֲחֵרִים עוֹנִין אוֹתוֹ – באים ומסייעים לו, אֵין זֶה מֵת מִצְוָה, ואסור לכהן להטמא לו. ובאשה קטנה זו, הרי בני משפחתה יעסקו בקבורתה ואינה מוטלת בבזיון, ומדוע נחשבת היא למת מצוה שרשאי בעלה הכהן להטמא לה.

מתרצת הגמרא: הָכָא נַמִי – אף כאן, באשתו קטנה, כֵּיוָן דְּקרוביה מהאב לֹא יָרְתֵי לָהּ – אינם יורשים אותה, כיון שהפקיעו מהם חכמים ירושתה ונתנוה לבעל, קָרְיָא וְלֹא עָנוּ לָהּ – אף אם האשה עצמה תקרא לקרוביה לפני מיתתה כדי שיתעסקו בה אחר מיתתה, אינם עונים ובאים, כיון שאינם יורשים אותה. וכל שכן שאנשים אחרים לא יבואו לקוברה, שיאמרו שיש לה בעל וקרובים שיתעסקו בה. ולכן היא נחשבת כמת מצוה, ויש לחכמים קצת טעם וסמך לעקור דין תורה ולהתיר לבעלה להטמא לה.

לקוטי שיחות פרשת־ויחי כרך ה

א.
"וישאו אותו בניו"

על המלים "וישאו אותו בניו"[1] מפרש רש"י: "ולא בני בניו...שהם מבנות כנען..." (כלומר, שבני יעקב נשאו נשים כנעניות). אך בפרשת וישב[2], בפירושו על המלים "וכל בנותיו" מסביר רש"י, שיש בכך מחלוקת[3]: "רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט, ונשאום. רבי נחמיה אומר כנעניות היו, אלא מהו וכל בנותיו — כלותיו, שאין אדם נמנע[4] מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו". יוצא מכך, שבהסבר לפסוק זה נוקט רש"י בשיטת רבי נחמיה[5], ש"כנעניות היו"[6].

ואינו מובן: הדיוק "בניו — ולא בני בניו" הוא בלשון הפסוק, והוא צריך להתאים לכל השיטות שבתורה שבעל־פה, כולל שיטת רבי יהודה, שהשבטים נישאו ל"אחיות תאומות" שלהם, ולא לכנעניות, ובמיוחד כאשר פירוש זה של רבי יהודה הוא הפירוש הראשון והעיקרי בין שני פירושי רש"י בפרשת וישב. ואם כך, מדוע אין רש"י מבאר מה הטעם של "ולא בני בניו" לפי דעת רבי יהודה?

מתורגם ללשון הקודש

מוכרחים לומר, שמזה עצמו אנו לומדים, שהמלים "וישאו אותו בניו" טעונות ביאור רק לפי דעת רבי נחמיה, ואילו לפי דעת רבי יהודה אין צורך לפרשן, כי משמעותן מובנת מפירוש קודם של רש"י (בפרשת וישב).

ב.
היתרון שבכל אחד מן הפירושים

מלימוד פירוש רש"י בפרשת וישב יוצא, במבט ראשון, שהיתרון בפירוש הראשון, "אחיות תאומות נולדו...", הוא, שלפיו משמעות המלה "בנותיו" היא כפשוטה; והמעלה בפירוש השני "בנותיו — כלותיו" היא, שלפיו אין צורך בחידוש כה עצום, שהיו ליעקב בנות רבות, דבר שאינו מוזכר כלל בכל התנ"ך!

ובמיוחד, כאשר במקרים דומים יש בתורה לפחות רמז לכך — על שלוש התאומות שנולדו עם קין ועם הבל, רומזת התורה על ידי הוספת המלה "את" שלוש פעמים[7]; וכן התאומה של בנימין (לפי הפירוש של "ורבותינו דרשו") נלמדת על־ידי המלה "גם"[8], שהתורה מוסיפה שם. וכיון שלגבי כל השבטים האחרים אין שום רמז לענין זה (חוץ משמעון, שלגביו נאמר[9]

---

1) פרשתנו נ, יג.

2) לז, לה.

3) תנחומא באבער וישב יו"ד. יל"ש עה"פ. וראה גם ב"ר פפ"ד, כא ובמפרשים שם.

4) מלשון רש"י "שאין אדם נמנע מלקרוא" (כבב"ר וביל"ש שם) — ולא "כי דרך אדם לקרוא" (כבדעת זקנים מבעה"ת, ועד"ז הוא במדרש שכל טוב ובמדרש אגדה) — משמע שיש איזה חשש בקריאה זו, אלא שמ"מ אין אדם נמנע כו'. והביאור בזה פשוט: כשקורא אדם לחתנו בנו ולכלתו בתו, הרי מקום לטעות שכוונתו היא "בנו" ו"בתו" ממש, ובמילא יאמרו שאח נשא את אחותו. ולכן כותב רש"י, ש(אעפ"כ) אין אדם נמנע כו'.

ועפי"ז מובן בפשטות מה שרש"י אינו מביא הוכחה ממה שנעמי קראה את כלותי' "בנותי" (כברמב"ן כאן, וכבמ"כ לב"ר שם) — כי שם הי' זה לאחרי מיתת בעליהן, והחשש הוא רק בנוגע לאלו שזוכרים שהיו נשואות לבני', ועיקר החידוש — במה שאין אדם נמנע מלקרוא (לחתנו בנו ו)לכלתו בתו, הוא בחיי (בתו ו)בנו.

5) ברמב"ן פ' וישב (לח, ב) מבאר פרש"י ולא בני בניו — שהטעם: "לפי ששאול בן שמעון ושלה בן יהודה היו מבנות כנען ולכן יוציא את כולם", ולפי"ז (אפ"ל ש)פרש"י שבפרשתנו הוא (גם) לדעת ר"י. אבל [נוסף על מה שצריך ביאור: למה יוציא את כולם מצד שאול ושלה], (א) מפשטות לשון רש"י "ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען" משמע שקאי על כל בני השבטים (לבד ממנשה ואפרים — וכההמשך בפרש"י). (ב) לפי פירש"י (אליבא דר"י — שלשיטתו פי' הרמב"ן דברי רש"י דפרשתנו) בפ' וישב (שם) ופ' ויגש (מו, יו"ד) שאול ושלה לא היו מבנות כנען (משא"כ אליבא דר"נ — לשיטת רש"י — שלכן גם שאול ושלה לא נשאו את ארונו (ראה לעיל ע' 228 הערה 3)).

6) רא"ם כאן. גו"א וישב שם.

ברמב"ן פ' וישב שם (וראה גם ש"ח שם): שכוונת ר"נ ב"כנעניות" אינו לכנעניות ממש (ובא רק לשלול דעת ר"י שנשאו את אחיותיהן), כי־אם לנשים שבאו לארץ כנען משאר הארצות. עיי"ש. אבל א) אין זה פשטות ל' רש"י. ב) מפירש"י שבפרשתנו מוכח שהכוונה לכנעניות ממש. וכמ"ש בגו"א שם. וראה להלן הערה 33.

7) בראשית ד, א־ב ופרש"י שם. (וכ"ה גם בב"ר פכ"ב, ג וברש"י שם).

8) וישלח לה, יז ופרש"י שם. (וכ"ה גם בב"ר פפ"ב, ח וברש"י ומ"כ שם).

9) ויצא כט, לג (ד"את" מיותר*). ויש לומר, שגם לפי דעת ר"נ, נולדה תאומה עם שמעון (ולפי דעת ר"י, נולדה עמו תאומה יתירה). ומה

---

*) לכאורה י"ל שכן הוא סגנון הכתוב – וכמו ח"ש כד, לו; כה, ה, ועוד.

(וכן י"ל ג"כ בפרש"י ותלד את קין – שזהו הסגנון לאחרי "ותלד" וכמו"כ שם (ד, ידיח, ובכל הדורות שמאדם ועד אברהם), שהרי אאפ"ל שנולדו תאומות עם שם חם ויפת. ובכ"ז פרש"י דאת קין כו' מרבה תאומות: א) באותו הפסוק מסיים "את ה'" ופי' עם, ב) בפסוק שלאח"ז – ב"פ "את" – כ"ז מכריח לומר אשר "ג' אתים ריבויים הם כו' עם קין ועם הבל כו'".

"ויתן לי גם את זה"[10]), מוכח, שלא היו להם תאומות[11].

אך לפי פירוש זה צריך להבין:

א) כבר הוסבר[12] ההבדל שבין שיטת רבי יהודה לבין שיטת רבי נחמיה, שרבי יהודה מדגיש את הענין בכללותו — הוא מפרש את הפסוק בהתאם לענין באופן כללי, בלי להתאימו לביאור המלה כפרט. לעומת זאת, רבי נחמיה מבאר בעיקר בהתאם למשמעות המלה המסויימת, למרות שאין התאמה לפרשה בכללותה.

והנה, לפי ההסבר דלעיל, יוצא שבענייננו ההבדל ביניהם הוא בדיוק להיפך: פירושו של רבי יהודה מתאים יותר למשמעות המלה "בנותיו", ואילו פירושו של רבי נחמיה מתאים יותר לתוכן פרשת ויצא בכללותה, ששם אין רמז לכך שנולדו ליעקב ילדים נוספים[13].

ב) בפרשת וישלח, על המלים "כי גם זה",

שרש"י לא פירש זה גבי שמעון — כי סומך עצמו על מה שפירש גבי קין והבל (ד, ב).

ועפי"ז יומתק

א) מה שרש"י (בפ' וישב) כותב את פירושו על "וכל בנותיו" — אף שלכאורה תיבת "בנותיו" לחוד, ג"כ אינה מובנת בלא פרש"י, שהרי היא ל' רבים —

אלא — לשון רבים מובן הוא, כי (נוסף על מה שלהפירוש ד"ורבותינו דרשו" נולדה תאומה עם בנימין גם לדעת ר"נ) גם לפי פשוטו נולדה תאומה עם שמעון. (וראה להלן סעיף ו' — באופן אחר).

ב) דיוק לשון רש"י "אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט" — בכדי להדגיש שכוונתו היא לכל שבט ממש*.

ולכאורה, מאיזה טעם קס"ד לחלק בין השבטים. ואת"ל שיש טעם לחלק — מהי הראי' שלא לחלק. וע"פ הנ"ל מובן, דמקום לומר דדי החידוש דתאומות נולדו עם בני לאה ורחל, שעכ"פ נרמז בכתוב שילדו תאומות (עם שמעון ובנימין) אבל מנ"ל בנוגע לבלהה וזלפה? והראי' שלא לחלק — דהרי מוכרח שכל השבטים נשאו את אחיותיהן, כדלקמן סעיף ג' וסעיף ה', ולולא בלהה וזלפה (א) אין רק ח' (או ט'**) תאומות, (ב) בני לאה איך ישאו אחותם מן האם?

10) ומ"ש (מקץ מג, כט. ויגש מו, טו) גבי בנימין ודינה "את", י"ל שאינו מרבה תאומה, לפי שהפסוק שם אינו מדבר בלידתן (וראה חדא"ג מהרש"א ב"ב קכג, סע"א).

ושאני "ואת אחד עשר ילדיו" שמרבה גם התאומות (כדלהלן סוף הערה 11) — כי מכיון שזה שנולדו תאומות יודעים כבר, שפיר י"ל שהכוונה ב"ויקח גו' ואת אחד עשר ילדיו" היא שלקח גם את התאומות שנולדו עמהם.

11) ועפי"ז יובן מ"ש רש"י (וישלח לב, כג) "ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה כו' ולכן נענש". דלכאורה, להפירוש שאחיות תאומות נולדו עם כל שבט, הוצרך להקשות גם על שאר בנותיו "והיכן היו" (ולפי מ"ש בהערה 9 — על התאומה שנולדה עם שמעון גם לדעת ר"נ)

[וגם כשנאמר שקושיית רש"י על דינה דוקא היא, לפי שבהפסוק "ואת אחד עשר ילדיו" אין התלמיד יודע עדיין שעם כל שבט נולדה תאומה (ודלא כדלהלן סעיף ה'), וגם בנוגע ל"את" שנאמר גבי שמעון נפרש באו"א,

— עדיין יוקשה: מדוע אין רש"י מפרש הטעם למ"ש "אחד עשר (ותו לא) ילדיו" לאחרי שמחדש שעם כל שבט נולדה תאומה (ואין לומר שגם אותן נתן בתיבה — דא"כ, למה נענש על דינה דוקא)]

כי מכיון שנאמר שם "ואת אחד עשר ילדיו", הרי תיבת את מרבה גם התאומות שנולדו עם "אחד עשר ילדיו".

12) בביאור פרש"י עקב (יא, ו) והאזינו (לב, מג). וראה להלן הערה 28.

13) לכאורה הי' אפשר לומר, שר"י מפרש "אחיות תאומות כו'" מצד כללות התוכן של הכתוב, שהוא — הפלגת אבל יעקב אשר "וימאן להתנחם" גם כשניחמו אותו "כל בניו וכל בנותיו", ולכן מפרש "בנותיו" כפשוטו — ולא כלותיו. ור"נ מפרש שלא נולדו אחיות תאומות — כי מדייק מה שלא נאמר בלידת השבטים (לבד מבשמעון) תיבת "את" וה"ז דיוק בתיבה פרטית. אבל — אינו (אבל ראה להלן הערה 36). כי

א) בנים הם תקיפים ובעלי השפעה יותר מאשר בנות. ועפ"ז אינה מובנת הוספת הפסוק "וכל בנותיו" לאחרי ש"כל בניו" לא הצליחו לנחמו? ועכצ"ל שהחידוש בזה שאפילו נחמת אלו שאינם קרובים כ"כ (כלותיו) ובכ"ז באו לנחמו — ואעפ"כ וימאן להתנחם. ובא"כ, הרי אדרבה: להפירוש "בנותיו — כלותיו" מודגשת יותר הפלגת אבל יעקב.

ב) באם הוכחתו של ר"נ הוא ממה שלא כתיב "את" (גבי לידת

ועפ"ז מתורץ מה שרש"י שם: 1) **מאחר** פי' "את קין", לאחרי פי' "את ה'", 2) מדגיש שיש **ג'** אתים.

וי"ל דמזה גופא דכתוב בסגנון זה (ולא "ויוסיף לי בן" – ע"ד ל, כד – או כיו"ב) משמע ד"את" שבכאן ריבוי הוא, וע"ד הנ"ל בקין והבל.

*) ומה שבפ' וישלח (לה, יז) כותב רש"י "עם כל שבט" – ולא "עם כל שבט **ושבט**" – כי פירושו שבפ' וישלח קאי **גם** להסברא (דלהלן בפנים ההערה) שרק עם בני לאה ורחל נולדו תאומות.

עוד י"ל: אפילו באם נאמר שלפי סברא זו נולדה עם בנימין רק תאומה אחת (כדלהלן בשולי הגליון הג' (שלאח"ז)), ורש"י הרי כותב תאומה **יתרה** – מובן מזה שפי' כאן הוא לפי הדעה שגם עם בני בלהה וזלפה נולדו תאומות (כדלהלן שם וראה גם להלן הערה 36), וא"כ – (ע"פ הנ"ל) הול"ל **שבט ושבט**? והתירוץ: מכיון שהדיעה ש"עם כל שבט נולדה תאומה" **מובנת מעצמה**, גם בלי פירש"י, כדלהלן סעיף ה' (ורש"י כותב זאת רק בדרך אגב – בכדי לסיים שעם בנימין נולדה תאומה יתירה, כדלהלן סעיף ד'), הרי אינו צריך להדגיש (באָוואָרענען) שכוונתו היא לכל שבט ממש. משא"כ בפ' וישב (ששם מקום ביאור דיעה זו – ולא דרך אגב. ועוד) שמדיוק "וכל בנותיו" מוכח כדעת ר"נ (כדלהלן סעיף ו') ובכל זה מחדש רש"י (בפירושו הראשון) אחיות תאומות נולדו כו', צריך להדגיש בפירוש שכוונתו היא לכל שבט ממש.

**) כי החידוש שתאומות נולדו עם כל בני לאה ורחל – אפשר ללמוד בב' אופנים:

א) ממה שנרמז בכתוב גבי שמעון ובנימין. ולפי"ז י"ל שעם כל אחד מהם (כולל שמעון ובנימין שבהם רמז הכתוב) נולדה רק תאומה אחת. ולפי"ז היו רק ח' תאומות. (ולפי אופן זה, מ"ש רש"י "ועם בנימין נולדה תאומה **יתירה**" הוא לפי דעת ר"י שגם עם בני בלהה וזלפה נולדו תאומות (וכדלהלן סעיף ד' וה')).

ב) שגם באם הי' נרמז רק בבן אחת מהן (לאה או רחל), היינו למדים שנולדו תאומות עם כל בני לאה ורחל – כיון שהיו אחיות דומות זו לזו בתכלית, עד שלולא סימנים א"א להבדיל ביניהן בלילה (ויצא כט, כה ובפרש"י).

[ובזה מובן: (א) מ"ש (כט, לא) "וירא ה' **כי** גו' (ולכן דוקא) **ויפתח** גו' (כי לולא זאת – ה"ה בשווה לאחותה רחל) ורחל עקרה". (וזה מובן בפשטות כ"כ עד שרש"י א"צ לפרש את זה). (ב) **הודאות** של רחל, שזקוקה לאה למע"ט בכדי לזכות לבנים (פרש"י ל, א)].

ומכיון שגם מצד התאומה שנרמז גבי שמעון היינו יודעים שגם עם בני רחל נולדו תאומות, צ"ל (גם לדעת ר"נ) שכוונת הכתוב ב"גם" שנאמר גבי בנימין היא שנולדה עמו תאומה יתירה

[ועפי"ז מובן גם מה שהרגיעה אותה המילדת "אל תיראי כי גם זה לך בן" – שהסיבה ד"ותקש" היא לפי שנולדה עמו תאומה יתירה (על של יוסף)].

ולפי זה היו **ט'** תאומות.

המופיעות בקשר להולדת בנימין, אומר רש״י, בפירושו ״ורבותינו דרשו״: ״עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה״. ואינו מובן: כיון שבפרשת וישב סובר רש״י, שהפירוש ״אחיות תאומות נולדו״ אינו כל כך מתקבל, עד כדי כך שיש צורך להוסיף פירוש אחר, המוציא את המלה ״בנותיו״ ממשמעותה הפשוטה, הרי כל־שכן שבפרשת וישלח, כאשר, לכאורה, אין הכרח לחדש שהיו ליעקב ילדים נוספים מלבד המוזכרים בתורה[14], הוא היה צריך לפרש, ולפחות כפירוש שני, שרק עם בנימין נולדה תאומה יחידה, ולא עם האחים האחרים?

ג) מדוע צריך רש״י להוסיף בפירושו הראשון על ״וכל בנותיו״ את המלה ״ונשאום״, והרי משמעות המלה ״בנותיו״ כבר מובנת בכך ש״אחיות תאומות נולדו...״? וכן מיותרות, לכאורה, המלים ״כנעניות היו״ לפי הפירוש השני — אם ״כלותיו״ נקראות ״בנותיו״, מדוע יש לציין מי היו ״כלותיו״, אם כנעניות אם לאו?

ד) אם הפירוש השני חולק על הראשון רק מפני שקשה לקבל את החידוש של ״אחיות תאומות נולדו״, צריך היה הפירוש השני לשלול חידוש זה במפורש, ולהדגיש שלא נולדו אחיות תאומות עם בני יעקב[15]?

ג.

רש״י מיישב בפירושו שני קשיים

ההסבר לכך הוא:

במלים ״וכל בנותיו״, שאותן מבאר רש״י, יש שני קשיים: (א) משמעות המלים עצמן, שהרי ליעקב היתה רק בת אחת (או שתים[16]), ואף לפי ״ורבותינו דרשו״ היו לו רק שתי בנות (או שלש[16]), וכיצד מתאים הביטוי ״וכל בנותיו״, שמבטא כמות גדולה יותר[17]? (ב) מדוע מוזכרות רק ״כל בנותיו״, ואין מסופר על כלותיו, אשר בודאי גם הן באו לנחמו[18]?

רש״י מיישב בפירושו שני קשיים אלו: א) ״אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט״ — ובכך מבואר הביטוי ״וכל בנותיו״; ב) ״ונשאום״ — ובכך מובן מדוע מוזכרות רק ״בנותיו״ (בנוסף ל״בניו״) ולא חתניו[19] וכלותיו.

רש״י אינו מוסיף פירוש שני מפני הקושי בענין הראשון (על כך שאין מוצאים רמז לתאומות של השבטים כבתאומות של קין והבל) — שהרי קושי זה אינו כה גדול עד כדי ביאור המלה ״בנותיו״ שלא כפשוטה, כבפירוש השני — אלא מפני הקושי בענין השני, של ״ונשאום״:

הרי ידוע[20], שהאבות קיימו את כל מצוות התורה,

השבטים) — למה סותם רש״י בפ׳ וישלח (לה, יז. ולפי ה״עוד י״ל״ שלעיל בהערה שני׳ שלהערה 9) כדעת ר״י [ובפרט ששם נוגע יותר לדייק הנ״ל, מכיון שהמדובר שם הוא בענין לידת בנימין]? ומזה מוכח, שההוכחה לפירוש השני היא מ״וכל בנותיו״ דוקא.

14) ובפרט שההוכחה לזה [שלא נולדו תאומות, כי לא נרמז בהכתובים כלל] שייכת שם יותר מכאן, מכיון ששם המדובר הוא בנוגע לידת בנימין [וכבהערה לפנ״ז].

15) לכאורה אפשר להוסיף עוד קושיא: התיבות ״כנעניות היו״ שוללות לכאורה רק ״ונשאום״ ולא ״אחיות תאומות נולדו כו׳״ (ועליהן קאי ״וכל בנותיו״. ונאמר דלפי׳ הב׳ מפרש ״וכל בנותיו״ כנעניות היו — כי אאפ״ל כן, שהרי לכ״ע דינה יש כאן ונכללה ב״בנותיו״. וע״פ הנ״ל — גם התאומות דשמעון ובנימין). וכיון שאינו שולל אחיות תאומות מה מקשה ״אלא מהו וכל בנותיו״ — אבל אינו. כי יש לומר ש״כנעניות היו״ קאי על התיבות ״וכל בנותיו״ שרש״י מעתיקם ומפרש אותם. ולפי׳ הא׳ ניחא, כי לדעה זו קאי (גם) על האחיות התאומות. אבל לדעת ר״נ דקאי (גם) על [כלותיו ה]כנעניות, קשה ״אלא מהו וכל בנותיו״, דהול״ל ״בנותיו וכלותיו״. וראה לקמן בזה.

16) ראה לעיל הערה 9.

17) בראב״ע שם ש״וכל בנותיו״ הוא בתו ובת בנו (סרח בת אשר). אבל (א) לפי פרש״י בפ׳ פנחס (כו, מו) שסרח היתה קיימת בשנת הארבעים ליצי״מ (ולפי פרש״י ש״ב (כ, יט) מ״מדרש אגדה״ — גם בימי דוד ויואב), מסתבר לאחר את לידתה ככל האפשרי ולומר שנולדה בסמיכות להכניסה למצרים. (ב) אפילו אם נאמר שנולדה כמה שנים לפני מכירת יוסף (באופן שהיתה שייכת כבר לנחם), ואז מוכרח שב״בנותיו״ נכללת גם היא (ראה בהערה שלאח״ז), הרי עיקר פי׳ ״בנותיו״ הוא בנותיו ממש (ולהעיר מפ׳ ויגש מו, ז: בנותיו ובנות בניו), ולכן אינו מסתבר שהלשון ״וכל בנותיו״ (שני ריבויים) הוא מפני שסרח נכללת ב״בנותיו״ ואשר זהו רק בדרך טפל.

18) ומה שלא מסופר בתורה שגם בני בניו באו לנחמו — י״ל לפי שנכללים ב״בניו״, דהרי בני בנים הרי הם כבנים (רש״י וירא כ, יב) (נוסף על שאפ״ל שעדיין קטנים היו).

19) ועפי״ז מובן מ״ש רש״י (בדברי ר״נ) ״לחתנו בנו״ — דלכאורה מיותר — בכדי לתרץ מדוע לא נאמר שגם חתניו באו לנחמו.

אלא שמ״מ מעתיק רש״י רק התיבות ״וכל בנותיו״ ולא גם ״כל בניו״ — כי כל הקושיא (מדוע לא נזכרו בכתוב גם חתניו) הוא דוקא לאחרי שרש״י מחדש ״אחיות תאומות נולדו כו׳״. ומכיון שגם ר״נ אינו חולק ע״ז (וחולק רק על ״ונשאום״)*, לכן הוצרך להוסיף ״לחתנו בנו״ (דמרווח יותר לומר שעכ״פ המבוגרות נישאו).

20) ראה רש״י תולדות כו, ה (בנוגע לאברהם (וראה גם וירא יט, ג בנוגע ללוט — וראה שם סוף פסוק א׳)). שם, יב; כז, ג, ט (בנוגע ליצחק). וישלח לב, ה (בנוגע ליעקב).

---

*) ונפ״י מ״ש לקמן הערה 38, שר״נ חולק גם על ״אחיות תאומות נולדו״ – י״ל שמה שהוזקק להוסיף ״לחתנו בנו״ הוא בכדי לתרץ למה לא נזכר בכתוב בעלה של דינה (שלשיטת ר״נ – אינה ״הכנענית״ אם שאול, וכדלעיל הערה 5 בסופה. וראה ג״כ לקמן הערה 34), וכן בעלה של התאומה דשמעון (ובנימין).
אלא שמ״מ מעתיק רש״י רק ״כל בנותיו״ ולא ״כל בניו״ – כי אין הכרח שאז נישאו כבר [ובפרט שלדעת ר״נ היו רק ב׳ מבוגרות (דינה והתאומה דשמעון, משא״כ התאומות דבנימין היו אז רק בנות ט׳ שנים לערך)] עד כדי להקשות קושיא בכתוב – (משא״כ כשמתיישב דרך אגב דכלותיו).

על אף שלא נצטוו על כך. וכיון שעל אברהם נאמר[21] ״למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו״, מובן, שגם אצל יעקב היה ״יצוה את בניו״, ואף בני יעקב — לפחות בהיותם בקרבת יעקב[22] — קיימו את כל המצוות[23]. לכן קשה לומר, שהם נישאו לאחיותיהם מן האב, שנאסרו במתן תורה[24].

משום כך מוסיף רש״י פירוש שני: ״כנעניות היו״ — שהשבטים לא נישאו לאחיותיהם, אלא ל״כנעניות״[25]. אך לפי זה קשה מדוע מוזכרות בפסוק רק ״בנותיו״ ולא כלותיו? ועל כך אומר רש״י שב״בנותיו״ הכוונה היא גם[26] לכלותיו.

בכך תובן גם ההתאמה בפרט נוסף[27] של פירושי רבי יהודה ורבי נחמיה בענינו לשיטותיהם במספר מקומות בפירוש הפסוקים: בכמה מקומות אנו מוצאים[28], שרבי יהודה מסביר את משמעות הפסוק לפי המובן מהפרשה עצמה, אף כאשר הפירוש מבטא פגם ב״כבודם של ישראל״. וכך הוא מסביר גם כאן, כמובן מהמשך הפרשה, למרות המשתמע מכך שהשבטים לא שמרו על האיסור המאוחר יותר של נישואין לאחות. לעומת זאת, רבי נחמיה אינו נמנע מביאור דחוק לפסוק, למען שמירת כבודם של ישראל, ולכן הוא מבאר ״בנותיו — כלותיו״, כדי להימנע מהמסקנה שבני יעקב לא קיימו בשלמות את תרי״ג המצוות.

ד.

״עם כל שבט נולדה תאומה״ - כבר ידוע?

אך עדיין נדרש הסבר[29]: מובן בפשטות, שכאשר אומר רש״י בפרשת וישלח ״עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין...״, הרי לגבי ״כל שבט״ אין הוא לומד

---

21) וירא יח, יט.

22) ראה על דרך זה — על דרך החסידות, בלקו״ש ח״ה ע׳ 4־373 בנוגע להאבות (שכל אחד מהם היתה עבודתו בקו אחר) — שאף את״ל שהנהגתו של יצחק היתה בקו הגבורה גם בחיי אברהם, מ״מ פשוט שבמקומו של אברהם התנהג בקו החסד — מדתו של אברהם. ועד״ז בנוגע להנהגת יעקב במקומו של יצחק. עיי״ש בארוכה ובהערות שם. וע״ד הפס״ד דבאתרי׳ דרב צ״ל כרב (שבת יט, ב).

23) אף שהדורות שלאחריהם לא שמרו כל המצות קודם שנצטוו, שהרי עמרם נשא את יוכבד דודתו (וארא ו, כ). וגם השבטים (כשהיו ברוחוק מקום מיעקב) לא קיימו כל התורה, כדמשמע ממ״ש (מקץ מג, טז) ״וטבוח טבח גו׳ כי אתי יאכלו האנשים גו״, והרי הם חשבו שהשוחט הוא עכו״ם*.

אלא שיש לומר (בדוחק עכ״פ) שהשבטים לא אכלו את הבשר, לפי שחשבו שהוא נבילה

(ואין להוכיח שהשבטים אכלו בשר בסעודה זו ממ״ש בתרגום אונקלוס (מג, לב), הובא בפירש״י: ״ארי בעירא דמצראי דחלין לי׳** עבראי אכלין״ כי זהו ביאור הנהגת עורכי השולחן: למה ״וישימו לו לבדו ולהם לבדם״ — ואין מזה ראי׳ לא להנהגת השבטים בכלל ולא להנהגתם בפעם הזאת בפרט).

ומה שיוסף צוה לטבוח טבח עבור השבטים — ״כי אתי יאכלו האנשים״ — הוא דכיון שחשדן אפילו במה שנצטוו (רש״י וישב לז, ב) — לא חשב שאחיו מחמירים לקיים המצוות שלא נצטוו עליהם. ואין בזה משום ולפני עוור גו׳ — שהרי לא נצטוו כלל***.

וראה בארוכה בכ״ז לקו״ש חל״ה ע׳ 181 ואילך.

24) אחרי יח, ט.

25) ובזה לא הי׳ איסור, כי האיסור ד״לא תתחתן בם״ (ואתחנן ז, ג) הוא מפני ״כי יסיר גו׳ ועבדו אלקים אחרים״ (שם, ד), ובמילא היכא שליכא טעם זה [שהרי פשוט שהנשים שנישאו להשבטים לא הסירו כו׳], ליכא האיסור (ע״ד מ״ש רש״י שופטים כ, יח. וראה גו״א וישב לח, ב). וכן מוכרח מפרש״י ח״ש (כד, ח): ״וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא״ אף שאמוריים היו (לך יד, יג).

26) שהרי בודאי באה דינה (ותאומת שמעון ובנימין) לנחמו.

27) שנוסף על הנ״ל ס״ב.

28) ראה פרש״י עקב (יא, ו) והאזינו (לב, מג), שר״נ מהדר (אף שדוחק בפירוש הענין) בכבודן של ישראל — שלא הי׳ שינוי בשטח דישראל שאין לו שייכות לקרח; סדום היינו או״ה, ור״י מפרש הכתובים כפשוטם — אף שהוא היפך הידור בכבודן של ישראל.

אבל עדיין אינו מובן: מפרש״י עקב שם ״א״ל ר״נ.. פיה ולא פיותיה״ מוכח שעיקר הטעם מה שר״נ חולק על ר״י הוא מצד דיוק תיבת פיה, אבל מצד ההידור בכבודן של ישראל לבד לא הי׳ חולק על ר״י להוציא ״בקרב כל ישראל״ מפשוטו (אף שר״נ מדייק יותר בהפרטים, ו״בקרב כל ישראל״ נוגע לכללות תוכן הכתוב ולא לדיוק תיבה פרטית, כמשנ״ת בארוכה בשיחת ש״פ עקב תשכ״ו). ובפנים מבאר שמצד ההידור בכבודן של ישראל, מפרש תיבת ״בנותיו״ [דיוק בתיבה פרטית — שלפי דעת ר״נ זהו העיקר] שלא כפשוטו? ולכן צ״ל כדלהלן סעיף ו׳.

29) ונוסף לזה:

---

*) בחולין צא, א: פרנ להן בית השחיטה. אבל ממה שרש״י אינו מביא פירוש זה (אפי׳ לדעת ר״נ), מוכח ש(אין זה פשוטו של מקרא וגם) לא נזהרו בזה. ומה שלא פירש רש״י ״והכן – טול גיד הנשה בפניהם״ (כבחולין שם) – אף ש״לא יאכלו בנ״י את גיד הנשה״ (וישלח לב, לג) – כי זה יכול כאו״א ליטול בעת אכילתו. ע״ד המדרש וכו׳ האם גם השבטים קיימו כל התורה כולה – ראה פרשת דרכים (בתחלתו). בית האוצר (בתחלתו). **וש״נ**. וערד.

) ואנ״פ ד״דחלין לי׳״, בכל זה אמר יוסף ל״אשר על ביתו״ **וטבוח טבח, כי היו גם בהמות **דלא** דחלין לי׳ [ראה רש״י וישב לז, לז: ״שרחטי בהמות המלך״. וממ״ש רש״י ויגש מז, ו: ״על **צאן שלי**״ מוכח שאפי׳ בצאן היו כאלו דלא דחלין לי׳. – ומ״ש (ויגש מו, לד) ״כי תועבת מצרים כל רעה צאן״, בהכרח לפרש שהוא לפי שהשבטים היו רועים **כל** צאן – גם דדחלין לי׳. וראה פרש״י בא (יא, סוף פסוק ה׳) שעבדו רק לבכור (ואף ששם נאמר ״וכל בכור **בהמה**״ – כן הוא בכל המינים וגם ב״צאן״. וראה רש״י בראשית ד, כ: לרועי **בהמות**... מרעה **צאנו**). – ואכמ״ל בזה].

***) יתרה מזו י״ל, שבאם היו **מצווים** על איסור נבילה, הרי גם **באם** הי׳ הבשר זבוח כדין – לפי׳ תיב״ע דאשר על ביתו זהו מנשה – (אבל אין להוכיח שהי׳ כן ממה שנאמר ״כי **אתי** יאכלו״ שיוסף אמר שיאכל מטבח זה – כי פשטות הכתוב (מג, טז) הוא דאשר על ביתו נצטווה ענין חדש, השייך **להאנשים** גו׳ ולא הרגיל ושייך ל״אתי״ – יוסף).

מכיון שהשבטים חשבו שהוא נבילה צריכים סליחה (ראה נזיר כג, א: מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר כו׳. והוא גם פשוטו של מקרא – **כפרש״י** מטות ל, ו: ״במה הכתוב מדבר כו׳״), א״כ יש בזה איסור דלפני עוור.

זאת מ"כי גם זה", שהרי מלים אלו מתייחסות רק להולדת בנימין ואינן קשורות להולדת כל שבט, והכרחי לומר, שהעובדה ש"עם כל שבט נולדה תאומה" כבר היתה ידועה. ורש"י מזכיר כאן ש"עם כל שבט..." רק כדי להבהיר: שהמלה "גם" המופיעה אצל בנימין בלבד, מרבה "תאומה יתירה", שעמו נולדה תאומה יותר מאשר עם שאר השבטים.

וצריך להבין:

א) מנין אכן פשוט כל כך (כבר לפני הענין של "וכל בנותיו", עם כל הנובע מכך, כדלעיל) ש"עם כל שבט נולדה תאומה"?

ב) אם אכן הדבר כה פשוט, צריך היה רש"י לציין במלים "וכל בנותיו" רק את הפרט שמתחדש, שהשבטים נישאו לאחיותיהם התאומות, כדי לבאר מדוע נאמר רק "וכל בנותיו"? ויותר מכך: מניסוחו של רש"י "אחיות תאומות נולדו..." מוכח, שהדבר נאמר כאן כחידוש.

ה.
מובן מאליו שהשבטים נישאו לאחיותיהם

ההסבר לכך הוא:

כאשר הגיע זמנו של יצחק להינשא, השביע אברהם את אליעזר "לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני"[30]. וכך גם הורה יצחק ליעקב "לא תקח אשה מבנות כנען"[31], ורבקה הדגישה זאת יותר: "קצתי בחיי... — אם לוקח יעקב אשה מבנות חת... למה לי חיים"[32].

אך לגבי בני יעקב אין אנו מוצאים במקום כלשהו בתורה, שהם יצאו למטרה זו ממקום מושבם אז, כנען, לארץ אחרת, או שהם שלחו שלוחים למטרה זו, כמסופר בתורה אודות אברהם ויעקב. לפי זה צריך היה להניח בפשטות, שנשותיהם היו מבנות כנען[33].

אך קשה לקבל זאת: כיצד ייתכן לקבוע, שהשבטים נישאו לבנות כנען, כאשר הדבר כה מושלל על־ידי האבות[34]? לפיכך מובן בפשטות, שהיו לשבטים אחיות, והם נישאו להן[35]. כלומר: סיפור הענינים מלמדנו בפשטות את עצם הענין, שהכרחי

(א) לפי הנ"ל ש"כנעניות היו" שולל רק "ונשאום"*, צריך לומר שכוונת רש"י ב"אלא מהו וכל בנותיו" היא: למה נאמר רק וכל בנותיו ולא הוסיף גם כלותיו (כנ"ל). אבל מפשטות לשון רש"י משמע שקושייתו "אלא מהו וכל בנותיו" היא על התיבות וכל בנותיו גופא. ועוד: באם כוונתו להקשות מדוע נאמר רק בנותיו, הוי לי' לכתוב "אלא מהו בנותיו", וממ"ש "מהו וכל בנותיו" מוכח שהוקשה לי' לשון זה, לפי ש"וכל בנותיו" מורה שהיו לו (סוגי) בנות רבות — וכדלקמן בפנים.

(ב) באם כוונתו רק לשלול "ונשאום", הול"ל "נכריות היו" [אף שבדוחק י"ל שנקט "כנעניות" רק בדרך אגב (כי מכיון שגרו בארץ כנען מסתבר שלקחו כנעניות — "מבנות הארץ" (תולדות כז, מו)), אבל עיקר כוונתו היא שלא נשאו את אחיותיהן].

30) חיי שרה כד, ג.

31) תולדות כח, א.

32) שם כז, מו.

33) ואין לומר שנשאו נשים שלא מז' האומות אלא מאלו שבאו לארץ כנען מארצות אחרות (וראה רמב"ן וש"ח (וישב לח, ב) שפירשו כן בדעת ר"נ) — כי — ע"ד הפשט — לא היו שם כאלו. וכדמוכח ממה שהוצרך אברהם לשלוח את אליעזר לחרן בכדי ש"לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו" [וגם ב"ואם לא תאבה האשה גו'" — "קח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא" (ח"ש כד, ח ורש"י שם) — אף שאמוריים היו (לך יד, יג) והם בכלל "ארור כנען", ולא אמר לו שיקח אשה ליצחק מהנשים שאינן מז' האומות], וכן בנוגע ליעקב, שלח אותו יצחק לפדן ארם בכדי ש"לא תקח אשה מבנות כנען".

34) וכקושיית הגמרא (פסחים נ, א — עה"פ (וישב שם) וירא שם יהודה בת איש כנעני): אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק בא יצחק והזהיר את יעקב ויהודה אזיל ונסיב.

וקושיא זו היא גם עפ"י דרך הפשט, שלכן הוזקק רש"י לפרש בפ' וישב שם (כבגמרא שם): "כנעני — תגרא"

[אלא שפירוש זה (בגמרא (ראה גו"א לח, ב. דעת זקנים מבעה"ת לז, לה) וכן ברש"י) הוא אליבא דר"י דוקא ולא אליבא דר"נ, כי (נוסף שאליבא דר"נ אפשר לפרש גם כנעני ממש ואין צורך לפרש "תגרא"**) אליבא דר"נ מוכרח שגם שלה הי' מבנות כנען, כדלעיל ע' 228 הערה 3, ודלא כמ"ש הרא"ם סוף פרשתנו].

35) לפי המבואר בפנים מוכרח, שלדעת ר"י נשאו השבטים רק את אחיותיהן ולא נשאו נשים אחרות. ומ"ש (ויגש מו, כו) "מלבד נשי בני יעקב" קאי על אחיותיהן ולא על נשים אחרות.

ואין סתירה לזה ממ"ש רש"י שם: "ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרים" — כי כוונת רש"י ב"ולדברי האומר" כולל גם — (כדלהלן) — ר"י, רק אם נאמר שלדידי' לא כל התאומות נישאו (להשבטים)***. אבל באם נפרש דברי

---

*) וממה שר"נ אינו אומר בפירוש **שלא** נולדו אחיות תאומות (כקושיא הד' דלעיל סעיף ב') צ"ל כן, שר"נ שולל רק "ונשאום" (וראה לעיל הערה 15).

) ואולי יש לומר שגם לדעת ר"נ צריך לומר שפירוש **תיבת "כנעני" שבפסוק זה הוא "תגרא" (אף שהי' גם כנעני ממש), בכדי לתרץ (ראה ברמב"ן ובגו"א שם): (א) למה הוצרך הכתוב לאמר שהוא כנעני, והרי כל אנשי הארץ היא כנעניים הם? (ב) למה נאמר "בת איש כנעני" ולא "אשה כנענית" (וגם מוסיף "ושמו שוע")? ולכן צ"ל **שתיבת** כנעני כאן פירושה "תגרא". ולכן מכנה אותה הכתוב "בת איש כנעני" מצד פרסום אבי' (כברמב"ן, וראה גם ב"ד פפ"ה, ד ובמפרשים שם).

ועפי"ז מתורץ גם מ"ש (לח, יב) "ותמת **בת שוע** אשת יהודה" – אף שנ"י נישואין נפסק הקשר עם בית אבי' (ראה לעיל ע' 191 ובהערה 51), ובפרט שילדה שלשה בנים ושלה הי' בחיים, ובמילא אינה שבה אל בית אבי' אפילו לענין אכילת תרומה (אמור כב, יג ובפרש"י. וראה הערה הנ"ל דלעיל שם) – כי מצד גודל פרסום אבי', נקראה על שמו "בת שוע" – גם לאחרי נשואי' וכו'.

***) כי – אף שכל הוכחתו של ר"י שעכ"ל כל שבט (לא רק עם בני לאה ורחל) נולדו תאומות היא לפי שס"ל שלא נשאו כנעניות, מ"מ, מכיון שעם בנימין נולדה תאומה **יתירה** (רש"י וישלח לה, יז), הרי היו י"ג תאומות, ויוסף נשא את אסנת, ויהודה – מצינו בבניו רק בני "בת איש כנעני – תגרא" ותמר (בנוגע לשמעון – ממ"ש גבי שאול "בן הכנענית", מוכח ששאר בניו היו בני אשה אחרת).

שהיו לשבטים אחיות שעמן הם נישאו[36].

(דוגמא לכך, אם כי לא בדיוק אותו ענין ממש, אנו מוצאים בכך שהתורה, ואפילו רש"י, אינם מזכירים כלל עם מי נישאו ה"בנים ובנות" של אדם הראשון).

בכל זאת, כאשר מגיעים לפסוק "וכל בנותיו", צריך רש"י לומר "אחיות תאומות נולדו... ונשאום", על אף שהדבר מובן, כדלעיל. יותר מכך: רש"י מביא פירוש נוסף "כנעניות היו", מפני שמדברי הפסוק "וכל בנותיו" משתמע שהשבטים נישאו לנשים אחרות, כפי שיוסבר להלן בסעיף ו'.

ו.
"וכל בנותיו" - כולל כלותיו

מדברי הפסוק "וכל בנותיו" מובן, שהוא מרבה בנות מסוג אחר, אשר אילו נאמר רק "בנותיו" הן לא היו נכללות בו – מדובר כאן על יותר מסוג אחד של בנות. והשאלה היא: אלו סוגים שונים ייתכנו בבנות[37]?

הדגשת הפסוק "כל בניו" מובנת – הכוונה היא להדגיש, שכל הבנים, כולל אלו שמכרו את יוסף, באו לנחם את יעקב. אך מדוע נאמר "וכל" גם לגבי הבנות?

לכן הכרחי לומר, שבמלה "בנותיו" הכוונה היא כאן גם ל"כלותיו", ושהכוונה היא לאלו שאינן בנותיו, כלומר, שהשבטים נישאו לכנעניות[38], ולא לאחיותיהם. ולכן רומזת התורה, וכוללת אותן ב"וכל בנותיו": שני סוגי בנות: בנות ממש, וכלות, שהן כמו בנות.

משום כך מסביר רש"י על המלים "וכל בנותיו" שני פירושים: "רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו... ונשאום; רבי נחמיה אומר כנעניות היו", כי רבי יהודה, ששיטתו בלימוד היא להביט בעיקר על הענין בכללותו, מסביר שהשבטים נישאו לאחיותיהם, כי מכללות הפרשיות, המספרות פעמיים – במפורש ובהרחבה – על הליכה לארץ אחרת, והעיקר להימנע מנישואין ל"בנות הארץ", קשה לקבל את האפשרות האחרת, שהשבטים נישאו לכנעניות; ואילו רבי נחמיה, המתייחס בעיקר לפרטים, למלה עצמה[39], מסביר ש"כנעניות היו", כי על־ידי כך מובן הדיוק הלשוני במלים "וכל בנותיו".

רש"י (וישב לז, לה) "ונשאום" – כולן דוקא, אז פי' (בויגש) אינו לדעת ר"י*

– כי (א) הוכחת רש"י שם שמתו לפני ירידתן למצרים הוא "שהרי לא נמנו כאן" ולפי דעת ר"י שהתאומות נישאו להשבטים הרי נמנו במ"ש "מלבד נשי בני יעקב", וכמו שהקשו הרמב"ן (שם, טו) ומפרשי רש"י שם**. (ב) לפי דעת ר"י א"א לומר שמתו לפני ירידתן למצרים, כי ממ"ש (שם, ו) "בנותיו גו' הביא אתו מצרימה" מוכרח שהיו לו אז כמה בנות [בנותיו ל' רבים. כדפרש"י גבי "בנות בניו". וראה רמב"ן שם], והרי לדעת ר"י, הכוונה ב"בנותיו" הוא בנותיו ממש ולא כלותיו –

כ"א לדעת האומר שתאומות נולדו אבל לא נישאו להשבטים (על כל פנים – לא כולן) – היינו כל הדורש הריבוים שנאמרו בשמעון ובנימין (ור"נ ג"כ בכללם) – ולכן מדייק רש"י "תאומות נולדו עם השבטים", ולא "עם כל השבטים" (כלשונו בפ' וישלח (לה, יז) ובפ' וישב (לז, לה)). (ולר"נ בפרט שלא נשאו התאומות (כנ"ל ס"ג. וראה להלן הערה 39), הרי התאומות לא נמנו ב"מלבד נשי בני יעקב" (ו"נשי בני יעקב" – לפי דעת ר"נ – אינן יוצאי ירכו של יעקב***)), ולכן צריכים לומר לדעתו שמתו לפני ירידתן למצרים.

36) בדוחק י"ל שכוונתו ב"עם כל שבט נולדה תאומה" היא רק לבני לאה ורחל (כנ"ל באופן הראשון שבשוה"ג השני להערה 9). אבל מכיון ש"אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט" אינו מוכח מ"וכל בנותיו", כ"א מפני שכן מוכח מפשטות סיפור הענינים שבפרשיות הקודמות כנ"ל

[ומה שבחר רש"י להזכיר דעם כל שבט ושבט נולדה תאומה בפי' "וכל בנותיו" – מובן בפשטות, שה"ז פי' תיבות אלו (ולא מפני שמכאן למדין זה).

ו(לחידודא) יש להוסיף: לפי' זה – "כל בנותיו" הם יותר במספר (ובמילא גם בפעולת הניחום) מאשר "כל בניו". ור"י ור"ג לשיטתם. ודלא כדלעיל הערה 13. וראה הערה 18],

מסתבר יותר שגם בפ' וישלח כוונתו היא לכל שבט ממש (ומה שאינו מדגיש זאת בפירוש – ראה באופן השני שבשוה"ג הנ"ל).

37) ומה שהכתוב מפרט בניו ובנותיו ואינו אומר "כל ילדיו" – כי גם זה הוא ב' סוגים בהניחום (אלא שקשה הסדר בהכתוב) – וראה הערה 13, 36.

38) ומכיון שכל המקור לחדש "עם כל שבט נולדה תאומה" הוא לפי שאינו מסתבר שנשאו כנעניות – הרי ר"נ שסובר "כנעניות היו", צ"ל שס"ל כפשטות הכתובים – שלא נולדו תאומות עם כל שבט, מאחר שאין מקור לחידוש זה.

39) ראה לעיל הערה 28, שבהפלוגתות דר"י ור"נ, עפ"י שיטת ר"נ ישנו הידור יותר בכבודן של ישראל. ולכן מסתבר, שטעמו של ר"נ לחלוק ואף שלשיטת ר"י, גם בנות יעקב לא נישאו לכנעניים – רווקות מתו. והרי בנות צלפחד (לפרש"י – פנחס כז, ג) לא נישאו עד גיל קרוב למ' שנה (לכה"פ), ותאומות יוסף ובנימין (ואולי דעוד מהשבטים) היו צעירות מזה בעת הירידה למצרים. אלא שעכ"פ אחת מבנות רחל נישאה לאחד מחמשת בני לאה – שהרי לא נשאו תאומותיהם מן האם.

*) ומובן שדוחק לומר שב"ולדברי האומר" – הוא שולל זה שכותב עליו "ר"י אומר אחיות תאומות נולדו".

**) בגר"א (מו, כו) ובחדא"ג מהרש"א (ב"ב קכג, ב) מתרץ שב"מלבד נשי בני יעקב" אתא לרבויי רק אלו שאינם זרעו של יעקב, אבל זרעו של יעקב, מונה הכתוב בפירוש, כדמוכח ממה שמונה את דינה, אף שנישאה לשמעון (רש"י מו, יו"ד). אבל, עפ"י דרך הפשט מוכרח שלדעת ר"י לא נשאו השבטים נשים אחרות, כנ"ל בפנים ההערה, ו"נשי בני יעקב" קאי על התאומות.

ואין להקשות למה לא מנה אותם הכתוב בפירוש כמו שמנה את דינה – שהרי גם לידתן לא נזכר בכתוב (וראה רמב"ן שם, טו. גר"א שם).

***) ומה שהקשה הרמב"ן (שם, טו) "מה טעם לאמר מלבד נשי בני יעקב הכנעניות אחר שאמר יוצאי ירכו" – כבר תירץ בגר"א (שם, כו) "שהכתוב רוצה למנות גם נשי בני יעקב (שאינן יוצאי ירכו) ובענין זה מנה אותם במה שאמר מלבד נשי בני יעקב".

ז.

המלה "בניו" טעונה ביאור לדעת רבי נחמיה

לפי האמור לעיל יובן מדוע המלים "וישאו אותו בניו" טעונות ביאור רק לפי שיטת רבי נחמיה, ולא לפי שיטת רבי יהודה:

דיוקו של רש"י "בניו ולא בני בניו" אינו מעצם המלה "בניו", שהרי משמעות המלה "בנים" יכולה לכלול גם בני בנים[40], כפי שמובן גם[41] מדברי רש"י כאן במקום זה, שמנשה ואפרים נשאו את ארונו של יעקב, והרי הם היו בני בניו של יעקב. אלא, ההכרח של רש"י לבאר זאת נובע מכך, שהמלה "בניו" מיותרת בכלל: לאחר שהתורה כבר מספרת לפני כן "ויעשו בניו לו כן כאשר צום", כבר היה מובן שב"וישאו אותו ארצה כנען..." הכוונה היא ל"בניו", גם לולא המלה "בניו".

ומכך שהתורה שבה ומדגישה את המלה "בניו", מדייק רש"י, שזאת כדי להדגיש, שהכוונה היא דוקא לבניו, ולשלול את "בני בניו", שהם ילדים של בנות כנען.

אך דיוק זה הוא רק לפי שיטת רבי נחמיה, המתייחס בעיקר למילה המסויימת כפרט. ולעומת זאת, לפי שיטת רבי יהודה המדגיש בעיקר את הענין בכללותו, אין נדרש כל כך ההסבר לכפילות במלה "בניו". וכיון שמצד כללות הענין יוצא שגם בני בניו נשאו את הארון, כי לדעתו בני הבנים נולדו מבנותיו, אין לשלול זאת, ולכן הוא מבאר שהכפלת המלה "בניו" היא ליתר ביאור וכדומה, כבתחילת הפרק: "ויפול יוסף... ויצו יוסף", וכן במקומות נוספים.

ח.

נישואין לכנענית פגומים, גם ללא איסור

אך יש להבין: כיון שלאחר מתן תורה נאסרו נישואין גם עם אחיות מן האב[42], אפשר היה, לכאורה, לומר גם לדעת רבי יהודה, שהוראת יעקב "אל ישאו מטתי לא אחד מבניכם" היא מפני שהיו אלו ילדים מנישואין אשר יעקב קיבל על עצמו כאיסור עריות?

אמנם, לגבי השבטים עצמם אין לומר שהם עברו על איסור בהינשאם לאחיות, כי הם לא קבלו על עצמם לקיים את כל התורה עד שלא ניתנה. ולפיכך גם לא היה פגם בילדיהם, אך אין די בכך כדי ליישב את הדברים לפי שיטת רבי יהודה, כי אם לדעת רבי נחמיה לא עברו בני יעקב על איסור בהינשאם לכנעניות, ולמרות זאת סובר רש"י, לדעת רבי נחמיה, שיעקב הורה "אל ישאו מטתי לא אחד מבניכם שהם מבנות כנען", הכרחי לומר, שלמרות שהנישואין לכנעניות כשלעצמם אינם איסור, בכל זאת היתה זו סיבה בעיני יעקב לכך שילדיהם לא יהיו ראויים לשאת את ארונו,

— כך אפשר לומר, ובאופן של קל־וחומר[43], לפי שיטת רבי יהודה, שהיותם ילדים מנישואי אח ואחות היא בודאי פגם בעיני יעקב. ונותר הקושי: מדוע אין רש"י מסביר שגם לשיטת רבי יהודה הקפיד יעקב על כך, שרק "בניו" ישאו את המטה?

אך לאמיתו של דבר, אין זה קושי כלל בדרך הפשט, כי כאשר לא חל איסור חיתון — לא לגבי כנעניות ולא לגבי אחיות — אין כלל להשוות בין שני הדברים. וההבדל הוא, להיפך מהאמור לעיל: דוקא הנישואין עם בנות כנען הוא פגם, כי הכנענים כשלעצמם אינם ראויים שינשאו להם, שהרי "ארור כנען"[44], אף אם אין בכך איסור[45]. לעומת זאת, נישואי אח ואחות נשללים רק מפני איסור התורה, ובעצם לא היה בכך שום פגם באותה תקופה, לפני מתן תורה[46], שרק אז נקבע ציווי זה.

על ר"י בכל מקום [וגם בפ' וישב] הוא לא רק לפי שמדייק יותר בהפרטים, אלא גם לפי שמהדר בכבודן של ישראל.

ולכן נראה, שגם בנדו"ד, טעמו של ר"נ הוא [לא רק מצד דיוק התיבות "וכל בנותיו", כ"א] גם לפי סש"ל שהשבטים קיימו כל התורה עד שלא ניתנה, כנ"ל סעיף ג' ולקו"ש ח"ה ע' 7-186.

וכן משמע ממ"ש רש"י שלדברי האומר כו' — סתם ולא רק ר' נחמי', אבל גם ר' נחמי' בכללם — צריכים לומר שהתאומות (דשמעון וכו') מתו לפני ירידתן למצרים (כנ"ל הערה 35) — ואינו מתרץ שנכללו ב"נשי בני יעקב" כמו לדעת ר' יהודה — כי מהטעמים מה שר"נ חולק על ר"י הוא, לפי סש"ל שהשבטים לא נשאו את אחיותיהן, כנ"ל. וכיון שעכצ"ל כן (דמתו) אליבא דר"נ — אין צורך לחפש תירוץ אחר לשאר האומרים דתאומות נולדו כו'.

40) פירש"י וירא כ, יב. וגם בנוגע להלכה — ראה יבמות סב, ריש ע"ב.

41) אבל אינו מוכרח מכאן, כי י"ל שהוא לפי ש"לי הם (אפרים ומנשה) — בחשבון שאר בני"; "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" (פרשתנו מח, ה ופירש"י שם).

42) אחרי יח, ט. וראה רש"י תצא כג, א.

43) כי פשוט שהכנעניות שנישאו להשבטים היו כאלו שלא הסירו כו', ובמילא, אין בזה איסור גם לאחרי מ"ת (ראה לעיל הערה 25), משא"כ "אחותו" נאסרה לאחרי מ"ת, ובמילא לגבי יעקב שקיים כה"ת עד שלא ניתנה, הי' זה חסרון.

44) נח, ט, כה. וראה רמב"ן וישב לח, ב.

45) שלכן השביע אברהם "לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני" — גם מבנות ענר אשכול וממרא (ורק "אם לא תאבה גו'" אז דוקא "ונקית משבועתי גו' וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא").

46) אלא שמ"מ, ר"נ שמהדר בכבודן של ישראל ס"ל שנשאו כנעניות ולא את אחיותיהן — כי כנ"ל (הערה 25), בהכנעניות שנישאו להשבטים

ט.

נישואין לאחות לפני מתן תורה - ייחודים נעלים

מ״יינה של תורה״ אשר בפירוש רש״י זה:

בפנימיות הענינים עדיין אין מובן כאן: מעצם העובדה שהאבות קיימו את כל תרי״ג המצוות גם לפני מתן־תורה, מובן לכאורה, שגם אז היה מקום לאיסורים שניתנו אחר־כך, ולפחות שמץ מהם, בדקות דדקות. ולכן יש מקום לומר, גם לדעת רבי יהודה, שיעקב ירצה לשלול מסיבה זו בני אח ואחות מלשאת את ארונו, ושוב נותרה הקושיה בעינה.

ובנוסף לכך: כיצד ייתכן, שרובם של בני ישראל (חוץ מהשבטים: יהודה, מנשה ואפרים) נולדו מנישואין שלאחר מתן תורה הם איסורי עריות[47]?!

ההסבר לכך הוא: הוסבר בתורת החסידות[48], על יסוד ספר הזהר וספרי קבלה, שהטעם לאיסור עריות הוא, שברוחניות הם מצביעים על ייחודים נעלים ביותר, כייחוד שבין זעיר־אנפין ומלכות, הנקראים אח ואחות[49], אשר מפני מעלתם הגבוהה אין העולם למטה יכול לקבלם. וכאשר מגלים אורות נעלים אלו כאן למטה, עלול להיגרם נזק, בקדושה — בדומה לנאמר על בן זומא[50]: ״הציץ ונפגע״, כיון שלא יכול היה להכיל אור כה רב, הזיק לו הענין של ״הציץ״, או אף למטה יותר. כדוגמא הידועה, לגבי מי שיביט בשמש ללא מגן — ולכן נאסרו ענינים אלו כאן למטה לכולם באופן שווה בזמן מתן תורה, שניתנה באופן של ״תורה אחת יהיה לכם״.

מכך מובן, שלפני מתן תורה, לפני שהם נאסרו, אין פגם בעניני ייחוד אלו אצל אלו המסוגלים לקבל אורות נעלים ביותר, ואדרבה, זוהי מעלה עבורם, בדומה לרבי עקיבא[50], אשר הכניסה לפרדס לא הזיקה לו, אלא להיפך, גרמה לו להתעלות עצומה.

לפיכך אין תמיהה בכך שבני ישראל נולדו מנישואי התאומות, כי אדרבה, כיון שהשבטים היו מסוגלים לקבל את האורות הנעלים, הרי יש בכך מעלה, שבני ישראל יצאו מייחודים נעלים ביותר[51].

(משיחות חורף תשכ״ח, וש״פ וישב תשכ״ט)

לא הי׳ איסור [ואפילו אברהם בנוגע ליצחק אמר ״ואם לא תאבה גו׳ — וקח לו אשה מבנות ענר כו׳״ (כנ״ל שם)], משא״כ ״אחותו״ נאסרה לאחרי מ״ת — ולומר שהשבטים לא קיימו כל התורה הוא גרעון יותר.

47) ואותה הקושיא היא גם בנוגע למשה רבינו שנולד מויקח עמרם את יוכבד דודתו. וראה פדר״א רפל״ט: וכל זרעו של יעקב לקחו אחיותיהם ושאר בשרם — דלכאורה מהו השבח, ואדרבא.

48) סדור קב, ב־ג. קה, ד ואילך. דרמ״צ כט, ב ואילך.

49) דרמ״צ ל, סע״ב ואילך.

50) חגיגה יד, ב.

51) בסידור ובדרמ״צ שם, שמטעם זה נשא יעקב שתי אחיות. עיי״ש בארוכה. אבל עפ״י דרך הפשט, שמר יעקב כל התרי״ג מצות, גם האיסור דאחיות (ראה בארוכה לעיל ע׳ 143 ואילך וע׳ 228 ואילך) — אף שיעקב בודאי הי׳ יכול לקבל את האורות (ובמכ״ש מהשבטים). ואולי י״ל, לפי שהאבות נתנו את הכח לקיום המצות שלאחרי מ״ת (ראה בארוכה לעיל ע׳ 71 וע׳ 89 ואילך ס״ה ובהנסמן שם), ולכן הוצרכו לשמור כל התרי״ג מצות.

אגרות קודש

ב״ה, י״ב טבת, תשט״ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מט׳ טבת, הנה מוסג״פ מכתבי למר... שי׳ ואם נצרך הוא להסברה בודאי ימצא אותיות המתאימות, ובודאי לא יתרשם גם אם לא נראה לו הסכום (אם הנ״ל לע״ע אינו רגיל בו). ויסבירו שמאמר רז״ל עשר בשביל שתתעשר אינו יוצא מידי פשוטו. וככל שיגדיל חלק הצדקה - יגדל ג״כ התתעשר, שהרי ע״ז נאמר ובחנוני נא בזאת (שו״ע יו״ד סו״ס רמ״ז).

ומהנכון הי׳ שמי שהוא יסביר למר... שאף שלא רציתי לפרש כמה הוא היתר שעל מעשר, הנה צריך להיות קרוב לחומש, וע״פ המבואר בדא״ח (לקו״ת שה״ש ו, ד. כד, ד) בענין החמישית לפרעה וארבע הידות יהי׳ לכם, ועיין ג״כ בתניא סוף פרק ל״ד: ועוד הרי החומש מעלה עמו כו׳.

בראשית כב, יד - ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה אשר יאמר היום בהר ה׳ יראה

קמב

ביאור, ורמזים ד״שופר״ בר״ה הוא מאילו של יצחק - בחי׳ גבורות, וע״י התקיעות נמשכות גבורות ממותקות וכו׳

על ידי תקיעת שופר נמשכים גבורות[1] ממותקות.

והיינו מה שהשטן, שהוא מהסתעפות הגבורות הקשות בא לקטרג וכמ״ש[2] ויהי היום (שקאי על ראש השנה) ויבאו בני האלקים כו׳ ויבא גם השטן כו׳, והיינו מה שהשטן מקטרג קודם תקיעת שופר, וקודם התקיעות הקב״ה[3] יושב על כסא דין, אמנם אחרי זה הוא תקיעת שופר שנמשכות גבורות ממותקות ומערבבים את השטן כמאמר רז״ל וכו׳[4].

ותקיעת שופר הוא בזמן תפלת הבוקר שהוא זמן דחסדים[5], כי המכוון בתקיעת שופר להמשיך גבורות ממותקות, שהם ממותקות ברחמים וחסדים.

כי אם שהשופר עצמו הוא מאילו של יצחק[6] בחי׳ גבורות, והוא מטיל חרדה בחי׳ גבורות, אך זהו מבחי׳ יצחק כמו שהוא אחר העקדה שנמתק בחסדים דאברהם[7].

ושופר שיעורו[8] טפח כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, הוא שיאחזנו ביד ימין דחסדים דאברהם, ויראה לכאן ולכאן הוא כמו שקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה אשר יאמר היום בהר ה׳ יראה. הרי יש כאן ב׳ פעמים יראה, והיינו יראה לכאן ולכאן שיש ראי׳ משני הצדדים.

וי״ל השופר עצמו הוא בחי׳ יצחק, כי הוא מאילו של יצחק, ושיעורו כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן הוא שיראה לכאן לאברהם שהוא קודם יצחק, ולכאן ליעקב שהוא אחר יצחק, והוא שחסדים דאברהם ורחמים[9] דיעקב ימתיקוהו מב׳[10] צדדיו, והיינו מה שהתיבות[11] ״ויראה לכאן ולכאן״ גימט׳ אברהם יעקב במכוון. והשופר עצמו גבורות דיצחק, אחוז הוא ביד ע״ד האוחז[12] ביד משפט[13] וד״ל.

ולכן אומרים קודם תקיעת שופר[14] נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם, מזכירין אברהם דוקא, והיינו שנמתקו הגבורות בחסדים דאברהם.

ומ״מ מפני שהשופר הוא בחי׳ גבורות בעיקרו, אם שהתקיעות הם בזמן תפלת הבוקר, עכ״ז השני מתקיע ולא הראשון, ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל כדאיתא[15] בראש השנה דף לב עמוד ב במשנה ע״ש. מהו הלשון שני וראשון, הול״ל בשחרית ובמוסף, אך ראשון הוא חסד ושני הוא גבורה, כמו בששת ימי בראשית יום ראשון הוא חסד[16] ויום שני הוא גבורה, וכן אברהם הוא ראשון ויצחק הוא שני. זהו שהשני מתקיע, השני הוא בחי׳ גבורה. ותקיעת שופר הוא בחי׳ גבורה, (ועיין בפרי עץ חיים שער השופר פ״ד והטעם שאלו מקדימים לכנס כי הוא יום דין והם מקדימין תחלה ע״ש).

והלל מלשון[17] יהל אור הוא בחי׳ חסד לכן הראשון מקרא את ההלל, וכן הללוהו[18] כרוב גדלו — חסד, הללוהו בתקע שופר — גבורה.

והשני קאי על השליח ציבור דתפלת מוסף, הוא כי מוסף[19] הוא ביסוד, בחי׳ יוסף, וצדיק נטיל לשמאלא,

---

1) ראה אור התורה פרשת כי תבוא עמוד תתרנג-ד. דרושים לראש השנה עמוד א׳שנא. ביאורי הזהר עמוד תד-ה. וראה גם לעיל סימן קמ. קמא.

2) איוב א, ו.

3) (ויקרא רבה פרשה כט, ג) וז״ל: (תהלים מז, ו) ״עלה אלקים בתרועה ה׳ בקול שופר, בשעה שהקב״ה יושב ועולה על כסא דין, בדין הוא עולה, מאי טעם, עלה אלקים בתרועה, ובשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב״ה עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים דכתיב ה׳ בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמים״.

4) ראש השנה טז, ב.

5) ראה לקמן הערה 22. לעיל סימן יז הערה 8.

6) ראש השנה טז. ״למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקב״ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור להם עקידת יצחק בן אברהם״. שו״ע אדמו״ר הזקן סימן תקפו סעיף ב.
[ועיין פרקי דר״א פרק לא].

7) ראה תורת מנחם התוועדויות ה׳תשמ״ז חלק ג׳ עמוד 201 סעיפים לח. לט. תורת מנחם — תפארת לוי יצחק ויקרא עמוד 54 ואילך. ועיין לקוטי שיחות חלק ל׳ עמוד 103 ואילך. לעיל סימן קיח. קלד. קלז. (לקמן סימן קנ).

8) ראש השנה כז, ב. ״וכמה שיעור תקיעה פירוש רשב״ג כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. (וראה בפנים בלקוטי לוי יצחק ביאור דיוק הלשון ״כמה שיעור תקיעה״).

9) ראה לקוטי תורה ואתחנן ה, ב ואילך.

10) ראה עד״ז לעיל סימן סב, ובהנסמן.

11) ויראה (בגי׳ 222) + לכאן (101) + ולכאן (107) = 430, וכן ״אברהם״ (248) + יעק״ב (182) = 430.

12) תפלת מוסף דראש השנה ויו״כ.

13) עיין לעיל סימן קכב, ״משפט״ הוא דין וגבורה.

14) תהלים מז, י.

15) פרק ד׳ משנה ז׳ ״העובר לפני התבה ביום טוב של ראש השנה, השני מתקיע, ובשעת ההלל, הראשון מקרא את ההלל. [ופירש הרע״ב: השני מתקיע, המתפלל תפלת המוספין מתקיע, ולא המתפלל תפלה של שחרית וכו׳.]

16) ראה תניא — שער היחוד והאמונה סוף פרק י. אור התורה פרשת ואתחנן עמוד רט-י.

17) איוב לא, כו.

18) תהלים קנ, ב.

19) ראה לקוטי תורה מהאריז״ל פרשת יתרו. מאורי אור ע׳ מוסף בפי׳ יאיר נתיב. אור התורה פרשת פנחס עמוד א׳קסו-ז. תורת מנחם

יצחק[20], קץ חי[21], ועכ"ז גם מוסף נחשב בתפלת הבוקר, הוא כי יסוד נמשך גם מחסד, בקר דיוסף מבוקר דאברהם, ועיין בזהר בלק דף רד[22] ובבה"ז[23] שם.

והיינו השופר עצמו הוא בחי' גבורה יצחק, והמתקתו הוא שאוחז בידו ויראה לכאן דאברהם ולכאן דיעקב, ואימתי הוא בתפלת מוסף דיוסף, הרי המתקתו הוא על ידי אברה"ם יעק"ב יוס"ף[24] שהם כמספר שופ"ר, ואוחזו ביד מספר דו"ד, כי המכוון בכל זה הוא להמשיך למלכות מדתו של[25] דוד, וכמאמר[26] כדי שתמליכוני עליהם, ובמה בשופר.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שנה

קמג

רמז להגי' (ר"ה דף כז:) "כמה שיעור שופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן", וזהו ב' פעמים יראה בפסוק, שמקרן האיל הוא השופר וכו'

שיעור השופר הוא כדי שירא"ה לכאן ולכאן[27].

[וקורין בראש השנה] הכתוב ה' יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה, האמור בעקידת יצחק כשהקריב אברהם את האיל תחת יצחק בנו, שמקרן האיל הוא השופר[28] ששיעורו הוא שיראה לכאן ולכאן, והוא הב' פעמים יראה.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שפב

התוועדויות ה'תשמ"ב חלק ד עמוד 2102.

20) ראה תיקונים בזהר חדש קז, ב. הובא בפרדס שער א' (שער עשר ולא תשע) ריש פרק ב'. לקוטי תורה מאריז"ל פרשת וירא – סוד העקידה. אור התורה שיר השירים מו, ב. ספר המאמרים ה'תרנ"ט עמוד קלא (קה"ת ה'תשע"א).

21) פירוש: "יצחק" הוא אותיות "קץ חי". ד"יסוד" הוא מועט המחזיק את המרובה, דבטפה שביסוד נמצא כל העצמות והמהות מכל האברים, רק הכל נתצמצם – גבורה דיצחק – בנקודה (בטפה) אחת. וזהו "קץ" שהכל בא בבחי' צמצום וגבורה, "חי" באבר חי שהוא ביסוד.

22) וז"ל: מה שכתוב (תהלים ה, ד) יהו"ה בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה. שואל תרי בקר אמאי (למה כתוב ב' פעמים מלת "בקר", ומשיב) אלא חד בקר דאברהם (אלא אחד הוא החסד של אברהם, כמ"ש (בראשית יט, כז) וישכם אברהם בבקר), וחד בקר דיוסף (ואחד הוא החסד של יוסף שהוא ביסוד), דכתיב ביוסף (בראשית מד, ג) הבקר אור, ומתרגמינן צפרא נהיר, פי' התרגום על אור נהיר, הבקר האיר מצד החסד, נהיר ודאי אור ודאי, ור"ל כי בין בחסד ובין ביסוד כלולים כל הז' חסדים, כי מהחסד נמשכים החסדים ליסוד, בסוד חסד דשריא בפום אמה (מובא לקמן סימן קנז הערה 13), לכן האור שלהם גדול מאד וכל אחד נקרא בוקר (שע"ר ומפרשים).

[ראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשט"ז חלק ג' עמוד 93. לקוטי שיחות חלק לט ביאורים על אגרת התשובה עמוד 51, ובהערה 30 שם].

23) ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי.

24) אברהם (בגי' 248) + יעקב (182) + יוסף (158) = 586, כמספר "שופר". עיין גם לעיל סימן קמא.

25) ראה לקוטי תורה פרשת חקת סא, ד. שיר השירים לט, ד. אור התורה פרשת שמות סוף עמוד מו. פרשת משפטים עמוד א'קצח ואילך.

26) ראש השנה טז, א. אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם... ובמה בשופר.

27) ראש השנה דף כז: וכמה שיעור תקיעה פירש רשב"ג כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. [ועיין בלקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד שנה בביאור הלשון "וכמה שיעור תקיעה, עיי"ש.] וראה גם לעיל סימן קמב.

28) ראש השנה טז. שו"ע אדמו"ר הזקן הל' ר"ה סי' תקפ"ו סעיף ב' [ועיין פרקי דר"א פל"א.]

אגרות קודש

ב"ה, י"ב טבת, תשט"ו
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר פרץ שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, והפ"נ מצום העשירי, יהפך במהרה לששון ולשמחה.

הנה נהניתי ממ"ש אודות ההתועדות, ואשר מדברים על ענינים של פועל, ובודאי גם על להבא יעשה כזה, וזוהי גם המענה לשאלתו שאינו יודע מה לעשות עוד בהנוגע לאלו שלא שמעו עד עתה ועומדים בעקשנות, שהעצה לזה הוא ריבוי אור, אלא שלאחרי פעטערסבורג נתלבש האור בכלים ואותיות ובמילא כשידברו עוד כ"פ הרי סו"ס הריבוי אור ידחה רוב החשך, ויתן השי"ת שיהי' זה בחסד וברחמים ובקרוב ממש.

בברכה.

מח, ד – ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם

א. לזרעך אחריך, בעולם הזה. אחוזת עולם, אלו ימות המשיח.

מדרש שוחר טוב – מובא בתו"ש

מט, א – ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים

ב. בשעה שבקש יעקב לגלות הקץ לבניו, אמר להם האספו ואראה אם אתם [ראויים] שאגלה לכם את הקץ, מיד עיין בשמותם ולא מצא בהם אותיות קץ, אמר ודאי לא אגלה להם את הקץ, אמרו לו אבינו בדוק אם הדבר תלוי בחטא, בדק ג"כ בשמותם ולא מצא בהם אותיות חט, אמר כיון שאין בהם שום חטא אבדוק עוד בשמותם, בדק עוד ולא מצא ך ם ץ הרי שלשה אותיות כפולות שעולות אַלְפַּיִם, אמר אגלה להם את הקץ, כענין זה אמר להם העולם הוא אלפים תורה אלפים ימות המשיח (סנהדרין צז.).

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל – מבעלי התוס'

ג. נודע כי כל הסתר קץ האחרון הוא יען כי הגלות ההוא הי' לסיבת שנאת חנם (יומא ט:) וגם לכן נעלם הקץ ההוא וללבי גליתי כי יום נקם בלבי כמו שגם אתם עוברים על לא תשנא אחיך בלבבך, וזה נרמז בר"ת "יקרא "אתכם "באחרית "הימים ר"ת איב"ה היא שנאת חנם אשר לסיבתה הי' גלות האחרון שעליו נאמר (דניאל ח, יב) ותשלך אמת ארצה יען כי איש ברעהו יהתלו, ואמנם לא ידברו מרוב השנאת חנם ולכן נרמזו אותיות אמ"ת בס"ת יקרא" אתכם" באחרית" ולא נרמז בר"ת בסוד ותשלך אמת ארצה.

וביאור התרופה למכה זו אשר היא התחברותם באהבה רבה וז"ש **הקבצו**, והטעם שתשמעו לקולי ותתקבצו הוא כי הרי כולכם **בני יעקב** בני איש אחד ולמה תהי' איבה ושנאה ביניכם אחר שכולכם בני איש אחד, והנה אם דברי אלה נאמרים מדעתי אינו כ"כ הכרח לשתשמעום, האמנם כל הדברים האלה הם נבואה מפי השכינה השורה עלינו עתה וראוי שתשמעום ותקבלום, וז"ש **ושמעו אל ישראל אביכם** ישראל סבא.

עץ הדעת טוב

ד. הנה רש"י פירש שביקש לגלות הקץ ונסתם ממנו. וי"ל הטעם דהנה אמרו חז"ל (סנהדרין צח.) על פסוק אני ה' בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. והנה מדת יעקב הוא אמת ואם הי' מגלה הקץ הי' מוכרח להיות כן כי תתן אמת ליעקב, והקב"ה רצה שאם יזכו ישראל יהי' הקץ קודם הזמן כי זכו אחישנה, ע"כ נסתם ממנו הקץ, לכן מרומז בס"ת יקר"א אתכ"ם באחרי"ת, אמת, לרמז שעי"ז נסתם ממנו הקץ כנ"ל.

צמח צדיק

מט, כז– בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל

ו. בנימין זאב יטרף וכמו שרז"ל דרשוהו בשאול דאתי מבנימין, וזהו זאב יטרף שחטף המלכות בחטיפה כי לא הי' ראוי לזה. וזהו הטעם בבוקר יאכל עד דדוקא בבוקר הוא שיזכה ואחר זה תחזור המלכות ליהודה.

פני דוד

נ, כא – ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם

ז. ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם. צ"ל לשון ועתה, ונ"ל הנה באמת בעו"ה כבר סבלנו צרות רבות בשביל מכירת יוסף כמבואר באגדות, אלא שיוסף אמר להם התחת אלקים אנכי לענוש על המחשבה ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה ולא עשיתם לי מאומה ואין לי מקום להעניש אתכם כל ימי חיי בשביל המחשבה, אבל ראה כי לעתיד יקבלו עונש מאת ה' על ככה דור אשר יקומו אחריהם, ולכן עתה כל זמן שאני ואתם חיים אל תיראו אנכי אכלכל אתכם אבל לעתיד ה' יגבה דילי' מזרעכם אחריכם כנ"ל.

ובזה יש להבין מה דאיתא במדרש אם יוסף שדיבר על לבם דברים רכים כך ניחמם, כשיבוא הקב"ה ויאמר (ישעי' מ, ב) דברו על לב ירושלים על אחת כמה וכמה, ועפ"י הנ"ל יובן כי מה שיוסף ניחם את אחיו לא הי' נחמה רק כי שלום יהי' ביניהם ואין זו נחמה שלמה רק כמו אך שלום יהי' בימי', אבל לעתיד שכבר סבלנו יסורים ועול הגלות וקבלו עונש מאת ה' כפלים ככל חטאתי' ולא יוסיף להגלות עוד תהי' נחמה כפולה על עתה ועל העתיד, והיינו דכתיב נחמו נחמו שיהי' נחמה להוה וגם על לעתיד, ואמרו דברו על לב ירושלים כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה וכו' וכבר סבלה כל הראוי' ואין לצפות עוד על הרעה רק על הטוב, וזהו כוונת המדרש אם יוסף שלא נחמם רק לשעה נחמו וקבלו תנחומים כשיבוא הקב"ה לעתיד לנחם אותנו שכבר יצאנו ידי חובותינו כי נרצה עונה קל־וחומר שתהי' הנחמה בשלימות ותהי' עולמית בב"א.

כתב סופר

נ, כד – ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלקים פקוד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב

ח. פקוד יפקוד. בישרן בשתי פקודות, פקוד בימי משה, יפקוד בימי מלך המשיח.

מדרש הגדול

◆ יום ראשון ו׳ טבת ◆

מז (כח) **וַיִּחְיֻ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה:**

כח **וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם שְׁבַע עֲשָׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיּוֹהִי מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין:**

רש״י◄ **וַיִּחְיוּ יַעֲקֹב** • לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה? לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ, נִסְתְּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם. דָּבָר אַחֵר: שֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ לְבָנָיו וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ (בב״ר)◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ׳ 423)

לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה (רש״י מז, כח) בַּמִּדְרָשׁ מוּבָא פֵּרוּשׁ נוֹסָף: "שֶׁסָּתַם מִמֶּנּוּ כָּל צָרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם" (הַיְינוּ, שֶׁמַּעֵת בִּיאָתוֹ לְמִצְרַיִם לֹא סָבַל עוֹד צָרוֹת וְיִסּוּרִים). אֲבָל רַשִׁ״י מֵאֵין בְּפֵרוּשׁ זֶה, שֶׁכֵּן הַדַּעַת נוֹתֶנֶת שֶׁ'פָּרָשָׁה סְתוּמָה' רוֹמֶזֶת לְדָבָר הַקָּשׁוּר לַתֹּכֶן הַכְּלָלִי שֶׁל הַפָּרָשָׁה, שֶׁהוּא - פְּטִירָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְהַמְּאֹרָעוֹת הַקְּשׁוּרִים בָּהּ. וְאֵלּוּ פֵּרוּשׁ זֶה קָשׁוּר לַפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הַפָּרָשָׁה בִּלְבַד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כה, עמוד 450 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לְגַלּוֹת אֶת הַטּוֹב גַּם בְּעֶרְוַת הָאָרֶץ

וַיִּחְיֻ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה (מז, כח)

לֹא חֵי יָמִים טוֹבִים בְּלֹא צַעַר אֶלָּא . . י״ז שָׁנָה בְּמִצְרַיִם (בעל הטורים)

סִפֵּר כ״ק אַדְמוּ״ר מוֹהַרַיַּ״צ נ״ע מִלְּיוּבַּאוְוִיטְשׁ (׳אגרות קודש׳ חלק ה, עמוד שעג) שֶׁבִּהְיוֹת אַדְמוּ״ר בַּעַל הַ״צְּמַח צֶדֶק״ נ״ע יָלֵד, שָׁאַל אֶת זְקֵנוֹ אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן נ״ע, הֵיתָכֵן שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, יִהְיוּ מִבְּחַר שְׁנוֹת חַיָּיו, י״ז הַשָּׁנִים שֶׁגָּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם – "עֶרְוַת הָאָרֶץ"?

וַיַּעֲנֵהוּ אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן: כְּתִיב (ויגש מו, כח) "וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרוֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה", וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא וילקוט שמעוני על הפסוק) "אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה לְהַתְקִין לוֹ בֵּית תַּלְמוּד", שֶׁתְּהֵא שָׁם תּוֹרָה וְשֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁבָטִים הוֹגִים בַּתּוֹרָה. וּכְשֶׁלּוֹמְדִים תּוֹרָה מִתְקָרְבִים לַה׳, וְאָז יְכוֹלִים לִהְיוֹת גַּם בְּמִצְרַיִם בְּמַעֲמַד וּמַצָּב דְּ"וַיִּחְיוּ". עַד כָּאן הַסִּפּוּר.

וּמִזֶּה הוֹרָאָה לְכָל אֶחָד בַּעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ, דְּגַם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּמָקוֹם כָּזֶה שֶׁהוּא "עֶרְוַת הָאָרֶץ", וְלִכְאוֹרָה אֵין רוֹאִים שָׁם טוֹב וּקְדֻשָּׁה, הִנֵּה עַל־יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה, יְכוֹלִים לְגַלּוֹת אֶת הַ"טּוֹב" גַּם בַּמָּקוֹם הַהוּא.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כח) **וַיִּחְיוּ יַעֲקֹב – לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה** – פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה מְחוּלָּקוֹת לְפָרָשִׁיּוֹת פְּתוּחוֹת וּסְתוּמוֹת, פָּרָשָׁה פְּתוּחָה מַתְחִילָה בְּשׁוּרָה חֲדָשָׁה, וּפָרָשָׁה סְתוּמָה מַתְחִילָה בְּאוֹתָהּ שׁוּרָה שֶׁבָּהּ מִסְתַּיֶּמֶת הַפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בֵּינָהּ לְבֵין הַפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת רֶוַח שֶׁל תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת, וּפָרָשַׁת וַיִּחְיוּ שׁוֹנָה בָּזֶה מִכָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁהִיא סְתוּמָה לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין בֵּינָהּ לְבֵין סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ (מו, כח) (הַמַּתְחִילָה בַּפָּסוּק "וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו", וּמִסְתַּיֶּמֶת בַּתֵּיבוֹת "וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ") אֶלָּא הֶפְסֵק שֶׁל אוֹת אַחַת בִּלְבַד כְּמוֹ סוֹף פָּסוּק רָגִיל, וּפָרָשַׁת וַיִּחְיוּ הִיא פָּרָשָׁה חֲדָשָׁה שֶׁהָיְתָה אֲמוּרָה לָבוֹא שָׁם פִּיסְקָא (לְפָחוֹת כְּפָרָשָׁה סְתוּמָה רְגִילָה), אֶלָּא שֶׁלְּמַעֲשֶׂה לֹא עָשׂוּ שָׁם פִּיסְקָא, וַעֲשָׂאוּהָ סְתוּמָה לְגַמְרֵי, וְעַל כָּךְ שׁוֹאֵל רַשִׁ״י: "לָמָּה פָּרָשָׁה זוֹ סְתוּמָה" לְגַמְרֵי (רא״ם וגו״א).

לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ נִסְתְּמוּ עֵינֵיהֶם – נִרְאֶה שֶׁהַכַּוָּנָה לְעֵינֵי הַשֵּׂכֶל. **וְלִבָּם** – כְּלוֹמַר, טִמְטוּם הַלֵּב. וּלְהָעִיר מִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב (ישעיה מד, יח): "כִּי טָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבּוֹתָם".

שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם – אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוֹת ו, טז: "כָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים הָיָה קַיָּם, לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד". וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהֵם מִדְרָשִׁים חֲלוּקִים, וְרַשִׁ״י נוֹקֵט בְּכָל מָקוֹם לְפִי הַמִּדְרָשׁ הַמַּתְאִים יוֹתֵר לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. וְאוּלַי מִשּׁוּם כָּךְ הֵבִיא כָּאן פֵּירוּשׁ נוֹסָף, כְּדֵי לְהַתְאִימוֹ לַדֵּעָה שֶׁהַשִּׁעְבּוּד הִתְחִיל לְאַחַר פְּטִירַת לֵוִי. וּרְאֵה מְפָרְשֵׁי רַשִׁ״י.

דָּבָר אַחֵר: שֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ – קֵץ "אַחֲרִית הַיָּמִים".

לְבָנָיו וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ – כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י מט, א, וְשָׁם: "וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה". **בְּרֵאשִׁית רַבָּה** – צו, א. תורה כט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 427 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

מָתַי יַעֲקֹב חַי בֶּאֱמֶת?

וַיִּחְיֻ יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (מז, כח)

פָּרָשַׁת "וַיִּחִי" נִקְרֵאת עַל שֵׁם תְּחִלָּתָהּ: "וַיִּחִי יַעֲקֹב". מַאִידָךְ, הַפָּרָשָׁה עוֹסֶקֶת בְּהִפּוּכָם שֶׁל חַיֵּי יַעֲקֹב: בִּפְטִירָתוֹ וּבַהֲכָנוֹת לָהּ. וְאֵינוֹ מוּבָן: לִכְאוֹרָה הָיָה מַתְאִים יוֹתֵר לְצָרֵף אֶת הַפָּסוּק "וַיִּחִי יַעֲקֹב" לְפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ, שֶׁבָּהּ מִתְאָרִים חַיָּיו וּפְעֻלּוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

אֲמִתִּיּוּת עִנְיַן הַחַיִּים הֵם הַחַיִּים שֶׁאֵינָם מִשְׁתַּנִּים. וּבִכְלָלוּת רַק עַל הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ־הוּא אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁ"אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה", דְּהַנִּבְרָאִים הִנָּם "נִפְסָדִים", אֶלָּא שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִצַּד דְּבֵקוּתָם וְהִתְקַשְּׁרוּתָם לַה׳, נִקְרָאִים גַּם כֵּן "חַיִּים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב – "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם".

אֶלָּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל "אַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ", שֶׁאֲפִילוּ יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁעִם כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת וְהַצַּעַר שֶׁעָבַר, עָדַיִן דָּבֵק בַּה׳, וַאֲפִילוּ כְּשֶׁגָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עָדַיִן אִי־אֶפְשָׁר לְסַכֵּם וּלְהַחְלִיט שֶׁ"וַיִּחִי יַעֲקֹב", שֶׁהֲרֵי "עַד יוֹם מוֹתְךָ" "אַל תַּאֲמִין". לָכֵן הַפָּסוּק לֹא נִכְתַּב בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ – בְּעִצּוּמָם שֶׁל חַיֵּי יַעֲקֹב.

וְרַק בְּפָרָשַׁת וַיִּחִי (סָמוּךְ לִפְטִירָתוֹ), הוּכַח שֶׁלַּמְּרוֹת הֱיוֹתוֹ בְּשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, עִם־כָּל־זֶה "מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה", כָּאן יְכוֹלִים לִקְבֹּעַ "וַיִּחִי יַעֲקֹב". הַתּוֹרָה מְסַכֶּמֶת וְקוֹבַעַת "וַיִּחִי יַעֲקֹב".

(כט) **וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם:**

כט **וּקְרִיבוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמִמָּת וּקְרָא לִבְרֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ שַׁוִּי כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי וְתַעְבֵּד עִמִּי טִיבוּ וּקְשׁוֹט לָא כְּעַן תִּקְבְּרִנַּנִי בְּמִצְרָיִם:**

רש״י◄ וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת• (ב״ר) כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ׳קְרִיבָה לָמוּת׳, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. (יְצָחֶק חַי ק״פ וַיַּעֲקֹב קמ״ז. בְּדָוִד נֶאֱמַר: ׳קְרִיבָה׳, אָבִיו חַי ת׳ (ס״א פ׳) שָׁנִים וְהוּא חַי ע׳)• **וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף• לְמִי שֶׁהָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת. שִׂים־נָא יָדְךָ• וְהִשָּׁבַע. חֶסֶד וֶאֱמֶת• חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת, שֶׁאֵינוֹ מְצַפֶּה לְתַשְׁלוּם**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כט) **וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת – כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ קְרִיבָה לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו** – וּפֵירוּשׁ "וַיִּקְרְבוּ", נִתְקָרְבוּ וְנִתְקַצְּרוּ, שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִימֵי אֲבוֹתָיו (רא״ם). כְּלוֹמַר, לְכַתְּחִילָּה הָיָה צָרִיךְ לִחְיוֹת כְּמוֹ אָבִיו, אֶלָּא שֶׁמִּצַּד אֵיזֶה טַעַם נִסְתָּר, קִצֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קְצָת מִשְּׁנוֹתָיו (דברי דוד).

(יִצְחָק – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים, וְכֵן בְּרִא״ם וּב״גור אַרְיֵה״, לֹא מוֹפִיעַ קָטַע זֶה.

חַי ק״פ – כְּדִלְעֵיל כה, כח.

וְיַעֲקֹב קמ״ז. בְּדָוִד נֶאֱמַר קְרִיבָה – "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת" (מ״א ב, א).

אָבִיו חַי ת׳ שָׁנִים – בְּ׳בְּרֵאשִׁית רַבָּה׳ צו, ד: "יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". וּבְתַנְחוּמָא וַיִּחִי סִימָן ג נֶאֱמַר כֵּן עַל עוֹבֵד. וּרְאֵה בְּחִדּוּשֵׁי הָרַדַּ״ל לִ׳בְּרֵאשִׁית רַבָּה׳ שָׁם, שֶׁחַיֵּיהֶם שֶׁל שְׁלֹמוֹן בּוֹעַז עוֹבֵד וְיִשַׁי בְּיַחַד הָיוּ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. אַךְ גַּם לְפִי חִישּׁוּב זֶה חַי כָּל אֶחָד מֵהֶם כְּמֵאָה שָׁנָה (יוֹתֵר מִדָּוִד). וּרְאֵה גַּם רַמְבַּ״ן לְעֵיל מו, טו.

וְהוּא חַי ע׳). – וְכֵן בְּמֹשֶׁה נֶאֱמַר (דברים לא, יד): "הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת", אָבִיו עַמְרָם חַי מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה (שמות ו, כ), וְהוּא חַי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה (ב״ר שם).

וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף – לְמִי שֶׁהָיָה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת – כִּי אִם לֹא כֵּן, לָמָּה לֹא קָרָא לְבָנָיו שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים אֵלָיו, וְקָרָא לְיוֹסֵף שֶׁהָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ (גו״א).

שִׂים נָא יָדְךָ – וְהִשָּׁבַע – וּכְמוֹ שֶׁאָמַר לְקַמָּן (פסוק לא): "הִשָּׁבְעָה לִי". וְכִוָּנַת רַשִׁ״י לוֹמַר שֶׁהַשְּׁבוּעָה הָאֲמוּרָה לְקַמָּן הִיא הַשְּׁבוּעָה שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲשׂוֹת כָּאן, דְּהַיְנוּ שֶׁשִּׂימַת הַיָּד תַּחַת יְרֵכוֹ הָיְתָה עַל־מְנָת לְהַשְׁבִּיעוֹ, מִטַּעַם "שֶׁהַנִּשְׁבָּע צָרִיךְ שֶׁיִּטּוֹל בְּיָדוֹ חֵפֶץ שֶׁל מִצְוָה" (כלשון רש״י לעיל כד, ב), וְלָכֵן נָתַן לוֹ לְאֶחוֹז בַּמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בְּאַבְרָהָם (רא״ם).

חֶסֶד וֶאֱמֶת – חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת – בְּדֶרֶךְ כְּלָל "חֶסֶד וֶאֱמֶת" פֵּירוּשׁוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה גַּם חֶסֶד וְגַם אֱמֶת, מִצַּד שֶׁכָּךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת, וְאִילּוּ "חֶסֶד וֶאֱמֶת" הָאָמוּר כָּאן עַל הַמֵּת פֵּירוּשׁוֹ שֶׁהַחֶסֶד עַצְמוֹ הוּא אֱמֶת, כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חֶסֶד גָּמוּר, שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא גְּמִילוּת חֲסָדִים (גו״א).

שֶׁאֵינוֹ מְצַפֶּה לְתַשְׁלוּם גְּמוּל – מֵאוֹתוֹ אָדָם. וְאַף שֶׁיַּעֲקֹב הִבְטִיחַ לוֹ בַּעֲבוּר זֶה אֶת שְׁכָם, כַּמְבוֹאָר בְּרַשִׁ״י לְקַמָּן פָּסוּק כב, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִשְׁבִּיעַ אוֹתוֹ לֹא הָיְתָה בְּכַוָּנָתוֹ לְתִתָּהּ לוֹ, וְרַק אַחַר כָּךְ הִבְטִיחוֹ עַל כָּךְ (ריב״א בשם ר״ת). וְגַם זֶה לֹא הָיָה תַּשְׁלוּם בְּדֶרֶךְ שָׂכָר, אֶלָּא דֶּרֶךְ מַתָּנָה (משכיל לדוד).

אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם – סוֹפָה

גְּמוּל. **אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם** • סוֹפָהּ לִהְיוֹת עֲפָרָהּ כִּנִּים (וּמִרַחֲשִׁין תַּחַת גּוּפִי). וְשֶׁאֵין מֵתֵי חוּצָה לָאָרֶץ חַיִּים, אֶלָּא בְּצַעַר גִּלְגּוּל מְחִלּוֹת. וְשֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי מִצְרַיִם עֲבוֹדַת־אֱלִילִים (ב״ר).

(ל) **וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתָי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ:**

ל וְאִשְׁכּוּב עִם אֲבָהָתַי וְתִטְּלִנַּנִי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרִנַּנִי בִּקְבֻרְתְּהוֹן וַאֲמַר אֲנָא אֶעְבֵּד כְּפִתְגָּמָךְ:

רש״י◄ **וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי** • וְי״ו זוֹ מְחֻבָּר לְמַעְלָה לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא: ״שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי״ וְהִשְׁבַּע לִי, וַאֲנִי סוֹפִי לִשְׁכַּב עִם אֲבוֹתַי וְאַתָּה תִּשָּׂאֵנִי מִמִּצְרַיִם. וְאֵין לוֹמַר: ״וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי״, הַשְׁכִּיבֵנִי עִם אֲבוֹתַי בַּמְּעָרָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו: ״וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּנִי בִּקְבֻרָתָם״. וְעוֹד, מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן ׳שְׁכִיבָה עִם אֲבוֹתָיו׳, הִיא הַגְוִיעָה וְלֹא הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ: (מלכים א ב) ״וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבוֹתָיו״, וְאַחַר־כָּךְ: ״וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד״.

(לא) **וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה:**

לא וַאֲמַר קַיֵּם לִי וְקַיֵּים לֵהּ וּסְגִיד יִשְׂרָאֵל עַל רֵישׁ עַרְסָא:

רש״י◄ **וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל** • תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ. **עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה** • הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה, מִכָּאן

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

לִהְיוֹת עֲפָרָהּ כִּנִּים – בְּמַכַּת כִּנִּים. **(וּמִרַחֲשִׁין תַּחַת גּוּפִי)**, – בִּ׳בְרֵאשִׁית רַבָּה׳ צו, ה: ״בְּתוֹךְ גּוּפִי״, וְרַשִׁ״י שִׁנָּה וְכָתַב ״תַּחַת גּוּפִי״, מִשּׁוּם שֶׁבְּוַדַּאי לֹא שָׁלְטָה כִּנָּה בְּיַעֲקֹב. אַךְ בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים כְּלָל תֵּיבוֹת אֵלּוּ.

וְשֶׁאֵין מֵתֵי חוּצָה לָאָרֶץ חַיִּים אֶלָּא בְּצַעַר גִּלְגּוּל מְחִלּוֹת – בִּזְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לְמֵתֵי חוּץ לָאָרֶץ מְחִילוֹת בָּאָרֶץ, וְהֵם מִתְגַּלְגְּלִים וּבָאִים עַד שֶׁמַּגִּיעִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשָׁם קָמִים לִתְחִיָּה (ב״ר צו, ה. ירושלמי כלאים פ״ט ה״ג), וְגִלְגּוּל זֶה צַעַר הוּא לָהֶם. וּרְאֵה כְּתוּבוֹת קיא, א.

וְשֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי מִצְרַיִם עֲבוֹדָה־זָרָה – כֵּיוָן שֶׁבִּזְכוּתוֹ כָּלָה הָרָעָב וְהִתְבָּרֵךְ הַנִּילוּס, כִּדְלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י נ, ג. וּכְשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִים מִן הָעוֹבֵד כָּךְ נִפְרָעִים מִן הַנֶּעֱבָד (ב״ר צו, ה). וְכָל שְׁלֹשֶׁת הַטְּעָמִים נֶאֱמְרוּ בַּפָּסוּק: ״אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם – מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת עֲפָרָהּ כִּנִּים, ״וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם – כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי עֲבוֹדָה־זָרָה, וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבוּרָתָם – כְּדֵי שֶׁאוּכַל לַעֲמוֹד מִיָּד בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים [לְלֹא צַעַר שֶׁל גִּלְגּוּל מְחִילוֹת] (גו״א). וְיֵשׁ לְהוֹסִיף: ״אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם״ – לִזְמַן רָב (כְּעַצְמוֹת יוֹסֵף), מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת כִּנִּים, ״וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבוּרָתָם״ – וְלֹא בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת, מִפְּנֵי צַעַר גִּלְגּוּל מְחִילוֹת, ״וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם״ – מִיָּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי עֲבוֹדָה־זָרָה. תורה ל

(ל) **וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי – וְי״ו זוֹ מְחֻבָּר לְמַעְלָה לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא** – לִתְחִילַת פָּסוּק כט וְלֹא לְסוֹפוֹ, כִּי ״וְשָׁכַבְתִּי״ פֵּירוּשׁוֹ מִיתָה, וְלֹא יִתְכֵּן לוֹמַר: ״אַל נָא תִקְבְּרֵנִי״ וְאַחַר כָּךְ ״וְשָׁכַבְתִּי״ (רא״ם), וְגַם אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר: ״אַל נָא תִקְבְּרֵנִי״ אֶלָּא אִם כֵּן כְּבָר מֵת, לָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁפָּסוּק זֶה הוּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְ״שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי״ (גו״א).

״שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי״ וְהִשְׁבַּע לִי – כִּלְשׁוֹן הַפָּסוּק בְּפָסוּק לא: ״הִשָּׁבְעָה לִי״.

וַאֲנִי – הוֹסִיף תֵּיבַת ״וַאֲנִי״, לְהַבְדִּיל בֵּין ״שִׂים נָא יָדְךָ״ הַמּוֹרֶה עַל הַנּוֹכֵחַ וּבֵין ״וְשָׁכַבְתִּי״ הַמּוֹרֶה עַל הַמְדַבֵּר עַל עַצְמוֹ (רא״ם).

סוֹפִי – הוֹסִיף מִלַּת ״סוֹפִי״ עַל ״וְשָׁכַבְתִּי״, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמִּיתָה בִּבְחִירָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב כְּשִׁימַת הַיָּד שֶׁל יוֹסֵף (רא״ם).

לִשְׁכַּב – לָמוּת.

״עִם אֲבֹתַי״, וְאַתָּה – הוֹסִיף תֵּיבַת ״וְאַתָּה״, לְהַבְדִּיל בֵּין ״וְשָׁכַבְתִּי״ הַמּוֹרֶה עַל הַמְדַבֵּר עַל עַצְמוֹ לְבֵין ״וּנְשָׂאתַנִי״ הַמּוֹרֶה עַל הַנּוֹכֵחַ (רא״ם).

תִּשָּׂאֵנִי מִמִּצְרַיִם. וְאֵין לוֹמַר: ״וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי״ – **הַשְׁכִּיבֵנִי** – תִּקְבְּרֵנִי. וְאַף שֶׁאָמַר ״וְשָׁכַבְתִּי״, נִיתָּן לְפָרְשׁוֹ ״הַשְׁכִּיבֵנִי״, מִשּׁוּם שֶׁהַקְּבוּרָה לֹא תִּתָּכֵן עַל־יְדֵי עַצְמוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי אֲחֵרִים (רא״ם).

״עִם אֲבֹתַי״ בַּמְּעָרָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב אַחֲרָיו: ״וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם״, וְעוֹד מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן שְׁכִיבָה עִם אֲבוֹתָיו הִיא הַגְוִיעָה וְלֹא הַקְּבוּרָה – וְלָכֵן אֵין לִתְמוֹהַּ מַה שֶּׁכָּאן נֶאֱמַר ״וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתַי״, עַל הַמִּיתָה.

כְּמוֹ ״וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו״ וְאַחַר־כָּךְ: ״וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד״ – מְלָכִים א ב, י. וְשָׁם בְּוַדַּאי אֵין לְפָרֵשׁ שְׁכִיבָה מִלְּשׁוֹן קְבוּרָה, אֶלָּא מִלְּשׁוֹן מִיתָה, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב: ״וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד״, וְאִילּוּ עַל הַשְׁכִּיבָה נֶאֱמַר: ״עִם אֲבוֹתָיו״, וַהֲרֵי אֲבוֹתָיו קְבוּרִים בְּבֵית לֶחֶם, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁמֵּת וְנֶאֱסַף אֲלֵיהֶם (נח״י). תורה לא

(לא) **וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל – תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵהּ** – שׁוּעָל, אִם תִּרְאֶה שְׁעָתוֹ מַצְלַחַת – הִשְׁתַּחֲוֵה לוֹ (רש״י מגילה טז, ב), וְיוֹסֵף נִמְשַׁל לְשׁוּעָל בְּיַחַס לְאָבִיו (מגילה שם). כְּלוֹמַר, אֲפִילּוּ הַשּׁוּעָל שֶׁהוּא הַשָּׁפֵל שֶׁבַּחַיּוֹת, אִם תִּרְאֶה שְׁעָתוֹ מַצְלַחַת וְאַתָּה צָרִיךְ לוֹ – הִשְׁתַּחֲוֵה לוֹ, וְלָכֵן הִשְׁתַּחֲוָה יַעֲקֹב לְיוֹסֵף מִפְּנֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹ, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מֶלֶךְ, כִּי אִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לוֹ מִיָּד שֶׁבָּא אֵלָיו (רא״ם). וּבְ״תּוֹרַת מְנַחֵם״ מְבָאֵר בְּאוֹפָן אַחֵר, הַשּׁוּעָל הֱיוֹת וְהוּא הַשָּׁפֵל שֶׁבַּחַיּוֹת, שֶׁזֶּהוּ הֵיפֶךְ עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת

אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה (שבת י נדרים מ). **דָּבָר אַחֵר: "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה", עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה וְלֹא הָיָה בָּהּ רָשָׁע, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מֶלֶךְ הוּא, וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ ויחי, י"א טבת, ה'תשכ"ז)

הַבֵּיאוּר בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י: עַל הַפָּסוּק "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל", "תַּעֲלָא בְּעִידְנֵיהּ סְגִיד לִיהּ", וְעַל הַפָּסוּק "וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל", "אָמַר אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מֶלֶךְ הוּא, אֶחַלֵּק לוֹ כָּבוֹד, מִכָּאן שֶׁחוֹלְקִין כָּבוֹד לַמַּלְכוּת",

- שֶׁהַהִשְׁתַּחֲוָאָה לְיוֹסֵף בְּתוֹר "תַּעֲלָא בְּעִידְנֵיהּ" הָיְתָה [לֹא מִטַּעַם כְּבוֹד מַלְכוּת (דְּאִם־כֵּן הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִיַּד כְּשֶׁבָּא יוֹסֵף לְפָנָיו), וְגַם לֹא כְּדֵי שֶׁיִּתְרַצֶּה לְמַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ (וְלָכֵן לֹא הוּצְרַךְ רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ "תַּעֲלָא בְּעִידְנֵיהּ כוּ'" בְּנוֹגֵעַ לְהִשְׁתַּחֲוָאַת יַעֲקֹב לְעֵשָׂו, אוֹ הִשְׁתַּחֲוָאַת אַבְרָהָם לִבְנֵי חֵת), אֶלָּא] בְּהֶמְשֵׁךְ לַשְּׁבוּעָה לְמַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ (אַף שֶׁבְּוַדַּאי הָיָה יוֹסֵף מְקַיֵּים צִיווּי אָבִיו גַּם לְלֹא שְׁבוּעָה), כֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה זָקוּק לְתוֹקֶף מְיוּחָד שֶׁיּוּכַל לְהִתְגַּבֵּר עַל רְצוֹנוֹ שֶׁל פַּרְעֹה שֶׁיִּקְבַּר בְּמִצְרַיִם. וְלָכֵן, כְּדֵי לְחַזְּקוֹ עוֹד יוֹתֵר, הִשְׁתַּחֲוָה אֵלָיו, כְּדֵי לְעוֹרֵר אֶצְלוֹ מִדַּת הַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁיַּרְגִּישׁ עַצְמוֹ כְּ"מֶלֶךְ" בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁשּׁוּם דָּבָר לֹא יוּכַל לַעֲמוֹד כְּנֶגְדּוֹ, וּימַלֵּא בַּקָּשָׁתוֹ מִתּוֹךְ הִתְחַכְּמוּת יְתֵירָה כְּמוֹ שׁוּעָל ("תַּעֲלָא") הַפִּיקַח שֶׁבַּחַיּוֹת;

וּמַמְשִׁיךְ רַשִׁ"י: "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה", "הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה.. שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה" - שֶׁפֵּירוּשׁ זֶה הוּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַפֵּירוּשׁ דְּ"תַּעֲלָא בְּעִידְנֵיהּ סְגִיד לִיהּ". הַיְינוּ, שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לְיוֹסֵף, אֶלָּא שֶׁ"הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד שְׁכִינָה";

וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י פֵּירוּשׁ נוֹסָף - "דָּבָר אַחֵר, עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה, עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה, וְלֹא הָיָה בָּהּ רָשָׁע, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מֶלֶךְ הָיָה. וְעוֹד, שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ", הַיְינוּ, שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה זוֹ הָיְתָה (לֹא לְיוֹסֵף, אֶלָּא) לַהַקָּבָּ"ה, בְּתוֹר שֶׁבַח וְהוֹדָיָה עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין: מַהוּ הַקּוֹשִׁי בַּפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁבִּגְלַל זֶה לֹא מִסְתַּפֵּק רַשִׁ"י בּוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לְפָרֵשׁ פֵּירוּשׁ נוֹסָף, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן עִיקַר הַפֵּירוּשׁ בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא הוּא הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן דַּוְקָא?

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וְהַמְּלוּכָה, הֲרֵי בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּמַצָּב שֶׁל מְלוּכָה, זָקוּק הוּא לְעִדּוּד וּלְחִזּוּק מְיוּחָד, וְלָכֵן יֵשׁ לְהִשְׁתַּדְּלוּת לוֹ, כָּךְ גַּם יַעֲקֹב, אַף שֶׁהָיָה אָבִיו שֶׁל יוֹסֵף, הִשְׁתַּחֲוָה לְיוֹסֵף כְּדֵי לְחַזְּקוֹ וּלְעוֹרְדוֹ, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי כָּךְ יוּכַל לְבַצֵּעַ אֶת הַבְטָחָתוֹ לְקָבְרוֹ בְּחֶבְרוֹן. וּרְאֵה רַשִׁ"י לְקַמָּן מח, ב שֶׁיַּעֲקֹב חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, אַךְ שָׁם זֶהוּ רַק לְעִנְיָן שֶׁהִתְחַזֵּק וְיָשַׁב עַל הַמִּטָּה, וְאִילּוּ לְעִנְיָן הִשְׁתַּחֲוָיָה אֵין לוֹמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי בְּנוֹ הוּא וְאֵין לָאָב לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לִבְנוֹ אַף לֹא בִּשְׁבִיל כָּבוֹד הַמַּלְכוּת, וְלָכֵן הוּצְרַךְ לַטַּעַם שֶׁל "תַּעֲלָא בְּעִידְנֵיהּ וכו'", שֶׁעֲשָׂה כֵּן בִּשְׁבִיל שֶׁיְּקַיֵּם הַבְטָחָתוֹ.

עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה – הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה – דָּרֵךְ הַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּטָּה לִהְיוֹת פָּנָיו כְּנֶגֶד רַגְלֵי הַמִּטָּה וְאָחוֹרָיו כְּנֶגֶד מְרַאֲשׁוֹתָיו, וּכְשֶׁהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה לְמִי שֶׁמְּדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁהוּא כְּנֶגְדּוֹ, הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה כְּנֶגֶד רַגְלֵי הַמִּטָּה, אַךְ מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁכִינָה הָיְתָה לְמַעְלָה מְרַאֲשׁוֹתָיו, הוּצְרַךְ יַעֲקֹב אָבִינוּ לַהֲפוּךְ עַצְמוֹ בְּעֵת הִשְׁתַּחֲוָיָתוֹ כְּנֶגֶד מְרַאֲשׁוֹתָיו מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה. וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לַשְּׁכִינָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל לַה'", אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לְיוֹסֵף, הָפַךְ פָּנָיו לְ"רֹאשׁ הַמִּטָּה", כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה (רא"ם). וְהַטַּעַם שֶׁעָשָׂה כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁיַּעֲקֹב יָדַע שֶׁיּוֹסֵף לֹא נִגִּיחַ לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לוֹ, לָכֵן הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה כְּדֵי שֶׁיּוֹסֵף יַחֲשׁוֹב שֶׁהַהִשְׁתַּחֲוָיָה הִיא כְּלַפֵּי שְׁכִינָה, וְלֹא יִמְנַע זֹאת מִמֶּנּוּ (הרבי).

מִכָּאן אָמְרוּ – שַׁבָּת יב, ב. אַף שָׁם לֹא הוּבָא פָּסוּק זֶה.

שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה – וְאַף שֶׁיַּעֲקֹב עֲדַיִן לֹא הָיָה חוֹלֶה, אֲבָל הֱיוֹת וְהָיָה זָקֵן וְתַשׁ כֹּחוֹ, נֶחְשַׁב הוּא כְּחוֹלֶה (רא"ם).

דָּבָר אַחֵר: "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה", עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה – וּלְפִי זֶה "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל" פֵּירוּשׁוֹ שֶׁיַּעֲקֹב הִשְׁתַּחֲוָה לַה', וְ"עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה" פֵּירוּשׁוֹ עַל שְׁלֵימוּת בָּנָיו, כִּי "רֹאשׁ" מוֹרֶה עַל חֲשִׁיבוּת, וְ"הַמִּטָּה" מוֹרֶה עַל הַבָּנִים (רא"ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שִׁיר הַשִּׁירִים ו, ט: "יַעֲקֹב רָאָה אוֹתָהּ מִטָּה שְׁלֵמָה בְּלֹא פְּסוּל, וְהוֹדָה וְקִלֵּס לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה".

וְלֹא הָיָה בָּהּ רָשָׁע – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רֹאשׁוֹנִים: "וְאֵין בָּהּ רָשָׁע".

שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף מֶלֶךְ הוּא – הַיְינוּ בְּפוֹעַל, אַף שֶׁלְּעִנְיָן הַתּוֹאַר הוּא רַק מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ, וּפַרְעֹה הַמֶּלֶךְ (הרבי). וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁגַּזְּהוּ גַּם כֵּן פֵּירוּשׁ "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה", שֶׁיַּעֲקֹב הִשְׁתַּחֲוָה עַל שְׁלֵימוּת "רֹאשׁ הַמִּטָּה", הוּא יוֹסֵף שֶׁהָיָה מֶלֶךְ (מירא דביא).

וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם – לִפְנֵי הֱיוֹתוֹ מֶלֶךְ.

וַהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ – שֶׁהֲרֵי הִבְטִיחַ לְאָבִיו לְקַיֵּם בַּקָּשָׁתוֹ לְקָבְרוֹ בְּחֶבְרוֹן (רא"ם), אַף שֶׁיַּעֲקֹב עַצְמוֹ קָבַר אֶת רָחֵל בַּדֶּרֶךְ (באר בשדה). וּבִרְאוֹת יַעֲקֹב אֶת צִדְקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הֵבִין שֶׁמִּטָּתוֹ שְׁלֵמָה, שֶׁאִם יוֹסֵף נִשְׁאַר בְּצִדְקָתוֹ עַל אַף כָּל מַה שֶׁעָבַר, בְּוַדַּאי שֶׁגַּם שְׁאָר הָאַחִים צַדִּיקִים הֵם (נח"י). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י שְׁמוֹת א, ה: "וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם .. לְהוֹדִיעֲךָ צִדְקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הוּא יוֹסֵף הָרוֹעֶה אֶת צֹאן אָבִיו, הוּא יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ וְעוֹמֵד בְּצִדְקוֹ". תורה א

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה:

רַשִׁ"י בָּא לְבָאֵר שְׁאֵלָה שֶׁמִּתְעוֹרֶרֶת בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הֵן אֱמֶת שֶׁמִּצִּדּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב יֵשׁ סִיבָּה לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לְיוֹסֵף כֵּיוָן שֶׁ"תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ", אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, הַשְּׁאֵלָה הִיא עַל יוֹסֵף: כֵּיצַד הִנִּיחַ שֶׁיַּעֲקֹב אָבִיו יִשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו?!

הַ'בֶּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא' אָמְנָם לֹא יוֹדֵעַ מֵהַסִּיפּוּר אוֹדוֹת מַהֲרָ"ם מֵרוֹטֶנְבּוּרְג, שֶׁלֹּא רָצָה לָדוּר בְּיַחַד עִם אָבִיו, כֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצָה שֶׁאָבִיו יְכַבֵּד אוֹתוֹ, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן מוּבָן בְּפַשְׁטוּת, שֶׁיּוֹסֵף הָיָה צָרִיךְ לִמְנוֹעַ אֶת הִשְׁתַּחֲוָאַת אָבִיו אֵלָיו.

בִּשְׁלָמָא בְּנוֹגֵעַ לִבְנֵי חֵת שֶׁהִנִּיחוּ לַאֲבָרָהָם לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם - הֲרֵי הָיוּ רְשָׁעִים, וְכֵן עֵשָׂו שֶׁהִנִּיחַ לְיַעֲקֹב לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת אֵלָיו - הֲרֵי הָיָה רָשָׁע; אֲבָל יוֹסֵף שֶׁהָיָה צַדִּיק, כֵּיצַד הִנִּיחַ שֶׁיַּעֲקֹב אָבִיו יִשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו?!

וְעַל זֶה מְתָרֵץ רַשִׁ"י בְּהֶמְשֵׁךְ פֵּירוּשׁוֹ עַל הַתֵּיבוֹת "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה" - "הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה":

יַעֲקֹב יָדַע שֶׁיּוֹסֵף לֹא יָנִיחַ לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת אֵלָיו, וְלָכֵן "הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה", כְּדֵי שֶׁיּוֹסֵף - וְכָל הַנִּמְצָאִים מִסְּבִיבוֹ - יוּכַל לַחְשׁוֹב שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה (לֹא לְיוֹסֵף, אֶלָּא) לַשְּׁכִינָה, וּבְמֵילָא לֹא יִמְנַע מִמֶּנּוּ הִשְׁתַּחֲוָאָה זוֹ; אֲבָל לַאֲמִיתּוֹ שֶׁל דָּבָר הִשְׁתַּחֲוָה יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, כִּי אִם נִתְכַּוֵּן לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לַשְּׁכִינָה, הָיָה צָרִיךְ לְהִשְׁתַּחֲוֹת מִיַּד בִּתְחִילָה, וְכֵיוָן שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה רַק לְאַחֲרֵי שֶׁיּוֹסֵף נִשְׁבַּע שֶׁיְּקַיֵּם בַּקָּשָׁתוֹ, עַל־כָּרְחֵךְ צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה זוֹ הָיְתָה לְיוֹסֵף ("תַּעֲלָא בְּעִידָנֵיהּ סְגִיד לֵיהּ"), כְּדֵי לְהוֹסִיף בְּחִיזּוּק הָעִנְיָן עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת מִדַּת הַהִתְנַשְּׂאוּת שֶׁל מֶלֶךְ (כַּנַ"ל סְעִיף יג), וְרַק "הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה".

אָמְנָם, פֵּירוּשׁ זֶה אֵינוֹ מַסְפִּיק, כִּי: כֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיַן הַהִשְׁתַּחֲוָאָה לְיוֹסֵף הִיא כְּדֵי לְהוֹסִיף בְּחִיזּוּקוֹ שֶׁיּוּכַל לַעֲמוֹד בְּקִיּוּם הַבַּקָּשָׁה, הֲרֵי בְּשָׁעָה שֶׁ"הָפַךְ עַצְמוֹ לְצַד שְׁכִינָה", בָּטְלָה הַתּוֹעֶלֶת שֶׁבְּהִשְׁתַּחֲוָאָה זוֹ, כֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה יָכוֹל לַחְשׁוֹב שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה לַשְּׁכִינָה, וְלֹא אֵלָיו?!

וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י פֵּירוּשׁ נוֹסָף - שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה זוֹ הָיְתָה (לֹא לְיוֹסֵף, אֶלָּא) לַהַקָּבָּ"ה, בְּתוֹר שֶׁבַח וְהוֹדָיָה "עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה.. שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף.. עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ", עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁמּוּכָן לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְקַיֵּם בַּקָּשַׁת אָבִיו לַמְּרוֹת כָּל הַקְּשָׁיִם שֶׁבַּדָּבָר (אַף שֶׁעוֹד מִקּוֹדֶם לָכֵן יָדַע אוֹדוֹת צִדְקוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, שֶׁהֲרֵי בָּכָה עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְשָׁלַח אֶת בָּנָיו לִלְמוֹד תּוֹרָה אֶצְלוֹ).

אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, פֵּירוּשׁ זֶה רָחוֹק יוֹתֵר מִפְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כִּי הָעִיקָּר חָסֵר מִן הַסֵּפֶר, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר בַּכָּתוּב שֶׁיַּעֲקֹב הִשְׁתַּחֲוָה לַהַקָּבָּ"ה. וְאֵין לוֹמַר שֶׁנִּרְמַז בְּמַה שֶׁכָּתוּב "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה", "שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעְלָה מֵרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל חוֹלֶה", כְּמוֹ בַּפֵּירוּשׁ הָא', כִּי מַשְׁמָעוּת הַתֵּיבוֹת "עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה" בַּפֵּירוּשׁ הַב' הִיא "עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה", וּבְפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים אִי־אֶפְשָׁר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָן תֵּיבוֹת עַל ב' עִנְיָנִים שׁוֹנִים.

מח (א) **וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם:**

א **וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר לְיוֹסֵף הָא אֲבוּךְ שְׁכִיב מְרָע וּדְבַר יָת תְּרֵין בְּנוֹהִי עִמֵּהּ יָת מְנַשֶּׁה וְיָת אֶפְרָיִם:**

רש"י◄ וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף• אֶחָד מִן הַמַּגִּידִים, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֶפְרַיִם הָיָה רָגִיל לִפְנֵי יַעֲקֹב בְּתַלְמוּד, וּכְשֶׁחָלָה יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָלַךְ אֶפְרַיִם אֵצֶל אָבִיו לְמִצְרַיִם לְהַגִּיד לוֹ. וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ• כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכֵם יַעֲקֹב לִפְנֵי מוֹתוֹ.

(ב) **וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה:**

ב **וְחַוִּי לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הָא בְּרָךְ יוֹסֵף אֲתָא לְוָתָךְ וְאִתְתַּקַּף יִשְׂרָאֵל וִיתִיב עַל עַרְסָא:**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(א) **וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף – אֶחָד מִן הַמַּגִּידִים** – דִּיֵּק לִכְתּוֹב "מַגִּידִים", אַף שֶׁבַּפָּסוּק נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר", מִשּׁוּם שֶׁעַל הַגִּדֻּת חֲדָשׁוֹת מַתְאִים יוֹתֵר לוֹמַר לְשׁוֹן הַגִּדָּה וְלֹא לְשׁוֹן אֲמִירָה (רא"ם). וְאָמַר "הַמַּגִּידִים" לְשׁוֹן רַבִּים, כִּי יוֹסֵף בִּהְיוֹתוֹ מֶלֶךְ בְּוַדַּאי הָיוּ לוֹ מַגִּידִים רַבִּים (נח"י).

וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר – שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ מִי אָמַר.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים – מִדְּרַשׁ תַּנְחוּמָא סִימָן ו. **אֶפְרַיִם הָיָה רָגִיל לִפְנֵי יַעֲקֹב בְּתַלְמוּד** – וּמִשּׁוּם כָּךְ גַּם הִקְדִּים אֶת אֶפְרַיִם בְּבִרְכָתוֹ.

וּכְשֶׁחָלָה יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, הָלַךְ אֶפְרַיִם אֵצֶל אָבִיו לְמִצְרַיִם וְהִגִּיד לוֹ – וְגַם לְפֵירוּשׁ זֶה הוּא מִקְרָא קָצָר, שֶׁהֲרֵי לֹא מְפוֹרָשׁ שֶׁאֶפְרַיִם הוּא שֶׁהָלַךְ לְהַגִּיד (לבוש). וּלְפֵירוּשׁ זֶה מְבוֹאָר לָמָּה נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר" וְלֹא "וַיַּגֵּד" (כְּמוֹ אֵצֶל יַעֲקֹב), כִּי אֶפְרַיִם לֹא הָיָה מִן "הַמַּגִּידִים" שֶׁל יוֹסֵף.

וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ – כְּדֵי שֶׁיְּבָרְכֵם יַעֲקֹב לִפְנֵי מוֹתוֹ – כִּי אִם לֹא כֵּן, מַה מִּשְׁמִיעֵנוּ בָּזֶה שֶׁלָּקָחָם עִמּוֹ (רא"ם). תורה ב

רש״י◄ **וַיַּגֵּד** • הַמַּגִּיד לְיַעֲקֹב, וְלֹא פֵּרֵשׁ מִי, וְהַרְבֵּה מִקְרָאוֹת קִצְרֵי לָשׁוֹן. **וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל** • אָמַר: ׳אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מֶלֶךְ הוּא, אֶחֱלֹק לוֹ כָּבוֹד׳, מִכָּאן שֶׁחוֹלְקִים כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. וְכֵן מֹשֶׁה חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת: ״וְיָרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי״ (שמות יא), וְכֵן אֵלִיָּהוּ: ״וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וְגוֹ׳״ (מלכים א יח).◆

(ג) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי:**

ג **וַאֲמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף אֵל שַׁדַּי אִתְגְּלִי לִי בְּלוּז בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וּבָרִיךְ יָתִי:**

(ד) **וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם:**

ד **וַאֲמַר לִי הָא אֲנָא מַפִּישׁ לָךְ וְאַסְגְּנָךְ וְאֶתְּנְנָךְ לְכִנְשַׁת שִׁבְטִין וְאֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא לִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אַחְסָנַת עָלָם:**

רש״י◄ **וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים** • בִּשְׂרַנִי שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנִּי עוֹד קָהָל וְעַמִּים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר לִי: ״גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם״, ״גּוֹי״, אָמַר לִי עַל בִּנְיָמִין, ״קְהַל גּוֹיִם״, הֲרֵי שְׁנַיִם לְבַד מִבִּנְיָמִין, וְשׁוּב לֹא נוֹלַד לִי בֵּן. לְמִדַּנִי, שֶׁעָתִיד אֶחָד מִשְּׁבָטַי לֵיחָלֵק, וְעַתָּה, אוֹתָהּ מַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ.◆

(ה) **וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי:**

ה **וּכְעַן תְּרֵין בְּנָיךְ דְּאִתְיְלִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתִי לְוָתָךְ לְמִצְרַיִם דִּילִי אִנּוּן אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן קֳדָמַי:**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ב) **וַיַּגֵּד** – **הַמַּגִּיד לְיַעֲקֹב** – כָּאן לֹא כָּתַב ״אֶחָד מִן הַמַּגִּידִים״, כִּי מִן הַסְּתָם לְיַעֲקֹב הָיָה לוֹ מַגִּיד אֶחָד בִּלְבַד שֶׁהָיָה מַגִּיד לוֹ הַכֹּל (נח״י). וְלָכֵן נֶאֱמַר ״וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב״, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ הַמַּגִּיד הָרָגִיל לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב (באר בשדה), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אַצֶּל יוֹסֵף נֶאֱמַר ״וַיֹּאמֶר״, כִּי הָיוּ לוֹ הַרְבֵּה מַגִּידִים.

וְלֹא פֵּרֵשׁ מִי – כָּאן לֹא שִׁיֵּךְ לְפָרֵשׁ שֶׁזֶּהוּ אֶפְרַיִם, שֶׁהֲרֵי יוֹסֵף לָקַח אוֹתוֹ אִתּוֹ (רא״ם). וְגַם מִפְּנֵי שֶׁאָמַר: ״בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ״, וְאִם זֶה אֶפְרַיִם הָיָה לוֹ לוֹמַר: ״אָבִי יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ״ (משכיל לדוד).

וְהַרְבֵּה מִקְרָאוֹת קִצְרֵי לָשׁוֹן – רְאֵה גַּם לְעֵיל מא, יג וּבְרַשִׁ״י שָׁם, וְשָׁם נִתְבָּאֵר. בִּדְפוּס שֵׁנִי נוֹסָף כָּאן: ״וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הִגִּידָה לוֹ״.

וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל – **אָמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מֶלֶךְ הוּא [וְ]אֶחֱלֹק לוֹ כָּבוֹד** – כָּאן לֹא הוּזְקַק לַמָּשָׁל שֶׁל ״תַּעֲלָא בְּעִידָנֵהּ סְגִיד לֵיהּ״, כִּי לוּלֵא זֶה לֹא הָיָה לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לוֹ אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֶלֶךְ, שֶׁהֲרֵי הוּא בְּנוֹ (ע״פ הרבי).

מִכָּאן שֶׁחוֹלְקִין כָּבוֹד לַמַּלְכוּת – אֲפִילּוּ אָב לִבְנוֹ (הרבי).

וְכֵן מֹשֶׁה חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת – אֲפִילּוּ לְפַרְעֹה (הרבי).

״וְיָרְדוּ כָל עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי״ – שְׁמוֹת יא, ח. חָלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת, שֶׁהֲרֵי בַּסּוֹף יָרַד פַּרְעֹה עַצְמוֹ אֵלָיו בַּלַּיְלָה, וְלֹא אָמַר לוֹ מֹשֶׁה מִתְּחִילָּה: ״וְיָרַדְתָּ אֵלַי״ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִי (רש״י שם).

וְכֵן אֵלִיָּהוּ – חָלַק כָּבוֹד לְאַחְאָב, אַף שֶׁהָיָה עוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה (הרבי).

״וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וְגוֹ׳״ – ״וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב״ – מְלָכִים א יח, מו. וּבְרַשִׁ״י מְנָחוֹת צח, א: ״אֵלִיָּהוּ [רָץ] לִפְנֵי אַחְאָב שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל סוּסוֹ, מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ מְלָכִים לָלֶכֶת יְחִידִי״. תורה ג

(ד) **וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים** – **בִּשְׂרַנִי שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנִּי עוֹד ״קְהַל״ וְ״עַמִּים״** – מִשְּׁמַע שֶׁלּוֹמֵד מֵהַתִּיבוֹת ״קְהַל״ וְ״עַמִּים״, שֶׁהֵם שְׁנֵי שְׁבָטִים נוֹסָפִים, אֲבָל בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח (לה, יא) לוֹמֵד זֹאת רַשִׁ״י מִתֵּיבַת ״גּוֹיִם״ בִּלְבָד. וּלְפִיכָךְ יֵשׁ שֶׁרוֹצִים לִגְרוֹס כָּאן בְּרַשִׁ״י: ״קְהַל עַמִּים״, כְּלוֹמַר, שֶׁהַלִּימוּד הוּא מֵרִיבּוּי תֵּיבַת ״עַמִּים״.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר לִי – לְעֵיל לה, יא.

״גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם״ – וְאִם כֵּן לָמָּה אֲנִי אוֹמֵר כָּעֵת רַק ״לִקְהַל עַמִּים״?

״גּוֹי״ אָמַר לִי עַל בִּנְיָמִין – כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י שָׁם. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י דְּבָרִים לג, ג.

״קְהַל גּוֹיִם״ הֲרֵי שְׁנַיִם לְבַד מִבִּנְיָמִין, וְשׁוּב לֹא נוֹלַד לִי בֵּן, לְמִדַּנִי שֶׁעָתִיד אֶחָד מִשְּׁבָטַי לֵיחָלֵק – לִשְׁנֵי שְׁבָטִים.

״וְעַתָּה״ אוֹתָהּ מַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ – וְזֶהוּ ״וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים״, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ מַתָּנָה שֶׁל ״קְהַל עַמִּים״. וּמִתְּחִילָּה הָיָה אָמוּר הַדָּבָר לְהִנָּתֵן לִרְאוּבֵן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, אַף כֵּיוָן שֶׁחִלֵּל יְצוּעֵי אָבִיו נִטְּלָה מִמֶּנּוּ הַבְּכוֹרָה לְעִנְיָן זֶה, וְנִתְּנָה לְיוֹסֵף, כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י לה, כג. תורה ה

רש״י◄ **הַנּוֹלָדִים לְךָ וְגוֹ׳ עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ • לִפְנֵי בוֹאִי אֵלֶיךָ, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹלְדוּ מִשֶּׁפָּרַשְׁתָּ מִמֶּנִּי עַד שֶׁבָּאתִי אֶצְלְךָ. לִי־הֵם • בְּחֶשְׁבּוֹן שְׁאָר בָּנַי הֵם, לִטֹּל חֵלֶק בָּאָרֶץ אִישׁ כְּנֶגְדּוֹ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ׳לקוטי שיחות׳ חט״ו עמ׳ 435 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַמַּעֲלָה לִהְיוֹת נוֹלָד בְּמִצְרַיִם

בְּפָרָשָׁתֵנוּ אָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף "וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי" (מח, ה).

וְהִקְשָׁה הָרַמְבַּ״ן (פרשתנו מח, טו. וכן הקשה האלשיך כאן, ועוד) מַדּוּעַ "הוּצְרַךְ לְהַאֲרִיךְ" בְּאָמְרוֹ "הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם", מַדּוּעַ "לֹא אָמַר וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה, שֶׁלֹּא בָּא יַעֲקֹב בִּדְבָרִים אֵלּוּ "רַק לְהַגִּיד אֵיזֶה מִבְּנֵי יוֹסֵף יִהְיוּ שַׁיָּכִים לוֹ־לִי" (כְּמוֹ שֶׁתִּירֵץ הָרַמְבַּ״ן) אֶלָּא גַּם לְבָאֵר אֶת הַטַּעַם לָזֶה שֶׁזָּכוּ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה לִהְיוֹת שַׁיָּכִים לְיַעֲקֹב. שֶׁזְּכוּתָם הָיְתָה בָּזֶה גּוּפָא שֶׁ"נּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה".

דְּאַף שֶׁנּוֹלְדוּ בְּמִצְרַיִם לִפְנֵי בִּיאָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהִתְחַנְּכוּ בִּסְבִיבָה שֶׁבָּהּ לֹא הָיָה יַעֲקֹב נוֹכֵחַ, מִכָּל־מָקוֹם הִתְנַהֲגוּ גַּם בִּזְמַן וּמַצָּב כָּזֶה כִּנְכָדָיו שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ, וּלְפִי דַּרְכָּיו.

וְלָכֵן זָכוּ לִהְיוֹת שַׁיָּכִים לְיַעֲקֹב "לִי הֵם", כִּי בְּיַעֲקֹב דַּוְקָא מָצִינוּ שֶׁ"מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה" (ויק״ר פל״ו, ה. ועוד), וְעַל־יְדֵי שֶׁגַּם בְּמִצְרַיִם הִתְנַהֲגוּ כִּנְכָדָיו שֶׁל יַעֲקֹב, בָּאָה מַעֲלָתוֹ זוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לִידֵי שְׁלֵימוּת, כִּי נִשְׁאֲרָה "מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה".

(ו) **וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם:**

ו **וּבְנֶיךָ דִּי תוֹלִיד בַּתְרֵיהוֹן דִּילָךְ יְהוֹן עַל שׁוּם אַחוּהוֹן יִתְקְרוֹן בְּאַחֲסַנְתְּהוֹן:**

רש״י◄ **וּמוֹלַדְתְּךָ וְגוֹ׳ • אִם תּוֹלִיד עוֹד, לֹא יִהְיוּ בְּמִנְיַן בָּנַי אֶלָּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִהְיוּ נִכְלָלִים, וְלֹא יְהֵא לָהֶם שֵׁם בַּשְּׁבָטִים לְעִנְיַן הַנַּחֲלָה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לְמִנְיַן גֻּלְגְּלוֹתָם, כְּדִכְתִיב: "לָרַב תַּרְבּוּ נַחֲלָתוֹ", וְכָל אִישׁ וְאִישׁ נָטַל בְּשָׁוֶה חוּץ מִן הַבְּכוֹרוֹת, מִכָּל־מָקוֹם לֹא נִקְרְאוּ שְׁבָטִים אֶלָּא אֵלּוּ** (לְהַטִּיל גּוֹרָל הָאָרֶץ לְמִנְיַן שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים, וְנָשִׂיא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, וּדְגָלִים לָזֶה וְלָזֶה)◆

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ה) **הַנּוֹלָדִים לְךָ .. עַד בֹּאִי** – רְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל יט, כא שֶׁ״בּוֹאִי״ זֶה כְּמוֹ ״בּוֹא אֲנִי״.

אֵלֶיךָ – לִפְנֵי ״בֹּאִי אֵלֶיךָ״ – כִּי מִלַּת ״עַד בּוֹאִי״ מַשְׁמָעָהּ, ״עַד בִּיאָתִי״, כְּלוֹמַר, אַחַר בִּיאָתִי [ראה שופטים ו, יח. מ״א כב, כז. ישעיה לו, יז], לָכֵן כָּתַב שֶׁכָּאן פֵּירוּשוֹ לִפְנֵי (רא״ם וגו״א). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י מְלָכִים ב טז, יא: ״עַד בֹּא – לִפְנֵי בֹּא״. וּבְרַשִׁ״י יְחֶזְקֵאל לג, כב: ״עַד בּוֹא אֵלַי בַּבֹּקֶר – כְּלוֹמַר בְּעוֹד בּוֹאוֹ אֵלַי בַּבֹּקֶר, כְּמוֹ לִפְנֵי בּוֹאוֹ אֵלַי בַּבֹּקֶר״.

כְּלוֹמַר: שֶׁנּוֹלְדוּ – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״הַנּוֹלָדִים״, שֶׁנּוֹלְדוּ כְּבָר, וְלֹא הַנּוֹלָדִים עַכְשָׁיו.

מִשֶּׁפָּרַשְׁתָּ מִמֶּנִּי ״עַד״ שֶׁבָּאתִי אֶצְלְךָ – מִפְּנֵי שֶׁכָּל ״עַד״ יֵשׁ לוֹ זְמַן שֶׁמַּתְחִיל בּוֹ, וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר: מִזְּמַן פְּלוֹנִי עַד זְמַן פְּלוֹנִי, הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף: ״מִשֶּׁפָּרַשְׁתָּ מִמֶּנִּי״, וְעַל כָּךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר: ״עַד בּוֹאִי״ (גו״א). וּבָזֶה הִבְהִיר לְיוֹסֵף הַטַּעַם שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ מַתָּנָה זוֹ, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה פָּרוּשׁ מִמֶּנּוּ. וְזוֹ גַּם הַסִּיבָה שֶׁרַק אֵלּוּ שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ בְּאוֹתָן הַשָּׁנִים נִכְלָלִים בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים וְלֹא אֵלּוּ שֶׁיּוֹלְדוּ לוֹ אַחַר־כָּךְ, כְּדִלְקַמָּן בַּפָּסוּק הַבָּא. וְזוֹ גַּם הַסִּיבָה שֶׁרַק מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם נִכְלְלוּ בְּמִנְיַן שִׁבְעִים נֶפֶשׁ. וּרְאֵה ״בְּאֵר בַּשָּׂדֶה״.

לִי הֵם – בְּחֶשְׁבּוֹן שְׁאָר בָּנַי ״הֵם״, לִטֹּל חֵלֶק בָּאָרֶץ אִישׁ כְּנֶגְדּוֹ – שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם יְקַבֵּל חֵלֶק לְעַצְמוֹ, חֵלֶק לְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם וְחֵלֶק לְשֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, כִּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים. תורה ו

(ו) **וּמוֹלַדְתְּךָ וְגוֹ׳ – אִם תּוֹלִיד עוֹד** – כְּלוֹמַר, ״אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ״ פֵּירוּשׁוֹ: ״אִם תּוֹלִיד״ [בִּלְשׁוֹן סָפֵק וּבִלְשׁוֹן עָתִיד, שֶׁהֲרֵי עַד עַתָּה וַדַּאי לֹא הוֹלִיד, וּבָעָתִיד זֶהוּ סָפֵק], שֶׁ״אֲשֶׁר״ הוּא כְּמוֹ ״אִם״ (שֶׁכְּשֵׁם שֶׁ״אִם״ מְשַׁמֵּשׁ כְּ״אֲשֶׁר״, כָּךְ ״אֲשֶׁר״ מְשַׁמֵּשׁ כְּ״אִם״) [אַף בְּפוֹעַל לֹא מָצָאנוּ כֵּן בַּמִּקְרָא מִלְּבַד זֶה], וְ״הוֹלַדְתָּ״ שֶׁבִּלְשׁוֹן עָבָר מִתְפָּרֵשׁ כָּאן בִּלְשׁוֹן עָתִיד (רא״ם). וּפֵירוּשׁוֹ: אִם תִּרְצֶה לְהוֹלִיד עוֹד, כִּי מֵאַחַר שֶׁשָּׁמַעְתָּ שֶׁבָּנֶיךָ הֵם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים, אוּלַי תִּקַּח לְךָ נָשִׁים נוֹסָפוֹת כְּדֵי שֶׁהַבָּנִים יִהְיוּ בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים (גו״א).

לֹא יִהְיוּ בְּמִנְיַן בָּנַי, אֶלָּא בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִהְיוּ נִכְלָלִים, וְלֹא יְהֵא לָהֶם שֵׁם בַּשְּׁבָטִים לְעִנְיַן הַנַּחֲלָה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לְמִנְיַן גֻּלְגְּלוֹתָם, כְּדִכְתִיב – בַּמִּדְבָּר כו, נד.

״לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ״ – וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״לְשֵׁבֶט שֶׁהָיָה מְרוּבֶּה בְּאוֹכְלוּסִין נָתְנוּ חֵלֶק רַב״.

וְכָל אִישׁ וְאִישׁ נָטַל בְּשָׁוֶה – וְאִם כֵּן מַה יַּפְסִידוּ אֵלּוּ שֶׁלֹּא יִמְנֶה אוֹתָם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים? אוֹ לְאִידָךְ מַה יּוֹרִיחוּ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם שֶׁיִּהְיוּ בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים? (באר בשדה).

חוּץ מִן הַבְּכוֹרִים – שֶׁנָּטְלוּ פִּי שְׁנַיִם, רְאֵה דְּבָרִים כא, יז.

מִכָּל־מָקוֹם, לֹא נִקְרְאוּ שְׁבָטִים אֶלָּא אֵלּוּ (לְהַטִּיל גּוֹרָל הָאָרֶץ לְמִנְיַן

(ז) וַאֲנִי ׀ בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם׃

ז וַאֲנָא בְּמֵיתִי מִפַּדָּן מִיתַת עֲלַי רָחֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן בְּאָרְחָא בְּעוֹד כְּרוּבָא דְאַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וּקְבָרְתַהּ תַּמָּן בְּאוֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם׃

רש״י◄ **וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן וְגוֹ׳** • וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי מַטְרִיחַ עָלֶיךָ לְהוֹלִיכֵנִי לְהִקָּבֵר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְלֹא כָּךְ עָשִׂיתִי לְאִמְּךָ, שֶׁהֲרֵי מֵתָה סָמוּךְ לְבֵית לֶחֶם. **כִּבְרַת־אֶרֶץ** • מִדַּת אֶרֶץ, וְהֵם אַלְפַּיִם אַמָּה, כְּמִדַּת תְּחוּם שַׁבָּת, כִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְלֹא תֹּאמַר שֶׁעִכְּבוּ עָלַי גְּשָׁמִים מִלְּהוֹלִיכָהּ וּלְקָבְרָהּ בְּחֶבְרוֹן. עֵת הַגָּרִיד הָיָה, שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה. **וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם** • וְלֹא הוֹלַכְתִּיהָ אֲפִלּוּ לְבֵית לֶחֶם לְהַכְנִיסָהּ לָאָרֶץ, וְיָדַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ בְּלִבְּךָ עָלַי, אֲבָל דַּע לְךָ שֶׁעַל־פִּי הַדִּבּוּר קְבַרְתִּיהָ שָׁם, שֶׁתְּהֵא לְעֶזְרָה לְבָנֶיהָ כְּשֶׁיַּגְלֶה אוֹתָם נְבוּזַרְאַדָן, וְהָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ שָׁם, יָצָאת רָחֵל עַל קִבְרָהּ וּבוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגוֹ׳״, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשִׁיבָהּ: ״יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם ה׳ וְגוֹ׳ וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם״. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם:

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים – וְכַמְבוֹאָר בְּרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר שָׁם.

וְנָשִׂיא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, וּדְגָלִים לָזֶה וְלָזֶה). – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים קֶטַע זֶה, וּמִשּׁוּם כָּךְ הוּבָא בְּסוֹגְרַיִם. תורה ז

(ז) **וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן וְגוֹ׳** – **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי מַטְרִיחַ עָלֶיךָ לְהוֹלִיכֵנִי לְהִקָּבֵר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְלֹא כָּךְ עָשִׂיתִי לְאִמְּךָ** – שֶׁלֹּא קִבַּרְתִּיהָ בְּחֶבְרוֹן.

שֶׁהֲרֵי מֵתָה סָמוּךְ לְבֵית לֶחֶם – שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהָיָה הַרְבֵּה יוֹתֵר קַל לְקָבְרָהּ בְּחֶבְרוֹן, מֵאֲשֶׁר מִמִּצְרַיִם לְחֶבְרוֹן. וְלֹא טָרַחְתִּי לְקָבְרָהּ אֲפִילּוּ בְּתוֹךְ הָעִיר בֵּית לֶחֶם (רא״ם). וּמַה שֶּׁאָמַר לוֹ דָּבָר זֶה רַק עַתָּה וְלֹא לִפְנֵי כֵן בְּשָׁעָה שֶׁבִּקְשׁוֹ לְקָבְרוֹ בְּחֶבְרוֹן? יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכַּיָּוָן שֶׁאָמַר לוֹ אֶת הַבְטָחַת ה׳ עַל לֵידַת בִּנְיָמִין וְעַל לֵידַת עוֹד שְׁנֵי בָנִים (כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י פָּסוּק ד), וּמִיתַת רָחֵל הָיְתָה בִּזְמַן לֵידַת בִּנְיָמִין, הֲרֵי בְּתוֹךְ כָּךְ נִזְכַּר יוֹסֵף בִּקְבוּרָתָהּ שֶׁל אִמּוֹ בַּדֶּרֶךְ, וּכְדֵי לְהָפִיס אֶת דַּעְתּוֹ אָמַר לוֹ כֵּן.

כִּבְרַת אֶרֶץ – **מִדַּת אֶרֶץ** – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְעֵיל לה, טז.

וְהֵם אַלְפַּיִם אַמָּה – וּבְרַשִׁ״י לְעֵיל שָׁם כְּתַב: ״כְּמוֹ מַהֲלַךְ פַּרְסָא אוֹ יוֹתֵר״. וְיֵשׁ לוֹמַר, כֵּיָּוָן שֶׁשָּׁם **הִכְּתוּב** הוּא שֶׁאוֹמֵר אֶת הַמִּדָּה, נָקַט בַּשִּׁעְוּר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל, וְכָאן **שֶׁיַּעֲקֹב** מִתְוַדֶּה בַּטַּעַם שֶׁלֹּא קָבַר אוֹתָהּ בְּבֵית לֶחֶם, נָקַט בַּשִּׁעְוּר הַיּוֹתֵר קָטָן, כְּדֵי לְהַגְדִּיל אֶת הַתְּמִיהָה שֶׁבַּדָּבָר. וּמִטַּעַם זֶה גַּם לֹא הֵבִיא אֶת פֵּירוּשׁ מְנַחֵם שֶׁהֵבִיא שָׁם שֶׁזֶּהוּ מִלְּשׁוֹן כַּבִּיר, כְּלוֹמַר, מַהֲלָךְ רַב.

כְּמִדַּת תְּחוּם שַׁבָּת, כִּדְבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְלֹא תֹּאמַר שֶׁעִכְּבוּ עָלַי גְּשָׁמִים מִלְּהוֹלִיכָהּ וּלְקָבְרָהּ בְּחֶבְרוֹן – וּרְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל ל, טז שֶׁטַּעַם אַחֵר לָמָּה לֹא נִקְבְּרָה עִמּוֹ בְּחֶבְרוֹן, אַף יַעֲקֹב וַדַּאי לֹא אָמַר טַעַם זֶה לְיוֹסֵף מִפְּנֵי כְּבוֹד אִמּוֹ.

עֵת הַגָּרִיד – עֵת הַיֹּבֶשׁ (רא״ם).

הָיָה, שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנֻקֶּבֶת כִּכְבָרָה – מֵחֲמַת הֶחָרִישׁ. וְזוֹהִי ״בְּעוֹד כִּבְרַת אָרֶץ״, בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ הָיְתָה מְנוּקֶבֶת כִּכְבָרָה. וְכֵן פֵּירַשׁ רַשִׁ״י לְעֵיל שָׁם בְּשֵׁם ״מִדְרַשׁ אַגָּדָה״, וְהוֹסִיף שֶׁאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. וְכָאן חִיבֵּר רַשִׁ״י אֶת שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים (מִדַּת אֶרֶץ וְהָאָרֶץ כִּכְבָרָה), מִשּׁוּם שֶׁכָּאן שֶׁכָּבָר יָכוֹל הָיָה לוֹמַר ״מִדַּת אָרֶץ״ וְאָמַר ״כִּבְרַת אָרֶץ״, וַדַּאי בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ אֶת שְׁנֵיהֶם (גו״א). וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא שֶׁ״כִּבְרַת אָרֶץ״ פֵּירוּשׁוֹ מִדַּת אֶרֶץ, אֵינוֹ סוֹתֵר לְכָךְ שֶׁזְּמַן פְּטִירַת רָחֵל הָיָה בִּתְחִילַת הַקַּיִץ, שֶׁאָז הָאָרֶץ מְנוּקֶבֶת כִּכְבָרָה.

וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם – **וְלֹא הוֹלַכְתִּיהָ אֲפִלּוּ לְבֵית לֶחֶם** – כְּלוֹמַר, לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא קִבַּרְתִּיהָ בְּחֶבְרוֹן, אֶלָּא אַף לֹא הֱבֵאתִיהָ לִקְבוּרָה בְּבֵית לֶחֶם הַסְּמוּכָה. וְדָבָר זֶה לָמֵד רַשִׁ״י מֵהָאָמוּר ״בְּעוֹד כִּבְרַת אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה״, ״בְּעוֹד כִּבְרַת אֶרֶץ״ פֵּירוּשׁוֹ: בְּעוֹד שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה כִּכְבָרָה, וּמִמֵּילָא הָיִיתִי יָכוֹל לַהֲבִיאָהּ לִקְבוּרָה בְּחֶבְרוֹן, וְלֹא עָשִׂיתִי כֵּן, וְ״לָבֹא אֶפְרָתָה״ פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁהִיתִי סָמוּךְ מְאֹד לְאֶפְרָת, וּבְכָל זֹאת לֹא קִבַּרְתִּיהָ שָׁם.

לְהַכְנִיסָהּ לָאָרֶץ – כְּלוֹמַר, לְמָקוֹם מְיוּשָׁב. וְאֵין הַכַּוָּנָה לְאֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁהֲרֵי אָמַר: ״מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן״ (רא״ם).

וְיָדַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ בְּלִבְּךָ עָלַי – בִּדְפוּס שֵׁנִי: ״יֵשׁ בְּלִבְּךָ עָלַי תַּרְעוֹמֶת״.

אֲבָל דַּע לְךָ שֶׁעַל־פִּי הַדִּבּוּר קְבַרְתִּיהָ ״שָׁם״ – וְזֶהוּ ״וָאֶקְבְּרֶהָ שָׁם״, דִּוְקָא שָׁם בַּדֶּרֶךְ וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר (גו״א).

שֶׁתְּהֵא לְעֶזְרָה לְבָנֶיהָ כְּשֶׁיַּגְלֶה אוֹתָם נְבוּזַרְאַדָן – רְאֵה מְלָכִים ב כה, יא.

וְהָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ שָׁם – וְזֶה מְרוּמָז בְּמַה שֶּׁכָּתַב: ״בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם״, שֶׁ״בְּדֶרֶךְ״ כָּאן הוּא מְיוּתָר, אֶלָּא לְרַמֵּז עַל מַה שֶּׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ ״דֶּרֶךְ שָׁם״ (דברי דוד).

יָצְאַת רָחֵל עַל קִבְרָהּ וּבוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר – יִרְמְיָה לא, יד.

״קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע [.. רָחֵל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ] – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

וְגוֹ׳״, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְשִׁיבָהּ – שָׁם לא, טו.

״יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ – אֵינוֹ מְבֹאָר מַה הִיא הַפְּעוּלָּה שֶׁעָלֶיהָ הוּבְטַח לָהּ שָׂכָר, וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם שֶׁהַכַּוָּנָה עַל נְתִינַת הַסִּימָנִים לְלֵאָה. וּבְ״תּוֹרַת מְנַחֵם״ כָּתַב, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר גַּם שֶׁעֶצֶם קִבּוּרָתָהּ שֶׁל רָחֵל בַּדֶּרֶךְ הִיא פְּעוּלַּת רָחֵל, דְּהַיְנוּ שֶׁהִצּוּוּי עַל־פִּי הַדִּבּוּר לְקָבְרָהּ בַּדֶّרֶךְ הָיָה בְּהֶתְאֵם לִרְצוֹנָהּ שֶׁל רָחֵל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא לְעֶזְרָה לְבָנֶיהָ בִּשְׁעַת צָרָה, וְדָבָר זֶה שֶׁנִּקְבְּרָה בַּדֶּרֶךְ הוּא הַפּוֹעֵל בְּסוֹפוֹ שֶׁל

׳כְּרוּב אַרְעָא׳, כְּדֵי שִׁעוּר חֲרִישַׁת יוֹם (סִפְרֵים אַחֲרִים: אֶרֶץ)**, וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהָיָה לָהֶם קֶצֶב שֶׁהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כְּדֵי מַחֲרֵשָׁה אַחַת, קוריאד״א בְּלַעַ״ז, כִּדְאָמְרִינָן: ׳כָּרִיב וְתָנִי׳ ׳כַּמָּה דְּמַסִּיק תַּעֲלָא מִבֵּי כַּרְבָּא׳.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ׳לקוטי שיחות׳ ח״ל עמ׳ 239 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

תְּכוּנַת הַוִּיתוּר שֶׁל ׳עֶקֶרֶת הַבַּיִת׳

בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ הוּבְאוּ דִּבְרֵי יַעֲקֹב לְיוֹסֵף "וַאֲנִי בְּבוֹאִי מִפַּדָּן מַתָּה עָלַי רָחֵל גו וְאֶקְבְּרָהָ שָׁם בַּדֶּרֶךְ" (מח, ז). וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י "עַל־פִּי הַדִּבּוּר קִבַּרְתִּיהָ שָׁם שֶׁתְּהֵא לְעֶזְרָה לִבָנֶיהָ, כְּשֶׁיִּגָּלֶה אוֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן כּוּ׳ יָצָאת רָחֵל עַל קִבְרָהּ וּבוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים כּוּ׳, וְהַקָּבָ"ה מְשִׁיבָהּ יֵשׁ שָׂכָר לִפְעוּלָּתֵךְ".

וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁרָחֵל נִקְבְּרָה בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יַעֲקֹב אָבִינוּ, דְּהִנֵּה עַל רָחֵל אִמְּנוּ כּוֹתֵב רַשִׁ"י (ויצא לא, ד ד"ה ויקרא) "הִיא הָיְתָה עֶקֶרֶת הַבַּיִת". וְכֵן אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה פע"א, ב) "רָחֵל הָיְתָה עִיקָּרוֹ שֶׁל בַּיִת".

וְהִנֵּה מָצִינוּ בְּנוֹגֵעַ לִנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, שֶׁפִּטּוּרוֹת מִמִּצְוֹת־עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא (משנה קידושין כט, א), וְכֵן פִּטּוּרוֹת מִתַּלְמוּד תּוֹרָה (קידושין שם, ב). וּמְבוֹאָר בָּרֹאשׁוֹנִים (אבודרהם סדר תפלות של חול. כלבו ר"ס ע"ג) שֶׁהוּא מִפְּנֵי שֶׁעַל הַנָּשִׁים מְטָלִים צָרְכֵי הַבַּיִת, וְלָכֵן פִּטּוּרוֹת מִדְּבָרִים אֵלּוּ.

וְנִמְצָא, שֶׁלַּנָּשִׁים יֵשׁ תְּכוּנָה נִפְלָאָה שֶׁל יִתּוּר, שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְשַׁמֵּשׁ בְּתַפְקִידָם כְּ"עֶקֶרֶת הַבַּיִת", הֲרֵי הֵן מְוֻתָּרוֹת עַל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְדוּשָׁה גְּלוּיָה, כְּמוֹ לִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּבִמְקוֹם זֶה עוֹבְדוֹת אֶת ה׳ עַל־יְדֵי הָעִיסּוּק בְּצָרְכֵי הַבַּיִת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָאֲנָשִׁים, עֲבוֹדָתָם אֶת הַקָּבָ"ה הִיא בְּעִיקָּר בִּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְדוּשָׁה גְּלוּיָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁרָחֵל אִמְּנוּ נִקְבְּרָה בַּדֶּרֶךְ וְלֹא יַעֲקֹב אָבִינוּ, כִּי רַק לְרָחֵל שֶׁהִיא "עֶקֶרֶת הַבַּיִת" יֵשׁ מַעֲלָה זוֹ, לִהְיוֹתָהּ מְוֻתֶּרֶת בְּמֶשֶׁךְ מֵאוֹת וְאַלְפֵי שָׁנִים עַל הַקִּבּוּרָה בְּמָקוֹם שֶׁל קְדוּשָׁה גְּלוּיָה - מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, כְּדֵי שֶׁכְּשֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָד וּמַצָּב בִּלְתִּי רָצוּי, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיִּתְחַיְּבוּ גָּלוּת - "תְּהֵא עֶזְרָה לְבָנֶיהָ"!

(ח) **וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה:** ח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מַן אִלֵּין:

רש״י◄ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף • בִּקֵּשׁ לְבָרְכָם, וְנִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעָתִיד יָרְבְעָם וְאַחְאָב לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם, וְיֵהוּא וּבָנָיו מִמְּנַשֶּׁה. וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה • מֵהֵיכָן יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִבְרָכָה?.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

דָּבָר לְקִיּוּם הַהַבְטָחָה שֶׁל "וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם".

.. נָאֵם ה׳ וְשָׁבוּ בָנִים לִגְבוּלָם" – וּרְאֵה רַשִׁ"י שָׁם: "מִדְרַשׁ אַגָּדָה אָמַר, שֶׁהָלְכוּ אָבוֹת וְאִמָּהוֹת לְפַיֵּס אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל שֶׁהֶעֱמִיד מְנַשֶּׁה דְּמוּת בַּהֵיכָל וְלֹא נִתְפַּיֵּס, נִכְנְסָה רָחֵל אִמְּרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם רַחֲמֵי מִי מְרוּבִּים, רַחֲמֶיךָ אוֹ רַחֲמֵי בָּשָׂר־וָדָם? הֲוֵי אוֹמֵר רַחֲמֶיךָ מְרוּבִּים, וַהֲלֹא אֲנִי הִכְנַסְתִּי צָרָתִי בְּתוֹךְ בֵּיתִי, שֶׁכָּל עֲבוֹדָה שֶׁעָבַד יַעֲקֹב אֶת אָבִי לֹא עָבַד אֶלָּא בִּשְׁבִילִי, כְּשֶׁבָּאתִי לִיכָּנֵס לַחוּפָּה הִכְנִיסוֹ אֶת אֲחוֹתִי, וְלֹא דַּי שֶׁשָּׁתַקְתִּי אֶלָּא שֶׁמָּסַרְתִּי לָהּ סִימָנִי, אַף אַתָּה אִם הִכְנִיסוֹ בָּנֶיךָ צָרָתְךָ בְּבֵיתְךָ שְׁתוֹק לָהֶם, אָמַר לָהּ: יָפָה לִמַּדְתְּ סַנֵּגוֹרְיָה, יֵשׁ שָׂכָר לִפְעוּלָּתֵךְ וּלְצִדְקָתֵךְ שֶׁמָּסַרְתְּ סִימָנֵךְ לַאֲחוֹתֵךְ".

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם – "כִּבְרַת אֶרֶץ".

"כְּרוּב אַרְעָא" – חֲרִישַׁת אֶרֶץ.

כְּדֵי שִׁעוּר חֲרִישַׁת יוֹם – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י יְשַׁעְיָה ה, י: "צִמְדֵּי כֶּרֶם – וְאוֹמֵר אֲנִי: כְּדֵי עֲבוֹדַת יוֹם אֶחָד בְּצֶמֶד בָּקָר קָרוּי צֶמֶד". וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה אֵין צוֹרֶךְ לְפָרֵשׁ שֶׁרָחֵל נִקְבְּרָה בַּדֶּרֶךְ עַל־פִּי הַדִּבּוּר, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהָיָה מַהֲלָךְ רַב בִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְבֵית לָחֶם, לָכֵן קְבָרָהּ בַּדֶּרֶךְ. וּמִטַּעַם זֶה הֵבִיא רַשִׁ"י אֶת דִּבְרֵי אוּנְקְלוֹס לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם לְפָרֵשׁ אֶת הַפָּסוּק לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן (באר בשדה). אַךְ בִּדְפוּס רִאשׁוֹן הַגִּירְסָא: "כְּדֵי שִׁעוּר חֲרִישַׁת אָרֶץ".

וְאוֹמֵר אֲנִי – בַּתְּחִילָּה כָּתַב רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ בְּדַעַת אוּנְקְלוֹס שֶׁשִּׁעוּרוֹ כְּדֵי "חֲרִישַׁת יוֹם", וְקָבַע מִפָּרֵשׁ שֶׁאֵין הֶכְרֵחַ לְכָךְ, אֶלָּא הַכַּוָּנָה לְמִדַּת חֲרִישָׁה שֶׁהָיְתָה יְדוּעָה לָהֶם. וּמִמֵּילָא שׁוּב נִיתָּן לְפָרֵשׁ כַּפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן גַּם בְּדַעַת אוּנְקְלוֹס. וּלְגִירְסַת דִּפּוּס רִאשׁוֹן: "חֲרִישַׁת אֶרֶץ", רַשִׁ"י בָּא לְפָרֵשׁ מַהוּ שִׁעוּרוֹ.

שֶׁהָיָה לָהֶם קֶצֶב – שִׁעוּר מִדָּה.

שֶׁהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כְּדֵי מַחֲרֵשָׁה אַחַת, קרואיד"א – charuede, מְלוֹא מַחֲרֵשָׁה.

בְּלַעַז. כִּדְאַמְרִינָן – מוֹכִיחַ מִכָּאן שֶׁ"כְּרוּב" הוּא לְשׁוֹן חֲרִישָׁה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י יְבָמוֹת סג, א: "כִּרְבָא – חֲרִישָׁה".

"כְּרוּב וְתָנִי" – בָּבָא מְצִיעָא קז, א. חָרַשׁ וְשָׁנָה (אַחַת לִפְנֵי הַזְּרִיעָה וְאַחַת לְאַחַר הַזְּרִיעָה – רש"י ב"ב יב, א).

"כַּמָּה דְּמַסִּיק תַּעֲלָא מִבֵּי כַּרְבָּא" – יוֹמָא מג, ב. כַּמָּה שֶׁמַּעֲלֶה הַשּׁוּעָל בְּרַגְלָיו כְּשֶׁדּוֹרֵס עַל שְׂדֵה נִיר (רש"י שם). תורה ח

(ח) **וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף – בִּקֵּשׁ לְבָרְכָם** – שֶׁאִם לֹא כֵּן מַהוּ "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל", וְכִי עַד עַכְשָׁיו לֹא רָאָה אוֹתָם? (גר"א).

וְנִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעָתִיד יָרְבְעָם וְאַחְאָב לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם – מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ טַעַם לָמָּה נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה, וְלֹא שֶׁכֵּן רָאָה יַעֲקֹב (הרב"י). אֲבָל רַשִׁ"י בְּהוֹשֵׁעַ יא, ג הֵבִיא מִמִּדְרַשׁ תַּנְחוּמָא בְּאוֹפָן אַחֵר: "כְּשֶׁהֲבִיאָם לִפְנֵי

(ט) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם׃

ט וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲבוּהִי בְּנַי אִנּוּן דִּיהַב לִי יְיָ הָכָא וַאֲמַר קָרִבְנוּן כְּעַן לְוָתִי וְאֵבָרֵכְנוּן׃

רש״י◂ **בָּזֶה** • הֶרְאָה לוֹ שְׁטַר אֵרוּסִין וּשְׁטַר כְּתֻבָּה, וּבִקֵּשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים עַל הַדָּבָר, וְנָחָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. **וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם** • זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (הושע יא): ״וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם, קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו״, אָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי רוּחִי בְּיַעֲקֹב בִּשְׁבִיל אֶפְרַיִם, עַד שֶׁלְּקָחָם עַל זְרוֹעוֹתָיו.

◆ יום שני ז׳ טבת ◆

(י) וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם׃

י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל יְקָרָן מִסֵּיבוּ לָא יְכִיל לְמֶחֱזֵי וְקָרִיב יָתְהוֹן לְוָתֵהּ וְנַשִּׁיק לְהוֹן וְגַפִּיף לְהוֹן׃

(יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ׃

יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף לְמֶחֱזֵי אַפָּיךְ לָא סְבָרִית וְהָא אַחֲזֵי יָתִי יְיָ אַף יָת בְּנָיךְ׃

רש״י◂ **לֹא פִלָּלְתִּי** • לֹא מְלָאנִי לִבִּי לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה שֶׁאֶרְאֶה פָּנֶיךָ עוֹד. **פִּלָּלְתִּי** • לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ: (ישעיה טז) ״הָבִיאִי עֵצָה, עֲשִׂי פְלִילָה״.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

יַעֲקֹב לְבָרְכָם, רָאָה יַעֲקֹב רְשָׁעִים עֲתִידִים לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם, יָרְבְעָם וְאַחְאָב, וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה״.

וְיֵהוּא וּבָנָיו – צֶאֱצָאָיו שֶׁמָּלְכוּ בְּיִשְׂרָאֵל עַד אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת, וְהָיוּ רְשָׁעִים, וְהֵם: יְהוֹאָחָז, יְהוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז, יָרָבְעָם בֶּן יְהוֹאָשׁ (ראה מ״ב י׳, ל).

מְמַנַּשֶּׁה – בְּרַשִׁ״י הוֹשֵׁעַ שָׁם לֹא הִזְכִּיר מְנַשֶּׁה.

וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה – מֵהֵיכָן יָצְאוּ אֵלּוּ – שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶם אֵיזֶה פְּסוּל. וְאֵין לְפָרֵשׁ ״מִי אֵלֶּה״ כִּפְשׁוּטוֹ, כִּי פְּשׁוּט הַדָּבָר שֶׁיַּעֲקֹב יָדַע שֶׁהֵם בְּנֵי יוֹסֵף (משכיל לדוד).

שֶׁאֵינָן רְאוּיִן לִבְרָכָה – הַבִּין כֵּן מִזֶּה שֶׁנִּסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ בְּעֵת שֶׁרָצָה לְבָרְכָם (רא״ם). תורה ט

(ט) **בָּזֶה** – **הֶרְאָה לוֹ שְׁטַר אֵרוּסִין** – שֶׁכָּתַב לָהּ בִּשְׁטָר: ״הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי״ (קידושין ט, א).

וּשְׁטַר כְּתֻבָּה – לְהוֹכִיחַ לוֹ שֶׁהַבָּנִים נוֹלְדוּ בְּכַשְׁרוּת, וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר לוֹ ״בָּנַי הֵם״, שֶׁהֵם בָּנָיו בְּכַשְׁרוּת.

וּבִקֵּשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים עַל הַדָּבָר – בַּתְּחִילָּה הֶרְאָה לוֹ שְׁטַר אֵירוּסִין וּכְתוּבָּה, וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ מְבָרְכָם הֵבִין שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּבִקֵּשׁ עַל כָּךְ רַחֲמִים [מֵה״] (שפ״ח).

וְנָחָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ – וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּרַשִׁ״י הוֹשֵׁעַ שָׁם: ״בִּקֵּשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים וְשָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל יַעֲקֹב וּבֵרְכָם״.

וַיֹּאמַר קָחֶם נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם – זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב – הוֹשֵׁעַ יא, ג. מְבָאֵר בָּזֶה מַדּוּעַ אָמַר בִּלְשׁוֹן ״קָחֵם״, וְלֹא הִגִּישָׁם (משכיל לדוד). לְהָעִיר שֶׁפָּסוּק זֶה מִתְפָּרֵשׁ בְּדִבְרֵי רַשִׁ״י בְּכַמָּה אוֹפָנִים: כָּאן (עַל יַעֲקֹב), בִּשְׁמוֹת יד, כ (עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא), בְּהוֹשֵׁעַ שָׁם, לְפִי פְּשׁוּטוֹ (עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ).

״וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו״, ״תִּרְגַּלְתִּי״ – כְּמוֹ הִרְגַּלְתִּי, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן (רש״י שם).

רוּחִי בְּיַעֲקֹב – הִשְׁרַרְתִּי עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

בִּשְׁבִיל אֶפְרַיִם – וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ ״לְאֶפְרַיִם״. וְהַיְנוּ כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל בְּרָכָה. וְהִזְכִּיר אֶפְרַיִם בִּלְבָד, כִּי הוּא הָעִיקָּר לִבְרָכָה (באר בשדה) אוֹ מִשּׁוּם שֶׁעִיקַּר הִסְתַּלְּקוּת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הָיָה בִּגְלַל אֶפְרַיִם, שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ יָרָבְעָם וְאַחְאָב, כִּדְלְעֵיל בְּרַשִׁ״י.

עַד שֶׁלְּקָחָן – יַעֲקֹב אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם.

עַל זְרוֹעוֹתָיו – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם (על־פי מדרש תנחומא): ״זֶהוּ וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי רוּחִי עַל יַעֲקֹב לְצוֹרְךְ אֶפְרַיִם, וּלְקָחָם עַל זְרוֹעוֹתָיו״. וְכָתַב בְּ״בְּאֵר בַּשָּׂדֶה״, שֶׁלְּפִי זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ גַּם פֵּירוּשׁ ״קָחֶם נָא אֵלַי״ הָאָמוּר כָּאן, הַגֵּשׁ אוֹתָם אֵלַי כְּדֵי שֶׁאֶקַּח אוֹתָם, דְּהַיְנוּ שֶׁ״קָחֵם״ מוּסָב (גַּם) עַל יַעֲקֹב. תורה י

(יא) **לֹא פִלָּלְתִּי – לֹא מְלָאנִי לִבִּי לַחֲשׁוֹב מַחֲשָׁבָה שֶׁאֶרְאֶה פָּנֶיךָ עוֹד** – הָאֲרִיךְ בַּלָּשׁוֹן וְלֹא כָּתַב בְּקִצְרָה: ״לֹא חָשַׁבְתִּי״, מִשּׁוּם שֶׁיּוֹסֵף הָיָה נֶחְשָׁב אֶצְלוֹ כְּמִי שֶׁ״טָרוֹף טֹרָף״, שֶׁאֵין סִכּוּי בִּכְלָל שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ שׁוּב, וְלָכֵן אָמַר: ״לֹא מְלָאנִי לִבִּי לַחֲשׁוֹב מַחֲשָׁבָה כוּ׳״, כְּלוֹמַר, לֹא עָלָה עַל דַּעְתִּי כְּלָל לַחֲשׁוֹב שֶׁמָּא לֹא נִטְרַפְתָּ וְאֶרְאֶה אוֹתְךָ חַי [אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל מב, לו] (רא״ם). וּבְרַשִׁ״י יְחֶזְקֵאל כח, כג כָּתַב שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן דִּין, כְּלוֹמַר, לֹא דַּנְתִּי.

״פִּלָּלְתִּי״, לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ ״הָבִיאִי עֵצָה עֲשִׂי פְלִילָה״ – יְשַׁעְיָה טז, ג. וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם: ״עֲשִׂי פְלִילָה – הוּא לְשׁוֹן וִיכּוּחַ מִשְׁפָּט לִבְחוֹר לְךָ אֶת הַטּוֹב״. תורה יב

(יב) וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה:

יב וְאַפִּיק יוֹסֵף יָתְהוֹן מִן קֳדָמוֹהִי וּסְגֵיד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא:

רש״י◄ **וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם** • לְאַחַר שֶׁנִּשְׁקָם הוֹצִיאָם יוֹסֵף מֵעִם בִּרְכָּיו, כְּדֵי לְיַשְּׁבָם זֶה לְיָמִין וְזֶה לִשְׂמֹאל, לְסָמֹךְ יָדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם. **וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו** • כְּשֶׁחָזַר לַאֲחוֹרָיו מִלִּפְנֵי אָבִיו.

(יג) וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיִּגַּשׁ אֵלָיו:

יג וּדְבַר יוֹסֵף יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת אֶפְרַיִם בִּימִינֵהּ מִסְּמָאלָא דְיִשְׂרָאֵל וְיָת מְנַשֶּׁה בִּסְמָאלֵהּ מִימִינָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָרִיב לְוָתֵהּ:

רש״י◄ **אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל** • הַבָּא לִקְרַאת חֲבֵרוֹ, יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹאל חֲבֵרוֹ, וְכֵן שֶׁיְּהֵא הַבְּכוֹר, מְיֻמָּן לִבְרָכָה.

(יד) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:

יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יָת יְמִינֵהּ וְשַׁוִּי עַל רֵישָׁא דְאֶפְרַיִם וְהוּא זְעֵירָא וְיָת סְמָאלֵהּ עַל רֵישָׁא דִמְנַשֶּׁה אַחְכִּימִנּוּן לִידוֹהִי אֲרֵי מְנַשֶּׁה בּוּכְרָא:

רש״י◄ **שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳אַחְכִּימִנּוּן׳, בְּהַשְׂכֵּל וְחָכְמָה, הִשְׂכִּיל אֶת יָדָיו לְכָךְ וּמִדַּעַת, כִּי יוֹדֵעַ הָיָה כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא שָׁת יְמִינוֹ עָלָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 432 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם – עֵבֶר וְהֹוֶה

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה (מח, יד)

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסֻפָּר שֶׁיַּעֲקֹב אָבִינוּ, בְּבָרְכוֹ אֶת בְּנֵי יוֹסֵף, שִׂכֵּל אֶת יָדָיו וְהִנִּיחַ אֶת יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם הַצָּעִיר מִמְּנַשֶּׁה. וְעַל תְּמִיהַת יוֹסֵף, הֵשִׁיב יַעֲקֹב שֶׁאֶפְרַיִם "יִגְדַּל מִמֶּנּוּ" (מִמְּנַשֶּׁה).

דָּרוּשׁ בֵּאוּר: הַטַּעַם שֶׁהַבְּכוֹר מְקַבֵּל בְּרָכָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, הוּא מִצַּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲלָה לְגַבֵּי שְׁאָר אֶחָיו, וּמִכֵּיוָן שֶׁאֶפְרַיִם "יִגְדַּל מִמֶּנּוּ", מַדּוּעַ נִקְבַּע מִלְּמַעְלָה שֶׁמְּנַשֶּׁה יִהְיֶה הַבְּכוֹר, לְכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת שֶׁאֶפְרַיִם יִהְיֶה הַבְּכוֹר?

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יב) **וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם** – **לְאַחַר שֶׁנִּשְׁקָם הוֹצִיאָם יוֹסֵף "מֵעִם בִּרְכָּיו", כְּדֵי לְיַשְּׁבָם זֶה לְיָמִין וְזֶה לִשְׂמֹאל, לְסָמֹךְ יָדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם** – וּבְעוֹדָם עַל בִּרְכָּיו לֹא יָכוֹל הָיָה לָשִׂים יָדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם (באר בשדה).

וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו – **כְּשֶׁחָזַר לַאֲחוֹרָיו מִלִּפְנֵי אָבִיו** – שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְמִי שֶׁנִּפְטָר מֵאָדָם גָּדוֹל (גר״א). אֲבָל כָּל עוֹד הָיָה אֵצֶל אָבִיו לֹא יָכוֹל הָיָה לְהִשְׁתַּחֲווֹת בְּפִישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם (נח״י). תורה יג

(יג) **אֶת אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל – הַבָּא לִקְרַאת חֲבֵרוֹ, יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹאל חֲבֵרוֹ, וְכֵיוָן** – מִלְּשׁוֹן כַּוָּנָה.

[שֶׁיְּהֵא] – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן. וּבִדְפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: "שֶׁהוּא". וְאֵין לוֹ הֲבָנָה, שֶׁהֲרֵי מְנַשֶּׁה הוּא הַבְּכוֹר.

הַבְּכוֹר – מְנַשֶּׁה.

מְיֻמָּן לִבְרָכָה – יַעֲמוֹד בְּצַד יְמִינוֹ שֶׁל אָבִיו, וִיקַבֵּל אֶת בִּרְכָתוֹ מִיָּמִין. וּבְכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים הַגִּירְסָא: "מְזוּמָּן לִבְרָכָה", שֶׁיַּד יָמִין הִיא מְזוּמֶּנֶת וּזְרִיזָה יוֹתֵר מִיַּד שְׂמֹאל, וּמִיָּד יָשִׂים אוֹתָהּ עַל רֹאשׁוֹ. וּמַה שֶּׁלֹּא הִגִּישׁ אוֹתָם בָּזֶה אַחַר זֶה? זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁיַּעֲקֹב רָצָה לְבָרְכָם בְּיַחַד, שֶׁכֵּן מַשְׁמָעוּת הַלָּשׁוֹן "קָחֶם .. וַאֲבָרְכֵם" (באר בשדה). תורה יד

(יד) **שִׂכֵּל אֶת יָדָיו** – **כְּתַרְגּוּמוֹ: "אַחְכִּמִנּוּן", בְּהַשְׂכֵּל וְחָכְמָה הִשְׂכִּיל "אֶת יָדָיו" לְכָךְ, וּמִדַּעַת, כִּי יוֹדֵעַ הָיָה "כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר"** – וְשֶׁהוּא עוֹמֵד לִימִינוֹ (באר בשדה).

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא שָׁת יְמִינוֹ עָלָיו – כְּלוֹמַר, "**כִּי** מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר", הוּא טַעַם לָמָּה **נִקְרָא** מַה שֶּׁעָשָׂה "**שִׂכֵּל** אֶת יָדָיו", דְּהַיְנוּ בְּשֵׂכֶל וּבְחָכְמָה. וּפֵירוּשׁוֹ: כֵּיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁמְּנַשֶּׁה הַבְּכוֹר וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא שָׁת יְמִינוֹ עָלָיו, הֲרֵי זוֹ הוֹכָחָה שֶׁ"שִׂכֵּל אֶת יָדָיו" בְּכַוָּנָה וּבְחָכְמָה, אֲבָל אִם לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁמְּנַשֶּׁה הַבְּכוֹר לֹא הָיָה נִיתָּן לִקְרוֹא לָזֶה "שִׂכֵּל אֶת יָדָיו" בְּחָכְמָה, כִּי־אִם שֶׁמֵּחֲמַת טָעוּת עָשָׂה כֵּן (רא״ם). תורה טו

וְהַהַסְבָּרָה בָּזֶה:

הַשְּׁמוֹת שֶׁיּוֹסֵף קָרָא לְבָנָיו מְבַטְּאִים אֶת אֹפֶן עֲבוֹדָתוֹ בִּהְיוֹתוֹ בְּמִצְרַיִם:

מְנַשֶּׁה הוּא מִלְּשׁוֹן "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עֲמָלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי". מְנַשֶּׁה הִזְכִּיר לְיוֹסֵף אֶת הֶעָבָר שֶׁאִבֵּד כְּתוֹצָאָה מִגְּלוּתוֹ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח חָלִילָה אֶת עֲבָרוֹ וְיֵחָלֵשׁ בַּעֲבוֹדַת ה׳, הוּא קָרָא אֶת שֵׁם בְּנוֹ 'מְנַשֶּׁה'.

וְאִלּוּ אֶפְרַיִם הוּא מִלְּשׁוֹן "כִּי הִפְרַנִי אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי". זֶהוּ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה עַל הַיִּתְרוֹן וְהָעִלּוּי שֶׁנִּפְעַל בּוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּמִצְרַיִם. לָכֵן קָבַע יַעֲקֹב שֶׁאֶפְרַיִם "יִגְדַּל" מִמְּנַשֶּׁה: כִּי דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַפְּרִיָּה בְּמִצְרַיִם, שֶׁצֶּאֱצָאֵי יַעֲקֹב מוֹסִיפִים בָּאוֹר גַּם בְּמָקוֹם הַחֹשֶׁךְ, מִתְגַּלָּה שְׁלֵמוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהַיִּתְרוֹן שֶׁבִּירִידָה לַגָּלוּת, וְלָכֵן הָעֲבוֹדָה הָרְצוּיָה מִצַּד יַעֲקֹב הִיא "אֶפְרַיִם" הוֹסְפָה בָּאוֹר גַּם בְּמָקוֹם הַחֹשֶׁךְ.

וְאִלּוּ בַּעֲבוּר יוֹסֵף "מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר", כִּי בַּעֲבוֹדָתוֹ הָאִישִׁית הָיָה עָלָיו לִנְקֹט תְּחִלָּה בְּקַו שֶׁל "סוּר מֵרָע" וּשְׁמִירָה מִפָּנָיו עַל־יְדֵי זִכְרוֹן עֲבָרוֹ – שֶׁלֹּא שָׁכַח אֶת בֵּית אָבִיו. וְלָכֵן, אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר, שֶׁנּוֹלַד וְסִמֵּל אֶת תְּחִלַּת עֲבוֹדָתוֹ, קָרָא מְנַשֶּׁה. רַק לְאַחַר מִכֵּן הָיָה יָכוֹל לְהַתְחִיל בְּ"עֲשֵׂה טוֹב", פְּעֻלָּה בְּגָלוּת – וְלִקְרֹא לִבְנוֹ הַשֵּׁנִי 'אֶפְרַיִם'.

וְלָכֵן נִקְבַּע מִלְּמַעְלָה שֶׁמְּנַשֶּׁה יִהְיֶה הַבְּכוֹר; כִּי עַל אַף הַמַּעֲלָה בַּעֲבוֹדַת אֶפְרַיִם, כְּשֶׁמִּדְבָּר בְּלִדָּה וְהִתְגַּלּוּת, הַיְינוּ, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן הוּא "סוּר מֵרָע" – "מְנַשֶּׁה", וְרַק אַחַר־כָּךְ יָכוֹל לִהְיוֹת "וַעֲשֵׂה טוֹב" – אֶפְרַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִצַּד לְמַעְלָה שֶׁאֶפְרַיִם יוֹתֵר נַעֲלֶה.

(טו) **וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה:**

טו וּבָרִיךְ יָת יוֹסֵף וַאֲמַר יְיָ דִּי פָּלְחוּ אֲבָהָתַי קֳדָמוֹהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יְיָ דְּזַן יָתִי מִדְּאִיתָגִי עַד יוֹמָא הָדֵין:

(טז) **הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:**

טז מַלְאָכָא דִּי פְרַק יָתִי מִכָּל בִּישָׁא יְבָרֵךְ יָת עוּלֵמַיָּא וְיִתְקְרֵי בְהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהָתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וּכְנוּנִי יַמָּא יִסְגּוּן בְּגוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא עַל אַרְעָא:

רש״י ◄ **הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי • מַלְאָךְ הָרָגִיל לְהִשְׁתַּלֵּחַ אֵלַי בְּצָרָתִי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם: יַעֲקֹב וְגוֹ׳ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל". יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים • מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. וְיִדְגּוּ • כַּדָּגִים הַלָּלוּ שֶׁפָּרִים וְרָבִים, וְאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם לח עמ׳ 152)

וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (מח, טז) **אָרֶץ** – הַיְינוּ 'עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא'. **יָם** – הַיְינוּ 'עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא'. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת,

---

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(טז) **הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי** – **מַלְאָךְ הָרָגִיל** – וְלָכֵן אָמַר "הַמַּלְאָךְ" בְּהֵ"א הַיְדִיעָה (באר בשדה).

לְהִשְׁתַּלֵּחַ – כִּי מַלְאָךְ הוּא שְׁלִיחַ ה׳.

אֵלַי בְּצָרָתִי – וְלָכֵן נִקְרָא "הַגּוֹאֵל" בִּלְשׁוֹן הוֹוֶה (גר״א), וּמִזֶּה שֶׁאָמַר "מִכָּל רָע", מוּכָח שֶׁאֵין זוֹ גְּאוּלָּה חַד פְּעָמִית, אֶלָּא בְּכָל פַּעַם שֶׁהָיְתָה לוֹ צָרָה (לבוש).

כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר – בְּרֵאשִׁית לא, יא–יג. **"וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וְגוֹ׳ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל"** – אֲנִי הַמַּלְאָךְ שֶׁנִּגְלָה אֵלֶיךָ בְּבֵית אֵל. וּבָזֶה מְבוֹאָר שֶׁאוֹתוֹ מַלְאָךְ הָיָה נִשְׁלָח אֵלָיו תָּמִיד בְּעֵת שֶׁהָיָה זָקוּק לְכָךְ.

יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים – **מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם** – פֵּירֵשׁ שֶׁזֶּה מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם אַף שֶׁפָּשׁוּט הוּא, מִפְּנֵי שֶׁבָּזֶה בָּא לְבָאֵר קוֹשִׁי בַּכָּתוּב, שֶׁתְּחִלָּה אָמַר: "וַיְבָרֶךְ אֶת **יוֹסֵף**", וְאַחַר־כָּךְ אָמַר: "יְבָרֵךְ אֶת **הַנְּעָרִים**", וְלָכֵן פֵּירֵשׁ שֶׁ"הַנְּעָרִים" הַלָּלוּ הֵם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, שֶׁהֵם בְּנֵי יוֹסֵף, וּמִמֵּילָא מוּבָן שֶׁזּוֹ בְּרָכָה לְיוֹסֵף (באר בשדה). כְּלוֹמַר, בְּבִרְכַּת יוֹסֵף הוּא כּוֹלֵל אֶת יְלָדָיו, וְרַק בַּהֶמְשֵׁךְ מְבָרֵךְ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם מִצַּד עַצְמָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בפסוק ב) "וַיְבָרְכֵם". וְלָכֵן דִּיֵּק רַשִׁ״י כָּאן וְהִקְדִּים אֶת מְנַשֶּׁה לִפְנֵי אֶפְרַיִם, אַף שֶׁיַּעֲקֹב שָׂם יַד יְמִינוֹ עַל אֶפְרַיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּרָכָה זוֹ הִיא לְיוֹסֵף הָאַבָּא, וּבִיחַס לַאַבָּא, מְנַשֶּׁה קוֹדֵם לְאֶפְרַיִם (ע״פ משכיל לדוד). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י סוֹטָה לו, ב: "וְיִדְגּוּ לָרוֹב – כֵּן בֵּירְכָן יַעֲקֹב לִמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם". וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ״י לְקַמָּן מט, כב.

וְיִדְגּוּ – **כַּדָּגִים הַלָּלוּ שֶׁפָּרִים וְרָבִים** – וְזֶהוּ "וְיִדְגּוּ לָרוֹב".

וְאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם – וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ הַפֵּירוּשׁ "**בְּקֶרֶב** הָאָרֶץ". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְקַמָּן מט, כב בְּסוֹפוֹ: "וְאַף כְּשֶׁבֵּרַךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, בֵּרְכָם כְּדָגִים, שֶׁאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן". תורה יז

שֶׁהַבְּרָכָה הִיא שֶׁגַּם בְּ׳עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא׳ יִתְגַּלּוּ אוֹתָם אוֹרוֹת הַמְּאִירִים בְּ׳עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא׳. וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת ׳יְחוּדָא עִילָּאָה׳ בְּ׳יְחוּדָא תַּתָּאָה׳.

◆ יום שלישי ח׳ טבת ◆

(יז) **וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה:**

יז **וַחֲזָא יוֹסֵף אֲרֵי שַׁוִּי אֲבוּהִי יַד יְמִינֵהּ עַל רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם וּבְאִישׁ בְּעֵינוֹהִי וּסְעֵד יְדָא דְּאָבוּהִי לְאַעֲדָאָה יָתַהּ מֵעַל רֵישָׁא דְּאֶפְרַיִם לְאַנָּחוּתַהּ עַל רֵישָׁא דִּמְנַשֶּׁה:**

רש״י ◄ **וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו** • הֵרִימָהּ מֵעַל רֹאשׁ בְּנוֹ וּתְמָכָהּ בְּיָדוֹ.

(יח) **וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ:**

יח **וַאֲמַר יוֹסֵף לְאָבוּהִי לָא כֵן אַבָּא אֲרֵי דֵּין בּוּכְרָא שַׁו יְמִינָךְ עַל רֵישֵׁהּ:**

(יט) **וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם:**

יט **וְסָרֵיב אָבוּהִי וַאֲמַר יְדַעְנָא בְּרִי יְדַעְנָא אַף הוּא יְהֵי לְעַמָּא וְאַף הוּא יִסְגֵּי וּבְרַם אָחוּהִי זְעִירָא יִסְגֵּי מִנֵּהּ וּבְנוֹהִי יְהוֹן שַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא:**

רש״י ◄ **יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי** • שֶׁהוּא הַבְּכוֹר. **גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגוֹ׳** • שֶׁעָתִיד גִּדְעוֹן לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה נֵס עַל־יָדוֹ. **וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ** • שֶׁעָתִיד יְהוֹשֻׁעַ לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּנְחִיל אֶת הָאָרֶץ וִילַמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. **וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם** • כָּל הָעוֹלָם יִתְמַלֵּא בְּצֵאת שְׁמְעוֹ וּשְׁמוֹ, כְּשֶׁיַּעֲמִיד חַמָּה בְּגִבְעוֹן וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ׳ 38)

וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם (מח, יט) יֵשׁ לִשְׁאֹל: מַדּוּעַ לֹא בֵּרַךְ יַעֲקֹב אֶת מְנַשֶּׁה, הַבְּכוֹר, בִּבְרָכָה זוֹ עַצְמָהּ – שֶׁיִּגְדַּל מֵאָחִיו הַקָּטָן. וְהָעִנְיָן, דְּהִנֵּה ׳בְּרָכָה׳ פֵּרוּשָׁהּ ׳הַמְשָׁכָה׳ (כְּמוֹ "הַמַּבְרִיךְ אֶת הַגֶּפֶן בָּאָרֶץ"), הַיְינוּ שֶׁעִנְיָנָהּ **לְהַמְשִׁיךְ** דָּבָר מִמְּקוֹרוֹ, וְלֹא **לְחַדֵּשׁ** דָּבָר שֶׁאֵינוֹ קַיָּם בַּמָּקוֹר. לָכֵן לֹא הָיָה יָכוֹל יַעֲקֹב לִפְעֹל בְּבִרְכָתוֹ שֶׁמְּנַשֶּׁה יִגְדַּל מֵאֶפְרַיִם, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא כָּךְ הוּא הַמַּצָּב בַּמָּקוֹר.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יז) **וַיִּתְמֹךְ יַד אָבִיו – הֵרִימָהּ מֵעַל רֹאשׁ בְּנוֹ וּתְמָכָהּ בְּיָדוֹ** – כֵּיוָן שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לִתְמוֹךְ בְּעוֹדָהּ מוּנַּחַת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם, לָכֵן אָמַר שֶׁתְּחִילָּה הֵרִימָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְאַחַר־כָּךְ תְּמָכָהּ בְּיָדוֹ (רא״ם). תורה יח

(יט) **יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי – שֶׁהוּא הַבְּכוֹר** – יוֹסֵף חָשַׁב שֶׁאָבִיו לֹא יוֹדֵעַ שֶׁמְּנַשֶּׁה הַבְּכוֹר, וְעַל כָּךְ אָמַר לוֹ אָבִיו: אֲנִי יוֹדֵעַ כְּמוֹךָ שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, וְכָפַל הַלָּשׁוֹן כְּדֵי לְחַזֵּק (שפ״ח).

גַּם הוּא יִהְיֶה לְעָם וְגוֹ׳ – בִּדְפוּס רִאשׁוֹן וְכֵן בְּרָא״ם וְ״גּוּר אַרְיֵה״ הַגִּירְסָא: ״וְגַם הוּא יִהְיֶה לְעָם וְיִגְדַּל״, דְּהַיְינוּ שֶׁזֶּה הֶמְשֵׁךְ הַדִּבּוּר הַקּוֹדֵם, יָדַעְתִּי שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, וּבְנוֹסָף לְכָךְ שֶׁהוּא בְּכוֹר הוּא גַּם יִהְיֶה לְעָם וְיִגְדַּל (גר״א). אַךְ לְפִי הַגִּירְסָא שֶׁלְּפָנֵינוּ: ״גַּם הוּא יִהְיֶה לְעָם וגו׳״ הוּא דִּבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְכָךְ פֵּירוּשׁוֹ: אַף־עַל־פִּי שֶׁסָּמַכְתִּי אֶת יַד יְמִינִי עַל הַצָּעִיר, ״גַּם הוּא [הַבְּכוֹר] יִהְיֶה לְעָם, וְגַם הוּא יִגְדַּל״ כְּמוֹ הַצָּעִיר שֶׁסָּמַכְתִּי אֶת יַד יְמִינִי עָלָיו, אֶלָּא שֶׁהַצָּעִיר יִגְדַּל מִמֶּנּוּ (באר בשדה).

שֶׁעָתִיד גִּדְעוֹן לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה נֵס עַל־יָדוֹ – בְּמִלְחַמְתּוֹ עִם מִדְיָן, רְאֵה שׁוֹפְטִים פֶּרֶק ז.

וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ – שֶׁעָתִיד יְהוֹשֻׁעַ לָצֵאת מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּנְחִיל אֶת הָאָרֶץ וִילַמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל. וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם – כָּל הָעוֹלָם יִתְמַלֵּא בְּצֵאת שְׁמְעוֹ וּשְׁמוֹ – וּכְאִילּוּ אָמַר: וְשֵׁם זַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁזַּרְעוֹ יִהְיוּ מְפוּזָּרִים בְּכָל הָעוֹלָם, שֶׁאֵין זוֹ בְּרָכָה אֶלָּא קְלָלָה (רא״ם).

כְּשֶׁיַּעֲמִיד חַמָּה בְּגִבְעוֹן וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן – רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ י, יב. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם פָּסוּק יג: ״זַרְעוֹ שֶׁל אֶפְרַיִם יִהְיֶה מְלֹא וגו׳, אֵימָתַי? בְּיוֹם שֶׁעָמְדָה חַמָּה לִיהוֹשֻׁעַ נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם שְׁמְעוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ״. וּבְרַשִׁ״י עֲבוֹדָה־זָרָה כה, א: ״כָּל הָאֲרָצוֹת נִתְמַלְּאוּ מִיִּרְאָתוֹ וּמֵאֵימָתוֹ, זַרְעוֹ שֶׁל אֶפְרַיִם יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם, אָדָם נוֹצֵחַ כָּאן מִלְחָמָה וְאֵין בְּנֵי אַסְפַּמְיָא יוֹדְעִין בָּהּ, אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדָה לוֹ חַמָּה לִיהוֹשֻׁעַ נִרְאָה לְכָל הָעוֹלָם וְיָרְאוּ מִפָּנָיו״. תורה כ

(כ) וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:

כ וּבְרִיכְנוּן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר בָּךְ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר יְשַׁוִּינָךְ יְיָ כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וְשַׁוֵּי יָת אֶפְרַיִם קֳדָם מְנַשֶּׁה:

רש״י ◄ **בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל•** הַבָּא לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו, יְבָרְכֵם בִּבְרָכָתָם וְיֹאמַר אִישׁ לִבְנוֹ: ״יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה״. **וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם•** בִּבְרָכָתוֹ, לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, לְהַקְדִּימוֹ בִּדְגָלִים וּבַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים.

(כא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם:

כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הָא אֲנָא מָאִית וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן וְיָתֵיב יָתְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲבָהַתְכוֹן:

(כב) וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי:

כב וַאֲנָא יְהָבִית לָךְ חוּלַק חַד יַתִּיר עַל אַחָיךְ דִּי נְסִיבִית מִידָא דֶאֱמוֹרָאָה בִּצְלוֹתִי וּבְקַעוּתִי:

רש״י ◄ **וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ•** לְפִי שֶׁאַתָּה טוֹרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתִי, וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לְךָ נַחֲלָה שֶׁתִּקָּבֵר בָּהּ, וְאֵי זוֹ? זוֹ שְׁכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע כד) ״וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִּשְׁכֶם״. **שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ•** שְׁכֶם מַמָּשׁ, הִיא תִּהְיֶה לְךָ חֵלֶק אֶחָד יִתֵּרָה עַל אַחֶיךָ. **בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי•** כְּשֶׁהָרְגוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֶת אַנְשֵׁי שְׁכֶם, נִתְכַּנְּסוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם, וְחָגַר יַעֲקֹב כְּלֵי מִלְחָמָה כְּנֶגְדָּן. דָּבָר אַחֵר: ״שְׁכֶם

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כ) **בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל – הַבָּא לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו** – כְּלוֹמַר, כְּשֶׁיִּרְצֶה כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לְבָרֵךְ אֶת בָּנָיו, וְלֹא שֶׁהוּא חוֹבָה (רא״ם).

יְבָרְכֵם בִּבְרָכָתָם – שֶׁל מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ ״בְּךָ״, בִּבְרָכָה שֶׁל בָּנֶיךָ.

וַיֹּאמֵר – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״לֵאמֹר״.

אִישׁ לִבְנוֹ – כָּאן נָקֵט בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְלֹא ״בָּנָיו״ כְּמִקּוֹדֶם, כְּדֵי לְהַתְאִימוֹ לִלְשׁוֹן הַפָּסוּק: ״יְשִׂימְךָ״, שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן יָחִיד, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְעֵיל שֶׁמְּדַבֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל נָקֵט ״בָּנָיו״ לְשׁוֹן רַבִּים (רא״ם).

״יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה״ – רְאֵה גַּם רַשׁ״י לְעֵיל כו, ד. בַּמִּדְבָּר ה, כא.

וַיָּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם בִּבְרָכָתוֹ – וְלֹא שֶׁלָּקַח אֶת אֶפְרַיִם וְשָׂם אוֹתוֹ לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, אֶלָּא הִזְכִּיר אֶת אֶפְרַיִם בִּבְרָכָתוֹ לִפְנֵי מְנַשֶּׁה (רא״ם).

לִפְנֵי מְנַשֶּׁה – לְהַקְדִּימוֹ – שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּמַה שֶׁהִזְכִּיר אוֹתוֹ רִאשׁוֹנָה בַּבְּרָכָה, כִּי דָּבָר זֶה מְפוֹרָשׁ הוּא, וְלֹא הָיָה לַכָּתוּב לְהַשְׁמִיעֵנוּ, אֶלָּא וַדַּאי הַכַּוָּנָה לְהַקְדִּימוֹ בְּכַמָּה מִינֵי מַעֲלָה (באר בשדה).

בַּדְּגָלִים – שֶׁמַּטֵּה אֶפְרַיִם הָיָה בְּרֹאשׁ הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה – רְאֵה בַּמִּדְבָּר ב, יח–כ.

וּבַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים – בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִקְרִיב נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה – רְאֵה בַּמִּדְבָּר ז, מח, נד. אֲבָל בְּתֹכֶן הַבְּרָכָה עַצְמָהּ אֵין שׁוּם הֶפְרֵשׁ בֵּין מְנַשֶּׁה לְאֶפְרַיִם. תורה כא

(כב) **וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ – לְפִי שֶׁאַתָּה טוֹרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתִי** – אַף שֶׁלֹּא מְפוֹרָשׁ דָּבָר זֶה בַּכָּתוּב כָּאן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהוּא נִכְלָל בְּמַה שֶׁאָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֵי זֶה: ״הִנֵּה אָנֹכִי מֵת״, שֶׁיַּעֲקֹב מַזְכִּיר כָּאן מִיתָתוֹ כְּדֵי לְהַזְהִיר אֶת יוֹסֵף לְקַיֵּם אֶת הַבְטָחָתוֹ לְקָבְרוֹ עִם אֲבוֹתָיו, וּבְהֶמְשֵׁךְ לָזֶה אוֹמֵר לוֹ כָּאן שֶׁעַל טוֹרַח זֶה הוּא נוֹתֵן לוֹ שֶׁכָר כְּדִלְקַמָּן (באר בשדה).

וְגַם ״אֲנִי״ – מְפָרֵשׁ ״וַאֲנִי״, וְגַם אֲנִי.

נָתַתִּי לְךָ״ נַחֲלָה שֶׁתִּקָּבֵר בָּהּ – תֵּיבַת ״וַאֲנִי״ מוֹרָה שֶׁכְּאִילוּ אָמַר: **אַתָּה** עוֹשֶׂה לִי כָּךְ, **וַאֲנִי** אֶעֱשֶׂה לְךָ כָּךְ, וְלָכֵן כָּתַב תְּחִילָּה תֵּיבַת ״אַתָּה״. וְהִמְשִׁיךְ וְאָמַר: ״אַתָּה טוֹרֵחַ לְהִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתִי״, מִפְּנֵי שֶׁהַגְּמוּל צָרִיךְ לִהְיוֹת מֵאוֹתוֹ סוּג שֶׁבַּעֲבוּרוֹ הוּא הַגְּמוּל, לָכֵן אָמַר שֶׁאוֹתָהּ נַחֲלָה שֶׁהֵבֵאתִי לְךָ הִיא כְּדֵי ״שֶׁתִּקָּבֵר בָּהּ״ (רא״ם).

וְאֵיזוֹ? זוֹ ״שְׁכֶם״, שֶׁנֶּאֱמַר – יְהוֹשֻׁעַ כד, לב.

״וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִּשְׁכֶם״.

שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ – ״שְׁכֶם״ מַמָּשׁ – כְּלוֹמַר, הָעִיר שְׁכֶם.

הִיא תִּהְיֶה לְךָ חֵלֶק ״אֶחָד״ – כְּלוֹמַר, תֵּיבַת ״אַחַד״ לְשׁוֹן זָכָר מִתְיַחֶסֶת לְתֵיבַת ״חֵלֶק״ [הַחֲסֵרָה בַּפָּסוּק], וְלֹא לִשְׁכֶם שֶׁהִיא לְשׁוֹן נְקֵבָה (שפ״ח), וּכְאִילוּ אָמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם, [חֵלֶק] אַחַד עַל אַחֶיךָ (רא״ם).

יְתֵרָה ״עַל אַחֶיךָ״ – וַ״אֲשֶׁר לָקַחְתִּי״ פֵּירוּשׁוֹ, אֲשֶׁר קָנִיתִי (מהרז״ו ב״ר צז, ו). וּמִ״יַּד הָאֱמֹרִי״ הַכַּוָּנָה לַחֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם, וְאַף שֶׁלֹּא הָיָה אֱמוֹרִי אֶלָּא חִוִּי, חִוִּי בִּכְלַל אֱמוֹרִי (ב״ר שם).

״בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי״, כְּשֶׁהָרְגוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֶת אַנְשֵׁי שְׁכֶם, נִתְכַּנְּסוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם – לְהִתְחַבֵּר יַחַד בִּשְׁבִיל לְהִלָּחֵם נֶגְדָּם.

וְחָגַר יַעֲקֹב כְּלֵי מִלְחָמָה כְּנֶגְדָּן – נָטַל חַרְבּוֹ וְקַשְׁתּוֹ וְעָמַד עַל פִּתְחָהּ שֶׁל שְׁכֶם, וְאָמַר: אִם יָבֹאוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם לְהִזְדַּוֵּג לָהֶם, אֲנִי נִלְחָם כְּנֶגְדָּן (ב״ר פ, י).

אַחַד״, הִיא הַבְּכוֹרָה, שֶׁיִּטְּלוּ בָּנָיו שְׁנֵי חֲלָקִים, וּ״שְׁכֶם״, לְשׁוֹן חֵלֶק הוּא, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְהַרְבֵּה יֵשׁ לוֹ דּוֹמִים בַּמִּקְרָא: (תהלים כא) **״כִּי תְּשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם״, תָּשִׁית שׁוֹנְאַי לְפָנַי לַחֲלָקִים.** (שם ס) **״אֲחַלְּקָה שְׁכֶם״,** (הושע ו) **״דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ־שְׁכֶמָה״, אִישׁ חֶלְקוֹ,** (צפניה ג) **״לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד״. אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי• מִיַּד עֵשָׂו, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה אֱמוֹרִי. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה צַד אָבִיו בְּאִמְרֵי פִיו. בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי• הִיא חָכְמָתִי וּתְפִלָּתִי** (וְעַיֵּן בְּרַא״ם שֶׁכָּתַב דְּאִי־אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ עַל חַרְבָּם שֶׁל שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, דְּהָא לֹא עָשׂוּ מִדַּעְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי כָּעַס עֲלֵיהֶם עַל זֶה. וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי, בְּלָאו־הָכֵי אִי־אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ עֲלֵיהֶם, דְּמַה נְּתִינַת טַעַם יְהֵיֶה עַל שֶׁנָּטְלוּ לְיוֹסֵף מִפְּנֵי שֶׁלָּקְחוּהוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּחַרְבָּם וּבְקַשְׁתָּם, וַהֲלֹא אַדְרַבָּא, מִזֶּה הַטַּעַם רָאוּי שֶׁיְּנָתֵן לְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי, וְלֹא לְיוֹסֵף, וְדוֹק)•

• יום רביעי ט׳ טבת •

מט (א) **וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:**

א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב לְבָנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנָּשׁוּ וַאֲחַוִּי לְכוֹן יָת דִּי יְעַרַע יָתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

רש״י◄ **וְאַגִּידָה לָכֶם•** (ב״ר) בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ, וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה, וְהִתְחִיל לוֹמַר דְּבָרִים אֲחֵרִים.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וּבַהֶמְשֵׁךְ נֶאֱמַר (לעיל לה, ה): ״וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב״.

דָּבָר אַחֵר: ״שְׁכֶם אַחַד״, הִיא הַבְּכוֹרָה – שֶׁאֶת הַבְּכוֹרָה שֶׁל רְאוּבֵן הֶעֱבִיר לְיוֹסֵף.

שֶׁיִּטְּלוּ בָּנָיו שְׁנֵי חֲלָקִים – בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (כִּדְלְעֵיל פָּסוּק ה וּבְרַשִׁ״י שָׁם). וּלְפֵרוּשׁ זֶה הוּא מְקוּשָׁר עִם הַפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו: ״וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם״, וְשָׁם תִּקְבֵּל שְׁנֵי חֲלָקִים.

וּ״שְׁכֶם״ לְשׁוֹן חֵלֶק הוּא – וְלָכֵן אָמַר ״אַחַד״ בִּלְשׁוֹן זָכָר.

כְּתַרְגּוּמוֹ – ״חוּלַק חַד״.

וְהַרְבֵּה יֵשׁ לוֹ דּוֹמִים בַּמִּקְרָא: ״כִּי תְּשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם״ – תְּהִלִּים כא, יג.

תָּשִׁית שׁוֹנְאַי לְפָנַי לַחֲלָקִים – בִּדְפוּס רִאשׁוֹן הַגִּירְסָא: ״לְחַלְּקָם״. וְכֵן מַשְׁמַע מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ״י בִּתְהִלִּים שָׁם: ״אֲשֶׁר תָּשִׁית אוֹתָם לְחֵלֶק, שֶׁיְּחַלְּקוּ יִשְׂרָאֵל אֶת מָמוֹנָם״.

״אֲחַלְּקָה שְׁכֶם״ – שָׁם ס, ח. קח, ח. וּבְרַשִׁ״י שָׁם ס, ח: ״אֲחַלֵּק לָהֶם שְׁכֶם בְּנִכְסֵי אוֹיְבֵיהֶם״, וּבַהֶמְשֵׁךְ כּוֹתֵב: ״וּבְפֵירוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי, אֲחַלְּקָה שְׁכֶם, אַחֲזִיר לָהֶם נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם״. וּבְרַשִׁ״י שָׁם קח, ח: ״אֲחַלְּקָה שְׁכֶם, אֲחַלְּקָה אֶרֶץ אוֹיְבֵי לְיִשְׂרָאֵל, שְׁכֶם – חֵלֶק״.

״דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שֶׁכְמָה״ – הוֹשֵׁעַ ו, ט.

אִישׁ חֶלְקוֹ – אַךְ בְּרַשִׁ״י שָׁם: ״שְׁכֶמָה – לְשׁוֹן כַּת אַחַת״.

״לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד״ – צְפַנְיָה ג, ט.

וּבְרַשִׁ״י עֲבוֹדָה־זָרָה כד, א: ״מַשְׁמַע אֵין חִילּוּק בְּעוֹבְדָיו״. וּרְאֵה רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה יא, יד שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן כָּתֵף.

״אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי״, ״מִיַּד עֵשָׂו״ – אֶת הַבְּכוֹרָה (רא״ם). וּלְפִי זֶה פֵּירוּשׁ ״אֲשֶׁר לָקַחְתִּי״ הוּא ״כַּאֲשֶׁר לָקַחְתִּי״ (משכיל לדוד). כְּלוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁיַּעֲקֹב לָקַח בְּכוֹרָה אַף שֶׁלֹּא הָיָה בְּכוֹר, כֵּן הוּא נוֹתֵן בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אַף שֶׁאֵינוֹ בְּכוֹר. וַעֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן.

שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה ״אֱמֹרִי״ – כְּלוֹמַר, עֵשָׂו הָיוּ מַעֲשָׂיו כְּמוֹ שֶׁל אֱמוֹרִי, וְלָכֵן נִקְרָא כָּאן ״אֱמוֹרִי״. וּבְזֶה מְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב מַעֲשָׂו אֶת הַבְּכוֹרָה, כִּי הָיוּ מַעֲשָׂיו מְקוּלְקָלִים כֶּאֱמוֹרִי, וְאֵינוֹ מַתְאִים לִהְיוֹת בְּכוֹר לַעֲבוֹדָה [וְכִמְבוֹאָר בְּרַשִׁ״י לְעֵיל כה, לא] (אור החמה).

דָּבָר אַחֵר, שֶׁהָיָה צַד אָבִיו בְּאִמְרֵי פִיו – כִּדְלְעֵיל בְּרַשִׁ״י כה, כז. וְזֶהוּ ״הָאֱמוֹרִי״, מִלְּשׁוֹן אִמְרֵי פִיו.

״בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי״, הִיא חָכְמָתִי – הַחָכְמָה נִמְשְׁלָה לְחֶרֶב, מִשּׁוּם שֶׁהִיא חֲרִיפָה וְחַדָּה כְּמוֹ חֶרֶב (גר״א).

וּתְפִלָּתִי – ״וּבְקַשְׁתִּי״, מִלְּשׁוֹן בַּקָּשָׁה, וְהַיְנוּ תְּפִלָּה (ראה מכילתא בשלח פרשה ב. ב״ב קכג, ב). אוֹ מִשּׁוּם שֶׁהַתְּפִלָּה עוֹלָה לְמַעְלָה כְּמוֹ יְרִיַּת הַחֵץ מֵהַקֶּשֶׁת (גר״א). וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֶת הַבְּכוֹרָה מֵעֵשָׂו לָקַח יַעֲקֹב בִּזְכוּת חָכְמָתוֹ וּבִזְכוּת תְּפִלָּתוֹ. בִּדְפוּס שֵׁנִי גּוֹרֵס: ״כְּתַרְגּוּמוֹ בִּצְלוֹתִי וּבְבָעוּתִי, בִּתְפִלָּתִי וּבְחָכְמָתִי״. תורה א

(א) **וְאַגִּידָה לָכֶם – בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת** – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״וְאַגִּידָה״ לְשׁוֹן גִּילּוּי.

אֶת הַקֵּץ – שֶׁל אַחֲרִית הַיָּמִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים״ (גר״א).

וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה – וְלוֹמֵד כֵּן מִמַּה שֶׁכָּתוּב בַּתְּחִילָּה: ״הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם״, וְאַחַר־כָּךְ כָּתוּב: ״הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ״, מַשְׁמַע שֶׁמְּדוּבָּר כָּאן בִּשְׁתֵּי אֲמִירוֹת שׁוֹנוֹת, וְתֹכֶן הָאֲמִירָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא מוֹפִיעַ בַּכָּתוּב, אֶלָּא זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לְגַלּוֹת הַקֵּץ וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ (הרבי). וּב״מַשְׁכִּיל לְדָוִד״ כָּתַב, שֶׁמּוּכָּח כֵּן מִלְּשׁוֹן הַפָּסוּק ״אֲשֶׁר **יִקְרָא** אֶתְכֶם״, בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְלֹא ״אֲשֶׁר יִקְרוּ אֶתְכֶם״ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֶלָּא וַדַּאי הַכַּוָּנָה לְדָבָר אֶחָד שֶׁיִּקְרֶה לָהֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, וְהִיא קֵץ הַגְּאוּלָּה. וּרְאֵה גַּם דָּנִיֵּאל י, יד: ״וּבָאתִי לַהֲבִינְךָ **אֵת אֲשֶׁר יִקְרֶה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים**, כִּי עוֹד חָזוֹן לַיָּמִים״. וּרְאֵה לְשׁוֹן רַשִׁ״י לְעֵיל מז, כח: ״שֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת אֶת הַקֵּץ לְבָנָיו **וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ**״, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם מִמֶּנּוּ עַצְמוֹ נִסְתַּם, וְאִילּוּ כָּאן מַשְׁמַע שֶׁ״נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה״, רַק לְעִנְיַן שֶׁלֹּא יוּכַל לְגַלּוֹת לְבָנָיו. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַשִׁ״י דִּיֵּק לִכְתּוֹב כָּאן כֵּן כְּדֵי שֶׁזֶּה יַתְאִים גַּם לַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁהֵבִיא לְעֵיל שָׁם בַּטַּעַם שֶׁפָּרָשַׁת וַיְחִי סְתוּמָה, שֶׁלְּדֶרֶךְ זוֹ אֵין זֶה מִטַּעַם שֶׁ״נִסְתַּם מִמֶּנּוּ״ הַקֵּץ, אֲבָל גַּם לְדִידוֹ נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְגַלֶּה הַקֵּץ לְבָנָיו (הרבי).

וְהִתְחִיל אוֹמֵר דְּבָרִים אֲחֵרִים – כְּמוֹ

(ב) הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם:

ב אִתְכַּנְּשׁוּ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבְּילוּ אוּלְפַּן מִן יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן:

(ג) רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז:

ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וְרֵישׁ תָּקְפִּי לָךְ הֲוָה חָזֵי לְמִסַּב תְּלָתָא חוּלָקִין בְּכֵירוּתָא כְּהֻנְּתָא וּמַלְכוּתָא:

רש״י◄ **וְרֵאשִׁית אוֹנִי** • הִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי מִיָּמָיו (ב״ר). **אוֹנִי** • כֹּחִי, כְּמוֹ: (הושע יב) ״מָצָאתִי אוֹן לִי״, (ישעיה מ) ״מֵרֹב אוֹנִים״, ״וּלְאֵין אוֹנִים״. **יֶתֶר שְׂאֵת** • רָאוּי הָיִיתָ לִהְיוֹת יָתֵר עַל אַחֶיךָ בִּכְהֻנָּה, לְשׁוֹן נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. **וְיֶתֶר עֹז** • בְּמַלְכוּת, כְּמוֹ: (שמואל א ב) ״וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ״, וּמִי גָּרַם לְךָ לְהַפְסִיד כָּל אֵלֶּה?.

(ד) פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה:

ד עַל דַּאֲזַלְתָּא לָקֶבֶל אַפָּיךָ הָא כְּמַיָּא בְּרַם לָא אַהֲנַיְתָא חוֹלָק יַתִּיר לָא תִּסָּב אֲרֵי סְלֶקְתָּא בֵּית מִשְׁכְּבֵי אָבוּךָ בְּכֵן אֲחַלְתָּא לְשׁוּוּיֵי בְּרִי סְלֶקְתָּא:

רש״י◄ **פַּחַז כַּמַּיִם** • הַפַּחַז וְהַבֶּהָלָה אֲשֶׁר מִהַרְתָּ לְהַרְאוֹת כַּעַסְךָ, כַּמַּיִם הַלָּלוּ הַמְמַהֲרִים לִמְרוּצָתָם, לְכָךְ. **אַל־תּוֹתַר** • אַל תַּרְבֶּה לִטֹּל כָּל הַיְתֵרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהָיוּ רְאוּיוֹת לְךָ, וּמַהוּ הַפַּחַז אֲשֶׁר פָּחַזְתָּ?. **כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ** • אוֹתוֹ שֵׁם שֶׁעָלָה עַל יְצוּעַי, וְהִיא הַשְּׁכִינָה,

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שֶׁכָּתוּב ״הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וגו׳״. וְכַנָּתוֹ לוֹמַר שֶׁהַשְּׁכִינָה הִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רַק לְעִנְיַן גִּילוּי הַקֵּץ, וְלֹא לְעִנְיַן שְׁאָר דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁבַּבְּרָכוֹת לְבָנָיו (הרבי). תורה ב

(ג) **וְרֵאשִׁית אוֹנִי – הִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא רָאָה קֶרִי מִיָּמָיו** – רְאֵה גַּם יְבָמוֹת עו, א וּבְרַשִׁ״י שָׁם.

אוֹנִי – כֹּחִי – הַזֶּרַע הוּא כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם (ראה רשב״ם ב״ב עד, ב).

כְּמוֹ: ״מָצָאתִי אוֹן לִי״ – הוֹשֵׁעַ יב, ט. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״אוֹן – כֹּחַ״.

״מֵרֹב אוֹנִים״ – יְשַׁעְיָה מ, כו. מֵרוֹב אוֹנִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ (רש״י שם).

״וּלְאֵין אוֹנִים״ – שָׁם מ, כט. לְמִי שֶׁאֵין כּוֹחוֹת.

יֶתֶר שְׂאֵת – רָאוּי הָיִיתָ לִהְיוֹת ״יֶתֶר״ עַל אַחֶיךָ בִּכְהֻנָּה – כְּלוֹמַר, הָיִיתָ רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן.

לְשׁוֹן – ״שְׂאֵת״.

נְשִׂיאוּת כַּפַּיִם. וְיֶתֶר עֹז – בְּמַלְכוּת, כְּמוֹ ״וְיִתֵּן עֹז לְמַלְכּוֹ״ – שְׁמוּאֵל א ב, י.

וּמִי גָּרַם לְךָ לְהַפְסִיד כָּל אֵלֶּה? תורה ד

(ד) **פַּחַז כַּמַּיִם – הַ״פַּחַז״ וְהַבֶּהָלָה** – נִרְאֶה שֶׁמְּפָרֵשׁ ״פַּחַז״ מִלְּשׁוֹן בֶּהָלָה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שׁוֹפְטִים ט, ד: ״וּפוֹחֲזִים – בְּהוּלִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם לַעֲשׂוֹת בְּלֹא תְּבוּנָה״.

אֲשֶׁר מִהַרְתָּ לְהַרְאוֹת כַּעַסְךָ – שֶׁכְּשֶׁמַּתָּה רָחֵל, נָטַל יַעֲקֹב מִטָּתוֹ שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תְּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל וְלֹא בִּשְׁאָר אֹהָלִים וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה, בָּא רְאוּבֵן וְתָבַע עֶלְבּוֹן אִמּוֹ, אָמַר: אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תְּהֵא צָרָה לְאִמִּי? (רש״י לעיל לה, כב).

״כַּמַּיִם״ הַלָּלוּ – הוֹסִיף ״הַלָּלוּ״, כִּי ״כַּמַּיִם״ (כָּ״ף בְּפַתָּ״ח) הוּא בִּמְקוֹם הֵ״א הַיְדִיעָה.

הַמְמַהֲרִים לִמְרוּצָתָם, לְכָךְ – הוֹסִיף תֵּיבָה זוֹ לוֹמַר שֶׁ״אַל תּוֹתַר״ אֵינוֹ אַזְהָרָה [אֶלָּא פּוֹעֵל יוֹצֵא מִמַּעֲשָׂיו] (רא״ם).

אַל תּוֹתַר – רְאֵה רַשִׁ״י אִיּוֹב מט, ד שֶׁהַטַּעַם שֶׁנִּכְתַּב כָּאן ״תּוֹתַר״ (בְּפַתָּ״ח וְלֹא בְּסֶגוֹ״ל), מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ סוֹף פָּסוּק, וּכְמוֹ ״וַתּוֹתַר״ בְּרוּת ב, יד. וְנִרְאֶה שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁטַּעַם זֶה הוּא טַעַם שֶׁל עֲצִירָה, וְדִינוֹ כְּמוֹ אֶתְנַחְתָּא וְסוֹף פָּסוּק, וְצָרִיךְ עִיּוּן.

אַל [תִּתְרַבֶּה] – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן. כְּלוֹמַר, אַל תִּתְגַּדֵּל. אַף בַּדְּפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: ״אַל תִּרְבֶּה״.

לִטֹּל כָּל הַיְתֵרוֹת הַלָּלוּ – יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז.

שֶׁהָיוּ רְאוּיוֹת לְךָ – כָּאן הוּזְכְּרוּ רַק שְׁנֵי עִנְיָנִים שֶׁנִּיטְּלוּ מֵרְאוּבֵן: כְּהוּנָּה וּמַלְכוּת, אַף בְּנוֹסָף לְכָךְ נִיטְּלָה מִמֶּנּוּ גַּם בְּכוֹרָה (לְעִנְיַן הַשְּׁבָטִים), וְלֹא הוּזְכַּר כָּאן בַּפָּסוּק. וּבְטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, בְּמַעֲשֶׂה רְאוּבֵן הָיוּ שְׁנֵי עִנְיָנִים: א) מִהֵר לִכְעוֹס, ב) חִלֵּל יְצוּעֵי אָבִיו. וּמִלְּשׁוֹן הַפָּסוּק כָּאן מַשְׁמַע, שֶׁהָעוֹנֶשׁ שֶׁל ״אַל תּוֹתַר״ הוּא בְּעִיקָּר מִצַּד ״פַּחַז כַּמַּיִם״, שֶׁמִּהֵר לְהַרְאוֹת כַּעְסוֹ, וּמִשּׁוּם כָּךְ נָטְלוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַכְּהוּנָּה וְאֶת הַמַּלְכוּת. וְאִילּוּ הַבְּכוֹרָה נִיטְּלָה מִמֶּנּוּ מִצַּד עֶצֶם הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל ״חִלַּלְתָּ יְצוּעֵי אָבִיךָ״, כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים א ה, א: ״וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכוֹרָתוֹ לִיוֹסֵף״ (הרבי).

וּמַהוּ הַ״פַּחַז״ אֲשֶׁר פָּחַזְתָּ? ״כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ״ – כְּלוֹמַר, ״כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ״ מוּסָב עַל ״פַּחַז כַּמַּיִם״ וְלֹא עַל ״אַל תּוֹתַר״, וּכְאִילּוּ אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁפָּחַזְתָּ כַּמַּיִם כִּי מִהַרְתָּ לַעֲלוֹת עַל מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ, לְכָךְ ״אַל תּוֹתַר״ (רא״ם). וּמַה שֶׁכָּתוּב כָּאן: ״כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ״, אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁעָלָה מַמָּשׁ עַל מִשְׁכְּבֵי אָבִיו, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עָלָה עַל מִשְׁכְּבֵי אָבִיו, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י לְעֵיל לה, כב.

אָז חִלַּלְתָּ – אוֹתוֹ שֵׁם – כִּי עַל הַשֵּׁם שֵׁיָּךְ לוֹמַר לְשׁוֹן חִילּוּל, רְאֵה וַיִּקְרָא יט,

שֶׁהָיָה דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עוֹלָה עַל יְצוּעֵי. פַּחַז • שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ לְמַעְלָה וְכֻלּוֹ נָקוּד פַּתָּ״ח, וְאִלּוּ הָיָה לְשׁוֹן עָבָר, הָיָה נָקוּד חֶצְיוֹ קָמָ״ץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּ״ח וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה. יְצוּעֵי • לְשׁוֹן מִשְׁכָּב, עַל שׁוּם שֶׁמַּצִּיעִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי לְבָדִין וּסְדִינִין, וְהַרְבֵּה דּוֹמִים לוֹ: (תהלים סג) ״אִם־זְכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי״, (שם קלב) ״אִם־אֶעֱלֶה עַל־עֶרֶשׂ יְצוּעָי״.

(ה) **שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם:**

ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִין גַּבְּרִין גְּבָרִין בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְּבוּרָא:

רש״י◄ **שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים • בְּעֵצָה אַחַת עַל שְׁכֶם וְעַל יוֹסֵף: ״וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו וְגוֹ׳ וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ״, מִי הֵם? אִם תֹּאמַר: רְאוּבֵן אוֹ יְהוּדָה, הֲרֵי לֹא הִסְכִּימוּ בַּהֲרִיגָתוֹ. אִם תֹּאמַר: בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת, הֲרֵי לֹא הָיְתָה שִׂנְאָתָן שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ׳״, יִשָּׁשכָר וּזְבוּלוּן לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים בִּפְנֵי אַחֵיהֶם הַגְּדוֹלִים מֵהֶם, עַל־כָּרְחֲךָ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הֵם, שֶׁקָּרָאם אֲבִיהֶם אַחִים. כְּלֵי חָמָס • אֻמָּנוּת זוֹ שֶׁל רְצִיחָה, חָמָס הוּא בְּיָדֶכֶם, מִבִּרְכַּת עֵשָׂו הִיא זוֹ. אֻמָּנוּת שֶׁלּוֹ הִיא, וְאַתֶּם חֲמַסְתֶּם אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ. מְכֵרֹתֵיהֶם • לְשׁוֹן כְּלֵי זַיִן. סַיִף בְּלָשׁוֹן יָוָנִי מכי״ר (תנחומא). דָּבָר אַחֵר: ״מְכֵרֹתֵיהֶם״ (ב״ר) בְּאֶרֶץ מְגוּרָתָם נָהֲגוּ עַצְמָן בִּכְלֵי חָמָס, כְּמוֹ: (יחזקאל טו) ״מְכֹרַתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ״, וְזֶה תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס.**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

יב (ספר הזכרון). וְגַם מְבוֹאָר בָּזֶה מַה שֶׁנֶּאֱמַר ״עָלָה״ בִּלְשׁוֹן זָכָר, כִּי זֶה מוּסָב עַל הַ״שֵּׁם״.

שֶׁ״עָלָה״ עַל ״יְצוּעַי״ – וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ״י שַׁבָּת נה, ב.

וְהִיא הַשְּׁכִינָה – וְלֹא רְאוּבֵן, מִדְּלָא כְּתִיב ״יְצוּעֵי עָלַיְתָ״ (רש״י שם).

שֶׁהָיָה – לִכְאוֹרָה צָרִיךְ לוֹמַר: שֶׁהָיְתָה.

דַּרְכָּהּ לִהְיוֹת עוֹלָה עַל יְצוּעַי – רְאֵה רַשִׁ״י שַׁבָּת שָׁם: ״כָּךְ הָיָה יַעֲקֹב עוֹשֶׂה בְּאַרְבָּעָה אָהֳלֵי נָשָׁיו, מַעֲמִיד מִטָּה לַשְּׁכִינָה, וּבְאוֹתוֹ אֹהֶל שֶׁהוּא רוֹאֶה בּוֹ הַשְּׁכִינָה – הוּא בָּא וְלָן אוֹתוֹ הַלַּיְלָה״.

פַּחַז – שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ לְמַעְלָה – בַּהֲבָרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמִּילָּה.

וְכֻלּוֹ נָקוּד פַּתָּ״ח. וְאִלּוּ הָיָה לְשׁוֹן עָבָר, הָיָה נָקוּד חֶצְיוֹ קָמָ״ץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּ״ח וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה – זֶה הַכְּלָל בְּתֵיבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת (כְּמוֹ ״פַּחַז״), שֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה מוֹרֶה עַל לְשׁוֹן עָבָר, אֲבָל בְּמִלָּה שֶׁיְּסוֹדָהּ שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, הַטַּעַם לְמַטָּה מוֹרֶה עַל הַהוֹוֶה, כְּדִלְעֵיל בְּרַשִׁ״י טו, יז.

יְצוּעַי – לְשׁוֹן מִשְׁכָּב, עַל שֵׁם שֶׁמַּצִּיעִים אוֹתוֹ עַל־יְדֵי לְבָדִין וּסְדִינִין. וְהַרְבֵּה דּוֹמִים לוֹ: ״אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעַי״ – שָׁם סג, ז. כְּשֶׁאֲנִי שׁוֹכֵב עַל מִשְׁכָּבִי אֲנִי זוֹכֵר אַהֲבָתְךָ (רש״י שם).

״אִם אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׂ יְצוּעַי״ – תְּהִלִּים קלב, ג. תורה ה

(ה) **שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים – בְּעֵצָה אַחַת** – בִּ׳בְרֵאשִׁית רַבָּה׳ צז (תיאודור–אלבק) דִּבּוּר הַמַּתְחִיל יְהוּדָה: ״שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים, וְכוּלָּם אֵינָם אַחִים? אֶלָּא אַחִים הֵן בְּעֵצָה״.

עַל שְׁכֶם – כְּדִלְעֵיל לד, כה.

וְעַל יוֹסֵף – וְזֶהוּ מַה שֶׁאוֹמֵר אַחַר־כָּךְ (פסוק ח): ״כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ״, הַכַּוָּנָה לְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, ״וּבִרְצוֹנָם עִקְּרוּ שׁוֹר״, הַכַּוָּנָה לְיוֹסֵף, כְּדִלְקַמָּן בְּרַשִׁ״י שָׁם (רא״ם).

״וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו וְגוֹ׳ וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ״ – לְעֵיל לז, יט–כ.

מִי הֵם? אִם תֹּאמַר רְאוּבֵן אוֹ יְהוּדָה? הֲרֵי לֹא הִסְכִּימוּ בַּהֲרִיגָתוֹ – רְאוּבֵן אָמַר (לעיל לז, כא): ״לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ״. יְהוּדָה אָמַר (שם פסוק כו): ״מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרוֹג אֶת אָחִינוּ״.

אִם תֹּאמַר בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת? הֲרֵי לֹא הָיְתָה שִׂנְאָתָן שְׁלֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר – שָׁם פָּסוּק ב.

״וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ׳״ – שֶׁהָיָה רָגִיל אֵצֶל בְּנֵי בִלְהָה, לְפִי שֶׁהָיוּ אֲחִיו מְבַזִּין אוֹתָן, וְהוּא מְקָרְבָן (רש״י שם).

יִשָּׁשכָר וּזְבוּלֻן לֹא הָיוּ מְדַבְּרִים בִּפְנֵי אֲחֵיהֶם הַגְּדוֹלִים מֵהֶם, עַל־כָּרְחֲךָ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי הֵם – וּרְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל מב, כד: ״הוּא [שִׁמְעוֹן] הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר, הוּא שֶׁאָמַר לְלֵוִי: הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא״.

שֶׁקְּרָאָם אֲבִיהֶם ״אַחִים״ – וְאִם־כֵּן אַף ״אִישׁ אֶל אָחִיו״ הָאָמוּר שָׁם, הַיְנוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי.

כְּלֵי חָמָס – אֻמָּנוּת – נִרְאֶה שֶׁמְּפָרֵשׁ ״כְּלֵי״ מִלְּשׁוֹן אוּמָּנוּת.

זוֹ שֶׁל רְצִיחָה, ״חָמָס״ הוּא בְּיָדֶכֶם, מִבִּרְכַּת עֵשָׂו הִיא – ״וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״ (לעיל כז, מ).

זוֹ אֻמָּנוּת שֶׁלּוֹ הִיא – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כ, יח: ״וַאֲנִי אֵצֵא עֲלֵיכֶם בְּמַה שֶׁהוֹרִישַׁנִי אָבִי, וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״. וּבְרַשִׁ״י שָׁם לא, ח: ״אוּמָּנוּת הָאוּמּוֹת שֶׁבָּאִין בְּחֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה״.

וְאַתֶּם חֲמַסְתֶּם אוֹתָהּ הֵימֶנּוּ. מְכֵרֹתֵיהֶם – לְשׁוֹן כְּלֵי זַיִן, הַסַּיִף בְּלָשׁוֹן יָוָנִי: מכי״ר – בְּדָפוּס רִאשׁוֹן הַגִּירְסָא: ״מכר״. וְאִם כֵּן ״מְכֵרוֹתֵיהֶם״ פֵּירוּשׁוֹ: חַרְבוֹתֵיהֶם. וְשִׁיעוּר הַכָּתוּב כָּךְ הוּא: כְּלֵי מְכֵרוֹתֵיהֶם (אוּמָּנוּת שֶׁל חַרְבָּם, כְּלוֹמַר, רְצִיחָה) – חָמָס (הִיא בִּידֵיהֶם).

תַּנְחוּמָא – סִימָן ט.

דָּבָר אַחֵר: ״מְכֵרֹתֵיהֶם״, בְּאֶרֶץ מְגוּרָתָם – הַיְנוּ שֶׁהַכָּ״ף וְהַגִּימֶ״ל מִתְחַלְּפִים, וּכְאִילּוּ כָּתוּב: ״מְגוּרוֹתֵיהֶם״ (שפ״ח). וּבָזֶה אָמַר לָהֶם, שֶׁאַף בִּמְקוֹם מְגוּרֵיהֶם נָהֲגוּ כֵּן, וְלֹא חָשְׁשׁוּ שֶׁיִּבָּאֵשׁ רֵיחָם בְּעֵינֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ (באר בשדה).

נָהֲגוּ עַצְמָן בִּ״כְלֵי חָמָס״ – וְנִרְאֶה

(ו) בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי
כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר:

ו בְּרִזְהוֹן לָא הֲוַת נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנְּשָׁהוֹן לְמִהַךְ לָא נְחָתִית מִן יְקָרִי אֲרֵי בְּרָגְזְהוֹן קְטָלוּ קְטוֹל וּבִרְעוּתְהוֹן תַּרְעוּ שׁוּר סַנְאָה:

רש״י ◄ **בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי•** (ב״ר) זֶה מַעֲשֵׂה זִמְרִי, כְּשֶׁנִּתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן לְהָבִיא אֶת הַמִּדְיָנִית לִפְנֵי מֹשֶׁה, וְאָמְרוּ לוֹ: ׳זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת׳? אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ? אַל יִזְכֹּר שְׁמִי בַּדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעוֹנִי״ וְלֹא כָּתַב בֶּן יַעֲקֹב. **בִּקְהָלָם•** כְּשֶׁיַּקְהִיל קֹרַח, שֶׁהוּא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, אֶת כָּל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן. **אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי•** שָׁם אַל יִתְיַחֵד עִמָּהֶם שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי״, וְלֹא נֶאֱמַר: ׳בֶּן יַעֲקֹב׳, אֲבָל בְּדִבְרֵי הַיָּמִים כְּשֶׁנִּתְיַחְסוּ בְּנֵי קֹרַח עַל הַדּוּכָן, נֶאֱמַר: (דברי הימים א ו) ״בֶּן־קֹרַח, בֶּן־יִצְהָר, בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל״. **אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי•** כָּבוֹד לְשׁוֹן זָכָר הוּא, וְעַל־כָּרְחֵךְ אַתָּה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כִּמְדַבֵּר אֶל הַכָּבוֹד וְאוֹמֵר: אַתָּה, כְּבוֹדִי, אַל תִּתְיַחֵד עִמָּהֶם, כְּמוֹ: (ישעיה יד) ״לֹא־תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה״. **כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ•** אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְאֵינָן חֲשׁוּבִין כֻּלָּם אֶלָּא כְּאִישׁ אֶחָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּגִדְעוֹן: (שופטים ו) ״וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד״, וְכֵן בְּמִצְרַיִם: ״סוּס וְרוֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם״, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: אֲנָשִׁים הַרְבֵּה קוֹרֵא אִישׁ, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, ׳בְּאַפָּם הָרְגוּ׳ כָּל ׳אִישׁ׳

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

שֶׁלְּפֵירוּשׁ זֶה ״כְּלֵי חָמָס״ פֵּירוּשׁוֹ: כֵּלִים שֶׁחוֹמְסִים בָּהֶם.

כְּמוֹ ״מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ״ – יְחֶזְקֵאל טז, ג. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״מְכוֹרוֹתַיִךְ – כְּמוֹ מְגוּרוֹתַיִךְ, וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ לְשׁוֹן תּוֹלְדָה, וְכֵן פֵּירַשׁ כְּלֵי חָמָס מְכֵרוֹתֵיהֶם .. לְשׁוֹן תּוֹלְדוֹת״.

וְזֶהוּ תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס – ״בַּאֲרַע תּוֹתְבוּתְהוֹן״ – בְּאֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. תורה ו

(ו) **בְּסֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי – זֶה מַעֲשֵׂה זִמְרִי, כְּשֶׁנִּתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן לְהָבִיא אֶת הַמִּדְיָנִית לִפְנֵי מֹשֶׁה** – בְּמִדְבָּר כה, ו.

וְאָמְרוּ לוֹ: זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר: אֲסוּרָה? בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם.

אַל יִזְכֹּר שְׁמִי בַּדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר – בְּמִדְבָּר כה, יד.

״זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵית אָב לַשִּׁמְעֹנִי״, וְלֹא כָּתַב ״בֶּן יַעֲקֹב״ – וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם בְּפֵירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁ״נְשִׂיא בֵית אָב לַשִּׁמְעוֹנִי״ פֵּירוּשׁוֹ: ״לְאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה בְּתֵּי אָבוֹת שֶׁהָיוּ לְשֵׁבֶט שִׁמְעוֹן״. וּלְפִי זֶה, אֵין עִנְיָן לִכְתּוֹב כָּאן ״בֶּן יַעֲקֹב״, אֲבָל לַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי שָׁם: ״לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל פִּנְחָס שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה הָיָה נָשִׂיא, לֹא מָנַע אֶת עַצְמוֹ מִלְּקַנֵּא לְחִילּוּל הַשֵּׁם, לְכָךְ הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב מִי הוּא הַמַּכֶּה״, לְכְאוֹרָה הָיָה מָקוֹם לִכְתּוֹב ״בֶּן יַעֲקֹב״. וּבְ״דִבְרֵי דָוִד״ כָּתַב, שֶׁכַּוָּנַת הַפָּסוּק לִגְנַאי שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא הִשְׂגִּיחַ בְּמַה שֶׁהָיָה חָשׁוּב וּנְשִׂיא בֵית אָב, וּמִמֵּילָא הָיָה לוֹ לְהַזְכִּיר גַּם אֶת יַעֲקֹב בָּזֶה.

בִּקְהָלָם – כְּשֶׁיַּקְהִיל קֹרַח שֶׁהוּא מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי אֶת כָּל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן – רְאֵה בַּמִּדְבָּר טז, ג, יט.

״אַל תֵּחַד כְּבֹדִי״ שָׁם, אַל יִתְיַחֵד – כָּאן עֲדַיִן לֹא יָרַד לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן ״אַל תֵּחַד״, לָכֵן לֹא דִּיֵּק וְכָתַב: ״אַל יִתְיַחֵד״. **עִמָּהֶם שְׁמִי** – כְּלוֹמַר, ״כְּבוֹדִי״ הֵינוּ ״שְׁמִי״.

שֶׁנֶּאֱמַר – בַּמִּדְבָּר טז, א.

״קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי״, וְלֹא נֶאֱמַר ״בֶּן יַעֲקֹב״ – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם: ״וְלֹא הִזְכִּיר בֶּן יַעֲקֹב, שֶׁבִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִזָּכֵר שְׁמוֹ עַל מַחְלֹקְתָּם״.

אֲבָל בְּדִבְרֵי הַיָּמִים – א ו, כב.

כְּשֶׁנִּתְיַחֲסוּ בְּנֵי קֹרַח עַל הַדּוּכָן – בְּרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר שָׁם: ״וְהֵיכָן נִזְכַּר שְׁמוֹ עַל קֹרַח, בְּהִתְיַחֲסָם עַל הַדּוּכָן״.

נֶאֱמַר: ״בֶּן קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל״ – וְלָכֵן אֵין לוֹמַר שֶׁמַּה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר ״בֶּן יַעֲקֹב״ (בְּמַחְלוֹקֶת קֹרַח, וּבַסִּיפּוּר שֶׁל שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן), הוּא מִפְּנֵי שֶׁרָאשֵׁי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֵינָם עוֹלִים אֶלָּא עַד הַשְּׁבָטִים (רא״ם).

אַל תֵּחַד כְּבֹדִי – כָּבוֹד לְשׁוֹן זָכָר הוּא – וְאִם־כֵּן הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: ״אַל יִחַד״, וְלֹא ״אַל תֵּחַד״ שֶׁהוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה.

וְעַל־כָּרְחֵךְ אַתָּה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כִּמְדַבֵּר אֶל הַכָּבוֹד וְאוֹמֵר: אַתָּה כְּבוֹדִי אַל תִּתְיַחֵד עִמָּהֶם – וְנִמְצָא שֶׁ״אַל תֵּחַד״ הוּא לְשׁוֹן זָכָר לְנוֹכֵחַ.

כְּמוֹ – מוֹכִיחַ שֶׁכְּשֶׁמְּדַבֵּר אֶל הַזָּכָר לְנוֹכֵחַ אוֹמֵר: ״תֵּחַד״.

״לֹא תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה״ – יְשַׁעְיָה יד, כ. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״לֹא תִּשְׁוֶה לִשְׁאָר מְלָכִים לָנוּחַ בְּקִבְרָךְ״.

כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ – אֵלּוּ חֲמוֹר – בְּהַזְכִּירוֹ אֶת חֲמוֹר וּבְהַשְׁמִיטוֹ אֶת שְׁכֶם בְּנוֹ, מַשְׁמִיעֵנוּ רַשִׁ״י שֶׁיַּעֲקֹב לֹא הוֹכִיחָם עַל שֶׁהָרְגוּ אֶת שְׁכֶם עַצְמוֹ, כִּי הוּא אָכֵן הָיָה חַיָּב מִיתָה, וְאוֹתוֹ לֹא הָרְגוּ ״בְּאַפָּם״, וְגַם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לֹא עַל כָּךְ הִתְרַעֲמוּ (הרבי).

וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְאֵינָם חֲשׁוּבִין כֻּלָּם אֶלָּא כְּאִישׁ אֶחָד – שֶׁבְּעֵינֵי שִׁמְעוֹן וְלֵוִי נֶחְשְׁבוּ כְּאִילּוּ הָיוּ רַק אִישׁ אֶחָד (הרבי).

וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּגִדְעוֹן – שׁוֹפְטִים ו, טז.

״וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד״ – וּפֵירוּשׁוֹ, שֶׁיַּכֶּה אוֹתָם כְּאִילּוּ הָיוּ אִישׁ אֶחָד.

וְכֵן בְּמִצְרַיִם: ״סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם״ – שְׁמוֹת טו, א. בְּרַשִׁ״י שָׁם לֹא כָּתַב כֵּן, אֲבָל כְּתָבוֹ עַל הַפָּסוּק (יד, כג): ״כֹּל סוּס פַּרְעֹה״ – ״יְכִי סוּס אֶחָד הָיָה? אֶלָּא מַגִּיד שֶׁאֵין כּוּלָּם חֲשׁוּבִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם אֶלָּא כְּסוּס אֶחָד״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י דִּבְרִים כ, א: ״סוּס וָרֶכֶב – בְּעֵינֵי כּוּלָּם כְּסוּס אֶחָד״, וְשָׁם מֵבִיא דּוּגְמָא מֵהַפָּסוּק (שמות טו, יט): ״כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה״.

זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ – בְּרֵאשִׁית רַבָּה צט, ו.

שֶׁכָּעֲסוּ עָלָיו, וְכֵן: (יחזקאל יט) **״וַיִּלְמַד לִטְרֹף טֶרֶף אָדָם אָכָל״. וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר• רָצוּ לַעֲקֹר אֶת יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ״. עִקְּרוּ, אשריטו״ר בְּלַעַ״ז, לְשׁוֹן** (יהושע יא) **״אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר״.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ה, עמוד 251 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם – אַךְ לֹא שְׁכֶם עַצְמוֹ

כִּי בְאַפּוֹ הָרְגוּ אִישׁ

אֵלּוּ חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם (מט, ו. ובפירוש רש״י)

יֵשׁ לְעַיֵּן, דְּמֵאַחַר שֶׁפֵּרֵט רַשִׁ״י אֶת חֲמוֹר לְבַדּוֹ, אַף שֶׁנִּכְלַל כְּבָר בְּ״אַנְשֵׁי שְׁכֶם״, אִם־כֵּן מַדּוּעַ לֹא פֵּרֵט גַּם אֶת שְׁכֶם, שֶׁהֲרֵי הָיָה לוֹ חֵלֶק עִקָּרִי בַּמַּעֲשֶׂה?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהָא גּוּפָא מַשְׁמִיעֵנוּ, שֶׁתּוֹכַחַת יַעֲקֹב הָיְתָה רַק עַל הֲרִיגַת חֲמוֹר וְאַנְשֵׁי שְׁכֶם, וְלֹא עַל הֲרִיגַת שְׁכֶם עַצְמוֹ. דְּהִנֵּה הַתּוֹכָחָה עַל הֲרִיגַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם הָיְתָה מִשּׁוּם שֶׁעַל־יְדֵי הֲרִיגָתָם ״עֲכַרְתֶּם אוֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ גוֹ״״ (וישלח לד, לה). אַךְ זֶהוּ רַק עַל הֲרִיגַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הֲרִיגַת שְׁכֶם עַצְמוֹ הָיְתָה מְתֻרֶּרֶת וּמְחֻיֶּבֶת גַּם אֵצֶל הָאֻמּוֹת, שֶׁהֲרֵי ״הָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָם מִן הָעֲרָיוֹת כוּ״״ (רש״י וישלח שם, ז), וְאִם־כֵּן הָיָה עַל שְׁכֶם חִיּוּב מִיתָה, גַּם עַל־פִּי דִּינֵי הָאֻמּוֹת. וּמִכֵּיוָן שֶׁבַּהֲרִיגַת שְׁכֶם עַצְמוֹ לֹא הָיָה שׁוּם חִסָּרוֹן, לֹא הָיָה זֶה גּוֹרֵם ״לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיוֹשֵׁב הָאָרֶץ״, וְעַל כֵּן לֹא הוֹכִיחָם יַעֲקֹב עַל זֶה.

(ז) **אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל:**

ז **ליט** רָגְזָהוֹן אֲרֵי תַקִּיף וְחֵמַתְהוֹן אֲרֵי קַשְׁיָא אֲפַלְגִנּוּן בְּיַעֲקֹב וְאֵבַדְּרִנּוּן בְּיִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ אָרוּר אַפָּם כִּי עָז• אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת תּוֹכֵחָה לֹא קִלֵּל אֶלָּא אֶת אַפָּם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר בִּלְעָם: ״מָה אֶקּוֹב לֹא קַבֹּה אֵל״. אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב• אַפְרִידֵם זֶה מִזֶּה, שֶׁלֹּא יְהֵא לֵוִי בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים, וַהֲרֵי הֵם חֲלוּקִים. דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ עֲנִיִּים וְסוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשִּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוּצִים, וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עֲשָׂאוֹ מְחַזֵּר עַל הַגְּרָנוֹת לִתְרוּמוֹת וּלְמַעַשְׂרוֹת, נָתַן לוֹ תְּפוּצָתוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וּפְשׁוּטוֹ: אֲנָשִׁים הַרְבֵּה קוֹרֵא ״אִישׁ״, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ, ״בְּאַפָּם הָרְגוּ״ כָּל ״אִישׁ״ שֶׁכָּעַסוּ עָלָיו – וְלֹא עַל אִישׁ מְיוּחָד (רא״ם). כְּלוֹמַר, חֲמָתָם לֹא שָׁכְכָה עַד לַהֲרִיגַת הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּאַנְשֵׁי שְׁכֶם (הרבי).

וְכֵן ״וַיִּלְמַד לִטְרֹף טֶרֶף, אָדָם אָכָל״ – יְחֶזְקֵאל יט, ג, ו. אֵיזֶה אָדָם שֶׁמָּצָא אָכָל (רא״ם). כְּלוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁחַיָּה רָעָה הַטּוֹרֶפֶת אֲנָשִׁים, טוֹרֶפֶת כָּל אָדָם בִּפְנֵי עַצְמוֹ בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן שֶׁהִיא טָרְפָה אֶת הָרִאשׁוֹן, כָּךְ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בַּהֲרִיגַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם (הרבי). וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם: ״כָּל חַיָּה שֶׁטָּעֲמָה טַעַם בְּשַׂר אָדָם, מִתְגָּרָה בַּאֲנָשִׁים לְעוֹלָם״.

וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ שׁוֹר – רָצוּ לַעֲקֹר אֶת יוֹסֵף – כְּלוֹמַר, שֶׁזֶּה הָיָה רְצוֹנָם, וְלֹא שֶׁעִקְּרוּהוּ בְּפוֹעַל, שֶׁהֲרֵי בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁרָצוּ לְעָקְרוֹ מִן הָעוֹלָם – נִקְרְאוּ עוֹקְרִים (רא״ם).

שֶׁנִּקְרָא ״שׁוֹר״, שֶׁנֶּאֱמַר – דְּבָרִים לג, יז.

״בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ״ – שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבּוֹשׁ כַּמָּה מְלָכִים (רש״י שם).

עִקְּרוּ – אישריטי״ר – esjareter, לִכְרוֹת גִּידֵי הַשּׁוֹק (אוצר לעזי רש״י). לַעֲקוֹר מִיתַר הַבֶּרֶךְ (לעזי רש״י).

בְּלַעַז, לְשׁוֹן ״אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר״ – יְהוֹשֻׁעַ יא, ט. מְנַשֵּׁר פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכּוּבָה (ע״ז יג, א). הֵבִיא הוֹכָחָה לְפֵרוּשׁ ״עִקְּרוּ״ מִסּוּס, לוֹמַר שֶׁגַּם בְּדָבָר תָּלוּשׁ שַׁיָּךְ לוֹמַר לְשׁוֹן עֲקִירָה (נח״י). תורה ז

(ז) **אָרוּר אַפָּם כִּי עָז – אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת תּוֹכֵחָה לֹא קִלֵּל אֶלָּא ״אַפָּם״** – חֲמָתָם.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר בִּלְעָם: ״מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל״ – בַּמִּדְבָּר כג, ח. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְּלוּ, כְּשֶׁהִזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עֲוֹנָם כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ, לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, שֶׁנֶּאֱמַר אָרוּר אַפָּם״.

אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב – אַפְרִידֵם זֶה מִזֶּה, שֶׁלֹּא יְהֵא לֵוִי בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים – רְאֵה בַּמִּדְבָּר א, מט. וְזֶהוּ ״בְּיַעֲקֹב״, בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים שֶׁל יַעֲקֹב.

וַהֲרֵי הֵם חֲלוּקִים – וּלְפֵרוּשׁ זֶה: ״וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל״, הוּא אוֹתוֹ עִנְיָן בְּמִילִּים אֲחֵרוֹת.

דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ עֲנִיִּים וְסוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשִּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוּצִים – זֶהוּ פֵּרוּשׁ ״אֲחַלְּקֵם״, מִלְּשׁוֹן הֲפָצָה וּפִיזּוּר, וּ״בְּיַעֲקֹב״ פֵּרוּשׁוֹ בְּכָל אַרְצוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁיִּהְיוּ הוֹלְכִים מֵעִיר לְעִיר וּמְחַזְּרִים עַל הַפִּתְחִים.

וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עֲשָׂאוֹ מְחַזֵּר עַל הַגְּרָנוֹת לִתְרוּמוֹת וּלְמַעַשְׂרוֹת, נָתַן לוֹ תְּפוּצָתוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד – תְּפוּצָתוֹ שֶׁל לֵוִי יוֹתֵר מְכוּבָּדֶת מִשֶּׁל שִׁמְעוֹן, שֶׁכֵּן הוּא מְחַזֵּר כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת הַמַּגִּיעַ לוֹ. וְדָבָר זֶה מְרוּמָז בַּפָּסוּק, שֶׁכֵּן עַל שִׁמְעוֹן נֶאֱמַר: ״אֲחַלְּקֵם **בְּיַעֲקֹב**״, וְאִילּוּ עַל לֵוִי נֶאֱמַר: ״וַאֲפִיצֵם **בְּיִשְׂרָאֵל**״, לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת. וְטַעַם הַדָּבָר, מִשּׁוּם שֶׁשִּׁמְעוֹן הוּא שֶׁהִתְחִיל בָּעֲבֵרָה, כַּמּוּבָא בְּרַשִׁ״י לְעֵיל מב, כד (משכיל לדוד). תורה ח

(ח) יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ׃

ח יְהוּדָה אַתְּ אוֹדִיתָא וְלָא בְּהֵיתְתָא בָּךְ יוֹדוּן אַחָיךְ יְדָךְ תִּתְקֹף עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִתְבַּדְּרוּן סַנְאָךְ יְהוֹן מְחַזְּרִין קְדַל קֳדָמָךְ וְיִהוֹן מְקַדְּמִין לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ בְּנֵי אֲבוּךְ׃

רש״י◄ **יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ•** לְפִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּקִנְטוּרִים, הִתְחִיל יְהוּדָה לִסּוֹג לַאֲחוֹרָיו (שֶׁלֹּא יוֹכִיחֻנוּ עַל מַעֲשֵׂה תָּמָר), וּקְרָאוֹ יַעֲקֹב בְּדִבְרֵי רִצּוּי: ׳יְהוּדָה, לֹא אַתָּה כְּמוֹתָם׳ (כ״ר)**. יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ•** בִּימֵי דָוִד: (שמואל ב כב) ״וְאוֹיְבַי, תַּתָּה לִי עֹרֶף״. **בְּנֵי אָבִיךָ•** עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מִנָּשִׁים הַרְבֵּה, לֹא אָמַר: ׳בְּנֵי אִמְּךָ׳, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר יִצְחָק.

(ט) גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ׃

ט שִׁלְטוֹן יְהֵי בְּשַׁרְוְיָא וּבְסוֹפָא יִתְרַבָּא מַלְכָּא מִדְּבֵית יְהוּדָה אֲרֵי מִדִּין קַטְלָא בְּרִי נַפְשָׁךְ סְלֵקְתָּא יְנוּחַ יִשְׂרֵי בִּתְקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלִיתָא וְלֵית מַלְכוּ דְּתְזַעְזְעִנַּהּ׃

רש״י◄ **גּוּר אַרְיֵה•** עַל דָּוִד נִתְנַבֵּא: בִּתְחִלָּה, ׳גּוּר׳: (שמואל ב ה) ״בִּהְיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ, אַתָּה הָיִיתָ הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל״, וּלְבַסּוֹף, אַרְיֵה, כְּשֶׁהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ׳שִׁלְטוֹן יְהֵי בְּשַׁרְוְיָא׳, בִּתְחִלָּתוֹ**. מִטֶּרֶף•** מִמַּה שֶׁחָשַׁדְתִּיךָ בְּ״טֶרֶף טֹרַף יוֹסֵף, חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ״, וְזֶהוּ יְהוּדָה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה**. בְּנִי עָלִיתָ•** סִלַּקְתָּ אֶת עַצְמְךָ וְאָמַרְתָּ: ״מַה־בֶּצַע וְגוֹ׳״, וְכֵן בַּהֲרִיגַת תָּמָר, שֶׁהוֹדָה: ״צָדְקָה מִמֶּנִּי״, לְפִיכָךְ**. כָּרַע רָבַץ וְגוֹ׳•** בִּימֵי שְׁלֹמֹה: (מלכים א ה) ״אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְגוֹ׳״.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(ח) **יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ** – **לְפִי שֶׁהוֹכִיחַ אֶת הָרִאשׁוֹנִים בְּקִנְטוּרִים, הִתְחִיל יְהוּדָה לִסּוֹג לַאֲחוֹרָיו (שֶׁלֹּא יוֹכִיחֻנוּ עַל מַעֲשֵׂה תָּמָר)**, – בְּכַמָּה כְּתָבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים לֹא גּוֹרְסִים זֶה.

וּקְרָאוֹ יַעֲקֹב בְּדִבְרֵי רִצּוּי: ״יְהוּדָה״, לֹא ״אַתָּה״ כְּמוֹתָם – שֶׁאִם לֹא כֵּן מַהוּ ״אַתָּה״? (רא״ם). וּלְפִי זֶה ״יוֹדוּךָ אַחֶיךָ״ פֵּירוּשוֹ שֶׁאָחָיו יוֹדוּ לְבִרְכָתוֹ (שפ״ח).

יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ – **בִּימֵי דָוִד, ״וְאוֹיְבַי תַּתָּה לִי עֹרֶף״** – שְׁמוּאֵל ב כב, מא. פּוֹנִים לִי עָרְפָּם וּבוֹרְחִים (רש״י תהלים יח, מא). וּרְאֵה רַשִׁ״י שְׁמוּאֵל ב א, יח: ״יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ, אֵיזוֹ הִיא מִלְחָמָה שֶׁמְּכַוֵּן בָּהּ יָדוֹ כְּנֶגֶד פַּדַּחְתּוֹ שֶׁהוּא מוּל עָרְפּוֹ? הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ קֶשֶׁת״.

בְּנֵי אָבִיךָ – **עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מִנָּשִׁים הַרְבֵּה לֹא אָמַר ״בְּנֵי אִמְּךָ״, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר יִצְחָק** – לְעֵיל כז, כט. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: שֶׁכֵּיוָן ״שֶׁלֹּא נָשָׂא אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת אָמַר בְּנֵי אִמְּךָ״. אֲבָל לוּלֵא הָיוּ לְיַעֲקֹב נָשִׁים הַרְבֵּה – הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: ״בְּנֵי אִמְּךָ״, כֵּיוָן: א) שֶׁכֵּן אָמַר יִצְחָק אָבִיו, ב) שֶׁהוּא מְבוֹרָר יוֹתֵר. תורה ט

(ט) **גּוּר אַרְיֵה** – **עַל דָּוִד נִתְנַבֵּא, בַּתְּחִלָּה ״גּוּר״** – אַרְיֵה קָטָן.

״בִּהְיוֹת שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה [הָיִיתָה] – כֵּן הוּא בְּאֶחָד מִכְּתָבֵי־הַיָּד. וְכֵן הוּא בַּפָּסוּק. וּבַדְּפוּסִים שֶׁלָּנוּ נִשְׁמְטָה תֵּיבָה זוֹ.

הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל״ – שְׁמוּאֵל ב ה, ב. כְּלוֹמַר, דָּוִד הָיָה מוֹשֵׁל אַף שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיָה מֶלֶךְ, דְּהַיְנוּ בִּזְמַן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ.

וּלְבַסּוֹף ״אַרְיֵה״, כְּשֶׁהִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ״שִׁלְטוֹן יְהֵא בְּשַׁרְוְיָא״ – ״וּבְסוֹפָא יִתְרַבָּא מַלְכָּא מִדְּבֵית יְהוּדָא״.

בִּתְחִלָּתוֹ – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״בְּשַׁרְוְיָא״. וּכְדִבְרֵי רַשִׁ״י לְעֵיל: ״בַּתְּחִילָּה גּוּר״.

מִטֶּרֶף – **מִמַּה שֶׁחָשַׁדְתִּיךָ** – וּרְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל מב, לו: ״שֶׁחָשְׁדָן שֶׁמָּא הֶרָגוּהוּ אוֹ מְכָרוּהוּ״.

בְּ״טֶרֶף טֹרַף יוֹסֵף חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ״ – לְעֵיל לז, לג.

וְזֶהוּ – ״חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ״.

יְהוּדָה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה, בְּנִי עָלִיתָ – חִיבֵּר אֶת ״בְּנִי״ עִם ״עָלִיתָ״ וְלֹא עִם ״מִטֶּרֶף״, כִּי ״בְּנִי״ הַכַּוָּנָה לִיהוּדָה וְלֹא לְיוֹסֵף, מִשּׁוּם שֶׁיַּעֲקֹב מְדַבֵּר אֶל יְהוּדָה, וְאֵלָיו הוּא אוֹמֵר ״בְּנִי״. וְגַם מִשּׁוּם שֶׁבְּאוֹפֶן זֶה נִיתַּן לְפָרֵשׁ אֶת ״מִטֶּרֶף״ הֵן עַל יוֹסֵף וְהֵן עַל תָּמָר, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם נִקְרָא ״מִטֶּרֶף בְּנִי״, הַכַּוָּנָה הִיא רַק עַל יוֹסֵף, וּמַעֲשֵׂה תָּמָר לֹא נִזְכָּר (רא״ם וגו״א).

סִלַּקְתָּ אֶת עַצְמְךָ – ״עָלִיתָ״, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פּוֹעֵל עוֹמֵד, פֵּירוּשׁוֹ: ״סִלַּקְתָּ״ שֶׁהוּא פּוֹעֵל יוֹצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמְסַלֵּק וְגַם הַמִּסְתַּלֵּק (רא״ם).

וְאָמַרְתָּ – שָׁם פָּסוּק כו.

״מַה בֶּצַע וְגוֹ׳״ – ״כִּי נַהֲרוֹג אֶת אָחִינוּ וגו׳״.

וְכֵן [מֵ]הֲרִיגַת תָּמָר – וְגַם זֶה נִכְלָל בְּתֵיבַת ״מִטֶּרֶף״ (רא״ם וגו״א), וְהַיְנוּ מִכָּל סוּג שֶׁל ״טֶרֶף״ (הרב׳).

שֶׁהוֹדָה ״צָדְקָה מִמֶּנִּי״ – לְעֵיל לח, כו.

לְפִיכָךְ, כָּרַע רָבַץ וְגוֹ׳ – **בִּימֵי שְׁלֹמֹה ״אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְגוֹ׳״** – מְלָכִים א ה, ה: ״וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח, אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ, מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע, כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה״. וְזֶהוּ בִּשְׁכַר עֲלִיָּתוֹ מִ״טֶּרֶף״ (רא״ם). וְזוֹ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כֵּיוָן שֶׁסִּילֵּק עַצְמוֹ מִטֶּרֶף, גַּם הוּא יִשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְלֹא יִהְיֶה לְטֶרֶף (באר בשדה). תורה י

(י) לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים:

י לָא יַעֲדֵי עֲבֵד שָׁלְטַן מִדְּבֵית יְהוּדָה וְסַפְרָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי עַד עָלְמָא עַד דְּיֵיתֵי מְשִׁיחָא דְּדִילֵהּ הִיא מַלְכוּתָא וְלֵהּ יִשְׁתַּמְּעוּן עַמְמַיָּא:

רש״י◄ **לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה•** מִדָּוִד וָאֵילָךְ, אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁרוֹדִים אֶת הָעָם בַּשֵּׁבֶט, שֶׁמְּמֻנִּים עַל־פִּי הַמַּלְכוּת (סנהדרין ה)• **וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו•** תַּלְמִידִים, אֵלּוּ נְשִׂיאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה•** מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: ״שִׁילוֹ״, שַׁי לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא״. **וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים•** אֲסִיפַת הָעַמִּים, שֶׁהַיּוּ״ד עִקָּר הִיא בַּיְּסוֹד, כְּמוֹ: ״יִפְעָתֶךָ״, וּפְעָמִים שֶׁנּוֹפֶלֶת מִמֶּנּוּ, וְכַמָּה אוֹתִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בְּלָשׁוֹן זֶה, וְהֵם נִקְרָאִים עִקָּר נוֹפֵל, כְּגוֹן נו״ן שֶׁל נוֹגֵף, וְשֶׁל נוֹשֵׁךְ, וְאָלֶ״ף שֶׁבְּ״אַחְוָתִי בְּאָזְנֵיכֶם״ (איוב יג). וְשֶׁבְּ״אִבְחַת־חָרֶב״ (יחזקאל כא) (וְהוּא לְשׁוֹן חֶרֶב וּפִרוּשׁוֹ: אִימַת חֶרֶב, וְהוּא לְשׁוֹן זַיִן), (מלכים ב ד) ״וְאָסוּף שָׁמֶן״. אַף זֶה, ״יִקְהַת עַמִּים״, אֲסִיפַת עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ״, וְדוֹמֶה לוֹ: (משלי ל) ״עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֵז לִיקְהַת אֵם״, לְקִבּוּץ קְמָטִים שֶׁבְּפָנֶיהָ מִפְּנֵי זִקְנָתָהּ, וּבַגְּמָרָא: ״דְּיָתְבֵי וּמַקְהוּ אִקְּהֶתָא בְּשׁוּקֵי דְּנַהֲרְדְּעָא [דְּפוּמְבְּדִיתָא]״, בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (דף קי). וְיָכֹל הָיָה לוֹמַר: קְהִיַּת עַמִּים.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(י) **לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה – מִדָּוִד** – שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר (במדבר כד, יז): ״וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״מֶלֶךְ רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל .. זֶה דָּוִד״.

וָאֵילָךְ – ״עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה״, וְהַיְנוּ אַף בִּזְמַן הַגָּלוּת, וּכְמוֹ שֶׁמַּמְשִׁיךְ: ״אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלוּיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל״ (רא״ם וגו״א).

אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל שֶׁרוֹדִים אֶת הָעָם בַּשֵּׁבֶט – בְּמַקֵּל. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י סַנְהֶדְרִין ה, א: ״שֵׁבֶט לְשׁוֹן שְׁרָרָה״, וּבְרַשִׁ״י עָמוֹס א, ה: ״עַל שֵׁם שֶׁהַמּוֹשֵׁל רוֹדֶה אֶת הָעָם בְּמַקְּלוֹת״.

שֶׁמְּמֻנִּים עַל־פִּי הַמַּלְכוּת – שֶׁיֵּשׁ לָהֶם רְשׁוּת מֵהַמַּלְכוּת לִרְדּוֹת אֶת הָעָם (רש״י סנהדרין שם).

וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו – תַּלְמִידִים – תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּלַמְּדִים תּוֹרָה בָּרַבִּים (ראה סנהדרין ה, א).

אֵלּוּ נְשִׂיאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – ״מְחוֹקֵק״ לְשׁוֹן שְׁרָרוּת, שֶׁמְּחוֹקֵק וְשׁוֹלֵחַ סְפָרִים וּמְצַוֶּה (רש״י תהלים ס, ט). וְזוֹ שְׁרָרָה מוּעֶטֶת (רש״י סנהדרין שם). וְרֹאשׁ גּוֹלָה, עָדִיף מִנְּשִׂיא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (רש״י מו״ק כה, ב).

עַד כִּי יָבֹא – עַד אֲשֶׁר יָבֹא (רש״י לעיל כד, לג).

שִׁילֹה – מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ – מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נִקְרָא ״שִׁילֹה״, מִפְּנֵי שֶׁהַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ (באר בשדה). וּפֵירוּשׁ הַפָּסוּק הוּא כָּךְ: לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה, עַד אֲשֶׁר יָבֹא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁהַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ לְגַמְרֵי, וְאָז וַדַּאי לֹא יָסוּר (גו״א).

וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס – ״עַד דְּיֵיתֵי מְשִׁיחָא דְּדִילֵיהּ הִיא מַלְכוּתָא״.

וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה – פְּסִיקְתָא זוֹטַרְתָּא (לקח טוב) עַל הַפָּסוּק. כִּי לַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה, הֲרֵי כָּתוּב ״שִׁילֹה״ בְּיוּ״ד.

״שִׁילֹה״, שַׁי – דּוֹרוֹן.

לוֹ – דּוֹרֵשׁ ״שִׁילֹה״: שַׁי לוֹ, וְהַהֵ״א בִּמְקוֹם וָי״ו (רא״ם). כְּלוֹמַר, גַּם לְפֵירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ הַכַּוָּנָה עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּא שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ ״שִׁילֹה״, עַל שֵׁם שֶׁמְּבִיאִים לוֹ שַׁי.

שֶׁנֶּאֱמַר – תְּהִלִּים עו, יב.

״יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא״ – כְּלוֹמַר, יָבִיאוּ דּוֹרוֹן לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ (פסיקתא שם). וּרְאֵה יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי יְשַׁעְיָה רְמֶז תכ: ״עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה, קְרֵי בֵּיהּ עַד כִּי יוּבַל שַׁי לוֹ״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְבְרֵאשִׁית רַבָּה צח, ח: ״סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ: עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה, עַד שֶׁיּוּבַל שַׁי לַהּ״.

וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים – אֲסִיפַת עַמִּים – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י מִשְׁלֵי ל, יז: ״קִבּוּצַת עַמִּים״.

שֶׁהַיּוּ״ד עִקָּר הִיא בַּיְּסוֹד – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם.

כְּמוֹ ״יִפְעָתֶךָ״ – יְחֶזְקֵאל כח, יז. הוֹפָעָתְךָ, לְשׁוֹן תּוֹאַר פָּנִים (רש״י שם).

וּפְעָמִים שֶׁנּוֹפֶלֶת מִמֶּנּוּ. וְכַמָּה אוֹתִיּוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת בְּלָשׁוֹן זֶה, וְהֵם נִקְרָאִים ״עִקָּר נוֹפֵל״ – אוֹ ״יְסוֹד נוֹפֵל״ (ראה רש״י לעיל יז, יא. שמות ג, כב).

כְּגוֹן נו״ן שֶׁל ״נוֹגֵף״ – שְׁמוֹת ז, כז.

וְשֶׁל ״נוֹשֵׁךְ״ – וּבְלְשׁוֹן עָתִיד הַנּוּ״ן נוֹפֶלֶת: ״יִגּוֹף״ (שמות כא, לה), ״יִשֹּׁךְ״ (קהלת י, יא).

וְאָלֶ״ף שֶׁבְּ״אַחְוָתִי בְּאָזְנֵיכֶם״ – אִיּוֹב יג, יז. וְאָלֶ״ף בַּתֵּיבָה הִיא מִן הַיְּסוֹד (רש״י מ״ב ד, ב. תהלים קיט, ה). וְהִיא לְשׁוֹן הַגָּדָה וְדִבּוּר, וּפְעָמִים יֶחְסַר אָלֶ״ף, כְּמוֹ ״יְחַוֶּה דָּעַת״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י תְּהִלִּים קיט, ה. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י אִיּוֹב לח, כח, שֶׁהָאָלֶ״ף בּוֹ יֶתֵרָה כְּמוֹ אָלֶ״ף שֶׁבְּרֹאשׁ מִלָּה, לִהְיוֹתוֹ שֵׁם דָּבָר. וְכֵן מַשְׁמַע מֵרַשִׁ״י יְשַׁעְיָה ט, יז. שָׁם נט, י. יְחֶזְקֵאל כא, כ. וְצָרִיךְ עִיּוּן.

וְשֶׁבְּ״אִבְחַת חָרֶב״ – יְחֶזְקֵאל כא, כ. שֶׁהָאָלֶ״ף הִיא יְסוֹד בַּתֵּיבָה (רש״י מ״ב ד, ב). אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י יְחֶזְקֵאל שָׁם: ״אִבְחַת חָרֶב, הַשְׁמָעַת קוֹל הֲרוּגֵי חָרֶב, לְשׁוֹן נְבִיחָה, כִּי נו״ן בִּנְבִיחָה יְסוֹד נוֹפֵל הוּא כְּמוֹ נו״ן בִּנְשִׁיכָה, וְתָבֹא אָלֶ״ף בִּמְקוֹמָהּ״. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה שָׁם וְשָׁם. ט, יז. וְכֵן בְּרַשִׁ״י אִיּוֹב שָׁם. וְצָרִיךְ עִיּוּן.

וְ״אָסוּף שָׁמֶן״ – מְלָכִים ב ד, ב. וְהוּא מִלְּשׁוֹן כְּדֵי סִיכַת שָׁמֶן, וְהָאָלֶ״ף בַּתֵּיבָה מִן הַיְּסוֹד (רש״י שם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י תְּהִלִּים שָׁם. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל כה, ג שֶׁהָאָלֶ״ף אֵינָהּ יְסוֹדִית. וְכֵן כָּתַב בְּרַשִׁ״י יְחֶזְקֵאל שָׁם. וְצָרִיךְ עִיּוּן.

אַף זֶה ״יִקְהַת עַמִּים״, אֲסִיפַת עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר – יְשַׁעְיָה יא, י.

״אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ״. וְדוֹמֶה לוֹ: ״עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֵז לִיקְהַת אֵם״ – מִשְׁלֵי ל, יז.

לִקְבּוּץ קְמָטִים שֶׁבְּפָנֶיהָ מִפְּנֵי זִקְנָתָהּ – וְכֵן בְּרַשִׁ״י שָׁם: ״קְמָטִים הַנִּקְבָּצִים וְנִקְהִין בִּפְנֵי אִמּוֹ״.

(יא) אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתוֹ׃

יא יַסְחַר יִשְׂרָאֵל לְקַרְתֵּהּ עַמָּא יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ יְהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵהּ וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפָן עִמֵּהּ יְהֵי אַרְגְּוָן טַב לְבוּשׁוֹהִי כְּסוּתֵהּ מֵילָא צְבַע זְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין׃

רש״י◄ **אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה•** נִתְנַבֵּא עַל אֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁתְּהֵא מוֹשֶׁכֶת יַיִן כְּמַעְיָן, אִישׁ יְהוּדָה יֶאֱסֹר לַגֶּפֶן עַיִר אֶחָד, וְיִטְעֶנֶנּוּ מִגֶּפֶן אַחַת וּמִשּׂוֹרֵק אֶחָד, בֶּן אֲתוֹן אֶחָד. **שֹׂרֵקָה•** זְמוֹרָה אֲרֻכָּה, קורייר״א בְּלַעַ״ז. **כִּבֵּס בַּיַּיִן•** כָּל זֶה לְשׁוֹן רִבּוּי יַיִן. **סוּתֹה•** לְשׁוֹן מִין בֶּגֶד הוּא, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. **אֹסְרִי•** כְּמוֹ אוֹסֵר, דֶּגְמָתוֹ: (תהלים קיג) ״מְקִימִי מֵעָפָר דָּל״, (שם קכג) ״הַיּוֹשְׁבִי בַשָּׁמָיִם״, וְכֵן: ״בְּנִי אֲתֹנוֹ״, כְּעִנְיָן זֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: גֶּפֶן, הֵם יִשְׂרָאֵל. עִירָה, זוֹ יְרוּשָׁלַיִם. שֹׂרֵקָה, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל (ירמיה ב) ״וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק״. **בְּנִי אֲתֹנוֹ•** יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ, לְשׁוֹן: ״שַׁעַר הָאִיתוֹן״ בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל (מ), וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: גֶּפֶן, אֵלּוּ צַדִּיקִים. בְּנִי אֲתֹנוֹ, עַבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאֻלְּפָן, עַל שֵׁם: ״רוֹכְבֵי אֲתוֹנוֹת צְחוֹרוֹת״. כִּבֵּס בַּיַּיִן, יְהֵא אַרְגְּוָן טַב לְבוּשׁוֹהִי, שֶׁצִּבּוּעוֹ דּוֹמֶה לְיַיִן, וְצִבְעוֹנִין הוּא לְשׁוֹן סוּתֹה, שֶׁהָאִשָּׁה לוֹבַשְׁתָּן וּמְסִיתָה בָּהֶן אֶת הַזָּכָר לִיתֵּן עֵינָיו בָּהּ. וְאַף רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא לְשׁוֹן הֲסָתַת שִׁכְרוּת בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת (דף קיא): ׳וְעַל הַיַּיִן, שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵינוֹ מַרְוֶה׳? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״סוּתֹה״.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

וּבַגְּמָרָא – יְבָמוֹת קי, ב.

״דִּיתְבִי וּמַקְּהוּ אַקְּהָתָא בְּשׁוּבְקֵי דְּנַהֲרְדְּעָא״ – בַּגְּמָרָא שֶׁלְּפָנֵינוּ: ״דִּיתְבִי וְקָמַקְּוּוּ אַקְּוָתָא בְּשׁוּבְקָא דְּפוּמְבְּדִיתָא״, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״מַקְּהִילִים תַּלְמִידִים סְבִיבָם, שֶׁהָיוּ בָּאִים לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵיהֶם״. **וְיָכוֹל הָיָה לוֹמַר: ״קְהַיַּת עַמִּים״** – שֶׁגַּם זֶה פֵּירוּשׁוֹ: אֲסִיפַת עַמִּים. כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁאֵין הַיּוּ״ד שֶׁל ״יִקְּהַת״ לְשׁוֹן עָתִיד, אֶלָּא הוּא שֵׁם דָּבָר, וְהַיּוּ״ד הִיא מִיסוֹד הַתֵּיבָה הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ לִפְרָקִים, לָכֵן יָכוֹל הָיָה לוֹמַר ״קְהַיַּת״ בִּמְקוֹם ״יִקְּהַת״. תורה יא

(יא) **אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה – נִתְנַבֵּא עַל אֶרֶץ יְהוּדָה שֶׁתְּהֵא מוֹשֶׁכֶת יַיִן כְּמַעְיָן, אִישׁ יְהוּדָה יֶאֱסֹר** – יִקְשׁוֹר.

״לַגֶּפֶן״ עִיר – חֲמוֹר צָעִיר. וְזֶהוּ ״עִירֹה״, עַיִר שֶׁלּוֹ.

אֶחָד וְיִטְעֶנֶנּוּ – וְיִטְעוֹן אוֹתוֹ.

מִגֶּפֶן אַחַת – זֶהוּ פֵּירוּשׁ: ״אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה״.

וּמִשּׂוֹרֵק – מִזְמוֹרָה אֲרֻכָּה.

אֶחָד בֶּן אָתוֹן אֶחָד – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ״.

שֹׂרֵקָה – זְמוֹרָה אֲרֻכָּה – רְאֵה רַשִׁ״י לְעֵיל מ, י: ״שָׂרִיגִים, הֵם זְמוֹרוֹת אֲרוּכּוֹת״. וּמִשְּׁמַע שֶׁשּׂוֹרֵק וְשָׂרִיג הֵינוּ הָךְ, כִּי גִּימַ״ל מִתְחַלֶּפֶת בְּקוּ״ף. אַךְ מִזֶּה שֶׁשָּׂם הֵבִיא לְשׁוֹן לַעַז אַחֵר, נִרְאֶה שֶׁאֵינָם אוֹתוֹ דָּבָר. וּרְאֵה רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה ה, ב: ״שׂוֹרֵק הֵם זְמוֹרוֹת הַיָּפוֹת לִנְטִיעָה מִשְּׁאָר זְמוֹרוֹת״. וְכֵן כָּתַב רַשִׁ״י בְּיִרְמְיָה ב, כא.

קורייד״א – corjede, עָרִיס (שׁוּרָה שֶׁל גְּפָנִים הַמּוּדְלוֹת עַל גָּדֵר וְהֵן יוֹצְרוֹת מֵעֵין סוּכָּה) (אוצר לעזי רש״י).

כִּבֵּס בַּיַּיִן – כָּל זֶה לְשׁוֹן רִבּוּי יַיִן – כִּי אֵין דֶּרֶךְ לְכַבֵּס הַבְּגָדִים בְּיַיִן (רא״ם).

סוּתֹה – לְשׁוֹן מִין בֶּגֶד הוּא – וְהוּא מִלְּשׁוֹן כְּסוּת.

וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. אֹסְרִי – כְּמוֹ אוֹסֵר – וְהַיּוּ״ד הִיא תּוֹסֶפֶת בְּסוֹף מִילָּה.

דֶּגְמָתוֹ – שֶׁמּוֹסִיפִים יוּ״ד בְּסוֹף מִילָּה.

״מְקִימִי מֵעָפָר דָּל״ – תְּהִלִּים קיג, ז. יוּ״ד יְתֵרָה (רש״י שם פסוק ה. רש״י ישעיה כב, טז).

״הַיּוֹשְׁבִי בַשָּׁמָיִם״ – שָׁם קכג, א. יוּ״ד יְתֵרָה (רש״י שם. איוב כב, ל).

וְכֵן ״בְּנִי אֲתֹנוֹ״ כְּעִנְיַן זֶה – שֶׁהוּא כְּמוֹ ״בֶּן אֲתוֹנוֹ״, וְהַיּוּ״ד שֶׁל ״בְּנִי״ יְתֵרָה.

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ – הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם. ״יִסְחַר יִשְׂרָאֵל לְקַרְתֵּהּ, עַמָּא יִבְנוּן הֵיכְלֵהּ״ – [הַמָּשִׁיחַ] יָשִׁיב יִשְׂרָאֵל לְעִירוֹ [יְרוּשָׁלַיִם], וְהָעָם יִבְנוּ הֵיכָלוֹ [בֵּית הַמִּקְדָּשׁ].

״גֶּפֶן״ הֵם יִשְׂרָאֵל – דִּכְתִיב ״גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ״ (חולין צב, א).

״עִירֹה״ זוֹ יְרוּשָׁלַיִם, ״שֹׂרֵקָה״ אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, ״וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שֹׂרֵק״ – יִרְמְיָה ב, כא. שׂוֹרֵק הוּא זְמוֹרוֹת גֶּפֶן טוֹב, כְּלוֹמַר, בְּנֵי אָבוֹת כְּשֵׁרִים וְצַדִּיקִים (רש״י שם).

״בְּנִי אֲתֹנוֹ״, ״יִבְנוּן הֵיכְלֵיהּ״, לְשׁוֹן ״שַׁעַר הָאִיתוֹן״ בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל – מ, טו. שַׁעַר שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ כְּנִיסָה וִיצִיאָה לְכָל בָּאֵי הָעֲזָרָה, ״אִיתוֹן״ תַּרְגּוּם שֶׁל בִּיאָה (רש״י שם), אִם כֵּן ״אֲתוֹנוֹ״ רוֹמֵז לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים – אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם פָּסוּק זֶה בְּאֹפֶן נוֹסָף: ״צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵיהּ, וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאֻלְּפָן עִמֵּהּ״ – הַצַּדִּיקִים סָבִיב סָבִיב לוֹ, עוֹסְקֵי הַתּוֹרָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ עִמּוֹ. וּרְאֵה בַּבֵּיאוּר לְתַרְגּוּם אוּנְקְלוֹס.

״גֶּפֶן״ אֵלּוּ צַדִּיקִים, ״בְּנִי אֲתֹנוֹ״, ״עָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפָן״ – יַעַסְקוּ בַּתּוֹרָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ.

עַל שֵׁם ״רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת״ – שׁוֹפְטִים ה, י. וְהַכַּוָּנָה עַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיִּרְכְּבוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לִלְמוֹד תּוֹרָה. וּרְאֵה בַּבֵּיאוּר לְאוּנְקְלוֹס.

״כִּבֵּס בַּיַּיִן״, ״יְהֵא אַרְגְּוָן טַב לְבוּשׁוֹהִי״ – יְהֵא אַרְגָּמָן טוֹב לְבוּשׁוֹ (שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ).

שֶׁצִּבְעוֹ דּוֹמֶה לְיַיִן – וְלָכֵן הַיַּיִן רוֹמֵז לְאַרְגָּמָן.

״וְצִבְעוֹנִין״ – בְּגָדָיו יִהְיוּ צִבְעוֹנִיִּים.

הוּא לְשׁוֹן ״סוּתֹה״, שֶׁהָאִשָּׁה לוֹבַשְׁתָּן וּמְסִיתָה בָּהֶן אֶת הַזָּכָר לִתֵּן עֵינָיו בָּהּ. וְאַף רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בַּתַּלְמוּד לְשׁוֹן הֲסָתַת שִׁכְרוּת בְּמַסֶּכֶת כְּתֻבּוֹת – קיא, ב.

וְעַל הַיַּיִן שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵינוֹ מַרְוֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״סוּתֹה״ – לְשׁוֹן הֲסָתָה, שֶׁהַיַּיִן מַסִּית אֶת הַשִּׂיכּוֹר (רש״י שם). תורה יב

(יב) חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃

יב יְסַמְּקוּן טוּרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי יְטוּפוּן נַעֲוֹהִי בַּחֲמָר יְחַוְּרָן בִּקְעָתֵהּ בְּעִיבּוּר וּבְעֶדְרֵי עָנָא׃

רש״י◄ חַכְלִילִי • לְשׁוֹן אָדֹם, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן: (משלי כג) ״לְמִי חַכְלִילוּת עֵינַיִם״, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יַיִן, עֵינֵיהֶם מַאֲדִימִין. מֵחָלָב • מֵרֹב חָלָב, שֶׁיְּהֵא בְּאַרְצוֹ מִרְעֶה טוֹב לְעֶדְרֵי צֹאן, וְכֵן פֵּירוּשׁ הַמִּקְרָא: אָדֹם עֵינַיִם יְהֵא מֵרֹב יַיִן, וּלְבֶן־שִׁנַּיִם יְהֵא מֵרֹב חָלָב. וּלְפִי תַּרְגּוּמוֹ: עֵינַיִם, לְשׁוֹן הָרִים, שֶׁמִּשָּׁם צוֹפִים לְמֶרָחוֹק. וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרִים: לְשׁוֹן מַעְיָנוֹת וְקִלּוּחַ הַיְקָבִים: נַעֲוֹהִי, יְקָבִים שֶׁלּוֹ, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (דף עד): ׳נַעֲוָה אַרְתָּחוּ׳. יְחַוְּרָן בִּקְעָתֵהּ, תִּרְגֵּם: ״שִׁנַּיִם״, לְשׁוֹן: שִׁנֵּי הַסְּלָעִים.

(יג) זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן׃

יג זְבוּלֵן עַל סְפַר יַמְמָיָא יִשְׁרֵי וְהוּא יְכַבֵּשׁ מְחוֹזִין בִּסְפִינַן וְטוּב יַמָּא יֵיכוּל וּתְחוּמֵהּ יְהֵי מָטֵי עַל צִידוֹן׃

רש״י◄ זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים • עַל חוֹף יַמִּים תִּהְיֶה אַרְצוֹ. חוֹף • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳סְפַר׳, מרק״א בְּלַעַ״ז, (יבמות מח) וְהוּא יִהְיֶה מְצוּי תָּדִיר עַל חוֹף אֳנִיּוֹת, בִּמְקוֹם הַנָּמָל שֶׁאֳנִיּוֹת מְבִיאוֹת שָׁם פְּרַקְמַטְיָא, שֶׁהָיָה זְבוּלֻן עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא וּמַמְצִיא מָזוֹן לְשֵׁבֶט יִשָּׂשכָר, (תנחומא) וְהֵם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: (דברים לג) ״שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ״, זְבוּלֻן יוֹצֵא בִּפְרַקְמַטְיָא, וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּאֹהָלִים. וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן • סוֹף גְּבוּלוֹ יִהְיֶה סָמוּךְ לְצִידוֹן. וְיַרְכָתוֹ • סוֹפוֹ, כְּמוֹ: ״וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן״.

(יד) יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם׃

יד יִשָּׂשכָר עַתִּיר בְּנִכְסִין וְאַחֲסַנְתֵּהּ בֵּין תְּחוּמַיָּא׃

רש״י◄ יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם • חֲמוֹר בַּעַל עֲצָמוֹת, סוֹבֵל עֹל תּוֹרָה כַּחֲמוֹר חָזָק שֶׁמַּטְעִינִין אוֹתוֹ מַשָּׂא כָּבֵד.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יב) חַכְלִילִי – לְשׁוֹן אֹדֶם, כְּתַרְגּוּמוֹ – ״יְסַמְּקוּן״, יַאֲדִימוּ.

וְכֵן ״לְמִי חַכְלִילוּת עֵינַיִם״ – מִשְׁלֵי כג, כט.

שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יַיִן עֵינֵיהֶם מַאֲדִימִין – וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י שָׁם: ״מֵרוֹב יַיִן מַאֲדִימִין עֵינָיו״, וְשָׁם הוֹסִיף: ״וּגְנַאי הוּא״. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ״י סַנְהֶדְרִין ע, א: ״וּלְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חַכְלִילוּת עֵינַיִם מֵרוֹב שׁוּפְּנוֹ וּשְׁקִיטָתוֹ״.

מֵחָלָב – מֵרֹב חָלָב – וְלֹא שֶׁשִּׁנָּיו תִּהְיֶינָה לְבָנוֹת יוֹתֵר מִלֶּבֶן הַחָלָב.

שֶׁיְּהֵא בְּאַרְצוֹ מִרְעֶה טוֹב לְעֶדְרֵי צֹאן. וְכֵן פֵּרוּשׁ הַמִּקְרָא: אָדֹם עֵינַיִם יְהֵא מֵרֹב יַיִן, ״וּלְבֶן שִׁנַּיִם״ יְהֵא מֵרֹב חָלָב. וּלְפִי תַּרְגּוּמוֹ – ״יְסַמְּקוּן טוּרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי״ – יַאֲדִימוּ הֲרָרִים שֶׁלּוֹ בְּכַרְמוֹ.

״עֵינַיִם״, לְשׁוֹן הָרִים, שֶׁמִּשָּׁם צוֹפִים לְמֶרָחוֹק. וְעוֹד תִּרְגְּמוּ בְּפָנִים אֲחֵרוֹת – ״יְטוּפוּן נַעֲוֹהִי בַּחֲמָר״.

לְשׁוֹן מַעְיָנוֹת – ״עֵינַיִם״ מִלְּשׁוֹן מַעְיָן.

וְקִלּוּחַ הַיְקָבִים, ״נַעֲוֹהִי״, יְקָבִים שֶׁלּוֹ. וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה־זָרָה – עד, ב.

״נַעֲוָא אַרְתָּחוּ״ – הַגַּת (שֶׁל גּוֹי) הִרְתִּיחָן בְּרוֹתְחִין (רש״י שם).

״יְחַוְּרָן בִּקְעָתֵהּ״ – יַלְבִּינוּ הַבְּקָעוֹת שֶׁלּוֹ בְּתִבּוּאָה וּבְעֶדְרֵי צֹאן.

תִּרְגֵּם ״שִׁנַּיִם״, לְשׁוֹן ״שִׁנֵּי הַסְּלָעִים״ – עַל־פִּי שְׁמוּאֵל א יד, ד (שֵׁן הַסֶּלַע). תורה יג

(יג) זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים – עַל ״חוֹף יַמִּים״ תִּהְיֶה אַרְצוֹ – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״יִשְׁכּוֹן״, שֶׁשָּׁם תִּהְיֶה אַרְצוֹ.

״חוֹף״ כְּתַרְגּוּמוֹ ״סְפַר״ – עִיר שֶׁמַּבְדֶּלֶת בֵּין גְּבוּל יִשְׂרָאֵל לִגְבוּל הָאוּמּוֹת (רש״י עירובין מה, א).

מרק״א – marche, גְּבוּל.

בְּלַעַז. ״וְהוּא״ – זְבוּלֻן עַצְמוֹ (רא״ם).

יִהְיֶה מְצוּי תָּדִיר עַל ״חוֹף אֳנִיּוֹת״, בִּמְקוֹם הַנָּמָל – וְלֹא בַּסְּפָר, כִּי סְפָר לְחוּד וְנָמֵל לְחוּד, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַנָּמֵל דּוֹמֶה לִסְפָר, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַסְּפָר הוּא מָקוֹם הַמַּבְדִּיל בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ הָעַמִּים, כָּךְ הַנָּמֵל מַבְדִּיל בֵּין הַיָּם לַיַּבָּשָׁה, לָכֵן נִקְרָאוּ שְׁנֵיהֶם ״חוֹף״ (רא״ם).

שֶׁאֳנִיּוֹת מְבִיאוֹת שָׁם פְּרַקְמַטְיָא, שֶׁהָיָה זְבוּלֻן עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא, וּמַמְצִיא מָזוֹן לְשֵׁבֶט יִשָּׂשכָר וְהֵם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה – וּרְאֵה גַּם לְקַמָּן פְּסוּקִים יד–טו וּבְרַשִׁ״י.

הוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה – דְּבָרִים לג, יח.

״שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ״, זְבוּלֻן יוֹצֵא בִּפְרַקְמַטְיָא וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּאֹהָלִים – וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שׁוּתָּפוּת, זְבוּלוּן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכּוֹן, וְיוֹצֵא לִפְרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׁתַּבֵּר, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם [יִשָּׂשכָר] יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, לְפִיכָךְ הַקְּדִים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל־יְדֵי זְבוּלֻן הָיְתָה״. וּרְאֵה רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר ג, לח, שֶׁגַּם שֵׁבֶט זְבוּלוּן הָיוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, ״לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו שֶׁל מֹשֶׁה״, וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ רַק בַּמִּדְבָּר, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עָקְרוּ בִּפְרַקְמַטְיָא.

וְיַרְכָתוֹ עַל צִידֹן – סוֹף גְּבוּלוֹ יִהְיֶה סָמוּךְ לְצִידוֹן – כִּי פֵּירוּשׁ ״עַל צִידוֹן״: סָמוּךְ לְצִידוֹן, כְּמוֹ (במדבר ב, כ) ״וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה״ (רא״ם).

יַרְכָתוֹ – סוֹפוֹ, כְּמוֹ ״וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן״ – שְׁמוֹת כו, כב. לְשׁוֹן סוֹף, כְּתַרְגּוּמוֹ: ״וְלִסְיָפֵי״ (רש״י שם). תורה יד

(יד) יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם – ״חֲמֹר״ בַּעַל עֲצָמוֹת – ״גָּרֶם״ מִלְּשׁוֹן עֶצֶם (ראה גם

רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם• כַּחֲמוֹר הַמְּהַלֵּךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְאֵין לוֹ לִינָה בַּבַּיִת, וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה לָנוּחַ, רוֹבֵץ בֵּין הַתְּחוּמִין, בִּתְחוּמֵי הָעֲיָרוֹת שֶׁהוֹלִיךְ שָׁם פְּרָקְמַטְיָא.

(טו) **וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד:**

טו וַחֲזָא חוּלְקָא אֲרֵי טַב וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מְעַבְּדָא פֵּירִין וְיַכֵּשׁ מָחוֹזֵי עַמְמַיָּא וִישַׁיְצֵי יָת דַּיְרֵיהוֹן וּדְאִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן יְהוֹן לֵהּ פַּלְחִין וּמַסְקֵי מַסִּין:

רש״י◄ **וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב•** רָאָה לְחֶלְקוֹ אֶרֶץ מְבֹרֶכֶת וְטוֹבָה לְהוֹצִיא פֵּרוֹת. **וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל•** עֹל תּוֹרָה. **וַיְהִי•** לְכָל אֶחָיו יִשְׂרָאֵל. **לְמַס עוֹבֵד•** לִפְסֹק לָהֶם הוֹרָאוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְסִדְרֵי עִבּוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א יב) ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים, לָדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל, רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם״, מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הֶעֱמִיד, וְכָל אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם. **וַיֵּט שִׁכְמוֹ•** הִשְׁפִּיל שִׁכְמוֹ, כְּמוֹ ״וַיֵּט שָׁמַיִם״, ״הַטּוּ אָזְנְכֶם״. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים: ״וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל״, מִלְּחֻמוֹת וְלִכְבֹּשׁ מְחוֹזוֹת, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַסֵּפֶר וְיִהְיֶה הָאוֹיֵב כָּבוּשׁ תַּחְתָּיו לְמַס עוֹבֵד.

(טז) **דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:**

טז מִדְּבֵית דָּן יִתְבְּחַר וִיקוּם גַּבְרָא בְּיוֹמוֹהִי יִתְפְּרֵק עַמֵּהּ וּבִשְׁנוֹהִי יְנוּחוּן כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ **דָּן יָדִין עַמּוֹ•** יִנְקֹם נִקְמַת עַמּוֹ מִפְּלִשְׁתִּים, כְּמוֹ: ״כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ״. **כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל•** כָּל

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

רש״י במדבר כד, ח), וּמִכָּיוָן שֶׁ״חֲמוֹר״ סָמוּךְ לְ״גֶרֶם״, הֲרֵי זֶה כְּאִילּוּ כָּתוּב: חֲמוֹר בַּעַל גֶּרֶם (רא״ם). כְּלוֹמַר, חֲמוֹר חָזָק, כִּלְשׁוֹן רַשִׁ״י לְקַמָּן.

סוֹבֵל – כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב לְקַמָּן: ״וַיֵּט שִׁכְמוֹ **לִסְבּוֹל**״.

עוֹל תּוֹרָה – שֶׁכָּל הַיּוֹם הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כִּדְלִעֵיל בְּרַשִׁ״י.

כַּחֲמוֹר חָזָק שֶׁמַּטְעִינִין אוֹתוֹ מַשָּׂא כָּבֵד. רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם – כַּחֲמוֹר הַמְּהַלֵּךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְאֵין לוֹ לִינָה בַּבַּיִת, וּכְשֶׁהוּא רוֹצֶה לָנוּחַ ״רוֹבֵץ״ לוֹ ״בֵּין״ הַתְּחוּמִין – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם״. וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס.

בִּתְחוּמֵי הָעֲיָרוֹת שֶׁמּוֹלִיךְ שָׁם פְּרָקְמַטְיָא – כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְכַתְּתִים רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר לִלְמוֹד תּוֹרָה וְאֵין לָנִים בְּבָתֵּיהֶם (משכיל לדוד). אַךְ מִלְּשׁוֹן רַשִׁ״י שֶׁאָמַר בַּמָּשָׁל: ״שֶׁמּוֹלִיךְ שָׁם פְּרָקְמַטְיָא״, מִשְּׁמַע יוֹתֵר שֶׁהַנִּמְשָׁל הוּא שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְכַתְּתִים רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר בִּכְדֵי לִלְמֹד אֶת בְּנֵי הָעִיר תּוֹרָה. וְכֵן הוּא בַּפְּסִיקְתָּא זוּטַרְתָּא עַל הַפָּסוּק: ״שֶׁהִרְבִּיצוּ תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל״. וּרְאֵה לְקַמָּן בְּבֵיאוּר לְפָסוּק טו. תורה טו

(טו) **וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב – רָאָה לְחֶלְקוֹ אֶרֶץ** – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״מְנוּחָה״ (וְכִלְשׁוֹן הַפָּסוּק (דברים יב, ט): ״אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה״), וְכִמְפוֹרָשׁ בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק ״וְאֶת הָאָרֶץ״.

מְבֹרֶכֶת וְטוֹבָה לְהוֹצִיא פֵּרוֹת – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״כִּי טוֹב .. כִּי נָעֳמָה״. וְאַף שֶׁרַשִׁ״י הֶעְתִּיק בִּתְחִילַּת הַדִּבּוּר רַק הַתֵּיבוֹת ״וַיַּרְא מְנוּחָה כִּי טוֹב״, מְפָרֵשׁ בָּזֶה גַּם אֶת הֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק: ״וְאֶת הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה״. וְכֵן הוּא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּתִּי עַל הַפָּסוּק (ע׳ 242): ״וַיַּרְא מְנוּחָה כִּי טוֹב, רָאָה שֶׁחֵלֶק שֶׁנָּפַל לוֹ בָּאָרֶץ הָיָה טוֹב. וְאֶת הָאָרֶץ [כִּי נָעֳמָה] שֶׁטּוֹעֲנָת פֵּירוֹת שְׁמֵנִים״.

וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל – עוֹל תּוֹרָה – צָרִיךְ עִיּוּן מַה מּוֹסִיף בָּזֶה לְאַחַר שֶׁכְּבָר נִזְכַּר בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם שֶׁהוּא ״סוֹבֵל עוֹל תּוֹרָה״. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכָּאן מוֹסִיף הַטַּעַם שֶׁנִּשָּׂא בְּעוֹל תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁנָּפְלָה בְּחֶלְקוֹ אֶרֶץ טוֹבָה.

וַיְהִי לְכָל אֶחָיו יִשְׂרָאֵל לְמַס עֹבֵד – לִפְסוֹק לָהֶם הוֹרָאוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְסִדְרֵי עִבּוּרִין – לְעִבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים (רש״י דברים לג, יח).

שֶׁנֶּאֱמַר – דִּבְרֵי הַיָּמִים א יב, לג.

״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים – הֵינוּ עִנְיְנֵי עִתִּים וּזְמַנִּים. וּבְרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר ז, יח מְפָרֵשׁ: ״שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה״, וּבְרַשִׁ״י שׁוֹפְטִים ה, טו מְפָרֵשׁ: ״הֵם תָּמִיד עִם דְּבוֹרָה לְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט״.

לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם״, מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הֶעֱמִיד – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר ג, לח. שׁוֹפְטִים ה, טו. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י דְּבָרִים שָׁם: ״מָאתַיִם רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ״, הֵינוּ לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים.

״וְכָל אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם״ – דִּבְרֵי הַיָּמִים שָׁם. וּרְאֵה רַשִׁ״י דְּבָרִים שָׁם: ״עַל־פִּי קְבִיעוּת עִתֵּיהֶם וְעִיבּוּרֵיהֶם״.

וַיֵּט שִׁכְמוֹ – הִשְׁפִּיל שִׁכְמוֹ, כְּמוֹ: ״וַיֵּט שָׁמַיִם״ – שְׁמוּאֵל ב כב, י. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י לְעֵיל כד, סד: ״וְאַרְכִּין, לְשׁוֹן מוּטָה לָאָרֶץ״.

״הַטּוּ אָזְנְכֶם״ וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּמוֹ בְּפָנִים אֲחֵרִים: ״וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל״ מִלְּחֻמוֹת וְלִכְבֹּשׁ מְחוֹזוֹת שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַסֵּפֶר, ״וַיְהִי״ הָאוֹיֵב כָּבוּשׁ תַּחְתָּיו ״לְמַס עֹבֵד״. – תְּהִלִּים עח, א. תורה טז

(טז) **דָּן יָדִין עַמּוֹ – יִנְקֹם נִקְמַת ״עַמּוֹ״ מִפְּלִשְׁתִּים** – וּכְאִילּוּ כָּתוּב: דָּן יָדִין דִּין עַמּוֹ, הֵינוּ שֶׁיִּנְקוֹם נִקְמַת עַמּוֹ

יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ כְּאֶחָד עִמּוֹ וְאֶת כֻּלָּם יָדִין, וְעַל שִׁמְשׁוֹן נִבָּא נְבוּאָה זוֹ. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ: "כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל", כַּמְּיֻחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים, הוּא דָּוִד שֶׁבָּא מִיהוּדָה.

(יז) יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלִי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלִי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר:

יז יְהֵי גַּבְרָא דִּיתְבְּחַר וִיקוּם מִדְּבֵית דָּן אֵימְתֵהּ תִּתְרְמֵי עַל עַמְמַיָּא וּמְחָתֵהּ תִּתְקֵף בִּפְלִשְׁתָּאֵי כְּחֵיוֵי חוּרְמָן יִשְׁרֵי עַל אָרְחָא וּכְפִתְנָא יִכְמוֹן עַל שְׁבִילָא יְקַטֵּל גִּבְרֵי מַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי פָּרָשִׁין עִם רַגְלָאִין יְעַקַּר סוּסָנָן וּרְתִכִּין וִימַגֵּר רוֹכְבֵיהוֹן לַאֲחוֹרָא:

רש״י◄ **שְׁפִיפֹן** • הוּא נָחָשׁ, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁקָּרוּי כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהוּא נוֹשֵׁף, כְּמוֹ: (בראשית ג) "וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב". **הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס** • כָּךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל נָחָשׁ, וְדִמָּהוּ לְנָחָשׁ "הַנּוֹשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס". **וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר** • שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ, וְדֵגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּשִׁמְשׁוֹן: (שופטים טז) "וַיִּלְכֹּד וְגוֹ׳ אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ וְגוֹ׳ וְשָׁעַל הַגַּג מֵתוּ". וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'כְּחֵיוֵי חוּרְמָן', שֵׁם מִין נָחָשׁ שֶׁאֵין רְפוּאָה לִנְשִׁיכָתוֹ, וְהוּא צִפְעוֹנִי, וְקָרוּי חוּרְמָן עַל שֵׁם שֶׁעוֹשֶׂה הַכֹּל חֵרֶם. 'וּכְפִתְנָא', כְּמוֹ פֶּתֶן, 'יִכְמוֹן', יֶאֱרֹב.

(יח) לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה:

יח לְפוּרְקָנָךְ סַבְּרִית יְיָ:

רש״י◄ **לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳** • נִתְנַבֵּא שֶׁיִּנָּקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, וְסוֹפוֹ לוֹמַר: (שם) "זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם".

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(רא״ם). וְלֹא פֵּרֵשׁ "דָּדִין" מִלְּשׁוֹן מִשְׁפָּט, שֶׁיִּשְׁפּוֹט אֶת יִשְׂרָאֵל, מִשּׁוּם שֶׁאֵין בָּזֶה רְבוּתָא, שֶׁכֵּן מֵהַרְבֵּה שְׁבָטִים יָצְאוּ שׁוֹפְטִים שֶׁשָּׁפְטוּ אֶת יִשְׂרָאֵל (באר בשדה).

כְּמוֹ "כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ" – דְּבָרִים לב, לו. וּכְפִי הַפֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי הַמּוּבָא בְּרַשִׁ״י שָׁם פָּסוּק מג: "כִּי יָרִיב אֶת רִיבָם מִיַּד עוֹשְׂקֵיהֶם". וּרְאֵה גַּם רַשִׁ״י תְּהִלִּים נ, ד: "יִשְׁפּוֹט מִשְׁפָּטָם מֵאוֹיְבֵיהֶם". שָׁם נד, ג: "תִּנְקוֹם נִקְמָתִי, כְּמוֹ כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ".

כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל – כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ "כְּאֶחָד" עִמּוֹ – וּכְאִילּוּ אָמַר: שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יַחַד (רא״ם).

וְאֶת כֻּלָּם "יָדִין" – כְּלוֹמַר, יִנְקוֹם אֶת נִקְמַת כּוּלָּם [וְלֹא רַק אֶת שֶׁל שִׁבְטוֹ] (רא״ם). אַךְ פַּשְׁטוּת לְשׁוֹנוֹ מַשְׁמַע שֶׁיִּשְׁפּוֹט אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמַר, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁפֵּירַשׁ בַּתַּרְגּוּם יוֹנָתָן.

וְעַל שִׁמְשׁוֹן נִבָּא נְבוּאָה זוֹ. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ: "כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל", כַּמְּיֻחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים – רְאֵה עַל־דֶּרֶךְ־זֶה רַשִׁ״י לְעֵיל כו, י.

הוּא דָּוִד – שֶׁשִּׁמְשׁוֹן "יָדִין עַמּוֹ" כְּמוֹ דָּוִד.

שֶׁבָּא מִיהוּדָה – וְהָיָה מִיּוּחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים. תורה יז

(יז) **שְׁפִיפֹן – הוּא נָחָשׁ. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁקָּרוּי כֵּן עַל שֵׁם שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ** – וְאַף שֶׁ"שְׁפִיפוֹן" שָׁרְשׁוֹ "שפף", וְ"נוֹשֵׁף" שָׁרְשׁוֹ "נשף", וּ"תְּשׁוּפֶנּוּ" שָׁרְשׁוֹ "שוף", בְּכָל זֹאת דַּעַת רַשִׁ״י שֶׁנִּיתָּן לְהָבִיא הוֹכָחָה מִזֶּה עַל זֶה, כִּי בְּכוּלָּם יֵשׁ מְכַנֶּה מְשׁוּתָּף אֶחָד, אַף כִּי אֵינוֹ שָׁלֵם, כֵּיוָן שֶׁאוֹתִיּוֹת "שף" הֵן מִשֹּׁרֶשׁ הַתֵּיבָה, וְלָכֵן אֶפְשָׁרִי שֶׁיִּהְיֶה פֵּירוּשׁ אֶחָד לָהֶם (גו״א). וְלֹא פֵּרֵשׁ "שְׁפִיפוֹן" מִלְּשׁוֹן שָׁף עַל גְּחוֹנוֹ, מִשּׁוּם שֶׁכָּאן לְפִי הָעִנְיָן שֶׁבָּא יַעֲקֹב לְבָרְכוֹ, לֹא שַׁיָּךְ לְפָרֵשׁ כֵּן, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל שִׁפְלוּת וְהֵיפֶךְ הַבְּרָכָה, לָכֵן הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן "נוֹשֵׁף" בְּשֶׁעָה שֶׁמַּטִּיל אֶרֶס וְהוֹרֵג, כָּךְ יִהְיֶה שִׁמְשׁוֹן מֵמִית וְהוֹרֵג אוֹיְבָיו עַל הַדֶּרֶךְ לְנִקּוּם נִקְמַת עַמּוֹ (לבוש).

כְּמוֹ "וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב" – בְּרֵאשִׁית ג, טו. כְּשֶׁהַנָּחָשׁ בָּא לִנְשׁוֹךְ הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׁרִיקָה (רש״י שם).

הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס – כָּךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל נָחָשׁ, וְדִמָּהוּ לְנָחָשׁ "הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר", שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ. וְדֶגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּשִׁמְשׁוֹן – שׁוֹפְטִים טז, כט.

"וַיִּלְכֹּד" – וַיֶּאֱחוֹז (רש״י שם).

[שִׁמְשׁוֹן] אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ וְגוֹ׳", **וְשָׁעַל הַגַּג** – שֶׁהָיוּ שָׁם כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ וְאִשָּׁה, שׁוֹפְטִים טז, כז.

מֵתוּ – מִנְּפִילַת הַבַּיִת. כְּלוֹמַר, שִׁמְשׁוֹן שֶׁאָחַז בַּעַמּוּדֵי הַבַּיִת וְהִפִּילָם, הוּא עַל־דֶּרֶךְ "נָחָשׁ הַנּוֹשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס", וּמַה שֶּׁמֵּתוּ אֵלּוּ שֶׁעַל הַגַּג בְּלִי שֶׁשִּׁמְשׁוֹן יִגַּע בָּהֶם, זֶה עַל־דֶּרֶךְ "וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר".

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "כְּחֵיוֵי חוּרְמָן" – "יִשְׁרֵי עַל אוֹרְחָא".

שֵׁם מִין נָחָשׁ, שֶׁאֵין רְפוּאָה לִנְשִׁיכָתוֹ, וְהוּא צִפְעוֹנִי – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י יְשַׁעְיָה יא, ח. וּרְאֵה רַשִׁ״י שָׁם נט, ה, שֶׁהוּא "מִין נָחָשׁ רָע".

וְקָרוּי "חוּרְמָן" עַל שֵׁם שֶׁעוֹשֶׂה הַכֹּל חֵרֶם, "וּכְפִתְנָא" – לְשׁוֹן אוּנְקְלוֹס: "וּכְפִתְנָא יִכְמוֹן עַל שְׁבִילָא".

כְּמוֹ פֶּתֶן – כְּמוֹ נָחָשׁ.

"יִכְמוֹן" – **יֶאֱרֹב** – עַל הַשְּׁבִיל. תורה יח

(יח) **לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳ – נִתְנַבֵּא שֶׁיִּנָּקְרוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו, וְסוֹפוֹ לוֹמַר** – שׁוֹפְטִים טז, כח.

"זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפַּעַם וְגוֹ׳" – "הַזֶּה הָאֲלֻקִים, וְאִנָּקְמָה נְקַם אַחַת מִשְּׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים". וְזֶהוּ "לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה׳", שֶׁשִּׁמְשׁוֹן יֹאמַר כֵּן, וּלְפִי זֶה חֲסֵרָה תֵּיבַת "וְיֹאמַר" לִפְנֵי "לִישׁוּעָתְךָ" (רא״ם). תורה יט

◆ יום חמישי י׳ טבת ◆

(יט) **גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב:**

יט מִדְּבִית גָּד מַשְׁרִית מְזַיְּנִין כַּד יַעַבְרוּן יָת יַרְדְּנָא קֳדָם אֲחֵיהוֹן לְקָרְבָא וּבְנִכְסִין סַגִּיאִין יְתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן:

יט ◄ **גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ • כֻּלָּם לְשׁוֹן גְּדוּד הֵם, וְכָךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וְאִם תֹּאמַר: אֵין גְּדוּד בְּלֹא ב׳ דָּלֶתִי״ן, יֵשׁ לוֹמַר ׳גְּדוּד׳, שֵׁם דָּבָר, צָרִיךְ שְׁנֵי דָּלֶתִי״ן, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לְהִכָּפֵל בְּסוֹפָהּ, וְאֵין יְסוֹדָהּ אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. וְכֵן אָמַר: (משלי כו) ״כַּצִּפֹּר לָנוּד״, מִגִּזְרַת: (איוב ז) ״וְשָׂבַעְתִּי נְדוּדִים״. (שופטים ה) ״שָׁם נָפַל שָׁדוּד״, מִגִּזְרַת: ״יָשׁוּד צָהֳרָיִם״. אַף יָגוּד, יְגוּדֶנּוּ וּגְדוּד, מִגִּזְרָה אַחַת הֵם. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן כָּפוּל, כְּמוֹ: יָגוּד, יָנוּד, יָרוּם, יָשׁוּד, יָשׁוּב. וּכְשֶׁהוּא מִתְפַּעֵל, אוֹ מַפְעִיל אֲחֵרִים, הוּא כָּפוּל, כְּמוֹ: יִתְגּוֹדֵד, יִתְנוֹדֵד, יִתְרוֹמֵם, יִתְבּוֹלֵל, יִתְעוֹדֵד. וּבְלְשׁוֹן מַפְעִיל: (תהלים קמו) ״יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד״, (ישעיה מט) ״לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו״, (שם נח) ״מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת״. אַף יְגוּדֶנּוּ הָאָמוּר כָּאן, אֵינוֹ לָשׁוֹן שֶׁיַּפְעִילוּהוּ אֲחֵרִים, אֶלָּא כְּמוֹ יָגוּד הֵימֶנּוּ, כְּמוֹ: ״בָּנַי יְצָאוּנִי״, יָצְאוּ מִמֶּנִּי. ״גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ״, גְּדוּדִים יָגוּדוּ הֵימֶנּוּ, שֶׁיַּעַבְרוּ הַיַּרְדֵּן עִם אֲחֵיהֶם לַמִּלְחָמָה כָּל חָלוּץ עַד שֶׁנִּכְבְּשָׁה הָאָרֶץ. וְהוּא יָגוּד עָקֵב • כָּל גְּדוּדָיו יָשׁוּבוּ עַל עֲקֵבָם לְנַחֲלָתָם שֶׁלָּקְחוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְלֹא יִפָּקֵד מֵהֶם אִישׁ. עָקֵב • בְּדַרְכָּם וּבְמִסְלוֹתָם שֶׁהָלְכוּ, יָשׁוּבוּ, כְּמוֹ: (תהלים עז) ״וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ״, וְכֵן (שיר השירים א) ״בְּעִקְּבֵי הַצֹּאן״, בִּלְשׁוֹן לַעַ״ז תרציא״ס.**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יט) **גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ – כֻּלָּם לְשׁוֹן גְּדוּד הֵם** – כְּלוֹמַר, ״גָּד״, ״גְּדוּד״, ״יְגוּדֶנּוּ״ וְ״יָגוּד״ הֵם לְשׁוֹן גְּדוּד, וּכְדִלְקַמָּן. אָמְנָם גָּד נִקְרָא ״גָּד״ מִלְּשׁוֹן מַזָּל, כַּמְבוֹאָר בְּרַשִׁ״י לְעֵיל ל, יא, אַךְ כָּאן מַשְׁמָעוֹ מִלְּשׁוֹן גְּדוּד.

וְכָךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם – בְּמַחְבֶּרֶת ״גד״.

וְאִם תֹּאמַר: אֵין גְּדוּד בְּלֹא שְׁנֵי דָּלֶתִי״ן? יֵשׁ לוֹמַר: ״גְּדוּד״ שֵׁם דָּבָר צָרִיךְ שְׁנֵי דָּלֶתִי״ן, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת לְהִכָּפֵל בְּסוֹפָהּ – מִשּׁוּם שֶׁשֵּׁם דָּבָר הוּא עֶצֶם הַדָּבָר וְעִיקָּרוֹ, לְכָךְ בָּאָה הַתֵּיבָה בִּשְׁלֵימוּת (גו״א).

וְאֵין יְסוֹדָהּ אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת – שֹׁרֶשׁ הַתֵּיבָה הוּא ״גד״.

וְכֵן אָמַר – מִשְׁלֵי כו, ב.

״כַּצִּפֹּר לָנוּד״ – שֶׁהוּא נָד (רש״י שם).

מִגִּזְרַת ״וְשָׂבַעְתִּי נְדוּדִים״ – אִיּוֹב ז, ד. וְאֶשְׁבַּע נְדוּדִים עַל מִטָּתִי לְפִי שֶׁלֹּא יָכָלְתִּי לִישֹׁן (רש״י שם). כְּלוֹמַר, שֹׁרֶשׁ הַתֵּיבָה הוּא ״נד״, וּכְשֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר הוּא נִקְרָא ״נְדוּדִים״, בְּדָלֶ״ת כְּפוּלָה.

״שָׁם נָפַל שָׁדוּד״ – שׁוֹפְטִים ה, כז.

מִגִּזְרַת ״יָשׁוּד צָהֳרָיִם״ – תְּהִלִּים צא, ו. כְּלוֹמַר, ״שָׁדוּד״ הוּא שֵׁם דָּבָר, וְלָכֵן נִכְתָּב בִּשְׁתֵּי דָּלֶ״תִין, וְאִילוּ ״יָשׁוּד״ הוּא בִּלְשׁוֹן יִפְעַל וְנִכְתָּב בְּדָלֶ״ת אַחַת. יֵשׁ לְהָעִיר שֶׁכָּאן עָשָׂה עִיקָּר מִ״יָשׁוּד״ וּמִזֶּה לוֹמֵד עַל ״שָׁדוּד״, אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהֵיפֶךְ. וְאָכֵן בְּכַמָּה נוּסְחָאוֹת גּוֹרְסִים: ״יָשׁוּד בַּצָּהֳרָיִם״ מִגִּזְרַת ״שָׁם נָפַל שָׁדוּד״.

אַף ״יָגֻד״, ״יְגוּדֶנּוּ״, וּ״גְּדוּד״, מִגִּזְרָה אַחַת הֵם. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן יִפְעַל אֵינוֹ כָּפוּל, כְּמוֹ: ״יָגוּד״, ״יָנוּד״ – מְלָכִים א יד, טו.

״יָרוּם״ – יְשַׁעְיָה ל, יח.

״יָשׁוּד״ – וּרְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים שָׁם: ״יָשׁוּד – יְשׁוֹדֵד״.

״יָשׁוּב״ – וַיִּקְרָא יג, טז.

וּכְשֶׁהוּא מִתְפַּעֵל אוֹ מַפְעִיל אֲחֵרִים הוּא כָּפוּל – בְּמַפְעִיל אֲחֵרִים אוֹ בְּהִתְפַּעֵל שֶׁהוּא מַרְאֶה הַפְּעוּלָּה בְּעַצְמוֹ, בִּשְׁבִיל רִבּוּי הַפְּעוּלָּה בָּאָה הַתֵּיבָה בִּשְׁלֵימוּת, אֲבָל בְּפוֹעֵל קַל שֶׁאֵין בָּזֶה רִבּוּי פְּעוּלָּה, תָּבֹא חֲסֵירָה בְּלֹא אוֹת הַכֶּפֶל (גו״א).

כְּמוֹ: ״יִתְגּוֹדֵד״ – יִרְמְיָה טז, ו.

״יִתְרוֹמֵם״ – דָּנִיֵּאל יא, לו.

״יִתְבּוֹלֵל״ – הוֹשֵׁעַ ז, ח. יְבָלְבֵל בַּגּוֹלָה בֵּין הָאוּמּוֹת (רש״י שם).

״יִתְעוֹדֵד״. וּבְלְשׁוֹן מַפְעִיל: ״יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד״ – תְּהִלִּים קמו, ט. לְשׁוֹן כֹּחַ (רש״י שם).

״לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו״ – יְשַׁעְיָה מט, ה. מִלְּשׁוֹן לְהָשִׁיב (ראה רש״י מיכה ב, ד).

״מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת״ – שָׁם נח, יב. כְּמוֹ מֵשִׁיב (רש״י שם).

״יְגוּדֶנּוּ״ הָאָמוּר כָּאן, אֵין לָשׁוֹן שֶׁיַּפְעִילוּהוּ אֲחֵרִים – שֶׁאָז הָיָה צָרִיךְ לְהִכָּתֵב כָּפוּל.

אֶלָּא כְּמוֹ: יָגוּד הֵימֶנּוּ. כְּמוֹ ״בָּנַי יְצָאוּנִי״ – יִרְמְיָה י, כ.

יָצְאוּ מִמֶּנִּי – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י שְׁמוֹת טו, ט. יְהוֹשֻׁעַ טו, יט. יְשַׁעְיָה טז, ט. שָׁם לה, א. יִרְמְיָה י, כ. שם כ, י. שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ה.

גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ – גְּדוּדִים יָגוּדוּ הֵימֶנּוּ, שֶׁיַּעַבְרוּ הַיַּרְדֵּן עִם אֲחֵיהֶם לַמִּלְחָמָה כָּל חָלוּץ עַד שֶׁנִּכְבְּשָׁה הָאָרֶץ – רְאֵה בַּמִּדְבָּר לב, כט. יְהוֹשֻׁעַ כב, א–ט.

וְהוּא יָגוּד עָקֵב – כָּל גְּדוּדָיו יָשׁוּבוּ עַל עֲקֵבָם – בְּרַשִׁ״י שִׁיר הַשִּׁירִים א, ח: ״יָשׁוּב עַל עֲקֵבָיו״.

לְנַחֲלָתָם שֶׁלָּקְחוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן – רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ כב, ט.

וְלֹא יִפָּקֵד מֵהֶם אִישׁ – כִּי אִם לֹא כֵּן, מַה חִידּוּשׁ יֵשׁ בַּדָּבָר שֶׁהַגְּדוּדִים יָשׁוּבוּ בַּחֲזָרָה לְנַחֲלָתָם.

עָקֵב – בְּדַרְכָּן וּבְמִסְלוֹתָם שֶׁהָלְכוּ יָשׁוּבוּ, כְּמוֹ ״וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ״ – תְּהִלִּים עז, כ. אֵין הַפְּסִיעוֹת נִיכָּרוֹת עַל הַמַּיִם (רש״י שם).

וְכֵן ״בְּעִקְּבֵי הַצֹּאן״ – שִׁיר הַשִּׁירִים א, ח. הִסְתַּכְּלִי בִּפְסִיעַת דֶּרֶךְ שֶׁהָלְכוּ הַצֹּאן וְהָעֲקֵבִים נִיכָּרִים, וְאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ לְכִי (רש״י שם). כְּלוֹמַר, כּוּלָּם לְשׁוֹן מִדְרָךְ כַּף רֶגֶל הֵם (רש״י תהלים עז, כ).

(כ) מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ׃

כ דְּאָשֵׁר טָבָא אַרְעֵהּ וְהוּא מְרַבְּיָא בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין׃

רש״י◄ **מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ•** מַאֲכָל הַבָּא מֵחֶלְקוֹ שֶׁל אָשֵׁר יְהֵא שָׁמֵן, שֶׁיִּהְיוּ זֵיתִים מְרֻבִּים בְּחֶלְקוֹ וְהוּא מוֹשֵׁךְ שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וְכֵן בֵּרְכוֹ מֹשֶׁה: ״וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ״, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּ׳מְנָחוֹת׳ (דף פה): פַּעַם אַחַת הֶצְרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן וְכוּ׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ׳ 316)

מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ (מט, כ) מְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק׳, שֶׁגְּאֻלַּת מִצְרַיִם הָיְתָה עַל יְדֵי בְּחִינַת אָשֵׁר, שֶׁהֲרֵי שָׁרַח בַּת אָשֵׁר הֶרְאֵתָה לְמֹשֶׁה הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר, וְאָז לָקַח אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וּבְלִי זֶה לֹא יָכְלוּ לָצֵאת, שֶׁהֲרֵי הִשְׁבִּיעַ אוֹתָם יוֹסֵף עַל כָּךְ. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף הַגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה תָּבוֹא עַל יְדֵי בְּחִינַת אָשֵׁר (כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת), הַיְינוּ הֶפְצַת מַעְיְנוֹת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, הַ׳שֶּׁמֶן׳ שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא עִנְיָנוֹ שֶׁל אָשֵׁר.

(כא) נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר׃

כא נַפְתָּלִי בְּאַרַע טָבָא יִתְרְמֵי עַדְבֵּהּ וְאַחֲסַנְתֵּהּ תְּהֵי מְעַבְּדָא פֵּירִין יְהוֹן מוֹדַן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן׃

רש״י◄ **אַיָּלָה שְׁלֻחָה•** זוֹ בִּקְעַת גִּינוֹסַר, שֶׁהִיא קַלָּה לְבַשֵּׁל פֵּרוֹתֶיהָ, כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁהִיא קַלָּה לָרוּץ, ״אַיָּלָה שְׁלֻחָה״, אַיָּלָה מְשֻׁלַּחַת לָרוּץ. **הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר•** כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: עַל מִלְחֶמֶת סִיסְרָא נִתְנַבֵּא: (שופטים ד) ״וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וְגוֹ׳״ וְהָלְכוּ שָׁם בִּזְרִיזוּת, וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ ״בָּעֲמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו״.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

בִּלְשׁוֹן לַעַז: **טרצי״ש** – traces, עֲקֵבוֹת. תורה כ

(כ) **מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ – מַאֲכָל** – כְּלוֹמַר, ״לַחְמוֹ״ פֵּירוּשוֹ מַאֲכָל, כִּי כָּל דְּבַר מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם [בְּדִלְעֵיל בְּרֵשׁ״י לא, נד] (רא״ם).

הַבָּא מֵחֶלְקוֹ שֶׁל אָשֵׁר – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״מֵאָשֵׁר״, מֵאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר (רא״ם).

יְהֵא שָׁמֵן – וְהַמַּאֲכָל יִהְיֶה שָׁמֵן בְּגָלַל רִיבּוּי הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּחֶלְקוֹ, כְּלוֹמַר, שֶׁהַמַּאֲכָלִים יִהְיוּ טְבוּלִים בְּשֶׁמֶן (הרבי). וְזֶה שֶׁבַּפָּסוּק נִכְתַּב ״שְׁמֵנָה״ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה, אַף שֶׁלֶּחֶם הוּא לְשׁוֹן זָכָר, מִפְּנֵי שֶׁלֶּחֶם בַּמִּקְרָא נִכְתַּב גַּם בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה (ראב״ע ורא״ם).

שֶׁיִּהְיוּ זֵיתִים מְרֻבִּים בְּחֶלְקוֹ, וְהוּא – חֶלְקוֹ שֶׁל אָשֵׁר.

מוֹשֵׁךְ שֶׁמֶן כְּמַעְיָן – וְלָכֵן הַמַּאֲכָלִים הַבָּאִים מֵחֶלְקוֹ יִהְיוּ שְׁמֵנִים כֵּיוָן שֶׁיִּטַּגְּנוּ אוֹתָם בְּשֶׁמֶן.

וְכֵן בֵּרְכוֹ מֹשֶׁה – דְּבָרִים לג, כד.

״וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ״ – שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן (רש״י שם). מֵהַמְּפוֹרָשׁ בְּבִרְכַּת מֹשֶׁה: ״וְטוֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ״, מֵבִיא הוֹכָחָה שֶׁגַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּבִרְכַּת יַעֲקֹב: ״מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ״, הַיְנוּ בְּגָלַל הַשֶּׁמֶן שֶׁיִּהְיֶה נוֹבֵעַ בְּאַרְצוֹ, וְלֹא שֶׁהָאֲדָמָה תּוֹצִיא תְּבוּאָה שְׁמֵנָה (משכיל לדוד).

כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמְנָחוֹת – פה, ב. הוּבָא גַּם בְּרַשֵּׁ״י דְּבָרִים שָׁם.

״פַּעַם אַחַת הֶצְרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן וְכוּ״ – ״מִינוּ לָהֶן פּוֹלְמוֹסְטוּס אֶחָד, אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ וְהָבֵא לָנוּ שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִיבּוֹא .. הָלַךְ לְגוּשׁ חָלָב, אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ אֵצֶל פְּלוֹנִי לַשָּׂדֶה הַלָּז, וּמְצָאוֹ שֶׁהָיָה עוֹזֵק תַּחַת זֵיתָיו, אָמַר לוֹ: יֵשׁ לְךָ שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִיבּוֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ? אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁאֲסַיֵּם מְלַאכְתִּי, הִמְתִּין עַד שֶׁסִּיֵּם מְלַאכְתּוֹ. לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם מְלַאכְתּוֹ, הִפְשִׁיל כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו וְהָיָה מְסַקֵּל וּבָא בַּדֶּרֶךְ, אָמַר לוֹ: יֵשׁ לְךָ שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִיבּוֹא? כִּמְדוּמֶה אֲנִי שֶׁשְּׁחוֹק שָׂחֲקוּ בִּי הַיְּהוּדִים. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְעִירוֹ, הוֹצִיאָה לוֹ שִׁפְחָתוֹ קוּמְקְמוֹס שֶׁל חַמִּין וְרָחַץ בּוֹ יָדָיו וְרַגְלָיו, הוֹצִיאָה לוֹ סֵפֶל שֶׁל זָהָב מְלֵיאָה שֶׁמֶן וְטָבַל בּוֹ יָדָיו וְרַגְלָיו, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְטוֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ. לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, מָדַד לוֹ שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִיבּוֹא. אָמַר לוֹ: כְּלוּם אַתָּה צָרִיךְ לְיוֹתֵר? אָמַר לוֹ: הֵן, אֶלָּא שֶׁאֵין לִי דָּמִים. אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה רוֹצֶה לִיקַּח קַח, וַאֲנִי אֵלֵךְ עִמְּךָ וְאֶטּוֹל דָּמָיו, מָדַד לוֹ שֶׁמֶן בִּשְׁמוֹנָה עָשָׂר רִיבּוֹא. אָמְרוּ: לֹא הִנִּיחַ אוֹתוֹ הָאִישׁ לֹא סוּס וְלֹא פֶּרֶד וְלֹא גָּמָל וְלֹא חֲמוֹר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא שִׁכְּרוֹ״. תורה כא

(כא) **אַיָּלָה שְׁלֻחָה – זוֹ בִּקְעַת גִּנוֹסַר** – בִּקְעַת יַם כִּנֶּרֶת (ראה מגילה ו, א), שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל נַפְתָּלִי (יהושע יט, לח).

שֶׁהִיא קַלָּה לְבַשֵּׁל פֵּרוֹתֶיהָ – מְמַהֶרֶת לְהוֹצִיא פֵּירוֹת.

כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁהִיא קַלָּה לָרוּץ. אַיָּלָה שְׁלֻחָה. אַיָּלָה מְשֻׁלַּחַת – מִלְּשׁוֹן מְשׁוּחְרֶרֶת, שֶׁאֵין מְעַכֵּב עַל יָדָהּ (ספר הזכרון).

לָרוּץ. הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר – כְּתַרְגּוּמוֹ – ״יְהוֹן מוֹדַן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן״. כְּלוֹמַר, כָּל הָרוֹאֶה וְאוֹכֵל פֵּירוֹתֶיהָ יִהְיֶה מוֹדֶה וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, וּכְאִילּוּ אָמַר: הַנּוֹתֵן לוֹמַר אִמְרֵי שָׁפֶר (רא״ם).

דָּבָר אַחֵר: עַל מִלְחֶמֶת סִיסְרָא נִתְנַבֵּא, ״וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וְגוֹ׳״ – שׁוֹפְטִים ד, ו. דִּבּוֹרָה אָמְרָה לְבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם (מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי) שֶׁיֶּאֱסוֹף עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּזְבוּלוּן. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁם נִזְכַּר גַּם זְבוּלוּן, הֶבִיאוֹ רַשֵּׁ״י רַק כְּפֵירוּשׁ שֵׁנִי.

וְהָלְכוּ שָׁם בִּזְרִיזוּת – רְאֵה ׳קֹהֶלֶת רַבָּה׳ ג, טו שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם שֶׁשֻּׁלַּח נֶאֱסְפוּ וְעָשׂוּ מִלְחָמָה.

וְכֵן נֶאֱמַר שָׁם – ה, טו.

לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ: ״בָּעֲמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו״ – מַשְׁמַע שֶׁמְּפָרֵשׁ כֵּן עַל בָּרָק, שֶׁהָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתָהּ שֶׁל דְּבוֹרָה. אֲבָל רְאֵה

הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר• עַל־יָדָם שָׁרוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק שִׁירָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל יוֹם קְבוּרַת יַעֲקֹב: כְּשֶׁעֶרְעֵר עֵשָׂו עַל הַמְּעָרָה, בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף יג), **וְתַרְגּוּמוֹ: ׳יִתְרְמֵי עַדְבֵּיהּ׳, יִפֹּל חֶבְלוֹ וְהוּא יוֹדֶה עַל חֶלְקוֹ אֲמָרִים נָאִים וְשֶׁבַח.**

(כב) **בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר:**

כב בְּרִי דְיִסְגֵּי יוֹסֵף בְּרִי דְיִתְבָּרַךְ כְּגַפָּן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְּמַיָּא תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי יְקַבְּלוּן חוּלָקָא וְאַחֲסַנְתָּא:

רש״י◄ **בֶּן פֹּרָת•** בֶּן חֵן, וְהוּא לָשׁוֹן אֲרַמִּי: אַפְּרָיָן נְמְטַיֵּהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּסוֹף ׳בָּבָא מְצִיעָא׳ (דף קיח)**• בֶּן פֹּרָת עַלֵי־עָיִן•** חִנּוּ נָטוּי עַל הָעַיִן הָרוֹאָה אוֹתוֹ. **בָּנוֹת צָעֲדָה עַלֵי־שׁוּר•** בְּנוֹת מִצְרַיִם הָיוּ צוֹעֲדוֹת עַל הַחוֹמָה לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ, וּ׳בָנוֹת׳ הַרְבֵּה, צָעֲדָה כָּל אַחַת וְאַחַת בְּמָקוֹם שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ מִשָּׁם (דָּבָר אַחֵר, בֶּן צָרִיךְ לוֹמַר, כִּי לְפִרוּשׁ רִאשׁוֹן הוּא שׁוּר, חוֹמָה וְקַל לְהָבִין). ״עֲלֵי־שׁוּר״, עַל רְאִיָּתוֹ, כְּמוֹ: (במדבר כד) ״אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב״, וּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים, וְזֶה נוֹטֶה לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא. **פֹּרָת•** תָּי״ו שֶׁבּוֹ הוּא תִּקּוּן הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ: (קהלת ג) ״עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם״.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

רַשׁ״י שָׁם: ״וְיִשָּׁשְׂכָר כֵּן בָּרָק – וּשְׁאָר הָעָם שֶׁל יִשָּׂשְׂכָר כֵּן הֵם עִם בָּרָק לְכָל אֲשֶׁר יְצַוֶּה, בָּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו – שֻׁלְּחָם בְּכָל שְׁלִיחוּתוֹ, וְלָאֶסוֹף אֶת הָעָם, וּלְכָל צָרְכֵי הַמִּלְחָמָה״. דְּהַיְנוּ שֶׁזֶּה מוּסָב עַל בְּנֵי יִשָּׂשְׂכָר שֶׁנִּשְׁלְחוּ עַל־יְדֵי בָּרָק. וְאוּלַי מִשּׁוּם כָּךְ אוֹמֵר כָּאן רַשׁ״י: ״נֶאֱמַר שָׁם לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ״, וְלֹא שֶׁנֶּאֱמַר כֵּן עַל בָּרָק שֶׁמִּשֵּׁבֶט נַפְתָּלִי.

״הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר״, עַל־יָדָם – הָאֲלָפִים שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בַּמִּלְחָמָה מִשֵּׁבֶט נַפְתָּלִי.

שָׁרוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק שִׁירָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל יוֹם קְבוּרַת יַעֲקֹב כְּשֶׁעֶרְעֵר עֵשָׂו עַל הַמְּעָרָה, בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה – יג, א. שֶׁכְּשֶׁעֵשָׂו בִּיקֵּשׁ לְהַרְאוֹת לוֹ שְׁטַר מְכִירַת חֶלְקוֹ בַּמְּעָרָה, וְהִתְבָּרֵר שֶׁזֶּה נִשְׁאַר בְּמִצְרַיִם, שֶׁלְּחוּ אֶת נַפְתָּלִי לְמִצְרַיִם לַהֲבִיאוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהוּא קַל לָרוּץ כְּאַיָּלָה, וְ״אַל תִּקְרֵי אִמְרֵי שֶׁפֶר אֶלָּא אִמְרֵי סֵפֶר״, שְׁטַר מְכִירָה. כְּלוֹמַר, יַעֲקֹב מִתְנַבֵּא כָּאן עַל סִיפּוּר קְבוּרָתוֹ, שֶׁנַּפְתָּלִי רָץ כְּאַיָּלָה בִּשְׁבִיל לְזָרֵז אֶת קְבוּרָתוֹ. אֶלָּא שֶׁרַשׁ״י הֵבִיא פֵּירוּשׁ זֶה רַק בַּסּוֹף, מִשּׁוּם שֶׁבְּפוֹעַל לֹא נַפְתָּלִי זֵרֵז אֶת קְבוּרַת אָבִיו, אֶלָּא חוּשִׁים בֶּן דָּן בִּהְרָגוֹ אֶת עֵשָׂו. אִם כִּי יֵשׁ מַעֲלָה לְפֵירוּשׁ זֶה עַל שְׁאָר הַפֵּירוּשִׁים, שֶׁ״נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלוּחָה״ מוּסָב עַל נַפְתָּלִי עַצְמוֹ כְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב, וְלֹא עַל שֵׁבֶט נַפְתָּלִי כִּשְׁאָר הַפֵּירוּשִׁים.

וְתַרְגּוּמוֹ – שֶׁל כָּל הַפָּסוּק.

״יִתְרְמֵי עַדְבֵּיהּ״ – יִפֹּל חֶבְלוֹ – בְּאֶרֶץ טוֹבָה.

וְהוּא יוֹדֶה עַל חֶלְקוֹ אֲמָרִים נָאִים וְשֶׁבַח – כָּךְ יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת פֵּירוּשׁ הַתַּרְגּוּם לְ״הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר״ לְפֵירוּשׁוֹ בְּ״אַיָּלָה שְׁלוּחָה״. וּמַה שֶּׁלִּפְנֵי כֵּן הֵבִיא רַשׁ״י אֶת פֵּירוּשׁ הַתַּרְגּוּם, זֶהוּ לְפֵירוּשׁ רַשׁ״י שֶׁהַכַּוָּנָה עַל־פִּירוֹת גִּינּוֹסָר, וְרַשׁ״י מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם לְ״הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפֶר״, לְהֶמְשֵׁךְ פֵּירוּשׁוֹ, וְלֹא שֶׁכֵּן הוּא פֵּירוּשׁ הַתַּרְגּוּם (שפ״ח). וּרְאֵה רַשׁ״י דְּבָרִים לג, יט: ״זְבוּלֻן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת״ (שופטים ה יח), מִשּׁוּם דְּ״נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה״, שֶׁהָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלֻן עַל חֶלְקוֹ: לְאָחִי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים [וְלִי נָתַתָּ הָרִים וּגְבָעוֹת]״. תורה כב

(כב) **בֶּן פֹּרָת – בֶּן חֵן. וְהוּא** – פּוֹרָת.

לְשׁוֹן אֲרַמִּי: ״אַפְּרְיוֹן נַמְטְיֵהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן״, בְּסוֹף בָּבָא מְצִיעָא – קיט, א. וּבְרַשׁ״י שָׁם: ״יְקַבֵּל חֵן מֵאִתָּנוּ עַל דָּבָר זֶה״, ״אַפְּרְיוֹן – חֵן שֶׁלָּנוּ״. וּרְאֵה רַשׁ״י שְׁמוּאֵל א א, א: ״אֶפְרָתִי – אָדָם חָשׁוּב, כְּמוֹ אַפְּרְיוֹן נַמְטְיֵהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, לְשׁוֹן חֵן״.

בֶּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן – חִנּוּ נָטוּי עַל הָעַיִן הָרוֹאָה אוֹתוֹ – וּרְאֵה רַשׁ״י שׁוֹפְטִים ט, יב, שֶׁמְּפָרְשׁוֹ כְּפֵירוּשׁ תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס: ״בְּגוֹפֶן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְּמַיָּא״.

בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר – בְּנוֹת מִצְרַיִם הָיוּ צוֹעֲדוֹת (עַל הַחוֹמָה) – מְפָרֵשׁ ״שׁוּר״ מִלְּשׁוֹן חוֹמָה״. אַף בַּהֶמְשֵׁךְ מְפָרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁ״שׁוּר״ פֵּירוּשׁוֹ רְאִיָּה. וְאָכֵן בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים וְכֵן הָרְאֵ״ם לֹא גּוֹרְסִים כָּאן ״עַל הַחוֹמָה״, וְכֵן מִשְׁמַע מִלְּשׁוֹן רַשׁ״י בַּהֶמְשֵׁךְ שֶׁכָּתַב ״בְּמָקוֹם שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ״.

לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ – תְּחִילָּה מְפָרֵשׁ אֶת הָעִנְיָן, וְאַחַר־כָּךְ יְפָרֵשׁ אֶת הַמִּלִּים.

״בָּנוֹת״ הַרְבֵּה – ״בָּנוֹת״ לְשׁוֹן רַבִּים.

״צָעֲדָה״ כָּל אַחַת וְאַחַת בְּמָקוֹם שֶׁתּוּכַל לִרְאוֹתוֹ מִשָּׁם – לָכֵן נָקֵט ״צָעֲדָה״ בִּלְשׁוֹן יָחִיד, אַף שֶׁנִּזְכַּר תְּחִילָּה ״בָּנוֹת״ בִּלְשׁוֹן רַבִּים.

״עֲלֵי שׁוּר״ – בִּדְפוּס רִאשׁוֹן: ״דָּבָר אַחֵר, עֲלֵי שׁוּר״. מִשּׁוּם שֶׁגּוֹרֵס תְּחִילָּה ״עַל הַחוֹמָה״, דְּהַיְנוּ שֶׁ״שׁוּר״ הַיְנוּ חוֹמָה, וְכָאן מְפָרֵשׁ פֵּירוּשׁ אַחֵר שֶׁ״שׁוּר״ הוּא לְשׁוֹן רְאִיָּה. אַךְ גִּירְסָא זוֹ צְרִיכָה עִיּוּן, שֶׁכֵּן גַּם בְּפֵירוּשׁ הָרִאשׁוֹן כָּתַב רַשׁ״י ״לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ״, וּמֵהֵיכָן לָקַח לְפָרֵשׁ כֵּן?

עַל רְאִיָּתוֹ – ״שׁוּר״ מִלְּשׁוֹן רְאִיָּה.

כְּמוֹ ״אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב״ – בַּמִּדְבָּר כד, יז. לְשׁוֹן רְאִיָּה. וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י דְּבָרִים כט, יח. שְׁמוּאֵל א ט, ז. יְשַׁעְיָה נז, ט. יִרְמְיָה ג, יז. ה, כו. ז, כד. הוֹשֵׁעַ יג, ז. תְּהִלִּים ה, ט. נד, ז. אִיּוֹב לו, כד. לז, ג.

וּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים – רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה צח, יח: ״בֶּן פּוֹרָת יוֹסֵף״ – בֵּן שֶׁהֵפֵר לְאֶחָיו, בֵּן שֶׁהֵפְרוּ לוֹ אֶחָיו, בֵּן שֶׁהֵפֵר לַאֲדוֹנָתוֹ, בֵּן שֶׁהֵפְרָה לוֹ אֲדוֹנָתוֹ. ״בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר וגו׳״ – אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא יוֹסֵף לִמְלוֹךְ עַל מִצְרַיִם הָיוּ בָּנוֹת מְלָכִים מְצִיצוֹת

שור • כְּמוֹ לָשׁוּר, דָּבָר אַחֵר: "עַלֵּי־שׁוּר", בִּשְׁבִיל לָשׁוּר. וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: "בָּנוֹת צָעֲדָה עַלֵּי־שׁוּר", ׳תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי וְכוּ׳", וְכָתַב "בָּנוֹת" עַל שֵׁם בְּנוֹת מְנַשֶּׁה, בְּנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁנָּטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי עֲבָרֵי הַיַּרְדֵּן. ׳בְּרִי דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף׳, "פֹּרָת", לְשׁוֹן פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה בּוֹ הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלָּשׁוֹן: בְּשָׁעָה שֶׁבָּא עֵשָׂו לִקְרַאת יַעֲקֹב, בְּכֻלָּן קִדְּמוּ הָאִמָּהוֹת לָלֶכֶת לִפְנֵי בְּנֵיהֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת, וּבְרָחֵל כְּתִיב: "נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ". אָמַר יוֹסֵף: ׳רָשָׁע זֶה, עֵינוֹ רָמָה, שֶׁמָּא יִתֵּן עֵינָיו בְּאִמִּי׳, יָצָא לְפָנֶיהָ וְשִׁרְבֵּב קוֹמָתוֹ לְכַסּוֹתָהּ, וְהוּא שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו: "בֵּן פֹּרָת", הִגְדַּלְתָּ עַצְמְךָ, יוֹסֵף, "עַלֵּי־עָיִן" שֶׁל עֵשָׂו, לְפִיכָךְ, זָכִיתָ לִגְדֻלָּה. **בָּנוֹת צָעֲדָה עַלֵּי־שׁוּר** • לְהִסְתַּכֵּל בְּךָ בְּצֵאתְךָ עַל מִצְרַיִם. וְעוֹד דְּרָשׁוּהוּ לְעִנְיָן שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בְּזַרְעוֹ עַיִן הָרָע, וְאַף כְּשֶׁבֵּרַךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, בֵּרְכָם כְּדָגִים, שֶׁאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

עָלָיו דֶּרֶךְ הַחֲרַכִּין, וְהָיוּ מַשְׁלִיכוֹת עָלָיו שֵׁירִין וְקַטְלִין וּנְזָמִים וְטַבָּעוֹת כְּדֵי שֶׁיִּתְּלֶה עֵינָיו וְיַבִּיט בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא הָיָה מַבִּיט בָּהֶן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אַתָּה לֹא תְּלִיתָ אֶת עֵינְךָ וְהִבַּטְתָּ בָּהֶן, חַיֶּיךָ שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לִבְנוֹתֶיךָ [בְּנוֹת צְלָפְחָד] צְעִידָה בַּתּוֹרָה, מַהוּ צְעִידָה? פָּרָשָׁה".

וְזֶה נוֹטֶה לְיִשּׁוּב הַמִּקְרָא. פֹּרָת – מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ כָּאן אֶת תֵּיבַת "פּוֹרָת" רַק עַתָּה, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁתְּחִילָּה פֵּרֵשׁ אֶת מַשְׁמָעוּת הַפָּסוּק, כּוֹלֵל פֵּירוּשׁ הַתֵּיבוֹת, וְכָעֵת מְפָרֵשׁ אֶת תֵּיבוֹת הַפָּסוּק עַל דִּקְדּוּקָן.

תְּי"ו שֶׁכּוֹ הוּא תִּקּוּן הַלָּשׁוֹן – שֶׁכֵּן הַשּׁוֹרֶשׁ הוּא "פר".

כְּמוֹ "עַל דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם" – קֹהֶלֶת ג, יח. וּפֵירוּשׁוֹ: עַל דְּבַר בְּנֵי הָאָדָם. אֲבָל רְאֵה רַשִׁ"י שְׁמוֹת טו, ב, שֶׁהַתִּי"ו שֶׁל "דִּבְרַת" הוּא מִצַּד הַדְּבִיקוּת לִ"בְנֵי הָאָדָם".

שׁוּר – כְּמוֹ לָשׁוּר – כִּי "שׁוּר" הִיא תֵּיבַת מָקוֹר, וְהַמָּקוֹר לְעוֹלָם הוּא בְּתוֹסֶפֶת אוֹתִיּוֹת בכל"מ (רא"ם).

עֲלֵי שׁוּר – בִּשְׁבִיל – "עֲלֵי" כְּמוֹ "עַל", שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בִּשְׁבִיל.

לָשׁוּר – לְאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁ"שׁוּר" זֶה "כְּמוֹ לָשׁוּר", כָּעֵת יָכוֹל לְפָרֵשׁ שֶׁ"עֲלֵי שׁוּר" זֶה "בִּשְׁבִיל לָשׁוּר". לִפְנֵי כֵּן פֵּירֵשׁ אֶת פֵּירוּשׁ הַתֵּיבוֹת ("עֲלֵי שׁוּר" – "עַל רְאִיָּתוֹ") לְפִי מַשְׁמָעוּתָן, וְכָעֵת מְפָרְשָׁן עַל דִּקְדּוּקָן.

וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: "בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר" – "תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי וְכוּ׳" – שְׁנֵי שְׁבָטִים יֵצְאוּ מִבָּנָיו שֶׁיִּקְבְּלוּ חֵלֶק וִירוּשָׁה.

וְכָתַב "בָּנוֹת", עַל שֵׁם בְּנוֹת מְנַשֶּׁה, בְּנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁנָּטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי עֲבָרֵי הַיַּרְדֵּן – שֶׁכֵּן חֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָטַל חֵלֶק בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בִּימֵי מֹשֶׁה, וּבֵינֵיהֶם הָיוּ בְּנֵי מָכִיר, וּצְלָפְחָד הָיָה מִבְּנֵי מָכִיר, וְאַחַר־כָּךְ בָּאוּ לְבַקֵּשׁ מִיהוֹשֻׁעַ חֵלֶק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ פֶּרֶק יז. וְכָךְ פֵּירוּשׁ הַפָּסוּק: "בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר", זֶה הַיַּרְדֵּן שֶׁנַּעֲשָׂה כַּחוֹמָה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ, וְאָמַר לוֹ יַעֲקֹב לְיוֹסֵף: בְּנוֹתֶיךָ נוֹטְלוֹת כָּאן וְכָאן (תנחומא פנחס סי׳ ט).

"בְּרִי דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף" – כָּךְ מְתַרְגֵּם אוּנְקְלוֹס אֶת "בֵּן פּוֹרָת יוֹסֵף" – בְּנִי שֶׁיִּרְבֶּה יוֹסֵף.

"פֹּרָת" לְשׁוֹן פְּרִיָּה וּרְבִיָּה – וְלָכֵן תִּרְגֵּם "דְּיִסְגֵּי".

וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה בּוֹ הַמִּתְיַשְּׁבִים עַל הַלָּשׁוֹן – בְּרֵאשִׁית רַבָּה צח, יח.

בְּשָׁעָה שֶׁבָּא עֵשָׂו לִקְרַאת יַעֲקֹב, בְּכֻלָּן קָדְמוּ הָאִמָּהוֹת לָלֶכֶת לִפְנֵי בְּנֵיהֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת, וּבְרָחֵל כְּתִיב – לְעֵיל לג, ז.

"נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ", אָמַר יוֹסֵף: רָשָׁע הַזֶּה עֵינוֹ רָמָה, שֶׁמָּא יִתֵּן – בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן: "יִתְּלֶה".

עֵינָיו בְּאִמִּי – שֶׁהִיא יְפַת תּוֹאַר (רש"י שם).

יָצָא לְפָנֶיהָ וְשִׁרְבֵּב קוֹמָתוֹ – הִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ.

לְכַסּוֹתָהּ – בְּרַשִׁ"י שָׁם: "אֲעֲמוֹד כְּנֶגְדָּהּ וַאֲעַכְּבֶנּוּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ".

וְהוּא שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו: "בֵּן פֹּרָת", הִגְדַּלְתָּ עַצְמְךָ – בְּכָךְ שֶׁשִּׁרְבֵּב קוֹמָתוֹ. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "פּוֹרָת", מִלְּשׁוֹן הַגְדָּלָה.

"יוֹסֵף – וְאַחַר־כָּךְ חָזַר שׁוּב "בֵּן פּוֹרָת", לְהַדְגִּשׁת הָעִנְיָן.

.. עֲלֵי עָיִן" שֶׁל עֵשָׂו, לְפִיכָךְ זָכִית לִגְדֻלָּה – בְּרַשִׁ"י שָׁם: "מִכָּאן זָכָה יוֹסֵף לִבְרָכַת עֲלֵי עָיִן".

"בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר", לְהִסְתַּכֵּל בְּךָ בְּצֵאתְךָ עַל מִצְרַיִם – לִשְׁלוֹט, כִּדְלְעֵיל מא, מה: "וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם". וְזוֹ הַגְּדוּלָּה שֶׁזָּכָה בָּהּ. לְפִי הַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן: "בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר" – "לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ", וְאִילוּ לְפֵירוּשׁ זֶה – לְהִסְתַּכֵּל בִּגְדוּלָּתוֹ.

וְעוֹד דְּרָשׁוּהוּ – סוֹטָה לו, ב.

לְעִנְיָן שֶׁלֹּא [תִּ]שְׁלֹט – כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן.

בְּזַרְעוֹ עַיִן הָרָע – בְּגְמָרָא שָׁם: "אַל תִּקְרֵי עֲלֵי עַיִן, אֶלָּא עוֹלֵי עַיִן", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "עוֹלִין עַל הָעַיִן, וְאֵין הָעַיִן עוֹלָה עֲלֵיהֶם". וּבְרַשִׁ"י בְּרָכוֹת כ, א: "מְסוּלָּקִין מִן הָעַיִן שֶׁאֵינָהּ שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן". וּבְרַשִׁ"י שָׁם נה, ב: "שֶׁלִּיטִין עַל הָעַיִן וְלֹא הָעַיִן עוֹלָה בָּהֶן". וּבְרַשִׁ"י בָּבָא מְצִיעָא פד, א: "עוֹלִין מִלְּמַעְלָה מִן הָעַיִן וְהִיא מִלְּמַטָּה, שֶׁאֵין הָעַיִן יְכוֹלָה לִשְׁלוֹט בָּהֶן".

וְאַף כְּשֶׁבֵּרַךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, בֵּרְכָם כַּדָּגִים שֶׁאֵין עַיִן הָרָע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם – כִּדְלְעֵיל מח, טז וּבְרַשִׁ"י שָׁם. אֶלָּא שֶׁשָּׁם בֵּירֵךְ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם בִּלְבָד, וְכָאן בֵּירֵךְ אֶת יוֹסֵף עַל זַרְעוֹ בִּכְלָל (אַף אֵלּוּ שֶׁיִּוָּלְדוּ לוֹ אַחַר־כָּךְ אִם יִוָּלְדוּ), אוֹ שֶׁשָּׁם הַבְּרָכָה הָיְתָה מִצַּדָּם, וְכָאן הַבְּרָכָה הָיְתָה מִצַּד יוֹסֵף. וּבַ"בְּאֵר בַּשָּׂדֶה" כָּתַב, שֶׁשָּׁם הַבְּרָכָה הָיְתָה שֶׁלֹּא תִּשְׁלוֹט בָּהֶם עַיִן הָרָע מִצַּד רִבּוּיָם, וְכָאן מִצַּד גְּדֻלָּתָם. תורה כג

(כג) **וַיְמָרֲרֵהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים:**

כג **וְאִתְמַרְרוּ יָתֵהּ וְנַקְּמוּהִי וְאָעִיקוּ לֵהּ גֻּבְרִין גְּבָרִין בַּעֲלֵי פַלְגוֹתָא:**

רש״י◄ **וַיְמָרֲרֵהוּ וָרֹבּוּ** • וַיְמָרְרוּהוּ אֶחָיו, וַיְמָרְרוּהוּ פּוֹטִיפַר וְאִשְׁתּוֹ לְאָסְרוֹ, לְשׁוֹן: ״וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם״. **וָרֹבּוּ** • נַעֲשׂוּ לוֹ אֶחָיו אַנְשֵׁי רִיב, וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן פָּעֳלוֹ, שֶׁאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִינָּקֵד: וָרָבוּ, כְּמוֹ: ״הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ וְגוֹ׳״, וְאַף אִם לְשׁוֹן רְבִיַּת חִצִּים הוּא, כֵּן הָיָה לוֹ לִינָּקֵד, וְאֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן פָּעֳלוֹ, כְּמוֹ: (ירמיה ב) ״שֹׁמוּ שָׁמַיִם״, שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּשָׁמוּ, וְכֵן ״רֹמוּ מְעַט״, שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּרְמוּ, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן הוּרְמוּ וְהוּשְׁמוּ, עַל יְדֵי אֲחֵרִים. וּלְשׁוֹן שֹׁמוּ, רֹמוּ, רֹבוּ, מֵאֲלֵיהֶם הוּא, הֵם מְשׁוֹמְמִים אֶת עַצְמָם, נִתְרוֹמְמוּ מֵעַצְמָם, נַעֲשׂוּ אַנְשֵׁי רִיב. וְכֵן: ״דֹּמוּ יוֹשְׁבֵי אִי״, כְּמוֹ נָדַמוּ, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: ״וְנַקְּמוּהִי״. **בַּעֲלֵי חִצִּים** • שֶׁלְּשׁוֹנָם כְּחֵץ, וְתַרְגּוּמוֹ: ״מָרֵי פַלְגּוֹתָא״, לְשׁוֹן: ״וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה״, אוֹתָן שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לַחֲלֹק עִמּוֹ נַחֲלָה.

(כד) **וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל:**

כד **וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ עַל דְּקַיָּם אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא וְשַׁוִּי בְּתוּקְפָא רוּחֲצָנֵהּ בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי וְאַחֲסִין מַלְכוּתָא וּתְקִיף דָּא חֲוַת לֵהּ מִן קֶדֶם אֵל תַּקִּיפָא דְּיַעֲקֹב דִּי בְּמֵימְרֵהּ זַן אֲבָהָן וּבְנִין זַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל:**

רש״י◄ **וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ** • נִתְיַשְּׁבָה בְּחֹזֶק. **קַשְׁתּוֹ** • חָזְקוֹ. **וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו** • זוֹ הִיא נְתִינַת טַבַּעַת עַל יָדוֹ, לְשׁוֹן: ״זָהָב מוּפָז״. זֹאת הָיְתָה לוֹ מִידֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁהוּא אֲבִיר יַעֲקֹב, וּמִשָּׁם עָלָה לִהְיוֹת ״רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל״,

---

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כג) **וַיְמָרֲרֵהוּ וָרֹבּוּ** – **״וַיְמָרְרֵהוּ״ אֶחָיו, ״וַיְמָרְרֵהוּ״ פּוֹטִיפַר וְאִשְׁתּוֹ לְאָסְרוֹ** – הִזְכִּיר גַּם אֶת אֶחָיו וְגַם אֶת פּוֹטִיפַר וְאִשְׁתּוֹ, מִשּׁוּם שֶׁכָּתוּב סְתָם ״וַיְמָרְרֵהוּ״, וְאִם כֵּן הֲרֵי זֶה כּוֹלֵל כָּל מִי שֶׁמֵּרַר אֶת חַיָּיו, וְהֵם אֵלּוּ שֶׁהִזְכִּירָם.

לְשׁוֹן ״וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם״ – שְׁמוֹת א, יד. כְּלוֹמַר, חֲסֵרָה כָּאן תֵּיבַת ״חַיָּיו״, וּכְאִילּוּ אָמַר: ״וַיְמָרְרוּ אֶת חַיָּיו״.

וָרֹבּוּ – **נַעֲשׂוּ לוֹ אֶחָיו אַנְשֵׁי רִיב** – רְאֵה רַשִׁ״י תְּהִלִּים נח, ד שֶׁ״וָרֹבּוּ״ הוּא ״לְשׁוֹן נִפְעָלוֹ״.

וְאֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן פָּעֳלוֹ – שֶׁרָבוּ עִמּוֹ.

שֶׁאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִנָּקֵד: ״וָרָבוּ״, כְּמוֹ ״הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ וְגוֹ׳״ – בַּמִּדְבָּר כ, יג.

וְאַף אִם לְשׁוֹן רְבִיַּת חִצִּים הוּא – כְּמוֹ ״רוֹבֶה קֶשֶׁת״. כְּלוֹמַר, שֶׁיָּרוּ בּוֹ חִצִּים.

כָּךְ הָיָה לוֹ לְהִנָּקֵד – ״וָרָבוּ״.

וְאֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן פָּעֳלוֹ, כְּמוֹ: ״שֹׁמוּ שָׁמַיִם״ – יִרְמְיָה ב, יב.

שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּשַׁמוּ, וְכֵן ״רֹמוּ מְעַט״ – אִיּוֹב כד, כד. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״נִסְתַּלְּקוּ מִן הָעוֹלָם כִּמְעַט רֶגַע״.

שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוּרְמוּ, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן הוּרְמוּ וְהוּשַׁמוּ עַל־יְדֵי אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן ״שֹׁמוּ״, ״רֹמוּ״, ״רֹבּוּ״, מֵאֲלֵיהֶם הוּא, מְשׁוֹמְמִים אֶת עַצְמָם – כְּלוֹמַר, הַשָּׁמַיִם מְשׁוֹמְמִים אֶת עַצְמָם. וּרְאֵה רַשִׁ״י יִרְמְיָה שָׁם: ״כְּמוֹ הִשְׁתּוֹמְמוּ, וְהוּא לְשׁוֹן צִיווּי״.

נִתְרוֹמְמוּ מֵעַצְמָם, נַעֲשׂוּ אַנְשֵׁי רִיב – רְאֵה גַּם רַשִׁ״י תְּהִלִּים נח, ד: ״כּוּפְלָן לְשׁוֹן נִפְעָלוֹ״.

וְכֵן ״דֹּמוּ יוֹשְׁבֵי אִי״ – יְשַׁעְיָה כג, ב.

כְּמוֹ נָדַמוּ – וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״הִתְאַבְּלוּ וּשְׁבוּ דּוֹמִים יוֹשְׁבֵי אִי הַיָּם״.

וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: ״וְנַקְּמוּהִי״ – כְּלוֹמַר, מִלְּשׁוֹן נְקָמָה וְרִיב.

בַּעֲלֵי חִצִּים – שֶׁלְּשׁוֹנָם כַּחֵץ – כְּלוֹמַר, בַּעֲלֵי לָשׁוֹן הָרָע שֶׁבְּאֶחָיו. לָשׁוֹן הָרָע נִמְשָׁלָה לִירִיַּת חֵץ, כְּשֵׁם שֶׁיּוֹרִים בְּחֵץ כָּאן וְהוּא הוֹרֵג בְּמָקוֹם אַחֵר, כָּךְ לָשׁוֹן הָרָע מְדַבְּרִים בָּהּ כָּאן וְהִיא מַזִּיקָה בְּמָקוֹם אַחֵר (ע״פ ב״ר צח, יט).

וְתַרְגּוּמוֹ – ״בַּעֲלֵי פַלְגּוּתָא״. וּבְרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כד, ח גּוֹרֵס כָּאן: ״מָרֵי פְּלוּגְתָּא״.

מָרֵי – וְכֵן הוּא בְּרַשִׁ״י בַּמִּדְבָּר כד, ח. אֲבָל בְּאונְקְלוֹס שֶׁלְּפָנֵינוּ: ״בַּעֲלֵי״.

פַּלְגּוֹתָא – בְּרַשִׁ״י שָׁם: ״פְּלוּגְתָּא״.

לְשׁוֹן ״וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה״ – בַּמִּדְבָּר לא, לו. כְּלוֹמַר, מִלְּשׁוֹן חֲלוּקָה וַחֲצִיָּה (רש״י במדבר כד, ח).

אוֹתָן שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לַחֲלוֹק עִמּוֹ נַחֲלָה – וְהַיְנוּ אֶחָיו. תורה כד

(כד) **וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן (קַשְׁתּוֹ)** – בִּדְפוּס ראשון – אֵינוֹ.

נִתְיַשְּׁבָה בְּחֹזֶק – כְּלוֹמַר, שֶׁנִּצַּח אֶת אֶחָיו הַ״בַּעֲלֵי חִצִּים״, וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ.

קַשְׁתּוֹ – חָזְקוֹ – אוּלַי הַכַּוָּנָה שֶׁמַּלְכוּתוֹ הִתְיַשְּׁבָה בְּחוֹזֶק.

וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו – זוֹ הִיא נְתִינַת טַבַּעַת עַל יָדוֹ – מִפַּרְעֹה, כְּדִלְעֵיל מא, מב, וּבְרַשִׁ״י שָׁם: שֶׁהוּא סִימָן לִגְדוּלָּה.

לְשׁוֹן ״זָהָב מוּפָז״ – מְלָכִים א י, יח. וּבְרַשִׁ״י שָׁם: ״מַבְהִיק כְּמַרְגָּלִית״. כְּלוֹמַר יָדָיו שֶׁל יוֹסֵף הָיוּ מַבְהִיקוֹת לְאַחַר נְתִינַת הַטַּבַּעַת.

זֹאת הָיְתָה לוֹ – מַה שֶׁנִּתְיַשְּׁבָה בְּחוֹזֶק קַשְׁתּוֹ, וְגַם מַה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הַטַּבַּעַת מִידֵי פַרְעֹה (רא״ם).

״מִידֵי״ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – כַּמְּפוֹרָשׁ לְקַמָּן פָּסוּק כה: ״מֵאֵל אָבִיךָ״.

שֶׁהוּא ״אֲבִיר יַעֲקֹב״ – תְּקָפוֹ שֶׁל יַעֲקֹב (ע״פ רש״י ישעיה א, כד).

ו״מִשָּׁם״ – מֵאוֹתוֹ הַכֹּחַ הַנִּתּוּן לוֹ מִיָּדָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְאֶפְשָׁר גַּם שֶׁכַּוָּנָתוֹ ״וּמִשָּׁם״ – מִנְּתִינַת הַטַּבַּעַת עַל־יְדֵי פַרְעֹה שֶׁהִמְלִיכוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם (רא״ם).

עָלָה – יוֹסֵף.

לִהְיוֹת ״רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל״, עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן ״הָאֶבֶן הָרִאשָׁה״ – זְכַרְיָה ד, ז.

לְשׁוֹן מַלְכוּת. וְאונְקְלוֹס אַף הוּא כָּךְ

עִקָּרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן אֶבֶן הָרֹאשָׁה, לְשׁוֹן מַלְכוּת. וְאוּנְקְלוֹס, אַף הוּא כָּךְ תִּרְגְּמוֹ: וַתֵּשֶׁב, ׳וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ׳ הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם ׳עַל דְּקַיַּם אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא׳, תּוֹסֶפֶת הוּא, וְלֹא מִלְּשׁוֹן עִבְרִי שֶׁבַּמִּקְרָא, ׳וְשַׁוִּי בְּתוּקְפָא רוּחֲצָנֵהּ׳, תַּרְגּוּם שֶׁל ״בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ״, וְכָךְ לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם עַל הָעִבְרִי: וַתֵּשֶׁב נְבוּאָתוֹ בְּשִׁבְיל שֶׁאֵיתָנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיְתָה לוֹ לְקֶשֶׁת וּלְמִבְטָח. ׳בְּכֵן יִתְרְמָא דְהַב עַל דְּרָעוֹהִי׳, לְכָךְ: ״וַיָּפֹזוּ זְרֹעֵי יָדָיו״, לְשׁוֹן פָּז. **אֶבֶן יִשְׂרָאֵל** • לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן: אָב וּבֵן, ׳אֲבָהָן וּבְנִין׳: יַעֲקֹב וּבָנָיו.

(כה) מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם:

כה מִימַר אֱלָהָא דְּאָבוּךְ יְהֵי בְּסַעְדָּךְ וְיָת שַׁדַּי יִבְרְכִנָּךְ בִּרְכַן דְּנַחֲתָן מִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא בִּרְכַן דְּנַגְדַּן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרָע בִּרְכָתָא דְּאָבוּךְ וּדְאִמָּךְ:

רש״י ◄ **מֵאֵל אָבִיךָ** • הָיְתָה לְךָ זֹאת, וְהוּא יַעְזְרֶךָ. **וְאֵת שַׁדַּי** • וְעִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיָה לִבְּךָ, כְּשֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ לְדִבְרֵי אֲדוֹנְתְּךָ, וְהוּא יְבָרֲכֶךָ. **בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם** • ׳בִּרְכָתָא דְּאַבָּא וּדְאִמָּא׳, כְּלוֹמַר יִתְבָּרְכוּ הַמּוֹלִידִים וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁיִּהְיוּ הַזְּכָרִים מַזְרִיעִים טִפָּה הָרְאוּיָה לְהֵרָיוֹן, וְהַנְּקֵבוֹת לֹא יְשַׁכְּלוּ אֶת רֶחֶם שֶׁלָּהֶן, לְהַפִּיל עֻבָּרֵיהֶן. **שָׁדַיִם** • ״יָרֹה יְיָרֶה״ מְתַרְגְּמִינַן: ׳אִישְׁתְּדַאי יִשְׁתְּדֵי׳, אַף שָׁדַיִם כָּאן, עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

תִּרְגְּמוֹ – בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן, אַךְ בְּכַמָּה פְּרָטִים יֵשׁ שִׁנּוּיִים בֵּין פֵּירוּשׁ רַשׁ״י לְתַרְגּוּם אוּנְקְלוֹס, כְּפִי הַמּוּבָן מִתּוֹךְ שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים.

״וַתֵּשֶׁב״, ״וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ״ – וְשָׁבָה בָּהֶם נְבוּאָתוֹ.

הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם, ״עַל דְּקַיַּם אוֹרַיְתָא בְּסִתְרָא״ – עַל שֶׁקִּיֵּם הַתּוֹרָה בַּסֵּתֶר.

תּוֹסֶפֶת הוּא וְלֹא מִלְּשׁוֹן עִבְרִי שֶׁבַּמִּקְרָא – כְּלוֹמַר, שֶׁהַתַּרְגּוּם הוֹסִיפוֹ עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.

״וְשַׁוִּי בְּתוּקְפָא רוּחֲצָנֵהּ״ – וְשָׁם בְּצוּר מִבְטַחוֹ.

תַּרְגּוּם שֶׁל ״בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ״. וְכָךְ לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם עַל הָעִבְרִי – בְּתַרְגּוּם הָעִנְיָן, וְלֹא בְּתַרְגּוּם מִלּוֹלִי.

וַתֵּשֶׁב נְבוּאָתוֹ, בִּשְׁבִיל שֶׁאֵיתָנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיְתָה לוֹ לְקֶשֶׁת וּלְמִבְטָח, ״בְּכֵן יִתְרְמָא״ – בְּתַרְגּוּמֵי אוּנְקְלוֹס הַמְדוּיָּקִים: ״אִתְרְמָא״, בִּלְשׁוֹן עֶבֶר.

דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי״ – לָכֵן יוּטַל [הוּטַל] זָהָב עַל זְרוֹעוֹתָיו. וְהַכַּוָּנָה לִנְתִינַת הַטַּבַּעַת שֶׁל פַּרְעֹה עַל יַד יוֹסֵף.

לָכֵן ״וַיָּפֹזוּ זְרֹעֵי יָדָיו״ – פֵּירוּשׁ: ״בְּכֵן יִתְרְמָא דְּהַב עַל דְּרָעוֹהִי״, זֶהוּ תַּרְגּוּם שֶׁל ״וַיָּפֹזוּ זְרוֹעֵי יָדָיו״, וּכְאִילּוּ כָּתוּב: ״וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ, **לָכֵן** וַיָּפֹזוּ זְרוֹעֵי יָדָיו״.

לְשׁוֹן ״פָּז״ – וְהַכַּוָּנָה לְטַבַּעַת **זָהָב** שֶׁנִּיתַּן לְיוֹסֵף. כְּלוֹמַר, לְפֵירוּשׁ רַשׁ״י לְעֵיל ״וַיָּפֹזוּ״ מוּסָב עַל יָדָיו שֶׁל יוֹסֵף, וְאִילּוּ לְפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם ״וַיָּפֹזוּ״ מוּסָב עַל הַטַּבַּעַת שֶׁהָיְתָה מִזָּהָב.

״אֶבֶן יִשְׂרָאֵל״ – מַמְשִׁיךְ לְפָרֵשׁ אֶת תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס.

לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן: אָב וּבֵן, ״אֲבָהָן וּבְנִין״ – אָבוֹת וּבָנִים.

יַעֲקֹב וּבָנָיו – כְּלוֹמַר, שֶׁיּוֹסֵף זָן אֶת יַעֲקֹב וּבָנָיו.

[**וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ** – סוֹטָה לו, ב. בְּרוּב הַדְּפוּסִים מוּבָא קָטַע זֶה בְּפָסוּק כוֹ, וְאֵין שָׁם מְקוֹמוֹ, וְאָכֵן בְּכַמָּה דְּפוּסִים הוּבָא קָטַע זֶה כָּאן, וְכָאן מְקוֹמוֹ.

״וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ״, עַל כְּבִישַׁת יִצְרוֹ בְּאֵשֶׁת אֲדוֹנָיו – שֶׁשָּׁבָה קַשְׁתּוֹ לְאֵיתָנָהּ.

וְקוֹרְאוֹ קֶשֶׁת עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כַּחֵץ – וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י סוֹטָה שָׁם: ״קַשְׁתּוֹ – שִׁכְבַת זַרְעוֹ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ״. וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י לְעֵיל כא, טז.

״וַיָּפֹזוּ זְרֹעֵי יָדָיו״, כְּמוֹ ״וַיָּפוּצוּ״ – שֶׁהַזִּי״ן וְהַצַּדִּ״י מִתְחַלְּפִין (רש״י שם).

שֶׁיָּצָא הַזֶּרַע מִבֵּין אֶצְבְּעוֹת יָדָיו – בַּגְּמָרָא שָׁם: ״שֶׁנָּעַץ אֶצְבְּעוֹתָיו בַּקַּרְקַע (וְנִסְמַךְ עֲלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּתְיַשֵּׁר וְיִטָּרֵד בְּצַעֲרוֹ, וְיֶעֱבוֹר תּוֹקֶף יִצְרוֹ – רש״י), וְיָצְאַת שִׁכְבַת זַרְעוֹ מִבֵּין צִפָּרְנֵי יָדָיו״.

״מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב״, שֶׁנִּרְאָתָה לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְכוּ׳ – אָמַר לוֹ: יוֹסֵף, עֲתִידִין אַחֶיךָ שֶׁיִּכְתְּבוּ עַל אַבְנֵי אֵפוֹד וְאַתָּה בֵּינֵיהֶם, רְצוֹנְךָ שֶׁיִּמָּחֶה שִׁמְךָ מִבֵּינֵיהֶם וְתִקָּרֵא רוֹעֶה זוֹנוֹת? מִיָּד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ (גמרא שם), וּבַהֲמְשֵׁךְ שָׁם: מִשָּׁם רוֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל, מִשָּׁם זָכָה וְנַעֲשָׂה רוֹעֶה [יִשְׂרָאֵל, וּמִשָּׁם זָכָה לִהְיוֹת בְּאֶבֶן מֵאַבְנֵי יִשְׂרָאֵל – רש״י שם].

כִּרְאִיתָא בְּסוֹטָה]. – לו, ב. הוּבָא גַּם בְּרַשׁ״י לְעֵיל לט, יא. תורה כה

(כה) **מֵאֵל אָבִיךָ – הָיְתָה לְךָ זֹאת** – שֶׁנִּתְיַשְּׁבָה קַשְׁתּוֹ בְּחוֹזֶק, וְשֶׁנִּיתְּנָה לוֹ הַטַּבַּעַת מִידֵי פַּרְעֹה (רא״ם). וּכְדִלְעֵיל בְּרַשׁ״י פָּסוּק כד בִּתְחִילָּתוֹ, שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ ״מִידֵי אָבִיר יַעֲקֹב״. אֶלָּא שֶׁחָזַר וְאָמַר ״מֵאֵל אָבִיךָ״, בִּשְׁבִיל לְהוֹסִיף שֶׁהוּא גַּם ״יַעְזְרֶךָ״ בָּעָתִיד.

וְהוּא ״יַעְזְרֶךָ״ – כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב ״וְיַעְזְרֶךָ״ בְּוָי״ו הַחִיבּוּר, מְפָרְשׁוֹ: ״וְהוּא (אֵל אָבִיךָ) יַעְזְרֶךָ״. וְכֵן פֵּירַשׁ בַּהֲמְשֵׁךְ בְּתֵיבַת ״וִיבָרְכֶךָ״ (רא״ם).

וְאֵת שַׁדַּי – וְעִם – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״וְאֵת״. **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיָה לִבְּךָ כְּשֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ לְדִבְרֵי אֲדוֹנָתְךָ** – אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר.

וְהוּא ״יְבָרֲכֶךָ״. בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם – ״בִּרְכָתָא דְּאַבָּא וּדְאִמָּא״ – לְשׁוֹן אוּנְקְלוֹס לְגִירְסַת רַשׁ״י. ״שָׁדַיִם״ הַיְנוּ הָאָבָא, ״וָרָחַם״ הָאִמָּא.

כְּלוֹמַר: יִתְבָּרְכוּ הַמּוֹלִידִים וְהַיּוֹלְדוֹת, שֶׁיִּהְיוּ הַזְּכָרִים מַזְרִיעִין טִפָּה הָרְאוּיָה לְהֵרָיוֹן, וְהַנְּקֵבוֹת לֹא יְשַׁכְּלוּ אֶת רֶחֶם שֶׁלָּהֶן לְהַפִּיל עֻבָּרֵיהֶן. שָׁדַיִם – כְּמוֹ ״יָרֹה יְיָרֶה״ – שְׁמוֹת ט, יג.

מְתַרְגְּמִינַן: ״אִישְׁתְּדָאה יִשְׁתְּדֵי״ – רְאֵה גַּם רַשׁ״י שְׁמוֹת טו, ד: ״יָרֹה בַיָּם – שִׁדֵּי בְיַמָּא. שִׁדֵּי לְשׁוֹן יְרִיָּה, וְכֵן הוּא

(כו) **בִּרְכֹ֣ת אָבִי֗ךָ גָּבְרוּ֙ עַל־בִּרְכֹ֣ת הוֹרַ֔י עַד־תַּאֲוַ֖ת גִּבְעַ֣ת עוֹלָ֑ם תִּהְיֶ֙ינָה֙ לְרֹ֣אשׁ יוֹסֵ֔ף וּלְקָדְקֹ֖ד נְזִ֥יר אֶחָֽיו׃**

כו בִּרְכָתָא דְאָבוּךְ יִתּוֹסְפָן עַל בִּרְכָתָא דִילִי בָּרִיכוּ אֲבָהָתַי דַּחֲמִידוּ לְהֶן רַבְרְבַיָּא דְּמִן עָלְמָא יֶהֱוֹיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַבְרָא פְּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי׃

רש״י ◄ **בִּרְכֹ֣ת אָבִי֗ךָ גָּבְרוּ֙ וְגוֹ׳** • הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, גָּבְרוּ וְהָלְכוּ עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַךְ אֶת הוֹרַי. **עַד־תַּאֲוַת גִּבְעַת עוֹלָם** • לְפִי שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי גָּבְרוּ עַד סוֹף גְּבוּלֵי גִּבְעוֹת עוֹלָם, שֶׁנָּתַן לִי בְּרָכָה פְּרוּצָה בְּלִי מֵצָרִים, מַגַּעַת עַד אַרְבַּע קְצוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְגוֹ׳״ מַה שֶּׁלֹּא אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְיִצְחָק. לְאַבְרָהָם אָמַר לוֹ: ״שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה וְגוֹ׳ כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה״, וְלֹא הֶרְאָהוּ אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. לְיִצְחָק אָמַר לוֹ: ״כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵל וַהֲקִימֹתִי אֶת־הַשְּׁבוּעָה וְגוֹ׳״, זֶהוּ שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה: (ישעיה נח) ״וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ״, וְלֹא אָמַר: ׳נַחֲלַת אַבְרָהָם׳. **תַּאֲוַת** • אשמול״ץ, כָּךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם בֶּן סָרוּק. **הוֹרַי** • לְשׁוֹן הֲרָיוֹן, שֶׁהוֹרוּנִי בִּמְעֵי אִמִּי, כְּמוֹ (איוב ג) ״הֹרָה גֶּבֶר״. **עַד־תַּאֲוַת** • עַד קְצוֹת, כְּמוֹ: (במדבר לד) ״וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֵדְמָה״, (שם ח): ״תִּתְאַוּ לְבֹא חָמָת״. **תִּהְיֶ֙ינָה֙** • כֻּלָּם לְרֹאשׁ יוֹסֵף. **נְזִ֥יר אֶחָֽיו** • ׳פָּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי׳, שֶׁנִּבְדַּל מֵאֶחָיו, כְּמוֹ: ״וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, נָזְרוּ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

אוֹמֵר אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה, אוֹ אִשְׁתְּדָאָה אִישְׁתְּדִי, וְהַתְּי״ו מְשַׁמֶּשֶׁת בְּאֵלּוּ בִּמְקוֹם הִתְפַּעֵל״. וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י נִדָּה מח, א שֶׁמְּפָרֵשׁ אֶת הַפָּסוּק בִּיחֶזְקֵאל כג, כא: ״שְׁדֵי נְעוּרְיִךְ״, מִלְּשׁוֹן הַשְׁלָכָה.

אַף ״שָׁדִים״ כָּאן עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כֹּחַיִן – וְלָכֵן הַכַּוָּנָה בְּ״שָׁדִים״ עַל הָאַבָּא. תורה כו

(כו) **בִּרְכֹ֣ת אָבִי֗ךָ גָּבְרוּ֙ וְגוֹ׳** – **הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** – ״בִּרְכוֹת אָבִיךָ״ אֵין פֵּירוּשׁוֹ הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּירַךְ אָבִיךָ, אֶלָּא הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרֵךְ אָבִיךָ, וְכֵן הַפֵּירוּשׁ בְּ״בִּרְכוֹת הוֹרַי״ (רא״ם).

״גָּבְרוּ״ (וְהָלְכוּ) – בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים וּבְרֵא״ם לֹא גּוֹרְסִים זֹאת.

עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַךְ אֶת ״הוֹרַי״ – אַבְרָהָם וְיִצְחָק, כִּדְלִקַמָּן.

עַד תַּאֲוַת גִּבְעַת עוֹלָם – לְפִי – כְּלוֹמַר, ״עַד תַּאֲוַת גִּבְעוֹת עוֹלָם״ הִיא רְאָיָה וְהוֹכָחָה לְכָךְ שֶׁאָכֵן ״בִּרְכוֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בִּרְכַּת הוֹרַי״ (רא״ם).

שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי גָּבְרוּ [וְהָלְכוּ] – כֵּן הוּא בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים, וְכֵן הוּא בְּרֵא״ם.

״עַד״ סוֹף גְּבוּלֵי – זֶהוּ פֵּירוּשׁ ״תַּאֲוַת״, וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ לְקַמָּן.

״גִּבְעוֹת עוֹלָם״, שֶׁנָּתַן לִי בְּרָכָה פְּרוּצָה בְּלִי מְצָרִים, מַגַּעַת עַד אַרְבָּעָה קְצוֹת הָעוֹלָם – כְּלוֹמַר, לֹא מְדוּבָּר בִּבְרָכָה שֶׁקְּשׁוּרָה עִם גְּבוּלוֹת, אֶלָּא הִיא בְּרָכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצֵא, הֵן בָּאָרֶץ וְהֵן בְּחוּץ לָאָרֶץ. וְיֵשׁ שֶׁמְּפָרְשִׁים שֶׁהַבְּרָכָה הִיא שֶׁנִּיתַּן לְהַרְחִיב אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד בְּלִי גְּבוּל. **שֶׁנֶּאֱמַר** – לְעֵיל כח, יד.

״וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְגוֹ׳״ – וּרְאֵה מַהַרְשָׁ״א שַׁבָּת קיח, א שֶׁלְּפִי זֶה ״וּפָרַצְתָּ״ פֵּירוּשׁוֹ מִלְּשׁוֹן פְּרִיצַת וַהֲרִיסַת גָּדֵר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְנַחֲלָתוֹ גָּדֵר וּמֵיצַר, וְלֹא מִלְּשׁוֹן חוֹזֶק כְּפִי שֶׁפֵּירֵשׁ רַשׁ״י לְעֵיל שָׁם.

מַה שֶּׁלֹּא אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְיִצְחָק. לְאַבְרָהָם אָמַר – לְעֵיל יג, יד–טו.

״שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה וְגוֹ׳ צָפֹנָה וְגוֹ׳, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתֶּנֶנָּה״, וְלֹא הֶרְאָהוּ אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד – אֵין כַּוָּנָתוֹ שֶׁהֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (בְּדֶרֶךְ נֵס), אֶלָּא שֶׁלֹּא הֶרְאָהוּ אֶת חוּץ לָאָרֶץ (הרבי).

לְיִצְחָק אָמַר – לְעֵיל כו, ג.

״כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל – וְתוּ לָא (רש״י שבת קיח, ב).

וַהֲקִימֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה וְגוֹ׳״ – ״אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ״, כְּלוֹמַר, גַּם יִצְחָק נִתְבָּרֵךְ כְּאַבְרָהָם אָבִיו. וּרְאֵה חִדּוּשֵׁי הַגְרִי״ז סִימָן נב שֶׁמְּבָאֵר כַּוָּנַת רַשׁ״י, דִּלְאַבְרָהָם וְיִצְחָק הוּבְטְחָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ, וּלְיַעֲקֹב הוּבְטַח בְּנוֹסָף עַל זֶה שֶׁכָּל מַה שֶׁיִּכְבְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה בִּכְלַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלָזֶה אֵין גְּבוּל.

זֶהוּ שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה – נח, יד.

״וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ״ – נַחֲלָה בְּלֹא מְצָרִים (רש״י שם). וּבְרַשׁ״י שַׁבָּת קיח, א: ״בְּלִי מְצָרִים – כְּלוֹמַר, אֵין לָהּ קֵץ״. וּרְאֵה גַּם רַשׁ״י יְחֶזְקֵאל כח, כה.

וְלֹא אָמַר: ״נַחֲלַת אַבְרָהָם״ – רְאֵה גַּם רַשׁ״י יְשַׁעְיָה שָׁם: ״לֹא כְּאַבְרָהָם״. וְלֹא הִזְכִּיר יִצְחָק, מִשּׁוּם שֶׁיִּצְחָק קִבֵּל נַחֲלָה כְּמוֹ אַבְרָהָם, וּמִמֵּילָא בְּאָמְרוֹ ״אַבְרָהָם״, הֲרֵי יִצְחָק כָּלוּל. אָמְנָם בְּרַשׁ״י שַׁבָּת שָׁם: ״וְלֹא נַחֲלַת אַבְרָהָם וְיִצְחָק״.

הוֹרַי – לְשׁוֹן הֲרָיוֹן, שֶׁהוֹרוּנִי בִּמְעֵי אִמִּי, כְּמוֹ ״הֹרָה גֶּבֶר״ – אִיּוֹב ג, ג. וּבְרַשׁ״י שָׁם: ״שֶׁעִיבֵּר אָבִי אֶת אִמִּי, בִּנְקֵבָה נוֹהֵג לוֹמַר הוֹרָתָהּ, וּבְזָכָר נוֹהֵג לוֹמַר הוֹרָה אֶת הַנְּקֵבָה״.

עַד תַּאֲוַת – עַד קְצוֹת, כְּמוֹ: ״וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֵדְמָה״ – בַּמִּדְבָּר לד, י. אֲבָל בְּרַשׁ״י שָׁם: ״לְשׁוֹן הֲסָבָה וּנְטִיָּה״.

״תִּתְאוּ לְבֹא חָמָת״ – שָׁם לד, ח. אֲבָל בְּרַשׁ״י שָׁם פָּסוּק ז: ״תִּשַׁפְּעוּ לָכֶם לִנְטוֹת״.

[כָּךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם בֶּן סָרוּק]. – בְּמַחְבֶּרֶת ״תא״ (הַשָּׁלִישִׁי).

תַּאֲוַת – אשומיי״ל – asomeil, גְּבוּל.

בְּלַעַז. תִּהְיֶ֙ינָה֙ – כֻּלָּם – הֵן ״בִּרְכוֹת אָבִיךָ״ וְהֵן ״בִּרְכוֹת הוֹרַי״ (גו״א). וְכֵן כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה: ״בִּרְכוֹת שָׁמַיִם מֵעָל, בִּרְכוֹת תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת, בִּרְכוֹת שָׁדַיִם וָרָחַם״ (רא״ם).

״לְרֹאשׁ יוֹסֵף״. נְזִיר אֶחָיו – ״פָּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי״ – אוּנְקְלוֹס.

אָחוֹר. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: ״וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ״, עַל כְּבִישַׁת יְצָרוֹ בְּאֵשֶׁת אֲדוֹנָיו, וְקוֹרְאוֹ ״קֶשֶׁת״, עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ. **״וַיָּפוּזוּ זְרוֹעֵי יָדָיו״** • כְּמוֹ: וַיָּפוּצוּ, שֶׁיָּצָא הַזֶּרַע מִבֵּין אֶצְבְּעוֹת יָדָיו. **מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב** • שֶׁנִּרְאָתָה לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּ׳סוֹטָה׳ (דף לו). וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם ״תַּאֲוַת עוֹלָם״, לְשׁוֹן תַּאֲוָה וְחֶמְדָּה, וּ״גִּבְעוֹת״, לְשׁוֹן: ״מְצַקֵּי אֶרֶץ״, וְהֵם הַבְּרָכוֹת שֶׁחִמְּדָתָן אִמּוֹ וְהִזְקִיקָתוּ לְקַבְּלָם.

... ביום י״ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר ״צום הרביעי״ ו״צום החמישי״ (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה״יום טוב״.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה׳תשמ״ח – הערה 36)

הפטרה לתענית ציבור בישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו
וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי
מַחְשְׁבֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי
מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶّלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם
לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר
חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים
וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה
בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א כֹּה
אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת:
ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת
כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

– בִּמְכִירָתוֹ (רש״י דברים לג, טז). וּרְאֵה רַשִׁ״י נַחוּם ג, יז שֶׁמְּפָרֵשׁ מִלְּשׁוֹן שְׁרָרָה.

כְּמוֹ ״וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל״ – וַיִּקְרָא כב, ב. אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה, יִפְרְשׁוּ מִן הַקֳּדָשִׁים בִּימֵי טוּמְאָתָן (רש״י שם).

״נָזְרוּ אָחוֹר״ – יְשַׁעְיָה א, ד. אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן פְּרִישׁוּת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: ״וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל״, ״נְזִיר אָחִיו״, אַף כֵּן ״נָזְרוּ״ – נָסוֹגוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם מֵאֵצֶל הַמָּקוֹם (רש״י שם).

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: ״תַּאֲוַת [גִּבְעוֹת] עוֹלָם״, לְשׁוֹן תַּאֲוָה וְחֶמְדָּה – ״בָּרִיכוּ אֲבָהָתַי דַּחֲמִידוּ לְהֶן רַבְרְבַיָּא דְּמִן עָלְמָא״.

וְ״גִּבְעוֹת״ – תִּרְגְּמוּ: ״רַבְרְבַיָּא דְּמִן עָלְמָא״, גְּדוֹלֵי עוֹלָם.

לְשׁוֹן ״מְצַקֵּי אֶרֶץ״ – שְׁמוּאֵל א ב, ח. עַמּוּדֵי אֶרֶץ, גְּדוֹלֵי עוֹלָם, וְהַכַּוָּנָה עַל רִבְקָה כְּפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ.

וְהֵם – ״בִּרְכוֹת אָבִיךָ״.

הַבְּרָכוֹת שֶׁחִמְּדָתַן אִמּוֹ – שֶׁל יַעֲקֹב, רִבְקָה.

וְהִזְקִיקַתּוּ – הִכְרִיחָה אֶת יַעֲקֹב.

לְקַבְּלָם – מִיִּצְחָק. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם כָּךְ פֵּירוּשׁ הַכָּתוּב: בִּרְכוֹת אָבִיךָ אוֹתְךָ יִתּוֹסְפוּ עַל בִּרְכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי אָבִי (בִּזְכוּת שֶׁאִמִּי חִמְּדָה אוֹתָן), וְהַכֹּל יָחוּלוּ עַל רֹאשְׁךָ (משכיל לדוד). תורה כז

וְאַל־יֹאמַר֙ הַפָּרִ֔ים הֵ֥ן אֲנִ֖י עֵ֣ץ יָבֵ֑שׁ׃ ד כִּי־כֹ֣ה | אָמַ֗ר יְהוָ֤ה לַפָּרִיסִים֙ אֲשֶׁ֣ר יִשְׁמְרוּ֙
אֶת־שַׁבְּתוֹתַ֔י וּבָחֲרוּ֙ בַּאֲשֶׁ֣ר חָפַ֔צְתִּי וּמַחֲזִיקִ֥ים בִּבְרִיתִ֖י׃ ה וְנָתַתִּ֤י לָהֶם֙ בְּבֵיתִ֔י וּבְחוֹמֹתַ֖י
יָ֣ד וָשֵׁ֑ם טוֹב֙ מִבָּנִ֣ים וּמִבָּנ֔וֹת שֵׁ֥ם עוֹלָ֖ם אֶתֶּן־לּ֑וֹ אֲשֶׁ֥ר לֹ֖א יִכָּרֵֽת׃ ו וּבְנֵ֣י הַנֵּכָ֗ר הַנִּלְוִ֤ים
עַל־יְהוָה֙ לְשָׁרְתוֹ֔ וּלְאַהֲבָ֥ה אֶת־שֵׁ֖ם יְהוָ֑ה לִהְיוֹת֙ לוֹ֙ לַעֲבָדִ֔ים כָּל־שֹׁמֵ֥ר שַׁבָּ֖ת מֵחַלְּלֹ֑ו
וּמַחֲזִיקִ֥ים בִּבְרִיתִֽי׃ ז וַהֲבִיאוֹתִ֗ים אֶל־הַ֤ר קָדְשִׁי֙ וְשִׂמַּחְתִּ֣ים בְּבֵ֔ית תְּפִלָּתִ֑י עֹלֹתֵיהֶ֣ם
וְזִבְחֵיהֶ֗ם לְרָצ֤וֹן עַל־מִזְבְּחִי֙ כִּ֣י בֵיתִ֔י בֵּ֥ית־תְּפִלָּ֖ה יִקָּ֣רֵא לְכָל־הָעַמִּֽים׃ ח נְאֻם֙ אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֔ה
מְקַבֵּ֖ץ נִדְחֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל עֹ֚וד אֲקַבֵּ֣ץ עָלָ֔יו לְנִקְבָּצָֽיו׃

זכריה פרק ח

א וַיְהִ֤י דְבַר־יְהוָה֙ צְבָא֣וֹת לֵאמֹ֔ר׃ ב כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֖ה צְבָא֑וֹת קִנֵּ֣אתִי לְצִיּ֗וֹן קִנְאָ֤ה גְדוֹלָה֙ וְחֵמָ֣ה
גְדוֹלָ֔ה קִנֵּ֥אתִי לָֽהּ׃ ג כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֖ה שַׁבְתִּ֣י אֶל־צִיּ֑וֹן וְשָׁכַנְתִּ֤י בְתוֹךְ֙ יְרוּשָׁלִַ֔ם וְנִקְרְאָ֥ה יְרוּשָׁלַ֖ם
עִיר־הָאֱמֶ֑ת וְהַר־יְהוָה֙ צְבָא֣וֹת הַ֔ר הַקֹּֽדֶשׁ׃ ד כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֖ה צְבָא֑וֹת עֹ֚ד יֵשְׁבוּ֙ זְקֵנִ֣ים וּזְקֵנ֔וֹת
בִּרְחֹבֹ֖ות יְרוּשָׁלִַ֑ם וְאִ֣ישׁ מִשְׁעַנְתּ֗וֹ בְּיָד֤וֹ מֵֽרֹב֙ יָמִֽים׃ ה וּרְחֹבֹ֥ות הָעִ֖יר יִמָּלְא֑וּ יְלָדִ֥ים וִֽילָדֹ֛ות מְשַׂחֲקִ֥ים
בִּרְחֹבֹתֶֽיהָ׃ ו כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֖ה צְבָא֑וֹת כִּ֣י יִפָּלֵ֗א בְּעֵינֵי֙ שְׁאֵרִ֣ית הָעָ֔ם הַזֶּ֖ה בַּיָּמִ֑ים הָהֵ֗ם גַּם־בְּעֵינַי֙
יִפָּלֵ֔א נְאֻ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֹֽות׃ ז כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְהוָ֖ה צְבָא֑וֹת הִנְנִ֤י מוֹשִׁיעַ֙ אֶת־עַמִּ֔י מֵאֶ֖רֶץ מִזְרָ֥ח וּמֵאֶ֖רֶץ
מְבֹֽוא הַשָּֽׁמֶשׁ׃ ח וְהֵבֵאתִ֣י אֹתָ֔ם וְשָׁכְנ֖וּ בְּתוֹךְ֙ יְרוּשָׁלִַ֔ם וְהָי֥וּ לִ֖י לְעָ֑ם וַאֲנִ֣י אֶהְיֶ֔ה לָהֶ֥ם לֵאלֹהִ֖ים
בֶּאֱמֶ֥ת וּבְצְדָקָֽה׃ ט כֹּה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה צְבָא֑וֹת תֶּחֱזַ֕קְנָה יְדֵיכֶ֖ם הַשֹּׁמְעִ֣ים בַּיָּמִ֔ים הָאֵ֖לֶּה אֵ֣ת הַדְּבָרִ֑ים
הָאֵ֗לֶּה מִפִּי֙ הַנְּבִיאִ֔ים אֲשֶׁ֥ר בְּיֹ֖ום יֻסַּ֣ד בֵּית־יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת הַהֵיכָ֖ל לְהִבָּנֹֽות׃ י כִּ֣י לִפְנֵ֔י הַיָּמִ֥ים הָהֵ֖ם
שְׂכַ֣ר הָאָדָ֑ם לֹ֣א נִֽהְיָ֔ה וּשְׂכַ֥ר הַבְּהֵמָ֖ה אֵינֶ֣נָּה וְלַיּוֹצֵ֑א וְלַבָּ֗א אֵין־שָׁלוֹם֙ מִן־הַצָּ֔ר וַאֲשַׁלַּ֖ח
אֶת־כָּל־הָאָדָ֥ם אִ֖ישׁ בְּרֵעֵֽהוּ׃ יא וְעַתָּ֥ה לֹ֖א כַּיָּמִ֣ים הָרִאשֹׁנִ֑ים אֲנִ֣י לִשְׁאֵרִ֔ית הָעָ֥ם הַזֶּ֖ה נְאֻ֥ם יְהוָ֖ה
צְבָאֹֽות׃ יב כִּי־זֶ֣רַע הַשָּׁלֹ֗ום הַגֶּ֤פֶן תִּתֵּן֙ פִּרְיָ֔הּ וְהָאָ֖רֶץ תִּתֵּ֣ן אֶת־יְבוּלָ֑הּ וְהַשָּׁמַ֖יִם יִתְּנ֥וּ טַלָּ֛ם וְהִנְחַלְתִּ֥י
אֶת־שְׁאֵרִ֖ית הָעָ֥ם הַזֶּ֛ה אֶת־כָּל־אֵֽלֶּה׃ יג וְהָיָ֕ה כַּאֲשֶׁר֙ הֱיִיתֶ֣ם קְלָלָ֔ה בַּגּוֹיִ֖ם בֵּ֣ית יְהוּדָ֑ה וּבֵ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל
כֵּ֣ן אוֹשִׁ֔יעַ אֶתְכֶ֖ם וְהֱיִיתֶ֣ם בְּרָכָ֑ה אַל־תִּירָ֣אוּ תֶחֱזַ֕קְנָה יְדֵיכֶֽם׃ יד כִּ֣י כֹ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֔ה צְבָא֖וֹת כַּאֲשֶׁ֣ר
זָמַ֔מְתִּי לְהָרַ֥ע לָכֶ֖ם בְּהַקְצִ֣יף אֲבֹתֵיכֶ֑ם אֹתִ֤י אָמַר֙ יְהוָ֔ה צְבָא֖וֹת וְלֹ֥א נִחַֽמְתִּֽי׃ טו כֵּ֣ן שַׁבְתִּ֤י זָמַ֙מְתִּי֙
בַּיָּמִ֣ים הָאֵ֔לֶּה לְהֵיטִ֥יב אֶת־יְרוּשָׁלִַ֖ם וְאֶת־בֵּ֣ית יְהוּדָ֑ה אַל־תִּירָ֥אוּ׃ טז אֵ֣לֶּה הַדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר תַּעֲשׂ֖וּ
דַּבְּר֣וּ אֱמֶ֔ת אִ֥ישׁ אֶת־רֵעֵ֖הוּ אֱמֶ֑ת וּמִשְׁפַּ֣ט שָׁלֹ֔ום שִׁפְט֥וּ בְּשַׁעֲרֵיכֶֽם׃ יז וְאִ֣ישׁ | אֶת־רֵעַ֥ת רֵעֵ֖הוּ
אַל־תַּחְשְׁבוּ֙ בִּלְבַבְכֶ֔ם וּשְׁבֻעַ֥ת שֶׁ֖קֶר אַל־תֶּאֱהָ֑בוּ כִּ֣י אֶת־כָּל־אֵ֗לֶּה אֲשֶׁ֤ר שָׂנֵ֙אתִי֙ נְאֻם־יְהוָֽה׃ יח וַיְהִ֤י
דְבַר־יְהוָה֙ צְבָא֣וֹת אֵלַ֔י לֵאמֹֽר׃ יט כֹּה־אָמַ֣ר יְהוָ֔ה צְבָא֑וֹת צ֣וֹם הָרְבִיעִ֗י וְצ֤וֹם הַחֲמִישִׁי֙ וְצ֣וֹם

הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת: כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וֶהֱחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

◆ יום שישי י"א טבת ◆

(כז) **בְּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל:**

כז בְּנְיָמִין בְּאַרְעֵה תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא וּבְאַחֲסַנְתֵּהּ יִתְבְּנֵי מַקְדְּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְפַנְיָא יְהוֹן מְקָרְבִין כַּהֲנַיָּא קָרְבָּנָא וּבְעִדַּן רַמְשָׁא יְהוֹן מְפַלְּגִין מוֹתַר חוּלְקְהוֹן מִשְּׁאַר קָדְשַׁיָּא:

רס"י ◄ **בְּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף •** זְאֵב הוּא אֲשֶׁר יִטְרָף, נָבָא עַל שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִין לִהְיוֹת חַטְפָנִין: (שופטים כא) "וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ", בְּפִילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה. וְנָבָא עַל שָׁאוּל שֶׁיִּהְיֶה נוֹצֵחַ בְּאוֹיְבָיו סָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל א יד) "וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה וַיִּלָּחֶם בְּמוֹאָב, וּבְאֱדוֹם וְגוֹ', וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ". **בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד •** לְשׁוֹן בִּזָּה וְשָׁלָל, הַמִּתְרַגֵּם 'עֲדָאָה', וְעוֹד יֵשׁ לוֹ דּוֹמֶה בִּלְשׁוֹן עִבְרִית: (ישעיה לג) "אָז חֻלַּק עַד־שָׁלָל", וְעַל שָׁאוּל הוּא אוֹמֵר, שֶׁעָמַד בְּתְחִלַּת בֹּקֶר (סְפָרִים אֲחֵרִים: פְּרִיחָתָן) וּזְרִיחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל •** אַף מִשֶּׁתִּשְׁקַע שִׁמְשָׁן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּאר, שֶׁיִּגְלֶם לְבָבֶל. **יְחַלֵּק שָׁלָל •** מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁהֵם מִבְּנְיָמִין יְחַלְּקוּ אֶת שְׁלַל הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה בֵית הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר", וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם עַל שְׁלַל הַכֹּהֲנִים בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כז) **בְּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף** – "זְאֵב" הוּא, **אֲשֶׁר "יִטְרָף"** – כְּלוֹמַר, "יִטְרָף" אֵינוֹ מוּסָב עַל "זְאֵב", שֶׁבְּנְיָמִין הוּא זְאֵב טוֹרֵף, שֶׁהֲרֵי פָּשׁוּט הוּא שֶׁזְּאֵב טוֹרֵף, אֶלָּא עַל "בְּנְיָמִין", שֶׁ"בְּנְיָמִין" זְאֵב", מִפְּנֵי שֶׁ"יִטְרָף" כְּמוֹהוּ (רא"ם). אוֹ שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁאֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁבְּנְיָמִין יִטְרָף זְאֵב, כְּפִי שֶׁמַּשְׁמַע מִפַּשְׁטוּת הַלָּשׁוֹן (גו"א).

נִבָּא עַל שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִין לִהְיוֹת חַטְפָנִין, "וַחֲטַפְתֶּם לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ" – שׁוֹפְטִים כא, כא.

בְּפִלֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה – לְאַחַר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל פִּלֶגֶשׁ בְּגִבְעָה שֶׁנִּשְׁבְּעוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִתְּנוּ נָשִׁים לְשֵׁבֶט בִּנְיָמִין, וּמִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין לֹא נוֹתְרוּ נָשִׁים וְהַשֵּׁבֶט הָיָה עָלוּל כּוּלּוֹ לְהִכָּחֵד, וְהִצִּיעוּ לָהֶם לַחֲטוֹף נָשִׁים מִשִּׁילֹה בְּיוֹם חַגָּם, וְכֵן עָשׂוּ, רְאֵה סֵפֶר שׁוֹפְטִים פֶּרֶק כא.

וְנִבָּא עַל שָׁאוּל – שֶׁהָיָה מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין. **שֶׁיִּהְיֶה נוֹצֵחַ בְּאוֹיְבָיו סָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר** – שְׁמוּאֵל א יד, מז.

"וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה – בְּהַעְתִּיקוֹ תֵּיבוֹת אֵלּוּ, אֶפְשָׁר שֶׁרוֹצֶה לְרַמֵּז שֶׁגַּם הַמְּלוּכָה הָיְתָה אֲצֻלּוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁל חֲטִיפָה, כְּלוֹמַר, בְּכֹחַ, אַף שֶׁמִּתְּחִילָּה הִמְלִיכוּ אוֹתוֹ מֵרָצוֹן, הֲרֵי שֶׁאַחַר־כָּךְ בָּא הַדָּבָר בְּכֹחַ.

וְגוֹ' וַיִּלָּחֶם וְגוֹ' בְּמוֹאָב .. וּבֶאֱדוֹם .. וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ" – הָיָה מַחֲרִיד וּמְבַלְבֵּל (רד"ק שם).

בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד – לְשׁוֹן בִּזָּה וְשָׁלָל – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י תְּהִלִּים קיט, סא.

הַמִּתְרַגֵּם: "עֲדָאָה" – אוּנְקְלוֹס בַּמִּדְבָּר לא, יד. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י בָּבָא קַמָּא יא, א.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹ דּוֹמֶה בִּלְשׁוֹן עִבְרִית: "אָז חֻלַּק עַד שָׁלָל" – יְשַׁעְיָה לג, כג. וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "עַד שָׁלָל – עֲדָאָה", וּבַהֶמְשֵׁךְ שָׁם: "הַרְבֵּה יַחְלְקוּ שְׁלַל סַנְחֵרִיב".

וְעַל שָׁאוּל הוּא אוֹמֵר, שֶׁעָמַד בִּתְחִלַּת פְּרִיחָתָן וּזְרִיחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – שֶׁהוּא הָיָה הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ "בַּבֹּקֶר".

וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל – אַף מִשֶּׁתִּשְׁקַע שִׁמְשָׁן שֶׁל יִשְׂרָאֵל – וְזֶהוּ "וְלָעֶרֶב".

עַל־יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁיִּגְלֶם לְבָבֶל, יְחַלֵּק שָׁלָל – מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר שֶׁהֵם מִבִּנְיָמִין יְחַלְּקוּ אֶת שְׁלַל הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר – אֶסְתֵּר ח, ז.

"הִנֵּה בֵית הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר". וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם עַל שְׁלַל הַכֹּהֲנִים בְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ – שֶׁיִּהְיוּ מְחַלְּקִים אוֹתָם בָּעֶרֶב. וּתְחִילַת הַפָּסוּק תִּרְגְּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁיִּהֵא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, וְהֵבִיאוֹ רַשִׁ"י בִּזְבָחִים נג, ב. תורה כח

(כח) כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם:

כח כָּל אִלֵּין שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲסַר וְדָא דְּמַלִּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן גְּבַר דִּי כְּבִרְכָּתֵהּ בָּרֵךְ יָתְהוֹן:

רש"י◄ **וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם** • וַהֲלֹא יֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא בֵּרְכָם, אֶלָּא קִנְטְרָן? אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: "וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם", מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעִנְיָן. כָּל שֶׁלֹּא בֵּרַךְ לְרֹאוּבֵן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם", כֻּלָּם בְּמַשְׁמָע. **אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכָתוֹ** • בְּרָכָה הָעֲתִידָה לָבֹא עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. **בֵּרַךְ אֹתָם** • לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא "אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכָתוֹ בֵּרַךְ אוֹתוֹ". מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "בֵּרַךְ אֹתָם"? לְפִי שֶׁנָּתַן לִיהוּדָה גְּבוּרַת אָרִי, וּלְבִנְיָמִין חֲטִיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב, וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּתוֹ שֶׁל אַיָּלָה, יָכֹל שֶׁלֹּא כֻּלָּן כֻּלָּם בְּכָל הַבְּרָכוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בֵּרַךְ אֹתָם".

(כט) וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרֹן הַחִתִּי:

כט וּפַקֵּד יָתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן אֲנָא מִתְכְּנֵשׁ לְעַמִּי קָבְרוּ יָתִי לְוַת אֲבָהָתִי בִּמְעַרְתָּא דִּי בַחֲקַל עֶפְרוֹן חִתָּאָה:

רש"י◄ **נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי** • עַל שֵׁם שֶׁמַּכְנִיסִין הַנְּפָשׁוֹת אֶל מְקוֹם גְּנִיזָתָן, שֶׁיֵּשׁ אֲסִיפָה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי שֶׁהִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה, כְּגוֹן: (שופטים יט) "וְאִין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתָם הַבַּיְתָה", (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ", (ויקרא כג) "בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ", הַכְנָסָתָם לַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. בְּאָסְפְּכֶם אֶת־מַעֲשֵׂיכֶם. וְכָל אֲסִיפָה הָאֲמוּרָה בְּמִיתָה, אַף הִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה. **אֶל־אֲבֹתָי** • עִם אֲבוֹתַי.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כח) **וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם** – **וַהֲלֹא יֵשׁ מֵהֶם שֶׁלֹּא בֵּרְכָם אֶלָּא קִנְטְרָן? אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: "וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם", מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעִנְיָן. יָכוֹל שֶׁלֹּא בֵּרַךְ לְרֹאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם", כֻּלָּם בְּמַשְׁמָע** – אֶלָּא שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁל רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לֹא כְּתוּבוֹת בִּמְפוֹרָשׁ בַּכָּתוּב.

אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכָתוֹ – בְּרָכָה הָעֲתִידָה לָבֹא – נִרְאֶה שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ "אֲשֶׁר".

עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד – וְזֶהוּ "אִישׁ .. כִּבְרָכָתוֹ".

בֵּרַךְ אֹתָם – לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא "אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכָתוֹ בֵּרַךְ אוֹתוֹ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "בֵּרַךְ אֹתָם"? לְפִי שֶׁנָּתַן לִיהוּדָה גְּבוּרַת [שֶׁל] אַרְיֵה, וּלְבִנְיָמִין חֲטִיפָתוֹ שֶׁל זְאֵב, וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּתוֹ שֶׁל אַיָּלָה – הֵבִיא שָׁלֹשׁ דּוּגְמָאוֹת מִשָּׁלֹשׁ אִמָּהוֹת, יְהוּדָה מִלֵּאָה, בִּנְיָמִין מֵרָחֵל, נַפְתָּלִי מִבִּלְהָה, וְלֹא הֵבִיא מִזִּלְפָּה, כִּי לֹא מָצִינוּ שֶׁאֶחָד מֵהֶם נִמְשַׁל לְחַיָּה (הרבי). וּרְאֵה גַּם רַשִּׁ"י שְׁמוֹת א, יט.

יָכוֹל שֶׁלֹּא כֻּלָּן כֻּלָּם בְּכָל הַבְּרָכוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בֵּרַךְ אֹתָם" – אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁכּוּלָּם יִהְיוּ כִּיהוּדָה אוֹ כְּבִנְיָמִין, אֶלָּא שֶׁעִיקַּר הַבְּרָכָה יִהְיֶה לְמִי שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה, וּמִקְצָת אוֹתָהּ בְּרָכָה יִהְיֶה גַּם לִשְׁאָר הַשְּׁבָטִים מִצַּד זֶה שֶׁכֻּלָּם יַחַד, וּבַמִּקְצָת הַזֶּה יִהְיוּ כּוּלָּם שָׁוִים (גו"א). וּרְאֵה גַּם רַשִּׁ"י שְׁמוֹת א, יט. אַךְ שָׁם כָּתַב שֶׁלּוֹמְדִים זֹאת מִ"וַיְבָרֶךְ אוֹתָם". תורה כט

(כט) **נֶאֱסָף אֶל עַמִּי – עַל שֵׁם שֶׁמַּכְנִיסִין הַנְּפָשׁוֹת אֶל מְקוֹם גְּנִיזָתָן, שֶׁיֵּשׁ אֲסִיפָה בִּלְשׁוֹן עִבְרִי שֶׁהִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה** – וּרְאֵה רַשִּׁ"י בַּמִּדְבָּר יא, ל: "אָב לְכוּלָּם (תהלים לט, ז) יִצְבּוֹר וְלֹא יֵדַע מִי אוֹסְפָם".

כְּגוֹן: "וְאִין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתָם הַבַּיְתָה" – שׁוֹפְטִים יט, טו.

"וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" – דְּבָרִים כב, ב. רְאֵה גַּם רַשִּׁ"י שְׁמוֹת כג, י. שָׁם לד, כב. בַּמִּדְבָּר יא, ל. רַשִּׁ"י יְשַׁעְיָה ד, א (לְשׁוֹן הַטְּמָנָה). רַשִּׁ"י בְּבָא קַמָּא נו, ב. בָּבָא מְצִיעָא פב, א.

"בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ" – וַיִּקְרָא כג, לט.

הַכְנָסָתָם לַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים, ["בְּאָסְפְּכֶם אֶת מַעֲשֵׂיכֶם"]. – שְׁמוֹת כג, טז. וּבְרַשִּׁ"י שָׁם "שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת, וּבָחָג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים". כֵּן הוּא בְּהַרְבֵּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים רִאשׁוֹנִים, וּכְבַפְּסוּק. וּבִדְפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: "בְּאָסְפְּכֶם אֶת מַעֲשֵׂיכֶם".

וְכָל אֲסִיפָה הָאֲמוּרָה בְּמִיתָה, אַף הִיא לְשׁוֹן הַכְנָסָה. אֶל אֲבוֹתָי – עִם אֲבוֹתַי – כִּי לֹא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן "אֶל" אֶלָּא מִי שֶׁהוֹלֵךְ זֶה אֶל זֶה, וְלֹא בְּמִי שֶׁנִּקְבָּר, וְלָכֵן פֵּירֵשׁ "עִם", שֶׁמָּצִינוּ בַּמִּקְרָא שֶׁ"אֶל" יָבֹא בִּמְקוֹם "עִם", כְּמוֹ (ויקרא יח, יח) "וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח". וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּפָּסוּק אַחַר־כָּךְ: "אֶל הַמְּעָרָה",

(ל) בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר:

ל בִּמְעַרְתָּא דִּי בַחֲקַל כָּפְלְתָּא דִּי עַל אַפֵּי מַמְרֵא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן דִּי זְבַן אַבְרָהָם יָת חַקְלָא מִן עֶפְרֹן חִתָּאָה לְאַחֲסָנַת קְבוּרָא:

(לא) שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה:

לא תַּמָּן קְבָרוּ יָת אַבְרָהָם וְיָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ תַּמָּן קְבָרוּ יָת יִצְחָק וְיָת רִבְקָה אִתְּתֵהּ וְתַמָּן קְבָרִית יָת לֵאָה:

(לב) מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת:

לב זְבִינֵי חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִּי בֵהּ מִן בְּנֵי חִתָּאָה:

(לג) וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:

לג וְשֵׁיצֵי יַעֲקֹב לְפַקָּדָא יָת בְּנוֹהִי וּכְנַשׁ רַגְלוֹהִי לְעַרְסָא וְאִתְכְּנִיש לְעַמֵּהּ:

רש"י◂ **וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו** • הִכְנִיס רַגְלָיו. **וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף** • וּמִיתָה לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת (תענית ה)◆.

נ (א) וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ:

א וּנְפַל יוֹסֵף עַל אַפֵּי אָבוּהִי וּבְכָא עַלּוֹהִי וּנְשֵׁק לֵהּ:

(ב) וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל:

ב וּפַקִּיד יוֹסֵף יָת עַבְדּוֹהִי יָת אַסְוָתָא לְמֶחְנַט יָת אָבוּהִי וְחָנְטוּ אַסְוָתָא יָת יִשְׂרָאֵל:

רש"י◂ **לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו** • עִנְיַן מִרְקַחַת בְּשָׂמִים הוּא.

(ג) וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם:

ג וּשְׁלִימוּ לֵהּ אַרְבְּעִין יוֹמִין אֲרֵי כֵּן שְׁלִימוּ יוֹמֵי חֲנַטַיָּא וּבְכוֹ יָתֵהּ מִצְרָאֵי שַׁבְעִין יוֹמִין:

רש"י◂ **וַיִּמְלְאוּ־לוֹ** • הִשְׁלִימוּ לוֹ יְמֵי חֲנִיטָתוֹ, עַד שֶׁמָּלְאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם. **וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ וְגוֹ'** • אַרְבָּעִים לַחֲנִיטָה וּשְׁלֹשִׁים לִבְכִיָּה, לְפִי שֶׁבָּאָה לָהֶם בְּרָכָה לְרַגְלוֹ, שֶׁכָּלָה הָרָעָב וְהָיוּ מֵי נִילוּס מִתְבָּרְכִין.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

פֵּירוּשוֹ: "בַּמְּעָרָה", וְרַשִׁ"י לֹא חָשׁ לְפָרְשוֹ, כִּי פָּשׁוּט הוּא, וְרַבִּים הֵן הַדּוּגְמָאוֹת בַּמִּקְרָא שֶׁתֵּיבַת "אֶל" בָּאָה בִּמְקוֹם בֵּי"ת (רא"ם). תורה ל

(לג) **וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו – הִכְנִיס רַגְלָיו. וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף – וּמִיתָה לֹא נֶאֱמְרָה בּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל** – תַּעֲנִית ה, ב.

יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא מֵת. תורה א

(ב) אֶלָּא מַה זַּרְעוֹ בַּחַיִּים אַף הוּא בַּחַיִּים (גמרא שם). וּבְרַשִׁ"י תַּעֲנִית שָׁם: "אֶלָּא חַי הוּא לְעוֹלָם". וּבַהֶמְשֵׁךְ מוֹסִיף שָׁם: "נִדְמָה לָהֶם שֶׁמֵּת, אֲבָל חַי הָיָה". וּמַשְׁמַע מִדְּבָרָיו, שֶׁמְּפָרֵשׁ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁלֹּא מֵת גַּם בְּגוּף, וְנִרְאֶה מִשּׁוּם שֶׁרַק עַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַהֶבְדֵּל בֵּין יַעֲקֹב לְבֵין כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁגַּם בְּמִיתָתָם נִקְרָאִים חַיִּים (כַּמּוּבָא בְּרַשִׁ"י לְעֵיל יא, לא), שֶׁשְּׁאָר הַצַּדִּיקִים הֵם חַיִּים רַק בְּנֶפֶשׁ וְאִילּוּ יַעֲקֹב גַּם בְּגוּף, וְכֵן דַּעַת הַתּוֹסְפוֹת שָׁם בְּצִינְּם לְסוֹטָה יג, א. אָבָל הַמַּהַרְשָׁ"א בְּתַעֲנִית שָׁם כּוֹתֵב, שֶׁדּוֹחֵק לְפָרֵשׁ כֵּן, וּמְבָאֵר בְּאוֹפֶן אַחֵר, עַיֵּן שָׁם. וּרְאֵה לְקַמָּן פָּסוּק טו וּבְרַשִׁ"י שָׁם. **לַחֲנֹט אֶת אָבִיו – עִנְיַן מִרְקַחַת בְּשָׂמִים הוּא.** תורה ג

(ג) **וַיִּמְלְאוּ לוֹ – הִשְׁלִימוּ** – מִילּוּי מִלְּשׁוֹן הַשְׁלָמָה (רא"ם). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י אִיּוּב טו, לב.

לוֹ יְמֵי חֲנִיטָתוֹ עַד שֶׁמָּלְאוּ "לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם" – הוּצְרַךְ לְהוֹסִיף: "יְמֵי חֲנִיטָתוֹ", מִשּׁוּם שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לוֹמַר הַשְׁלָמָה אֶלָּא עַל הַמִּסְפָּר הַקָּצוּב לְכָךְ מִתְּחִילָּה, וְלֹא הוּקְצְבוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁהֵם יְמֵי הַחֲנִיטָה (רא"ם).

וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם – אַרְבָּעִים לַחֲנִיטָה, וּשְׁלֹשִׁים לִבְכִיָּה – שְׁלֹשִׁים יְמֵי בְכִיָּה הִתְחִילוּ רַק אַחֲרֵי הַחֲנִיטָה שֶׁאָז הַמֵּת אֵינוֹ לְפָנֵיהֶם, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהִתְעַסְּקוּ בַּחֲנִיטָה לֹא בָּכוּ עָלָיו בְּגָלָל טוֹרַח הַחֲנִיטָה (גר"א). אוֹ יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם בְּאַרְבָּעִים יוֹם אֵלּוּ בָּכוּ

(ד) וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר:

ד וַעֲבָרוּ יוֹמֵי בְכִיתֵהּ וּמַלִּיל יוֹסֵף עִם בֵּית פַּרְעֹה לְמֵימַר אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן מַלִּילוּ כְעַן קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימַר:

(ה) אָבִי הִשְׁבִּיעֵנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשׁוּבָה:

ה אַבָּא קַיֵּים עָלַי לְמֵימַר הָא אֲנָא מָאִית בְּקִבְרִי דְּאַתְקֵנִית לִי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן תַּמָּן תִּקְבְּרֻנְנִי וּכְעַן אֶסַּק כְּעַן וְאֶקְבַּר יָת אַבָּא וְאֵיתוּב:

רש"י ◄ אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי • כִּפְשׁוּטוֹ, כְּמוֹ: (שמות כא) "כִּי־יִכְרֶה אִישׁ". וּמִדְּרָשׁוֹ עוֹד מִתְיַשֵּׁב עַל הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ: "אֲשֶׁר קָנִיתִי", (ר"ה כו) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרֵכֵי הַיָּם, הָיוּ קוֹרִין לִמְכִירָה, כִּירָה. וְעוֹד מִדְּרָשׁוֹ לְשׁוֹן כָּרִי דְּגוּר, שֶׁנָּטַל יַעֲקֹב כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהֵבִיא מִבֵּית לָבָן וְעָשָׂה אוֹתוֹ כָּרִי, וְאָמַר לְעֵשָׂו: 'טֹל זֶה בִּשְׁבִיל חֶלְקְךָ בַּמְּעָרָה'.

(ו) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ:

ו וַאֲמַר פַּרְעֹה סַק וּקְבוֹר יָת אָבוּךְ כְּמָא דְקַיֵּים עָלָךְ:

רש"י ◄ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ • וְאִם לֹא בִּשְׁבִיל הַשְּׁבוּעָה, לֹא הָיִיתִי מַנִּיחֲךָ, אֲבָל יָרֵא לוֹמַר: 'עֲבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה'! שֶׁלֹּא יֹאמַר: אִם כֵּן, אֶעֱבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְךָ, שֶׁלֹּא אֲגַלֶּה עַל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאֲנִי מַכִּיר עִדְּךָ עַל שִׁבְעִים לָשׁוֹן, וְאַתָּה אֵינְךָ מַכִּיר בּוֹ, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף לו).

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

כִּדְמַשְׁמַע מִלְּשׁוֹן הַפָּסוּק, אֶלָּא שֶׁעִיקַּר אַרְבָּעִים יוֹם אֵלּוּ נוֹעֲדוּ עֲבוּר הַחֲנִיטָה, וַעֲבוּר הַבְּכִיָּה קָבְעוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם אֲחֵרִים.

לְפִי שֶׁבָּאָה לָהֶם בְּרָכָה לְרַגְלוֹ – וּמִשּׁוּם כָּךְ בָּכוּ עָלָיו שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאֵין לוֹמַר בַּעֲבוּר כְּבוֹד יוֹסֵף, כִּי הַבְּכִי אֵינוֹ פּוֹעֵל רְצוֹנִי שֶׁיִּבְכֶּה כְּשֶׁיִּרְצֶה עֲבוּר הַכָּבוֹד (רא"ם).

שֶׁכָּלָה הָרָעָב – כְּדִלְעֵיל בְּרֵשׁ"י מז, יט. **וְהָיוּ מֵי נִילוּס מִתְבָּרְכִין** – שֶׁמֵּי הַנִּילוּס חָזְרוּ לְהִתְרַבּוֹת מֵאֲלֵיהֶם כְּמוֹ קוֹדֶם הָרָעָב, שֶׁמִּשּׁוּם כָּךְ נִקְרָא הַנִּילוּס "פִּישׁוֹן", רְאֵה רַשׁ"י לְעֵיל ב, יד. וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָיוּ כָּאן שְׁתֵּי בְּרָכוֹת: א) מֵי הַנִּילוּס עָלוּ וְהִשְׁקוּ אֶת הָאָרֶץ, וּבְכָךְ הִסְתַּיֵּם הָרָעָב, ב) עֶצֶם הָעוּבְדָּה שֶׁמֵּי הַנִּילוּס חָזְרוּ לְהִתְבָּרֵךְ הִיא בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, לְלֹא קֶשֶׁר לָרָעָב. וַעֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן. תורה ד

(ה) **אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי – כִּפְשׁוּטוֹ** – חָפַרְתִּי. כְּלוֹמַר, יַעֲקֹב חָפַר אֶת קִבְרוֹ בְּחַיָּיו עוֹד לִפְנֵי צֵאתוֹ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן.

כְּמוֹ "כִּי יִכְרֶה אִישׁ" – שְׁמוֹת כא, לג. **וּמִדְּרָשׁוֹ עוֹד, מִתְיַשֵּׁב עַל הַלָּשׁוֹן, כְּמוֹ אֲשֶׁר קָנִיתִי** – רְאֵה גַּם רַשׁ"י חוּלִּין צב, א.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא – רֹאשׁ הַשָּׁנָה כו, א, וְשָׁם: "אָמַר רַבִּי". וּרְאֵה רַשׁ"י לְעֵיל לג, יט.

כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרֵכֵי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לִמְכִירָה "כִּירָה" – רְאֵה גַּם רַשׁ"י דְּבָרִים ב, ו. הוֹשֵׁעַ ג, ב. סוֹטָה יג, א.

וְעוֹד מִדְּרָשׁוֹ – בְּרֵאשִׁית רַבָּה ק, ה. הוּבָא בְּרַשׁ"י לְעֵיל מו, ו. וּמַשְׁמַע שֶׁמִּדְּרָשׁ זֶה אֵינוֹ מִתְיַשֵּׁב עַל הַלָּשׁוֹן.

לְשׁוֹן כָּרִי, דְּגוּר – בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּלוֹמַר, עֲרֵימָה. וּבְרַשׁ"י שָׁם: "צְבוּרִין". **שֶׁנָּטַל יַעֲקֹב כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהֵבִיא מִבֵּית לָבָן** – בְּרַשׁ"י שָׁם: "מַה שֶׁרָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם .. אָמַר נִכְסֵי חוּצָה לָאָרֶץ אֵינָן כְּדַאי לִי".

וְעָשָׂה אוֹתוֹ כָּרִי, וְאָמַר לְעֵשָׂו: טֹל זֶה בִּשְׁבִיל חֶלְקְךָ בַּמְּעָרָה – וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּזֶה יוֹסֵף רָצָה לְהַדְגִּישׁ בִּפְנֵי פַרְעֹה כַּמָּה הוֹצָאוֹת הוֹצִיא אָבִיו בִּשְׁבִיל הַמְּעָרָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חָשׁוּב לוֹ לְהִקָּבֵר שָׁם (משכיל לדוד). תורה ו

(ו) **כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ – וְאִם לֹא בִּשְׁבִיל הַשְּׁבוּעָה לֹא הָיִיתִי מַנִּיחֲךָ, אֲבָל יָרֵא לוֹמַר: עֲבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה** – בְּסוֹטָה לו, ב: "אָמַר לֵיהּ זִיל אִתְשְׁיֵל שְׁבוּעָתְךָ", וּבְרַשׁ"י שָׁם: "הִשָּׁאֵל לַחֲכָמִים שֶׁיַּתִּירוּהָ לְךָ". וּרְאֵה בַּתּוֹסְפוֹת שָׁם, שֶׁבֶּאֱמֶת אִי אֶפְשָׁר הָיָה לְהִשָּׁאֵל עַל שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע בִּפְנֵי אוֹתוֹ אָדָם אִם לֹא בְּהַסְכָּמָתוֹ, וְהַדְּבָרִים נֶאֱמְרוּ רַק בִּלְשׁוֹן הַשְּׁאֵלָה. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַה שֶּׁרַשׁ"י כָּתַב כָּאן בִּלְשׁוֹן "**עֲבוֹר** עַל הַשְּׁבוּעָה".

שֶׁלֹּא יֹאמַר: אִם־כֵּן אֶעֱבֹר עַל הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְךָ שֶׁלֹּא אֲגַלֶּה עַל לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁאֲנִי מַכִּיר עוֹדְךָ עַל שִׁבְעִים לָשׁוֹן וְאַתָּה אֵינְךָ מַכִּיר בּוֹ – וּפִרְעֹה חָשַׁשׁ שֶׁאִם יוֹסֵף יְגַלֶּה דָּבָר זֶה, הֲרֵי בְּעֵינֵי הָעָם יִהְיֶה נִרְאֶה שֶׁיּוֹסֵף רָאוּי לִמְלוּכָה יוֹתֵר מִפַּרְעֹה, שֶׁכֵּן יְדִיעַת הַשָּׂפָה אֵצֶל מֶלֶךְ נוֹגַעַת לְמַהוּת הַמְּלוּכָה, כִּי בְּכָל שֶׁהַמֶּלֶךְ יוֹדֵעַ יוֹתֵר שָׂפוֹת כָּךְ הוּא יָכוֹל לִמְלוֹךְ עַל יוֹתֵר אוּמּוֹת (ע"פ גר"א).

כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה – לו, ב: "בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ פַּרְעֹה לְיוֹסֵף וּבְכָל־עַבְדֶּיךָ לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וגו', אָמְרוּ אִיצְטַגְנִינֵי פַרְעֹה .. אִם כֵּן יְהֵא

(ז) וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם:

ז וּסְלִיק יוֹסֵף לְמִקְבַּר יָת אֲבוּהִי וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה סָבֵי בֵיתֵהּ וְכֹל סָבֵי אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(ח) וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וַאֲחוֹהִי וּבֵית אֲבוּהִי לְחוֹד טַפְלְהוֹן וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן שְׁבָקוּ בְּאַרְעָא דְּגֹשֶׁן:

(ט) וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד:

ט וּסְלִיקוּ עִמֵּהּ אַף רְתִכִּין אַף פָּרָשִׁין וַהֲוָה מַשְׁרִיתָא סַגִּיאָה לַחֲדָא:

(י) וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים:

י וַאֲתוֹ עַד בֵּית אִדְרֵי דְאָטָד דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּסְפָדוּ תַמָּן מִסְפֵּד רַב וְתַקִּיף לַחֲדָא וְעָבַד לַאֲבוּהִי אֲבֶלָא שַׁבְעָא יוֹמִין:

רש"י◄ גֹּרֶן הָאָטָד • מֵקֶף אֲטָדִין הָיָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: (סוטה יג) עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע, שֶׁבָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן וּנְשִׂיאֵי יִשְׁמָעֵאל לְמִלְחָמָה, וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כִּתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, עָמְדוּ כֻּלָּן וְתָלוּ בוֹ כִּתְרֵיהֶם, וְהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים כְּגֹרֶן הַמֵּקֶף סְיָג שֶׁל קוֹצִים.

(יא) וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

יא וַחֲזָא יָתֵב אַרְעָא כְּנַעֲנָאָה יָת אֲבֶלָא בְּבֵית אִדְרֵי דְאָטָד וַאֲמָרוּ אֲבֵל תַּקִּיף דֵּין לְמִצְרָאֵי עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ אָבֵל מִצְרַיִם דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא:

(יב) וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם:

יב וַעֲבָדוּ בְנוֹהִי לֵהּ כֵּן כְּמָא דִי פַקֵּדְנוּן:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר צִוָּם • מַהוּ אֲשֶׁר צִוָּם?.

(יג) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא:

יג וּנְטָלוּ יָתֵהּ בְּנוֹהִי לְאַרְעָא דִכְנַעַן וּקְבָרוּ יָתֵהּ בִּמְעָרַת חֲקַל כַּפֶּלְתָּא דִּי זְבַן אַבְרָהָם יָת חַקְלָא לְאַחֲסָנַת קְבוּרָא מִן עֶפְרֹן חִתָּאָה עַל אַפֵּי מַמְרֵא:

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

יוֹדֵעַ בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן! בָּא גַּבְרִיאֵל וְלִמְּדוֹ שִׁבְעִים לְשׁוֹן .. וּלְמָחָר, כָּל לִישָׁנָא דְּאִישְׁתָּעֵי פַּרְעֹה בַּהֲדֵיהּ אַהֲדַר לֵיהּ. אִישְׁתָּעֵי אִידוּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, לָא הֲוָה קָא יָדַע מַאי הֲוָה אָמַר, אֲמַר לֵיהּ: אַגְמְרֵי! אַגְמְרֵיהּ וְלָא גְּמַר, אֲמַר לֵיהּ: אִישְׁתַּבַּע לִי דְּלָא מְגַלֵּית, אִישְׁתַּבַּע לוֹ". תורה ז

(י) **גֹּרֶן הָאָטָד** – **מֵקֶף אֲטָדִין הָיָה** – הַגּוֹרֶן הָיָה מוּקָף קוֹצִים. וְלָכֵן נִקְרָא "גּוֹרֶן הָאָטָד", כִּי אָטָד פֵּירוּשׁוֹ קוֹצִים.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ – תַּנְחוּמָא סִימָן יז. סוֹטָה יג, א. כִּי עַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר: "גּוֹרֶן אָטָד", וְאִילוּ "גּוֹרֶן הָאָטָד" מַשְׁמַע שֶׁעָשָׂה מֵהָאָטָד גּוֹרֶן, וְזֶה לֹא יִתָּכֵן "וְכִי גּוֹרֶן יֵשׁ לוֹ לָאָטָד"? וּבְרַשִׁ"י סוֹטָה שָׁם: "וְכִי דֶּרֶךְ לֶאֱסוֹף אֲטָדִין וְלַעֲשׂוֹת מֵהֶן גּוֹרֶן" (באר בשדה).

עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע – נִקְרָא הַמָּקוֹם "גּוֹרֶן הָאָטָד", בְּהֵ"א הַיְדִיעָה.

שֶׁבָּאוּ כָּל מַלְכֵי כְּנַעַן וּנְשִׂיאֵי יִשְׁמָעֵאל לְמִלְחָמָה – בִּגְלַל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה.

וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כִּתְרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, עָמְדוּ כֻּלָּן וְתָלוּ בוֹ כִּתְרֵיהֶם, וְהִקִּיפוּהוּ כְּתָרִים כְּגֹרֶן הַמֵּקֶף סְיָג – גָּדֵר.

שֶׁל קוֹצִים – וְזֶהוּ "גּוֹרֶן הָאָטָד" (בְּהֵ"א הַיְדִיעָה), כְּמוֹ אוֹתוֹ גּוֹרֶן הַמּוּקָף גָּדֵר שֶׁל קוֹצִים. תורה יא

(יב) **כַּאֲשֶׁר צִוָּם** – **מַהוּ "אֲשֶׁר צִוָּם"** – כְּלוֹמַר, מַה צִוָּם? וַהֲרֵי לֹא מְפוֹרָשׁ לִפְנֵי כֵן שֶׁצִּוָּם, אֶלָּא הוּא מְחוּבָּר לַפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו, וּכְפִי שֶׁמְּבֹאַר. תורה יג

רש"י◄ **וַיִּשְׁאוּ אֹתוֹ בָנָיו•** וְלֹא בְּנֵי בָנָיו, שֶׁכָּךְ צִוָּם: ׳אַל יִשָּׂא מִטָּתִי לֹא אִישׁ מִצְּרִי וְלֹא אֶחָד מִבְּנֵיכֶם, שֶׁהֵם מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אֶלָּא אַתֶּם׳, (ב"ר) וְקָבַע לָהֶם מָקוֹם: ג׳ לְמִזְרָח וְכֵן לְד׳ רוּחוֹת, וּכְסִדְרָן לְמַסַּע מַחֲנֶה שֶׁל דְּגָלִים נִקְבְּעוּ כָּאן. לֵוִי לֹא יִשָּׂא, שֶׁהוּא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וְיוֹסֵף לֹא יִשָּׂא, שֶׁהוּא מֶלֶךְ, מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם. וְזֶהוּ: "אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת", בְּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם אֲבִיהֶם לִישָּׂא מִטָּתוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ׳לקוטי שיחות׳ חט"ו עמ׳ 193 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

איך יִתָּכֵן שֶׁרֹאשׁ עֵשָׂו מוּנָּח לְיַד יִצְחָק?

עַל הַפָּסוּק בְּנוֹגֵעַ לִקְבוּרַת יַעֲקֹב "וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה" (נ, יג), אִיתָא בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עוּזִּיאֵל "וּשְׁמִיעַ פִּתְגָּמָא לְעֵשָׂו רִשְׁיָעָא כּוּ׳ וְלֹא הֲוָה שָׁבִיק לְיוֹסֵף לְמִיקְבּוּר יָת אֲבוֹי כּוּ׳ וְנָטַל [חוּשִׁים] סַיְפָא וְקָטַע רֵישֵׁיהּ דְּעֵשָׂו רִשְׁיָעָא, וַהֲוָה רֵישָׁא דְּעֵשָׂו מִתְגַּלְגֵּל כּוּ׳ וְאַתְנַח בְּגוֹ עִיטְפֵיהּ דְּיִצְחָק אָבוֹי".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, הֲרֵי הַדִּין הוּא שֶׁ"אֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק" (סנהדרין מז, א. טושו"ע יו"ד סי׳ שסב ס"ה), וְאִם־כֵּן כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁ"רֵישֵׁיהּ דְּעֵשָׂו **רְשִׁיעָא**" מוּנָּח "בְּגוֹ עִיטְפֵיהּ דְּיִצְחָק"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַפְּנִימִיּוּת:

שָׁרְשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו - בְּיִצְחָק הוּא. וּפְשׁוּט, שֶׁבְּיִצְחָק הַצַּדִּיק לֹא הָיָה שׁוּם רַע וְרִשְׁעוּת. וְזֶה שֶׁהָיָה עֵשָׂו רָשָׁע, הָיָה רַק כַּאֲשֶׁר הִבְדִּיל אֶת עַצְמוֹ מִשָּׁרְשׁוֹ - יִצְחָק - וְהִתְעַסֵּק בְּעִנְיָנִים גּוּפָנִיִּים וְחוֹמְרִיִּים.

וְנִמְצָא, שֶׁרַק "גּוּפוֹ" וְחָמְרִיּוּתוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָיָה רַע גָּמוּר, אַךְ "רֹאשׁוֹ" שֶׁהוּא הַמָּקוֹר וְשֹׁרֶשׁ שֶׁלּוֹ כְּפִי שֶׁהוּא בְּיִצְחָק, הָיָה רַק טוֹב.

וְעַל כֵּן, כַּאֲשֶׁר הִפְרִידוּ וְנִיתְּקוּ אֶת "גּוּפוֹ" שֶׁל עֵשָׂו, וְנִשְׁאַר רַק "רֵישֵׁיהּ", אֲזַי אֵין בּוֹ רַע, כִּי־אִם טוֹב גָּמוּר. וְלָכֵן שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה מוּנָּח "בְּגוֹ עִיטְפֵיהּ דְּיִצְחָק".

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יג) **וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו – וְלֹא בְּנֵי בָנָיו, שֶׁכָּךְ צִוָּם: אַל יִשָּׂא מִטָּתִי לֹא אִישׁ מִצְּרִי, וְלֹא אֶחָד מִבְּנֵיכֶם שֶׁהֵם מִבְּנוֹת כְּנַעַן** – כְּדַעַת רַבִּי נְחֶמְיָה שֶׁהוּבְאָה בְּרַשִׁ"י לְעֵיל לז, לה. וְאִילּוּ לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה שָׁם שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ כְּנַעֲנִיּוֹת, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁגַּם בְּנֵי בָנָיו נָשְׂאוּ אֶת הָאָרוֹן, וּמַה שֶּׁכָּתוּב "בָּנָיו", זֶה כּוֹלֵל בְּנֵי בָנִים, כִּי בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים (הרבי).

אֶלָּא אַתֶּם, וְקָבַע לָהֶם מָקוֹם, שְׁלֹשָׁה לַמִּזְרָח – יְהוּדָה יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן (רש"י במדבר ב, ב).

וְכֵן לְאַרְבַּע רוּחוֹת – רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְגָד מִן הַדָּרוֹם (רש"י שם). אֶפְרַיִם מְנַשֶּׁה וּבִנְיָמִין מִן הַמַּעֲרָב, דָּן אָשֵׁר וְנַפְתָּלִי מִן הַצָּפוֹן (תנחומא במדבר סי׳ יב).

וּכְסִדְרָן לְמַסַּע מַחֲנֶה שֶׁל דְּגָלִים נִקְבְּעוּ כָּאן, לֵוִי לֹא יִשָּׂא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן – כְּלוֹמַר, צָאֶצָאָיו. וּמִי שֶׁטּוֹעֵן אֶת אֲרוֹנוֹ שֶׁל חַיֵּי הָעוֹלָמִים, לֹא יִשָּׂא אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת (תנחומא במדבר סי׳ יב). וּבְעוֹמֶק יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר: הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁשֵּׁבֶט לֵוִי הָיוּ פְּטוּרִים מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם, וְהִסְבָּה לְכָךְ כָּתְבוּ הַמְּפָרְשִׁים, מִשּׁוּם שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִישָּׂא אֶת הָאָרוֹן, וּמִכֵּיוָן שֶׁאַחַר מִיתַת יַעֲקֹב הִתְחִיל שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם (כַּמְבוֹאָר בְּרַשִׁ"י בִּתְחִילַּת הַפָּרָשָׁה), נִמְצָא שֶׁנְּשִׁיאַת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מִמִּצְרַיִם תָּרְמָה לְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, לָכֵן צִוָּה אֶת לֵוִי שֶׁלֹּא יִשָּׂא אֶת אֲרוֹנוֹ. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַה שֶּׁמֹּשֶׁה נָשָׂא אֶת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף אַף שֶׁהָיָה לֵוִי, כִּי הוֹצָאַת עַצְמוֹת יוֹסֵף מִמִּצְרַיִם הָיְתָה חֵלֶק מִתַּהֲלִיךְ הַגְּאוּלָּה, כְּפִי שֶׁהִבְטִיחַ יוֹסֵף: "פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם", וְלָכֵן דָּבָר זֶה הָיָה שַׁיָּךְ דַּוְקָא לְשֵׁבֶט לֵוִי, וּבִפְרָט לְרֹאשׁ הַשֵּׁבֶט מֹשֶׁה רַבֵּנוּ (הרבי).

וְיוֹסֵף לֹא יִשָּׂא שֶׁהוּא מֶלֶךְ – וְאַתֶּם צְרִיכִים לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד (תנחומא שם). וְאַף שֶׁאָמַר לוֹ (לעיל מז, ל): "וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם", אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיִּשָּׂא אֶת הָאָרוֹן בְּפוֹעַל, אֶלָּא שֶׁהוּא יִהְיֶה אַחֲרַאי עַל כָּךְ.

מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם – כְּלוֹמַר, בִּמְקוֹמָם [שֶׁל לֵוִי וְיוֹסֵף] וּבִשְׁלִיחוּתָם, וּבְכָךְ גַּם קִיֵּם יוֹסֵף אֶת הַהוֹרָאָה שֶׁל "וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם" גַּם כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ (הרבי).

וְזֶהוּ "אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת" – בַּמִּדְבָּר ב, ב. וּבַהֶמְשֵׁךְ שָׁם: "לְבֵית אֲבוֹתָם". וְכֵן מַעְתִּיק רַשִׁ"י שָׁם. וְכֵן הַגִּירְסָא בְּדִפּוּס רוֹמִי כָּאן. וּבְדִפּוּס רִאשׁוֹן גּוֹרֵס "וגו'" לְאַחֲרֵי תֵּיבַת "בְּאוֹתוֹת". אֲבָל בְּרַשִׁ"י הוֹרָיוֹת ו, ב הוּא כְּבִפְנִים.

בְּאוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם אֲבִיהֶם – וְזֶהוּ "לְבֵית אֲבוֹתָם" הָאָמוּר שָׁם בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק.

לִשָּׂא מִטָּתוֹ – שֶׁלְּאוֹתָן רוּחוֹת שֶׁנֶּחְלְקוּ לָשֵׂאת מִטָּתוֹ, לְאוֹתָן רוּחוֹת חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם (רש"י הוריות ו, ב). וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּבַמִּדְבָּר שָׁם, אֶלָּא שֶׁשָּׁם הֵבִיאוֹ רַק כְּפֵירוּשׁ שֵׁנִי. וְאִילּוּ לַפֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן פֵּירוּשׁוֹ שֶׁ"לְכָל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ אוֹת מַפָּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ". תורה יד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כ, עמוד 235 – מתוך 'לקראת שבת')

שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם בְּמִיתַת יַעֲקֹב

וַיִּשְׁאֹו אֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ (נ, יג)

עַל הַפָּסוּק "וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו" מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י הַסֵּדֶר בִּנְשִׂיאַת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וּמְסַיֵּם "לֵוִי לֹא יִשָּׂא שֶׁהוּא עָתִיד לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וְיוֹסֵף לֹא יִשָּׂא שֶׁהוּא מֶלֶךְ, מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם יִהְיוּ תַּחְתֵּיהֶם".

וְצָרִיךְ בֵּאוּר הַטַּעַם שֶׁלֵּוִי לֹא יִשָּׂא, הֲרֵי נְשִׂיאַת הָאָרוֹן הוּא עִנְיָן שֶׁבָּעָתִיד הָרָחוֹק, וּבָזֶה גּוּפָא לֹא עַל־יָדוֹ אֶלָּא עַל־יְדֵי בָּנָיו, וּמַדּוּעַ יִקְחוּ מִמֶּנּוּ בִּגְלַל זֶה אֶת הַמִּצְוָה דִּנְשִׂיאַת אֲרוֹנוֹ שֶׁל אָבִיו?

הַהַסְבָּרָה בָּזֶה:

בְּמִיתָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הִתְחִיל הַשִּׁעְבּוּד בְּמִצְרַיִם, כְּפִי שֶׁרַשִׁ"י כּוֹתֵב בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה "שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ, נִסְתְּמוּ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצָּרַת הַשִּׁעְבּוּד שֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעְבְּדָם". וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁהוֹצָאָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מִמִּצְרַיִם לִקְבּוּרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּרְמָה שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת גָּלוּת וְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם.

וּמִטַּעַם זֶה לֹא נָשָׂא לֵוִי אֶת הָאָרוֹן, שֶׁכֵּן לֵוִי הָיָה לְמַעְלָה מֵהַשִּׁעְבּוּד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י "לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי אֶלָּא לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד . . וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם" וּיתֵירָה מִזּוֹ: אֲפִילּוּ בְּנוֹגֵעַ לִשְׁבָט לֵוִי "מְלֹאכֶת שִׁעְבּוּד מִצְרַיִם לֹא הָיְתָה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי".

וְעִנְיָן זֶה קָשׁוּר עִם זֶה שֶׁעָתִיד לָשֵׂאת הָאָרוֹן, שֶׁכֵּן "שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי . . לֹא רָצוּ לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדָה לְפִי שֶׁיָּדְעוּ שֶׁעֲתִידִין לָשֵׂאת אֶת הָאָרוֹן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיוּ בְּנֵי חוֹרִין" (תוספות (הדר זקנים) שמות א, יג).

(יד) **וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו:**

יד וְתַב יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הוּא וַאֲחוֹהִי וְכָל דִּסְלִיקוּ עִמֵּהּ לְמִקְבַּר יָת אֲבוּהִי בָּתַר דִּקְבַר יָת אֲבוּהִי:

רש"י ◄ **הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ** • בַּחֲזָרָתָן כָּאן, הִקְדִּים אֶחָיו לַמִּצְרִים הָעוֹלִים אִתּוֹ, וּבַהֲלִיכָתָן הִקְדִּים מִצְרִים לְאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ'" "וְאַחַר־כָּךְ: "כָּל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו", אֶלָּא לְפִי שֶׁרָאוּ הַכָּבוֹד שֶׁעָשׂוּ מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁתָּלוּ כִּתְרֵיהֶם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נָהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד.

(טו) **וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לֻו יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ:**

טו וַחֲזוֹ אֲחֵי יוֹסֵף אֲרֵי מִית אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דִּלְמָא יִסַּר לָנָא דְּבָבוּ יוֹסֵף וַאֲתָבָא יָתִיב לָנָא יָת כָּל בִּישְׁתָּא דִּי גְּמַלְנָא יָתֵהּ:

רש"י ◄ **וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם** • מַהוּ "וַיִּרְאוּ"? הִכִּירוּ בְּמִיתָתוֹ אֵצֶל יוֹסֵף, שֶׁהָיוּ רְגִילִים לִסְעֹד עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְהָיָה מְקָרְבָן בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אָבִיו, וּמִשֶּׁמֵּת יַעֲקֹב לֹא קֵרְבָן (כ"ר). **לוּ יִשְׂטְמֵנוּ** • שֶׁמָּא יִשְׂטְמֵנוּ, 'לוּ' מִתְחַלֵּק לְעִנְיָנִים הַרְבֵּה: יֵשׁ 'לוּ' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּלְשׁוֹן 'הַלְוַאי', כְּגוֹן: "לוּ יְהִי כִּדְבָרֶךָ", "לוּ

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(יד) **הוּא וְאֶחָיו וְכָל הָעֹלִים אִתּוֹ – בַּחֲזָרָתָן כָּאן הִקְדִּים "אֶחָיו" לַמִּצְרִים "הָעוֹלִים אִתּוֹ"** – שֶׁהֵרֵי "אֶחָיו" הֵם בִּכְלַל "כָּל הָעוֹלִים אִתּוֹ", וּבְכָל זֹאת כְּתָבָם בְּנִפְרָד כְּדֵי לְהַקְדִּימָם לְ"כָל הָעוֹלִים אִתּוֹ".

וּבַהֲלִיכָתָן הִקְדִּים מִצְרִים לְאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר – לְעֵיל פָּסוּק ז.

"וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ'", וְאַחַר־כָּךְ – פָּסוּק ח.

"כָּל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו", אֶלָּא לְפִי שֶׁרָאוּ הַכָּבוֹד שֶׁעָשׂוּ מַלְכֵי כְּנַעַן שֶׁתָּלוּ כִּתְרֵיהֶם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב – וְאַף שֶׁהַכָּבוֹד הָיָה בִּגְלַל יוֹסֵף כְּאָמוּר בְּרַשִׁ"י לְעֵיל פָּסוּק י, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַמִּצְרִים חָשְׁבוּ שֶׁהַכָּבוֹד הוּא בִּגְלַל יַעֲקֹב.

נָהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד – אֲבָל לִפְנֵי כֵּן לֹא נָהֲגוּ בָּהֶם כָּבוֹד אַף שֶׁהָיוּ אֶחָיו שֶׁל יוֹסֵף, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ רוֹעֵי צֹאן. תורה טו

(טו) **וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם – מַהוּ "וַיִּרְאוּ"** – מָה רָאוּ עַכְשָׁיו מַה שֶׁלֹּא רָאוּ לִפְנֵי כֵּן?

הִכִּירוּ בְּמִיתָתוֹ אֵצֶל יוֹסֵף – וְלָכֵן נֶאֱמַר "אֲחֵי יוֹסֵף" (משכיל לדוד).

שֶׁהָיוּ רְגִילִים לִסְעֹד עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְהָיָה מְקָרְבָן בִּשְׁבִיל כְּבוֹד אָבִיו, וּמִשֶּׁמֵּת יַעֲקֹב לֹא קֵרְבָן – וְאִיתָא בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' ק, ח: יוֹסֵף לֹא נִתְכַּוֵּין אֶלָּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אָמַר לְשֶׁעְבַּר אַבָּא מוֹשִׁיב לִי לְמַעְלָה מִיהוּדָה שֶׁהוּא מֶלֶךְ, וּלְמַעְלָה מֵרְאוּבֵן שֶׁהוּא בְּכוֹר, עַכְשָׁיו אֵינוֹ בַּדִּין שֶׁאֵשֵׁב לְמַעְלָה מֵהֶם. וּלְמַטָּה מֵהֶם גַּם כֵּן לֹא רָצָה לֵישֵׁב מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמַּלְכוּת (דברי דוד).

לוּ יִשְׂטְמֵנוּ – שֶׁמָּא יִשְׂטְמֵנוּ. "לוּ" מִתְחַלֵּק לְעִנְיָנִים הַרְבֵּה: יֵשׁ "לוּ" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה וּלְשׁוֹן הַלְוַאי, כְּגוֹן: "לוּ יְהִי כִּדְבָרֶךָ" – לְעֵיל ל, לד.

שְׁמָעֵנִי", "וְלוּ הוֹאַלְנוּ", "לוּ מַתְּנוּ". וְיֵשׁ 'לוּ' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אִם' וְ'אוּלַי', כְּגוֹן: "לוּ חָכְמוּ", "לוּ הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתַי", "וְלוּ אָנֹכִי שֹׁקֵל עַל־כַּפַּי". וְיֵשׁ 'לוּ' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'שֶׁמָּא': "לוּ יִשְׂטְמֵנוּ", וְאֵין לוֹ עוֹד דּוֹמֶה בַּמִּקְרָא, וְהוּא לְשׁוֹן 'אוּלַי', כְּמוֹ: "אֲלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי", לְשׁוֹן 'שֶׁמָּא' הוּא. וְיֵשׁ 'אוּלַי' לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, כְּגוֹן: "אוּלַי יִרְאֶה ה' בְּעָנְיִי", "אוּלַי יָשִׁיב ה' אוֹתִי", הֲרֵי הוּא כְּמוֹ: "לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ". וְיֵשׁ 'אוּלַי' לְשׁוֹן 'אִם': "אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם".

(טז) וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:

טז וּפַקִּידוּ לְוַת יוֹסֵף לְמֵימַר אָבוּךְ פַּקֵּד קֳדָם מוֹתֵהּ לְמֵימַר:

רש"י ◄ **וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף** • כְּמוֹ "וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִהְיוֹת שְׁלוּחִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַף זֶה: "וַיְצַוּוּ" אֶל שְׁלוּחָם, לִהְיוֹת שָׁלִיחַ אֶל יוֹסֵף לוֹמַר לוֹ כֵּן. וְאָת מִי צִוּוּ? אֶת בְּנֵי בִלְהָה, שֶׁהָיוּ רְגִילִין אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה". **אָבִיךָ צִוָּה** • (ב"ר. יבמות סה) שִׁנּוּי בַּדָּבָר מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, כִּי לֹא צִוָּה יַעֲקֹב כֵּן, שֶׁלֹּא נֶחֱשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו.

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

הַלְוַאי שֶׁתַּחְפּוֹץ בְּכָךְ (רש"י שם). וּרְאֵה רַשִׁ"י עֲבוֹדָה־זָרָה ה, א שֶׁמְּפָרֵשׁ כֵּן גַּם אֶת הַפָּסוּק (תהלים פא, יד): "לוּ עַמִּי שׁוֹמֵעַ לִי", שֶׁהוּא "לְשׁוֹן תְּחִינָּה" כְּמוֹ "לוּ יִהְיֶה כִדְבָרֶיךָ". אֲבָל רַשִׁ"י בִּתְהִלִּים שָׁם מְפָרְשׁוֹ מִלְּשׁוֹן 'אִם'.

"לוּ שְׁמָעֵנִי" – לְעֵיל כג, יג. הַלְוַאי וְתִשְׁמָעֵנִי (רש"י שם).

"וְלוּ הוֹאַלְנוּ" – יְהוֹשֻׁעַ ז, ז. הַלְוַאי נִמְלַכְנוּ (רש"י שם).

"לוּ מַתְּנוּ" – בַּמִּדְבָּר יד, ב. הַלְוַאי וְמַתְּנוּ (רש"י שם).

וְיֵשׁ "לוּ" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אִם [וְאִילוּ], – לִכְאוֹרָה כָּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת. וְכָן מַשְׁמַע בְּרַשִׁ"י הַמּוּבָא בַּהֲעָרָה הַבָּאָה. וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י קֹהֶלֶת ו, ו שֶׁמְּפָרֵשׁ "וְאִם" – "וְאִילוּ". אֲבָל בְּכָל הַדְּפוּסִים הַגִּירְסָא בִּפְנִים: "וְאוּלַי", וְאֵין לוֹ הֶבְנָה, שֶׁהֲרֵי רַק בַּהֶמְשֵׁךְ מֵבִיא "לוּ" בִּלְשׁוֹן "אוּלַי", וְכוֹתֵב שֶׁאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא.

כְּגוֹן: "לוּ חָכְמוּ" – דְּבָרִים לב, כט. שֶׁאִילוּ הָיוּ חֲכָמִים (רש"י שם).

"לוּ הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתַי" – יְשַׁעְיָה מח, יח. וּרְאֵה גַּם תְּהִלִּים פא, יד: "**לוּ** עַמִּי שׁוֹמֵעַ לִי", וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "**אִם** הָיוּ רוֹצִין לָשׁוּב אֵלַי וְלִשְׁמוֹעַ". אֲבָל בְּרַשִׁ"י עֲבוֹדָה־זָרָה ה, א מְפָרְשׁוֹ מִלְּשׁוֹן הַלְוַאי.

"וְלוּא אָנֹכִי שֹׁקֵל עַל כַּפַּי" – שְׁמוּאֵל ב יח, יב (כְּתִיב "לֹא", וּקְרֵי "וְלוּא").

וְיֵשׁ "לוּ" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן שֶׁמָּא: "לוּ יִשְׂטְמֵנוּ", וְאֵין לוֹ עוֹד דּוֹמֶה בַּמִּקְרָא – שֶׁ"לוּ" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן שֶׁמָּא.

וְהוּא לְשׁוֹן "אוּלַי", כְּמוֹ "אֲלַי לֹא תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי" – לְעֵיל כד, ה.

לְשׁוֹן שֶׁמָּא הוּא – וְלֹא לְשׁוֹן אִם. שֶׁאֱלִיעֶזֶר מַבִּיעַ חֶשֶׁשׁ שֶׁאֻכַּן הָאִשָּׁה לֹא תֵּלֵךְ אַחֲרָיו, וְכֵן גַּם כָּאן שֶׁהָאַחִים מַבִּיעִים חֶשֶׁשׁ שֶׁיּוֹסֵף יִשְׂטוֹם אוֹתָם. אֲבָל לְשׁוֹן "אִם" אֵין בָּהּ הַבָּעַת חֶשֶׁשׁ לְצַד מִן הַצְּדָדִים, אֶלָּא בִּיטּוּי שֶׁל סָפֵק שֶׁקּוּל לְכָאן אוֹ לְכָאן, וְלָכֵן הוּא מְשַׁמֵּשׁ גַּם בְּלָשׁוֹן שֶׁל תְּנַאי.

וְיֵשׁ "אוּלַי" לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, כְּגוֹן: "אוּלַי יִרְאֶה ה' בְּעָנְיִי" – שְׁמוּאֵל ב טז, יז. וְשָׁם כְּתִיב "בעוני", וּקְרֵי "בְּעֵינִי". וּפֵירוּשׁוֹ: דִּמְעַת עֵינִי (רש"י שם).

["אוּלַי ה' אוֹתִי"], – יְהוֹשֻׁעַ יד, יב. כֵּן הוּא בִּדְפוּס רִאשׁוֹן, וּכְבַפָּסוּק. וּפֵירוּשׁוֹ: אוּלַי יִהְיֶה ה' אִתִּי (מצו"ד). אַךְ בַּדְּפוּסִים שֶׁלְּפָנֵינוּ: "אוּלַי יָשִׁיב ה' אוֹתוֹ", וְאֵין כָּזֶה פָּסוּק.

הֲרֵי הוּא כְּמוֹ "לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ" – לְעֵיל ל, לד.

וְיֵשׁ "אוּלַי" לְשׁוֹן אִם – מִכָּל זֶה רוֹצֶה רַשִׁ"י לְהוֹכִיחַ שֶׁ"לוּ" וְ"אוּלַי" הֵם דּוֹמִים, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בִּשְׁנֵיהֶם אֶת שָׁלֹשׁ הַמַּשְׁמָעוּיוֹת: בַּקָּשָׁה, אִם, אוּלַי, וְאִם כֵּן נִיתָּן לְפָרֵשׁ כָּאן שֶׁ"לוּ יִשְׂטְמֵנוּ" פֵּירוּשׁוֹ: אוּלַי יִשְׂטְמֵנוּ (גו"א). וּרְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר כב, לג שֶׁמֵּבִיא עוֹד פֵּירוּשׁ בְּ"אוּלַי": "פְּעָמִים שֶׁאוּלַי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן לוּלֵא".

"אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם" – לְעֵיל יח, כד. וּכְמוֹ שֶׁאוֹמֵר שָׁם בְּפָסוּק כו: "אִם אֶמְצָא בִּסְדוֹם חֲמִישִׁים צַדִּיקִים". תורה

טז

(טז) **וַיְצַוּוּ אֶל יוֹסֵף – כְּמוֹ "וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"** – שְׁמוֹת ו, יג.

צִוָּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִהְיוֹת שְׁלוּחִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – וּרְאֵה רַשִׁ"י שָׁם: "צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבּוֹל אוֹתָם".

אַף זֶה: "וַיְצַוּוּ אֶל" שְׁלוּחָם לִהְיוֹת שָׁלִיחַ "אֶל יוֹסֵף" – נִרְאֶה שֶׁתֵּיבַת "אֶל" מוּסֶבֶת הֵן עַל "וַיְצַוּוּ" וְהֵן עַל "יוֹסֵף".

לוֹמַר לוֹ כֵּן. וְאָת מִי צִוּוּ? אֶת בְּנֵי בִלְהָה שֶׁהָיוּ רְגִילִין אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר – לְעֵיל לז, ב.

"וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה" – כְּלוֹמַר, רָגִיל אֵצֶל בְּנֵי בִלְהָה, לְפִי שֶׁהָיוּ אָחָיו מְבַזִּין אוֹתָן וְהוּא מְקָרְבָן (רש"י שם). וְאַף שֶׁגַּם הָיָה רָגִיל אֵצֶל בְּנֵי זִלְפָּה, כָּאָמוּר "וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה", הֲרֵי מִזֶּה שֶׁהִקְדִּים הַכָּתוּב "אֶת בְּנֵי בִלְהָה", מַשְׁמַע שֶׁאֶצְלָם הָיָה קָרוֹב יוֹתֵר.

אָבִיךָ צִוָּה – שִׁנּוּי בַּדָּבָר – בִּמְקוֹם לוֹמַר "אָנוּ מְבַקְּשִׁים" אָמְרוּ: "אָבִיךָ צִוָּה".

מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם – רְאֵה גַּם רַשִׁ"י יְבָמוֹת סה, ב (אַךְ שָׁם "מִפְּנֵי **דַּרְכֵי** שָׁלוֹם"). וּרְאֵה גַּם רַשִׁ"י לְעֵיל יח, יג: "שִׁינָּה הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם".

כִּי לֹא צִוָּה יַעֲקֹב כֵּן, שֶׁלֹּא נֶחֱשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו – יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבְּהוֹסָפָה זוֹ מְבָאֵר רַשִׁ"י מַדּוּעַ נִקְרָא שֶׁהֵם רַק "שִׁינּוּ בַּדָּבָר" וְלֹא "שִׁקְּרוּ בַּדָּבָר", שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה רַק שִׁינּוּי מִדָּבָר לְדָבָר

(יז) כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו:

יז כְּדֵין תֵּימְרוּן לְיוֹסֵף בְּבָעוּ שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא אַחָיךְ וְלַחֲטָאֲהוֹן אֲרֵי בִישְׁתָּא גְּמָלוּךְ וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן לְחוֹבָא עַבְדֵי אֱלָהָא דְּאָבוּךְ וּבְכָא יוֹסֵף בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִמֵּהּ:

רש"י◄ שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ • אִם אָבִיךָ מֵת, אֱלֹהָיו קַיָּם וְהֵם עֲבָדָיו.

(יח) וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים:

יח וַאֲזָלוּ אַף אֲחוֹהִי וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי וַאֲמָרוּ הָא אֲנַחְנָא לָךְ לְעַבְדִּין:

רש"י◄ וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו • מוּסָף עַל הַשְּׁלִיחוּת.

(יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי:

יט וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף לָא תִּדַּחֲלוּן אֲרֵי דַּחֲלָא דַיְיָ אֲנָא:

רש"י◄ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי • שֶׁמָּא בִּמְקוֹמוֹ אֲנִי? בִּתְמִיהָה, אִם הָיִיתִי רוֹצֶה לְהָרַע לָכֶם, כְּלוּם אֲנִי יָכוֹל? וַהֲלֹא אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה, וְהֵיאַךְ אֲנִי לְבַדִּי יָכֹל לְהָרַע לָכֶם?.

(כ) וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב:

כ וְאַתּוּן חֲשַׁבְתּוּן עֲלַי בִּישָׁא מִן קֳדָם יְיָ אִתְחַשְׁבַת לְטָבָא בְּדִיל לְמֶעְבַּד כְּיוֹמָא הָדֵין לְקַיָּמָא עַם סַגִּי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' ח"ה עמ' 247 הערה 48 – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם הֶיזֵּק גּוֹרֵם לִדְבָרִים טוֹבִים

אִיתָא בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא (פי"ב): דְּכַאֲשֶׁר "עוֹלֶה לוֹ מֵהַלֵּב לַמּוֹחַ אֵיזוֹ טִינָא וְשִׂנְאָה חַס־וְשָׁלוֹם אוֹ אֵיזוֹ קִנְאָה אוֹ כַּעַס אוֹ קִפִּידָא וְדוֹמֵיהֶן" עַל חֲבֵירוֹ, עַל הָאָדָם לְהָסִירָן מִמּוֹחוֹ, וְעָלָיו "לַעֲשׂוֹת הַהֶפְךְּ מַמָּשׁ, לְהִתְנַהֵג עִם חֲבֵירוֹ בְּמִדַּת חֶסֶד" וְ"לְסִבּוֹל מִמֶּנּוּ עַד קָצֶה הָאַחֲרוֹן וְלֹא לִכְעוֹס חַס־וְשָׁלוֹם, וְגַם שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אַדְּרַבָּה לִגְמוֹל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר לִלְמוֹד מִיּוֹסֵף עִם אֶחָיו".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ הַדָּבָר, דְּאַף שֶׁאֶפְשָׁר לְהָבִין שֶׁעַל הָאָדָם לְהַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו וְלֹא לְשַׁלֵּם לַחֲבֵירוֹ כְּפָעֳלוֹ רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, אַךְ מַדּוּעַ עָלָיו "לִגְמוֹל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת", הֲרֵי הַשֵּׁנִי הַחַיָּב עָשָׂה לוֹ רָעָה, וּמַדּוּעַ עָלָיו לְשַׁלֵּם לוֹ עַל כָּךְ בְּטוֹבָה?

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

אֶלָּא זוֹ הַמְּצָאָה שֶׁל דָּבָר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כְּלָל, לָכֵן מְבָאֵר, שֶׁהָאַחִים חָשְׁבוּ שֶׁהַטַּעַם שֶׁאֲבִיהֶם לֹא צִוָּה כֵּן זֶהוּ מִפְּנֵי "שֶׁלֹּא נֶחְשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו", אֲבָל אִילּוּ הָיָה לוֹ חֶשֶׁד כָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁהָאַחִים חוֹשְׁדִים כָּעֵת, הָיָה יַעֲקֹב מְצַוֶּה כֵּן, וְלָכֵן זֶהוּ רַק שִׁינּוּי (שֶׁמּוּתָּר מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם) אֲבָל לֹא שֶׁקֶר גָּמוּר. תורה יז

(יז) **שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ – אִם "אָבִיךָ" מֵת, אֱלֹהָיו קַיָּם, וְהֵם עֲבָדָיו** – וְלָכֵן כְּשֵׁם שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה חַי לֹא גָּמַל לָהֶם רָעָה כְּדֵי לֹא לְצַעֵר אֶת יַעֲקֹב, כָּךְ אֵין לוֹ לִגְמוֹל לָהֶם עַכְשָׁיו רָעָה, כְּדֵי לֹא לְצַעֵר אֶת אֱלֹקֵי אָבִיו שֶׁהוּא קַיָּם וְהֵם עֲבָדָיו (באר בשדה). תורה יח

(יח) **וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו – מוּסָף עַל הַשְּׁלִיחוּת** – נִיתָּן לְפָרֵשׁ בִּשְׁנֵי אוֹפָנִים: א) בְּנוֹסָף לַשְּׁלִיחוּת שֶׁל בְּנֵי בִלְהָה, הָלְכוּ גַּם שְׁאָר הָאַחִים. ב) בְּנוֹסָף לְדִבְרֵי הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל בְּנֵי בִלְהָה (הָאָמוּר בְּפָסוּק יז), הָלְכוּ כָּל הָאַחִים יַחַד (כּוֹלֵל בְּנֵי בִלְהָה) וְנָפְלוּ לְפָנָיו וְאָמְרוּ לוֹ: "הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים". תורה יט

(יט) **כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי – שֶׁמָּא** – נִרְאֶה שֶׁמְּפָרֵשׁ "כִּי" מִלְּשׁוֹן שֶׁמָּא. שֶׁזֶּהוּ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שִׁמּוּשֵׁי "כִּי" כַּיָּדוּעַ. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַה דִּלְעֵיל ל, ב, לֹא פֵּרֵשׁ: "שֶׁמָּא בִּמְקוֹמוֹ אֲנִי", אֶלָּא "וְכִי בִּמְקוֹמוֹ אֲנִי", מִשּׁוּם שֶׁשָּׁם לֹא אָמַר "כִּי", אֶלָּא "הֲתַחַת" בִּלְבַד. **בִּמְקוֹמוֹ** – זֶהוּ פֵּירוּשׁ "הֲתַחַת אֱלֹקִים". **"אָנִי"? בִּתְמִיהָ** – כְּלוֹמַר, אוֹפֶן קְרִיאָתוֹ הִיא בִּתְמִיהָה. וּרְאֵה בַּבֵּיאוּר לְרַשִּׁ"י לְעֵיל ג, יא בְּעִנְיַן הַהֶבְדֵּל בֵּין "בִּתְמִיהָ" לְ"לְשׁוֹן תְּמִיהָה".

אִם הָיִיתִי רוֹצֶה לְהָרַע לָכֶם, כְּלוּם אֲנִי יָכוֹל? וַהֲלֹא "אַתֶּם" כֻּלְּכֶם – מִלְּבַד בִּנְיָמִין.

"חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה" וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה", וְהֵיאַךְ אֲנִי לְבַדִּי יָכוֹל לְהָרַע לָכֶם – שֶׁכֵּן גַּם אִם אֶרְצֶה לְהָרַע לָכֶם, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַהֲפוֹךְ אֶת זֶה לְטוֹבָה. תורה כ

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב שָׁם, שֶׁדָּבָר זֶה יֵשׁ "לִלְמוֹד מִיּוֹסֵף עִם אֶחָיו".

דְּהִנֵּה אֵצֶל יוֹסֵף הַצַּדִּיק, אַף שֶׁהָאַחִים "חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה", מִכָּל־מָקוֹם רָאוּ כּוּלָּם שֶׁ"אֱלֹקִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה, לְהַחֲיוֹת עַם רָב" (לשון הכתוב ויחי נ, כ). וְנִמְצָא, דַּהֲגַם שֶׁמִּתְחִילָה הָיָה נִרְאֶה שֶׁהָאַחִים הִזִּיקוּ לְיוֹסֵף חַס־וְשָׁלוֹם, הִנֵּה לְבַסּוֹף נִתְבָּרְרָה הָאֱמֶת שֶׁפְּעוּלָּתָם גְּרָמָה לְדָבָר טוֹב. וּמִכֵּיוָן שֶׁהֵם אֵלּוּ שֶׁגָּרְמוּ לְטוֹבָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, לָכֵן שִׁילֵם לָהֶם יוֹסֵף עַל מַעֲשֵׂיהֶם, וְגָמַל לָהֶם טוֹבוֹת.

וּמִזֶּה יֵשׁ לִלְמוֹד בְּנִדּוּן־דִּידָן, כִּי הֵן הֵן הַדְּבָרִים, וְכַמְּבוֹאָר בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא (אגרת הקודש סימן כה) דִּכְ"שֶׁבֶּן אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה מְקַלְּלוֹ אוֹ מַכֵּהוּ אוֹ מַזִּיק מָמוֹנוֹ" עַל הָאָדָם לָדַעַת שֶׁ"עַל הַנִּיזָּק כְּבָר נִגְזַר מִן הַשָּׁמַיִם וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם" וּ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת לוֹ".

וּמֵעַתָּה, מִכֵּיוָן שֶׁ"כָּל מַה דְּעָבִיד רַחֲמָנָא לְטַב עָבִיד" (ברכות ס, ב), וְ"אֵין דָּבָר רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה" (בראשית רבה פנ"א, ג. וראה תניא - אגרת הקודש סימן יא), אִם־כֵּן, אַף אִם נִרְאֶה שֶׁחֲבֵירוֹ הִזִּיק לוֹ, מִכָּל־מָקוֹם מִכֵּיוָן שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת לוֹ", בָּרוּר שֶׁבְּמַעֲשָׂיו אֵלּוּ גָּרַם לוֹ חֲבֵירוֹ דָּבָר טוֹב וּמוֹעִיל. וְעַל הַטּוֹבָה הַזֹּאת שֶׁגָּרַם לוֹ חֲבֵירוֹ בְּמַעֲשָׂיו בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, יֵשׁ לִגְמוֹל בְּ"טוֹבוֹת".

[וְזֶה שֶׁחֲבֵירוֹ נִקְרָא 'חַיָּב' - מְבוֹאָר זֶה בְּ'אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ' שָׁם בַּאֲרוּכָּה, שֶׁהוּא מִצַּד רוֹעַ בְּחִירָתוֹ. וְאֵין־כָּאן־מְקוֹמוֹ].

◆ שבת קודש י"ב טבת ◆

(כא) **וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם:**

כא **וּכְעַן לָא תִּדַּחֲלוּן אֲנָא אֶזּוּן יָתְכוֹן וְיָת טַפְלְכוֹן וְנַחֵם יָתְהוֹן וּמַלֵּל תַּנְחוּמִין עַל לִבְּהוֹן:**

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם•** דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב: עַד שֶׁלֹּא יְרַדְתֶּם לְכָאן, הָיוּ מְרַגְּנִים עָלַי שֶׁאֲנִי עֶבֶד, וְעַל־יְדֵיכֶם נוֹדַע שֶׁאֲנִי בֶּן חוֹרִין, וַאֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם? מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת? כַּת שֶׁל בַּחוּרִים רָאָה וְנִשְׁתַּבַּח בָּהֶן, וְאָמַר אַחַי הֵם, וּלְבַסּוֹף הָרַג אוֹתָם, יֵשׁ לְךָ אָח שֶׁהוֹרֵג אֶת אֶחָיו? דָּבָר אַחֵר: עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד וְכוּ'.

(כב) **וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשֶׂר שָׁנִים:**

כב **וִיתֵיב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבוּהִי וַחֲיָא יוֹסֵף מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין:**

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כא) **וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם** – **דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב** – בְּנוֹסְף לִדְבָרִים שֶׁאָמַר לָהֶם לְעֵיל, הוֹסִיף לָהֶם דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב, לְחַזֵּק וּלְהַכְנִיס בְּלִבָּם אֶת דְּבָרָיו הַקּוֹדְמִים (באר בשדה). וְאֶפְשָׁר גַּם לוֹמַר, שֶׁלִּפְנֵי כֵן דִּבֵּר אִתָּם מִבְּחִינַת הָאֱמוּנָה, שֶׁהֵם צְרִיכִים לִבְטוֹחַ בַּקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא יִתֵּן לוֹ לְהָרַע לָהֶם, וְכָעֵת אוֹמֵר לָהֶם גַּם דִּבְרֵי טַעַם וְהִגָּיוֹן שֶׁנִּכְנָסִים לַלֵּב, שֶׁגַּם מִצִּדּוֹ לֹא יִרְצֶה אוֹ לֹא יוּכַל לְהָרַע לָהֶם, וְלֹא רַק מִצַּד זֶה שֶׁה' לֹא יִתֵּן לוֹ.

עַד שֶׁלֹּא יְרַדְתֶּם לְכָאן הָיוּ מְרַגְּנִים עָלַי שֶׁאֲנִי עֶבֶד, וְעַל־יְדֵיכֶם נוֹדַע שֶׁאֲנִי בֶּן חוֹרִין – בְּרֵאשִׁית רַבָּה ק, י מְסַיֵּם: "אִם כֵּן אֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם? אֶתְמְהָה". אַף מִלְּשׁוֹן רַשִּׁ"י נִרְאֶה שֶׁאֵין זֶה סִיּוּם הַטַּעַם, אֶלָּא בַּהֶמְשֵׁךְ.

[וְאִם] – כֵּן הוּא בְּכַמָּה כִּתְבֵי־יָד וּדְפוּסִים. וּבַדְּפוּסִים הַנִּפְוֹצִים: וַאֲנִי.

אֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם – בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' שָׁם מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ טַעַם נוֹסָף. אַךְ מִלְּשׁוֹן רַשִּׁ"י כָּאן מַשְׁמַע שֶׁזֶּהוּ הֶמְשֵׁךְ הַטַּעַם הַקּוֹדֵם.

מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת: כַּת שֶׁל בַּחוּרִים רָאָה וְנִשְׁתַּבַּח בָּהֶן, וְאָמַר: אַחַי הֵם, וּלְבַסּוֹף הָרַג אוֹתָם, יֵשׁ לְךָ אָח שֶׁהוֹרֵג אֶת אֶחָיו – אֶלָּא יֹאמְרוּ שֶׁוַּדַּאי אֵין אַתָּם אַחַי, וְאִם־כֵּן שׁוּב יִטְעֲנוּ שֶׁאֲנִי עֶבֶד. אַף בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' ק, י מוּבָא בְּהֶמְשֵׁךְ לְכָךְ: "הֵם אוֹמְרִים אֵין לִשְׁמוֹר אֱמָנָה עִם זֶה, עִם אֶחָיו לֹא שָׁמַר אֱמָנָה, עִם מִי הוּא מְשַׁמֵּר אֱמָנָה"? **דָּבָר אַחֵר: עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד וְכוּ'** – נֵר אֶחָד הֵיאָךְ יָכוֹל לְכַבּוֹת עֲשָׂרָה נֵרוֹת? (מגילה טז, ב). וּבַמַּהַרְשָׁ"א שָׁם: מִסְפַּר עֲשָׂרָה נֵרוֹת הֵם עֲשָׂרֶת אֶחָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ, וְהִמְשִׁילָם לְנֵרוֹת עַל־דֶּרֶךְ "נֵר אֱלֹקִים נִשְׁמַת אָדָם", וְאָמַר כִּי עֲשָׂרָה נֵרוֹת לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת, לְפִי שֶׁאֵין טֶבַע לַנֵּר שֶׁמְּכַבֶּה נֵר אֶלָּא אִדְּרַבָּה מַדְלִיקַתּוּ בְּיוֹתֵר, כֵּן נַעֲשָׂה לִי שֶׁעַל־יְדֵי הַמְּכִירָה עָלִיתִי לִגְדוּלָּה. וּבְ"דַעַת זְקֵנִים מִבַּעֲלֵי הַתּוֹסָפוֹת" כָּתַב שֶׁהַכַּוָּנָה לַעֲשֹׂן הַנֵּרוֹת, שֶׁדֶּרֶךְ הֶעָשֵׁן לְכַבּוֹת הַנֵּר הַדּוֹלֵק. תורה כב

(כג) וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלִּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף׃

רש"י◄ **עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף** • כְּתַרְגּוּמוֹ, גִּדְּלָן בֵּין בִּרְכָּיו.

כג וַחֲזָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנִין תְּלִיתָאִין אַף בְּנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה אִתְיְלִידוּ וְרַבִּי יוֹסֵף׃

(כד) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃

כד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי אֲנָא מָאִית וַיְיָ מִדְכַּר דְּכִיר יָתְכוֹן וְיִסַּק יָתְכוֹן מִן אַרְעָא הָדָא לְאַרְעָא דִּי קַיִּם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃

(כה) וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה׃

כה וְאוֹמֵי יוֹסֵף יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן וְתַסְּקוּן יָת גַּרְמַי מִכָּא׃

(כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃

כו וּמִית יוֹסֵף בַּר מְאָה וַעֲסַר שְׁנִין וַחֲנָטוּ יָתֵהּ וְשָׂמוּהִי בְּאָרוֹנָא בְּמִצְרָיִם׃ חזק

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כה, עמוד 474 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַכֹּחַ שֶׁלֹּא לְהִתְפַּעֵל מֵחֹשֶׁךְ הַגָּלוּת

וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם: (סיום פרשתנו)

יָדוּעַ הַכְּלָל דְּ"מְסַיְּימִין בְּטוֹב" (עיין תוספות סוף נדה, ועוד), וְאִם־כֵּן תָּמוּהַּ, מַדּוּעַ סִיּוּם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית הוּא בָּזֶה שֶׁיּוֹסֵף נִקְבַּר בְּמִצְרַיִם, הֲרֵי לִכְאוֹרָה זֶהוּ הַפֶּךְ הַשֶּׁבַח, שֶׁלֹּא זָכָה יוֹסֵף לִיקָבֵר מִיַּד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנִשְׁאַר בְּמִצְרַיִם?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב בַּשַּׁ"ךְ עַל הַתּוֹרָה (פרשתנו מז, כט), שֶׁהַטַּעַם לְזֶה שֶׁנִּקְבַּר יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם וְלֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא, כִּי יַעֲקֹב אָמַר לְיוֹסֵף "אַתָּה צָרִיךְ שֶׁתְּגַן עֲלֵיהֶם כו' וְאַתָּה צָרִיךְ לִמְשֹׁךְ לָהֶם חֵן וָחֶסֶד כָּל זְמַן שֶׁהֵם בַּגָּלוּת, וְלָלֶכֶת עִמָּהֶם וּלְמָשְׁכָם בַּמִּדְבָּר".

וְנִמְצָא, שֶׁאַדְּרַבָּה, מִקִּבּוּרַת יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם שֶׁאֲבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִדּוּד וְחִזּוּק, דְּאַף שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ גָּלוּת קָשָׁה, הִנֵּה בְּיָדָעָם שֶׁיּוֹסֵף הַצַּדִּיק נִמְצָא אִתָּם בְּצָרַת גָּלוּתָם, נִתְעוֹדְדוּ מִזֶּה שֶׁלֹּא לְהִתְפַּעֵל מֵהַסְּבִיבָה, וְלִהְיוֹת חֲזָקִים בְּדַבְּקוּתָם לְהַקָּבָּ"ה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁעַל אַף גֹּדֶל הַמַּעֲלָה שֶׁל קְבוּרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִכָּל־מָקוֹם נִטְמְנוּ כַּמָּה וְכַמָּה מֵרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא בְּחוּץ לָאָרֶץ, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בַּגָּלוּת יַחַד עִם צֹאן מַרְעִיתָם, הִנֵּה מִזֶּה שׁוֹאֲבִים עִדּוּד וְחִזּוּק בַּעֲבוֹדַת ה'.

וְזֶהוּ שֶׁסִּיּוּם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית הוּא בַּפָּסוּק "וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם", וְתֵכֶף מַכְרִיזִים "חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק", שֶׁהוּא הַחֹזֶק שֶׁמְּקַבְּלִים מֵרוֹעֵי יִשְׂרָאֵל, בִּהְיוֹתָנוּ בְּמֵצַר הַגָּלוּת, עַד אֲשֶׁר יָבוֹא הַגּוֹאֵל בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 247)

גַּם בְּנֵי מָכִיר . . יֻלְּדוּ עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף (נ, כג) **כַּד אִתְיְלִידוּ גְּזִירִינוּן יוֹסֵף** (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל) הַיְינוּ שֶׁיּוֹסֵף הָיָה הַסַּנְדָּק שֶׁל בְּנֵי מָכִיר, שֶׁנִּמּוֹלוּ עַל בִּרְכָּיו (פִּרוּשׁ יוֹנָתָן). וְהִקְשׁוּ עַל כָּךְ, הֲרֵי מִנְהַג יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁלֹּא לְכַבֵּד אָדָם אֶחָד בְּסַנְדְּקָאוּת שֶׁל שְׁנֵי אַחִים, בְּדוֹמֶה לַקְּטֹרֶת, שֶׁ"מֵעוֹלָם לֹא שָׁנָה אָדָם בָּהּ" (יוֹמָא כו, א). וְיֵשׁ לְתָרֵץ עַל־פִּי חִדּוּשׁוֹ שֶׁל הַ'חָתָם סוֹפֵר', שֶׁ'מָרָא דְּאַתְרָא' יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּסַנְדָּק עֲבוּר יוֹתֵר מֵאָח אֶחָד, כְּשֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל יָכוֹל לְהַקְטִיר קְטֹרֶת כִּרְצוֹנוֹ. וְאַף כָּאן: יוֹסֵף הָיָה הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ, 'מָרָא דְּאַתְרָא', וְלָכֵן הֻתַּר לוֹ לִהְיוֹת סַנְדָּק לִשְׁנֵי אַחִים.

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

פ"ה פסוקים פ"ה אל פה סימן חסלת פרשת ויחי

הפטרה לפרשת ויחי לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה בעמ' קצה

אשל אברהם – הרב אלאשוילי

(כג) **עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף** – **כְּתַרְגּוּמוֹ** – "וְרַבִּי יוֹסֵף". שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁנּוֹלְדוּ עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁנּוֹלְדוּ גִּדֵּל אוֹתָם יוֹסֵף. וּרְאֵה גַּם לְעֵיל ל, ג.

גִּדְּלָן בֵּין בִּרְכָּיו – מְדַיֵּק לִכְתּוֹב "בֵּין בִּרְכָּיו" וְלֹא "עַל בִּרְכָּיו", כִּי עַל הַבִּרְכַּיִם נוֹשְׂאִים יְלָדִים קְטַנִּים, וְאִילּוּ בְּגִיל מִתְקַדֵּם הַיְלָדִים כְּבָר יְכוֹלִים לִהְיוֹת בֵּין הַבִּרְכַּיִם (הרבי). תורה כד

שיעורי תהלים לשבוע פרשת ויחי

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ו' טבת מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום רביעי - ט' טבת** מפרק מט עד סוף פרק נד
יום שני - ז' טבת מפרק לט עד סוף פרק מג	**יום חמישי - י' טבת** מפרק נה עד סוף פרק נט
יום שלישי - ח' טבת מפרק מד עד סוף פרק מח	**יום שישי - י"א טבת** מפרק ס עד סוף פרק סה
שבת קודש - י"ב טבת פרק כ מפרק סו עד סוף פרק סח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ו' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יב, אך החיות... עד עמ' 24, בשר ודם:

אַךְ הַחַיּוֹת שֶׁבְּטִפּוֹת זֶרַע שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ לְבִטָּלָה, אַף שֶׁיֵּרְדָה וְנִכְלְלָה בְּשֶׁלֹּשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת - הֲרֵי זוֹ עוֹלָה מִשָּׁם בִּתְשׁוּבָה נְכוֹנָה, – "רגילה" אך כנה, וּבְכַוָּנָה עֲצוּמָה בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה, כַּנּוֹדַע מֵהָאַר"י זַ"ל, – ש"כוונה" בקריאת שמע שעל המטה מסוגלת לתקן חטא זה, וּמְרֻמָּז בַּגְּמָרָא[8]: – האומרת: "כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ כְּאִלּוּ אוֹחֵז חֶרֶב שֶׁל שְׁתֵּי פִּיּוֹת כּוֹ", – ושתי פיות אלו הן כדי, לַהֲרֹג גּוּפוֹת הַחִיצוֹנִים – של הקליפות, שֶׁנַּעֲשׂוּ לְבוּשׁ לַחַיּוֹת שֶׁבַּטִּפּוֹת, – הריגת גופות הקליפות נעשה על־ידי אחת הפיות מהחרב של קריאת שמע שעל המטה, וְעוֹלָה הַחַיּוֹת מֵהֶם, – על ידי הפה השני של החרב, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן. – (חכמה נסתרה), חכמת הקבלה. וְלָכֵן לֹא הֻזְכַּר עָוֹן זֶרַע לְבִטָּלָה בַּתּוֹרָה בְּכְלַל בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת, אַף שֶׁחָמוּר מֵהֶן, – אף שבפרט מסויים חמור עון זרע לבטלה מביאות אסורות, וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ, בִּבְחִינַת הַגְּדֻלּוֹת וְרִבּוּי הַטֻּמְאָה וְהַקְּלִפּוֹת שֶׁמּוֹלִיד וּמַרְבֶּה – את הקליפות, בִּמְאֹד מְאֹד בְּהוֹצָאַת זֶרַע לְבִטָּלָה, יוֹתֵר מִבִּיאוֹת אֲסוּרוֹת. – כלומר בכמות הוא יוצר על־ידי עבירה זו הרבה יותר קליפות מאשר על־ידי ביאות אסורות, רַק שֶׁבְּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת מוֹסִיף כֹּחַ וְחַיּוּת בְּקְלִפָּה טְמֵאָה בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם הַחַיּוּת בִּתְשׁוּבָה, – בתשובה רגילה, (הנהה – ב"הגהה" הבאה, מסביר רבנו הזקן, מדוע בביאות אסורות אי אפשר להעלות את החיות מהקליפות, רק על־ידי תשובה הנובעת מאהבה רבה, ואילו בזרע לבטלה אפשר לעשות זאת גם על־ידי "תשובה נכונה": מִפְּנֵי שֶׁנִּקְלָטָה בְּיִסּוֹד דְּנוּקְבָא דְּקְלִפָּה – שכן, בביאות אסורות, נקלטה החיות ב"יסוד" ה"נקבה" של הקליפה, הַמְקַבֶּלֶת וְקוֹלֶטֶת הַחַיּוּת מֵהַקְּדֻשָּׁה, – שכן, כשם שהדבר בצד הגשמי של עבירה זו, כך גם ברוחניות, נקלטת החיות ב"נקבה" של הקליפה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּזֶרַע לְבִטָּלָה, – שונה הדבר בזרע לבטלה, שֶׁאֵין שָׁם בְּחִינַת נוּקְבָא דְּקְלִפָּה, – לא קיימת כלל, במובן הגשמי של העבירה, בחינת "נקבה" של קליפה, רַק שֶׁכֹּחוֹתֶיהָ וְחֵילוֹתֶיהָ – של הקליפה, מַלְבִּישִׁים – ומקיפים, לַחַיּוּת שֶׁבַּטִּפּוֹת, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי־חֵן – ליודעי חכמת הקבלה): אֶלָּא־אִם־כֵּן יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה רַבָּה כָּל כָּךְ, עַד שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת. – ומשום כך לא נזכר בתורה, חטא זה, של זרע לבטלה, בכלל ביאות אסורות. שכן, בהוצאת זרע לבטלה אפשר לאדם להעלות את החיות לקדושה על־ידי "תשובה נכונה", רגילה אך כנה, ו"כוונה" בקריאת שמע שעל המטה, גם בלי תשובה הנובעת מאהבה רבה. וּבָזֶה יוּבַן מַאֲמַר רַז"ל: – על יסוד מה שאמרנו שבביאות אסורות, אפשר להציל את החיות מהקליפות על־ידי תשובה מאהבה רבה, יובן מאמר רבותינו ז"ל[9]: "אִיזֶהוּ מְעֻוָּת שֶׁלֹּא יוּכַל לְתִקּוּן[10] - זֶה שֶׁבָּא עַל הָעֲרָוָה וְהוֹלִיד מַמְזֵר", שֶׁאָז – כשכבר הוליד ממזר, גַּם אִם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ – כגון תשובה מאהבה רבה, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַעֲלוֹת הַחַיּוּת לִקְדֻשָּׁה, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר יָרְדָה לָעוֹלָם הַזֶּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף בָּשָׂר וָדָם: – של הממזר שנולד. זאת אין גם בכוח תשובה מאהבה רבה לבטל, ולכן זוהי עבירה שאי־אפשר לתקן. למרות זאת, מוסבר במקום אחר, שכשהתשובה היא חזקה באופן מיוחד, בכוחה להביא לידי כך שהממזר ימות, כלומר שגוף הבשר־ודם – יתבטל. כפי שידוע[11] הסיפור בגאון החסיד רבי יוסף מבישנקוביץ שרבנו הזקן ציווה עליו להיעשות ל"בעל עגלה": כשהתאכסן רבי יוסף, באחת מנסיעותיו, באכסניה מסוימת, ערך "תיקון חצות" והתפלל מתוך בכי רב – נכח שם באותה שעה יהודי אחד, שסטה מן הדרך הישרה, התחתן עם גויה ונולד להם

ליקוטי אמרים

אך החיות שבטפות זרע שיצאו ממנו לבטלה אף שירדה ונכללה בשלש קליפות הטמאות הרי זו עולה משם בתשובה נכונה ובכוונה עצומה בקריאת שמע שעל המטה כנודע מהאר"י ז"ל ומרומז בגמרא כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות כו' להרוג גופות החיצונים שנעשו לבוש לחיות שבטפות ועולה החיות מהם כידוע לי"ח. ולכן לא הוזכר עון זרע לבטלה בתורה בכלל ביאות אסורות אף שחמור מהן וגדול עונו בבחי' הגדלות ורבוי הטומאה והקליפות שמוליד ומרבה במאד מאד בהוצאת זרע לבטלה יותר מביאות אסורות רק שבביאות אסורות מוסיף כח וחיות בקליפה טמאה ביותר עד שאינו יכול להעלות משם החיות בתשובה* אא"כ יעשה תשובה מאהבה רבה כל כך עד שזדונות נעשו לו כזכיות ובזה יובן מאמר רז"ל איזהו מעוות שלא יוכל לתקון זה שבא על הערוה והוליד ממזר שאז גם אם יעשה תשובה גדולה כל כך אי אפשר לו להעלות החיות לקדושה מאחר שכבר ירדה לעולם הזה ונתלבשה בגוף בשר ודם:

הגה"ה

(מפני שנקלטה ביסוד דנוקבא דקליפה המקבלת וקולטת החיות מהקדושה משא"כ בזרע לבטלה שאין שם בחי' נוקבא דקליפה רק שכחותיה וחיילותיה מלבישים לחיות שבטפות כידוע לי"ח):

---

8. ברכות ה, א. **9.** חגיגה ט, א. **10.** קהלת א, טו. **11.** הקדמת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לספר "פוקח עורים".

ילד. בכיותיו של רבי יוסף חדרו כל־כך ללבו ונפשו של אותו יהודי, עד שהחליט מעומק לבו לחזור לדרך היהדות. תשובתו של אותו יהודי היתה גדולה כל כך, שהביאה לידי כך שהממזר שנולד לו – טבע.

יום שני ז' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 24, פרק ח ועוד... עד עמ' יג, הקדוש.

פֶּרֶק ח. וְעוֹד זֹאת בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, שֶׁלְּבַד נִקְרָאִים בְּשֵׁם "אִסּוּר", – כלומר קשור, **מִפְּנֵי שֶׁאַף מִי שֶׁאָכַל מַאֲכָל אִסּוּר בְּלֹא הוֹדַע** – מבלי לדעת, וכוונת האכילה היתה, **לְשֵׁם שָׁמַיִם, לַעֲבֹד ה' בְּכֹחַ אֲכִילָה הַהִיא,** – לו היה זה מאכל של היתר, היתה האכילה עצמה מפרידה את הטוב מהרע; כפי שכבר הוסבר, שעל־ידי אכילה לשם שמים נפרד הטוב מן הרע שבחיות המאכל. ברם, כאן מדובר על אכילת מאכל של **איסור** לשם שמים, **וְגַם פָּעַל וְעָשָׂה כֵּן, וְקָרָא וְהִתְפַּלֵּל בְּכֹחַ אֲכִילָה הַהִיא** – שבאם היה המדובר ביחס לאכילת דבר המותר, ובכוח אותה אכילה הוא לומד ומתפלל – היתה החיות של המאכל עולה לקדושה, בהיות המאכל מנוצל ללימוד ולתפלה; **אֵין הַחִיּוּת שֶׁבָּהּ עוֹלָה וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּתֵבוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה כְּמוֹ הַהֶתֵּר,** – וכל כך למה? **מִפְּנֵי אִסּוּרָהּ** – כלומר, מפני התקשרות מאכל זה **בִּידֵי הַסִּטְרָא־אָחֳרָא מִשֶּׁלֹּשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת.** – לגמרי, שאינה נותנת לחיות שבמאכל להתעלות לקדושה. **וַאֲפִלּוּ הוּא אִסּוּר דְּרַבָּנָן,** – שהחכמים אסרו לעשותו, ואין הוא איסור מדאורייתא, **שֶׁחֲמוּרִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה כו'**[1]. – וממילא, גם דבר שחכמים אסרוהו קשור בקליפות הטמאות לגמרי, ואי אפשר להעלותו לקדושה, גם אם השתמש בו לשם שמים, מבלי שידע שהדבר **אסור. וְלָכֵן, גַּם הַיֵּצֶר הָרַע וְכֹחַ הַמִּתְאַוֶּה לַדְּבָרִים הָאֲסוּרִים, הוּא שֵׁד מְשֻׁדָּרִין נִקְרָאִין,** – שד של גוי, **שֶׁהוּא יֵצֶר הָרַע שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנַּפְשׁוֹתֵיהֶם מִשֶּׁלֹּשׁ קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת.** – ולכן מתאווים הם, והיצר הרע שלהם, לדברים אסורים, המקבלים חיותם משלש הקליפות הטמאות [הערת כ"ק רבינו: "שבהם מדובר בזח"ג רנג ועוד"]. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַיֵּצֶר הָרַע וְכֹחַ הַמִּתְאַוֶּה לְדִבְרִים הַמֻּתָּרִים לְמַלֹּאת תַּאֲוָתוֹ,** – למרות שהוא עושה זאת כדי למלא תאות נפשו, וכפי שכבר הוסבר, "יורד" על־ידי־כן גם הדבר המותר, אל הרע שמשלש הקליפות הטמאות לגמרי; ברם, למרות זאת **הוּא שֵׁד מְשֻׁדָּרִין יְהוּדָאִין**[2], – יצר־הרע "יהודי", **לְפִי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר לַקְּדֻשָּׁה כְּדַלְעֵיל**[3]. – שגם כשאכל כדי למלא תאות נפשו, אך, מכיון, שמדובר במאכל של היתר, מתעלה החיות לקדושה, כשהאדם חוזר ללמוד תורה ולעבוד את השי"ת; ואילו היצר־הרע לדבר של איסור, אינו יצר־הרע יהודי כלל, אלא יצר־הרע זר. יצר־הרע זה מקבל האדם, בגלל השתקעותו בתאוות "מותרות", על־ידן הוא מתגשם, ונוצר בו רצון לדבר של איסור, דבר שאינו טבעי ליהודי. **אַךְ מִכָּל־מָקוֹם,** – גם במאכלים של היתר, כשאכל אותם כדי למלא תאות נפשו, שקיימת עדיין האפשרות להחזירו לקדושה, אבל **קֹדֶם שֶׁחָזַר לַקְּדֻשָּׁה,** – לפני חזרת האדם בתשובה, **הוּא סִטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפָּה. וְגַם אַחַר־כָּךְ,** – אף לאחר שהאדם חזר בתשובה והחזיר את חיות המאכל לקדושה, **הָרְשִׁימוּ מִמֶּנּוּ** – הרושם מכך, **נִשְׁאָר דָּבוּק בַּגּוּף,** – האדם, **לִהְיוֹת כִּי מִכָּל מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה** – שאדם אוכל ושותה, **נַעֲשֶׂה תֵּכֶף דָּם וּבָשָׂר מִבְּשָׂרוֹ.** – ומכיון שבשעה שאכל לשם תאוה – כשהדבר היה רע – ניתוסף בגופו דם ובשר – נשאר בו "רושם" מכך, גם לאחרי שחזר בתשובה והחזיר את חיות המאכל לקדושה. **וְלָכֵן צָרִיךְ הַגּוּף לְחִבּוּט הַקֶּבֶר**[4], – שהוא עונש מיוחד לגוף, **לְנַקּוֹתוֹ וּלְטַהֲרוֹ מִטֻּמְאָתוֹ שֶׁקִּבֵּל – הגוף, בַּהֲנָאַת עוֹלָם הַזֶּה וְתַעֲנוּגָיו מִטֻּמְאַת קְלִפַּת נֹגַהּ וְשֵׁדִין יְהוּדָאִין.** – היצר־הרע היהודי המגרה את האדם לתענוגים מותרים. **אֶלָּא־אִם־כֵּן מִי שֶׁלֹּא נֶהֱנָה מֵעוֹלָם הַזֶּה כָּל יָמָיו** – או שאכן לא נהנה באמת, או שהנאתו לא היתה **מהעולם־הזה,** משום שכל מה שעשה היה רק לשם מצוה וקדושה, **כְּרִבְּנוּ**

ליקוטי אמרים

פרק ח ועוד זאת במאכלות אסורות שלכך נקראים בשם איסור מפני שאף מי שאכל מאכל איסור בלא הודע לשם שמים לעבוד ה' בכח אכילה ההיא וגם פעל ועשה כן וקרא והתפלל בכח אכילה ההיא אין החיות שבה עולה ומתלבשת בתיבות התורה והתפלה כמו ההיתר מפני איסורה בידי הס"א משלש קליפות הטמאות ואפי' הוא איסור דרבנן שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה כו' ולכן גם היצר הרע וכח המתאוה לדברים האסורים הוא שד משדין נוכראין שהוא יצר הרע של אומות עו"ג שנפשותיהם משלש קליפות הטמאות משא"כ היצה"ר וכח המתאוה לדברים המותרים למלאת תאותו הוא שד משדין יהודאין לפי שיכול לחזור לקדושה כדלעיל. אך מ"מ קודם שחזר לקדושה הוא ס"א וקליפה וגם אח"כ הרשימו ממנו נשאר דבוק בגוף להיות כי מכל מאכל ומשקה נעשה תיכף דם ובשר מבשרו ולכן צריך הגוף לחיבוט הקבר לנקותו ולטהרו מטומאתו שקיבל בהנאת עולם הזה ותענוגיו מטומאת קליפת נוגה ושדין יהודאין אא"כ מי שלא נהנה מעוה"ז כל ימיו כרבינו הקדוש.

1. משנה סנהדרין פ"ח, ב. במדבר רבה יד, יב. **2.** זהר חלק ג. רנג, א. רעז, א. **3.** פרק ז. **4.** ראה זוהר חלק ב. קנא, א. ובמיוחד רבי

הַקָּדוֹשׁ. – רבי יהודה הנשיא שאמר[5] בשעת הסתלקותו, שלא נהנה מהעולם־**הזה** אף לא באצבע קטנה. הרי, מי שלא נהנה מהעולם־הזה בכל משך ימי חייו, **הוא** אינו זקוק לעונש זה של חיבוט הקבר כדי לנקות את גופו; ואילו מי שאינו בדרגה כזו – זקוק גופו לעונש "חיבוט הקבר", כדי לנקותו מהטומאה שנדבקה בו, על־ידי הנאות העולם־הזה ותענוגיו. להלן, מסביר רבנו הזקן ענין לבוש הדיבור, כשמדברים דיבורים מותרים שלא לשם שמים:

יום שלישי ח' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' יג, ועל דברים... עד עמ' 26, שעסקו בהן:

וְעַל דְּבָרִים בְּטֵלִים בְּהֶתֵּר, – כשאין איסור בדיבורם, **כְּגוֹן עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד** – שכן, מי שיכול ללמוד, מוטלת עליו תמיד חובת מצות־העשה של "ודברת בם ולא בדברים בטלים"[6], הוא חייב תמיד לדבר רק דברי תורה ולא דברים בטלים, ולגביו יש משום **איסור** לדבר דברים בטלים. ואילו, עם הארץ, שאינו יכול ללמוד, יש שה'דברים בטלים' שלו אינם באיסור. ואף הוא **צָרִיךְ לְטַהֵר נַפְשׁוֹ מִטֻּמְאָה זוֹ דְּקִלְפָּה זוֹ, עַל־יְדֵי גִּלְגּוּלָהּ בְּכַף הַקֶּלַע**[7], – ביחס לעונש זה של "כף הקלע" מובא הביטוי, שקולעים את האדם מקצה אחד של העולם לקצה השני, או מארץ ישראל לחוץ לארץ. הרעיון הגלום בכך הוא: מעבירים את הנפש מקיצוניות לקיצוניות, בתחלה רואה הנפש את האמת ואת הגדלות שבקדושה ובאלקות, ומיד "זורקים" אותה, למחשבות ולדיבורים, שחשבה ודיברה בעולם־הזה; ויש בכך משום צער גדול לנשמה[8], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח דַּף נט. אֲבָל לְדִבּוּרִים אֲסוּרִים, כְּמוֹ לֵיצָנוּת וְלָשׁוֹן הָרַע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁהֵן מִשְּׁלֹשׁ קְלִפּוֹת הַטֻּמְאוֹת לְגַמְרֵי - אֵין כַּף הַקֶּלַע [לְבַדּוֹ] מוֹעִיל לְטַהֵר וּלְהַעֲבִיר טֻמְאָתוֹ מֵהַנֶּפֶשׁ, רַק צְרִיכָה לֵירֵד לְגֵיהִנֹּם.** – שהוא עונש חמור יותר, ומשום כך הוא משפיע יותר לנקות את הנפש. **וְכֵן מִי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדְבָרִים בְּטֵלִים - אֵין כַּף הַקֶּלַע לְבַדּוֹ מוֹעִיל לְנַפְשׁוֹ לְטָרְקָהּ וּלְזַכְּכָהּ, רַק** – היא זקוקה **לְעֲנָשִׁים חֲמוּרִים שֶׁמַּעֲנִישִׁים עַל בִּטּוּל תּוֹרָה בִּפְרָטוּת, מִלְּבַד עֹנֶשׁ הַכְּלָלִי לְכָל בִּטּוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה מֵחֲמַת עַצְלוּת בְּגֵיהִנֹּם שֶׁל שֶׁלֶג, כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[9]. – אדם נענש על עבירותיו "מדה כנגד מדה", חומרת העונש כחומרת החטא, ולכן: על עבירה שנעשתה מתוך חום וחמימות – מענישים ב"גיהנום של אש", ועל קרירות בקיום מצוה – ב"גיהנום של שלג"[10]. הרי, נוסף על העונש שמענישים על ביטול מצות תלמוד תורה, כעונש שמענישים על ביטול כל מצות־עשה – קיים עונש מיוחד על "ביטול תורה". **וְכֵן הָעוֹסֵק בְּחָכְמוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם - בִּכְלַל דְּבָרִים בְּטֵלִים יֵחָשֵׁב לְעִנְיַן עֹנֶשׁ בִּטּוּל תּוֹרָה,** – שגם בלימוד חכמות כלליות עוברים על חטא ביטול תורה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד־תּוֹרָה**[11]. **וְעוֹד זֹאת יֹתֵרָה טֻמְאָתָהּ שֶׁל חָכְמַת הָאֻמּוֹת עַל טֻמְאַת דְּבָרִים בְּטֵלִים, שֶׁאֵינוֹ מַלְבִּישׁ וּמְטַמֵּא** – על־ידי דברים בטלים, **רַק הַמִּדּוֹת,** – שהן **מִיסוֹד הָרוּחַ הַקָּדוֹשׁ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית,** – שכן, גם הנפש האלקית מורכבת מארבעה יסודות רוחניים: אש, רוח, מים, עפר. המדות, כאהבה, פחד וכדומה, באות מיסוד הרוח – ועל ידי דברים בטלים הוא משקיע בהם את שבע המדות של הנפש האלקית, הנובעות מיסוד הרוח שבה, ומלבלך אותן, **בְּטֻמְאַת קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁבְּדְבָרִים בְּטֵלִים, הַבָּאִים מִיסוֹד הָרוּחַ הָרַע שֶׁבְּקִלְפָּה זוֹ**

ליקוטי אמרים

ועל דברים בטלים בהיתר כגון ע"ה שאינו יכול ללמוד צריך לטהר נפשו מטומאה זו דקליפה זו ע"י גלגולה בכף הקלע כמ"ש בזהר פ' בשלח דף נ"ט. אבל לדיבורים אסורים כמו ליצנות ולשון הרע וכיוצא בהם שהן משלש קליפות הטמאות לגמרי אין כף הקלע [לבדו] מועיל לטהר ולהעביר טומאתו מהנפש רק צריכה לירד לגיהנם. וכן מי שאפשר לו לעסוק בתורה ועוסק בדברים בטלים אין כף הקלע לבדו מועיל לנפשו למרקה ולזככה רק עונשים חמורים שמענישים על ביטול תורה בפרטות מלבד עונש הכללי לכל ביטול מ"ע מחמת עצלות בגיהנם של שלג כמבואר במ"א וכן העוסק בחכמות אומות עובדי גלולים בכלל דברים בטלים יחשב לענין עון ביטול תורה כמ"ש בהלכות תלמוד תורה ועוד זאת יתרה טומאתה של חכמת האומות עובדי גלולים על טומאת דברים בטלים שאינו מלביש ומטמא רק המדות מיסוד הרוח הקדוש שבנפשו האלהית בטומאת קליפת נוגה שבדברים בטלים הבאים מיסוד הרוח הרע שבקליפה

חיים וויטאל בסוף ספר הגלגולים, וספר הכוונות נה, ב. **5.** כתובות קד, א. **6.** יומא יט, ב. **7.** ראה שבת קנב, ב. **8.** כדאי להוסיף כאן, מה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באחת משיחותיו הקדושות, שאמירת דברי תורה בעל־פה, למשל: לומר בעל־פה מלות החומש, תהלים, משניות או תניא - נוסף שבכך מקיימים מצות תלמוד תורה ומטהרים את האויר - זה עוזר לאדם להיפטר מעונש כף הקלע. **9.** לקוטי תורה להאריז"ל בתחילת פרשת שמות. ראה גם זוהר חלק א. סב, ב; רלז, ב; חלק ב. קנ, א-ב. **10.** יש שרוצים ללמוד כאן, שבגיהנם של שלג יש משום רפואה לקרירות הנפש, כמו שעל-ידי שפשוף שלג על אבר קפוא, עוזר להחזרת הילוך הדם הרגיל. ברם, הרבי מפקפק בנכונות פירוש זה, ואומר שבלקוטי תורה להאריז"ל לא משמע כך. הוא העיר: "צע"ג אם נכון הוא; וא"כ למה גוזלין השלג כו' שבל"ת שם". **11.** פרק ג, סעיף ז. "הלכות תלמוד תורה" הוא הספר הראשון שנדפס מרבנו הזקן, בשנת תקנ"ד, בשקלוב,

בְּנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית כְּדַלְעִיל, – כמו שהוסבר בפרק הראשון. וְלֹא בְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, – דברים בטלים אינם מטמאים את השכל שבנשמה, מֵאַחַר שֶׁהֵם דִּבְרֵי שְׁטוּת וּבוֹרוּת, שֶׁגַּם הַשּׁוֹטִים וְעַמֵּי־הָאָרֶץ יְכוֹלִים לְדַבֵּר כֵּן. – אין הוא משקיע את שכלו בדברים בטלים, וממילא אינו מטמא את השכל של נפשו האלקית. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחָכְמַת הָאֻמּוֹת, – שונה הדבר ביחס לחכמות אומות העולם, שבהתעסקותו בהן הוּא מַלְבִּישׁ וּמְטַמֵּא בְּחִינוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת – השכל, שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית בְּטֻמְאַת קְלִפַּת נֹגַהּ שֶׁבְּחָכְמוֹת אֵלּוּ, שֶׁנִּפְלוּ שָׁמָּה – אותן חכמות "נפלו" לתוך קליפת נוגה, בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים – בתהליך של "שבירת הכלים" בראשית הבריאה, מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם שֶׁל חָכְמָה דִּקְדֻשָּׁה, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵן. – ליודעי חכמה נסתרה (חכמת הקבלה), שבה מתבאר התהליך האמור ואופן הנפילה. ובכן, כשלומדים חכמות כלליות, מטמאים את השכל של הנפש האלקית, וזה גרוע מדברים בטלים, על־ידם הוא מטמא רק את המדות ולא את השכל. אֶלָּא־אִם־כֵּן עוֹשֶׂה אוֹתָן – את החכמות, קַרְדּוֹם לַחֲתֹךְ בָּהֶן, דְּהַיְנוּ כְּדֵי לְהִתְפָּרְנֵס מֵהֶן בְּרֶוַח לַעֲבֹד ה', אוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לַעֲבוֹדַת ה' אוֹ לְתוֹרָתוֹ, – למשל: הוא לומד חכמת החשבון, כדי להבין היטב את דיני קידוש החודש, וכדומה. וְזֶהוּ טַעֲמוֹ שֶׁל הָרַמְבַּ"ם וְרַמְבַּ"ן זַ"ל וְסִיעָתָן שֶׁעָסְקוּ בָּהֶן: – בחכמות אומות העולם, שכן, הם ידעו לנצל חכמות אלו בעבודת השם ובתורה. בהקשר להאמור בפרק זה, שדבר של איסור, גם אם איסורו הוא מדרבנן בלבד, קשור בשלש הקליפות הטמאות לגמרי, ואי אפשר להעלותו לקדושה, גם אם הוא אוכל אותו מבלי שידע שהדבר הוא של איסור, ואף כשזה נאכל לשם שמים, ובכוח אותה אכילה הוא לומד ומתפלל – כדאי להביא כאן את הסיפור הבא: חסיד אחד התאונן פעם בפני רבנו הזקן, שלחתנו נופלות מחשבות ופקפוקים בעניני אמונה. אמר לו רבנו הזקן: חתנך נכשל בשתיית חלב עכו"ם, שיהודי לא היה נוכח בשעת החליבה. ואף שהוא חשב שזהו חלב יהודי, ונוסף על כך חלב עכו"ם הוא איסור מדרבנן בלבד – הזיק לו הדבר ברוחניות, ומכאן ספיקותיו באמונה. רבנו הזקן נתן לו "תיקון", שעזר לו להירפא ממחלתו הרוחנית.

ליקוטי אמרים

זו בנפשו הבהמית כדלעיל ולא בחי' חב"ד שבנפשו מאחר שהם דברי שטות ובורות שגם השוטים וע"ה יכולים לדבר כן. משא"כ בחכמת האומות עובדי גלולים הוא מלביש ומטמא בחי' חב"ד שבנפשו האלהית בטומאת קליפת נוגה שבחכמות אלו שנפלו שמה בשבירת הכלי' מבחי' אחוריים של חכמה דקדושה כידוע ליודעי חן אלא א"כ עושה אותן קרדום לחתוך בהן דהיינו כדי להתפרנס מהן בריוח לעבוד ה' או שיודע להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו וזהו טעמו של הרמב"ם ורמב"ן ז"ל וסיעתן שעסקו בהן:

יום רביעי ט' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 26, פרק ט והנה... עד עמ' 26, שבמוחין.

פֶּרֶק ט בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן את פרטי הנפש האלקית שבכל אחד מישראל, על עשרת כוחותיה ושלשה לבושיה. את פרטי הנפש הבהמית, הנפש שמהקליפה, שבכל אחד מישראל, על עשרת כוחותיה ושלשה לבושיה. בפרק התשיעי, יסביר את המלחמה המתחוללת באדם בין שתי נפשות אלו:

ליקוטי אמרים

פרק ט והנה מקום משכן נפש הבהמית שמקליפת נוגה בכל איש ישראל הוא בלב בחלל שמאלי שהוא מלא דם וכתיב כי הדם הוא הנפש ולכן כל התאות והתפארות וכעס ודומיהן הן בלב ומהלב הן מתפשטות בכל הגוף וגם עולה למוח שבראש לחשב ולהרהר בהן ולהתחכם בהן כמו שהדם מקורו בלב ומהלב מתפשט לכל האברים וגם עולה להמוח

וְהִנֵּה, מְקוֹם מִשְׁכַּן נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמִּקְלִפַּת נֹגַהּ בְּכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הוּא בַּלֵּב, – שם, בלב, מתגלה הנפש הבהמית, להשפיע על הגוף. שכן, כפי שהוזכר בפרקים הקודמים, מורכבת הנפש הבהמית בעיקר מ"מדות" – ככעס, תאוה, התפארות וכדומה, ומקומן של מדות אלו, הוא בלב, בֶּחָלָל שְׂמָאלִי – שבלב, שֶׁהוּא מָלֵא דָם, וּכְתִיב[1]: "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ". – שמכאן מובן, שהנפש נמצאת בחלל השמאלי שבלב, המלא דם, וְלֵבֶן, – בגלל מיקומה של הנפש הבהמית בלב, כָּל הַתַּאֲוֹת וְהִתְפָּאֲרוּת וְכַעַס וְדוֹמֵיהֶן – וכל שאר המדות, הֵן בַּלֵּב, וּמֵהַלֵּב הֵן מִתְפַּשְׁטוֹת בְּכָל הַגּוּף. וְגַם עוֹלֶה לַמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ[2], לְחַשֵּׁב וּלְהַרְהֵר בָּהֶן וּלְהִתְחַכֵּם בָּהֶן, – אחרי שמתעוררת תאוה בלבו, היא עולה אל מוחו, לחשוב ולהתחכם איך להגיע למימוש תאותו זו[3], כְּמוֹ שֶׁהַדָּם מְקוֹרוֹ

ולאחר מכן - צורף ונכלל בשולחן ערוך שלו. **1.** דברים יב, כג. **2.** הוא משתמש בביטוי "עולה למוח שבראש" - כי יש בכך משום עליה למדות, כשמהן נובעת המחשבה והשכל - אם כי, שה"שכל" בא כאן רק לשם ביצוען של המדות - שהרי, עצם מהות השכל, הוא למעלה ממהות המדות. כך להלן בקשר ל"דם", הוא אומר שהדם עולה למוח. שכן, גם לדם יש בכך משום עליה, שהדם המזוקק ביותר עולה למוח. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמובן - הטעם על הדגשת המוח בפ"ע - הוא ע"ד שפי' לקמן בנה"א".

כַּלֵּב, וּמֵהַלֵּב מִתְפַּשֵּׁט לְכָל הָאֵבָרִים, וְגַם עוֹלֶה לְהַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ. – כשם שהדם מקורו בלב, ומשם הוא מתפשט לכל שאר חלקי הגוף, כך גם נפש זו – המלובשת בדם האדם – מקורה בלב, ומהלב היא מתפשטת לכל שאר חלקי הגוף. **אַךְ מְקוֹם מִשְׁכַּן נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית הוּא בְּמֹחִין שֶׁבְּרֹאשׁ,** – מיקומה של הנפש האלקית הוא במוח שבראש, כפי שהוזכר בפרקים הקודמים, שעיקר מהותה של הנפש האלקית הוא ה"שכל", ומקום ה"שכל" הוא בראש, **וּמִשָּׁם** – מהמוח שבראש, **מִתְפַּשֶּׁטֶת לְכָל הָאֵבָרִים, וְגַם כַּלֵּב** – שוכנת ומתגלה הנפש האלקית **בֶּחָלָל הַיְמָנִי** – שבלב, **שֶׁאֵין בּוֹ דָּם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[4]: "לֵב חָכָם לִימִינוֹ".** – "חכם" רומז לנפש האלקית, בניגוד לנפש הבהמית (היצר הרע), הנקראת "כסיל". "לימינו" – החלל הימני שבלב. כאן, כמו בנפש הבהמית, הוא מבדיל בין הלב לשאר האברים: לאחרי שהוא מציין, שהנפש האלקית מתפשטת בכל האברים, הוא מוסיף במיוחד "וגם בלב" – שכן, הנפש האלקית לא רק שהיא מתפשטת בלב כמו בשאר האברים, אלא היא גם **מתגלה** בלב, כלומר: במדות. **וְהִיא** – כיצד מתגלה הנפש האלקית שמהמוח – בלב? – על־ידי **אַהֲבַת ה' כִּרְשָׁפֵי שַׁלְהֶבֶת מִתְלַהֶבֶת בְּלֵב מַשְׂכִּילִים** – המשתמשים בכוח חכמתם, **הַמְבִינִים וּמִתְבּוֹנְנִים** – ומשתמשים גם ב"כוח הבינה", להבין כל דבר לפרטיו, **בְּדַעְתָּם אֲשֶׁר בְּמֹחָם** – הם משתמשים גם "בכוח הדעת", להתעמק ולהרגיש את מה שהם מבינים; כלומר, הם משתמשים לשם כך בכל שלשת הכוחות: חכמה, בינה ודעת, **בִּדְבָרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת הָאַהֲבָה.** – בגדולת השי"ת, כפי שהוסבר בפרק השלישי, שההתבוננות בגדולת השי"ת, מעוררת אהבה אליו. הרי, אהבה זו בלב היא התפשטות הנפש האלקית מהמוח: ההתבוננות במוח מביאה את האהבה בלב. **וְכֵן** – משל פנימי יותר, לרגש הלב הנובע מהמוח שבראש, **שִׂמְחַת לֵבָב בְּתִפְאֶרֶת ה' וַהֲדַר גְּאוֹנוֹ,** – גם שמחת־לב זו, שהיא רגש פנימי יותר מאשר אהבה, בא מהמוח אל הלב, **כַּאֲשֶׁר עֵינֵי הֶחָכָם** – הנפש האלקית, **אֲשֶׁר בְּרֹאשׁוֹ, בְּמֹחַ חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ, מִסְתַּכְּלִים** – במבט פנימי, **בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא** – בכבודו של המלך, הקב"ה, **וְתִפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ** – שהיא, **עַד אֵין חֵקֶר** – אי אפשר לחקרו עד לשרשו, **וְאֵין סוֹף וְתַכְלִית,** – הוא אין־סופי ובלתי מוגבל, **כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – הוא מתבונן בגדולת הקב"ה **בעיניו** שבלו. כלומר: לא רק שהוא מבין בשכלו את גדולתו של הקב"ה, אלא הבנתו היא בצורה של ראיה – כאילו הוא רואה בעיניו – הרי, ראיה שכלית זו, מעוררת שמחה בלב. וגם שמחה זו נובעת מהמוח. **וְכֵן שְׁאָר מִדּוֹת קְדוֹשׁוֹת שֶׁבַּלֵּב,** – כמו יראת ה' וכדומה, **הֵן מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת שֶׁבְּמֹחִין.** – שבמוח.

ליקוטי אמרים

שבראש. אך מקום משכן נפש האלהית הוא במוחין שבראש ומשם מתפשטת לכל האברים וגם בלב בחלל הימני שאין בו דם וכמ"ש לב חכם לימינו והיא אהבת ה' כרשפי שלהבת מתלהבת בלב משכילים המבינים ומתבוננים בדעתם אשר במוחם בדברים המעוררים את האהבה. וכן שמחת לבב בתפארת ה' והדר גאונו כאשר עיני החכם אשר בראשו במוח חכמתו ובינתו מסתכלים ביקרא דמלכא ותפארת גדולתו עד אין חקר ואין סוף ותכלית כמבואר במקום אחר וכן שאר מדות קדושות שבלב הן מחב"ד שבמוחין.

יום חמישי י' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 26, אך הנה כתיב... עד עמ' 28, שבזוה"ק:

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב[5]: "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ", – [**כ"ק רבינו מעיר כאן: "אך כו'"** – פי' דב' הנפשות אין ענינם שכל א' עוסק בשלו ואין לו עסק והתענינות בפעולות הב', כ"א לאום מלאום יאמץ כו'"] – פסוק זה נאמר על יעקב ועשו, שברוחניותם של בני ישראל, רומז יעקב – על הנפש האלקית, ועשו – על הנפש הבהמית, והם עומדים במלחמה תמידית, כשאחד מהם מתחזק ומתאמץ להתגבר על השני. **כִּי הַגּוּף נִקְרָא "עִיר קְטַנָּה"[6], וּכְמוֹ שֶׁשְּׁנֵי מְלָכִים נִלְחָמִים עַל עִיר אַחַת, שֶׁכָּל אֶחָד רוֹצֶה לְכָבְשָׁהּ** – גם נגד רצונה, **וְלִמְלֹךְ עָלֶיהָ,** – ולהגיע למלוכה עליה, שהיא ברצון, כלומר בהסכמת וברצון תושבי העיר. **דְּהֵינוּ לְהַנְהִיג יוֹשְׁבֶיהָ כִּרְצוֹנוֹ וְשֶׁיִּהְיוּ סָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יִגְזֹר עֲלֵיהֶם,** – כשם שהדבר הוא במלחמה בין שני מלכים על כיבושה של עיר אחת, **כָּךְ שְׁתֵּי הַנְּפָשׁוֹת, הָאֱלֹהִית וְהַחִיּוּנִית הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְלִיפָה,** – הנפש הבהמית שמהקליפה המחיה את הגוף שהיא הצד המנוגד לאלקות

ליקוטי אמרים

אך הנה כתיב ולאום מלאום יאמץ כי הגוף נקרא עיר קטנה וכמו ששני מלכים נלחמים על עיר אחת שכל אחד רוצה לכבשה ולמלוך עליה דהיינו להנהיג יושביה כרצונו ושיהיו סרים למשמעתו בכל אשר יגזור עליהם. כך שתי הנפשות האלהית והחיונית הבהמית שמהקליפה

---

4. קהלת י, ב. **5.** בראשית כה, כג. **6.** ראה קהלת ט, יד; נדרים לב, ב.

וקדושה, **נִלְחֲמוֹת זוֹ עִם זוֹ עַל הַגּוּף וְכָל אֲבָרָיו,** – הגוף הוא ה"עיר הקטנה" והאברים – ה"תושבים", **שֶׁהָאֱלֹהִית** – הנפש האלקית, **חֶפְצָה וּרְצוֹנָהּ שֶׁתְּהֵא הִיא לְבַדָּהּ הַמּוֹשֶׁלֶת עָלָיו** – על הגוף, **וּמַנְהִיגָתוֹ, וְכָל הָאֲבָרִים יִהְיוּ סָרִים לְמִשְׁמַעְתָּהּ** – כלומר, שהאברים יתנהגו בפועל לפי הוראות הנפש האלקית, **וּבְטֵלִים אֶצְלָהּ לְגַמְרֵי,** – לא רק שהאברים יתנהגו בפועל כדרישת הנפש האלקית, אלא שימסרו את רצונם לנפש האלקית. ויותר מכך רוצה הנפש האלקית: **וּמֶרְכָּבָה אֵלֶיהָ,** – שהאברים יהיו בטלים אליה כמו "מרכבה" לגבי הרוכב עליה, שאין לה רצון עצמי כלל. כלומר, לא כמו בהתבטלות סתם, שיש לה רצון עצמי, אלא שהיא מבטלת אותו, כי־אם שלאברים לא יהיה רצון עצמי כלל, וכל רצונם יהיה אך ורק רצונה של הנפש האלקית, **וְיִהְיוּ לְבוּשׁ לְעֲשֹׂר בְּחִינוֹתֶיהָ** – של הנפש האלקית, **וְג' לְבוּשֶׁיהָ** – מחשבה, דיבור ומעשה, **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, שֶׁיִּתְלַבְּשוּ כֻּלָּם** – כוחותיה ולבושיה של הנפש האלקית יתלבשו, **בְּאֵבְרֵי הַגּוּף, וְיִהְיֶה הַגּוּף כֻּלּוֹ מָלֵא מֵהֶם לְבַדָּם,** – שכן, יתכן, שהאברים אכן יתלבשו בכוחות ולבושי הנפש האלקית, אבל **לפעמים** יתלבשו גם בכוחות ובלבושי הנפש הבהמית, לכן הוא אומר: שהגוף כולו יהיה **מלא** אך ורק בכוחות ולבושי הנפש האלקית, ולא ישאר מקום כלל לכוחות ולבושי הנפש הבהמית, **וְלֹא יַעֲבֹר זָר** – הנפש הבהמית נקראת "זר", **בְּתוֹכָם** – באברים, **חַס־וְשָׁלוֹם,** – עד כאן דובר בצורה כללית, שרצונה של הנפש האלקית הוא שכל הגוף יהיה מלא רק ממנה. להלן, יבואו הדברים בפירוט יותר: **דְּהַיְנוּ, תְּלַת מֹחִין** – שלשת המוחין שבראש, חכמה, בינה, דעת, **יִהְיוּ מְמֻלָּאִים מֵחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, שֶׁהִיא חָכְמַת ה' וּבִינָתוֹ,** – להתחכם ולהבין גדולתו של הקב"ה, **לְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עַד אֵין חֵקֶר וְאֵין סוֹף,** – לגדולתו, ואי אפשר לחקרו לתכליתו, **וּלְהוֹלִיד מֵהֶן,** – מהחכמה ובינה, **עַל־יְדֵי הַדַּעַת,** – על ידי התעמקות בכוח הדעת, עד להרגשת השכל, שעל־ידי־כך מולידים, **הַיִּרְאָה** – מהקב"ה, **כְּמוֹ וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ,** – כפי שהוזכר בפרק השלישי, שעל־ידי ההתבוננות וההתעמקות בגדולתו של הקב"ה, נולדת יראה במוח – הביטוי "יראה" נאמר, כשהדבר ממנו יראים נמצא מרחוק, הוא רק מבין אותו בשכלו – ופחד בלב – הביטוי "פחד" נאמר, כשהדבר ממנו מפחדים נמצא קרוב אליו, רואים אותו ומתמלאים ממנו פחד בלב. כך גם כאן: מההתבוננות וההתעמקות בגדולתו של הקב"ה, מתעוררת תחלה יראה במוח, ולאחר מכן פחד בלב, **וְאַהֲבַת ה' כְּאֵשׁ בּוֹעֶרֶה בְּלִבּוֹ** – כן נולדת, על־ידי ההתבוננות וההתעמקות בגדולתו של הקב"ה, אהבה בוערת בלב, **כְּרִשְׁפֵּי שַׁלְהֶבֶת, לִהְיוֹת נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשׁוֹ כַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה** – כדי, **לְדָבְקָה בּוֹ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ וּמְאֹד** – בשלושת הבחינות: בכל לבבך, בכל נפשך ובכל מאדך, כמו שנאמר בפסוק[8], "בכל לבבך" – שהלב יהיה ממולא באהבה להקב"ה, "בכל נפשך" – שאהבה זו תעבור את גדות הלב ותתפשט בכל שאר האברים, שכולם יתנהגו בהתאם לדרישות אותה אהבה. כגון: כשהאהבה להקב"ה מגיעה גם ברגלי האדם – רצות אז הרגלים במהירות לקיים מצוה, ו"בכל מאדך" – עד למסירות נפש, בגלל אהבתו אל הקב"ה הוא מוכן למסור את נפשו, **מֵעֲמֶקָא דְּלִבָּא** – מעומק הלב, **שֶׁבְּחָלָל הַיְמָנִי,** – שם משכן הנפש האלקית, וצורת האהבה להקב"ה שהנפש האלקית רוצה בה, היא: **שֶׁיִּהְיֶה תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה**[9] – תחלה האהבה היא עדיין רק על ה"סף" ואינה ממלאה את כל החלל, **מָלֵא** – שיהיה גם מלא כולו, ככלי כשהוא ממולא במים, הרי כל חלל הכלי מלא במים, כך יהיה כל חלל הלב ממולא באהבת השם, **וְגָדוּשׁ** – לא רק שיהיה מלא, אלא גם גדוש ועובר על גדותיו, לא רק בחלל הימני שבלב, אלא, **עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט גַּם לְחָלָל הַשְּׂמָאלִי** – שבלב, מקומה של הנפש הבהמית ושל היצר־הרע, וזאת כדי **לְאַכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא יְסוֹד הַמַּיִם הָרָעִים שֶׁבָּהּ,** – לכפות את ה"סטרא אחרא", הצד האחר שלא מן הקדושה, שהיא יסוד ה"מים הרעים" שבנפש הבהמית, **שֶׁהִיא הַתַּאֲוָה שֶׁמִּקְלִפַּת נֹגַהּ,** – כמוסבר בפרק הראשון, שמיסוד המים שבנפש הבהמית, באה מדת התאוה לתענוגים גופניים, שהם מקליפת "נוגה", **לְשַׁנּוֹתָהּ וּלְהָפְכָהּ מִתַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה לְאַהֲבַת ה',** – שבמקום שעד עתה התאוותה הנפש הבהמית לתענוגים גשמיים שמהעולם־הזה – תתאוה ותאהב מעתה אלקות וקדושה. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "בְּכָל לְבָבְךָ"** – וחכמינו ז"ל דורשים[10], ממה שלא

ליקוטי אמרים

נלחמות זו עם זו על הגוף וכל אבריו שהאלהית חפצה ורצונה שתהא היא לבדה המושלת עליו ומנהיגתו וכל האברים יהיו סרים למשמעתה ובטלים אצלה לגמרי ומרכבה אליה ויהיו לבוש לעשר בחינותיה וג' לבושיה הנ"ל שיתלבשו כולם באברי הגוף ויהיה הגוף כולו מלא מהם לבדם ולא יעבור זר בתוכם ח"ו דהיינו תלת מוחין שבראש יהיו ממולאים מחב"ד שבנפש האלהית שהיא חכמת ה' ובינתו להתבונן בגדולתו אשר עד אין חקר ואין סוף ולהוליד מהן על ידי הדעת היראה במוחו ופחד ה' בלבו ואהבת ה' כאש בוערה בלבו כרשפי שלהבת להיות נכספה וגם כלתה נפשו בחשיקה וחפיצה לדבקה בו בא"ס ב"ה בכל לב ונפש ומאד מעומקא דלבא שבחלל הימני שיהיה תוכו רצוף אהבה מלא וגדוש עד שתתפשט גם לחלל השמאלי לאכפיא לס"א יסוד המים הרעים שבה שהיא התאוה שמקליפת נוגה לשנותה ולהפכה מתענוגי עולם הזה לאהבת ה' כמ"ש בכל לבבך בשני יצריך והיינו שיעלה ויבא

---

7. בפרקים ג וד'. **8.** דברים ו, ה. **9.** שיר השירים ג, י. **10.** ברכות נד, א.

נאמר בכל **לבך** אלא **לבבך**, בשתי "בית"ים, "**בְּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ**". – ביצר־הטוב וביצר־הרע, שלא רק היצר־הטוב יאהב את הקב"ה, אלא גם היצר־הרע. וזאת רוצה הנפש האלקית לבצע בגוף, שאהבתו להקב"ה תהיה במדריגה כזו, שתפעל גם על הנפש הבהמית, להפוך אותה, שבמקום לתענוגי העולם־הזה, תהיה לה אהבה להקב"ה: **וְהֵינוּ, שֶׁיַּעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ לְמַדְרֵגַת אַהֲבָה רַבָּה** – דרגה גדולה מאד באהבה, **וְחִבָּה יְתֵרָה מִמַּדְרֵגַת אַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ**, – שנזכר לעיל. **וְהִיא** – אהבה רבה זו, **הַנִּקְרֵאת בַּכָּתוּב**[11]**: "אַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים", לְהִתְעַנֵּג עַל ה' מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא;** – העולם־הבא הרי מבוסס על תענוג באלקות, **וְהָעֹנֶג הוּא בְּמֹחַ** – של **חָכְמָה וְשֵׂכֶל, הַמִּתְעַנֵּג בְּהַשְׂכָּלַת ה' וִידִיעָתוֹ, כְּפִי הַשָּׂגַת שִׂכְלוֹ וְחָכְמָתוֹ;** – כפי גודל ההשגה, כך גודל התענוג. **וְהוּא** – האהבה בתענוגים, **בְּחִינַת הַמַּיִם וְזֶרַע אוֹר זָרוּעַ שֶׁבְּקִדֻּשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, הַמְהַפֶּכֶת לְטוֹב אֶת בְּחִינַת הַמַּיִם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, שֶׁמֵּהֶם** – מבחינת ה"מים" שבנפש הבהמית, **בָּאוּ תַּאֲווֹת תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה מִתְּחִלָּה;** – לפני שהנפש הבהמית נהפכה לאהוב את ה'. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ פֶּרֶק ג בְּשֵׁם הַזֹּהַר, שֶׁהָרַע נֶהְפַּךְ לִהְיוֹת טוֹב גָּמוּר כְּמוֹ יֵצֶר טוֹב מַמָּשׁ,** – וכיצד אפשרי הדבר? – **בְּהָסִיר "הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים" מִמֶּנּוּ,** – על־ידי הסרת הבגדים הצואים של רוח התענוג של הנפש הבהמית, **שֶׁהֵם תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא מְלֻבָּשׁ בָּהֶם.** – הנפש הבהמית כשלעצמה היא רק "כוח המתאוה", כוח חזק של תאוה, שאפשר להטותו לאיזה צד שהוא. אלא, בהיות הנפש הבהמית מלובשת בגוף, נוטה כוח זה ומתאוה לתענוגות העולם־הזה. ותאוות העולם־הזה, בהן הוא משוקע, נעשות "לבושים" לכוח המתאוה. ועל־ידי פעולת הנפש האלקית על הנפש הבהמית, להפוך את תענוגי העולם־הזה לאהבת ה' – מתפשט כוח המתאוה של הנפש הבהמית, מלבושיו המלוכלכים, ומתלבש בלבושים טובים, לרצות, ובחזקה, דברים של קדושה ואלקות. הנפש האלקית רוצה, איפוא, שהאדם, על־ידי שכלו, יוליד יראה מהקב"ה ואהבה אליו, שתהיינה במדה כזו, שגם הנפש הבהמית, תיהפך לאהבת ה'. **וְכֵן** – כמו כן רוצה הנפש האלקית, שגם **שְׁאָר כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב, שֶׁהֵן עֲנָפֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה, יִהְיוּ לַה' לְבַדּוֹ.** – כל האמור, מדובר שהמוח והלב יהיו ממולאים מהנפש האלקית. זאת ועוד, רוצה הנפש האלקית: **וְכָל כֹּחַ הַדִּבּוּר שֶׁבַּפֶּה, וְהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁבַּמֹּחַ, יִהְיוּ מְמֻלָּאִים מִן לְבוּשֵׁי הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית לְבַדָּהּ, שֶׁהֵן** – לבושי המחשבה, דיבור ומעשה, של הנפש האלקית, **מַחֲשֶׁבֶת ה' וְתוֹרָתוֹ,** – כלומר, לחשוב בגדולת ה' ובתורתו – "לבוש המחשבה", **לִהְיוֹת שִׂיחָתוֹ כָּל הַיּוֹם, לֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא.** – שפיו לא יחדל מלימוד תורה – "לבוש הדיבור", **וְכֹחַ הַמַּעֲשִׂי שֶׁבְּיָדָיו וּשְׁאָר רְמ"ח אֵבָרָיו** – של הגוף, **יִהְיֶה בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת לְבַד,** – כלומר, שכל כוח המעשה, בידיו ובשאר אבריו, ינוצל לקיום מצוות בלבד, **שֶׁהוּא** – כוח המעשה, **לְבוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית.** – זאת אומרת, שהנפש האלקית תמשול בגוף כולו. שהגוף עם כל אבריו, יהיו ממולאים אך ורק בשכל ובמדות של הנפש האלקית, ובלבושי המחשבה, דיבור ומעשה שלה. **אַךְ נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְלִפָּה, רְצוֹנָהּ לְהֵפֶךְ מַמָּשׁ,** – היא רוצה את ההיפך מן הנפש האלקית – שהיא תמשול בגוף ושהגוף יהיה ממולא רק ממנה. ברם רצונה זה של הקליפה, הוא: **לְטוֹבַת הָאָדָם שֶׁיִּתְגַּבֵּר עָלֶיהָ וִינַצְּחֶנָּה,** – את הקליפה. כלומר: הקליפה איננה רוצה כלל שהאדם יתפתה ממנה, להיפך היא רוצה שהאדם יתגבר עליה וינצח אותה, **כְּמְשַׁל הַזּוֹנָה שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[12]**:** – כמשל המובא ב"זוהר" במלך ששכר זונה שתנסה לפתות את בנו לדבר עבירה. כוונתו האמיתית של המלך היא, שבנו יוכיח את חכמתו וגבורתו ולא יתפתה מהזונה. והרי מובן, שגם הזונה עצמה רוצה שרצונו של המלך יתבצע, ושהבן יגלה את חכמתו וגבורתו ולא יתפתה ממנה. אלא, מאחר שתפקידה לפתות את בן המלך – הרי שעליה לעשות עבודתה באמונה. כך גם הקליפה עצמה רוצה שהאדם יתגבר עליה ולא ירשה שהיא תמשול בו, וכל הנסיון הזה של פיתוי האדם – הוא רק לטובתו.

ליקוטי אמרים

ויגיע למדרגת אהבה רבה וחיבה יתרה ממדרגת אהבה עזה כרשפי אש והיא הנקראת בכתוב אהבה בתענוגים להתענג על ה' מעין עולם הבא והענג הוא במוח חכמה ושכל המתענג בהשכלת ה' וידיעתו כפי השגת שכלו וחכמתו והוא בחי' המים וזרע אור זרוע שבקדושת נפש האלהית המהפכת לטוב את בחי' המים שבנפש הבהמית שמהם באו תאות תענוגי עוה"ז מתחלה וכמ"ש בע"ח שער נ' פרק ג' בשם הזהר שהרע נהפך להיות טוב גמור כמו יצר טוב ממש בהסיר הבגדים הצואים ממנו שהם תענוגי עוה"ז שהוא מלובש בהם וכן שאר כל המדות שבלב שהן ענפי היראה והאהבה יהיו לה' לבדו וכל כח הדבור שבפה והמחשבה שבמוח יהיו ממולאים מן לבושי המחשבה והדבור של נפש האלהית לבדה שהן מחשבת ה' ותורתו להיות שיחתו כל היום לא פסיק פומיה מגירסא וכח המעשיי שבידי' ושאר רמ"ח אבריו יהיה במעשה המצות לבד שהוא לבוש השלישי של נפש האלהית אך נפש הבהמית שמהקליפה רצונה להפך ממש לטובת האדם שיתגבר עליה וינצחנה כמשל הזונה שבזה"ק:

---

11. שיר השירים ז, ז. רבנו הזקן דן כאן במדריגות שונות באהבה. על מדריגות אלו ואחרות של אהבה, הוא דן להלן בהרחבה בפרקים טו, טז, יח, מ, מא, מו, מט. **12.** זהר חלק ב קסג, א.

להבנת הדברים המובאים בפרק זה, על הפיכת הרע שבנפש הבהמית, לטוב ולקדושה – כדאי להוסיף דברי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נשמתו־עדן, ב"מאמר ההסתלקות", שזהו הסבר הדבר שהמשכן הוקם מקרשים של עצי שטים. "שטים" – מלשון "שטות", שלא על־פי שכל. ישנה "שטות" של "לעומת זה", שכנגד הקדושה, והיינו – מה שאדם שקוע בתאוות שהן למטה מן ההגיון, כמו שהגמרא אומרת[13] "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות". וישנה "שטות" של קדושה – ההתמסרות לעניני קדושה למעלה מכפי שהשכל מכתיב, כמו שהגמרא אומרת[14] "אהני' לי' שטותי' לסבא" (="שטותו" של הסבא הועילה לו). זוהי עבודת המשכן שעל כל יהודי לכונן בקרבו, כמו שכתוב[15] "ושכנתי בתוכם", וכמו שכ"ק רבינו התבטא במאמר יו"ד שבט, שעל־ידי המשכן שכל יהודי מקים בקרבו – הולך ומוקם המשכן והמקדש הכללי והשראת השכינה בכל העולם. כיצד נעשה הדבר? – על־ידי הפיכת ה"שטות" של הנפש הבהמית ל"שטות" של קדושה, להתמסר לעניני קדושה, למעלה מהבנת השכל.

בתורת החסידות מוסבר מאמר חכמינו ז"ל[16] "טוב זה יצר טוב, מאד זה יצר הרע" – כשהופכים את הנפש הבהמית והיצר־הרע ל"טוב" – הרי זה "טוב מאד", טוב זה הוא למעלה מהטוב של היצר־טוב.

יום שישי י"א טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 28, פרק י והנה... עד עמ' טו, שאינו גמור.

פֶּרֶק י. אחרי שרבנו הזקן הסביר בפרק התשיעי, את המלחמה המתנהלת בין הנפש האלקית לבין הנפש הבהמית, על השליטה בגופו של יהודי – הוא בא להסביר בפרק העשירי: כשאדם לוחם בנפשו הבהמית ומשליט עליה את הנפש האלקית, והרע שבו נהפך לטוב – הוא נקרא "**צדיק**", ושני אופנים בכך, אחד למטה מהשני: – אופן אחד, שהרע כולו נהפך לטוב, ואז הוא "צדיק **גמור**", ונקרא "צדיק וטוב לו" – צדיק שיש בו רק טוב. – אופן שני, ומדריגה יותר נמוכה, שהרע שבו עדיין לא נהפך כל כולו לטוב, ואז הוא "צדיק **שאינו גמור**", ונקרא "צדיק ורע לו" – צדיק שיש בו עדיין משהו מן הרע. התארים הכפולים – "צדיק גמור – צדיק וטוב לו", ו"צדיק שאינו גמור – צדיק ורע לו" – הנם תארים שווים באותן המדריגות של ה"צדיק": "גמור" ו"אינו גמור", מתארים עד היכן הגיע ה"**צדיק**" באהבת ה' (שבגלל כך הוא נקרא צדיק), אם האהבה היא במלואה או לא; ואילו התארים "טוב לו" ו"רע לו" – מתארים, עד כמה נהפכה **הנפש הבהמית** מ"רע" ל"טוב", אם היא נהפכה כל כולה, או ששמץ מן הרע עדיין נשאר בה. מובן מאליו שמדובר כאן אודות הרע שבנפש, ולא אודות הרע הבא לידי ביטוי במחשבה, בדיבור או במעשה. וכך אומר רבנו הזקן:

וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָאָדָם מַגְבִּיר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וְנִלְחָם כָּל־כָּךְ עִם – הנפש **הַבְּהֵמִית, עַד שֶׁמְּגָרֵשׁ וּמְכַעֵר הָרַע שֶׁבָּהּ מֵחֶלֶל הַשְּׁמָאלִי,** – שבלב, מיקומו הראשי של ה"רע", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[1]**: "וּבַעֲרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ",** – בכך מדגישה התורה, שעל כל יהודי לשרש כליל את הרע שבקרבו, כלומר: לא רק שיתגבר על הרע בהתגלותו, שהנפש הבהמית לא תחשוב, לא תדבר ולא תעשה מעשים של רע, אלא שאף "יעבד" את הרע הפנימי שבכוחות הנפש הבהמית, שלא יתאווה כלל לדבר שיש בו משהו מן הרע. **וְאֵין הָרַע נֶהְפַּךְ לְטוֹב מַמָּשׁ** – אלא, שהרע עדיין לא נהפך כולו לטוב, אילו היה הרע נהפך כולו לטוב, היה אז **כל כולו** של כוח־התאוה, נמשך, אך ורק, לאלקות ולקדושה, במקום התאוה לרע, **נִקְרָא "צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר" וְ"צַדִּיק וְרַע לוֹ".** – והוא מסביר מיד: **דְּהַיְנוּ,** – המשמעות של "ורע לו": **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲדַיִן מְעַט מִזְּעַר רַע בֶּחֱלֶל הַשְּׁמָאלִי, אֶלָּא** – מדוע אין מעט רע זה בא לידי ביטוי ברגש התאוה וכדומה? **שֶׁכָּפוּף** – אותו מעט רע, **וּבָטֵל לַטּוֹב מֵחֲמַת מְעוּטוֹ, וְלָכֵן נִדְמֶה לוֹ** – לצדיק, **כִּי וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלֶךְ לוֹ כֻּלּוֹ לְגַמְרֵי, אֲבָל בֶּאֱמֶת אִלּוּ חָלַף וְהָלַךְ לוֹ לְגַמְרֵי - כָּל הָרַע שֶׁבּוֹ הָיָה נֶהְפַּךְ לְטוֹב מַמָּשׁ**[2]**. וּבְאוּר הָעִנְיָן,** – רבנו הזקן בא לענות על שאלה: מאחר שהצדיק (שאינו גמור) אינו מרגיש כלל את הרע – הרי יתכן שאכן הרע שבו נהפך כולו לטוב ואין בו אף שמץ מן הרע, ומנין לנו שיש בו רע? על כך מסביר רבנו הזקן שהדבר יובן ממדריגת "צדיק גמור": העובדה שהרע שבו נהפך כל כולו לטוב, באה כתוצאה מ"אהבה בתענוגים" (כפי שהוסבר בפרק התשיעי), הרי – באם חסר בסיבה (בגורם) ב"אהבה בתענוגים", מן ההכרח שחסר גם במסובב (בתוצאה) – בהפיכת הרע לטוב. ה"אהבה בתענוגים" היא "אבן הבוחן" באיזו דרגה, בביטולו של הרע, נמצא האדם, **כִּי הִנֵּה צַדִּיק גָּמוּר שֶׁנֶּהְפַּךְ הָרַע שֶׁלּוֹ לְטוֹב, וְלָכֵן נִקְרָא "צַדִּיק וְטוֹב לוֹ",** – יש בו רק טוב, **הוּא עַל יְדֵי הֶסְרַת "הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים" לְגַמְרֵי מֵהָרַע, דְּהַיְנוּ לְמָאס מְאֹד בְּתַעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה** – תענוגי העולם־הזה

ליקוטי אמרים

פרק י והנה כשהאדם מגביר נפשו האלהית ונלחם כל כך עם הבהמית עד שמגרש ומבער הרע שבה מחלל השמאלי כמ"ש ובערת הרע מקרבך ואין הרע נהפך לטוב ממש נקרא צדיק שאינו גמור וצדיק ורע לו דהיינו שיש בו עדיין מעט מזער רע בחלל השמאלי אלא שכפוף ובטל לטוב מחמת מיעוטו ולכן נדמה לו כי ויגרשהו וילך לו כולו לגמרי אבל באמת אלו חלף והלך לו לגמרי כל הרע שבו היה נהפך לטוב ממש. וביאור הענין כי הנה צדיק גמור שנהפך הרע שלו לטוב ולכן נקרא צדיק וטוב לו הוא ע"י הסרת הבגדים הצואים לגמרי מהרע דהיינו למאוס

---

13. סוטה ג, א. **14.** כתובות יז, ב. **15.** שמות כה, ח. **16.** בראשית רבה ט, ט. קהלת רבה ג, טו. **1.** דברים כא, כא. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "...כי יש ב' ענינים: כח דנה"ב דק"נ, ולבושיו הצואים: וכשמסיר הלבושים יכול להפך הכח לטוב ע"י שמלבישו בטוב".

מעוררים בו רגש של תיעוב וגועל נפש, **לְהִתְעַנֵּג בָּם בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם** – כדי, **לְמַלֹּאת תַּאֲוַת הַגּוּף בְּלִבַּד, וְלֹא לְעֲבוֹדַת ה'**, – שכן, הרי יתכן סוג של תענוגי העולם־הזה השייך לצד הקדושה, למשל: במצות עונג שבת (כפי שנזכר בפרק השביעי) וכדומה. ואילו הנאות ותענוגים סתמיים של העולם־הזה, שלא לשם שמים – מאוסים לגמרי בעיני הצדיק. וכל כך למה? – **מִפְּנֵי הֱיוֹתָם נִמְשָׁכִים וְנִשְׁפָּעִים מֵהַקְּלִפָּה וְסִטְרָא־אָחֳרָא.** – מקורם של תענוגי העולם־הזה הוא ב"קליפה" וב"סטרא אחרא", **וְכָל מַה שֶּׁהוּא מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא** – **הַ'צַּדִּיק גָּמוּר' הוּא שׁוֹנְאוֹ בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה, מֵחֲמַת גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ לַה' וּקְדֻשָּׁתוֹ**[3] **בְּאַהֲבָה רַבָּה בְּתַעֲנוּגִים** – אהבה הנקראת "אהבה רבה בתענוגים", **וְחִבָּה יְתֵרָה הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** – אהבה זו יש בה יותר חיבה מאשר בשאר סוגי האהבות, כפי שנזכר בפרק התשיעי. ומכיון שהצדיק עומד באהבה גדולה ובלתי רגילה כזו לאלקות ולקדושה – לכן הוא שונא כל כך את הקליפה וסטרא אחרא: **כִּי** – קדושה ולהבדיל סטרא אחרא, **הֵם זֶה לְעֻמַּת זֶה,** – אהבתו להקב"ה ולעניני קדושה, מעוררת בו, ממילא, שנאה לסטרא־אחרא באותה מדה של גודל אהבתו לאלקות. **כְּדִכְתִיב**[4]**: "תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים, לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי, חָקְרֵנִי וְדַע לְבָבִי וְגוֹ'"**, – דוד המלך אומר זאת כלפי מנגדי הקדושה, שהוא שונא אותם שנאה גדולה. כראיה לאותה שנאה, הוא אומר: "חקרני ודע **לבבי**" – כלומר: מגודל אהבתי אליך, הקב"ה, שבלבי – תביר, ממילא, מה גדולה שנאתי למנגדי הקדושה. **וּכְפִי עֶרְךְ גֹּדֶל הָאַהֲבָה לַה', כָּךְ עֶרְךְ גֹּדֶל הַשִּׂנְאָה לְסִטְרָא־אָחֳרָא** – "סטרא אחרא", הקליפות הרוחניות שהן, כאמור, המקור וה"חיות" של כל התענוגים הגופניים, **וְהַמְּאוּם בָּרָע בְּתַכְלִית,** – ולפי ערך האהבה לה' כך גם גודל מיאוסו את הרע של התאוות והתענוגים הגשמיים. על דבר רוחני ("סטרא אחרא") שהוא רחוק מהאדם, מתאים הביטוי "שנאה", ואילו על תאוות גשמיות ("רע") הקרובות אל האדם ונמצאות לנגד עיניו, מתאים הביטוי "מיאוס", כאדם שנגעל מדבר שהוא שונא, העומד לנגד עיניו. **כִּי הַמְּאוּם הוּא הֵפֶךְ הָאַהֲבָה מַמָּשׁ כְּמוֹ הַשִּׂנְאָה.** – אלא, שהביטוי "שנאה" מתאים, כאמור, ביחס ל"קליפה" ו"סטרא אחרא", ואילו ביחס לתאוות גופניות – מתאים הביטוי "מיאוס". על כל פנים, הרי מוסבר, שתכלית השנאה שיש לצדיק־גמור ל"רע", היא מחמת שאהבתו לה' היא בדרגה העליונה ביותר, ומשום כך הוא נקרא "צדיק גמור", שמדריגת ה"צדיק" שבו – ה"אהבה בתענוגים" – היא במדה המלאה והעליונה ביותר. הוא גם נקרא "צדיק וטוב לו" – שהוא גדוש רק בטוב: כל הרע שבו נהפך לטוב. מכאן נבין את התשובה ביחס ל"צדיק שאינו גמור" – כיון שחסר בו באהבה בתענוגים, הרי שיש בו עדיין משהו מן הרע, למרות שאין הוא מרגיש ברע זה כלל. ועל כך אומר ה"תניא" בהמשך: **וְצַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר, הוּא שֶׁאֵינוֹ שׂוֹנֵא הַסִּטְרָא־אָחֳרָא בְּתַכְלִית הַשִּׂנְאָה,** – שאינו שונא את ה"סטרא אחרא", הקליפות הרוחניות, תכלית שנאה, **וְלָכֵן אֵינוֹ מוֹאֵס גַּם כֵּן בָּרָע** – בתאוות ובתענוגים הגופניים, **בְּתַכְלִית.** – במדה הגדולה ביותר, **וְכָל שֶׁאֵין הַשִּׂנְאָה וְהַמְּאוּם בְּתַכְלִית, עַל־כָּרְחֲךָ נִשְׁאָר אֵיזֶה שֶׁמֶץ אַהֲבָה וְתַעֲנוּג לְשָׁם,** – לרע, **וְלֹא הוֹסְרוּ "הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים" לְגַמְרֵי מִכֹּל וָכֹל,** – "בגדים צואים" – היצר־הרע, תאוות העולם־הזה, עדיין לא הוסרו מכוח הנפש הבהמית שמקליפת "נוגה", הנקרא גם הוא "רע". **וְלָכֵן לֹא נֶהְפַּךְ לְטוֹב מַמָּשׁ, מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה אֲחִיזָה עֲדַיִן בַּ"בְּגָדִים הַצּוֹאִים",** – שכוח התאוה היה לבוש בהם. **אֶלָּא** – מדוע, אם כך, אין הוא מרגיש ברע כללי? ומדוע אין מעט רע זה בא לידי ביטוי בתאוות וכדומה? **שֶׁהוּא** – אותו מעט רע, **בָּטֵל בְּמִעוּטוֹ וּכְלָא חָשִׁיב,** – לגבי הטוב אין רע זה נחשב כלל. **וְלָכֵן נִקְרָא צַדִּיק וְרַע - כָּפוּף וּבָטֵל - לוֹ.** – "ורע – לו", הרע "נתון" לו, לצדיק, ולשליטתו, מפני שהטוב שבו הוא הרוב. **וְעַל כֵּן** – מעט הרע שבו, רומז **שׁוּם אַהֲבָתוֹ לַה' אֵינָהּ בְּתַכְלִית,** – שכן, אם האהבה היתה במדתה העליונה ביותר, היתה משפיעה על הרע להיהפך לגמרי לטוב. **וְלָכֵן נִקְרָא צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר.** – וכאמור, מציינים התארים "גמור" ו"אינו גמור" את מדריגת אהבתו, כלומר, ביחס ל"ועשה טוב"; והתארים "וטוב לו" ו"רע לו" – ביחס ל"סור מרע" – עד במה נהפך הרע לטוב.

ליקוטי אמרים

מאד בתענוגי עוה"ז להתענג בם בתענוגות בני אדם למלאת תאות הגוף בלבד ולא לעבודת ה' מפני היותם נמשכים ונשפעים מהקליפה וס"א וכל מה שהוא מהס"א הצדיק גמור הוא שונאו בתכלית השנאה מחמת גודל אהבתו לה' וקדושתו באהבה רבה בתענוגים וחיבה יתרה הנ"ל כי הם זה לעומת זה כדכתיב תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי חקרני ודע לבבי וגו' וכפי ערך גודל האהבה לה' כך ערך גודל השנאה לס"א והמיאום ברע בתכלית כי המיאום הוא הפך האהבה ממש כמו השנאה. וצדיק שאינו גמור הוא שאינו שונא הס"א בתכלית השנאה ולכן אינו מואס ג"כ ברע בתכלית וכל שאין השנאה והמיאום בתכלית ע"כ נשאר איזה שמץ אהבה ותענוג לשם ולא הוסרו הבגדים הצואים לגמרי מכל וכל ולכן לא נהפך לטוב ממש מאחר שיש לו איזה אחיזה עדיין בבגדים הצואים אלא שהוא בטל במיעוטו וכלא חשיב ולכן נקרא צדיק ורע כפוף ובטל לו. ועל כן גם אהבתו לה' אינו בתכלית ולכן נקרא צדיק שאינו גמור.

---

3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אפילו את"ל דברור דוקדושתו קאי על הצדיק - צע"ג אם אפ"ל שנתקדש ע"י... אהבה! ומש"כ באה"ר זהו פי' ובי' על גודל אהבתו - שלפ"ז". **4.** תהלים קלט, כב.

יום שבת קודש י"ב טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' טו, והנה מדרגה... עד עמ' 30, במ"א:

ליקוטי אמרים

והנה מדרגה זו מתחלקת לרבבות מדרגות בענין בחי' מיעוטו הרע הנשאר מאחת מארבע יסודות הרעים ובענין ביטולו במיעוטו בששים עד"מ או באלף ורבבה וכיוצא עד"מ והן הם בחי' צדיקים הרבים שבכל הדורות כדאיתא בגמ' דתמניסר אלפי צדיקי קיימי קמי' הקב"ה אך על מעלת צדיק גמור הוא שאמר רשב"י ראיתי בני עליה והם מועטים כו' שלכן נקראים בני עליה שמהפכין הרע ומעלים אותו לקדושה כדאיתא בזהר בהקדמה שכשרצה רבי חייא לעלות להיכל ר"ש בן יוחאי שמע קלא נפיק ואמר מאן מנכון די חשוכא מהפכן לנהורא וטעמין מרירו למיתקא עד לא ייתון הכא וכו': ועוד נקראים בני עליה מפני שגם עבודתם בבחי' ועשה טוב בקיום התורה ומצותיה הוא לצורך גבוה ומעלה מעלה עד רום המעלות ולא כדי לדבקה בו ית' בלבד לרוות צמאון נפשם הצמאה לה' כמ"ש הוי כל צמא לכו למים וכמ"ש במ"א אלא כדפירשו בתיקונים איזהו חסיד

1 **וְהִנֵּה, מַדְרֵגָה זוֹ** – "צדיק שאינו גמור" ו"צדיק ורע לו",
2 **מִתְחַלֶּקֶת לְרִבְבוֹת מַדְרֵגוֹת** – המתבטאות,
3 **בְּעִנְיַן בְּחִינַת מִעּוּט הָרַע הַנִּשְׁאָר** – איכות אותו מעט רע שנשאר בצדיק,
4 **מֵאַחַת מֵאַרְבַּע יְסוֹדוֹת הָרָעִים,** – יש שנשאר בו מיסוד המים,
5 ויש – מיסוד האש, וכך
6 הלאה. כן הן שונות זו מזו
7 בכמות הרע שנשאר
8 ובמדת ביטולו לטוב. יש
9 אשר הרע שנשאר בו הוא
10 במדה קצת גדולה יותר,
11 אלא שהוא "בטל
12 בששים", הטוב גדול פי
13 ששים מן הרע, כך שהרע
14 בטל בששים, כי אין טעמו
15 נרגש כלל. אך, יש גם,
16 שהרע שנשאר הוא פחות
17 מחלק הששים, וביטולו
18 לטוב הוא "ביטול באלף",
19 אחד כנגד אלף, או יותר
20 מכך: **וּבְעִנְיַן בִּטּוּלוֹ**
21 **בְּמִעוּטוֹ בְּשִׁשִּׁים עַל־**
22 **דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אוֹ בְּאֶלֶף**
23 **וְרִבְבָה וְכַיּוֹצֵא עַל־דֶּרֶךְ־**
24 **מָשָׁל.** – במדת הביטול
25 לטוב, בששים, באלף, ברבבה וכדומה, תלוי השוני הקיים
26 במדריגותיו של הצדיק שאינו גמור, **וְהֵן הֵם בְּחִינַת צַדִּיקִים**
27 **הָרַבִּים שֶׁבְּכָל הַדּוֹרוֹת,** – אותם צדיקים שהם בבחינת "צדיק
28 שאינו גמור", **כְּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא** – כמו שאנו מוצאים בגמרא[5]:
29 **דְּתְמָנְיסַר אַלְפֵי צַדִּיקֵי קָיְימֵי קַמֵּיהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.** –
30 שמונה עשר אלף צדיקים קיימים לפני הקב"ה. כל־כך הרבה
31 מדריגות בצדיקים, אך כל אלה בדרגת "צדיק שאינו גמור". **אַךְ**
32 **עַל מַעֲלַת צַדִּיק גָּמוּר, הוּא שֶׁאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי**[6]:
33 – מחבר ה"זוהר": **"רָאִיתִי בְּנֵי עֲלִיָּה וְהֵם מוּעָטִים כו'",** – "בני
34 עליה" – אלה שדרגתם נעלה ביותר, והם מועטים, **שֶׁלָּכֵן**
35 **נִקְרָאִים "בְּנֵי עֲלִיָּה",** – מפני **שֶׁמְּהַפְּכִין הָרַע** – לטוב, **וּמַעֲלִים**
36 **אוֹתוֹ לִקְדֻשָּׁה, כְּדְאִיתָא בַּזֹּהַר בַּהַקְדָּמָה**[7], – כמו שכתוב
37 ב"הקדמה" של ספר ה"זוהר", **שֶׁכְּשֶׁרָצָה רַבִּי חִיָּא לַעֲלוֹת**
38 **לְהֵיכַל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי,** – "היכלו" של רבי שמעון בר
39 יוחאי, משמעו מקומה של מדריגת "צדיק גמור", **שָׁמַע קָלָא**
40 **נָפִיק וְאָמַר:** – שמע קול היוצא ומכריז: **"מַאן מִנְּכוֹן דִּי**
41 **חַשּׁוֹכָא מְהַפְּכָן לִנְהוֹרָא וְטַעֲמִין מְרִירוּ לְמִתְקָא עַד לָא**
42 **יֵיתוּן הָכָא" וְכו':** – מי מכם שהפך את חושך העולם לאור של
43 קדושה, ואת הטעם המר (של נפשו הבהמית ויצרו הרע) הפך
44 לתענוג ולמתיקות (הקדושה), לפני שהגיע לכאן – יכול להיכנס
45 לכאן. הרי, ש"צדיק גמור" הוא זה שמהפך את החושך לאור,
46 הוא מעלה את הנפש הבהמית לאור הקדושה. להלן, מוסיף
47 רבנו הזקן טעם נוסף על
48 מה שצדיקים בסוג נעלה
49 יותר, נקראים "בני
50 עליה"[8]: **וְעוֹד** – טעם
51 נוסף, מדוע **נִקְרָאִים בְּנֵי**
52 **עֲלִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁגַּם**
53 **עֲבוֹדָתָם בִּבְחִינַת**
54 **"וַעֲשֵׂה טּוֹב" בְּקִיּוּם**
55 **הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, הוּא**
56 **לְצֹרֶךְ גָּבוֹהַּ וּמַעֲלָה**
57 **מַעֲלָה עַד רוּם**
58 **הַמַּעֲלוֹת,** – מטרת
59 עבודתם היא לשם הקב"ה
60 בלבד עד למעלות
61 ולמדריגות הנעלות
62 ביותר, **וְלֹא** – עבודתם
63 אינה, **כְּדֵי לְדַבְּקָה בּוֹ**
64 **יִתְבָּרֵךְ בִּלְבַד** – כדי,
65 **לְרַוּוֹת** – בעבודתם,
66 **צְמָאוֹן נַפְשָׁם הַצְּמֵאָה**
67 **לַה',** – כלומר, לא כמו שהדבר הוא באלה שאינם במדריגה
68 זו, המקיימים מצוות ולומדים תורה, מפני שבכך הם "מרווים"
69 את צמאונם לאלקות, ותשוקתם העזה "להידבק" בקב"ה –
70 שכן, על־ידי קיום תורה ומצוות דבק ומתחבר היהודי בקב"ה.
71 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9]: **"הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם",** – הנביא מכריז:
72 כל אלה הצמאים לאלקות – ילמדו תורה שנמשלה למים.
73 **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר,** – שמשמעות ה"צמאון" הוא
74 לאלקות. שכן, אם ה"צמאון" הוא לתורה, לא היה צריך הנביא
75 להשתמש בצורת ההכרזה "הוי"! ולהורות "לכו למים" –
76 לתורה, כי מי שצמא לתורה – הרי התורה מובנה לפניו ללמוד
77 בה! אלא הכוונה היא: מי שצמא לאלקות, מורה לו הנביא,
78 ללמוד תורה, שכן, על־ידי־כך יתדבק ויתאחד עם הקב"ה.
79 ואילו "בני העליה" בהם מדובר כאן, הם דרגה נעלית יותר:
80 קיומם את המצוות ולימודם את התורה אינם רק כדי לרוות
81 צמאונם לאלקות, שהרי בכך יש בצורה עדינה משום ריווי
82 הרגש העצמי שלהם וטובתם העצמית, שכדי "להרוויח"
83 הקירוב להקב"ה – הם עושים אותם ענינים המביאים לאותו
84 קירוב – **אֶלָּא** – עבודתם היא, **כְּדִפְרֵשׁוּ בַּתִּקּוּנִים**[10]: – כמו

---

5. סוכה מה, ב; סנהדרין צז, ב. **6.** שם. **7.** חלק א ד, א. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב' הטעמים על סוג א': טעם א' כנגד התואר צדיק גמור; טעם ב' כנגד התואר (צדיק) וטוב לו". **9.** ישעי' נה, א. **10.** בהקדמה, א, ב; ראה זח"ב קיד, ב. ח"ג רכב, ב. שם רפח, א.

שפירשו ב"תיקוני זהר" את מאמר חכמינו ז"ל: **אֵיזֶהוּ חָסִיד** - **הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ,** – ופירשו ב"תיקונים": **עִם** קֵן דִּילֵיהּ, – "קונו" מלשון "קן", כלומר: החסיד מתנהג בחסד עם ה"קן" שלו, מקורו – הקב"ה, כדי לְיַחֲדָא קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא **וּשְׁכִינְתֵּיהּ כַּתַּחְתּוֹנִים,** – להביא את ה"ייחוד" של הקב"ה עם שכינתו, ושאור "ייחוד" זה יאיר גם בעולמות התחתונים. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא' פָּרָשַׁת תֵּצֵא: "כְּבָרָא דְּאִשְׁתַּדֵּל בָּתַר אֲבוֹי וְאִמֵּיהּ,** – כמו בן המשתדל לטובת אביו ואמו, דְּרָחִים לוֹן יָתִיר מִגַּרְמֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ וְרוּחֵיהּ וְנִשְׁמָתֵיהּ כּוּ',** – שאוהב אותם יותר מאשר את עצמו, ונפשו, רוחו ונשמתו וכו', **וּמָסַר גַּרְמֵיהּ לְמִיתָה עֲלַיְיהוּ לְמִיפְּרַק לוֹן כּוּ"",** – ומוסר את נפשו לפדות את אביו ואמו מהשבי. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר,** – שזוהי דרך העבודה של "בני עליה": רק לשמו של הקב"ה. להלן מסביר רבנו הזקן ששני הפירושים ב"בני עליה", תואמים וקשורים אחד בשני. שכן, כפי שמוסבר בתורת הקבלה, נעשה על־ידי "העלאת מיין נוקבין" – המשכת "מיין דכורין" – על ידי עיבוד הרע והעלותו לקדושה ("העלאת מ"ן"), נמשך במצוות "המשכת מ"ד", – וזאת יש ברצונם של צדיקים לבצע על־ידי עבודתם. מכיון שהמדובר הוא ענין קבלי, המוסבר לעומקו ולרחבו בתורת החסידות, נבין אותו ביתר הסברה, בהמשך הדברים הבאים: [**וּשְׁנֵיהֶם** – שני הפירושים ב"בני עליה", **עוֹלִים בְּקָנֶה אֶחָד,** – תואמים אחד את השני, **כִּי עַל־יְדֵי הַבְּרוּרִים שֶׁמְּבָרְרִים מִנֹּגַהּ** – על־ידי הפיכת הנפש הבהמית לטוב, **מַעֲלִים "מַיִן נוּקְבִין",** – פועלים "העלאת מ"ן" – התעוררות והתעלות מצדו של ה"מקבל", **וְנַעֲשִׂים יְחוּדִים עֶלְיוֹנִים** – בעולמות העליונים, **לְהוֹרִיד "מַיִן דְּכוּרִין",** – להמשיך השפעת "מיין דכורין" לעולם־הזה, **שֶׁהֵם הֵם** – ה"מיין דכורין", **מֵימֵי הַחֲסָדִים שֶׁבְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה מֵרְמָ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה,** – מימי החסדים המהולים בכל מצוה ממאתים ארבעים ושמונה מצוות־עשה, **שֶׁכֻּלָּן** – כל המצוות, **הֵן בְּחִינַת חֲסָדִים וּ"מַיִן דְּכוּרִין",** – בחינת חסדים והשפעות, **דְּהַיְנוּ הַמְשָׁכַת קְדֻשַּׁת אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בַּתַּחְתּוֹנִים,** – שתתגלה הקדושה האלקית בעולמנו הגשמי, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר]:** – הרי, ששני הפירושים ב"בני עליה" קשורים ותואמים היטב אחד את השני. בהקשר לאמור, שכל עבודתם של הצדיקים הגדולים, "בני עליה", היא אך ורק לשם **הקב"ה,** ולא לטובתם הם, גם לא לטובתם הרוחנית, להיות קרובים יותר אל הקב"ה – יש מקום לסיפור הבא: רבנו הזקן היה נוהג הרבה פעמים להתעמק בדביקותו, עד שהיה מתגלגל על הרצפה, ובשעת מעשה היו שומעים ממנו דיבורים מקוטעים: **"אינני רוצה בעולם־הבא שלך, אינני רוצה בגן־עדן שלך, אני רוצה, רק בך (בקב"ה) בלבד".** כ"ק רבינו באחת משיחותיו הקדושות, אמר: כיון שסופר לנו סיפור זה, הרי שגם אנו יכולים ללמוד ממנו. שכן, לכל יהודי ישנה, בנשמתו, אהבה לקב"ה, ומצד אהבה פנימית ועמוקה זו להקב"ה – קיים בכל יהודי הרגש לקיים מצוות וללמוד תורה, כדי לשוות נחת רוח לקב"ה, כבן שרוצה להביא נחת רוח לאביו. (כ"ק רבינו מעיר שכך מוסבר ב"תניא" בסוף פרק מ"א, עמוד 114, בפיסקה המתחילה "ואף שלהיות כו'"). אגב, יש בכך משום תשובה לאותם שטוענים: מה התועלת בלימוד ענינים נעלים כאלה במדריגות התורה והנשמה, מכיון שאנו רחוקים מכך תכלית ריחוק? ראשית, ידועה התשובה שענה פעם רבנו הזקן על שאלה זו: על זמנו של המשיח נאמר[11] "והסירותי את לב האבן מבשרכם", כלומר: בעת, ישנו החסרון, שלמרות שכל אחד יכול להבין מדריגות נעלות ביותר – לא תפעלנה על לבו כלל, שכן, לבו מאובן "לב אבן". ואילו בביאת המשיח יוסר חסרון זה, וכל מה שיבינו במוח – ייקלט בלב, שיהיו שייכים לאותן מדריגות. בהתאם לכך, צריכה כבר כעת, לפני ביאת המשיח, – להיות ההבנה במוח, כדי שלאחר מכן, בביאת המשיח, ייקלטו הדברים בלב – ולשם כך צריכים ללמוד וללמוד. נוסף על תשובה זו של רבנו הזקן, אנו למדים תשובה גם מן הסיפור האמור: מכל ענין המובא בתורת החסידות, אפשר ללמוד משהו לפועל ביחס לכל אחד ואחד. למשל: מה שלמדנו בפרק זה על מדריגות הצדיקים הנעלים ביותר, העושים עבודתם רק לשם הקב"ה בלבד, הרי ישנה בכך, באמת, "נקודה" הנוגעת לכל יהודי. במדה מסויימת יכול כל יהודי לעורר בתוכו רגש זה ללימוד תורה ולקיום מצוות במטרה להביא נחת רוח להקב"ה. שכן, בנשמתו של יהודי, ישנה אותה אהבה ותשוקה: להביא נחת רוח לקב"ה, עליו רק לעורר ולגלות רצון זה.

ליקוטי אמרים

המתחסד עם קונו עם קן דיליה לייחדא קב"ה ושכינתי' בתחתונים וכמ"ש ברעי' מהימנא פ' תצא כברא דאשתדל בתר אבוי ואימיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה ורוחיה ונשמתי' כו' ומסר גרמיה למיתה עלייהו למיפרק לון כו' וכמ"ש במ"א. [ושניהם עולים בקנה אחד כי ע"י הבירורים שמבררים מנוגה מעלים מיין נוקבין ונעשי' יחודים עליונים להוריד מיין דכורין שהם הם מימי החסדים שבכל מצוה ומצוה מרמ"ח מצות עשה שכולן הן בחי' חסדים ומיין דכורין דהיינו המשכת קדושת אלהותו יתברך מלמעלה למטה להתלבש בתחתונים כמ"ש במ"א]:

---

11. יחזקאל לו, כו.

יום ראשון

יום שני | **ו טבת** | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, שני עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: וכן בכל . . . שנברא.

כְּתִיב ״דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ, וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם״, כִּי כָּל עִנְיַן יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה, אֲפִלּוּ בְּעִנְיָנִים הַיּוֹתֵר עֲמֻקִּים, צָרִיךְ לָבוֹא בַּעֲבוֹדָה, הַיְנוּ פְּעֻלַּת דָּבָר בְּבֵרוּר וְזִכּוּךְ הַמִּדּוֹת וְהִתְקַשְּׁרוּת פְּנִימִית הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת עֲבוֹדָה.

יום שני

יום שלישי | **ז טבת** | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, שלישי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: ולכן נקרא . . . סוף פ״ה.

הַשִּׁעוּר לְהִפָּטֵר מֵחִבּוּט הַקֶּבֶר הוּא, שֶׁחֵלֶק שִׁשִּׁי מֵהַמַּעַת־לְעַת [=הַיְמָמָה] יֹאמַר אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, תְּהִלִּים כו׳. לִזְכּוֹת לְזִכּוּךְ הַנֶּפֶשׁ לְהִפָּטֵר מִכַּף הַקֶּלַע הוּא, עַל יְדֵי חֲזָרָה כָּל הַיּוֹם, כַּמָּה שֶׁיֵּשׁ בִּיכָלְתּוֹ, מִשְּׁנָיוֹת תַּנְיָא תְּהִלִּים בְּעַל־פֶּה.

יום שלישי

יום רביעי | **ח טבת** | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, רביעי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח.
תניא: פרק ז. אך נפש . . . 22 ובדחי רבנן.

הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ צִוָּה אֶת כָּל הַמְלַמְּדִים שֶׁלָּמְדוּ עִם נְכָדָיו הַקְּטַנִּים, אֲשֶׁר מִלְּבַד לִמּוּדִים הָרְגִילִים, יִלְמְדוּ עִמָּהֶם פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת (פֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט) שֶׁל סֵדֶר הַתְּפִלָּה. וּפַעַם בְּחֹדֶשׁ הָיוּ בָּאִים אֶל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ לְהִבָּחֵן בָּזֶה.

יום רביעי

יום חמישי | **ט טבת** | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ויגש, חמישי עם פירש״י.
תהלים: מט־נד.
תניא: אך מי . . . יב לנצח.

נוֹהֲגִין בְּנָסָּח ״עָלֵינוּ״ לוֹמַר: ״שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וְלָרִיק״ – וְגַם בִּתְפִלַּת מוּסָף דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אוֹמְרִים כֵּן – וּמְדַיְּקִים שֶׁלֹּא לוֹמַר ״וּמִתְפַּלְּלִים כו׳״. הָרְקִיקָה הִיא אַחַר הָאֲמִירָה. טַעַם הָרְקִיקָה, כִּי מִדִּבּוּר מִתְהַוֶּה רֹק, וְאֵין רוֹצִים לֵהָנוֹת מֵרֹק זֶה.

יום חמישי

יום ששי | **י טבת** | ה׳תש״ג

תַּעֲנִית, סְלִיחוֹת, אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ.

שיעורים. חומש: ויגש, ששי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט.
תניא: אך החיות . . . בשר ודם.

מענה הצ״צ על יחידות: כתיב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו גו׳, און הוא מלשון און בחולם, שפירושו כח ועוז. וכשם דיעזוב רשע דרכו זהו דבר המוכרח, אשר

בלא תשובה אי אפשר לגשת אל הקדש, הנה כמו כן צריך האיש און, כלומר איש החזק בדעת עצמו, לעזוב מחשבותיו; ולא יאמר איך זאָג אזוי, איך האַלט אזוי, – כי כל "איך" ומציאות הוא מקור הרע וגורם פירוד לבבות.

מַעֲנֶה הַ"צֶּמַח צֶדֶק" עַל יְחִידוּת: כְּתִיב "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו גּוֹ'". אָוֶן הוּא מִלְּשׁוֹן אוֹן בְּחוֹלָם, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ כֹּחַ וָעֹז. וּכְשֵׁם דְּ"יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ" זֶהוּ דָּבָר הַמַּכְרָח, אֲשֶׁר בְּלֹא תְּשׁוּבָה אִי אֶפְשָׁר לָגֶשֶׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן צָרִיךְ הָאִישׁ אָוֶן, כְּלוֹמַר אִישׁ הֶחָזָק בְּדַעַת עַצְמוֹ, לַעֲזֹב מַחְשְׁבוֹתָיו; וְלֹא יֹאמַר "אֲנִי אוֹמֵר כָּךְ", "אֲנִי סוֹבֵר כָּךְ", כִּי כָּל "אֲנִי" וּמְצִיאוּת הוּא מְקוֹר הָרַע וְגוֹרֵם פֵּרוּד לְבָבוֹת.

יום שישי שבת **יא טבת** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויגש, שביעי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק ח. ועוד זאת . . . שעסקו בהן.

דעם מענשענס לעבען איז תלוי אין דעם אויר וואו ער געפינט זיך. אָהן אויר קען מען ניט לעבען, און אין וואָס פאר א אויר מען לעבט, אזא לעבען איז דאָס. ווען מען לעבט אין א תורה ומצות אויר, איז דער לעבען א געזונטער. ווען מען לעבט אין כפירה–אויר, איז דאָס א קראַנקער לעבען, און מען איז כסדר אין געפאהר קראַנק צו ווערען מיט אָנשטעקענדע מחלות. די ערשטע אלגעמיינע רפואה איז צו מאכען ריין די לופט. די ארבעט פון טהרת האויר ליגט אויף די יודעי ספר און יודעי תורה. טהרת האויר איז דורך אותיות התורה. ווען מ'שטעהט אין סטאָר, אָדער ווען מען געהט אין גאַס, אָדער ווען מ'פאָהרט אין סאָבוויי און מען זאָגט אותיות שבתורה, מאַכט מען מיט דעם ריין דעם אויר. יעדער איינער פון די יודעי ספר און יודעי תורה מוז האָבען עפעס אויסגעלערנט בעל־פה: חומש, תהלים, משניות, תניא, אזוי, אַז צו יעדער צייט און אין יעדען אָרט, זאָל ער קענען טראַכטען און זאָגען די הייליגע אותיות שבתורה.

חַיֵּי הָאָדָם תְּלוּיִים בַּאֲוִיר שֶׁסְּבִיבוֹ. בְּלִי אֲוִיר אִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת, וּלְפִי הָאֲוִיר בּוֹ נִמְצָאִים - כָּךְ הֵם הַחַיִּים. כַּאֲשֶׁר חַיִּים בַּאֲוִיר שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הַחַיִּים בְּרִיאִים; כַּאֲשֶׁר חַיִּים בַּאֲוִיר שֶׁל כְּפִירָה - הֲרֵי אֵלּוּ חַיִּים חוֹלָנִיִּים עִם סַכָּנָה תְּמִידִית לַחֲלוֹת בְּמַחֲלוֹת מִדַּבְּקוֹת. הַתְּרוּפָה הַכְּלָלִית הָרִאשׁוֹנִית הִיא לְטַהֵר אֶת הָאֲוִיר. פְּעֻלַּת טִהוּר הָאֲוִיר מֻטֶּלֶת עַל יוֹדְעֵי סֵפֶר וְיוֹדְעֵי תּוֹרָה. טָהֳרַת הָאֲוִיר הִיא עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה. כְּשֶׁנִּמְצָאִים בַּחֲנוּת, אוֹ כַּאֲשֶׁר הוֹלְכִים בָּרְחוֹב, אוֹ כַּאֲשֶׁר נוֹסְעִים בָּרַכֶּבֶת־הַתַּחְתִּית וְאוֹמְרִים אוֹתִיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה, מְטַהֲרִים בְּכָךְ אֶת הָאֲוִיר. כָּל אֶחָד מִיּוֹדְעֵי סֵפֶר וְיוֹדְעֵי תּוֹרָה חַיָּב שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מַשֶּׁהוּ שֶׁלָּמַד בְּעַל־פֶּה: חֻמָּשׁ, תְּהִלִּים, מִשְׁנָיוֹת, תַּנְיָא, כָּךְ שֶׁבְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, יוּכַל לַחֲשֹׁב וְלוֹמַר אֶת הָאוֹתִיּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה.

שבת קודש יום ראשון **יב טבת** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויחי, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: סו־סח.
תניא: פרק ט. והנה מקום . . . 26 שבמוחין.

בִּשְׁנַת תרמ"ח נִבְחַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרַשַּׁ"ב] לְגַבַּאי דְּחֶבְרָה קַדִּישָׁא. וּכְפִי הַמִּנְהָג, הוֹבִילוּ אוֹתוֹ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה בְּלִוְיַת עַם רַב לְבֵית הַכְּנֶסֶת. אָמַר אָז הַמַּאֲמָר "אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא בִּטְרוּנְיָא", וְסִיּוּם דְּבָרָיו: "גַּם הָאֲנָשִׁים בַּעֲלֵי מוֹחִין הַנִּמְצָאִים עַתָּה, צְרִיכִים לְהַנִּיחַ שִׂכְלָם וְלֹא לֵילֵךְ אַחֲרֵי הַטַּעַם וְדַעַת, כִּי יְכוֹלִים לְהַטּוֹת עַל פִּי שִׂכְלָם כוּ' עַד כִּי חַס־וְשָׁלוֹם מָרָה תִּהְיֶה בָּאַחֲרוֹנָה כוּ', וְזֶהוּ הָעִקָּר בַּזְּמַן הַזֶּה בְּעִקְּבוֹת דִּמְשִׁיחָא, שֶׁלֹּא לֵילֵךְ אַחַר הַשֵּׂכֶל וְטַעַם וָדַעַת, כִּי־אִם לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּתְמִימוּת וֶאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה בֵּאלֹקֵי יִשְׂרָאֵל".

מצבת זכרון לקדושי השואה

יום ראשון ו' טבת ה'תשע"ה

הלכות עבודה זרה פרק ו, הלכה ו: מַצֵּבָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה הִיא בִּנְיָן שֶׁהַכֹּל מִתְקַבְּצִין אֵצְלָהּ, וַאֲפִלּוּ לַעֲבֹד אֶת ה', שֶׁכֵּן הָיָה דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה".

לדעת הסמ"ג (מל"ת מ"א), מצבה שאסרה תורה היא הנעשית "להקריב עליה" ואפילו אם ההקרבה היא לה'. ובספר 'דברי ירמיהו' דייק מלשון הרמב"ם כאן "בנין שיהיו הכל מתקבצין אצלה" שהאיסור הוא גם במצבה "העומדת לנס וזכרון לרואים אותה", כדוגמת מצבת זכרון לכבודם של נופלים במלחמה, וטעם האיסור הוא כדי שלא יחליפו בין מצבה לפסל ומסכה.

וכאשר לאחר השואה ביקשו להעמיד באחת הערים מצבת זכרון לנספים הקדושים, כתב ה'מנחת יצחק' שעל פי שיטת הרמב"ם הדבר אסור.

ומה בין מצבה כזו למצבה על קברי מתים, עליה נפסקה הלכה (הל' אבל פ"ד ה"ד) "בונין נפש [מצבה] על הקבר" והיא תיקון לנפש (ראה גשר החיים ב, כ"ד)?

אלא שהאיסור הוא רק כאשר המצבה עומדת בפני עצמה, ואז יש בה דמיון למצבה שמעמידים לעבודה זרה, אך כאשר היא עומדת ליד קבר המת, שמעמידים אותה כדי לציין את המת ואת פעולותיו הטובות בחייו – מותר, ואדרבה, המצבה מהווה 'תיקון לנפש'.

ולכן התיר לשואלים להעמיד את מצבת הזכרון לקדושי השואה בסמוך לקבר שהוטמן מאפר הקדושים וכדומה, בדוגמת מצבות שעושים לכל מתי ישראל, וגם כזכרון עולם לשואה האיומה.

(שו"ת מנחת יצחק ח"א, סי' כ"ט)

השתתפות בשמחת נישואי גוי

יום שני ז' טבת ה'תשע"ה

הלכות עבודת כוכבים פרק ט, הלכה טו: עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁעָשָׂה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ מִשְׁתֶּה, אָסוּר לַהֲנוֹת מִפְּעוּדָתוֹ... וְכָל הַהַרְחָקָה הַזֹּאת, מִפְּנֵי עֲבוֹדָה שֶׁל כּוֹכָבִים הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ, וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ...".

האם יש מקום להתיר השתתפות בשמחת נישואי גוי, כאשר אי־ההשתתפות עלולה לגרום לפגיעה ביחסים ולאיבה?

הדבר תלוי בטעם האיסור: רש"י (ע"ז ח, ב) כתב שהוא משום ש'כל ימי הילולא (שמחה) מקריב לעבודת כוכבים'. וכן נראה מפשטות הגמרא (שם): 'עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו . . מעלה עליהן הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים (קרבנות שהוקרבו לעבודה זרה) שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו'.

והש"ך (נקודות הכסף יו"ד סי' קנב סק"א) מוסיף לדייק מדברי הגמרא שהאיסור הוא משום שהגוי מודה לאלוהיו על השתתפות האורחים בשמחתו, ולכן לאדם חשוב אסור להשתתף בסעודה אפילו לאחר שנים־עשר חודש מהנישואין (בשונה מאדם רגיל שהאיסור הוא עד שנים־עשר חודש), כי בהשתתפות אדם חשוב הנכרי שמח ביותר ומודה לאלוהיו אף לאחר זמן מרובה.

אך הט"ז (שם סק"א) כתב שהאיסור הוא כדי שיתרחקו ישראל מלהתחבר עם הנכרים ולא יבואו להתחתן בהם, כמפורש בכתוב שממנו למדים את איסור ההשתתפות בשמחתם: 'וקרא לך ואכלת מזבחו, ולקחת מבנותיו לבניך'.

ומדברי הרמב"ם שהזכיר גם ענין ההרחקה מעבודה זרה וגם ציטט את הפסוק "וקרא לך... ולקחת מבנותיו" יש לדייק שנקט כשני הטעמים גם יחד (משנה הלכות ח"ז סי' קיח).

והנה, לפי הטעם שהאיסור הוא משום שהגוי מקריב קרבנות לעבודה זרה או מודה לה, יש מקום להתיר במקום חשש איבה כפי שמצינו באיסור לשאת ולתת עמם לפני יום אידם (לעיל הלכה א), שטעמו מפורש בגמרא כי על ידי כך ישמח הגוי ויודה לאלוהיו, ונפסק להלכה (שו"ע יו"ד סי' קמח סי"ב) כי יש להתיר זאת מחשש איבה, אך לפי הטעם של הרחקה אין להתיר משום איבה כי אדרבה מגמת האיסור היא יצירת איבה המסוימת ומניעת קירבה בין ישראל לגויים (ט"ז שם).

מעשי האמוראים על פי רוח הקודש

יום שלישי ח' טבת ה'תשע"ה

הלכות עבודה זרה פרק יא, הלכה ה: הַשּׁוֹאֵל לְתִינוֹק: אֵי־זֶה פָּסוּק אַתָּה לוֹמֵד? אִם אָמַר לוֹ פָּסוּק מִן הַבְּרָכוֹת, יִשְׂמַח וְיֹאמַר: זֶה סִימָן טוֹב!.. הוֹאִיל וְלֹא כֵּוֵן מַעֲשָׂיו וְלֹא נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא עָשָׂה זֶה סִימָן לְעַצְמוֹ לְדָבָר שֶׁכְּבָר הָיָה — הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

לדעת הרמב"ם כאן אסור לאדם לכוין את מעשיו לפי סימנים, ומותר רק לקבל סימן על מה שכבר היה (בית יוסף יו"ד סי' קעט), אך הסמ"ג (מצוות ל"ת נא, הובא בב"י שם) כתב: "מצינו כמה גדולים שאמרו לינוקא פסוק לי פסוקיך ועושים מעשה על פי הפסוק, וחושבין זה כעין נבואה". וכן כתב הרמ"א (שו"ע שם ס"ד): מותר לומר לתינוק פסוק לי פסוקיך", ומשמעות דבריו "דאפילו לעשות מעשה ולסמוך עליו לעתיד על הפסוק מותר דחשיב קצת נבואה" (ש"ך שם סק"ה).

והקשה ה'בית יוסף' (שם) על הרמב"ם מהמסופר בגמרא (גיטין סח, א, וחולין צה, ב) על אמוראים שביקשו מתינוק "פסוק לי פסוקך והתנהגו על פי זה". כמו רבי יוחנן שרצה ללכת לבבל לשמואל, ואמר לתינוק "פסוק לי פסוקך", ואמר לו התינוק את הפסוק (שמואל א, כח): "ושמואל מת",

ו"נמנע מלעשות מעשה מפני הפסוק שאמר לו התינוק"!

ומתרץ הב"ח (יו"ד שם): גם לדעת הרמב"ם, "דווקא בשאר אדם אסור לכוון מעשיו על פי התינוק דהוה ליה נחש, אבל לגבי רבי יוחנן ורב ששת דכל מעשיהם ועניניהם על פי רוח הקודש", אמירתם לתינוק 'פסוק לי פסוקיך' נחשבת כאילו שאל בדבר ה'.

וכך יש לבאר את המסופר ב'מדרש אסתר' (אסתר רבה פ"ז, יז) שלאחר שנחתמה הגזירה והמן נפגש עם מרדכי, ראה מרדכי "שלשה תנוקות שהיו באים מבית הספר.. שאל לאחד מהם פסוק לי פסוקיך, א"ל אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא... כיון ששמע מרדכי כך שחק והיה שמח שמחה גדולה.. על בשורות טובות שבשרוני שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו" – שלמרדכי הדבר מותר "כאילו שאל בדבר ה'".

(לקוטי שיחות כ"א עמ' 206 הע' 11, ושם תירוץ נוסף)

מי נקרא 'מין'? יום רביעי ט' טבת ה'תשע"ה

הלכות תשובה פרק ג, הלכה ז: חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים מִינִים.. הָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֲבָל שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה.

והראב"ד משיג: "ולמה קרא לזה מין, וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות".

ומבאר ה'כסף משנה':

אין כוונת הראב"ד לחלוק על כך שהקב"ה אינו בעל גוף, אלא טענתו היא שאף אלו שהבינו מתוך הפסוקים בהם נאמרו על הקב"ה תיאורים גופניים ('עיני ה'' 'אזני ה'' וכיו"ב), אין לכנותם 'מין'. ומוסיף, שב'ספר העיקרים' (מ"א פ"ב) מופיעה השגת הראב"ד בנוסח אחר: "אף על פי שעיקר האמונה כן הוא – המאמין היותו גוף מצד תפיסתו לשונות הפסוקים והמדרשות כפשטן, אין ראוי לקרותו מין". ומסיים ה'כסף משנה', "גם לפי נוסחתנו זאת היתה כוונתו".

וביאור הענין:

לכאורה יש לתמוה על העובדה שבלימוד פסוקי התורה עם 'בן חמש למקרא' – מפרשים לו את הדברים כפשוטם וכאשר לומדים עם ילד את הפסוק המתאר את 'היד החזקה' או 'היד הגדולה' של ה', מצייר הילד בדמיונו יד חזקה בגשמיות, והרי עד כמה שיסבירו ויפשיטו לו את הדברים, אצל הילד מתקבל תיאור של יד גשמית גדולה וחזקה אלא שזו 'יד' חזקה יותר מזו שמכיר, ולכאורה הרי זו סתירה לעיקרי האמונה?

וההסבר:

דברי הרמב"ם ש"האומר.. שהוא גוף ובעל תמונה" נקרא מין – מתייחסים דווקא למי שיש לו הבנה והשגה במשמעות הרוחנית של הדברים וכאשר הוא סבור שהקב"ה בעל גוף ח"ו, הרי הוא 'מין', אבל אין לומר כן על תינוק שכל תפיסתו בציור גשמי. וגם בכוונת הראב"ד יש לומר שדבריו מוסבים על אלו שהשגתם מבוססת על הבנת "לשונות הפסוקים והמדרשות כפשוטן", ואילו הרמב"ם מדבר על אלו שהבנתם נעלית יותר.

(ע"פ לקוטי שיחות ט"ו עמ' 79 והע' 33)

מתי מעכבים את התשובה של האומר 'אחטא ואשוב'? יום חמישי י' טבת ה'תשע"ה

הלכות תשובה פרק ד, הלכה א: אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה... וְהָאוֹמֵר: אֶחֱטָא וְאָשׁוּב.

והקשה ה'לחם משנה':

שנינו (יומא פה, ב): "האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה". ושואלת הגמרא (שם פז, א) מדוע נקטה המשנה מקרה שבו החוטא אומר 'אחטא ואשוב' פעמיים? ומתרצת על פי דברי רב הונא "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר", וכיון שחטא פעמיים "שוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, לפי שהעבירה דומה עליו היתר (רש"י שם)". ומדוע, אם כן, כתב הרמב"ם שאמירת 'אחטא ואשוב' פעם אחת מעכבת את התשובה?

ומבאר הגר"מ בן חביב:

משאלת הגמרא - 'למה לי למימר אחטא ואשוב אחטא ואשוב, תרי זימני?'- משתמע שמסתבר שכבר בפעם אחת אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וסובר הרמב"ם שגם בתירוץ הגמרא סברא זו, שגם בפעם אחת אין מספיקין בידו לעשות תשובה, במקומה עומדת. והמשנה נקטה שתי פעמים להשמיענו חידוש שגם בשתי פעמים תשובתו מתקבלת, אף שכיון שנעשית לו כהיתר היה מקום לומר שלא תועיל לו תשובה – כי אמנם לא יעזרוהו מן השמים לשוב בתשובה ('אין מספיקין...'), אבל אם ישתדל לשוב, התשובה תועיל.

[וכדברי אדמו"ר הזקן (אגרת התשובה פי"א): "אין מספיקין דייקא, אבל אם דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה - מקבלין תשובתו"]

אמנם, לשיטת רש"י שרק האומר 'אחטא ואשוב' פעמיים אין מספיקין בידו לשוב, "לפי שהעבירה דומה עליו היתר", יש להקשות:

אם אין מספיקין בידו לעשות תשובה בגלל שבכך נעשתה לו כהיתר, מדוע נוקטת המשנה שאומר ' (אחטא ואשוב', הרי גם אם לא יסמוך על התשובה אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כי עבר פעמיים?

והביאור:

אכן, לשיטת רש"י העובר עבירה פעמיים (אף אם אינו חוטא על סמך שיעשה תשובה) אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כיון

שנעשית לו כהיתר, אך המשנה מחדשת שגם אם בנוסף לכך סמך על שיעשה תשובה (׳אחטא ואשוב׳), עדיין כל ׳עונשו׳ הוא שאין עוזרים לו לעשות תשובה, אך אם התאמץ ושב - תשובתו מתקבלת.

(תוספת יום הכפורים יומא פה, ב)

מדוע אין התשובה נמנית במנין המצוות? יום שישי י״א טבת ה׳תשע״ה

הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה: וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים... וְשַׁבְתָּ עַד ה׳ אֱלֹקֶיךָ.

בפרשת נצבים (ל, א – יא) נאמר: "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה... והשבות אל לבבך... ושבת עד ה׳ אלוקיך... ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום... כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך...".

וכתב הרמב"ן בפירושו על התורה (שם יא), שזהו ציווי על התשובה: "המצוה הזאת על התשובה הנזכרת, כי והשבות אל לבבך ושבת עד ה׳ אלוקיך – מצוה שיצוונו לעשות כן". וכן כתב הסמ"ק שמנה את מצות התשובה במנין המצות שלו (מצוה נג): "לשוב, דכתיב ושבת עד ה׳ אלוקיך ושמעת בקולו".

אבל הרמב"ם כאן מפרש את הפסוק בתור הבטחה וסיפור דברים (וראה גם רמב"ן שם). וכתב הרבי (אגרות קודש, ח"ה עמ׳ קכא): "יש לומר דטעמו ונימוקו עמו, כי כן הוא פשט סגנון המקרא – סיפור דברים את אשר יקרא באחרית הימים".

ולכאורה אינו מובן: הרי כל הנביאים ציוו על התשובה, והתשובה מהווה תנאי בהקרבת קרבן חטאת ובכפרת יום הכיפורים (לעיל פ"א ה"א-ב) – ואם כן "איך אפשר שלא תקבע במצוה" (אג"ק שם)?

והביאור:

גם לדעת הרמב"ם יש בתורה ציווי על התשובה, בפסוק (עקב י, טז): "ומלתם את ערלת לבבכם ולא תקשו עוד", שפירושו "ציווי למול את ערלת הלב ולהסיר קשיות העורף שישנם כבר".

ומכל־מקום לא מנה הרמב"ם את התשובה בתרי"ג מצוות, מפני שהיא מה"ציוויים הכוללים התורה כולה" שאינן נמנין במנין המצוות (סהמ"צ שורש ד) כי תוכן מצות התשובה היא "שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד למרוד במלכותו ית׳ ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במצוות־עשה והן במצוות לא־תעשה" (אגה"ת פ"א). וכיון שענין התשובה הוא קבלת המצות, הרי היא מ"הציוויים הכוללים".

(אגרות קודש שם, לקוטי שיחות ל"ח עמ׳ 18)

ההבדל בין ׳בשכבך׳ ל׳ובקומך׳ שבת קודש י״ב טבת ה׳תשע״ה

הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה יג: הַקּוֹרֵא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֵפְלוּ הָיָה אָנוּס – לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּעוֹנָתוֹ.

הטעם הוא משום שבפסוק נאמר ׳ובקומך׳, היינו בזמן שבני אדם קמים משנתם, ודרך בני מלכים (המאחרים לקום) לקום בשעה שלישית ביום (ברכות ט, ב).

ויש להקשות: לגבי קריאת שמע של ערבית כתב הרמב"ם (לעיל הלכה ט) שמעיקר הדין זמנה כל הלילה, וחכמים תיקנו לקרותה עד חצות כדי שלא יתעצל וידחה את הקריאה עד שישכח לחלוטין. ולכאורה, הרי קריאת שמע של שחרית ושל ערבית נלמדות מאותו הכתוב, "ובשכבך ובקומך", וכשם שלגבי קריאת שמע של ערבית מתפרשת המילה ׳בשכבך׳ על כל משך זמן השכיבה, היינו כל הלילה ולא רק בשעה שבה הולכים לישון, כך יש לפרש את המילה ׳ובקומך׳ על כל משך הזמן שבני אדם ערים, היינו כל היום?

ומכוח קושיא זו, מחדש ה׳כסף משנה׳: אכן, מן התורה זמן קריאת שמע של שחרית הוא כל היום אלא שתקנת חכמים היא שיקראו עד שלוש שעות, ומה שאמרו ש׳ובקומך׳ הוא הזמן שבני מלכים קמים אינו אלא ׳אסמכתא׳ (כלומר, חז"ל הסמיכו את תקנתם ומצאו לה רמז בפסוק, אך מעיקר הדין ׳ובקומך׳ פירושו כל היום, שהוא הזמן שבני אדם ערים).

וטעם התקנה הוא משום שצריך לסמוך גאולה לתפילה, ומאחר וזמן תפילה הוא עד סוף שעה רביעית (כנגד זמן הקרבת קרבן תמיד של שחר) וצריך לקרוא קריאת שמע קודם, לכן הקדימו את זמנה עד סוף שלוש שעות.

אך ה׳מגן אברהם׳ (או"ח סי׳ נח סק"ז) והט"ז (שם סק"ד) חולקים וסוברים שזוהי דרשה גמורה, ומן התורה זמן הקריאה הוא רק עד שלש שעות. ואת קושיית ה׳כסף משנה׳ יש ליישב ש׳בשכבך׳ מתפרש כל זמן שהאדם שוכב, היינו כל הלילה, אך ׳בקומך׳ אינו נקרא אלא בזמן שבו בני אדם קמים מהשינה, ולאחר מכן אינה נקראת קימה אלא ׳עמידה׳, ומאחר והמאחרים ביותר קמים בשעה שלישית, לכן זהו סוף זמן קריאת שמע.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ו'־י"ב טבת ה'תשע"ה

יום ראשון ו' טבת ה'תשע"ה

הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם

פֶּרֶק ד

א. מַדִּיחֵי עִיר מִיִּשְׂרָאֵל [לעבודה זרה] - הֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה, אֶלָּא הִדִּיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם עַד שֶׁעָבְדוּ אוֹתָהּ. וְאַנְשֵׁי הָעִיר הַמַּדִּחִין, נֶהֱרָגִין בְּסַיִף; וְהוּא שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ שֶׁקִּבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם בֶּאֱלוֹהַּ. וְאַזְהָרָה לְמַדִּיחַ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ".

ב. אֵין הָעִיר נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר עַל שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל"; וְיִהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתוֹ שֵׁבֶט וּמֵאוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקִּרְבֶּךָ, וַיַּדִּיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם"; וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּ רֻבָּהּ, וְיִהְיוּ הַמַּדִּחִין מִמֵּאָה וְעַד רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט. אֲבָל אִם הֵדַח רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט, דָּנִין אוֹתָם כִּיחִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹשְׁבֵי הָעִיר" - לֹא כְּפָר קָטָן, וְלֹא כְּרַךְ גָּדוֹל; וְכָל פָּחוֹת מִמֵּאָה כְּפָר קָטָן, וְרֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט כְּרַךְ גָּדוֹל. וְכֵן אִם הִדִּיחוּהָ נָשִׁים אוֹ קְטַנִּים, אוֹ שֶׁהִדִּיחָהּ יָחִיד, אוֹ שֶׁהֻדַּח מִעוּטָהּ, אוֹ שֶׁהֻדְּחוּ מֵאֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ מִחוּצָה לָהּ - אֵין דָּנִין בָּהּ דִּין עִיר הַנִּדַּחַת, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּיחִידִים שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה: סוֹקְלִין כָּל מִי שֶׁעָבַד, וּמָמוֹנָן לְיוֹרְשֵׁיהֶן כִּשְׁאָר הֲרוּגֵי בֵּית דִּין.

ג. אֵין דָּנִין דִּין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָّדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה, אֶל שְׁעָרֶיךָ" - יְחִידִים נֶהֱרָגִין בְּבֵית דִּין שֶׁל כָּל שַׁעַר וְשַׁעַר [של כ"ג שבכל עיר], וְאֵין הַמְרֻבִּין נֶהֱרָגִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָّדוֹל.

ד. אֵין אַחַת מֵעָרֵי מִקְלָט נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאַחַת עָרֶיךָ"; וְלֹא יְרוּשָׁלַיִם נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה לְשִׁבְטִים. וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר [בגבול], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ גּוֹיִם וַיַּחֲרִיבוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאֵין בֵּית דִּין אֶחָד עוֹשֶׂה שָׁלֹשׁ עֲיָרוֹת הַנִּדָּחוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ מְרֻחָקוֹת, עוֹשֶׂה.

ה. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת, עַד שֶׁיַּדִּיחוּהָ מַדִּיחֶיהָ בִּלְשׁוֹן רַבִּים וְיֹאמְרוּ לָהֶן: 'נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד', אוֹ 'נֵלֵךְ וְנִזְבַּח', אוֹ 'נֵלֵךְ וּנְקַטֵּר', אוֹ 'נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ', אוֹ 'נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה', אוֹ 'נֵלֵךְ וּנְקַבֵּל בֶּאֱלוֹהַּ'; וְהֵם שׁוֹמְעִים, וְעָבְדוּ אוֹתָהּ דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ, אוֹ בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת [המנויות], אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ אוֹתָהּ בֶּאֱלוֹהַּ. עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמוּ בָּהּ וּבְמַדִּיחֶיהָ כָּל הַתְּנָאִים הָאֵלּוּ, הֵיאַךְ עוֹשִׂים לָהֶן? מַתְרִין וּמְעִידִין בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁעָבַד מֵהֶן עֲבוֹדָה זָרָה, וְסוֹקְלִין אוֹתָן כִּיחִידִין; וּמָמוֹנָן לְיוֹרְשֵׁיהֶן.

ו. וְהֵיאַךְ דִּין עִיר הַנִּדַּחַת, בִּזְמַן שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת עִיר הַנִּדַּחַת? בֵּית דִּין הַגָّדוֹל שׁוֹלְחִין וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין, עַד שֶׁיֵּדְעוּ בְּרִאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהֻדְּחָה כָּל הָעִיר אוֹ רֻבָּהּ, וְחָזְרוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה. אַחַר כָּךְ שׁוֹלְחִין לָהֶן שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, לְהַזְהִיר אוֹתָן וּלְהַחֲזִירָן. אִם חָזְרוּ וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, מוּטָב; וְאִם עָמְדוּ בְּאִוַּלְתָּן - בֵּית דִּין מְצַוִּין לְכָל יִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶן לַצָּבָא, וְהֵן צָרִין עֲלֵיהֶן וְעוֹרְכִין עִמָּהֶם מִלְחָמָה, עַד שֶׁתִּבָּקַע הָעִיר. כְּשֶׁתִּבָּקַע הָעִיר, מִיָּד מַרְבִּין לָהֶם בָּתֵּי דִּינִין וְדָנִים אוֹתָן. כָּל מִי שֶׁבָּאוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ, מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ: אִם נִמְצְאוּ כָּל הָעוֹבְדִים מִעוּטָהּ - סוֹקְלִין אוֹתָן, וּשְׁאָר הָעִיר נִצּוֹל; נִמְצְאוּ רֻבָּהּ - מַעֲלִין אוֹתָן לְבֵית דִּין הַגָّדוֹל וְגוֹמְרִין שָׁם דִּינָם, וְהוֹרְגִין כָּל אֵלּוּ שֶׁעָבְדוּ בְּסַיִף. וּמַכִּין אֶת כָּל נֶפֶשׁ אָדָם אֲשֶׁר בָּהּ לְפִי חֶרֶב, טַף וְנָשִׁים, אִם הֻדְּחָה כֻּלָּהּ; וְאִם נִמְצְאוּ הָעוֹבְדִים רֻבָּהּ, מַכִּים אֶת כָּל הַנָּשִׁים וְהַטַּף שֶׁל עוֹבְדִים לְפִי חֶרֶב. וּבֵין שֶׁהֻדְּחָה כֻּלָּהּ בֵּין שֶׁהֻדְּחוּ רֻבָּהּ, סוֹקְלִין אֶת מַדִּיחֶיהָ. וּמְקַבְּצִין כָּל שְׁלָלָהּ אֶל תּוֹךְ רְחוֹבָהּ [ככר מרכזית]. אֵין לָהּ רְחוֹב, עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב; הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ, בּוֹנִין חוֹמָה חוּץ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּכָּנֵס לְתוֹכָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ". וְהוֹרְגִין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר בָּהּ. וְשׂוֹרְפִין אֶת כָּל שְׁלָלָהּ עִם הַמְּדִינָה בָּאֵשׁ; וּשְׂרֵפָתָהּ מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ".

ז. נִכְסֵי הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְהֵם שְׁאָר יוֹשְׁבֵי הָעִיר שֶׁלֹּא הֻדְּחוּ עִם רֻבָּהּ - נִשְׂרָפִין בִּכְלַל שְׁלָלָהּ; הוֹאִיל וְיָשְׁבוּ שָׁם, מָמוֹנָן אָבֵד. וְכָל הַנֶּהֱנֶה מִמְּנָּה בְּכָל שֶׁהוּא - לוֹקֶה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

ח. וְעִיר הַנִּדַּחַת שֶׁהוּזַמּוּ עֵדֶיהָ, כָּל הַמַּחְזִיק בִּנְכָסֶיהָ זָכָה; וּמֵתָר לֵהָנוֹת בּוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּזַמּוּ. וְלָמָּה זָכָה בָּהּ? שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּבָר הִפְקִיר מָמוֹנוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנִּגְמַר דִּינָהּ. וְאֵינָהּ נִבְנֵית לְעוֹלָם; וְכָל הַבּוֹנֶה אוֹתָהּ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִבָּנֶה עוֹד". וּמֵתָר לַעֲשׂוֹתָהּ גְּנוֹת וּפַרְדֵּסִים - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִבָּנֶה עוֹד", לֹא תִבָּנֶה מְדִינָה [עיר] כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה.

ט. שַׁיָּרָה הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אִם עָבְרָה בָּעִיר הַנִּדַּחַת וְהֻדְּחָה עִמָּהּ - אִם שָׁהָת שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם - נֶהֱרָגִין בְּסַיִף, וּמָמוֹנָם אָבֵד; וְאִם לָאו - הֵן בִּסְקִילָה, וּמָמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶן.

י. נִכְסֵי אַנְשֵׁי מְדִינָה [עיר] אַחֶרֶת שֶׁהָיוּ מֻפְקָדִין בְּתוֹכָהּ - אַף עַל פִּי שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶן אַחֲרֵיוּת - אֵין נִשְׂרָפִין, אֶלָּא יַחְזִרוּ לְבַעֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁלָלָהּ", וְלֹא שְׁלַל חֲבֵרְתָּהּ. נִכְסֵי הָרְשָׁעִים שֶׁהֻדְּחוּ שֶׁהָיוּ מֻפְקָדִין בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - אִם

נִקְבְּצוּ עִמָּהּ [בעת שריפת כל שללה], נִשְׂרָפִין בִּכְלָלָהּ; וְאִם לָאו, אֵין מְאַבְּדִין אוֹתָן, אֶלָּא יִנָּתְנוּ לְיוֹרְשֵׁיהֶן.

יא. בְּהֵמָה, חֵצְיָהּ שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת וְחֵצְיָהּ שֶׁל עִיר אַחֶרֶת, שֶׁהָיְתָה בְּתוֹכָהּ - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. וְעִסָּה שֶׁהִיא כֵּן - מַחֲצֶת, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לַחְלֹק הָעִסָּה.

יב. בְּהֵמָה שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁנִּשְׁחֲטָה - אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, כְּשׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁנִּשְׁחַט. שְׂעַר הָרֹאשׁ, בֵּין שֶׁל אֲנָשִׁים בֵּין שֶׁל נָשִׁים שֶׁבָּהּ - מֻתָּר בַּהֲנָאָה; אֲבָל שֶׁל פֵּאָה נָכְרִית - חֲרֵי הוּא מִכְּלַל שְׁלָלָהּ, וְאָסוּר.

יג. פֵּרוֹת הַמְחֻבָּרִים שֶׁבְּתוֹכָהּ - מֻתָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּקְבֹּץ . . וְשָׂרַפְתָּ", מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא קִבּוּץ וּשְׂרֵפָה; יָצְאוּ פֵּרוֹת הַמְחֻבָּרִין, שֶׁהֵן מְחֻסָּרִין תְּלִישָׁה וְקִבּוּץ וּשְׂרֵפָה. וְהוּא הַדִּין, לִשְׂעַר הָרֹאשׁ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הָאִילָנוֹת עַצְמָן שֶׁהֵן מֻתָּרוֹת, וַחֲרֵי הֵן שֶׁל יוֹרְשֵׁיהֶן. הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ - קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ יָמוּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶבַח רְשָׁעִים, תּוֹעֵבָה"; קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, יִפָּדוּ וְאַחַר כָּךְ שׂוֹרְפִין אוֹתָהּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁלָלָהּ", וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם.

יד. הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר [מעשר בהמה] שֶׁבְּתוֹכָהּ - תְּמִימִין, חֲרֵי הֵם קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְיָמוּתוּ; וּבַעֲלֵי מוּמִין, חֲרֵי הֵן בִּכְלַל "בְּהֶמְתָּהּ", וְנֶהֱרָגִין. הַתְּרוּמוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ - אִם הִגִּיעוּ לְיַד כֹּהֵן - יֵרָקְבוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִכְסָיו; וְאִם עֲדַיִן הֵן בְּיַד יִשְׂרָאֵל - יִנָּתְנוּ לְכֹהֵן שֶׁל מְדִינָה אַחֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִכְסֵי שָׁמַיִם, וּקְדֻשָּׁתָן קְדֻשַּׁת הַגּוּף.

טו. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁבְּתוֹכָהּ - חֲרֵי אֵלּוּ יִגָּנְזוּ.

טז. כָּל הָעוֹשֶׂה דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת - חֲרֵי זֶה כְּמַקְרִיב עוֹלָה כָּלִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ"; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמְּסַלֵּק חֲרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יָשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ", וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם בְּרָכָה וְרַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים, וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ".

פֶּרֶק ה

א. הַמֵּסִית אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה - חֲרֵי זֶה נִסְקָל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד הַמּוּסָת וְלֹא הַמֵּסִית עֲבוֹדָה זָרָה; אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוֹרָהוּ לַעֲבֹד. בֵּין שֶׁהָיָה הַמֵּסִית הֶדְיוֹט, בֵּין שֶׁהָיָה נָבִיא, בֵּין שֶׁהָיָה הַמּוּסָת יָחִיד אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, אוֹ יְחִידִים - מִיתָתוֹ בִּסְקִילָה.

ב. הַמֵּסִית אֶת רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר - חֲרֵי זֶה מַדִּיחַ, וְאֵינוֹ נִקְרָא "מֵסִית". הָיָה זֶה שֶׁהִדִּיחַ רֹב הָעִיר נָבִיא, מִיתָתוֹ בִּסְקִילָה. וְהַנִּדָּחִים, חֲרֵי הֵן כִּיחִידִים, וְאֵינָם כְּאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמַּדִּיחִים שְׁנַיִם. וְאֶחָד הָאוֹמֵר: "אָמְרָה לִי עֲבוֹדָה זָרָה: עִבְדוּהָ", אוֹ שֶׁאָמַר: "אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עִבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה" - חֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁהִדִּיחַ; וְאִם הֵדִּחוּ אַחֲרָיו רֹב הָעִיר, נִסְקָל. הַמֵּסִית שֶׁהַמֵּסִית, בֵּין בִּלְשׁוֹן רַבִּים בֵּין בִּלְשׁוֹן יָחִיד - חֲרֵי זֶה נִסְקָל. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: "אֶעֱבֹד עֲבוֹדָה זָרָה", "אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד", "נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד בַּעֲבוֹדָה פְּלוֹנִית", שֶׁדֶּרֶךְ אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה לְהֵעָבֵד בָּהּ; "אֶזְבַּח", "אֵלֵךְ וְאֶזְבַּח", "נֵלֵךְ וְנִזְבַּח"; "אַקְטִיר", "אֵלֵךְ וַאַקְטִיר", "נֵלֵךְ וּנְקַטֵּר"; "אַנְסִיךְ", "אֵלֵךְ וַאַנְסִיךְ", "נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ"; "אִשְׁתַּחֲוֶה", "אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה", "נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה" - חֲרֵי זֶה מֵסִית. הֵסִית לִשְׁנַיִם, חֲרֵי הֵן עֵדָיו [הניסתים עצמם]; וְהֵן מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁכָּךְ אָמַר לָהֶן, וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ.

ג. וְאֵין הַמֵּסִית צָרִיךְ הַתְרָאָה. אָמַר לְאֶחָד - הוּא [האחד הניסת] אוֹמֵר: "יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ", וּמַעֲרִים עָלָיו עַד שֶׁיָּסִית בִּפְנֵי שְׁנַיִם, כְּדֵי לְהָרְגוֹ. אִם לֹא רָצָה הַמֵּסִית לְהָסִית לִשְׁנַיִם, מִצְוָה לְהַכְמִין לוֹ [להחביא עדים]; כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אֵין מְכַמְּנִין עֲלֵיהֶן - חוּץ מִזֶּה. כֵּיצַד מְכַמְּנִין לוֹ? הַמּוּסָת מֵבִיא שְׁנַיִם, וּמַעֲמִידָן בְּמָקוֹם אָפֵל כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הַמֵּסִית וְיִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו, וְלֹא יִרְאֶה אוֹתָם. וְהוּא אוֹמֵר לַמֵּסִית: "אֱמֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי בְּיִחוּד"; וְהוּא אוֹמֵר לוֹ, וְהַמּוּסָת מְשִׁיבוֹ: "הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְנֵלֵךְ וְנַעֲבֹד אֶת הָעֵצִים וְאֶת הָאֲבָנִים"? אִם חָזַר בּוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁתַק - פָּטוּר; וְאִם אָמַר לוֹ: "כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ, וְכָךְ יָפֶה לָנוּ" - הָעוֹמְדִים שָׁם בְּרִחוּק מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ.

ד. מִצְוָה בְּיַד הַמּוּסָת לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וגו'". וְאָסוּר לַמּוּסָת לֶאֱהֹב אֶת הַמֵּסִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאבֶה לוֹ". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּשּׂוֹנֵא: "עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ", יָכוֹל אַתָּה עוֹזֵב [עוזר] לָזֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", יָכוֹל אֵין אַתָּה עוֹמֵד עַל דָּמוֹ שֶׁל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו". וְאָסוּר לַמּוּסָת לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַחְמֹל"; וְאִם יָדַע לוֹ חוֹבָה - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִשְׁתֹּק מִמֶּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו". וְאַזְהָרָה לְהֶדְיוֹט הַמֵּסִית מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ, וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת".

ה. הַמֵּסִית אֲחֵרִים לְעָבְדוּ, וְאָמַר לָהֶם: "עִבְדוּנִי" - אִם עָבְדוּ אוֹתוֹ, נִסְקָל; וְאִם לֹא עָבְדוּהוּ - אַף עַל פִּי שֶׁקִּבְּלוּ מִמֶּנּוּ וְאָמְרוּ לוֹ "הֵן", אֵינוֹ נִסְקָל. אֲבָל אִם הֵסִית לַעֲבוֹדַת אִישׁ אַחֵר, אוֹ לִשְׁאָר מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה - אִם קִבֵּל מִמֶּנּוּ, וְאָמַר: "הֵן, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד" - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא עָבַד, שְׁנֵיהֶם נִסְקָלִין, הַמֵּסִית וְהַמּוּסָת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹאבֶה לוֹ, וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו" - הָא שָׁמַע וְאָבָה [־ רצה], חַיָּב.

ו. נָבִיא הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כֵּיצַד? זֶה הָאוֹמֵר: "אָמְרָה לִי עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית" אוֹ "כּוֹכָב פְּלוֹנִי, שֶׁמִּצְוָה לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְכָךְ", אוֹ "שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְכָךְ". אֲפִלּוּ כְּנֵגֶד אֶת הַהֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר - אִם הִתְרוּ בּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, חֲרֵי זֶה נֶחְנָק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים - וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא". וְאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ, מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ".

ז. וְאָסוּר לַעֲרֹךְ דִּין וּתְשׁוּבָה עִם מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵין שׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ אוֹת וּמוֹפֵת; וְאִם עָשָׂה מַעֲצָמוֹ - אֵין מַשְׁגִּיחִין עָלָיו, וְאֵין מְהַרְהֲרִין בּוֹ. וְכָל הַמְחַשֵּׁב בְּאוֹתוֹת שֶׁלּוֹ שֶׁמָּא אֱמֶת הֵן - עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא

תִּשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא". וְכֵן נָבִיא הַשֶּׁקֶר [המתנבא מה שלא שמע] - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה' וְלֹא הוֹסִיף וְלֹא גָּרַע [במצוות ה'], שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי, אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר, וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים - וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא".

ח. אֶחָד הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, אוֹ מִי שֶׁשָּׁמַע דִּבְרֵי נָבִיא חֲבֵרוֹ וְאָמַר שֶׁדָּבָר זֶה לוֹ נֶאֱמַר וְהוּא נִתְנַבֵּא בּוֹ - הֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁקֶר, וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק.

ט. כָּל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מֵהַרִיצַת נָבִיא שֶׁקֶר מִפְּנֵי מַעֲלָתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא, לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ". וְכֵן הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, אוֹ הַפּוֹחֵד וְיָרֵא מִדְּבָרָיו - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל "לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ". וְאֵין דָּנִין נָבִיא שֶׁקֶר, אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

י. הַנּוֹדֵר בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַנִּשְׁבָּע בָּהּ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ"; אֶחָד הַנִּשְׁבָּע בָּהּ לְעַצְמוֹ, וְאֶחָד הַנִּשְׁבָּע בָּהּ לְגוֹי. וְאָסוּר לְהַשְׁבִּיעַ לַגּוֹי בְּיִרְאָתוֹ [אלוה שלו]. וַאֲפִלּוּ לְהַזְכִּיר שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ שְׁבוּעָה - אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַזְכִּירוּ".

יא. לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ: 'שְׁמֹר [המתן] לִי בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית', וְכַיּוֹצֵא בָּהּ. וְכָל עֲבוֹדָה זָרָה הַכְּתוּבָה בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ - מֻתָּר לְהַזְכִּיר שְׁמָהּ, כְּגוֹן: פְּעוֹר, וּבֵל, וּנְבוֹ, וְגַד, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאָסוּר לִגְרֹם לַאֲחֵרִים שֶׁיִּדְּרוּ וְשֶׁיְּקַיְּמוּ [־ישבעו] בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה; וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא הַנּוֹדֵר בִּשְׁמָהּ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמָהּ, וְהוּא הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמָהּ.

פֶּרֶק ו

א. הָעוֹשֶׂה אוֹב [שואל אל המתים] אוֹ יִדְּעוֹנִי [מנבא עתידות בכישוף] בִּרְצוֹנוֹ בְּזָדוֹן, חַיָּב כָּרֵת; וְאִם הָיוּ שָׁם עֵדִים וְהַתְרָאָה, נִסְקָל. הָיָה שׁוֹגֵג, מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה [בין עני בין עשיר מביא בהמה לקרבן]. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הָאוֹב? זֶה שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמַקְטִיר קְטֹרֶת יְדוּעָה, וְאוֹחֵז שַׁרְבִיט שֶׁל הֲדַס בְּיָדוֹ וּמְנִיפוֹ, וְהוּא מְדַבֵּר בַּלָּאט [בלחש] בִּדְבָרִים יְדוּעִים אָצְלָם, עַד שֶׁיִּשְׁמַע הַשּׁוֹאֵל [הבא לשאול באוב] כְּאִלּוּ אֶחָד מְדַבֵּר עִמּוֹ [עם בעל האוב] וּמְשִׁיבוֹ עַל מַה שֶּׁהוּא שׁוֹאֵל בִּדְבָרִים מִתַּחַת הָאָרֶץ בְּקוֹל נָמוּךְ עַד מְאֹד, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ נִכָּר לְאֹזֶן אֶלָּא כְּמַחֲשָׁבָה מַרְגִּישׁ בּוֹ. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ גֻּלְגֹּלֶת שֶׁל מֵת וּמַקְטִיר לָהּ וּמְנַחֵשׁ בָּהּ [בלחשים ומעשים משונים], עַד שֶׁיִּשְׁמַע כְּאִלּוּ קוֹל יוֹצֵא מִתַּחַת שָׂחִיוֹ שֶׁפֵּל עַד מְאֹד, וּמְשִׁיבוֹ. כָּל אֵלּוּ, מַעֲשֵׂה אוֹב הֵן; וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן, נִסְקָל.

ב. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַיִּדְּעוֹנִי? מַנִּיחַ עֶצֶם עוֹף שֶׁשְּׁמוֹ 'יַדּוּעַ' בְּפִיו, וּמַקְטִיר קְטֹרֶת וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂיּוֹת אֲחֵרוֹת, עַד שֶׁיִּפֹּל כְּנִכְפֶּה [החולה במחלת הנפילה] וִידַבֵּר בְּפִיו דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִים לִהְיוֹת. וְכָל אֵלּוּ, מִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה הֵן. וַאֲזָהֲרָה שֶׁלָּהֶן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעוֹנִים".

ג. הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ [שם אליל] בִּרְצוֹנוֹ בְּזָדוֹן, חַיָּב כָּרֵת; בְּשׁוֹגֵג, מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְאִם עָשָׂה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה - נִסְקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, מוֹת יוּמָת; עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאֶבֶן". וְאַזְהָרָה שֶׁלּוֹ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ". כֵּיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מַדְלִיק אֵשׁ גְּדוֹלָה, וְלוֹקֵחַ מִקְצָת [חלק מ-] זַרְעוֹ [ילדיו] וּמוֹסְרוֹ לַכּוֹמְרִין עוֹבְדֵי הָאֵשׁ, וְאוֹתָן הַכּוֹמְרִין נוֹתְנִין הַבֵּן לְאָבִיו אַחַר שֶׁנִּמְסַר בְּיָדָן לְהַעֲבִירוֹ בָּאֵשׁ בִּרְשׁוּתָן, וַאֲבִי הַבֵּן הוּא שֶׁמַּעֲבִיר בְּנוֹ עַל הָאֵשׁ בִּרְשׁוּת הַכּוֹמְרִין, וּמַעֲבִירוֹ בְּרַגְלוֹ [האב מהלך ברגלו וזרעו בידיו] מִצַּד אַחַר בְּתוֹךְ הַשַּׁלְהֶבֶת; לֹא שֶׁהוּא שׁוֹרְפוֹ לַמֹּלֶךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁשּׁוֹרְפִין בְּנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה אַחֶרֶת, אֶלָּא בְּהַעֲבָרָה בִּלְבַד הָיְתָה עֲבוֹדַת זֶה שֶׁשְּׁמוֹ 'מֹלֶךְ'. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה אַחֶרֶת חוּץ מִמֹּלֶךְ, פָּטוּר.

ד. אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת אוֹ סְקִילָה, עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִירוֹ בְּרַגְלוֹ בָּאֵשׁ דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה [עובר ברגליו ונושא זרעו בידיו]; מָסַר וְלֹא הֶעֱבִיר, הֶעֱבִיר וְלֹא מָסַר, אוֹ שֶׁמָּסַר וְהֶעֱבִיר שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה - פָּטוּר. וְאֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר מִקְצָת זַרְעוֹ וְיַנִּיחַ מִקְצָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ" - מִקְצָת זַרְעוֹ, לֹא כֻּלּוֹ.

ה. אֶחָד זֶרַע כָּשֵׁר, וְאֶחָד זֶרַע פָּסוּל, אֶחָד בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, וְאֶחָד בְּנֵיהֶם וּבְנֵי בְּנֵיהֶם - עַל כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ הוּא חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהֵן זַרְעוֹ. אֲבָל אִם הֶעֱבִיר אֶחָיו אוֹ אַחְיוֹתָיו אוֹ אֲבוֹתָיו, אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר עַצְמוֹ - פָּטוּר. הֶעֱבִיר אֶחָד מִזַّרְעוֹ, וְהוּא יָשֵׁן אוֹ שֶׁהָיָה סוּמָא - פָּטוּר.

ו. מַצֵּבָה שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה - הִיא בִּנְיָן שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מִתְקַבְּצִין אֶצְלָהּ, וַאֲפִלּוּ לַעֲבֹד אֶת ה', שֶׁכֵּן הָיָה דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה, אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ". וְכָל הַמֻּקָּם מַצֵּבָה, לוֹקֶה. וְכֵן אֶבֶן מַשְׂכִּית [אבן יפה ו'שכיית חמדה'] הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה עָלֶיהָ לַשֵּׁם, לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ". מִפְּנֵי שֶׁכָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה, לְהַנִּיחַ אֶבֶן לְפָנֶיהָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ, לְפִיכָךְ אֵין עוֹשִׂין כֵּן לַה'. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיִּפְשֹׁט יָדָיו וְרַגְלָיו עַל הָאֶבֶן, וְנִמְצָא כֻּלּוֹ מֻטָּל עָלֶיהָ - שֶׁזּוֹ הִיא הִשְׁתַּחֲוָיָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת; אֲבָל בַּמִּקְדָּשׁ, מֻתָּר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה' עַל הָאֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ" - "בְּאַרְצְכֶם" אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים הַמְסֻפָּצָלוֹת [מסותתות] שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. וּמִפְּנֵי זֶה נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַצִּיעַ מַחְצָלוֹת בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הָרְצוּפוֹת בַּאֲבָנִים, אוֹ מִינֵי קַשׁ וָתֶבֶן, לְהַבְדִּיל בֵּין פְּנֵיהֶם וּבֵין הָאֲבָנִים. וְאִם לֹא מָצָא דָּבָר מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הָאֶבֶן - הוֹלֵךְ לְמָקוֹם אַחֵר וּמִשְׁתַּחֲוֶה, אוֹ שׁוֹחֶה עַל צִדּוֹ וּמַטֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַדְבִּיק פָּנָיו בָּאֶבֶן.

ח. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַה' עַל הָאֲבָנִים הַמְפֻצָּלוֹת בְּלֹא פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם - אֵינוֹ לוֹקֶה, אֶלָּא מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן]. אֲבָל לַעֲבוֹדָה זָרָה - אֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, אוֹ הִשְׁתַּחֲוָיָה בְּלֹא פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם - מִשֶּׁעָה שֶׁיִּכְבֹּשׁ פָּנָיו בַּקַּרְקַע לָהּ, נִסְקָל.

ט. הַנּוֹטֵעַ אִילָן אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ אוֹ בְּכָל הָעֲזָרָה, בֵּין אִילַן סְרָק בֵּין אִילַן מַאֲכָל - אַף עַל פִּי שֶׁעֲשָׂאוֹ לְנוֹאִי לַמִּקְדָּשׁ, וְיֹפִי לוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ"; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הָיָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה - נוֹטְעִין אִילָנוֹת בְּצַד מִזְבַּח שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבְּצוּ שָׁם הָעָם.

י. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת אַכְסַדְּרָיוֹת [מרפסות הפתוחות מרוח רביעית] שֶׁל עֵץ בַּמִּקְדָּשׁ כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּחֲצֵרוֹת; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּנְיָן, וְאֵינוֹ עֵץ נָטוּעַ - הַרְחָקָה יְתֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל עֵץ"; אֶלָּא כָּל הָאַכְסַדְּרָיוֹת וְהַסְּכָכוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִן הַכְּתָלִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ - שֶׁל אֶבֶן הָיוּ, לֹא שֶׁל עֵץ.

יום שני ז' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ז

א. מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא לְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת", וְנֶאֱמַר: "כִּי אִם כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם - מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ". וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִצְוָה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהָ עַד שֶׁנְּאַבֵּד אוֹתָהּ מִכָּל אַרְצֵנוּ [אף ממקומות שלא כבשנום]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֵין אָנוּ מְצַוִּין לִרְדֹּף אַחֲרֵיהָ, אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁנִּכְבֹּשׁ אוֹתוֹ, נְאַבֵּד כָּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא" - בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶן, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ב. עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ [כגון בשר שמקריבים לה], וְכָל הַנַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִילָהּ - אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". וְכָל הַנֶּהֱנֶה בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, לוֹקֶה שְׁתַּיִם - אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם".

ג. בְּהֵמָה שֶׁהִקְרִיבוּהָ לַעֲבוֹדָה זָרָה, כֻּלָּהּ אֲסוּרָה; אֲפִלּוּ פִּרְשָׁהּ, וְעַצְמוֹתֶיהָ, וְקַרְנֶיהָ, וּטְלָפֶיהָ, וְעוֹרָהּ - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בָּעוֹר סִימָן שֶׁיּוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁזֶּה הָעוֹר תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה הוּא, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין שֶׁקּוֹרְעִין קֶרַע עָגֹל כְּנֶגֶד הַלֵּב וּמוֹצִיאִין הַלֵּב - הֲרֵי כֹּל אוֹתָן הָעוֹרוֹת שֶׁהֵן כָּךְ, אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. מַה בֵּין עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי, לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל? עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", מִשֶּׁפְּסָלוּ נַעֲשָׂה לוֹ אֱלוֹהַּ; וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה עַד שֶׁתִּתְעַבֵּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם בַּסֵּתֶר", עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁבַּסֵּתֶר, שֶׁהֵן עֲבוֹדָתָהּ. וּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין שֶׁל גּוֹי בֵּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל - אֵינָן אֲסוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה.

ה. הָעוֹשֶׂה עֲבוֹדָה זָרָה לַאֲחֵרִים - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֶה, שְׂכָרוֹ מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ עֲשָׂאָהּ לְגוֹי, שֶׁהִיא אֲסוּרָה מִיָּד; מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עַד שֶׁתִּתְגָּמֵר, וּמַכּוֹשׁ הָאַחֲרוֹן [מכה אחרונה] שֶׁגּוֹמְרָהּ - אֵין בּוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. הַלּוֹקֵחַ גְּרוּטָאוֹת [שברי מתכות] מִן הַגּוֹיִם, וּמָצָא בָּהֶן עֲבוֹדָה זָרָה - אִם נָתַן מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ, יַחֲזִירֵם לַגּוֹי; וְכֵן אִם מָשַׁךְ וְלֹא נָתַן מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּשִּׁיכָה בִּגּוֹי קוֹנָה, כְּמִקַּח טָעוּת הוּא; מָשַׁךְ וְנָתַן מָעוֹת, יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח [לאבדם]. וְכֵן גּוֹי וְגֵר שֶׁיָּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן גּוֹי - יָכוֹל הַגֵּר לוֹמַר לַגּוֹי: 'טֹל אַתָּה עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲנִי מָעוֹת', 'אַתָּה יֵין נֶסֶךְ, וַאֲנִי פֵּרוֹת'; וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר, אָסוּר.

ו. צוּרוֹת שֶׁעָשָׂה אוֹתָן גּוֹיִם לְנוֹאִי, מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה; וְצוּרוֹת שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲסוּרִין. כֵּיצַד? כָּל הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת בַּכְּפָרִים - אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְהַנִּמְצָאוֹת בַּמְּדִינָה [בעיר] - אִם הָיוּ עוֹמְדִין עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה, וְהָיָה בְּיַד הַצּוּרָה צוּרַת מַקֵּל אוֹ צִפּוֹר אוֹ כַּדּוּר אוֹ סַיִף אוֹ עֲטָרָה וְטַבַּעַת - חֲזָקָתוֹ שֶׁהוּא לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה; וְאִם לָאו - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת לְנוֹאִי, וּמֻתָּר.

ז. צְלָמִים הַנִּמְצָאִים מֻשְׁלָכִים בַּשְּׁוָקִים אוֹ בְּתוֹךְ הַגְּרוּטָאוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שִׁבְרֵי צְלָמִים. אֲבָל הַמּוֹצֵא יַד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ רַגְלָהּ אוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרֶיהָ מֻשְׁלָךְ, הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה - הוֹאִיל וְיָדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה הָאֵבֶר מִן הַצּוּרָה הַנַּעֲבֶדֶת, הֲרֵי הִיא בְּאִסּוּרָהּ, עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁבִּטְּלוּהָ הַגּוֹיִם.

ח. הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶן צוּרַת חַמָּה וּלְבָנָה וּדְרָקוֹן [מין נחש] - אִם הָיוּ כְּלֵי כֶסֶף וְזָהָב אוֹ בִּגְדֵי שָׁנִי [בגדי משי צבועים שני], אוֹ שֶׁהָיוּ חֲקוּקִים עַל הַנִּזְמִים וְעַל הַטַּבָּעוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; וְעַל שְׁאָר הַכֵּלִים - מֻתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן לְנוֹאִי. וְכֵן שְׁאָר הַצּוּרוֹת הַנִּמְצָאוֹת עַל הַכֵּלִים, חֶזְקָתָן לְנוֹאִי וּמֻתָּרִין.

ט. עֲבוֹדָה זָרָה, וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ, וְכָל הַתִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ - אוֹסְרִים בְּכָל שֶׁהֵן. כֵּיצַד? עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּצוּרוֹת שֶׁל נוֹאִי, אֲפִלּוּ אַחַת בְּכַמָּה אֲלָפִים - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח; וְכֵן אִם נִתְעָרֵב כּוֹס שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה בְּכַמָּה כּוֹסוֹת, אוֹ חֲתִיכָה מִן הַבָּשָׂר שֶׁנִּכְנָס לְבֵיתָהּ [בית ע"ז] בְּכַמָּה חֲתִיכוֹת - יוֹלִיךְ הַכֹּל לְיָם הַמֶּלַח; וְכֵן עוֹר לָבוּב [שיש בו חור נגד הלב, סימן היכר ש'הוקרב' לע"ז -] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּכַמָּה עוֹרוֹת, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. עָבַר וּמָכַר עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ אֶחָד מִמְּשַׁמְּשֶׁיהָ, אוֹ תִּקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי הַדָּמִים אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה; וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן כַּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ" - כֹּל שֶׁאַתָּה מֵבִיא מֵעֲבוֹדָה זָרָה וּמִכָּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרָבְתָּהּ, הֲרֵי הוּא כָּמוֹהָ.

י. עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ אֲשֵׁרָה שֶׁנִּשְׂרְפָה, אֶפְרָהּ אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְגַחֶלֶת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אֲסוּרָה; וְהַשַّלְהֶבֶת מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי

שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ. סִפֵּק עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר; וּסְפֵק סְפֵקָהּ, מֻתָּר. כֵּיצַד? כּוֹס שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנָּפַל בְּאוֹצָר [מחסן] מָלֵא כּוֹסוֹת - כֻּלָּן אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה וְכָל מְשַׁמְּשֶׁיהָ אוֹסְרִים בְּכָל שֶׁהֵן; פֵּרַשׁ כּוֹס אֶחָד מִן הַתַּעֲרֹבֶת, וְנָפַל לְכוֹסוֹת שְׁנַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. טַבַּעַת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה טַבָּעוֹת, וְנָפְלוּ שְׁתַּיִם מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל - הֵתִּירוּ הַכֹּל; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָיְתָה בִּכְלַל הַשְּׁתַּיִם שֶׁנָּפְלוּ. נִתְעָרְבָה בְּמֵאָה וְנִחְלְקוּ, אַרְבָּעִים לְמָקוֹם אֶחָד וְשִׁשִּׁים לְמָקוֹם אַחֵר, וְנָפְלוּ הָאַרְבָּעִים כֻּלָּן לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אוֹתָהּ הַטַּבַּעַת הָאֲסוּרָה - בָּרֹב הִיא; נָפְלוּ הַשִּׁשִּׁים לְטַבָּעוֹת אֲחֵרוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת.

יא. הָאֲשֵׁרָה [אילן הנטוע לעבודה זרה] - בֵּין שֶׁהָיְתָה נֶעֱבֶדֶת, בֵּין שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָה זָרָה מֻנַּחַת תַּחְתֶּיהָ - אָסוּר לֵישֵׁב בְּצֵל קוֹמָתָהּ, וּמֻתָּר לֵישֵׁב בְּצֵל הַשָּׂרִיגִים [ענפים] וְהֶעָלִים שֶׁלָּהּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ; וְאִם אֵין שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, עוֹבֵר תַּחְתֶּיהָ כְּשֶׁהוּא רָץ.

יב. אֶפְרוֹחִים שֶׁקִּנְּנוּ בָּהּ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְאִמָּן [שגדולים הם] - מֻתָּרִין; וְהַבֵּיצִים וְהָאֶפְרוֹחִים שֶׁצְּרִיכִין לְאִמָּן - אֲסוּרִין, שֶׁהֲרֵי הָאֲשֵׁרָה כְּמוֹ בָּסִיס לָהֶן. וְהַקֵּן עַצְמוֹ שֶׁבְּרֹאשָׁהּ - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹף מֵבִיא עֵצָיו מִמָּקוֹם אַחֵר.

יג. נָטַל מִמֶּנָּה עֵצִים, אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר - יֵצֵן [יקורר], וְאַחַר כָּךְ יַסִּיק בְּעֵצִים שֶׁל הֶתֵּר וְיֹאפֶה בּוֹ. אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת, וְלֹא צִנְּנוֹ - הַפַּת אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת - יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ הַפַּת לְיָם הַמֶּלַח כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בָּהּ, וּשְׁאָר הַכִּכָּרוֹת מֻתָּרוֹת.

יד. נָטַל מִמֶּנָּה כַּדְּכֹד [מחט האורגים עשויה מעץ] וְאָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד, אָסוּר בַּהֲנָאָה; נִתְעָרֵב בִּבְגָדִים אֲחֵרִים, יוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתוֹ הַבֶּגֶד לְיָם הַמֶּלַח, וּשְׁאָר הַבְּגָדִים מֻתָּרִין. וּמֻתָּר לִטַּע תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת - בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה שֶׁהֵן צְרִיכִין לְצֵל, בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים; מִפְּנֵי שֶׁצֵּל הָאֲשֵׁרָה שֶׁהוּא אָסוּר עִם הַקַּרְקַע שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת, גּוֹרְמִין לִירָקוֹת אֵלּוּ לִצְמֹחַ, וְכָל שֶׁדָּבָר אָסוּר וְדָבָר מֻתָּר גּוֹרְמִין לוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם. לְפִיכָךְ, שָׂדֶה שֶׁזִּבְּלָהּ בִּזְבֶל עֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר לִזְרֹעַ אוֹתָהּ; וּפָרָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינֵי [מין קטניות] עֲבוֹדָה זָרָה, תֵּאָכֵל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טו. בָּשָׂר אוֹ יַיִן אוֹ פֵּרוֹת שֶׁהֻכְּנִיסוּם לְהַקְרִיבָן לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִכְנִיסוּ אוֹתָן לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיַּקְרִיבוּם לְפָנֶיהָ; הִקְרִיבוּם לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה, נַעֲשׂוּ תִּקְרֹבֶת, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וְהוֹצִיאוּם, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְעוֹלָם. וְכָל הַנִּמְצָא בְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ מַיִם וּמֶלַח - אָסוּר בַּהֲנָאָה מִן הַתּוֹרָה; וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא, לוֹקֶה.

טז. הַמּוֹצֵא כְּסוּת וְכֵלִים וּמָעוֹת בְּרֹאשׁ עֲבוֹדָה זָרָה - אִם מְצָאָן דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם מְצָאָן דֶּרֶךְ כָּבוֹד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין. כֵּיצַד? מָצָא כִּיס מָעוֹת תָּלוּי בְּצַוָּארָהּ, כְּסוּת מְקֻפֶּלֶת וּמֻנַּחַת עַל רֹאשָׁהּ, כְּלִי כָּפוּי עַל רֹאשָׁהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. מָצָא בְּרֹאשָׁהּ דָּבָר שֶׁכַּיּוֹצֵא בּוֹ קָרֵב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ [בבית המקדש], הֲרֵי זֶה אָסוּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁמְּצָאָן חוּץ לִמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ; אֲבָל אִם מְצָאָם בִּפְנִים - בֵּין דֶּרֶךְ כָּבוֹד בֵּין דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן, בֵּין דָּבָר הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ בֵּין דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ - כָּל הַנִّמְצָא בִּפְנִים אָסוּר, אֲפִלּוּ מַיִם וּמֶלַח. וּפְעוֹר וּמַרְקוּלִיס - כָּל הַנִּמְצָא עִמָּהֶן בֵּין בִּפְנִים בֵּין בַּחוּץ, אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְכֵן אַבְנֵי מַרְקוּלִיס - כָּל אֶבֶן הַנִּרְאֵית שֶׁהִיא עִמּוֹ [- סמוכה לו], אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה.

יז. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיָה לָהּ מֶרְחָץ אוֹ גִּנָּה - נֶהֱנִין בָּהֶם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה [אין מחזיקין להם טובה], וְאֵין נֶהֱנִין בָּהֶם בְּטוֹבָה. הָיָה לָהּ וְלַאֲחֵרִים - נֶהֱנִין בָּהֶן וַאֲפִלּוּ בְּטוֹבַת הַכּוֹמְרִין, וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא יִתֵּן שָׂכָר.

יח. מֶרְחָץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה - מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית שָׁם לְנוֹאִי לֹא לַעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהֵיהֶם" - בִּזְמַן שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהּ מִנְהַג אֱלֹהוּת, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁמְּבַזִּין אוֹתָן, כְּגוֹן זוֹ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַבִּיב [חריץ ליציאת שופכין], וְהַכֹּל מַשְׁתִּינִין בְּפָנֶיהָ. וְאִם הָיְתָה דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּכָךְ, אָסוּר לִכָּנֵס בּוֹ.

יט. סַכִּין שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁשָּׁחַט בָּהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל; וְאִם הָיְתָה בְּהֵמָה מְסֻכֶּנֶת [נוטה למות] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן, וַהֲרֵי זֶה הַתִּקּוּן מֵהֲנָאַת מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה. וְכֵן אָסוּר לַחְתֹּךְ בָּהּ בָּשָׂר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקֵּן; וְאִם חָתַךְ דֶּרֶךְ הֶפְסֵד וְהַשְׁחָתָה, מֻתָּר.

פֶּרֶק ח

א. כָּל שֶׁאֵין בּוֹ תְּפוּסַת [מגע] יַד אָדָם [כגון הרים וגבעות], וְלֹא עָשָׂהוּ [כגון בעלי חיים] - אִם נֶעֱבַד, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה. לְפִיכָךְ, הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים, וְאֶת הַגְּבָעוֹת, וְאֶת הָאִילָנוֹת הַנִּטּוּעִין מִתְּחִלָּתָן לְפֵרוֹת, וְאֶת הַמַּעְיָנוֹת הַנּוֹבְעִים לָרַבִּים, וְאֶת הַבְּהֵמָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה; וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אוֹתָן הַפֵּרוֹת שֶׁנֶּעֱבְדוּ בִּמְקוֹם גִּדּוּלָתָן, וְאוֹתָהּ הַבְּהֵמָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, בְּהֵמָה שֶׁהֵקֵצַת לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה; בֵּין שֶׁהִקְצוּהָ לְעָבְדָהּ, בֵּין שֶׁהִקְצוּהָ לְהַקְרִיבָהּ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין הַבְּהֵמָה נֶאֱסֶרֶת? בְּשֶׁלֹּא עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל אִם עָשָׂה בָּהּ מַעֲשֶׂה כָּל שֶׁהוּא, אֲסָרָהּ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט בָּהּ סִימָן [קנה או וושט] לַעֲבוֹדָה זָרָה. עָשָׂה אוֹתָהּ חֲלִיפִין לַעֲבוֹדָה זָרָה [קיבל בהמה תמורת ע"ז] - אֲסָרָהּ, וְכֵן חֲלִיפֵי חֲלִיפִין; מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית כִּדְמֵי עֲבוֹדָה זָרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבֶהֱמַת עַצְמוֹ; אֲבָל אִם שָׁחַט בְּבֶהֱמַת חֲבֵרוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ הֶחְלִיפָהּ - לֹא נֶאֱסְרָה, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקַרְקַע עוֹלָם, לֹא אֲסָרָהּ; חָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין [חריצים ארוכים בקרקע] וּמְעָרוֹת [חצובות בסלע] לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אֲסָרָהּ.

ב. מַיִם שֶׁעֲקָרָן הַגֵּל [והוציאם מחוץ לים] וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן,

לֹא אָסָרָן; נְטָלָן בִּידוֹ וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהֶן, אָסָרָן. אַבְנֵי הַר שֶׁנִּדַּלְדְּלוּ [נעקרו ממקומם], וַעֲבָדָן בִּמְקוֹמָן - מֻתָּרוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן תְּפוּסַת יַד אָדָם.

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּקֵף [העמיד] לְבֵנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהּ, וְלֹא הִשְׁתַּחֲוָה, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ בַּהֲנָאָה, שֶׁזְּקִיפָתָהּ מַעֲשֶׂה; וְכֵן אִם זָקַף בִּיצָה, וּבָא גּוֹי וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ. חָתַךְ דְּלַעַת וְכִיוֹצֵא בָהּ, וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ - אֲסָרָהּ; הִשְׁתַּחֲוָה לַחֲצִי הַדְּלַעַת, וַחֲצִי הָאַחֵר מְעֹרֶה [מחובר] בּוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר מִסָּפֵק, שֶׁמָּא זֶה הַחֲצִי כְּמוֹ [בית] יָד לַחֲצִי הַנֶּעֱבָד. אֵילָן שֶׁנִּטְעוֹ מִתְּחִלָּה שֶׁיְּהֵא נֶעֱבָד - אָסוּר בַּהֲנָאָה; וְזוֹ הִיא "אֲשֵׁרָה" הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. הָיָה אֵילָן נָטוּעַ, וְגִדְּעוֹ וּפִסְלוֹ [קיצצו] לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ הִבְרִיךְ [כפף ענף בקרקע וכיסהו בעפר] וְהִרְכִּיב [ענף מעץ אחר] בְּגוּפוֹ שֶׁל אֵילָן, וְהוֹצִיא שָׂרִיגִים [ענפים] - כּוֹרֵת אֶת הַשָּׂרִיגִים, וְהֵם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה; וּשְׁאָר הָאִילָן, מֻתָּר. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְאִילָן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱסַר גּוּפוֹ - כָּל הַשָּׂרִיגִים וְהָעָלִים וְהַלּוּלְבִין וְהַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁהוּא נֶעֱבָד, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. אֵילָן שֶׁהָיוּ הַגּוֹיִם מְשַׁמְּרִין אֶת פֵּרוֹתָיו, וְאוֹמְרִים שֶׁהֵם מוּכָנִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן שֵׁכָר לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית, וְעוֹשִׂין מֵהֶן שֵׁכָר, וְשׁוֹתִין אוֹתוֹ בְּיוֹם אִידָם - הֲרֵי זֶה הָאִילָן אָסוּר בַּהֲנָאָה; מִפְּנֵי שֶׁסְּתָמוֹ שֶׁהוּא אֲשֵׁרָה, וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין בְּפֵרוֹתָיו כָּךְ, שֶׁזּוֹ הִיא חֻקָּהּ שֶׁל אֲשֵׁרָה.

ד. אִילָן שֶׁמַּעֲמִידִין תַּחְתָּיו עֲבוֹדָה זָרָה - כָּל זְמַן שֶׁהִיא תַּחְתָּיו, אָסוּר בַּהֲנָאָה; נִטְּלָה מִתַּחְתָּיו עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָאִילָן עַצְמוֹ הוּא הַנֶּעֱבָד. בַּיִת שֶׁבָּנָה אוֹתוֹ הַגּוֹי מִתְּחִלָּה שֶׁיְּהֵא הַבַּיִת עַצְמוֹ נֶעֱבָד, וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבֵית בָּנוּי - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה. הָיָה בָּנוּי, וְסִיְּדוּ וְכִירְוּ [קישטו] לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַד שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ - נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, וְהַחִדּוּשׁ אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂהוּ לְעָבְדוֹ; וּשְׁאָר הַבַּיִת, מֻתָּר. הִכְנִיס עֲבוֹדָה זָרָה לְתוֹךְ הַבַּיִת - כָּל זְמַן שֶׁהִיא שָׁם, הַבַּיִת אָסוּר בַּהֲנָאָה; הוֹצִיאָהּ, הֻתַּר הַבַּיִת. וְכֵן אֶבֶן שֶׁחָצָבָהּ מִתְּחִלָּה לְעָבְדָהּ, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. הָיְתָה חֲצוּבָה, וְצִיְּרָהּ וְכִיְּרָהּ שֶׁתֵּעָבֵד - אֲפִלּוּ צִיֵּר וְכִיֵּר בְּגוּף הָאֶבֶן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם סִיֵּד עָלֶיהָ - נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, וְהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה שֶׁיֵּעָבֵד; וּשְׁאָר הָאֶבֶן, מֻתָּר.

ה. אֶבֶן שֶׁהֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא עָלֶיהָ; סִלֵּק עֲבוֹדָה זָרָה, הָאֶבֶן מֻתֶּרֶת. מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה [וקיר אחד להם], וְנָפַל - אָסוּר לִבְנוֹתוֹ. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ [מרחיק ד' אמות], וּבוֹנֶה; וְאוֹתוֹ הֶרֶוַח - מְמַלְּאֵהוּ קוֹצִים אוֹ צוֹאָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְחִיב בְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה. הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, יִדּוֹן מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה: מֶחֱצָה שֶׁלּוֹ, מֻתָּר בַּהֲנָאָה; וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר - אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ, הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה.

ו. כֵּיצַד מְאַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה וּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁהֵן אֲסוּרִים בִּגְלָלָהּ, כְּגוֹן מְשַׁמְּשֶׁיהָ וְתִקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ? שׁוֹחֵק [טוחן] וְזוֹרֶה לָרוּחַ, אוֹ שׁוֹרֵף וּמֵטִיל לְיָם הַמֶּלַח.

ז. דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ תְּפוּסַת יַד אָדָם, שֶׁנֶּעֱבַד, כְּגוֹן הָרִים וּבְהֵמָה וְאֵילָן - אַף עַל פִּי שֶׁהַנֶּעֱבָד עַצְמוֹ מֻתָּר בַּהֲנָאָה, צִפּוּיָיו [אם הם מצופים] אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה; וְהַנֶּהֱנֶה בְּכָל שֶׁהוּא מֵהֶן - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". וְכָל צִפּוּיֵי עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מְשַׁמְּשֶׁיהָ.

ח. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹיִם, שֶׁבִּטְּלוּהָ גּוֹיִם קֹדֶם שֶׁתָּבוֹא לְיַד יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", כְּשֶׁבָּאוּ לְיָדֵינוּ וְהֵן נוֹהֲגִין בָּהֶם אֱלֹהוּת; אֲבָל אִם בִּטְּלוּם, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

ט. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם; אֲפִלּוּ הָיָה לְגוֹי בָּהּ שֵׁתָּפוּת, אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם. וְכֵן עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל גּוֹי שֶׁבָּאת לְיַד יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כָּךְ בִּטְּלָהּ הַגּוֹי - אֵין בִּטּוּלוֹ מוֹעִיל כְּלוּם, אֶלָּא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה לְעוֹלָם. וְאֵין יִשְׂרָאֵל מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַגּוֹי [שנתן לו רשות לבטל אלילו]. גּוֹי קָטָן אוֹ שׁוֹטֶה, אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה. וְגוֹי שֶׁבִּטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה - בֵּין שֶׁלּוֹ, בֵּין שֶׁל גּוֹיִם אֲחֵרִים, בְּעַל כָּרְחוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאָנַסוֹ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה; וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא הַגּוֹי הַמְבַטֵּל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה; אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, אֵין בִּטּוּלוֹ בִּטּוּל. הַמְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ; בִּטֵּל מְשַׁמְּשֶׁיהָ, מְשַׁמְּשֶׁיהָ מֻתָּרִין, וְהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלָהּ. וְתִקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם.

י. כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ? קָטַע רֹאשׁ אָזְנָהּ, רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ, פְּחָסָהּ [מיעכה] בְּפָנֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסְּרָהּ, אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ לְצוֹרֵף יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. אֲבָל אִם מִשְׁכְּנָהּ, אוֹ מְכָרָהּ לְגוֹי אוֹ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ צוֹרֵף, אוֹ שֶׁנָּפְלָה עָלֶיהָ מַפֹּלֶת וְלֹא פִּנָּהּ [את גל האבנים], גְּנָבוּהָ לִסְטִים וְלֹא תְּבָעָהּ [חיפשה], רָקַק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גְּרָרָהּ [גרר אותה], זָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה.

יא. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ בִּשְׁעַת שָׁלוֹם - מֻתֶּרֶת בַּהֲנָאָה, שֶׁהֲרֵי בִּטְּלוּהָ; בִּשְׁעַת מִלְחָמָה - אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהָ אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה מֵאֵלֶיהָ - שְׁבָרֶיהָ אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיְּבַטְּלוּהָ; לְפִיכָךְ, הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁמָּא לֹא בִּטְּלוּהָ הַגּוֹיִם. וְאִם הָיְתָה שֶׁל פְּרָקִים [עשויה מכמה חלקים], וְהֲדִיוֹט יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ - צָרִיךְ לְבַטֵּל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק מִפְּרָקֶיהָ; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִירָהּ - כֵּיוָן שֶׁבִּטֵּל אֵבֶר אֶחָד מִמֶּנָּה, בָּטְלוּ כָּל הַשְּׁבָרִים.

יב. מִזְבַּח עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנִּפְגַּם - עַדַיִן הוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, עַד שֶׁיְּנַתֵּץ רֻבּוֹ בְּיַד הַגּוֹיִם; וּבִימוֹס [אבן בסיס לע"ז] שֶׁנִּפְגַּם, מֻתָּר. אֵי זֶה הוּא בִּימוֹס וְאֵי זֶה הוּא מִזְבֵּחַ? בִּימוֹס, אֶבֶן אַחַת; מִזְבֵּחַ, אֲבָנִים הַרְבֵּה. וְכֵיצַד מְבַטְּלִין אַבְנֵי [עבודה זרה ששמה] מַרְקוּלִיס? כֵּיוָן שֶׁבָּנָה בָּהֶן בִּנְיָן, אוֹ חִפָּה [ריצף] בָּהֶן אֶת הַדְּרָכִים, וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי הֵן

מִתָּרִין בַּהֲנָאָה. כֵּיצַד מְבַטְּלִין אֶת הָאֲשֵׁרָה? קִרְסֵם [קטף] מִמֶּנָּה עָלֶה, זֶרֶד [קצץ] מִמֶּנָּה יוֹנֵק [ענף רך], נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִּיט, אוֹ שֶׁשָּׁפָיָה [שייפה] שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. שְׁפָיָה לְצָרְכָּהּ - הִיא אֲסוּרָה, וּשְׁפָיֶיהָ [הנסרים שמתקלפים בעת השיוף] מֻתָּרִין. וְאִם הָיְתָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל - בֵּין לְצָרְכָּהּ בֵּין לְצָרְכּוֹ, בֵּין הִיא וּבֵין שְׁפָיֶיהָ אֲסוּרִין לְעוֹלָם; שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵין לָהּ בִּטּוּל לְעוֹלָם.

פֶּרֶק ט

א. שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵי אֵידֵיהֶם [חגם] שֶׁל גּוֹיִם, אָסוּר לִקַּח מֵהֶם וְלִמְכֹּר לָהֶם דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם [המשתמר לזמן], וְלִלְוּוֹת מֵהֶן וּלְהַלְוּוֹתָם, וּלְפָרְעָן וְלִפָּרַע מֵהֶן מִלְּוֶה שֶׁבִּשְׁטָר אוֹ שֶׁעַל הַמַּשְׁכּוֹן. אֲבָל מִלְּוֶה עַל פֶּה נִפְרָעִין מֵהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם; וּמֻתָּר לִמְכֹּר לָהֶן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, כְּגוֹן יְרָקוֹת וְתַבְשִׁיל, עַד יוֹם אֵידָם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא יוֹם אֵידָם בִּלְבַד. עָבַר וְנָשָׂא וְנָתַן עִמָּהֶן בְּאוֹתָן הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָאָה; וְהַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמָּהֶם בְּיוֹם אֵידָם, הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָאָה.

ב. וְאָסוּר לִשְׁלֹחַ דּוֹרוֹן [מתנה] לְגוֹי בְּיוֹם אֵידוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע לוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵינוֹ עוֹבְדָהּ. וְכֵן גּוֹי שֶׁשָּׁלַח דּוֹרוֹן לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם אֵידָם, לֹא יְקַבְּלֶנּוּ מִמֶּנּוּ; וְאִם חָשַׁשׁ לְאֵיבָה [אם יסרבו], נוֹטְלוֹ בְּפָנָיו, וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה בּוֹ - עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁזֶּה הַגּוֹי אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ.

ג. הָיָה אֵידָם שֶׁל אוֹתָם הַגּוֹיִם יָמִים רַבִּים, שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה אוֹ עֲשָׂרָה - כָּל אוֹתָן הַיָּמִים כְּיוֹם אֶחָד הֵן, וְכֻלָּן אֲסוּרִין עִם שְׁלֹשָׁה יָמִים שֶׁלְּפָנֵיהֶן.

ד. הַנּוֹצְרִים - עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הֵם, וְיוֹם רִאשׁוֹן יוֹם אֵידָם הוּא. לְפִיכָךְ, אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁבְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר יוֹם רִאשׁוֹן עַצְמוֹ, שֶׁהוּא אָסוּר בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן נוֹהֲגִים עִמָּהֶם בְּכָל אֵידֵיהֶם.

ה. יוֹם שֶׁמִּתְכַּנְּסִין בּוֹ הַגּוֹיִם לְהַעֲמִיד לָהֶן מֶלֶךְ, וּמַקְרִיבִין וּמְקַלְּסִין לֵאלֹהֵיהֶן - יוֹם אֵידָם הוּא, וַהֲרֵי הוּא כְּשְׁאָר אֵידֵיהֶן. אֲבָל גּוֹי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֵיד לְעַצְמוֹ, וּמוֹדֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ, וּמְקַלְּסָהּ בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד בּוֹ, בְּיוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ אוֹ בְּלוּרִיתוֹ, בַּיּוֹם שֶׁעָלָה בּוֹ מִן הַיָּם אוֹ שֶׁיָּצָא בּוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, בַּיּוֹם שֶׁעָשָׂה בּוֹ מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ [לנישואין], וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - אֵין אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְאוֹתוֹ הָאִישׁ בִּלְבַד. וְכֵן יוֹם שֶׁיָּמוּת לָהֶן בּוֹ מֵת וַיַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ אֵיד, אוֹתָם הָעוֹשִׂים אֲסוּרִין אוֹתוֹ הַיּוֹם; וְכָל מִיתָה שֶׁשּׁוֹרְפִין בָּהּ כֵּלִים וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת, בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. אֵין יוֹם הָאֵיד אָסוּר, אֶלָּא לָעוֹבְדִין בּוֹ בִּלְבַד; אֲבָל הַגּוֹיִם שֶׁשְׁّמֵחִים בּוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ מִנְּהָג, אוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ, אֲבָל הֵם אֵין מוֹדִין בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן.

ו. דְּבָרִים שֶׁהֵן מְיַחֲדִין לְמִין מִמִּינֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִמְכֹּר לְעוֹבְדֵי אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְעוֹלָם. וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן מְיַחֲדִין לָהּ מֻתָּר לִמְכֹּר אוֹתָם סְתָם; וְאִם פֵּרֵשׁ הַגּוֹי שֶׁהוּא קוֹנֶה אוֹתָם לַעֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִמְכֹּר לוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן פְּסָלוֹ מִלְּהַקְרִיבוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר לַעֲבוֹדָה זָרָה.

ז. הָיוּ מְעֹרָבִים דְּבָרִים הַמְיַחֲדִין עִם דְּבָרִים שֶׁאֵין מְיַחֲדִין, כְּגוֹן לְבוֹנָה זַכָּה [המשמשת לע"ז] בִּכְלַל לְבוֹנָה שְׁחוֹרָה - מוֹכֵר הַכֹּל סְתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יְלַקֵּט הַזַּכָּה לְבַדָּהּ לַעֲבוֹדָה זָרָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ח. כְּשֵׁם שֶׁאֵין מוֹכְרִין לַגּוֹיִם דְּבָרִים שֶׁמְּחַזְּקִין בָּהֶן יְדֵיהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה - כָּךְ אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶזֶק לָרַבִּים, כְּגוֹן דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת, וּכְלֵי זַיִן [כלי מלחמה] וּכְבָלִים וְשַׁלְשְׁלִיּוֹת. וְאֵין מַשְׁחִיזִין לָהֶם אֶת הַזַּיִן. וְכָל שֶׁאָסוּר לִמְכֹּרוֹ לְגוֹי, אָסוּר לִמְכֹּרוֹ לְיִשְׂרָאֵל הֶחָשׁוּד לִמְכֹּר לְגוֹי; וְכֵן אָסוּר לִמְכֹּר כְּלֵי נֶזֶק לְלִסְטִים יִשְׂרָאֵל.

ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְנִים בֵּינֵי הַגּוֹיִם, וְכָרְתוּ לָהֶם בְּרִית - מֻתָּר לָהֶם לִמְכֹּר כְּלֵי זַיִן לְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגִיסוֹתָיו; מִפְּנֵי שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶם מִלְחָמָה עִם צָרֵי הַמְּדִינָה לְהַצִּילָהּ, וְנִמְצְאוּ מְגִנִּים עָלֵינוּ - שֶׁהֲרֵי אָנוּ שְׁרוּיִין בְּתוֹכָם. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה; מֻתָּר לְהַלֵּךְ חוּצָה לָהּ, וְאָסוּר לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ. הָיָה חוּצָה לָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר לְהַלֵּךְ בְּתוֹכָהּ.

י. הַמְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אָסוּר לוֹ לַעֲבֹר בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְאוֹתוֹ מָקוֹם [רק דרכה ניתן להגיע אליו]; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם דֶּרֶךְ אַחֶרֶת וְנִקְרָה [קרה מקרה] וְהָלַךְ בָּזוֹ, מֻתָּר.

יא. וְאָסוּר לִבְנוֹת עִם הַגּוֹיִם, כִּפָּה [חדר] שֶׁמַּעֲמִידִים בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה; וְאִם עָבַר וּבָנָהּ, שְׁכָרָהּ מֻתָּר. אֲבָל בּוֹנֶה הוּא לְכַתְּחִלָּה, הַטְּרַקְלִין אוֹ הֶחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַכִּפָּה.

יב. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת [מקושטות] וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת - הַמְעֻטָּרוֹת, אָסוּר לֵהָנוֹת בָּהֶן בְּכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָן, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן, שֶׁבִּגְלַל עֲבוֹדָה זָרָה נִתְעַטְּרוּ; וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת, מֻתָּרוֹת בַּהֲנָאָה. חֲנֻיּוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה - אָסוּר לִשְׁכָּרָן, מִפְּנֵי שֶׁמְּהַנֶּה עֲבוֹדָה זָרָה.

יג. הַמּוֹכֵר בֵּיתוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה - דָּמָיו אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה, וְיוֹלִיךְ אוֹתָן לְיָם הַמֶּלַח; אֲבָל גּוֹיִם שֶׁאָנְסוּ יִשְׂרָאֵל וְגָזְלוּ בֵּיתוֹ וְהֶעֱמִידוּ בּוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, דָּמָיו מֻתָּרִין; וְכוֹתֵב [שטר מכירה] וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם [חותם בפני בית דיניהם].

יד. וַחֲלִילִין [כלי נשיפה המשמשים להספד] שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִסְפֹּד בָּהֶן. הוֹלְכִין לִירִיד שֶׁל גּוֹיִם, וְלוֹקְחִין מֵהֶם בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת בְּגִיּוּתָן, וּבָתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים; וְכוֹתֵב וּמַעֲלֶה בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל מִיָּדָם [שתהיה בידו ראיה]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן מֶכֶס. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ שָׁם מִן הַתַּגָּר [סוחר] - אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתֵן מֶכֶס, וְהַמֶּכֶס לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְנִמְצָא זֶה מְהַנֶּה עֲבוֹדָה זָרָה. עָבַר וְלָקַח מִן הַתַּגָּר - אִם בְּהֵמָה לָקַח, נוֹשֵׂר [מפיל] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן

הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה; וְאִם כְּסוּת וְכֵלִים לָקַח, יַרְקִבוּ; לָקַח מָעוֹת וּכְלֵי מַתָּכוֹת, יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח; לָקַח עֲבָדִים, לֹא מַעֲלִין [מן הבור אם נפלו לתוכו] וְלֹא מוֹרִידִין [לבור].

טו. גּוֹי שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ, אָסוּר לֵהָנוֹת מִסְּעוּדָתוֹ; וַאֲפִלּוּ לֶאֱכֹל הַיִּשְׂרְאֵלִי וְלִשְׁתּוֹת מִשֶּׁלּוֹ שָׁם - אָסוּר, הוֹאִיל וּבִמְסִבַּת הַגּוֹיִם אֲכָלוֹ. וּמֵאֵימָתַי אָסוּר לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ? מִשֶּׁיַּתְחִיל לַעֲסֹק וּלְהָכִין צָרְכֵי הַסְּעוּדָה, וְכָל יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וּלְאַחַר הַמִּשְׁתֶּה שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם עָשָׂה סְעוּדָה אַחֶרֶת מֵחֲמַת הַנִּשּׂוּאִין, אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אָסוּר, עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכָל הַהֶרְחֵק הַזֶּה - מִפְּנֵי עֲבוֹדָה זָרָה הוּא [שלא ימשך אחריה], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָא לְךָ, וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ - וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ, וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן, וְהִזְנוּ אֶת בָּנֶיךָ".

טז. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תָּנִיק אֶת בְּנָהּ שֶׁל נָכְרִית, מִפְּנֵי שֶׁמְּגַדֶּלֶת בֵּן לַעֲבוֹדָה זָרָה; וְלֹא תְּיַלֵּד אֶת הַנָּכְרִית. אֲבָל מְיַלֶּדֶת הִיא בְּשָׂכָר, מִשּׁוּם אֵיבָה [שנאה]. וְהַנָּכְרִית מְיַלֶּדֶת אֶת בַּת יִשְׂרָאֵל, וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - בִּרְשׁוּתָהּ [ברשות היהודיה], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּהַרְגֶנּוּ.

יז. הַהוֹלְכִין לְתַרְפּוּת [בית עבודת כוכבים], אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן. וְהַבָּאִין [חוזרין משם], מֻתָּרִין; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְשׁוּרִין זֶה בָּזֶה [חבורות חבורות] - שֶׁאִם הָיוּ קְשׁוּרִין, שֶׁמָּא דַּעְתָּן לַחֲזוֹר. וְיִשְׂרָאֵל הַהוֹלֵךְ לְתַרְפּוּת - בַּהֲלִיכָה מֻתָּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא יַחֲזוֹר בּוֹ; וּבַחֲזִירָה, אָסוּר. יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד - בֵּין בַּהֲלִיכָה בֵּין בַּחֲזִירָה, אָסוּר.

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָלַךְ לִירִיד שֶׁל גּוֹיִם, בַּחֲזִירָה אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמּוֹ, שֶׁמָּא עֲבוֹדָה זָרָה מָכַר לָהֶן שָׁם, וּדְמֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה; וּבְיַד גּוֹי, מֻתָּרִין. וּמִפְּנֵי זֶה, נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִם הַגּוֹי הַבָּא מִן הַתַּרְפּוּת, וְאֵין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִם יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַתַּרְפּוּת, וְלֹא עִם הַמְשֻׁמָּד, לֹא בַּהֲלִיכָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ.

יום שלישי ח' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק י

א. אֵין כּוֹרְתִין בְּרִית לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּדֵי שֶׁנַּעֲשֶׂה עִמָּהֶן שָׁלוֹם וְנַנִּיחַ אוֹתָם לְעָבְדָם - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית"; אֶלָּא יַחְזְרוּ מֵעֲבוֹדָתָהּ, אוֹ יֵהָרְגוּ. וְאָסוּר לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם". לְפִיכָךְ, אִם רָאָה עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אוֹבֵד אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, לֹא יַעֲלֶנּוּ; רָאָהוּ לָקוּחַ לָמוּת, לֹא יַצִּילֶנּוּ. אֲבָל לְאַבְּדוֹ בְּיָדוֹ, אוֹ לְדָחֳפוֹ לְבוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עִמָּנוּ מִלְחָמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּגוֹי. אֲבָל מוֹסְרֵי יִשְׂרָאֵל [מלשינים], וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִים - מִצְוָה לְאַבְּדָן בְּיַד, וּלְהוֹרִידָן לִבְאֵר שַׁחַת; מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְצָרִין לְיִשְׂרָאֵל, וּמְסִירִין אֶת הָעָם מֵאַחֲרֵי ה', כְּיֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי וְתַלְמִידָיו, וְצָדוֹק וּבַיְתוֹס וְתַלְמִידֵיהֶן [תלמידי חכמים שיצאו לתרבות רעה] - "יֹשֵׁב רְשָׁעִים יִרְקָב".

ב. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאָסוּר לְרַפֹּאת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ בְּשָׂכָר. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מֵהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם אֵיבָה - מְרַפֵּא בְּשָׂכָר; אֲבָל בְּחִנָּם אָסוּר. וְגֵר תּוֹשָׁב [שקיבל ז' מצוות] - הוֹאִיל וְאַתָּה מְצֻוֶּה לְהַחְיוֹתוֹ, מְרַפְּאִין אוֹתוֹ בְּחִנָּם.

ג. אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְסוּרְיָא [ארצות שכבש דוד] - מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. וּמַשְׂכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂם שְׁכוּנָה - וְאֵין שְׁכוּנָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה. וְאֵין מַשְׂכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת; וּבְסוּרְיָא, מַשְׂכִּירִין לָהֶם שָׂדוֹת. וּמִפְּנֵי מָה הֶחְמִירוּ בְּשָׂדֶה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתַּיִם - מַפְקִיעָהּ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, וְנוֹתֵן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע. וּמֵתָּר לִמְכֹּר לָהֶם בָּתִּים וְשָׂדוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ אַרְצֵנוּ.

ד. אַף בְּמָקוֹם שֶׁהִתִּירוּ לְהַשְׂכִּיר, לֹא לְבֵית דִּירָה הִתִּירוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְנֶאֱמַר: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ"; אֲבָל מַשְׂכִּיר לָהֶם בָּתִּים, לַעֲשׂוֹתָם אוֹצָר [מחסן]. וְאֵין מוֹכְרִין לָהֶם פֵּרוֹת וּתְבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם בִּמְחֻבָּר לְקַרְקַע; אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִשֶּׁיָּקֵץ, אוֹ מוֹכֵר לוֹ עַל מְנָת לָקֹץ וְקוֹצֵץ. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בִּמְחֻבָּר? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם", לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע; שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה לָהֶם קַרְקַע, יִשִּׁיבָתָן יִשִּׁיבַת עֲרַאי הִיא. וְכֵן אָסוּר לְסַפֵּר בִּשְׁבָחָן, וַאֲפִלּוּ לוֹמַר: 'כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה בְּצוּרָתוֹ'; קַל וָחֹמֶר שֶׁיְּסַפֵּר בְּשֶׁבַח מַעֲשָׂיו, אוֹ שֶׁיְּחַבֵּב דָּבָר מִדִּבְרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחָנֵּם" - לֹא יִהְיֶה לָהֶם חֵן בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לְהִדָּבֵק עִמּוֹ וְלִלְמֹד מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים. וְאָסוּר לִתֵּן לָהֶם מַתָּנוֹת חִנָּם; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב - שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי", בִּמְכִירָה, לֹא בִּנְתִינָה.

ה. מְפַרְנְסִים עֲנִיֵּי גּוֹיִם עִם עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; וְאֵין מְמַחִין בְּיִדֵי עֲנִיֵּי גּוֹיִם בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. וְשׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם אֵידָם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; וְאֵין כּוֹפְלִין לָהֶן שָׁלוֹם ["שלום שלום"] לְעוֹלָם. וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל נָכְרִי בְּיוֹם אִידוֹ לָתֵת לוֹ שָׁלוֹם; מְצָאוֹ בַּשּׁוּק, נוֹתֵן לוֹ שָׁלוֹם בְּשָׁפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ.

ו. אֵין כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲמוּרִים, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָאֻמּוֹת, אוֹ בִּזְמַן שֶׁיַּד הַגּוֹיִם תַּקִּיפָה. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיַּד יִשְׂרָאֵל תַּקִּיפָה עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, אָסוּר לָנוּ לְהַנִּיחַ גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה בֵּינֵינוּ; אֲפִלּוּ יוֹשֵׁב יְשִׁיבַת עֲרַאי, אוֹ עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לִסְחוֹרָה, לֹא יַעֲבֹר בְּאַרְצֵנוּ, אֶלָּא עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ", אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה. וְאִם קִבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת, הֲרֵי זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. וְאֵין מְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַיּוֹבֵל, אֵין מְקַבְּלִין אֶלָּא גֵּר צֶדֶק בִּלְבַד.

פֶּרֶק יא

א. אֵין הוֹלְכִין בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם, וְלֹא מְדַמִּין לָהֶם - לֹא

בַּמַּלְבּוּשׁ, וְלֹא בַּשֵּׂעָר, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי", וְנֶאֱמַר: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ", וְנֶאֱמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ, פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם". הַכֹּל בְּעִנְיָן אֶחָד הוּא מַזְהִיר: שֶׁלֹּא יִדַּמֶּה לָהֶם - אֶלָּא יִהְיֶה הַיִּשְׂרְאֵלִי מֻבְדָּל מֵהֶם וְיָדוּעַ [ניכר] בְּמַלְבּוּשׁוֹ וּבִשְׂאָר מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁהוּא מֻבְדָּל מֵהֶם בְּמַדָּעוֹ וּבְדֵעוֹתָיו [תורתו ומידותיו]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וָאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים". לֹא יִלְבַּשׁ בְּמַלְבּוּשׁ הַמְיֻחָד לָהֶן, וְלֹא יְגַדֵּל צִיצִית [קצוות שער שמעל המצח] כְּמוֹ צִיצִית רֹאשָׁם, וְלֹא יְגַלַּח מִן הַצִּדָּדִין וְיַנִּיחַ הַשֵּׂעָר בָּאֶמְצַע כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'בְּלוֹרִית'; וְלֹא יְגַלַּח הַשֵּׂעָר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן וְיַנִּיחַ הַפֶּרַע [קבוצת שערות ארוכות] מִלְּאַחֲרָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵן עוֹשִׂין, וְלֹא יִבְנֶה מְקוֹמוֹת כְּבִנְיַן הֵיכָלוֹת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בָּהֶן רַבִּים כְּמוֹ שֶׁהֵן עוֹשִׂין. וְכָל הָעוֹשֶׂה אַחַת מֵאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לוֹקֶה.

ב. גּוֹי שֶׁהָיָה מִסְתַּפֵּר מִיִּשְׂרָאֵל - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ קָרוֹב לִבְלוֹרִיתוֹ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת לְכָל רוּחַ, שׁוֹמֵט [מסלק] אֶת יָדוֹ.

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה קָרוֹב לַמַּלְכוּת, וְצָרַךְ לֵישֵׁב לִפְנֵי מַלְכֵיהֶם, וְהָיָה לוֹ גְּנַאי לְמִי שֶׁלֹּא יִדְּמֶה לָהֶם - חֲרֵי זֶה מֻתָּר לִלְבֹּשׁ כְּמַלְבּוּשִׁים שֶׁלָּהֶם, וּלְגַלֵּחַ כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵן עוֹשִׂין.

ד. אֵין מְנַחֲשִׁין כְּגוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַחֵשׁוּ". כֵּיצַד הוּא הַנִּחוּשׁ? כְּגוֹן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: 'הוֹאִיל וְנָפְלָה פִּתִּי מִפִּי', אוֹ 'נָפַל מַקְלִי מִיָּדִי, אֵינִי הוֹלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הַיּוֹם, שֶׁאִם אֵלֵךְ אֵין חֲפָצַי נַעֲשִׂים'; 'הוֹאִיל וְעָבַר שׁוּעָל מִימִינִי, אֵינִי יוֹצֵא מִפֶּתַח בֵּיתִי הַיּוֹם, שֶׁאִם יָצָאתִי, יִפְגְּעֵנִי אָדָם רַמַּאי'. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹמְעִים צִפְצוּף הָעוֹפוֹת וְאוֹמְרִים: 'יִהְיֶה כָּךְ', וְ'לֹא יִהְיֶה כָּךְ', 'טוֹב לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי', וְ'רַע לַעֲשׂוֹת דָּבָר פְּלוֹנִי'. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁאוֹמְרִים: 'שְׁחוֹט תַּרְנְגֹלֶת זוֹ שֶׁקָּרָאת כְּמוֹ תַּרְנְגוֹל', 'תַּרְנְגוֹל זֶה שֶׁקָּרָא עַרְבִית [קרא כעורב], שְׁחַט'. וְכֵן הַמֵּשִׂים לְעַצְמוֹ סִימָנִים: 'אִם יֵאָרַע לִי דָּבָר כָּךְ וְכָךְ אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, וְאִם לֹא יֵאָרַע לִי לֹא אֶעֱשֶׂה', כֶּאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ, הַכֹּל אָסוּר; וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי דָּבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, לוֹקֶה.

ה. מִי שֶׁאָמַר: 'דִּירָה זוֹ שֶׁבָּנִיתִי, סִימָן טוֹב הָיְתָה עָלַי' [מאז הצלחתי בעסקי], 'אִשָּׁה זוֹ שֶׁנָּשָׂאתִי וּבְהֵמָה זוֹ שֶׁקָּנִיתִי מְבֹרֶכֶת הָיְתָה, וּמֵעֵת שֶׁקָּנִיתִיהָ הֶעֱשַׁרְתִּי', וְכֵן הַשּׁוֹאֵל לְתִינוֹק: 'אֵיזֶה פָּסוּק אַתָּה לָמֵד'? אִם אָמַר לוֹ פָּסוּק מִן הַבְּרָכוֹת, יִשְׂמַח וְיֹאמַר: 'זֶה סִימָן טוֹב' - כָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מֻתָּר; הוֹאִיל וְלֹא כֵּוֵן מַעֲשָׂיו וְלֹא נִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא עָשָׂה זֶה סִימָן לְעַצְמוֹ לְדָבָר שֶׁכְּבָר הָיָה - חֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ו. אֵיזֶה הוּא קוֹסֵם? זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִשְּׁאָר הַמַּעֲשִׂיּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּשֹּׁם [יתנהג כמשתומם] וְתִפָּנֶה מַחְשַׁבְתּוֹ מִכָּל הַדְּבָרִים [יתנתק מסביבתו], עַד שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים שֶׁעַתִּידִין לִהְיוֹת, וְיֹאמַר: 'דָּבָר פְּלוֹנִי עָתִיד לִהְיוֹת', אוֹ 'אֵינוֹ הֹוֶה', אוֹ שֶׁיֹּאמַר שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת כָּךְ, וְהִזְּהֲרוּ מִכָּךְ. יֵשׁ מִן הַקּוֹסְמִין שֶׁהוּא מְמַשְׁמֵשׁ בְּחוֹל אוֹ בַּאֲבָנִים, וְיֵשׁ מֵהֶן מִי שֶׁגּוֹהֵר [מתכופף] לָאָרֶץ וְצוֹעֵק, וְיֵשׁ מִי שֶׁמִּסְתַּכֵּל בְּמַרְאָה שֶׁל בַּרְזֶל אוֹ עֲשָׁשִׁית וּמְדַמִּין וְאוֹמְרִים. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹחֵז מַקֵּל בְּיָדוֹ וְנִשְׁעָן עָלָיו, וּמַכֶּה בּוֹ עַד שֶׁתִּפָּנֶה מַחְשַׁבְתּוֹ וּמְדַבֵּר - הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל, וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ".

ז. אָסוּר לִקְסֹם, וְלִשְׁאֹל לַקּוֹסֵם; אֶלָּא שֶׁהַשּׁוֹאֵל לַקּוֹסֵם, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן]; אֲבָל הַקּוֹסֵם עַצְמוֹ, אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה מִכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . קֹסֵם קְסָמִים".

ח. אֵיזֶה הוּא מְעוֹנֵן? אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים, שֶׁאוֹמְרִים בְּאִצְטַגְנִינוּת [חכמת האסטרולוגיה] שֶׁלָּהֶן: 'יוֹם פְּלוֹנִי רַע, וְיוֹם פְּלוֹנִי טוֹב', 'יוֹם פְּלוֹנִי רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה פְּלוֹנִית', שֶׁנָּה פְּלוֹנִית' אוֹ 'חֹדֶשׁ פְּלוֹנִי רַע לְדָבָר פְּלוֹנִי'.

ט. אָסוּר לְעוֹנֵן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה אֶלָּא הוֹדִיעַ אוֹתָן הַכְּזָבִים שֶׁהַסְּכָלִים מְדַמִּין שֶׁהֵן דִּבְרֵי אֱמֶת וְדִבְרֵי חָכְמָה. וְכָל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מִפְּנֵי הָאִצְטַגְנִינוּת, וְכֵוֵן מְלַאכְתּוֹ אוֹ הֲלִיכָתוֹ בְּאוֹתוֹ הָעֵת שֶׁקָּבְעוּ הוֹבְרֵי שָׁמַיִם [אסטרולוגים] - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְעוֹנְנוּ". וְכֵן הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם, וּמְדַמֶּה בִּפְנֵי הָרוֹאִים שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה תִּמָּהוֹן וְהוּא לֹא עָשָׂה - חֲרֵי זֶה בִּכְלַל מְעוֹנֵן, וְלוֹקֶה.

י. אֵיזֶה הוּא חוֹבֵר ["וחובר חבר"]? זֶה שֶׁמְּדַבֵּר בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן לְשׁוֹן עַם [הברות בעלמא] וְאֵין לָהֶן עִנְיָן [משמעות], וּמַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ בִּסְכָלוּתוֹ שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים מוֹעִילִין, עַד שֶׁהֵן אוֹמְרִים שֶׁהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הַנָּחָשׁ אוֹ עַל הָעַקְרָב, אֵינוֹ מַזִּיק; וְהָאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ עַל הָאִישׁ, אֵינוֹ נִזּוֹק מֵהֶן; וְאוֹחֵז בְּיָדוֹ בְּעֵת שֶׁמְּדַבֵּר מִפְּתִחַ אוֹ סֶלַע, וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ - הַכֹּל אָסוּר. וְהַחוֹבֵר עַצְמוֹ שֶׁיֵּאָחֵז בְּיָדוֹ כְּלוּם, אוֹ שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה עִם דִּבּוּרוֹ, אֲפִלּוּ הֵרָאָה בְּאֶצְבָּעוֹ - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . וְחֹבֵר חָבֶר". אֲבָל אִם אָמַר דְּבָרִים בִּלְבַד, וְלֹא הֵנִיד לֹא אֶצְבַּע וְלֹא רֹאשׁ, וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ כְּלוּם, וְכֵן אָדָם שֶׁאָמַר עָלָיו הַחוֹבֵר אוֹתָן הַקּוֹלוֹת, וְהוּא יוֹשֵׁב לְפָנָיו וּמְדַמֶּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּזֶה הֲנָאָה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּף בְּסִכְלוּת הַחוֹבֵר. וְכָל אוֹתָן הַקּוֹלוֹת וְהַשֵּׁמוֹת הַמְשֻׁנִּים הַמְכֹעָרִים, "לֹא יָרֵעוּ, וְגַם הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם".

יא. מִי שֶׁנִּשְׁכּוֹ עַקְרָב אוֹ נָחָשׁ, מֻתָּר לִלְחֹשׁ עַל מְקוֹם הַנְּשִׁיכָה, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וּלְחַזֵּק לִבּוֹ; אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר מוֹעִיל כְּלוּם - הוֹאִיל וּמְסֻכָּן הוּא, הִתִּירוּ לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרֹף דַּעְתּוֹ עָלָיו.

יב. הַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְקוֹרֵא פָּסוּק מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן הַקּוֹרֵא עַל הַתִּינוֹק שֶׁלֹּא יִבָּעֵת, וְהַמַּנִּיחַ סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין עַל הַקָּטָן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּישַׁן - לֹא דַּי לָהֶם שֶׁהֵם בִּכְלַל מְנַחֲשִׁים וְחוֹבְרִים, אֶלָּא שֶׁהֵם בִּכְלַל הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן עוֹשִׂין דִּבְרֵי תּוֹרָה רִפְאוּת גּוּף, וְאֵינָן אֶלָּא רִפְאוּת נְפָשׁוֹת,

שֶׁנֶּאֱמַר: "וִיהִיו חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ". אֲבָל הַבְּרִיא שֶׁקָּרָא פְּסוּקִין אוֹ מִזְמוֹר מִתְּהִלִּים, כְּדֵי שֶׁתָּגֵן עָלָיו זְכוּת קְרִיאָתָן, וְיִנָּצֵל מִצָּרוֹת וּנְזָקִים - חֲרֵי זֶה מֵתָר.

יג. אֵיזֶה הוּא דּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים? זֶה הַמַּרְעִיב אֶת עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת בַּחֲלוֹם, וְיוֹדִיעוֹ מַה יִּשְׁאַל עָלָיו. וְיֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁהֵם לוֹבְשִׁים מַלְבּוּשִׁים יְדוּעִים, וְאוֹמְרִים דְּבָרִים, וּמַקְטִירִין קְטֹרֶת יְדוּעָה, וּישֵׁנִים לְבַדָּן - כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא מֵת פְּלוֹנִי, וִיסַפֵּר עִמּוֹ בַּחֲלוֹם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא הַמֵּת וְיוֹדִיעוֹ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים".

יד. אָסוּר לִשְׁאֹל בַּעַל אוֹב אוֹ בַּעַל יִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ. . . וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי". נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁבַּעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי עַצְמָן - בִּסְקִילָה. וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶן - בְּאַזְהָרָה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת; וְאִם כִּוֵּן מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה כְּפִי מַאֲמָרָן, לוֹקֶה.

טו. הַמְכַשֵּׁף, חַיָּב סְקִילָה; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים. אֲבָל הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם, וְהוּא שֶׁיַּרְאֶה שֶׁעָשָׂה וְהוּא לֹא עָשָׂה - לוֹקֶה מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בִּמְכַשֵּׁף בִּכְלַל "לֹא יִמָּצֵא", לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין הוּא, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה".

טז. וּדְבָרִים הָאֵלּוּ כֻּלָּן, דִּבְרֵי שֶׁקֶר וְכָזָב הֵן; וְהֵן שֶׁהִטְעוּ בָּהֶן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הַקַּדְמוֹנִים לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּנְהוּ [ינהרו] אַחֲרֵיהֶן. וְאֵין רָאוּי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֲכָמִים מְחֻכָּמִים, לְהִמָּשֵׁךְ בַּהֲבָלִים הָאֵלּוּ, וְלֹא לְהַעֲלוֹת עַל הַלֵּב שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תְּעָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב, וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל", וְנֶאֱמַר: "כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם - אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ; וְאַתָּה - לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". כָּל הַמַּאֲמִין בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ שֶׁהֵן אֱמֶת וְדִבְרֵי חָכְמָה, אֲבָל הַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתָן - אֵינוֹ אֶלָּא מִן הַסְּכָלִים וּמְחֻסְּרֵי הַדַּעַת, וּבִכְלַל הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים שֶׁאֵין דַּעְתָּן שְׁלֵמָה. אֲבָל בַּעֲלֵי הַחָכְמָה וּתְמִימֵי הַדַּעַת, יֵדְעוּ בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת - שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁאָסְרָה תּוֹרָה, אֵינָם דִּבְרֵי חָכְמָה, אֶלָּא תֹּהוּ וְהֶבֶל שֶׁנִּמְשְׁכוּ בָּהֶן חַסְרֵי הַדַּעַת, וְנָטְשׁוּ כָּל דַּרְכֵי הָאֱמֶת בִּגְלָלָן. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרָה תּוֹרָה, כְּשֶׁהִזְהִירָה עַל כָּל אֵלּוּ הַהֲבָלִים: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ".

פֶּרֶק יב

א. אֵין מְגַלְּחִין פַּאֲתֵי [פאות] הָרֹאשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכָמְרֵיהֶן - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם". וְחַיָּב עַל כָּל פֵּאָה וּפֵאָה; לְפִיכָךְ, הַמְגַלֵּחַ שְׁנֵי צִדָּעָיו [רקותיו], אֲפִלּוּ בְּבַת אַחַת וְהַתְּרָאָה אַחַת - לוֹקֶה שְׁתַּיִם. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ הַפֵּאוֹת בְּלֶבֶד וּמַנִּיחַ שְׂעַר כָּל הָרֹאשׁ, וְאֶחָד הַמְגַלֵּחַ כָּל הָרֹאשׁ כְּאֶחָד - הוֹאִיל וְגִלַּח הַפֵּאוֹת, לוֹקֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בָּאִישׁ הַמְגַלֵּחַ; אֲבָל הָאִישׁ הַמִּתְגַּלֵּחַ, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אִם כֵּן סִיַּע לַמְגַלֵּחַ. וְהַמְגַלֵּחַ אֶת הַקָּטָן, לוֹקֶה.

ב. הָאִשָּׁה שֶׁגִּלְּחָה פְּאַת רֹאשׁ הָאִישׁ, אוֹ שֶׁנִּתְגַּלְּחָה - פְּטוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם, וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ"; כֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּבַל תַּשְׁחִית, יֶשְׁנוֹ בְּבַל תַּקִּיף; וְאִשָּׁה אֵינָהּ בְּבַל תַּשְׁחִית, לְפִי שֶׁאֵין לָהּ זָקָן. לְפִיכָךְ, הָעֲבָדִים - הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם זָקָן, אֲסוּרִין בְּהַקָּפָה.

ג. כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה - אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים, חַיָּבִים; חוּץ מִבַּל תַּשְׁחִית וּבַל תַּקִּיף, וּבַל יִטַּמָּא כֹּהֵן לַמֵּתִים. וְכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִיא מִזְּמַן לִזְמַן, וְאֵינָהּ תְּדִירָה - נָשִׁים פְּטוּרוֹת; חוּץ מִקִּדּוּשׁ הַיּוֹם [יום השבת], וַאֲכִילַת מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח, וַאֲכִילַת הַפֶּסַח וּשְׁחִיטָתוֹ, וְהַקְהֵל [בסוכות מקץ שנת השמיטה], וְשִׂמְחָה [ברגל] - שֶׁהַנָּשִׁים חַיָּבוֹת.

ד. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, הֲרֵי הֵן סָפֵק [ספקי זכר ספקי נקיבה] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֻמְרֵי הָאִישׁ וְחֻמְרֵי הָאִשָּׁה בְּכָל מָקוֹם, וְחַיָּבִין בַּכֹּל; וְאִם עָבְרוּ, אֵינָם לוֹקִין.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה מֻתֶּרֶת לְגַלֵּחַ פְּאַת רֹאשָׁהּ, הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְגַלֵּחַ פְּאַת רֹאשׁ הַזָּכָר; וַאֲפִלּוּ פְּאַת קָטָן, אָסוּר לָהּ לְגַלֵּחַ לוֹ.

ו. וּפֵאָה זוֹ שֶׁמַּנִּיחִים בַּצֶּדֶע, לֹא נָתְנוּ בָּהּ חֲכָמִים שִׁעוּר; וְשֶׁמַּעְנוּ מִזְּקֵנֵינוּ, שֶׁאֵין מַנִּיחַ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים שְׂעָרוֹת. וּמֻתָּר לִלְקֹט [לגזוז] הַפֵּאוֹת בְּמִסְפָּרַיִם; לֹא נֶאֱסַר, אֶלָּא הִשְׁחָתָה בְּתַעַר.

ז. דֶּרֶךְ כְּמָרֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיָה לְהַשְׁחִית זְקָנָם, לְפִיכָךְ אָסְרָה תּוֹרָה לְהַשְׁחִית הַזָּקָן. וְחָמֵשׁ פֵּאוֹת יֵשׁ בּוֹ - לְחִי הָעֶלְיוֹן וּלְחִי הַתַּחְתּוֹן מִיָּמִין, וּלְחִי הָעֶלְיוֹן וּלְחִי הַתַּחְתּוֹן מִשְּׂמֹאל, וְשִׂבֹּלֶת הַזָּקָן [שער הסנטר]. וְלוֹקֶה עַל כָּל פֵּאָה וּפֵאָה; וְאִם נָטְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת, לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּגַלְּחֶנּוּ בְּתַעַר - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ", גִּלּוּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה; לְפִיכָךְ, אִם גִּלַּח זְקָנוֹ בְּמִסְפָּרַיִם, פָּטוּר. וְאֵין הַמִּתְגַּלֵּחַ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּסִיַּעַ. וְאִשָּׁה - מֻתֶּרֶת לְהַשְׁחִית זְקָנָהּ, אִם יֵשׁ לָהּ שְׂעַר זָקָן; וְאִם הִשְׁחִיתָה זְקַן הָאִישׁ, פְּטוּרָה.

ח. הַשָּׁפָם - מֻתָּר לְגַלְּחוֹ בְּתַעַר, וְהוּא הַשֵּׂעָר שֶׁעַל גַּבֵּי הַשָּׂפָה הָעֶלְיוֹנָה; וְכֵן הַשֵּׂעָר הַמְדֻלְדָּל מִן הַשָּׂפָה הַתַּחְתּוֹנָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר [לגלח השפם], לֹא נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁחִיתוֹ, אֶלָּא לְגַלֵּחַ קְצָתוֹ, עַד שֶׁלֹּא יְעַכֵּב אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

ט. הַעֲבָרַת הַשֵּׂעָר מִשְּׂאָר הַגּוּף, כְּגוֹן בֵּית הַשֶּׁחִי וּבֵית הָעֶרְוָה - אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְהַמַּעֲבִירוֹ, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַעֲבִירִין אוֹתוֹ אֶלָּא נָשִׁים - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַן עַצְמוֹ תִּקּוּן נָשִׁים; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁמַּעֲבִירִין הַשֵּׂעָר הָאֲנָשִׁים - אִם הֶעֱבִיר, אֵין מַכִּין אוֹתוֹ. וּמֻתָּר לְהַעֲבִיר שְׂעַר שְׂאָר אֵבָרִים בְּמִסְפָּרַיִם, בְּכָל מָקוֹם.

י. לֹא תַּעֲדֶה [תתקשט] אִשָּׁה עֲדִי [קישוטי] הָאִישׁ, כְּגוֹן

שֶׁתָּשִׂים בְּרֹאשָׁהּ מִצְנֶפֶת אוֹ כּוֹבַע, אוֹ תִּלְבַּשׁ שִׁרְיוֹן [מגן מלחמה] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁתְּגַלֵּחַ רֹאשָׁהּ כְּאִישׁ; וְלֹא יַעְדֶּה אִישׁ עֲדֵי אִשָּׁה, כְּגוֹן שֶׁיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין וַחֲלִי [תכשיט] זָהָב, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין אוֹתָן הַכֵּלִים וְאֵין מְשִׁימִין אוֹתוֹ הַחֲלִי, אֶלָּא הַנָּשִׁים; הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. אִישׁ שֶׁעָדָה עֲדֵי אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁעָדָת עֲדֵי אִישׁ - לוֹקִין. הַמְלַקֵּט שְׂעָרוֹת לְבָנוֹת מִתּוֹךְ הַשְּׁחֹרוֹת, מֵרֹאשׁוֹ אוֹ מִזְּקָנוֹ - מְשֻׁיְּלַקֵּט שַׂעֲרָה אַחַת, לוֹקֶה; מִפְּנֵי שֶׁעָדָה עֲדֵי אִשָּׁה. וְכֵן אִם צָבַע שְׂעָרוֹ שָׁחֹר - מְשֻׁיְּצַבַּע שַׂעֲרָה לְבָנָה אַחַת, לוֹקֶה. טֶמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - אֵינוֹ עוֹטֵף [מתלבש] כְּאִשָּׁה, וְלֹא מְגַלֶּה רֹאשׁוֹ כְּאִישׁ; וְאִם עָשָׂה כֵּן, אֵינוֹ לוֹקֶה.

יא. "כְּתֹבֶת קַעֲקַע" הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה - הוּא שֶׁיִּשְׂרֹט עַל בְּשָׂרוֹ, וִימַלֵּא מְקוֹם הַשְּׂרִיטָה כֹּחַל [צבע שנותנות הנשים בעיניהן] אוֹ דְּיוֹ אוֹ שְׂאָר צִבְעוֹנִין [צבעים] הָרוֹשְׁמִין [שרישומם ניכר]; וְזֶה הוּא מִנְהַג הַגּוֹיִם הָרוֹשְׁמִין עַצְמָן לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶן, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא עֶבֶד מָכוּר לָהּ וּמַרְשָׁם לַעֲבוֹדָתָהּ. וּמֵעֵת שֶׁיִּרְשֹׁם בְּאֶחָד מִדְּבָרִים הָרוֹשְׁמִין אַחַר שֶׁיִּשְׂרֹט, בְּאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַגּוּף, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה - לוֹקֶה. כָּתַב [שרט] וְלֹא רָשַׁם בְּצֶבַע, אוֹ שֶׁרָשַׁם בְּצֶבַע וְלֹא כָּתַב בִּשְׂרִיטָה - פָּטוּר, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וִיקַעְקֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכוֹתֵב. אֲבָל זֶה שֶׁכָּתְבוּ בִּבְשָׂרוֹ וְקִעְקְעוּ בּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אִם כֵּן סִיַּע, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה כְּלוּם, אֵינוֹ לוֹקֶה.

יב. הַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ, לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם"; אֶחָד יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד כֹּהֵן. שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים, אוֹ חָמֵשׁ שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד - לוֹקֶה חָמֵשׁ; וְהוּא, שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יג. גְּדִידָה וּשְׂרִיטָה, אַחַת הִיא. וּכְשֵׁם שֶׁהָיוּ הַגּוֹיִם שׁוֹרְטִים בִּבְשָׂרָם עַל מְתֵיהֶם מִפְּנֵי הַצַּעַר - כָּךְ הָיוּ חוֹבְלִין בְּעַצְמָם לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים". גַּם זֶה אָסְרָה תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ": אֶלָּא שֶׁעַל הַמֵּת - בֵּין שָׂרַט בְּיָדוֹ בֵּין שָׂרַט בִּכְלִי, לוֹקֶה. וְלַעֲבוֹדָה זָרָה - בִּכְלִי, חַיָּב מַלְקוּת; בְּיָדוֹ, פָּטוּר.

יד. וּבִכְלַל אַזְהָרָה זוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין בְּעִיר אַחַת, זֶה נוֹהֵג בִּמְנְהָג, וְזֶה נוֹהֵג בִּמְנְהָג אַחֵר - שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְמַחְלֹקֶת גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ", לֹא תַּעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת.

טו. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה עַל הַמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת". אֶחָד יִשְׂרָאֵל וְאֶחָד כֹּהֵן שֶׁקָּרַח עַל הַמֵּת, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת. הַקּוֹרֵחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ קָרְחוֹת עַל מֵת אֶחָד, לוֹקֶה כְּמִנְיַן הַקָּרְחוֹת - וְהוּא שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה. אֶחָד הַקּוֹרֵחַ בְּיָדוֹ, אוֹ בְּסֶם. הִטְבִּיל חָמֵשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו בְּסֶם, וְהִנִּיחָן בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת בְּרֹאשׁוֹ בְּבַת אַחַת - הוֹאִיל וְקָרַח חָמֵשׁ קָרְחוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא הַתְּרָאָה אַחַת, לוֹקֶה חָמֵשׁ; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן בָּאִין כְּאַחַת. וְחַיָּב עַל כָּל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם". וְכַמָּה שִׁעוּר הַקָּרְחָה? כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מֵרֹאשׁוֹ כִּגְרִיס פָּנוּי [חצי פול] בְּלֹא שֵׂעָר [שטח של 36 שערות].

טז. הַקּוֹרֵחַ רֹאשׁוֹ, אוֹ הַשּׁוֹרֵט בִּבְשָׂרוֹ, עַל בֵּיתוֹ שֶׁנָּפַל, וְעַל סְפִינָתוֹ שֶׁטָּבְעָה בַּיָּם - פָּטוּר; וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא עַל הַמֵּת בִּלְבַד, אוֹ הַשּׁוֹרֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה. הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה בִּבְשַׂר חֲבֵרוֹ, וְהַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע בִּבְשָׂרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהָיָה חֲבֵרוֹ מְסַיֵּעַ - בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶן מְזִידִין, שְׁנֵיהֶן לוֹקִין; אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - הַמֵּזִיד מִשְּׁנֵיהֶן לוֹקֶה, וְהַשּׁוֹגֵג פָּטוּר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום רביעי ט' טבת ה'תשע"ה

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה', וְיִתְוַדֶּה. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ וְעִקָּרִים הַנִּגְרָרִים עִמָּהּ בְּגִלְלָהּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עֲשֵׂה בֵּין לֹא תַעֲשֶׂה - אִם עָבַר אָדָם עַל אַחַת מֵהֶן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה - כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וְיָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ . . וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ", זֶה וִדּוּי דְּבָרִים. וּוִדּוּי זֶה - מִצְוַת עֲשֵׂה. כֵּיצַד מִתְוַדֶּה? אוֹמַר: 'אָנָּא ה', חָטָאתִי עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי לְפָנֶיךָ, וְעָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵי נִחַמְתִּי וּבֹשְׁתִּי בְּמַעֲשַׂי, וּלְעוֹלָם אֵינִי חוֹזֵר לְדָבָר זֶה'. זֶה הוּא עִקָּרוֹ שֶׁל וִדּוּי; וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַדּוֹת וּלְהַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְכָל בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת - בְּעֵת שֶׁמְּבִיאִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן עַל שִׁגְגָתָן אוֹ עַל זְדוֹנָן, אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּקָרְבָּנָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְיִתְוַדּוּ וִדּוּי דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ". וְכֵן כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, וּמְחַיְּבֵי מַלְקוּת - אֵין מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִּלְקִיָּתָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְיִתְוַדּוּ. וְכֵן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ הַמַּזִּיק מָמוֹנוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁשִׁّלֵּם לוֹ מַה שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ, עַד שֶׁיִּתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִלַּעֲשׂוֹת כָּזֶה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם".

ב. שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ [לעזאזל ביום הכיפורים] - לְפִי שֶׁהוּא כַּפָּרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְוַדֶּה עָלָיו עַל לְשׁוֹן כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, בֵּין שֶׁעָבַר בְּזָדוֹן בֵּין שֶׁעָבַר בִּשְׁגָגָה, בֵּין שֶׁהוֹדַע לוֹ בֵּין שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ - הַכֹּל מִתְכַּפֵּר בְּשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה

מתוך מהדורת חזק

תְּשׁוּבָה, אֵין הַשָּׂעִיר מְכַפֵּר לוֹ אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמַה הֵן הַקַּלּוֹת, וּמַה הֵן הַחֲמוּרוֹת? הַחֲמוּרוֹת, הֵן הָעֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת; וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וְשֶׁקֶר - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת, חֲרֵי הִיא מִן הַחֲמוּרוֹת. וּשְׁאָר מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִצְוֹות עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת - הֵן הַקַּלּוֹת.

ג. בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְאֵין לָנוּ מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה - אֵין שָׁם אֶלָּא תְּשׁוּבָה. הַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת; אֲפִלּוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה - אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שֵׁם רִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ". וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים [עצם הוויתו של היום הקדוש] מְכַפֵּר לַשָּׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם".

ד. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת עַל הַכֹּל, וְעַצְמוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר - יֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁהֵן מִתְכַּפְּרִין בִּשְׁעָתָן [־מיד], וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין מִתְכַּפְּרִין אֶלָּא לְאַחַר זְמַן. כֵּיצַד? עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ מִיָּד, וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפָּא מְשׁוּבֹתֵיכֶם". עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת וְלֹא מִיתַת בֵּית דִּין, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה תּוֹלָה [את הכפרה, והיא לא גמורה] וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם". עָבַר עַל כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, וְיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו גּוֹמְרִין לוֹ הַכַּפָּרָה, וּלְעוֹלָם אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה, עַד שֶׁיְּבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִין; וּבְאֵלּוּ נֶאֱמַר: "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם, וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בְּעֵת שֶׁעָבַר. אֲבָל הַמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם - אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים וְהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ וּבָאוּ עָלָיו יִסּוּרִין, אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד שֶׁיָּמוּת, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין שְׁלָשְׁתָּן תּוֹלִין, וּמִיתָה מְכַפֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה בְּאָזְנָי, ה' צְבָאוֹת, אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם, עַד תְּמֻתוּן".

פֶּרֶק ב

א. אֵיזוֹ הִיא תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה? זֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר שֶׁעָבַר בּוֹ, וְאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָשָׂה מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה, לֹא מִיִּרְאָה וְלֹא מִכִּשְׁלוֹן כֹּחַ. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁבָּא עַל אִשָּׁה בַּעֲבֵרָה, וּלְאַחַר זְמַן נִתְיַחֵד עִמָּהּ, וְהוּא עוֹמֵד בְּאַהֲבָתוֹ בָּהּ וּבְכֹחַ גּוּפוֹ, וּבַמְּדִינָה שֶׁעָבַר בָּהּ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָבַר - זֶה הוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר: "וּזְכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרוֹתֶיךָ". וְאִם לֹא שָׁב אֶלָּא בִּימֵי זִקְנוּתוֹ, וּבְעֵת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהָיָה עוֹשֶׂה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה, מוֹעֶלֶת הִיא לוֹ, וּבַעַל תְּשׁוּבָה הוּא. אֲפִלּוּ עָבַר כָּל יָמָיו, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּיוֹם מִיתָתוֹ וּמֵת בִּתְשׁוּבָתוֹ - כָּל עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ", שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה - מִכְּלָל, שֶׁאִם זָכַר בּוֹרְאוֹ וְשָׁב קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, נִסְלַח לוֹ.

ב. וּמַה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ, וְיִסִּירֶנּוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂהוּ עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ, וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו", וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שֶׁעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי, וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ"; וְיָעִיד עָלָיו [יעשה עד על עצמו] יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת [את הקב"ה] שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחֵטְא לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נֹאמַר עוֹד 'אֱלֹהֵינוּ' לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם". וְצָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׂפָתָיו, וְלוֹמַר עִנְיָנוֹת אֵלּוּ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ.

ג. כָּל הַמִּתְוַדֶּה בִּדְבָרִים, וְלֹא גָּמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב - חֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה מוֹעֶלֶת עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב, יֻרְחָם". וְצָרִיךְ לִפְרֹט אֶת הַחֵטְא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנָּא, חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה, וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב".

ד. מִדַּרְכֵּי הַתְּשׁוּבָה, לִהְיוֹת הַשָּׁב צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי ה', בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים, וְעוֹשֶׂה צְדָקָה כְּפִי כֹּחוֹ, וּמִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר שֶׁחָטָא בּוֹ, וּמְשַׁנֶּה שְׁמוֹ - כְּלוֹמַר: 'שֶׁאֲנִי אַחֵר, וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה אוֹתָן הַמַּעֲשִׂים' - וּמְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו כֻּלָּן לְטוֹבָה וּלְדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְגוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ - שֶׁגָּלוּת מְכַפֶּרֶת עָוֹן, מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ לְהִכָּנַע וְלִהְיוֹת עָנָו וּשְׁפַל רוּחַ.

ה. וְשֶׁבַח גָּדוֹל לַשָּׁב, שֶׁיִּתְוַדֶּה בָּרַבִּים וְיוֹדִיעַ פְּשָׁעָיו לָהֶם, וּמִגְּלָה עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ לַאֲחֵרִים, וְאוֹמֵר לָהֶם: 'אָמְנָם חָטָאתִי לִפְלוֹנִי וְעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וְכָךְ, וַהֲרֵינִי הַיּוֹם שָׁב וְנִחַם'. וְכָל הַמִּתְגָּאֶה וְאֵינוֹ מוֹדִיעַ, אֶלָּא מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו - אֵין תְּשׁוּבָתוֹ גְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. אֲבָל שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְסֵם חֶטְאוֹ, וְעַזּוּת פָּנִים הִיא לוֹ אִם גִּלָּם; אֶלָּא שָׁב לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, וּפוֹרֵט חֲטָאָיו לְפָנָיו, וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶן בִּפְנֵי רַבִּים סְתָם [ללא פירוט]. וְטוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה עֲוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה".

ו. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְהַצְּעָקָה יָפָה לְעוֹלָם, בַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה בְּיוֹתֵר, וּמִיָּד הִיא מִתְקַבֶּלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ, קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד; אֲבָל בְּצִבּוּר - כָּל זְמַן שֶׁעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְצוֹעֲקִין בְּלֵב שָׁלֵם הֵן נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה' אֱלֹהֵינוּ, בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו".

ז. יוֹם הַכִּפּוּרִים - הוּא זְמַן תְּשׁוּבָה לַכֹּל, לְיָחִיד וּלְרַבִּים, וְהוּא קֵץ [גמר] מְחִילָה וּסְלִיחָה לְיִשְׂרָאֵל; לְפִיכָךְ, חַיָּבִין הַכֹּל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמִצְוַת וִדּוּי יוֹם הַכִּפּוּרִים - שֶׁיִּתְחִיל מֵעֶרֶב הַיּוֹם קֹדֶם שֶׁיֵּאָכֵל, שֶׁמָּא יֵחָנֵק בַּסְּעוּדָה קֹדֶם שֶׁיִּתְוַדֶּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִתְוַדָּה קֹדֶם שֶׁיֵּאָכֵל, חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים עַרְבִית; וְחוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּשַׁחֲרִית, וּבְמוּסָף, וּבְמִנְחָה, וּבִנְעִילָה. וְהֵיכָן מִתְוַדֶּה? יָחִיד, אַחַר תְּפִלָּתוֹ; וּשְׁלִיחַ צִבּוּר, בְּאֶמְצַע תְּפִלָּתוֹ בִּבְרָכָה רְבִיעִית.

ח. הַוִּדּוּי שֶׁנָּהֲגוּ בוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל - 'אָבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ. . '; וְהוּא עִקַּר הַוִּדּוּי. עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם

הַכִּפּוּרִים זֶה - חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע, וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד".

ט. אֵין הַתְּשׁוּבָה וְלֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין, אֶלָּא עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן מִי שֶׁאָכַל דָּבָר אָסוּר אוֹ בָּעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ גּוֹזְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, וִירַצֵּהוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיר לוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, צָרִיךְ לְרַצּוֹתוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּמְחֹל לוֹ; וַאֲפִלּוּ לֹא הִקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים, צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ וְלִפְגֹּעַ [להפציר] בּוֹ עַד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ. לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לִמְחֹל לוֹ - מֵבִיא לוֹ שׁוּרָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם מֵרֵעָיו, וּפוֹגְעִין בּוֹ וּמְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ. לֹא נִתְרַצָּה לָהֶן, מֵבִיא לוֹ שְׁנָיָה וּשְׁלִישִׁית. לֹא רָצָה, מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ; וְזֶה שֶׁלֹּא מָחַל, הוּא הַחוֹטֵא. וְאִם הָיָה רַבּוֹ - הוֹלֵךְ וּבָא אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים, עַד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ.

י. לְפִי שֶׁאָסוּר לָאָדָם לִהְיוֹת אַכְזָרִי וְלֹא יִתְפַּיֵּס, אֶלָּא יִהְיֶה נוֹחַ לִרְצוֹת וְקָשֶׁה לִכְעֹס, וּבְשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹטֵא לִמְחֹל, מוֹחֵל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה; וַאֲפִלּוּ הִצַּר לוֹ וְחָטָא לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר. וְזֶה הוּא דַּרְכָּם שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל, וְלִבָּם הַנָּכוֹן. אֲבָל הַגּוֹיִם עַרְלֵי לֵב אֵינָן כֵּן, אֶלָּא "וְעֶבְרָתוֹ [כעסו] שָׁמְרָה נֶצַח"; וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים, לְפִי שֶׁלֹּא מָחֲלוּ וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ: "וְהַגִּבְעֹנִים - לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה".

יא. הַחוֹטֵא לַחֲבֵרוֹ, וּמֵת חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה - מֵבִיא עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ, וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם: 'חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלִפְלוֹנִי זֶה שֶׁעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וְכָךְ'. וְאִם הָיָה חַיָּב לוֹ מָמוֹן, יַחְזִירוֹ לְיוֹרְשָׁיו; לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ יוֹרֵשׁ - יַנִּיחֶנּוּ בְּבֵית דִּין, וְיִתְוַדֶּה.

פֶּרֶק ג

א. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי הָאָדָם, יֵשׁ לוֹ זְכִיּוֹת וַעֲוֹנוֹת: מִי שֶׁזְّכִיּוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל עֲוֹנוֹתָיו, צַדִּיק; וּמִי שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל זְכִיּוֹתָיו, רָשָׁע; מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, בֵּינוֹנִי. וְכֵן הַמְּדִינָה - אִם הָיוּ זְכִיּוֹת כָּל יוֹשְׁבֶיהָ מְרֻבּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, הֲרֵי זוֹ צַדֶּקֶת; וְאִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין, הֲרֵי זוֹ רְשָׁעָה. וְכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

ב. אָדָם שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין עַל זְכִיּוֹתָיו - מִיָּד הוּא מֵת בְּרִשְׁעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל רֹב עֲוֹנְךָ". וְכֵן מְדִינָה שֶׁעֲוֹנוֹתֶיהָ מְרֻבִּין - מִיָּד הִיא אוֹבֶדֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה". וְכֵן כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין - מִיָּד הֵן נִשְׁחָתִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרֶא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם". וְשִׁקּוּל זֶה אֵינוֹ לְפִי מִנְיַן הַזְּכִיּוֹת וְהָעֲוֹנוֹת, אֶלָּא לְפִי גָּדְלָן: יֵשׁ זְכוּת שֶׁהִיא כְּנֶגֶד כַּמָּה עֲוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב"; וְיֵשׁ עָוֹן שֶׁהוּא כְּנֶגֶד כַּמָּה זְכִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֵא אֶחָד, יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה". וְאֵין שׁוֹקְלִין אֶלָּא בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֵל דֵּעוֹת, וְהוּא הַיּוֹדֵעַ הֵיאַךְ עוֹרְכִין [שוקלים] הַזְּכִיּוֹת כְּנֶגֶד הָעֲוֹנוֹת.

ג. כָּל מִי שֶׁנִּחַם עַל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה, וְתָהָה [התחרט] עַל הַזְּכִיּוֹת, וְאָמַר בְּלִבּוֹ: 'וּמַה הוֹעַלְתִּי בַּעֲשַׂיָּתָן? אוּלַי לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָן'! - הֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת כֻּלָּן, וְאֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם זְכוּת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם רִשְׁעוֹ"; אֵין זֶה, אֶלָּא בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. כְּשֵׁם שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם וּזְכִיּוֹתָיו בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ - כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, שׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבָּאֵי הָעוֹלָם עִם זְכִיּוֹתָיו בְּיוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה: מִי שֶׁנִּמְצָא צַדִּיק, נֶחְתָּם לְחַיִּים; וּמִי שֶׁנִּמְצָא רָשָׁע, נֶחְתָּם לְמִיתָה. וְהַבֵּינוֹנִי, תּוֹלִין לוֹ עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים: אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, נֶחְתָּם לְחַיִּים; וְאִם לָאו, נֶחְתָּם לְמִיתָה.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב - רֶמֶז יֵשׁ בּוֹ, כְּלוֹמַר: עוּרוּ עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְּׁנַתְכֶם, וְהָקִיצוּ נִרְדָּמִים מִתַּרְדֵּמַתְכֶם; וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם. אֵלּוּ הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, וְשׁוֹגִים [מתמסרים] כָּל שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל - הַבִּיטוּ לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהֵיטִיבוּ דַּרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם; וַיַּעֲזֹב כָּל אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה, וּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ כָּל אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב, וְכֵן כָּל הָעוֹלָם (כֻּלּוֹ), חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב; חָטָא חֵטְא אֶחָד - הֲרֵי הִכְרִיעַ עַצְמוֹ וְהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף חוֹבָה, וְגָרַם לָהֶן הַשְׁחָתָה; עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְהִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף זְכוּת, וְגָרַם לָהֶן תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה. זֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק, יְסוֹד עוֹלָם" - זֶה שֶׁצִּדֵּק עַצְמוֹ, הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְהִצִּילוֹ. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה, נָהֲגוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהַרְבּוֹת בִּצְדָקָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹת מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, יָתֵר מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְנָהֲגוּ כֻּלָּם לָקוּם בַּלַּיְלָה בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ, וּלְהִתְפַּלֵּל בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁין [מוסר] עַד שֶׁיֵּאוֹר הַיּוֹם.

ה. בְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם עִם זְכִיּוֹתָיו, אֵין מְחַשְּׁבִין עָלָיו תְּחִלַּת עָוֹן שֶׁחָטָא בּוֹ וְלֹא שֵׁנִי, אֶלָּא מִשְּׁלִישִׁי וָאֵילָךְ. אִם נִמְצְאוּ עֲוֹנוֹתָיו מִשְּׁלִישִׁי וָאֵילָךְ מְרֻבִּין עַל זְכִיּוֹתָיו - אוֹתָן שְׁנֵי הָעֲוֹנוֹת מִצְטָרְפִין, וְדָנִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל. וְאִם נִמְצְאוּ זְכִיּוֹתָיו כְּנֶגֶד עֲוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר מֵעָוֹן שְׁלִישִׁי וָאֵילָךְ - מַעֲבִירִים [מוחלין] כָּל עֲוֹנוֹתָיו רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן ["מוותרים" על הפעמיים הראשונות]; לְפִי שֶׁהַשְּׁלִישִׁי נֶחְשָׁב רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחֲלוּ הַשְּׁנַיִם; וְכֵן הָרְבִיעִי הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחַל הַשְּׁלִישִׁי; וְכֵן עַד סוֹפָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל פְּעַמַּיִם שָׁלוֹשׁ עִם גָּבֶר". אֲבָל הַצִּבּוּר - תּוֹלִין לָהֶן עָוֹן רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ". וּכְשֶׁמְּחַשְּׁבִין לָהֶם עַל דֶּרֶךְ זוֹ, מְחַשְּׁבִין לָהֶן מִרְבִּיעִי וָאֵילָךְ. הַבֵּינוֹנִים - אִם הָיָה בִּכְלַל מֶחֱצָה עֲוֹנוֹת

שֶׁלָּהֶן שֶׁלֹּא הִנִּיחַ תְּפִלִּין מֵעוֹלָם - דָּנִין אוֹתוֹ כְּפִי חֲטָאָיו, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְכֵן כָּל הָרְשָׁעִים שֶׁעֲוֹנוֹתֵיהֶן מְרֻבִּין - דָּנִין אוֹתָן כְּפִי חַטֹּאתֵיהֶן, וְיֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אַף עַל פִּי שֶׁחָטְאוּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ"; אֶרֶץ זוֹ - מָשָׁל, כְּלוֹמַר: אֶרֶץ הַחַיִּים; וְהוּא הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, יֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

ו. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא נִכְרָתִין וְאוֹבְדִין, וְנִדּוֹנִין עַל גֹּדֶל רִשְׁעָם וְחַטָּאתָם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הַמִּינִים, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִים, וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְהַכּוֹפְרִים בְּבִיאַת הַגּוֹאֵל, וְהַמְשַׁמְּדִים, וּמַחְטִיאֵי הָרַבִּים, וְהַפּוֹרְשִׁים מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה בְּפַרְהֶסְיָא כִּיהוֹיָקִים [מלך יהודה], וְהַמּוֹסְרִין, וּמַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְשׁוֹפְכֵי דָּמִים, וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע, וְהַמּוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ [שלא יכירו שמהול הוא].

ז. חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים 'מִינִים': הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם אֱלוֹהַּ, וְאֵין לָעוֹלָם מַנְהִיג; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם מַנְהִיג, אֲבָל הֵם שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוֹן אֶחָד, אֶלָּא שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה; וְכֵן הָאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ לְבַדּוֹ רִאשׁוֹן וְצוּר לַכֹּל; וְכֵן הָעוֹבֵד אֱלוֹהַּ זוּלָתוֹ, כְּדֵי לִהְיוֹת מֵלִיץ [יושר] בֵּינוֹ וּבֵין רִבּוֹן הָעוֹלָמִים. כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ, הוּא מִין.

ח. שְׁלֹשָׁה הֵן הַנִּקְרָאִין 'אֶפִּיקוֹרוֹסִים': הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם נְבוּאָה כְּלָל, וְאֵין שָׁם מַדָּע [חכמה] שֶׁמַּגִּיעַ מֵהַבּוֹרֵא לְלֵב בְּנֵי הָאָדָם; וְהַמַּכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ; וְהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם. כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ - הֵן אֶפִּיקוֹרוֹס. שְׁלֹשָׁה הֵן הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה' - אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד, אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת, אִם אָמַר: 'מֹשֶׁה אָמְרוֹ מִפִּי עַצְמוֹ', הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה; וְכֵן הַכּוֹפֵר בְּפֵרוּשָׁהּ, וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְהִכְחִישׁ מַגִּידֶיהָ [חכמיה], כְּגוֹן צָדוֹק וּבַיְתוֹס; וְהָאוֹמֵר שֶׁהַבּוֹרֵא הֶחְלִיף מִצְוָה זוֹ בְּמִצְוָה אַחֶרֶת, וּכְבָר בָּטְלָה תּוֹרָה זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא הָיְתָה מֵעִם ה', כְּגוֹן הַנּוֹצְרִים וְהַהַגְרִים. כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ - כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה.

ט. שְׁנַיִם הֵם הַמְשַׁמְּדִים: הַמְשַׁמֵּד לַעֲבֵרָה אַחַת, וְהַמְשַׁמֵּד לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. הַמְשַׁמֵּד לַעֲבֵרָה אַחַת - זֶה שֶׁהֶחֱזִיק עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבֵרָה בְּזָדוֹן, וְנִתְפְּרְסֵם בָּהּ וְהֻרְגַּל, אֲפִלּוּ הָיְתָה מִן הַקַּלּוֹת, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱזִיק תָּמִיד לִלְבֹּשׁ שַׁעַטְנֵז אוֹ לְהַקִּיף פֵּאָה, וְנִמְצָא כְּאִלּוּ בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ מִן הָעוֹלָם אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְשַׁמֵּד לְאוֹתוֹ דָּבָר; וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה לְהַכְעִיס [הקב"ה, ולא למלאות תאוותו בלבד]. וְהַמְשַׁמֵּד לְכָל הַתּוֹרָה, כְּגוֹן הַחוֹזֵר לְדָתֵי הַגּוֹיִם בְּשָׁעָה שֶׁגּוֹזְרִין שְׁמָד וְיִדְבַּק בָּהֶן, וְיֹאמַר: 'מַה בֶּצַע לוֹ לְהִדַּבֵּק בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן שְׁפָלִים וְנִרְדָּפִים, טוֹב לוֹ שֶׁיִּדְבַּק בְּאֵלּוּ שֶׁיָּדָן תַּקִּיפָה' - הֲרֵי זֶה מְשַׁמֵּד לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

י. מַחְטִיאֵי הָרַבִּים כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶחְטִיא בְּדָבָר גָּדוֹל, כְּיָרְבְעָם וְצָדוֹק וּבַיְתוֹס; וְאֶחָד שֶׁהֶחְטִיא בְּדָבָר קַל, אֲפִלּוּ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה; וְאֶחָד הָאוֹנֵס אֲחֵרִים עַד שֶׁיֶּחֱטְאוּ - כִּמְנַשֶּׁה, שֶׁהָיָה הוֹרֵג יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיַּעַבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה; אוֹ שֶׁהִטְעָה אֲחֵרִים וְהִדִּיחָם - כְּיֹאשִׁיָּהוּ.

יא. הַפּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי צִבּוּר - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַר עֲבֵרוֹת, אֶלָּא נִבְדָּל מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוֹת בְּכֻלָּן, וְלֹא נִכְנָס בְּצָרְתָן וְלֹא מִתְעַנֶּה בְּתַעֲנִיתָן, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מֵהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה כִּיהוֹיָקִים - בֵּין שֶׁעָשָׂה קַלּוֹת, בֵּין שֶׁעָשָׂה חֲמוּרוֹת - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה', מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵז מִצְחוֹ וְגִלָּה פָּנָיו וְלֹא בֹּשׁ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה.

יב. שְׁנַיִם הֵם הַמּוֹסְרִין: הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ בְּיַד גּוֹיִם לְהָרְגוֹ אוֹ לְהַכּוֹתוֹ, וְהַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד גּוֹיִם אוֹ בְּיַד אַנָּס [בעל זרוע] שֶׁהוּא כְּגוֹי - שְׁנֵיהֶן, אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

יג. מַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם - זֶה הָרוֹדֶה צִבּוּר בְּחָזְקָה וְהֵן יְרֵאִין וּפוֹחֲדִין מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, וְכַוָּנָתוֹ לִכְבּוֹד עַצְמוֹ וְכָל חֲפָצָיו, לֹא לִכְבוֹד שָׁמַיִם, כְּגוֹן מַלְכֵי הַגּוֹיִם.

יד. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֲנָשִׁים אֵלּוּ שֶׁמָּנִינוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יִשְׂרָאֵל, אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת קַלּוֹת מֵאֵלּוּ, וְאַף עַל פִּי כֵן אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהֲרָגִיל בָּהֶן אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מֵהֶן וּלְהִזָּהֵר מֵהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: הַמְכַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, וְהַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ בְּכִנּוּי, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, וְהַמְבַזֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא? בְּשֶׁמֵּת בְּלֹא תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם שָׁב מֵרִשְׁעוֹ, וּמֵת וְהוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה מִבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה. אֲפִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר כָּל יָמָיו, וּבָאַחֲרוֹנָה שָׁב - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב, אָמַר ה' - וּרְפָאתִיו". כָּל הָרְשָׁעִים וְהַפּוֹשְׁעִים וְהַמְשַׁמְּדִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה, בֵּין בְּגָלוּי בֵּין שֶׁחָזְרוּ בְּמַטְמוֹנִיּוֹת [בסתר] - מְקַבְּלִין אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים"; אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן שׁוֹבֵב הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּסֵּתֶר בִּלְבַד חוֹזֵר וְלֹא בְּגָלוּי - מְקַבְּלִין אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה.

יום חמישי י' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ד

א. עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה. אַרְבָּעָה מֵהֶן - עָוֹן גָּדוֹל, וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַסְפִּיק [מסייע] בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, לְפִי גֹּדֶל חֶטְאוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: (א) הַמַּחְטִיא אֶת הָרַבִּים; וּבִכְלַל עָוֹן זֶה, הַמְעַכֵּב אֶת הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה. (ב) וְהַמַּטֶּה חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה לְדֶרֶךְ רָעָה, כְּגוֹן מֵסִית [יחיד לעבודה זרה]

וּמַדִּיחַ [רבים]. (ג) הָרוֹאֶה בְּנוֹ בְּתַרְבּוּת רָעָה, וְאֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ - הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, אִלּוּ מִחָה בּוֹ הָיָה פּוֹרֵשׁ, וְנִמְצָא כְּמַחְטִיא אוֹתוֹ; וּבְכְלַל עָוֹן זֶה - כָּל שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לְמַחוֹת בַּאֲחֵרִים בֵּין רַבִּים בֵּין יְחִידִים וְלֹא מִחָה בָּהֶן, אֶלָּא יַנִּיחַ אוֹתָן בְּכִשְׁלוֹנָן. (ד) וְהָאוֹמֵר: 'אֶחְטָא וְאָשוּב'; וּבְכְלַל זֶה, הָאוֹמֵר: 'אֶחְטָא, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר'.

ב. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַנּוֹעָלִין דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶן; וְאִלּוּ הֵן: (א) הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר - לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה וְלֹא יִהְיֶה עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ זוֹכֶה עִמָּהֶן בַּזְּכֻיּוֹת שֶׁעוֹשִׂין. (ב) וְהַחוֹלֵק עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים - לְפִי שֶׁמַּחֲלֹקְתּוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְרֹשׁ מֵהֶן, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. (ג) וְהַמַּלְעִיג עַל הַמִּצְוֹות - שֶׁכֵּינָן שֶׁנִּתְבַּזּוּ בְּעֵינָיו, אֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וְלֹא עוֹשֶׂן; וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה, בַּמֶּה יִזְכֶּה? (ד) וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו - שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לָהֶן לְדָחְפוֹ וּלְטָרְדוֹ כְּיֵשׁוּעַ וּכְגֵחֲזִי, וּבִזְמַן שֶׁנִּטְרָד לֹא יִמְצָא מְלַמֵּד וּמוֹרֶה לוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. (ה) וְהַשּׂוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת - שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ לוֹ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהַתּוֹכֵחָה גּוֹרֶמֶת לִתְשׁוּבָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹדִיעִין לוֹ לָאָדָם חֲטָאָיו וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "זְכֹר, אַל תִּשְׁכַּח", "מַמְרִים הֱיִיתֶם", "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב", "עַם נָבָל, וְלֹא חָכָם". וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר: "הוֹי גּוֹי חוֹטֵא", "יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ", "מִדַּעְתִּי, כִּי קָשֶׁה אָתָּה, וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ, וּמִצְחְךָ נְחוּשָׁה"; וְכֵן צִוָּהוּ הָאֵל לְהוֹכִיחַ לַחַטָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "קְרָא בְגָרוֹן, אַל תַּחְשֹׂךְ". וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים הוֹכִיחוּ לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְהַעֲמִיד בְּכָל קָהָל וְקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל חָכָם גָּדוֹל וְזָקֵן וִירֵא שָׁמַיִם מִנְּעוּרָיו וְאוֹהֵב לָהֶן, שֶׁיְּהֵא מוֹכִיחַ לָרַבִּים וּמַחְזִירָן בִּתְשׁוּבָה. וְזֶה שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת, אֵינוֹ בָא לַמּוֹכִיחַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו; לְפִיכָךְ יַעֲמֹד בְּחַטֹּאתָיו, שֶׁהֵם בְּעֵינָיו טוֹבִים.

ג. וּמֵהֶם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיָּשׁוּב תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה, לְפִי שֶׁהֵן עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא לוֹ, כְּדֵי שֶׁיַּחְזִיר לוֹ אוֹ יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ; וְאִלּוּ הֵן: (א) הַמְקַלֵּל אֶת הָרַבִּים - וְלֹא קִלֵּל אָדָם יָדוּעַ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ כַּפָּרָה. (ב) וְהַחוֹלֵק עִם גַּנָּב - לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גְּנֵבָה זוֹ שֶׁל מִי הִיא, אֶלָּא הַגַּנָּב גּוֹנֵב רַבִּים וּמֵבִיא לוֹ וְהוּא לוֹקֵחַ; וְעוֹד, שֶׁהוּא מְחַזֵּק יַד הַגַّנָּב, וּמַחְטִיא אוֹתוֹ. (ג) וְהַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ עַד שֶׁיַּחְזִירֶהָ לִבְעָלֶיהָ - לְאַחַר זְמַן, כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי יַחֲזִיר. (ד) וְהָאוֹכֵל {שֹׁד} (שור) עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת - אִלּוּ בְּנֵי אָדָם אֲמֻלָּלִין הֵן וְאֵינָן יְדוּעִין וּמְפֻרְסָמִין, וְגוֹלִין מֵעִיר לְעִיר, אֵין לָהֶם מַכִּיר, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שֹׁד זֶה שֶׁל מִי הוּא וַיַּחְזִירֶנּוּ לוֹ. (ה) וְהַמְקַבֵּל שֹׁחַד לְהַטּוֹת דִּין - אֵינוֹ יוֹדֵעַ עַד הֵיכָן הִגִּיעָה הַטָּיָה זוֹ וְכַמָּה הוּא כֹּחָהּ כְּדֵי שֶׁיַּחְזִיר, שֶׁהַדָּבָר יֵשׁ לוֹ רַגְלַיִם [יש לו בסיס קל]; וְעוֹד שֶׁהוּא מְחַזֵּק יַד זֶה, וּמַחְטִיא אוֹתוֹ.

ד. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אֵין חֶזְקָתוֹ לָשׁוּב מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֵן דְּבָרִים קַלִּים בְּעֵינֵי רֹב הָאָדָם, וְנִמְצָא חוֹטֵא וְהוּא יָדַמֶּה שֶׁאֵין זֶה חֵטְא; וְאֵלּוּ הֵן: (א) הָאוֹכֵל מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת לִבְעָלֶיהָ [עני המזמין אורח מחמת נימוס אך לו עצמו אין די] - שֶׁזֶּה אֲבַק גֶּזֶל, וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁלֹּא חָטָא, וְיֹאמַר: 'כְּלוּם אָכַלְתִּי אֶלָּא בִּרְשׁוּתָן'. (ב) וְהַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹטוֹ [משכונו] שֶׁל עָנִי - שֶׁהֲעֲבוֹט שֶׁל עָנִי אֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַחֲרֵשָׁה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ: 'אֵינָן חֲסֵרִים, וַהֲרֵי לֹא גָּזַלְתִּי אוֹתוֹ'. (ג) וְהַמִּסְתַּכֵּל בַּעֲרָיוֹת - מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'וְכִי בָּעַלְתִּי?! אוֹ קָרַבְתִּי'?! וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁרְאִיַּת הָעֵינַיִם עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁהִיא גּוֹרֶמֶת לְגוּפָן שֶׁל עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם". (ד) וְהַמִּתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹן חֲבֵרוֹ - אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חוֹטֵא, לְפִי שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ עוֹמֵד, וְלֹא הִגִּיעָה לוֹ בּוֹשֶׁת, וְלֹא בִּיְּשׁוֹ, אֶלָּא עָרַךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְחָכְמָתוֹ לְמוּל מַעֲשֵׂה חֲבֵרוֹ אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה מִכְּלָלָן שֶׁהוּא מְכֻבָּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי. (ה) וְהַחוֹשֵׁד כְּשֵׁרִים - אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'מֶה עָשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שָׁם אֶלָּא חֲשָׁד שֶׁמָּא עָשָׂה אוֹ לֹא עָשָׂה', וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה עָוֹן שֶׁמַּשִּׂים אָדָם כָּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבֵרוֹת.

ה. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶן תָּמִיד, וְהֵן קָשִׁין לִפְרֹשׁ מֵהֶן; לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר מֵהֶן שֶׁמָּא יִדְבַּק בָּהֶן, וְהֵן כֻּלָּן דֵּעוֹת רָעוֹת עַד מְאֹד; וְאֵלּוּ הֵן: (א) רְכִילוּת. (ב) וְלָשׁוֹן הָרַע. (ג) וּבַעַל חֵמָה. (ד) וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה. (ה) וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע - מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָמֵד מִמַּעֲשָׂיו, וְהֵם נִרְשָׁמִין בְּלִבּוֹ; הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "וְרֹעֶה כְסִילִים, יֵרוֹעַ". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לִנְהֹג בָּהֶן תָּמִיד, קַל וָחֹמֶר לְבַעַל תְּשׁוּבָה.

ו. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אֵין מוֹנְעִין אֶת הַתְּשׁוּבָה; אֶלָּא אִם עָשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֶן - הֲרֵי זֶה בַּעַל תְּשׁוּבָה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

פֶּרֶק ה

א. רְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ: אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ, לָדַעַת טוֹב וָרָע" - כְּלוֹמַר: הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם הָיָה אֶחָד בָּעוֹלָם, וְאֵין מִין שֵׁנִי דּוֹמֶה לוֹ בִּזֶּה הָעִנְיָן, שֶׁיְּהֵא הוּא מֵעַצְמוֹ בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ יוֹדֵעַ הַטּוֹב וְהָרַע וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ, וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּעַכֵּב עַל יָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרַע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, "פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ".

ב. אַל יַעֲבֹר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ דָּבָר זֶה שֶׁאוֹמְרִים טִפְּשֵׁי הָאֻמּוֹת וְרֹב גְּלְמֵי [בערי] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע. אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא כָּל אָדָם וְאָדָם רָאוּי לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ רָשָׁע כְּיָרָבְעָם, אוֹ חָכָם אוֹ סָכָל, אוֹ רַחְמָן אוֹ אַכְזָרִי, אוֹ כִּילַי [קמצן] אוֹ שׁוֹעֵ [פזרן]; וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת [מידות]. וְאֵין

מתוך מהדורת חזק

לוֹ מִי שֶׁיִּכְפֶּהוּ וְלֹא גוֹזֵר עָלָיו, וְלֹא מִי שֶׁמּוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְׁנֵי הַדְּרָכִים, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֶה לְאֵיזֶה דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה. הוּא שֶׁיִּרְמִיָּה אוֹמֵר: "מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב" - כְּלוֹמַר: אֵין הַבּוֹרֵא גוֹזֵר עַל הָאָדָם לֹא לִהְיוֹת טוֹב, וְלֹא לִהְיוֹת רַע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, נִמְצָא זֶה הַחוֹטֵא הוּא הִכְסִיד עַל עַצְמוֹ; וּלְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לִבְכּוֹת וּלְקוֹנֵן עַל מַה שֶּׁעָשָׂה לְנַפְשׁוֹ, וּגְמָלָהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל חֲטָאיו". וְחָזַר וְאָמַר: הוֹאִיל וּרְשׁוּתֵנוּ בְּיָדֵינוּ, וּמִדַּעְתֵּנוּ עָשִׂינוּ כָּל הָרָעוֹת, רָאוּי לָנוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה וְלַעֲזֹב רִשְׁעֵנוּ, שֶׁהָרִשּׁוּת עַתָּה בְּיָדֵינוּ. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וַנַּחְקֹרָה, וְנָשׁוּבָה עַד ה'".

ג. וְעִקָּר זֶה - עִקָּר גָּדוֹל הוּא, וְהוּא עַמּוּד הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה, נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם, אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע", וְכָתוּב: "רְאֵה, אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה" - כְּלוֹמַר, שֶׁהָרִשּׁוּת בְּיֶדְכֶם; וְכָל שֶׁיַּחְפֹּץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִמַּעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם - עוֹשֶׂה, בֵּין טוֹבִים בֵּין רָעִים. וּמִפְּנֵי זֶה הָעִנְיָן נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן, וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם" - כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא גוֹזֵר עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֶלָּא לִבָּם מָסוּר לָהֶם.

ד. אִלּוּ הָיָה הָאֵל גוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ אִלּוּ הָיָה שָׂם דָּבָר שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ לְדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים, אוֹ לְמַדַּע מִן הַמַּדָּעוֹת [חכמה מן החכמות], אוֹ לְדֵעָה [מידה] מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֶׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שֶׁבּוֹדִים מִלִּבָּם הַטִּפְּשִׁים הוֹבְרֵי שָׁמַיִם [החוזים בכוכבים] - הֵיאַךְ הָיָה מְצַוֶּה לָנוּ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, 'עֲשֵׂה כָּךְ, וְאַל תַּעֲשֶׂה כָּךְ', 'הִטִּיבוּ דַּרְכֵיכֶם, וְאַל תֵּלְכוּ אַחֲרֵי רִשְׁעֲכֶם', וְהוּא מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ כְּבָר נִגְזַר עָלָיו, אוֹ תּוֹלַדְתּוֹ תִּמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לְדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לָזוּז מִמֶּנּוּ? וּמַה מָּקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וּבְאֵיזֶה דִּין וְאֵיזֶה מִשְׁפָּט נִפְרָע מִן הָרָשָׁע אוֹ מְשַׁלֵּם שָׂכָר לַצַּדִּיק? הֲשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?! וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: הֵיאַךְ יִהְיֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ, וְיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְסוּרִים לוֹ, וְכִי יֵעָשֶׂה בָּעוֹלָם דָּבָר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת קוֹנוֹ וּבְלֹא חֶפְצוֹ?! וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"! דַּע, שֶׁהַכֹּל בְּחֶפְצוֹ יֵעָשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂינוּ מְסוּרִין לָנוּ. כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁחָפֵץ הַיּוֹצֵר לְהִיוֹת הָאֵשׁ וְהָרוּחַ עוֹלִין לְמַעְלָה, וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה, וְהַגַّלְגַּל סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכֵן שְׁאָר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם לִהְיוֹת כְּמִנְהָגָן שֶׁחָפֵץ בּוֹ - כָּכָה חָפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ, וְכָל מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁךְ, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּבְדַעְתּוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ הָאֵל עוֹשֶׂה כָּל שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת. לְפִיכָךְ דָּנִין אֶת הָאָדָם לְפִי מַעֲשָׂיו: אִם עָשָׂה טוֹבָה, מְטִיבִין לוֹ; וְאִם עָשָׂה רָעָה, מְרֵעִין לוֹ. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת לָכֶם"; "גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם". וּבְעִנְיָן זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה: "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ. . וְדַע, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט" - כְּלוֹמַר, דַּע שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת, וְעָתִיד אַתָּה לִתֵּן אֶת הַדִּין.

ה. שֶׁמָּא תֹּאמַר: וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ כָּל מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה! יָדַע שֶׁזֶּה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, אוֹ לֹא יָדַע? אִם יָדַע שֶׁהוּא יִהְיֶה צַדִּיק, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה צַדִּיק! וְאִם תֹּאמַר שֶׁיָּדַע שֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, הֲרֵי לֹא יָדַע הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ. דַּע, שֶׁתְּשׁוּבַת שְׁאֵלָה זוֹ "אַרֵּכָה מֵאֶרֶץ מִדָּה, וּרְחָבָה מִנִּי יָם", וְכַמָּה עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַהֲרָרִים רָמִים תְּלוּיִים בָּהּ; אֲבָל צָרִיךְ אַתָּה לִידַע וּלְהָבִין בְּדָבָר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹמֵר. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי מֵהֲלִכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדֵעָה שֶׁהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ, כִּבְנֵי אָדָם שֶׁהֵן וְדַעְתָּן שְׁנַיִם, אֶלָּא הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְדַעְתּוֹ - אֶחָד; וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בֵּרְיוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא אֲמִתַּת הַבּוֹרֵא [מהות], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם, וָחָי" - כָּךְ אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא דַּעְתּוֹ [אופן ידיעתו] שֶׁל בּוֹרֵא. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, וְלֹא דַּרְכֵיכֶם דְּרָכָי". וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, אֵין בָּנוּ כֹּחַ לִידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַבְּרוּאִים וְהַמַּעֲשִׂים. אֲבָל נֵדַע בְּלֹא סָפֵק, שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם; וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשְׁכוֹ, וְלֹא גוֹזֵר עָלָיו לֹא לַעֲשׂוֹת כָּךְ וְלֹא שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כָּךְ. וְלֹא מִפְּנֵי קַבָּלַת הַדַּת בִּלְבַד נֵדַע דָּבָר זֶה, אֶלָּא בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת מִדִּבְרֵי הַחָכְמָה. וּמִפְּנֵי זֶה נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁדָּנִין אֶת הָאָדָם עַל כָּל מַעֲשָׂיו כְּפִי מַעֲשָׂיו, אִם טוֹב וְאִם רַע. וְזֶה הָעִקָּר שֶׁכָּל דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה תְּלוּיִין בּוֹ.

פֶּרֶק ו

א. פְּסוּקִים הַרְבֵּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁהֵן נִרְאִין כְּסוֹתְרִין עִקָּר זֶה, וְנִכְשָׁלִין בָּהֶן רֹב הָאָדָם, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתָּן מֵהֶן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גוֹזֵר עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, וְשֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מָסוּר לוֹ לְהַטּוֹתוֹ לְכָל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וַהֲרֵינִי מְבָאֵר עִקָּר גָּדוֹל, שֶׁמִּמֶּנּוּ תֵּדַע פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַפְּסוּקִים. בִּזְמַן שֶׁאָדָם אֶחָד חוֹטֵא, אוֹ אַנְשֵׁי מְדִינָה חוֹטְאִין, וְעוֹשֶׂה הַחוֹטֵא חֵטְא שֶׁעָשָׂה מִדַّעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ - רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ; וְהַקָّדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ הֵיאַךְ יִפָּרַע. יֵשׁ חֵטְא שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ עַל חֶטְאוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּבָנָיו הַקְּטַנִּים; שֶׁבָּנָיו שֶׁל אָדָם הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לִכְלַל מִצְוֹת, כְּקִנְיָנוֹ הֵן - כָּתוּב: "אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָת", עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה "אִישׁ". וְיֵשׁ חֵטְא שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין עוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְיֵשׁ חֵטְא שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה; אֲבָל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה, הַתְּשׁוּבָה כִּתְרִיס [מגן] לִפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם חוֹטֵא בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, כָּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ.

מתוך מהדורת חזק

ג. וְאֶפְשָׁר שֶׁיֶּחְטָא הָאָדָם חֵטְא גָּדוֹל אוֹ חֲטָאִים הַרְבֵּה, עַד שֶׁיִּתֵּן הַדִּין לִפְנֵי דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה הַפַּרְעוֹן מִזֶּה הַחוֹטֵא עַל חֲטָאָיו אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שֶׁמּוֹנְעִין מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה וְאֵין מַנִּיחִין לוֹ רְשׁוּת לָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְיֹאבַד בַּחֲטָאִים שֶׁעָשָׂה. הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר עַל יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ: "הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה. . . וְשָׁב - וְרָפָא לוֹ". וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִיו מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים, וּבוֹזִים דְּבָרָיו, וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִיאָיו, עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא" - כְּלוֹמַר, חָטְאוּ בִּרְצוֹנָם וְהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא הַמַּרְפֵּא. לְפִיכָךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת לֵב פַּרְעֹה" - לְפִי שֶׁחָטָא מֵעַצְמוֹ תְּחִלָּה וְהֵרַע לְיִשְׂרָאֵל הַגָּרִים בְּאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", נָתַן הַדִּין לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה, עַד שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ. לְפִיכָךְ חִזֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לִבּוֹ. וְלָמָּה הָיָה שׁוֹלֵחַ לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר לוֹ: 'שַׁלַּח, וַעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה', וּכְבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אַתָּה מְשֻׁלַּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ, יָדַעְתִּי וְגוֹ'"", "וְאוּלָם, בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ"? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹנֵעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתְּשׁוּבָה לַחוֹטֵא, אֵינוֹ יָכוֹל לָשׁוּב, אֶלָּא יָמוּת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בַּתְּחִלָּה בִּרְצוֹנוֹ. וְכֵן סִיחוֹן, לְפִי עֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ נִתְחַיֵּב לְמָנְעוֹ הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת רוּחוֹ, וְאִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ". וְכֵן הַכְּנַעֲנִים, לְפִי תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן מָנַע מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה עַד שֶׁעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל, לְמַעַן הַחֲרִימָם". וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, מָנַע מֵאוֹתָן הַמַּרְבִּים לִפְשֹׁעַ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית", כְּלוֹמַר, מָנַעְתָּ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁאֵין הָאֵל גּוֹזֵר עַל פַּרְעֹה לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא עַל סִיחוֹן לַחְטֹא בְּאַרְצוֹ, וְלֹא עַל הַכְּנַעֲנִים לְהַתְעִיב, וְלֹא עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה; אֶלָּא כֻּלָּן חָטְאוּ מֵעַצְמָן, וְכֻלָּן נִתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה.

ד. וּבְעִנְיָן זֶה שׁוֹאֲלִין הַנְּבִיאִים וְהַצַּדִּיקִים בִּתְפִלּוֹתֵיהֶן מֵאֵת ה' לְעַזְרָם עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "הוֹרֵנִי, ה', דַּרְכֶּךָ" - כְּלוֹמַר: אַל יִמְנְעוּנִי חֲטָאַי דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁמִּמֶּנָּה אֵדַע דַּרְכֶּךָ וְיִחוּד שְׁמֶךָ. וְכֵן זֶה שֶׁאָמַר: "וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי", כְּלוֹמַר: תַּנִּיחַ רוּחִי לַעֲשׂוֹת חֶפְצֶיךָ, וְאַל יִגְרְמוּ לִי חֲטָאַי לְמָנְעֵנִי הַתְּשׁוּבָה, אֶלָּא תִּהְיֶה הָרְשׁוּת בְּיָדִי, עַד שֶׁאֶחְזֹר וְאָבִין וְאֵדַע דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, כָּל הַדּוֹמֶה לְפִסּוּקִים אֵלּוּ.

ה. וּמַה הוּא זֶה שֶׁאָמַר דָּוִד, "טוֹב וְיָשָׁר ה', עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ, יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט, וִילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ"? זֶה שֶׁשָּׁלַח לָהֶן נְבִיאִים מוֹדִיעִים לָהֶם דַּרְכֵי ה', וּמַחֲזִירִין אוֹתָן בִּתְשׁוּבָה. וְעוֹד, שֶׁנָּתַן בָּהֶם כֹּחַ לִלְמֹד וּלְהָבִין; שֶׁמִּדָּה זוֹ בְּכָל אָדָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ בְּדַרְכֵי הַחָכְמָה וְהַצֶּדֶק, מִתְאַוֶּה לָהֶן וְרוֹדֵף אוֹתָן. וְהוּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: 'בָּא לִטַּהֵר, מְסַיְּעִין אוֹתוֹ' - כְּלוֹמַר: יִמְצָא עַצְמוֹ נֶעֱזָר עַל הַדָּבָר. וַהֲלֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם", הֲרֵי גָּזַר עַל הַמִּצְרִים לַעֲשׂוֹת רַע; וְכָתוּב: "וְקָם הָעָם הַזֶּה, וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ", הֲרֵי גָּזַר עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֶן? לְפִי שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַזּוֹנֶה; אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִין שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה - אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד, לֹא הָיָה עוֹבֵד. וְלֹא הוֹדִיעוֹ הַבּוֹרֵא, אֶלָּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם. הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לָאוֹמֵר: 'הָעָם הַזֶּה, יִהְיֶה בָּהֶן צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים' - לֹא מִפְּנֵי זֶה יֹאמַר הָרָשָׁע: 'כְּבָר נִגְזַר עָלַיו שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיִּהְיוּ רְשָׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל'; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ" [אין מוכרח שכל אחד יהיה אביון]. וְכֵן הַמִּצְרִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַמִּצְרִים וְהַמַּרְעִים לְיִשְׂרָאֵל, אִלּוּ לֹא רָצָה לְהָרַע לָהֶן, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ - שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ, אֶלָּא הוֹדִיעוֹ שֶׁסּוֹף זַרְעוֹ לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לִידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּבָרִים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת.

יום שישי י"א טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ז

א. הוֹאִיל וּרְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְלִנְעֹר כַּפָּיו מֵחֲטָאָיו, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְהוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ב. לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֶה לָמוּת, וְשֶׁמָּא יָמוּת בִּשְׁעָתוֹ [כשעומד בחטאו] וְנִמְצָא עוֹמֵד בַּחֲטָאָיו; לְפִיכָךְ, יָשׁוּב מֵחֲטָאָיו מִיָּד, וְלֹא יֹאמַר: 'כְּשֶׁאַזְקִין אָשׁוּב' - שֶׁמָּא יָמוּת קֹדֶם שֶׁיַּזְקִין. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים".

ג. וְאַל תֹּאמַר, שֶׁאֵין הַתְּשׁוּבָה אֶלָּא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זְנוּת וְגָזֵל וּגְנֵבָה. כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לָשׁוּב מֵאֵלּוּ - כָּךְ הוּא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת [מידות] רָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְלָשׁוּב מֵהֶן: מִן הַכַּעַס, וּמִן הָאֵיבָה, וּמִן הַקִּנְאָה, וּמִן הַתַּחֲרוּת, וּמִן הָהֵתֵל [ליצנות], וּמֵרְדִיפַת הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד, וּמֵרְדִיפַת הַמַּאֲכָלוֹת, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מִן הַכֹּל צָרִיךְ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֵלּוּ הָעֲוֹנוֹת, קָשִׁים מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה; שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם נִשְׁקָע בְּאֵלּוּ, קָשֶׁה הוּא לִפְרֹשׁ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יַעַזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ, וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו".

ד. אַל יְדַמֶּה בַּעַל תְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא מְרֻחָק מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים, מִפְּנֵי הָעֲוֹנוֹת וְהַחַטָּאוֹת שֶׁעָשָׂה. אֵין הַדָּבָר כֵּן! אֶלָּא אָהוּב וְנֶחְמָד הוּא לִפְנֵי הַבּוֹרֵא, וּכְאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם; וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׂכָרוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי טָעַם טַעַם הַחֵטְא וּפֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְכָבַשׁ יִצְרוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: 'מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין בּוֹ, אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִין יְכוֹלִין לַעֲמֹד בּוֹ'; כְּלוֹמַר, מַעֲלָתָן גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת אִלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ מֵעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כּוֹבְשִׁין יִצְרָן יָתֵר מֵהֶן.

ה. כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה; וְאֵין יִשְׂרָאֵל

נִגְאָלִין, אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה. וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן, וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ' וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ'".

ו. גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הָאָדָם לַשְּׁכִינָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה, יִשְׂרָאֵל, עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי, נְאֻם ה'", וְנֶאֱמַר: "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל, נְאֻם ה', אֵלַי תָּשׁוּב" - כְּלוֹמַר, אִם תַּחְזֹר בִּתְשׁוּבָה, בִּי תִּדְבַּק. הַתְּשׁוּבָה מְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים: אֶמֶשׁ הָיָה זֶה שָׂנוּי לִפְנֵי הַמָּקוֹם, מְשַׁקֵּץ וּמְרַחֵק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אָהוּב וְנֶחְמָד, קָרוֹב וְיָדִיד. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבַּלָּשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵק אֶת הַחַטָּאִים [החוטאים] - בָּהּ מְקָרֵב הוּא אֶת הַשָּׁבִים, בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם, לֹא עַמִּי אַתֶּם, יֵאָמֵר לָהֶם, בְּנֵי אֵל חָי", וְנֶאֱמַר בִּיכָנְיָה בְּרִשְׁעָתוֹ: "כִּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה, עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו", "אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה, חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי". וְכֵיוָן שֶׁשָּׁב בְּגָלוּתוֹ, נֶאֱמַר בִּזְרֻבָּבֶל בְּנוֹ: "בַּיּוֹם הַהוּא, נְאֻם ה' צְבָאוֹת, אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי, נְאֻם ה', וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם".

ז. כַּמָּה מְעֻלָּה מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה! אֶמֶשׁ הָיָה זֶה מֻבְדָּל מֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְאֵינוֹ נַעֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם כִּי תַרְבּוּ תְּפִלָּה, אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וְטוֹרְפִין [זורקים] אוֹתָן בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרַי", "מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם", "עֹלֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם, וְאִכְלוּ בָשָׂר". וְהַיּוֹם הוּא מֻדְבָּק בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ, וַאֲנִי אֶעֱנֶה"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וּמְקַבְּלִין אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמִּתְאַוִּים לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם, כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת".

ח. בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה, דַּרְכָּן לִהְיוֹת שְׁפָלִים וַעֲנָוִים בְּיוֹתֵר; אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרִאשׁוֹנִים, וְאָמְרוּ לָהֶם: 'אֶמֶשׁ הָיִיתֶם עוֹשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, וְאֶמֶשׁ הָיִיתָ אוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ' - אַל יַרְגִּישׁוּ [אל ישימו לב] לָהֶן; אֶלָּא שׁוֹמְעִין וּשְׂמֵחִים, וְיוֹדְעִים שֶׁזּוּ זְכוּת לָהֶם, וְשֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָבְרוּ וְנִכְלָמִין מֵהֶן, זְכוּתָם מְרֻבָּה וּמַעֲלָתָם מִתְגַּדֶּלֶת. וְחִטְא גָּדוֹל הוּא לוֹמַר לְבַעַל תְּשׁוּבָה: 'זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים', אוֹ לְהַזְכִּירָן בְּפָנָיו כְּדֵי לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים וְעִנְיָנִים הַדּוֹמִין לָהֶם כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ מָה עָשָׂה. הַכֹּל אָסוּר, וּמֻזְהָר עָלָיו בִּכְלַל הוֹנַאַת דְּבָרִים שֶׁהִזְהִירָה עָלֶיהָ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ, וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ [כי] אֲנִי ה'".

פֶּרֶק ח

א. הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים, הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; וְהֵן הַחַיִּים שֶׁאֵין עִמָּהֶן מָוֶת, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [ממרע"ה] לָמְדוּ: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב; "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים", לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ; וְזֶה הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. שְׁכַר הַצַּדִּיקִים - הוּא שֶׁיִּזְכּוּ לְנַעַם זֶה, וְיִהְיוּ בְּטוּבָה זוֹ; וּפֵרָעוֹן הָרְשָׁעִים - הוּא שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְחַיִּים אֵלּוּ, אֶלָּא יִכָּרְתוּ וְיָמוּתוּ. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְחַיִּים אֵלּוּ, הוּא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ חוֹיֶה לְעוֹלָם, אֶלָּא נִכְרַת בְּרִשְׁעוֹ, וְאוֹבֵד כִּבְהֵמָה. וְזֶה הוּא הַכָּרֵת הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "הִכָּרֵת", בָּעוֹלָם הַזֶּה, "תִּכָּרֵת", לְעוֹלָם הַבָּא; כְּלוֹמַר, שֶׁאוֹתָהּ הַנֶּפֶשׁ שֶׁפָּרְשָׁה מִן הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה - אֵינָהּ זוֹכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרְתָה.

ב. הָעוֹלָם הַבָּא - אֵין בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה [שלד], אֶלָּא נְפָשׁוֹת הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד, בְּלֹא גּוּף כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. הוֹאִיל וְאֵין בּוֹ גְּוִיּוֹת, אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁגּוּפוֹת בְּנֵי הָאָדָם צְרִיכִין לָהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע בּוֹ דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁמְּאֹרָעִין לַגּוּפוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה וְשֵׁנָה וּמִיתָה וְעֶצֶב וּשְׂחוֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: הָעוֹלָם הַבָּא - אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא תַּשְׁמִישׁ, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְעַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן, וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ 'צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין', עַל דֶּרֶךְ הַחִידָה אָמְרוּ - כְּלוֹמַר, נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שָׁם, בְּלֹא עָמָל וְלֹא יֶגַע. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ 'עַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן' - כְּלוֹמַר, דֵּעָה שֶׁיָּדְעוּ, שֶׁבִּגְלָלָהּ זָכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הָעֲטָרָה שֶׁלָּהֶן, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "בְּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ". וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם", וְאֵין הַשִּׂמְחָה גּוּף כְּדֵי שֶׁתָּנוּחַ עַל הָרֹאשׁ; כָּךְ עֲטָרָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים כָּאן, הִיא הַדֵּעָה. וּמַה הוּא זֶה שֶׁאָמְרוּ, 'וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה'? שֶׁיּוֹדְעִין וּמַשִּׂיגִין מֵאֲמִתַּת [מהות] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁאֵינָן יוֹדְעִין וְהֵן בַּגּוּף הָאָפֵל הַשָּׁפֵל.

ג. כָּל 'נֶפֶשׁ' הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה, אֵינָהּ הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא צְרִיכָה לַגּוּף, אֶלָּא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִשִּׂיגָה מֵהַבּוֹרֵא כְּפִי כֹּחָהּ, וְהִשִּׂיגָה הַדֵּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת [המלאכים] וּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂים [מעשה בראשית ומרכבה]. וְהִיא הַצּוּרָה שֶׁבֵּאַרְנוּ עִנְיָנָהּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה; הִיא הַנִּקְרֵאת 'נֶפֶשׁ', בְּעִנְיָן זֶה. חַיִּים אֵלּוּ - לְפִי שֶׁאֵין עִמָּהֶן מָוֶת, שֶׁאֵין הַמָּוֶת אֶלָּא מִמְּאֹרְעוֹת הַגּוּף וְאֵין שָׁם גּוּף, נִקְרְאוּ 'צְרוֹר הַחַיִּים', שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים". וְזֶהוּ הַשָּׂכָר הַגָּדוֹל שֶׁאֵין שָׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה; וְהִיא שֶׁהִתְאַוּוּ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים.

ד. וְכַמָּה שֵׁמוֹת קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַר ה', וּמְקוֹם קָדְשׁוֹ, וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ, וְחַצְרוֹת ה', וְאֹהֶל ה', וְנֹעַם ה', וְהֵיכַל ה', וּבֵית ה', וְשַׁעַר ה'. וְהַחֲכָמִים קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל לְטוֹבָה

זוֹ הַמְזַמֶּנֶת לַצַּדִּיקִים, 'סְעוּדָה'; וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מָקוֹם 'הָעוֹלָם הַבָּא'.

ה. הַנְּקָמָה [הענישה] שֶׁאֵין נְקָמָה גְּדוֹלָה מִמְּנָּה - שֶׁתִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִּזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא, עֲוֹנָהּ בָּהּ". וְזֶה הָאָבְדָן, הוּא שֶׁקּוֹרְאִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דֶּרֶךְ מָשָׁל, 'בְּאֵר שַׁחַת', וַ'אֲבַדּוֹן', וְ'תָפְתֶּה' [מדורה], וַ'צְּלוּקָה'; וְכָל לְשׁוֹן כְּלָיָה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַכְּלָיָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ תְּקוּמָה לְעוֹלָם, וְהַהֶפְסֵד שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם.

ו. שֶׁמָּא תֵּקַל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זוֹ, וּתְדַמֶּה שֶׁאֵין שְׂכַר הַמִּצְוֹת וַהֲרָיַת הָאָדָם שָׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, אֶלָּא לִהְיוֹת אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מַאֲכָלוֹת טוֹבוֹת וּבוֹעֵל צוּרוֹת נָאוֹת וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה וְשׁוֹכֵן בְּאָהֳלֵי שֵׁן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב וּדְבָרִים הַדּוֹמִים לְאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּין אֵלּוּ הָעַרְבִים הַטִּפְּשִׁים הָאֱוִילִים הַשְּׁטוּפִים בִּזְמָה. אֲבָל הַחֲכָמִים וּבַעֲלֵי דֵּעָה יֵדְעוּ, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי הַבַאי וְהֶבֶל הֵן, וְאֵין בָּהֶם תּוֹחֶלֶת [תקווה]. וְאֵינָהּ טוֹבָה גְּדוֹלָה אֶצְלֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בַּעֲלֵי גּוּף וּגְוִיָּה; וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, צָרְכֵי הַגּוּף הֵן, וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה לָהֶן וּמְחַמַּדְתָּן אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַגּוּף, כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא חֶפְצוֹ וַיַּעֲמֹד עַל בֶּרְיוֹ. וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, נִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּטֵלִין. הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֵין שׁוּם דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשִּׂיגָהּ בָּהּ וּלְיַדֵּעַ אוֹתָהּ, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא טוֹבַת הַגּוּף, וְלָהּ אָנוּ מִתְאַוִּין; אֲבָל אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ [דמיון] בְּטוּבוֹת שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל. אֲבָל בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת, שֶׁנַּעֲרֹךְ [נדמה] טוֹבַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ טוֹבַת הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, אֵינוֹ כֵּן; אֶלָּא אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אֵין חֵקֶר, וְאֵין עֵרֶךְ וְאֵין דִּמְיוֹן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ, פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ".

ז. וְכַמָּה הָמָה דָּוִד וְהִתְאַוָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים". כְּבָר הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁטּוֹבוֹת הָעוֹלָם הַבָּא אֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל בָּרְיָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִין בָּהֶן הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל, אֵינָן אֶלָּא לְדָבָרִים שֶׁל גּוּף, שֶׁנֶּהֱנִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל בִּימוֹת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, בִּזְמַן שֶׁתַּחְזֹר הַמֶּמְשָׁלָה לְיִשְׂרָאֵל. אֲבָל טוֹבוֹת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, וְלֹא דִּמּוּהָ הַנְּבִיאִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ אוֹתָהּ [־ערכה] בַּדִּמְיוֹן. הוּא שֶׁיִּשַׁעְיָהוּ אוֹמֵר: "עַיִן לֹא רָאָתָה, אֱלֹהִים זוּלָתְךָ - יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ"; כְּלוֹמַר, הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָתָה אוֹתָהּ עַיִן נָבִיא, אֶלָּא עָשָׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לָאָדָם שֶׁמְּחַכֶּה לוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: "כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא - עַיִן לֹא רָאָתָה, אֱלֹהִים זוּלָתְךָ".

ח. זֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים 'הָעוֹלָם הַבָּא' - לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד, וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם. אֵין הַדָּבָר כֵּן! אֶלָּא הֲרֵי הוּא מָצוּי וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "מָה רַב טוּבְךָ, אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ". וְלֹא קְרָאוּהוּ 'הָעוֹלָם הַבָּא', אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן הַחַיִּים בָּאִין לוֹ לָאָדָם אַחַר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁאָנוּ קַיָּמִין בּוֹ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ, וְזֶה הוּא הַנִּמְצָא לְכָל אָדָם בָּרִאשׁוֹנָה.

פֶּרֶק ט

א. מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת וְהַטּוֹבָה שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ אִם שָׁמַרְנוּ דֶּרֶךְ ה' הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה - הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ, וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים"; וְהַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מִן הָרְשָׁעִים שֶׁעָזְבוּ אָרְחוֹת הַצֶּדֶק הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה - הִיא הַכָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא, עֲוֹנָהּ בָּהּ"; מַה הוּא זֶה שֶׁכָּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אִם תִּשְׁמְעוּ יַגִּיעַ לָכֶם, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ יִקָּרֶה אֶתְכֶם, וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה - כְּגוֹן שֹׂבַע וְרָעָב, וּמִלְחָמָה וְשָׁלוֹם, וּמַלְכוּת וְשִׁפְלוּת, וּישִׁיבַת הָאָרֶץ וְגָלוּת, וְהַצְּלָחַת מַעֲשֶׂה וְהֶפְסֵדוֹ, וּשְׁאָר כָּל דִּבְרֵי הַבְּרִית? כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֱמֶת הָיוּ, וְיִהְיוּ, וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כֻּלָּן; וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן, תִּקְרֶא אוֹתָנוּ הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת, הֵן סוֹף מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת; וְלֹא אוֹתָן הָרָעוֹת, הֵן סוֹף הַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מֵעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת. אֶלָּא כָּךְ הוּא הֶצֵּעַ [הצעת] הַדְּבָרִים: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָנוּ תּוֹרָה זוֹ, עֵץ חַיִּים, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ, וְיוֹדְעוֹ [את ה' - ע"י התורה] דֵּעָה גְּמוּרָה נְכוֹנָה - זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; וּלְפִי גֹּדֶל מַעֲשָׂיו וְגֹדֶל חָכְמָתוֹ, הוּא זוֹכֶה. וְהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ, וְנֶהְגֶּה בְּחָכְמָתָהּ תָּמִיד - שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִין אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן חֹלִי וּמִלְחָמָה וְרָעָב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וַיַּשְׁפִּיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמְחַזְּקִים אֶת יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שֹׂבַע וְשָׁלוֹם וְרִבּוֹת כֶּסֶף וְזָהָב - כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲסֹק כָּל יָמֵינוּ בִּדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, אֶלָּא נֵשֶׁב פְּנוּיִין לִלְמֹד בְּחָכְמָה, וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ בְּטוּבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָנוּ וגו'". וְכֵן הוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲזֹב הַתּוֹרָה מַדַּעְתֵּנוּ וְנַעֲסֹק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט" - שֶׁדַּיָּן הָאֱמֶת יָסִיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חִזְּקוּ יְדֵיהֶם לִבְעֹט, וּמֵבִיא עֲלֵיהֶן כָּל הָרָעוֹת שֶׁמּוֹנְעִין אוֹתָן מִלְּקִנּוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיֹּאבְדוּ בְּרִשְׁעָם. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' וגו' וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ, אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ". נִמְצָא פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת, עַל דֶּרֶךְ זוֹ: כְּלוֹמַר, אִם עֲבַדְתֶּם אֶת ה' בְּשִׂמְחָה, וּשְׁמַרְתֶּם דַּרְכּוֹ - מַשְׁפִּיעַ לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ וּמַרְחִיק הַקְּלָלוֹת, עַד שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִים לְהִתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִיטַב לְךָ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, וְתַאֲרִיךְ

מתוך מהדורת חזק

יָמִים לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְנִמְצָאתֶם זוֹכִין לִשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת, לְחַיֵּים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַמְּבִיאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִם לֹא יִקָּנֶה הַיּוֹם חָכְמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - אֵין לוֹ בַּמֶּה יִזְכֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל". וְאִם עַזַבְתֶּם אֶת ה' וּשְׁגִיתֶם בְּמַאֲכָל וּמַשְׁקֶה וּזְנוּת וְדוֹמֶה לָהֶן - מֵביא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלּוּ וּמֵסִיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יְמֵיכֶם בְּבֶהָלָה וּפַחַד, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לֵב פָּנוּי וְלֹא גּוּף שָׁלֵם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת, כְּדֵי שֶׁתֹּאבְדוּ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְנִמְצָאתֶם שֶׁאִבַּדְתֶּם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת: שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם טָרוּד בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּחֹלִי וּבְמִלְחָמָה וּרְעָבוֹן, אֵינוֹ מִתְעַסֵּק לֹא בְּחָכְמָה וְלֹא בְּמִצְוָה שֶׁבָּהֶן זוֹכִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ב. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְאַוּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם, יְמוֹת הַמָּלְךְ הַמָּשִׁיחַ, כְּדֵי שֶׁיָּנוּחוּ מִמַּלְכוּת הָרְשָׁעָה שֶׁאֵינָהּ מַנַּחַת לָהֶן לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת כַּהֹגֶן, וְיִמְצְאוּ לָהֶם מַרְגּוֹעַ וְיִרְבּוּ בְּחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. לְפִי שֶׁבְּאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבֶּה הַדַּעַת וְהַחָכְמָה וְהָאֱמֶת - שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'", וְנֶאֱמַר: "וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו", וְנֶאֱמַר: "וַהֲסִירֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם". מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲמֹד מִזֶּרַע דָּוִד, בַּעַל חָכְמָה יִהְיֶה יָתֵר מִשְּׁלֹמֹה, וְנָבִיא גָּדוֹל הוּא קָרוֹב מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ; וּלְפִיכָךְ, יְלַמֵּד כָּל הָעָם וְיוֹרֶה אוֹתָן דֶּרֶךְ ה', וְיָבוֹאוּ כָּל הַגּוֹיִם לְשָׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים". וְסוֹף הַשָּׁכָר כֻּלּוֹ וְהַטּוֹבָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק וְלֹא גֶּרְעוֹן, הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; אֲבָל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ - הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁהַמַּלְכוּת תַּחְזֹר לְיִשְׂרָאֵל. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: 'אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד'.

יום שבת קודש י"ב טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק י

א. אַל יֹאמַר אָדָם: 'הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ, כְּדֵי שֶׁאֲקַבֵּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; וְאֶפְרֹשׁ מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה מֵהֶן, כְּדֵי שֶׁאֶנָּצֵל מִן הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אִכָּרֵת מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא'. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת ה' עַל דֶּרֶךְ זוֹ! שֶׁהָעוֹבֵד עַל דֶּרֶךְ זוֹ, הוּא עוֹבֵד מִיִּרְאָה; וְאֵינָהּ מַעֲלַת הַנְּבִיאִים, וְלֹא מַעֲלַת הַחֲכָמִים. וְאֵין עוֹבֵד אֶת ה' עַל דֶּרֶךְ זוֹ, אֶלָּא עַמֵּי הָאָרֶץ וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים, שֶׁמְּחַנְּכִין אוֹתָן לַעֲבֹד מִיִּרְאָה, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ב. הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת וְהוֹלֵךְ בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה - לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם, לֹא מִפְּנֵי יִרְאַת הָרָעָה, וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה; אֶלָּא עוֹשֶׂה הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבוֹא {בִּכְלָלָהּ} (בגללה) . וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין כָּל חָכָם זוֹכֶה לָהּ. וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁקָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'אוֹהֲבוֹ', לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". וּבִזְמַן שֶׁיֶּאֱהַב אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיָּד יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹות מֵאַהֲבָה.

ג. וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא שֶׁיֶּאֱהַב אֶת ה' אַהֲבָה גְּדוֹלָה יְתֵרָה, עַזָּה עַד מְאֹד, עַד שֶׁתְּהֵא נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה', וְנִמְצָא שׁוֹגֶה [הוגה] בָּהּ תָּמִיד - כְּאִלּוּ חוֹלֵי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתָּן פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד, בֵּין בְּשָׁכְבוֹ בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. יָתֵר מִזֶּה תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו, וְשׁוֹגִין בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי"; וְכָל שִׁיר הַשִּׁירִים - מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה.

ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: שֶׁמָּא תֹּאמַר, הֲרֵינִי לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקְרָא רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה'"; כָּל שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים, לֹא תַּעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים: "בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד" - "בְּמִצְוֹתָיו", וְלֹא בִּשְׂכַר מִצְוֹתָיו. וְכֵן הָיוּ גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּין לְנִבוֹנֵי תַּלְמִידֵיהֶן וּמַשְׂכִּילֵיהֶן בְּיִחוּד: אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל טוֹבָה; אֶלָּא הֱיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְקַבֵּל כְּלוּם - אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב, רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ; כְּלוֹמַר, עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ עָדָיו פֻּרְעָנוּת - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל הָעוֹסֵק בָּהּ לֹא לִירְאָה, וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָּהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: 'לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, בָּא לִשְׁמָהּ'. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת הַנָּשִׁים וּכְלַל עַמֵּי הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה, מְגַלִּין לָהֶן רָז זֶה מְעַט מְעַט; וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ וְיֵדְעוּהוּ וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה.

ו. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאֵין אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, עַד שֶׁיִּשְׁגֶּה [יעסוק] בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי וְיַעֲזֹב כָּל שֶׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"; אֶלָּא בְּדֵעָה שֶׁיְּדַעֲהוּ [כגודל ידיעתו כך אהבתו]. וְעַל פִּי הַדֵּעָה - תִּהְיֶה הָאַהֲבָה: אִם מְעַט מְעַט, וְאִם הַרְבֵּה הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְיַחֵד

עַצְמוֹ [להתמסר] לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִין לוֹ אֶת קוֹנוֹ כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן. נִגְמַר סֵפֶר רִאשׁוֹן, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי.

וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים פְּרָקִים: הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת דֵּעוֹת, שִׁבְעָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה, שִׁבְעָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה, שְׁנֵים עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה, עֲשָׂרָה פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה', אֵל עוֹלָם.

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ, כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי.

סֵפֶר שֵׁנִי וְהוּא סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת קְרִיַּת שְׁמַע, הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים, הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה, הִלְכוֹת צִיצִית, הִלְכוֹת בְּרָכוֹת, הִלְכוֹת מִילָה.

הִלְכוֹת קְרִיַּת שְׁמַע

מִצְוָת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לִקְרוֹת קְרִיַּת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם קוֹרְאִים קְרִיַּת שְׁמַע פעם אחת בָּעֶרֶב וּפעם שניה בַּבֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת קריאת שמע (דברים ו, ז) ׳ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׳, ודרשו חכמים שמצות קריאת שמע היא בשעת ׳ובשכבך׳ כלומר בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכְּךָ בְּנֵי אָדָם שׁוֹכְבִין על מיטתם, וְזֶה הוּא לַיְלָה, ובשעת ׳ובקומך׳ כלומר בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכְּךָ בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין - קמים ממיטתם, וְזֶה הוּא יוֹם.

ב. וּמַה הוּא קוֹרֵא בקריאת שמע: שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ שבתורה, וְהֵן, פרשת ׳שְׁמַע ישראל ה' אלהינו ה' אחד׳ וגו׳ עד ׳ובשעריך׳ (דברים ו, ד־ט), ופרשת ׳וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תשמעו׳ וגו׳ עד ׳ובשעריך׳ (שם יא, יג־כא), ופרשת ׳וַיֹּאמֶר ה' אל משה׳ וגו׳ עד ׳אלהיכם׳ (במדבר טו, לז־מא). וּמַקְדִּימִין לִקְרוֹת פָּרָשַׁת ׳שְׁמַע ישראל׳, קודם שאר פרשיות, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל יִחוּד הַשֵּׁם - כלומר שהשם הוא יחיד ומיוחד ואין עוד זולתו, וְאַהֲבָתוֹ - אהבת ה', וְתַלְמוּדוֹ - מצות תלמוד תורה, שֶׁהוּא - הצווי על ייחוד ה' הוא הָעִיקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ. וְאַחֲרֶיהָ - אחרי פרשת ׳שמע׳ קוראים את פרשת וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, משום שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל שְׂאָר הַמִּצְוֹות כּוּלָּן. וְאַחַר כָּךְ קוראים את פָּרָשַׁת צִיצִית, שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי עַל זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹות.

ג. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִית נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה, ואם כן היה מקום לומר שאין ראוי לקרות בקריאת שמע של ערבית את פרשת ׳ויאמר׳ שמדובר בה על מצות ציצית, אבל מכל מקום קוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ זִכְרוֹן יְצִיאַת מִצְרַיִם, וּמִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז, ג) ׳לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׳ ודרשו חז"ל מתיבת ׳כל׳ לרבות את הלילות. וּקְרִיאַת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ [׳שמע׳, ׳והיה אם שמוע׳, ו׳ויאמר׳] עַל סֵדֶר זֶה [המבואר לעיל בהלכה ב׳] הִיא הַנִּקְרֵאת קְרִיַּת שְׁמַע.

ד. הַקּוֹרֵא את קְרִיַּת שְׁמַע, כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר את הַפָּסוּק הָרִאשׁוֹן שהוא ׳שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד׳, אוֹמֵר אחריו בְּלַחַשׁ ׳בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׳, ואחר כך חוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ את המשך פרשת ׳שמע ישראל׳ שזהו ׳וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אלוקיך׳ עַד סוֹפָהּ, וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן - את התיבות ׳ברוך שם׳ וכו׳ לאחר הפסוק ׳שמע ישראל׳, והרי הן אינן כתובות בתורה, אלא הטעם הוא משום שמָּסוֹרֶת הִיא בְּיָדֵינוּ שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקִּבֵּץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו בְּמִצְרַיִם בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ - קודם פטירתו, צִיָּם וְזֵרְזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם, וְעַל דֶּרֶךְ ה' שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם זקנו וְיִצְחָק אָבִיו, וְשָׁאַל אוֹתָן וְאָמַר לָהֶן ׳בָּנַי, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם פְּסוֹלֶת מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד אֲדוֹן כָּל הָעוֹלָם׳ - כלומר, שמא יש בלב אחד מכם שורש של פסול ופגם באמונה ואין בלבבו שלמות האמונה כלבבי שאדון העולם הוא יחיד בעולמו, וביאור שאלה זו של יעקב אבינו הוא כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר לָנוּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ - שמשה רבינו אמר לבני ישראל (דברים כט, יז) ׳פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם ה' אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם וְגוֹ׳, וְעָנוּ כּוּלָּם - כל בניו וְאָמְרוּ ליעקב אביהם ׳שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד׳, כְּלוֹמַר שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, באותה שעה פָּתַח הַזָּקֵן - יעקב אבינו וְעָנָה ׳בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׳, לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר את הַשֶּׁבַח שֶׁשִּׁיבַּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן שהם התיבות ׳ברוך שם וכו׳׳ אַחַר פָּסוּק זֶה - הפסוק ׳שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד׳.

פניני הלכה

הלכה ג: גדר חיוב הזכרת יציאת מצרים בלילה

השו"ע הרב (סי' סז ס"א) כתב שהזכרת יציאת מצרים בלילה היא מצוה מן התורה. ובמשנה ברורה (סי' סז סק"ג) כתב שהפרי מגדים הסתפק האם חיוב הזכרת יציאת מצרים בלילה הוא מהתורה או מדרבנן, והשאגת אריה (סי' ח) כתב שהוא מהתורה. וראה בדבריו שדן מה הדין באופן שיש לו ספק האם יצא ידי חובתו.

הלכה ד: הפסקה לפני ואחרי ׳ברוך שם כבוד׳ וכו׳

השו"ע (סי' סא סי"ד) כתב שצריך להפסיק מעט בין ׳לעולם ועד׳ לבין ׳ואהבת׳ וכו׳, והרמ"א (שם) הוסיף שיש להפסיק מעט בין ׳ה' אחד׳ לבין ׳ברוך שם׳ וכו׳. השו"ע הרב (סי' סא סי"ג) כתב שאם לא אמר את התיבות ׳ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד׳, צריך לחזור ולאמרו. ובמשנה ברורה (שם ס"ק כט) כתב שזה מחלוקת הפוסקים, ועיין בביאור הלכה (שם סי"ג ד"ה אחר) שהאריך בזה.

ה. כְּשֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא את קְרִיַּת שְׁמַע, צריך שיהא מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ - בין לפני קריאת שמע ובין לאחריה, וכך הוא סדר הברכות: בקריאת שמע שבַּיּוֹם מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם - שתי ברכות לְפָנֶיהָ, וְברכה אַחַת לְאַחֲרֶיהָ, וְבקריאת שמע שבַּלַּיְלָה מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ.

ו. איזוהי בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּיּוֹם - שלפני קריאת שמע של יום, זו ברכת 'יוֹצֵר אוֹר ובורא חושך' וְכוּ'. שְׁנַיָּיה לָהּ - והברכה שלאחר הראשונה היא ברכת 'אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ' וכו'. וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - והברכה שלאחר קריאת שמע של יום, היא ברכת 'אֱמֶת וְיַצִּיב'. וְאיזוהי בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה - שלפני קריאת שמע של לילה, זו ברכת 'אשר בדברו מַעֲרִיב עֲרָבִים'. שְׁנַיָּיה לָהּ - והברכה שלאחר הראשונה היא ברכת 'אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אָהָבְתָּ'. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - שלאחר קריאת שמע של לילה, זו ברכת 'אֱמֶת אֱמוּנָה'. שְׁנַיָּיה לָהּ - והברכה שלאחר הראשונה היא ברכת 'הַשְׁכִּיבֵנוּ'.

ז. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ - שלפני קריאת שמע, בֵּין בַּיּוֹם שהיא ברכת יוצר אור ובֵּין בַּלַּיְלָה שהיא ברכת מעריב ערבים, פּוֹתֵחַ בָּהּ - מתחיל את הברכה בִּלשון 'בָּרוּךְ אתה ה'' וכו', וְחוֹתֵם - ומסיים את הברכה בְּ'בָרוּךְ אתה ה'' וכו', וּשְׁאָר בְּרָכוֹתֶיהָ - ושאר ברכות קריאת שמע [שהן הברכה השניה שלפני קריאת שמע, ושתי הברכות שלאחריה], חוֹתֵם - מסיים בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּבָרוּךְ אתה ה', וְאֵין לָהֶן פְּתִיחָה - ואין הברכות האלו מתחילות בלשון 'ברוך אתה ה''.!

בְּרָכוֹת אֵלּוּ - שקודם ואחר קריאת שמע עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת הָעֲרוּכוֹת - הסדורות בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, עֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ [הנקראים אנשי כנסת הגדולה] תִּקְּנוּם, וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לא לִפְחוֹת מֵהֶן, וְלא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ חכמים לַחֲתוֹם את הברכה בְּבָרוּךְ אתה ה' [כגון ברכות קריאת שמע], אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחֲתוֹם בברוך אתה ה', וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לַחֲתוֹם את הברכה בברוך אתה ה' [כגון ברכת הפירות וברכת המצוות], אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחֲתוֹם. וכן מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לִפְתּוֹחַ את הברכה בְּבָרוּךְ אתה ה' [כגון ברכה שניה שלפני קריאת שמע], אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתּוֹחַ ב'ברוך', ומָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לִפְתּוֹחַ ב'ברוך' [כגון ברכה ראשונה של קריאת שמע], אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתּוֹחַ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ - מהנוסח שקבעו חֲכָמִים בַּבְּרָכוֹת, הֲרֵי זֶה טוֹעֶה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כְּמַטְבֵּעַ - וצריך לחזור ולברך את הברכה כפי הנוסח שקבעו חכמים. וְכָל אדם שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר 'אֱמֶת וְיַצִּיב' בְּשַׁחֲרִית, וֶ'אֱמֶת אֱמוּנָה' בְּעַרְבִית, לא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

ח. הִקְדִּים לומר את הַבְּרָכָה הַשְּׁנִיָּה שבקריאת שמע לִפני הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, בֵּין בקריאת שמע שבַּיּוֹם, ובֵין בקריאת שמע שבַּלַּיְלָה, בֵּין לְפָנֶיהָ - בברכות שלפני קריאת שמע, ובֵין לְאַחֲרֶיהָ - בברכות שאחר קריאת שמע, יָצָא, לְפִי שֶׁאֵין סֵדֶר לְבִרְכוֹת - מפני שסדר הברכות אינו מעכב. בְּשַׁחֲרִית, אם פָּתַח באמירת ברכת 'ברוך אתה ה' וכו' יוֹצֵר אוֹר', ואמר את כל נוסח ברכת 'יוצר אור' כראוי, ובמקום לסיים 'ברוך אתה ה' יוצר המאורות' הוא טעה וְסִיֵּים 'ברוך אתה ה' המַעֲרִיב עֲרָבִים', לא יָצָא. אבל אם במקום לפתוח באמירת 'יוצר אור' הוא טעה ופָתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' - 'ברוך אתה ה' וכו' אשר בדברו מעריב ערבים' ואמר כך את כל נוסח ברכת 'מעריב ערבים', וְסִיֵּים כראוי בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - כלומר בלשון 'ברוך אתה ה' יוצר המאורות' שהוא הסיום של ברכת יוצר אור, יָצָא. וְכֵן בְּעַרְבִית, אִם פָּתַח בְּ'אשר בדברו מַעֲרִיב עֲרָבִים', ואמר כך את כל נוסח ברכת 'מעריב ערבים' כראוי, ובמקום לסיים 'ברוך אתה ה' המעריב ערבים', הוא טעה וְסִיֵּים בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - כלומר בלשון 'ברוך אתה ה' יוצר המאורות', לא יָצָא, אבל אם במקום לפתוח ב'אשר בדברו מעריב ערבים' הוא טעה ופָתַח בְּ'יוֹצֵר אוֹר', וְסִיֵּים כראוי בְּ'ברוך אתה ה' המַעֲרִיב עֲרָבִים', יָצָא, מפני שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן - סיום הברכה.

הלכה ו: שנייה לה אהבת עולם אהבתנו. וברמ"א (סי' ס ס"א) כתב שיש אומרים 'אהבה רבה', ושכן נוהגים בכל אשכנז [ובמשנה ברורה (שם סק"ב) כתב על דבריו שזהו רק בשחרית, אבל בערבית נוהגים לומר אהבת עולם. והוסיף שדין זה הוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד אף אם אמר בשחרית אהבת עולם יצא ידי חובתו]. ובשו"ע הרב (שם) כתב שהגאונים הכריעו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם, וכן נוהגים במדינות אלו [אמנם ראה בסידורו שהנוסח הוא 'אהבת עולם' בין בשחרית ובין בערבית].

הלכה ז: אמירת פיוטים בברכות קריאת שמע

השו"ע (סי' סח ס"א) כתב שיש מקומות שמפסיקים בברכת קריאת שמע לומר פיוטים, ונכון למנוע מלאומרם משום שהוא הפסק. וברמ"א (שם) כתב שיש אומרים שאין איסור בדבר, ושכן נוהגים בכל המקומות לאומרם. ועיין בשו"ע הרב (שם ס"א-ב) ובמשנה ברורה (שם ס"ק א-ו) שהאריכו לבאר באלו פיוטים התירו, ובאיזה אופן. **כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות וכו'.** ובשו"ע הרב (סי' סו סי"ב) הוסיף שלא אמרו שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא אלא כשמשנה בפתיחתן או בחתימתן של הברכות, אבל שאר הנוסח אינו מעכב אם שינה אותו, ואפילו אם דילג הרבה תיבות [חוץ מהתיבות שפירטו חכמים שהן מעכבות], יצא. **וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו', לא יצא ידי חובתו.** ובשו"ע (סי' סו ס"י) פסק שלא יצא ידי חובת המצוה 'כתיקונה' [אבל ידי קריאת שמע יצא, שהרי הברכות אינן מעכבות את קריאת שמע. שו"ע הרב (שם סי"ב)].

הלכה ח: הקדים ברכה שנייה וכו', יצא. ובמשנה ברורה (סי' ס סק"ו) כתב שדין זה שיצא, זהו רק בדיעבד. במשנה ברורה (סי' ס סק"ה) כתב, שאם הקדים את ברכת אמת ויציב קודם לקריאת שמע, או שאמר את הברכות שקודם קריאת שמע לאחר קריאת שמע, או אפילו אחר התפילה, יצא ידי חובתו. **בשחרית פתח וכו', שכל הברכות הולכות אחר חתימתן.** ובשו"ע (סי' נט ס"ב) פסק שגם אם פתיחת הברכה היתה שלא כתיקונה, לא יצא. ובמשנה ברורה (שם סק"ח) כתב שהכלל בדינים אלו הוא, שיש

ט. אֵיזֶה הוּא זְמַן של מצות קְרִיַּת שְׁמַע שקוראים בַּלַּיְלָה, מִצְוָתָהּ מִשְּׁעַת יְצִיאַת הַכּוֹכָבִים [שזהו משיראו שלושה כוכבים בינוניים] עַד חֲצִי - חצות הַלַּיְלָה, וְאִם עָבַר אפילו במזיד על דברי חכמים שאמרו שסוף זמנה הוא בחצות הלילה וְאֵיחֵר וְקָרָא את קריאת שמע לאחר חצות הלילה עַד שֶׁלֹּא - קודם שעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, משום שֶׁלֹּא אָמְרוּ חכמים עַד חֲצוֹת אֶלָּא כדי לְהַרְחִיק את האדם מִן הַפְּשִׁיעָה, אבל בדיעבד, יצא ידי חובתו.

י. הַקּוֹרֵא את קְרִיַּת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר קוֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה [שעה שהחמה מתחילה לזרוח בראשי ההרים], לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הוא הָיָה אָנוּס כְּגוֹן שֶׁכּוֹר אוֹ חוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שמחמת כן הוא לא יכל לקוראה בלילה קודם שעלה עמוד השחר. וְאָנוּס שֶׁקָּרָא בְּעֵת זֶה - לאחר שעלה עמוד השחר אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'הַשְּׁכִיבֵנוּ', מפני שלא שייך לומר לשון 'שכיבה' בזמן שהגיעה שעת קימה אצל רוב בני אדם.

יא. וְאֵיזֶה הוּא זְמַנָּהּ של מצות קריאת שמע בַּיּוֹם, מִצְוָתָהּ לכתחילה שֶׁיַּתְחִיל לִקְרוֹת קוֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, כְּדֵי שֶׁיִּגְמוֹר לִקְרוֹת את קריאת שמע וּלְבָרֵךְ את הַבְּרָכָה הַאַחֲרוֹנָה שאחריה [שהיא ברכת 'גאל ישראל'], עִם הָנֵץ הַחַמָּה, ומיד כשתנץ החמה יתפלל שמונה עשרה, וְשִׁעוּר זֶה של הנץ החמה הוא כְּמוֹ עִישׁוּר שָׁעָה - כעשירית שעה [שש דקות] קוֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - שכל גוף השמש יראה על פני הארץ. וְאִם אֵיחֵר וְקָרָא את קריאת שמע אַחַר שֶׁעָלְתָה הַשֶּׁמֶשׁ, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, משום שֶׁעוֹנָתָהּ - שזמן קריאתה הוא עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, לְמִי שֶׁעָבַר אפילו במזיד וְאֵיחֵר ולא קראה קודם הנץ החמה.

יב. מִי שֶׁהִקְדִּים וְקָרָא את קְרִיַּת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁלִים את קריאתה קוֹדֶם שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וּבִשְׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ ויודע שלא יוכל לכוין את לבו בקריאת שמע באמצע הדרך, קוֹרֵא לְכַתְּחִלָּה מִשעה שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַّחַר, שכיון שיש אנשים שקמים בשעה זו, הרי זה נחשב שכבר הגיע זמן 'ובקומך'.

יג. הַקּוֹרֵא את קריאת שמע לאַחַר שָׁלוֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֲפִילּוּ אם הָיָה אָנוּס ולפיכך נתאחר מלקרוא עד שעה זו, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיַּת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ - בזמנה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה - כקורא אחת מפרשיות התורה, ומכל מקום בשעה שקורא את קריאת שמע מְבָרֵךְ הוּא את הברכות שלְפָנֶיהָ [שהם ברכת יוצר אור ואהבת עולם] ושלְאַחֲרֶיהָ [שהיא ברכת אמת ויציב] כָּל הַיּוֹם, אֲפִילּוּ אֵיחֵר וְקָרָא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת.

פניני הלכה

שני דברים בברכת 'יוצר אור' ובברכת 'מעריב ערבים' שמעכבים: א. פתיחת הברכה או אמצעיתה צריכה להיות כדין. ב. חתימת הברכה [וראה בביאור הלכה (שם ד"ה ולא) שהביא שהגר"א השיג על פסק השו"ע, ופסק כשיטת הרשב"א שהכל תלוי בחתימת הברכה, ואם חתם כדין, יצא ידי חובתו].

הלכה י: אלא אם כן היה אנוס כגון שיכור. וכתב במשנה ברורה (סי' רלה ס"ק לא), שאם השתכר זמן מועט קודם עלות השחר, שאי אפשר בשעה קטנה כזו להפיג שכרותו, אין זה נחשב לאונס ולא יצא ידי חובתו. הרמ"א (סי' רלה ס"ד) פסק שרק ברכת השכיבנו אינו מברך, אבל את שאר ברכות קריאת שמע [ברכת מעריב ערבים, אהבת עולם, וברכת אמת ואמונה], מברך. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לד) כתב שלא יאמר 'ברוך ה' לעולם', וכן לא יתפלל תפילת שמונה עשרה, משום שתפילת ערבית נתקנה רק בשביל הלילה, ומכיון שעלה עמוד השחר, יום הוא לכל דבר.

הלכה יא: ואיזה הוא זמנה ביום וכו'. ובשו"ע (סי' נח ס"א) פסק שזמנה הוא משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת במרחק ד' אמות, ויכירנו, אבל מצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה, כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה. וראה בשו"ע הרב (שם ס"ד) שדן האם זמן קריאת שמע לכתחילה הוא קודם הנץ החמה או לאחריו, והביא כמה שיטות בזה. **ושעור זה כמו עישור שעה קודם שתעלה השמש.** וברמ"א (סי' נח ס"א) כתב ששיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ [ובמשנה ברורה (שם סק"ט) כתב על דבריו שיש גורסים עישור שעה, והביא שהביאור הגר"א כתב שצריך לומר שליש עישור שעה]. השו"ע (סי' נח ס"ב) פסק שאם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל. ובשו"ע הרב (שם ס"ה) כתב שזהו רק 'אם יש לו ציצית ותפילין [וציבור להתפלל עמהם ולסמוך גאולה לתפלה']. **שעונתה עד סוף שלוש שעות ביום למי שעבר ואיחר.** ובשו"ע (סי נח ס"א) לא חילק שזמן זה הוא רק למי שעבר ואיחר, אלא פסק שזמן קריאת שמע של שחרית הוא עד סוף ג' שעות שהוא רביעית מן היום [ובמשנה ברורה (שם סק"ג) כתב שלכתחילה אסור להתאחר עד זמן זה].

הלכה יב: מי שהקדים וקרא וכו', יצא ידי חובתו. ובשו"ע (סי' נח ס"ד) פסק שיצא בדיעבד, וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק יט) שמה שיצא בדיעבד הוא דווקא אם עושה כן דרך מקרה כלומר פעם אחת בחודש, אבל אם הוא רגיל לעשות כן, אמרו חכמים שאפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרותה, אמנם אם הוא שעת הדחק מותר אפילו הוא רגיל בזה. השו"ע הרב (סי' נח ס"ו) כתב, שאת ברכת יוצר אור אין להקדים ולומר כל כך בהשכמה, אלא ימתין לאמרה עד שיכיר בין תכלת ללבן [והוא הזמן שיראה את חבירו במרחק ד' אמות ויכירנו. משנה ברורה (שם ס"ק יז)]. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ט"ז), שכשאומר קריאת שמע משעלה השחר, יניח אז תפילין, אבל לא יברך עליהם קודם שיגיע הזמן שיראה את חבירו במרחק ד' אמות ויכירנו.

הלכה יג: ומברך הוא לפניה ולאחריה כל היום. ובשו"ע (סי' נח ס"ו) פסק, שיכול לקוראה בברכותיה רק עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום, אבל לאחר מכן קוראה בלא ברכותיה [ובשו"ע

פֶּרֶק ב

א. הַקּוֹרֵא אֶת קריאת שְׁמַע וְלֹא כִּיוֵּן לִבּוֹ - כלומר שלא חשב בליבו כאילו הוא עומד לפני השכינה ולא קיבל על עצמו עול מלכות שמים בְּפָסוּק רִאשׁוֹן שֶׁהוּא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְהַשְּׁאָר - ובשאר הפסוקים שבקריאת שמע, אִם לֹא כִּיוֵּן, יָצָא. אֲפִילּוּ אם הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה את פרשת קריאת שמע כְּדַרְכּוֹ - כפי הדרך שקורא את שאר פרשיות התורה, אוֹ שהיה מַגִּיהַּ - בודק ספר תורה אם יש בו טעות אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ של קריאת שמע בְּעוֹנַת קְרִיאָה - בזמן של קריאת שמע, יָצָא, וְהוּא - ובלבד שֶׁכִּיוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.

ב. כָּל אָדָם קוֹרְאִין את קריאת שמע כְּדַרְכָּן - כפי שמזדמן להם באותה שעה, בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין מְהַלְּכִין, בֵּין שׁוֹכְבִין, בֵּין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה. וְאָסוּר לִקְרוֹת את קְרִיַּת שְׁמַע וְהוּא מוּטָל וּפָנָיו טוּחוֹת בַּקַּרְקַע - כשהוא שוכב באופן שהפנים שלו צמודות לקרקע, אוֹ כשהוא מוּשְׁלָךְ - שוכב עַל גַּבּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה, אֲבָל קוֹרֵא הוּא - מותר לו לקרוא, וְהוּא - כשהוא שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל בָּשָׂר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צִדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה חוֹלֶה שקשה לו להתהפך על צידו, נוֹטֶה מְעַט לְצִדּוֹ וְקוֹרֵא.

ג. מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו, ורוצה לקרות קריאת שמע, עוֹמֵד במקומו בְּפָסוּק רִאשׁוֹן [שהוא 'שמע ישראל וכו'], משום שמהלך אין יכול לכוין, וְהַשְּׁאָר - ושאר הפסוקים שבקריאת שמע, קוֹרֵא וְהוּא מְהַלֵּךְ - יכול לקרוא כשהוא מהלך, ואין צריך לעמוד. הָיָה יָשֵׁן והגיע זמן קריאת שמע, מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק רִאשׁוֹן בכוונה כראוי, מִכָּאן וְאֵילָךְ - אבל לאחר שקרא פסוק ראשון [ועדיין לא קרא את שאר הפסוקים שבקריאת שמע] אִם אֲנַסְתָּהוּ - תקפה אותו שֵׁינָה, אֵין מְצַעֲרִין אוֹתוֹ.

פניני הלכה

הרב (שם ס"י) הוסיף שמכל מקום טוב שיקרא את קריאת שמע אף בלא ברכותיה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים]. במשנה ברורה (סי' נח ס"ק כו) כתב, שאם בירך לאחר שעה רביעית, זה נחשב לברכה לבטלה. אמנם בביאור הלכה (שם ס"ו ד"ה קוראה) הביא בשם שו"ת משכנות יעקב שנוטה להכריע שבדיעבד יכול לקוראה בברכותיה עד חצות, וכתב על כך שאפשר שיש לסמוך על זה אם נאנס. ובקצות השולחן (סי' יט סי"ג) כתב שאם עברה שעה רביעית יכול לקוראה בברכותיה עד חצות היום [וציין בהערה לדברי המשכנות יעקב וצמח צדק (ברכות פ"א מ"ב). ועוד הביא שיש סוברים שבמקום אונס אפשר לקוראה בברכותיה כל היום].

הלכה א: הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון וכו'. ובשו"ע הרב (סי' ס ס"ה) הוסיף, שבפסוק הראשון צריך כוונת הלב שיבין מה שהוא אומר בפיו, וכוונה זו מעכבת. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה ס"ה) כתב, שלכתחילה יש לכוון בפסוק הראשון את כוונות שם ה' כמו שנתבאר בשו"ע (או"ח סי' ה), אך בדיעבד אם כיון רק כוונה כללית לשם ה' ולא כיון כוונות אלו, יצא ידי חובתו. וראה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' כה) מה שכתב בזה. וכתב בשו"ע הרב (סי' סג ס"ה), שהתיבות 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' הן בכלל פסוק ראשון [ויש מחמירים עד התיבות 'על לבבך'. משנה ברורה (שם ס"ק יא)], ואם לא כיון לבו בהן, צריך לחזור ולקרותם. השו"ע (סי' ס ס"ד) פסק שמצוות צריכות כוונה, ובשו"ע הרב (שם ס"ה) ביאר, שה'כוונה' היא לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה, וכתב עוד, שבמצוות קריאת שמע, כוונה זו מעכבת רק בפסוק הראשון. אמנם במשנה ברורה (שם ס"ק יא) הביא, שכוונה זו מעכבת בכל פרשיות קריאת שמע, ויש אומרים שרק בפסוק ראשון. וראה בשו"ע הרב (סי' ס ס"ה וסי' סג ס"ה) ובמשנה ברורה (סי' ס ס"ק ז-י) שהוסיפו עוד פרטי דינים בענין הכוונה, ובמי שלא כיון.

הלכה ב: ואסור לקרות קרית שמע והוא מוטל וכו', או מושלך וכו'. ובביאור הלכה (סי' סג ס"א ד"ה אבל) כתב בשם הפרי מגדים שבדיעבד יצא ידי חובתו. **אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו.** וברמ"א (סי' סג ס"א) כתב שהטעם שקורא כשהוא שוכב על צידו הוא משום שכבר שוכב ויש לו טורח לעמוד. וביאר במשנה ברורה (שם סק"ג) שכוונתו היא מפני שכבר פשט את בגדיו ויש לו טורח לעמוד ולחזור וללבשם, אבל אם הוא שוכב בבגדיו, צריך לעמוד כדי לקרוא קריאת שמע. ובשו"ע הרב (סי' סג ס"א) כתב שהעיקר להלכה הוא כשיטת החולקים על דברי הרמ"א [שלא כתבו שההיתר הוא דווקא אם יש לו טרחה לעמוד, אלא בכל אופן מותר לקרוא על צידו]. ובביאור הלכה (שם ד"ה מאחר) כתב במסקנת דבריו שלכתחילה יש להחמיר כשיטת הרמ"א. **ואם היה בעל בשר וכו'.** ובמשנה ברורה (סי' סג סק"ד) כתב שאם יכול לשכב על צידו אפילו רק בפסוק ראשון בלבד, חייב לעשות כן, וכל שכן אם יכול לקרותה כשהוא יושב.

הלכה ג: מי שהיה מהלך על רגליו עומד בפסוק ראשון. וכתב במשנה ברורה (סי' סג סק"י) שמה שאמרו שצריך לעמוד, הכוונה היא להתעכב במקום אחד, אבל מותר לקרותה בין בעמידה ובין בישיבה. המשנה ברורה (סי' סג סק"ט) כתב שבדיעבד אם קרא פסוק ראשון כשהוא מהלך, אינו צריך לחזור ולקרותו. השו"ע הרב (סי' סג ס"ד) כתב שהוא הדין אם היה רוכב על גבי בהמה, צריך להעמידה, שאינו יכול לכוין כל כך שהוא טרוד בהליכתה, אבל אם יושב בעגלה אין צריך להעמידה. ובמשנה ברורה (שם סק"י) כתב שברוכב על הבהמה יש דיעות בין האחרונים, ונכון להחמיר. וביושב בקרון או בספינה אינו צריך לעמוד, לפי שיכול לכוין היטב. **היה ישן מצערין אותו וכו'.** ובשו"ע (סי' סג ס"ה) פסק, שאם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון כשהוא ער ממש, ומכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא כשהוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם, יצא [ואף על פי שלכתחלה צריך לכוין בכל קריאת שמע, אבל אין מצערים אותו בשביל כך כיון שהוא אנוס בשינה, אלא מצערים אותו עד שיקרא כולו בפיו. שו"ע הרב (שם ס"ו)].

השו"ע הרב (שם) כתב שדין זה לא נאמר באונס שינה בלבד, אלא הוא הדין אם היה לו אונס אחר.

מתוך מהדורת חזק

ד. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה והגיע זמן קריאת שמע, מַפְסִיק ממלאכתו עַד שֶׁיִּקְרָא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה כּוּלָּה - עד סוף פרשת 'ואהבת'. וְכֵן הָאוּמָּנִין [- בעלי מלאכה] העוסקים במלאכתם אצל אחרים בּוֹטְלִין מִמְּלַאכְתָּן בְּזֹמֶן שקוראים פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה של קריאת שמע, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קריאתם נראית כִּקְרִיאַת עֲרַאי, וְהַשְּׁאָר - ושאר הפרשיות של קריאת שמע קוֹרֵא - מותר לו לקרוא וְהוּא - כשהוא עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ. אֲפִילּוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הָאִילָּן אוֹ בְּרֹאשׁ הַכּוֹתֶל ואין דעתו מיושבת עליו מפני שמתיירא שמא יפול, מכל מקום קוֹרֵא את קריאת שמע בִּמְקוֹמוֹ שבראש האילן או הכותל, וּמְבָרֵךְ שם גם את הברכות של לְפָנֶיהָ - לפני קריאת שמע וְשל לְאַחֲרֶיהָ - אחרי קריאת שמע.

ה. הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיַּת שְׁמַע, פּוֹסֵק מלימודו וְקוֹרֵא קריאת שמע, וּמְבָרֵךְ את הברכות של לְפָנֶיהָ וְשל לְאַחֲרֶיהָ. הָיָה עוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים והגיע זמן קריאת שמע, לֹא יַפְסִיק את עיסוקו כדי לקרות קריאת שמע, אֶלָּא קודם יִגְמוֹר עִסְקֵיהֶן - את צרכיהם של הרבים, וְאחר כך יִקְרָא קריאת שמע אִם נִשְׁאַר עדיין עֵת - זמן כדי לִקְרוֹת.

ו. הָיָה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה, אוֹ שֶׁהָיָה בַּבית הַמֶּרְחָץ, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתִסְפּוֹרֶת, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַפֵּךְ בְּעוֹרוֹת - עורות ששרויים לצורך עיבודם בחומרים שונים, והוא הופך אותם כדי לבודקם אם עובדו כראוי, אוֹ דיינים שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּדִין - יושבים לדון את הדין, והגיע זמן קריאת שמע, גּוֹמֵר קודם את הדבר שעוסק בו [שהרי עדיין יש לו זמן לקרות עד סוף שלוש שעות ביום], וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא את קְרִיַּת שְׁמַע. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבוֹר זְמַן הַקְרִיאָה מחמת שיימשך בסעודתו [או בשאר העיסוקים], וּפָסַק מעיסוקו וְקָרָא את קריאת שמע, הֲרֵי זֶה מְשׁוּבָּח.

ז. מִי שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל במים כדי להטהר מטומאתו, והגיע זמן קריאת שמע, אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת מן המים וּלְהִתְכַּסּוֹת בבגד וְלִקְרוֹת קריאת שמע קוֹדֶם שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה, יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא, וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא תָּנֵץ החמה קוֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - לפני שיספיק לעלות מהמים ולהתכסות ולקרוא קריאת שמע, יִתְכַּסֶּה בְּמַיִם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהֶן וְיִקְרָא קריאת שמע. וְלֹא יִתְכַּסֶּה לֹא בְּמַיִם שֶׁרִיחָן רַע, וְלֹא בְּמֵי הַמִּשְׁרָה - מים ששורים בהם גבעולי פשתן [וריחם רע], וְלֹא בְּמַיִם צְלוּלִין - שקופים, מִפְּנֵי שֶׁעֶרְוָתוֹ נִרְאֵת מֵהֶן, אֲבָל מִתְכַּסֶּה הוּא בְּמַיִם עֲכוּרִים - שאינם צלולים ושקופים, שֶׁאֵין רֵיחָן רַע, וְקוֹרֵא את קריאת שמע בְּמְקוֹמוֹ בתוך המים.

ח. הַקּוֹרֵא את קְרִיַּת שְׁמַע, לֹא יִרְמוֹז בְּעֵינָיו, וְלֹא יִקְרוֹץ בִּשְׂפָתָיו, וְלֹא יַרְאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו על דבר אחר שאינו מענין קריאת שמע, כְּדֵי שֶׁקריאתו לֹא תְּהֵא נראית כִּקְרִיאַת עֲרַאי, וְאִם עָשָׂה כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ של קריאת שמע, הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה. וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא - כלומר שלא

פניני הלכה

הלכה ד: מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק וכו'. ובשו"ע הרב (סי' סג ס"ח) הוסיף שדין זה שצריך להפסיק נאמר אפילו באופן שיכול לכוין בשעה שעוסק במלאכה.

אפילו היה עומד בראש האילן וכו', ומברך לפניה ולאחריה. ובשו"ע (סי' סג ס"ח) השמיט את הדין שמברך לפניה ולאחריה [וראה בפרי חדש (שם ס"ח) שביאר מה הטעם שהשו"ע השמיט דין זה].

הלכה ה: המלמד תורה לאחרים

הרמ"א (סי' קו ס"ב) כתב שאם הוא מלמד תורה לאחרים [ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו להתקבץ ללמוד אחר התפלה. שו"ע הרב (שם ס"ד)], אינו מפסיק אלא לקריאת פסוק ראשון של קריאת שמע, ואם אין השעה עוברת, ויש לו עדיין זמן להתפלל ולקרוא קריאת שמע, אינו פוסק כלל.

היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק וכו'. ובשו"ע הרב (סי' ע ס"ד) כתב שדין זה נאמר רק בדורות הראשונים שהיו עוסקים לשם שמים, אבל עכשיו אין לפטור מקריאת שמע אלא באופן שאין מי שישתדל אלא הוא, שאז אפילו עוסק בהצלת ממונם לבד, נחשב כעוסק במצוה ולא יפסיק. והוסיף, שמכל מקום טוב שיקרא פסוק ראשון של קריאת שמע, וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וראה בדבריו ובמשנה ברורה (שם ס"ק יז-כ) שהוסיפו עוד פרטי דינים באיזה אופן נאמר דין זה.

הלכה ו: היה עוסק באכילה וכו', גומר ואחר כך קורא קרית שמע וכו'. ובשו"ע (סי' ע ס"ה) הביא את שיטת הרמב"ם ואת שיטת הראב"ד, ולא הכריע. וראה בשו"ע הרב (שם) שכתב שיש חילוק בדין זה בין התחיל בהיתר לבין התחיל באיסור, והאריך לבאר את פרטי הדינים בענין זה.

הלכה ז: באיזה אופן מותר לקרוא במים צלולים

הרמ"א (סי' עד ס"ב) פסק שאם לבו עומד מחוץ למים שערוותו נמצאת בהם, מותר לקרוא קריאת שמע אפילו במים צלולים [משום שהמים מפסיקים בין לבו לבין הערוה. משנה ברורה (שם ס"ק יג)]. ובשו"ע הרב (שם ס"ג) כתב שצריך שגם ראשו יהיה מחוץ למים. ובמשנה ברורה (שם) הוסיף שיזהר גם כן שלא יסתכל בערוה.

הלכה ח: הקורא קרית שמע לא ירמוז בעיניו וכו'. ובשו"ע (סי' סג ס"ו) פסק שדינים אלו נאמרו רק בפרשה ראשונה של קריאת שמע [ויש מחמירים גם בפרשה שניה כשאינו לצורך דבר מצוה. משנה ברורה (שם ס"ק יח)]. ובשו"ע הרב (שם ס"ד) כתב שבפרשה ראשונה אסור אפילו לצורך מצוה, אבל מפרשה שניה ואילך מותר לצורך מצוה קצת.

ואם לא השמיע לאזנו יצא. ובשו"ע (סי' סב ס"ג) הוסיף שדין זה שאם לא השמיע לאזנו יצא, הוא רק אם הוציא בשפתיו [אבל אם קראה בלבו, לא יצא, משום שהרהור אינו נחשב כדיבור. שו"ע הרב (שם)].

המשנה ברורה (סי' סב סק"א) כתב שמה שאמרו שאם לא דקדק יצא, אין הכוונה שלא הזכיר התיבות והאותיות, שבזה ודאי לא יצא, אלא הכוונה היא שלא נתן ריוח בין הדבקים, או שלא אמר כראוי את אות ז' של תיבת 'תזכרו', וכדומה.

יקרא את קריאת שמע רק בליבו, אלא צריך שיחתוך בשפתיו את קריאתו, **וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ** - שלא חתך בשפתיו את קריאתו אלא קרא בליבו, **יָצָא** ידי חובת קריאת שמע. **וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּשעת** קריאת שמע, שיקרא את **אוֹתִיּוֹתֶיהָ** כראוי, **וְאִם לֹא דִּקְדֵּק, יָצָא.**

ט. כֵּיצַד מְדַקְדֵּק בקריאת שמע, **יִזָּהֵר** בשעה שקורא, **שֶׁלֹּא יַרְפֶּה הֶחָזָק** - שלא יבטא את האות הדגושה כרפויה [כגון שיאמר ׳ב׳שדך במקום שצריך לומר ׳ב׳שדך], **וְלֹא יְחַזֵּק הָרָפֶה** - ולא יבטא את האות הרפויה כדגושה [כגון שיאמר ׳ב׳ניכם במקום שצריך לומר ׳ב׳ניכם], **וְלֹא יָנִיד הַנָּח** - ולא יבטא אות שהיא מנוקדת בשוא נח כשוא נע [כגון שיבטא את האות ב׳ שבתיבת ׳ואהבת׳ בניקוד שוא נע במקום שוא נח], **וְלֹא יָנִיחַ הַנָּד** - ולא יבטא אות שהיא מנוקדת בשוא נע כשוא נח [כגון שיבטא את האות ו׳ שבתיבת ׳מצוך׳ בניקוד שוא נח במקום שוא נע]. **לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִיתֵּן רֶיוַח בֵּין כָּל שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת** זו לזו, **שֶׁאַחַת מֵהֶן** נמצאת **בסוֹף תֵּיבָה וְהָאַחֶרֶת** נמצאת **בתְּחִלַּת תֵּיבָה הַסְּמוּכָה לָהּ, כְּגוֹן** התיבות ׳**בְּכָל לְבָבְךָ**׳ שבקריאת שמע (דברים ו, ה), שיש אות ל׳ בסוף תיבת ׳בכל׳ ועוד אות ל׳ בתחילת תיבת ׳לבבך׳, צריך שיהא **קוֹרֵא** את תיבת ׳**בְּכָל**׳, **וְאחר כך שׁוֹהֶה** מעט [כדי ליתן ריוח בין שתי אותיות אלו], **וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא** את תיבת ׳**לְבָבְךָ**׳, **וכן** ישהה בין התיבות ׳**וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה**׳ (שם יא, יז), וכן ישהה בין תיבות ׳**הַכָּנָף פְּתִיל**׳ (במדבר טו, לח). **וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַיִן שֶׁל תִּזְכְּרוּ** - להגות יפה את האות ז׳ שבתיבת ׳תזכרו׳ שבפרשת ציצית (שם טו, מ), כדי שלא ייראה כאילו הוא אומר ׳למען תשכרו׳. **וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָאל** - באות ד׳ **שֶׁל** תיבת **אֶחָד, כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיכֵהוּ** - בשיעור זמן שיש בו להמליך במחשבה את הקב"ה **עַל הַשָּׁמַיִם וְעַל הָאָרֶץ וְעַל אַרְבַּע רוּחוֹת** העולם. **וְכן צָרִיךְ** ליזהר **שֶׁלֹּא יַחְטוֹף** - שלא ימהר **בְּקריאת** האות **חֵת** שבתיבת אחד **כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא** נראה **כְּאוֹמֵר אֵי חָד** כלומר אין אחד [ח"ו].

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת קריאת **שְׁמַע בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מַכִּירָהּ** - שהוא מבין, **וְהַקּוֹרֵא בְּכָל לָשׁוֹן** - בלשון שאינו לשון הקודש, **צָרִיךְ לְהַזָּהֵר** בשעת קריאתו **מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ** - שלא יאמר את הטעויות שֶׁיש **בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן, וְכן** צריך שיהא **מְדַקְדֵּק בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן** שהוא קורא בה, **כְּמוֹ שֶׁהיה מְדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אִם קְרָאָהּ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.**

יא. הַקּוֹרֵא את קריאת שמע **לְמַפְרֵעַ** - הפוך מסדר כתיבתה בתורה, **לֹא יָצָא** ידי חובתו. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלא יצא, **בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים** - באופן שהיפך את סדר הפסוקים, כגון שהקדים ואמר את הפסוק ׳ואהבת׳ לפני ׳שמע׳, **אֲבָל אִם הִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה,** כגון שהקדים את פרשת ׳והיה אם שמוע׳ לפרשת ׳שמע׳, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי** לעשות כן לכתחילה, **אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיָּצָא** ידי חובתו ואין זה נחשב ׳קורא למפרע׳, **לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ בַּתּוֹרָה** - מכיון שאין פרשה אחת סמוכה לשניה בתורה [בכל ג׳ הפרשיות שבקריאת שמע]. **קָרָא פָּסוּק וְחָזַר וּקְרָאוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה, הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה,** משום שנראה על ידי כך כמתלוצץ. **קָרָא מִלָּה אַחַת וּכְפָלָהּ, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא ׳שְׁמַע׳ ׳שְׁמַע׳, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ,** משום שנראה הוא כמקבל עליו עול מלכות נוספת [מלבד עול מלכות שמים].

פניני הלכה

הלכה ט: צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות הדומות וכו׳, כגון בכל לבבך. ובשו"ע הרב (סי׳ סא סי"ט) כתב שלא יפסיק הרבה ביניהם, שהרי יש מקף בין שתי תיבות האלו, וצריך להסמיכן זו לזו, אבל אף על פי כן יתן ריוח והבדל כדי שיהיה נשמע שקורא שתי אותיות ל׳.

וצריך לבאר זיין של תזכרו. ובשו"ע (סי׳ סא סי"ז) הוסיף שהוא הדין לאות ז׳ שבתיבת ׳וזכרתם׳.

השו"ע (סי׳ סא ס"ו) פסק שיאריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד׳ רוחות העולם, ולא יאריך יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד׳ רוחות [וראה להלן בענין השיעור שצריך להאריך באות ח׳ מה שהובא עוד בזה]. ובשו"ע הרב (שם ס"ז) ביאר, שמה שאמרו להאריך בד׳ של אחד, אין הכוונה להאריך בפיו בקריאת הד׳, אלא האריכות היא במחשבתו בשעת קריאת הד׳ ולאחריה.

השו"ע (שם ס"ז) פסק שצריך להדגיש את האות ד׳, כדי שלא תהא נשמעת כאות ר׳. ובשו"ע הרב (שם) כתב שלא שיקראנה בדגש, שהרי אין בה דגש, אלא שיטעימנה בפיו יפה, וכל שכן שלא יפה עושים אותם המדגישים ומאריכים יותר מדאי, ונראה כאלו האות ד׳ מנוקדת בשו"א.

השו"ע (סי׳ סא ס"ו) פסק שצריך להאריך בחי"ת של אחד, כדי שימליך את הקב"ה בשמים ובארץ [לפי שז׳ רקיעים והארץ כמנין חי"ת. שו"ע הרב (שם)]. ובמשנה ברורה (שם ס"ק יח) הביא שהמגן אברהם כתב שיאריך באות ח׳ כשיעור שליש, ובאות ד׳ כשיעור ב׳ שלישים. ויש אומרים שלא יאריך בחי"ת כלל, רק יכוין הכל בדלי"ת.

הלכה י: קורא אדם את שמע בכל לשון שיהיה מכירה וכו׳. ובשו"ע (סי׳ סב ס"ב) השמיט את מה שכתב רבינו שצריך שיהא מכיר את הלשון שקורא בה [אמנם במשנה ברורה (שם סק"ג) כתב על דברי השו"ע שדווקא שמבין באותו לשון]. ובשו"ע הרב (שם ס"ב) כתב שצריך שיהיה מבין את הלשון שקורא בה.

במשנה ברורה (סי׳ סב סק"ג) הביא שהב"ח כתב שמצוה מן המובחר לקרוא דווקא בלשון הקודש, ושהאחרונים כתבו שבימינו אף מצד הדין יש להיזהר שלא לקרותה בלשון אחר כי אם בלשון הקודש [וראה שם את טעם הדבר].

הלכה יא: הקורא למפרע לא יצא, במה דברים אמורים בסדר הפסוקים וכו׳. וכתב במשנה ברורה (סי׳ סד סק"ב) שכל שכן שהמהפך את קריאת התיבות [כגון שקורא ׳ובשעריך ביתך מזוזות׳] לא יצא ידי חובתו.

קרא פסוק וחזר וקראו פעם שניה וכו׳ קרא מלה אחת וכפלה וכו׳. ובשו"ע (סי׳ סא ס"ט) פסק, שאסור לכפול בין את תיבת ׳שמע׳, ובין את הפסוק הראשון. **משתקין אותו.** ובשו"ע הרב (שם ס"ח) כתב, שאין משתיקין את הכופל תיבה או פסוק, אלא כשאומר בציבור ובקול רם.

יב. קָרָאהּ סִירוּגִין - הקורא קריאת שמע קטעים קטעים [שלא ברציפות], יָצָא ידי חובתו, וְאֲפִילּוּ אם שָׁהָה בֵּין סִירוּג לְסִירוּג - המתין בין קטע לקטע כְּדֵי לִגְמוֹר בתוך זמן זה אֶת כּוּלָּהּ - את כל קריאת שמע, יָצָא, וְהוּא - ובלבד שֶׁיִּקְרָא עַל הַסֵּדֶר - כפי סדר קריאת שמע, ולא יקדים קטע אחד לשני. קָרָאהּ בהיותו מִתְנַמְנֵם, ו'מתנמנם' פירושו הוּא, מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא עֵר וְלֹא נִרְדָּם בְּשֵׁינָה, יָצָא, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא עֵר לגמרי בְּפָסוּק רִאשׁוֹן, כדי שיוכל לכוין ליבו.

יג. סָפֵק קָרָא קְרִיַּת שְׁמַע סָפֵק לֹא קָרָא - מי שנסתפק האם קרא קריאת שמע, חוֹזֵר וְקוֹרֵא, וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּירֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֵּירֵךְ, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ. קָרָא וְטָעָה - כגון שדילג פסוק, תיבה או אות, ויודע היכן טעה, יַחֲזוֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה - אם דילג תיבה או אות, יחזור לאותה תיבה, ואם דילג פסוק, יחזור לאותו פסוק, וממשיך מהם לקרות כפי הסדר. נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - היה קורא קריאת שמע והפסיק לאחר אחד מן הקטעים שבקריאת שמע, ונעלם ממנו מקום עמידתו שבין הקטעים, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא הַפָּרָשָׁה שֶׁהִשְׁלִים - מהו הקטע שכבר אמר, וְאֵי זוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל - ומהו הקטע שבו צריך להתחיל, חוֹזֵר לְפָרָק רִאשׁוֹן - למקום ההפסק הראשון שבקריאת שמע, שֶׁהוּא לפני הפסוק 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ' (דברים ו, ה) וכו'.

יד. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק - טעה באמצע אחת מן הפרשיות, כגון שדילג פסוק או תיבה, או ששכח היכן אוחז, וְלֹא יָדַע הֵיכָן פָּסַק ומהיכן להמשיך, חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַפֶּרֶק. הָיָה קוֹרֵא 'וּכְתַבְתָּם', וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הוּא עומד בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁבְּסוּף פרשת שְׁמַע, אוֹ בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁבְּסוּף פרשת וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, חוֹזֵר לְ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁבִּשְׁמַע. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אַחַר שֶׁקָּרָא 'לְמַעַן יִרְבּוּ' שמא עמד ב'וכתבתם' של שמע ודילג ל'וכתבתם' של והיה אם שמוע, אֵינוֹ חוֹזֵר, מפני שֶׁעַל הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ - שיכול לסמוך על כך שמן הסתם קרא כהרגל לשונו, שהורגל לומר 'למען ירבו' רק לאחר סיום הפרשה השניה.

טו. הָיָה קוֹרֵא קריאת שמע וּפָגַע - ופגש בְּאנשים אֲחֵרִים, אוֹ אחרים פָּגְעוּ בּוֹ - פגשו אותו, אִם הָיָה הקורא אוחז בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, פּוֹסֵק מהקריאה וּמַתְחִיל וְשׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם - ומקדים

פניני הלכה

במשנה ברורה (סי' סא ס"ק כב) כתב, שאם לא כיון בפסוק הראשון, יחזור ויקרא בלחש, ואם הוא נמצא לבדו, יכול לקרוא אפילו בקול. עוד הביא בשם הט"ז שאם ממתין זמן מה בין הקריאה הראשונה לשניה, מותר, כי אין משתקין אותו אלא אם כן קורא ברציפות, וגם אינו 'מגונה' אם יעשה כן. בשו"ע הרב (סי' סא ס"ח) כתב שאסור לקרוא פרשה שתי פעמים. וכן דייק במשנה ברורה (שם ס"ק כה) מדברי השו"ע (שם ס"י), וכתב עוד, שאם הוא קורא את כל שלשת הפרשיות ביחד, רשאי לקרוא שתי פעמים. השו"ע (סי' סא ס"י) פסק, שמותר לקרוא פרשה שתי פעמים בקריאת שמע שעל מטתו. ומביא השו"ע שיש מי שאומר שגם בקריאת שמע שעל המיטה יש להזהר שלא לומר פסוק ראשון שתי פעמים. ובשו"ע הרב (שם ס"ח) מוסיף, שראוי לחוש לדבריו.

הלכה יב: קראה סירוגין יצא, אפילו שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמור את כולה יצא. ובשו"ע (סי' סה ס"א) הוסיף שבין אם הפסיק בשתיקה ובין אם הפסיק בדיבור יצא, ואפילו אם ההפסק הוא מחמת אונס אין זה נחשב הפסקה [וביאר במשנה ברורה (שם סק"ב) שבהפסק מחמת אונס, יש יותר סיבה לומר שזה נחשב הפסקה, מכיון שהאדם אינו יכול לקרוא בזמן זה]. אולם הרמ"א (שם) כתב שיש אומרים שאם הפסיק מחמת אונס, ושהה כדי לגמור את כל קריאת שמע [מתחילתה ועד סופה. משנה ברורה (שם סק"ג)], חוזר לראש, וכן נוהגים. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"א) שיש אומרים שאם הפסיק מחמת אונס של ליסטים, אינו חוזר לראש אף ששהה כדי לגמור את כולה, כי האדם עצמו והמקום ראויים לקריאה, ורק באונס שמחמת האדם או המקום [כגון שהוצרך לנקביו או שהגיע למקום מטונף], חוזר לראש, ויש אומרים שגם באופן זה חוזר לראש. ומביא שיש מי שהכריע כדעה הראשונה, לענין קריאת שמע.: **כדי לגמור את כולה.** וכתב הרמ"א (סי' סה ס"א), שמשערים את משך השהיה לפי דרך קריאתו של אותו אדם, ולא לפי רוב בני אדם. בשו"ע הרב (סי' סה ס"א) כתב, שאם שהה באחת מהברכות של קריאת שמע שיעור זמן כדי לגמור את כולה מראשה לסופה, חוזר לראש. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) כתב, שדווקא אם שהה שיעור זמן כדי לגמור את כל הברכות, מ'יוצר אור' עד 'גאל ישראל', חוזר.

קראה מתנמנם וכו' יצא, ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון. וכתב בשו"ע הרב (סי' סג ס"ו) לגבי קריאת שאר הפסוקים, שלאו דווקא קראה מתנמנם יצא, אלא הוא הדין באונס אחר שמחמתו אינו יכול לכוין, יצא ידי חובתו, אך צריך שיקרא את הפסוקים בפיו.

הלכה יג: קרא וטעה יחזור למקום שטעה. ובשו"ע הרב (סי' סד ס"ב) כתב, שאם דילג תיבה אחת, או אות אחת, או ששינה נקודה אחת [באופן שזה מעכב] צריך לחזור לראש הפסוק שטעה בו. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) כתב בדעת הסוברים שיחזור לאותה תיבה, שזה רק במקום שמתחיל ענין בפני עצמו, כגון שדילג מהפסוק 'ושננתם' את תיבת 'ודברת'. **נעלם ממנו בין פרשה לפרשה וכו' חוזר לפרק ראשון שהוא ואהבת את ה' אלהיך וגו'.** ובשו"ע (סי' סד ס"ג) פסק, שיחזור ויתחיל 'והיה אם שמוע'.

הלכה יד: ואם נסתפק לו אחר שקרא למען ירבו, אינו חוזר, שעל הרגל לשונו הוא הולך. וכתב בשו"ע הרב (סי' סד ס"ד) שאם מצא את עצמו אוחז בתיבה אחרת באמצע פרשה ומסופק שמא דילג, כל שכן שיכול לסמוך על הרגל לשונו, שאמר את כל מה שקדם לתיבה זו ולא דילג. כתב במשנה ברורה (סי' סד ס"ק יא), שאדם המתפלל בציבור והתעורר לו ספק באיזה 'וכתבתם' הוא אוחז, ורואה שהשליח ציבור אוחז ב'וכתבתם' הראשון או השני, ימשיך כמו השליח ציבור [ואין זה תלוי אם הוא כבר התחיל 'למען ירבו' או לא].

הלכה טו: אם היה בין פרק לפרק פוסק ומתחיל ושואל בשלום מי שהוא חייב בכבודו, כגון שפגע באביו או רבו וכו'. ובשו"ע (סי' סו ס"א) פסק, שבין הפרקים מותר לשאול בשלום אדם נכבד. ומבאר במשנה ברורה (שם סק"ג), שזהו כגון זקן או

ואומר 'שלום' למי שֶׁהוּא חַיָּיב בִּכְבוֹדוֹ - אם פגש באדם שחייב לכבדו, כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו אוֹ רַבּוֹ, אוֹ פגש מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם - ורשאי להשיב 'שלום' לְכָל אָדָם שֶׁנְּתַן לוֹ שָׁלוֹם - שהקדימו באמירת 'שלום'.

טז. הָיָה קוֹרֵא קריאת שמע ומקום אחיזתו הוא בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, אֵינוֹ פּוֹסֵק וּמַתְחִיל לִשְׁאוֹל בשלומם של כל האנשים שפוגש [באמירת 'שלום'], אֶלָּא רק בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ - בשלומו של אדם שחושש ממנו שמא יצערנו, כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אַנָּס - גזלן, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֲבָל אם פגש מִי שֶׁהוּא חַיָּיב בִּכְבוֹדוֹ כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ, הדין הוא שרק אִם נָתַן לוֹ אביו או רבו שָׁלוֹם תְּחִלָּה, פּוֹסֵק וּמֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם, אך אינו רשאי להתחיל ולשאול בשלומם.

יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים [שנתבארו דיניהם לעיל (הלכות יד־טז)], בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה של קריאת שמע לברכה שְׁנִיָּה, בֵּין ברכה שְׁנִיָּה לפרשת שְׁמַע, בֵּין פרשת שְׁמַע לפרשת וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, בֵּין פרשת וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ לְפרשת וַיֹּאמֶר. אֲבָל בֵּין פרשת וַיֹּאמֶר לֶאֱמֶת וְיַצִּיב' הֲרֵי הוּא כְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, וְלֹא יַפְסִיק אֶלָּא לִשְׁאוֹל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה - להקדים שלום לאדם שמתיירא ממנו, וּלְהָשִׁיב שלום מִפְּנֵי הַכָּבוֹד - לאדם שהוא חייב בכבודו.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ו'־י"ב טבת ה'תשע"ה

יום ראשון ו' טבת ה'תשע"ה

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק ב

א. הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה - מִצְוָה לְאָהֲבוֹ וּלְיִרְאָה הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ", וְנֶאֱמַר: "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא".

ב. וְהֵיאַךְ הִיא הַדֶּרֶךְ לְאַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ? בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרוּאָיו הַנִּפְלָאִים הַגְּדוֹלִים, וְיִרְאֶה מֵהֶן חָכְמָתוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵרֶךְ וְלֹא קֵץ - מִיָּד הוּא אוֹהֵב וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר, וּמִתְאַוֶּה תַּאֲוָה גְּדוֹלָה לֵידַע הַשֵּׁם הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: "צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים, לְאֵל חָי". וּכְשֶׁמְּחַשֵּׁב בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַצְמָן, מִיָּד הוּא נִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו, וְיִירָא וְיִפְחַד וְיֵדַע שֶׁהוּא בְּרִיָּה קְטַנָּה שְׁפָלָה אֲפֵלָה, עוֹמֵד בְּדַעַת קַלָּה מְעוּטָה לִפְנֵי תְּמִים דֵּעוֹת [הקב"ה], כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד:

פניני הלכה

תלמיד חכם, או עשיר שראוי לכבדו מחמת עשרו. וכתב בשו"ע הרב (שם ס"א) שאם האדם שפגשו לא יקפיד כלל אם לא ישאל בשלומו או שלא ישיב לו שלום, לא יפסיק אפילו בין הפרקים, בין לשאול ובין להשיב מפני הכבוד.

במשנה ברורה (סי' סו סק"ב) כתב שלפי מנהגנו כיום שאיננו שואלים בשלום אדם בבית הכנסת בעת התפילה, אסור לשאול או להשיב אפילו בדברי תורה, לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרה. ובערוך השולחן (שם ס"ד) כתב, שהמנהג הוא שאין מפסיקים כלל, ואפילו לאביו או רבו.

הלכה טז: היה קורא באמצע הפרק, אינו פוסק ומתחיל לשאול אלא בשלום מי שהוא מתירא ממנו כגון מלך או אנס וכו'. ובשו"ע (סי' סו ס"א) פסק שמותר לשאול בשלום מי שמתיירא ממנו, כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה, וכל שכן שמותר לשאול בשלום מלך או אנס. ובשו"ע הרב (שם ס"א) כתב, שרק תלמיד חכם מופלג בדורו הריהו נחשב 'אדם שמתיירא ממנו', אולם אם הוא רק גדול ממנו בחכמה, הריהו בכלל אדם שחייב בכבודו.

השו"ע (סי' סו ס"א) פסק, שאפילו באמצע הפסוק רשאי להפסיק, חוץ מהפסוקים 'שמע ישראל' ו'ברוך שם' שלא יפסיק בהם כלל, אלא מפני אדם שירא שמא יהרגנו. ובשו"ע הרב (שם ס"ב) הוסיף, שיש אומרים שגם באמצע שאר הפסוקים אין להפסיק אלא בסיום הענין [כגון בפסוק 'ושמתם' וגו', בין 'נפשכם' לבין 'וקשרתם'], ואם הפסיק קודם סיום הענין, יחזור לתחילת הפסוק. ומכריע למעשה, שכאשר מפסיק לעניית קדושה וברכו [כמבואר בשו"ע (שם ס"ג)], יכול להפסיק באמצע הענין, אך לאחר ההפסקה יחזור לתחילת הפסוק.

בביאור הלכה (סי' סו ס"א ד"ה או) הביא, שמותר להפסיק באמצע הפרק אפילו בשביל הפסד ממון.: **אבל מי שהוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו וכו' פוסק ומשיב לו שלום.** ובשו"ע (שם ס"א) פסק, שמשיב שלום אפילו לאדם נכבד [וראה לעיל (הלכה טו) בשם המשנה ברורה מיהו אדם נכבד].

הלכה יז: אבל בין ויאמר לאמת ויציב הרי הוא באמצע הפרק, ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה וכו'. ובשו"ע (סי' סו ס"ה) פסק שלא יפסיק כלל בין ויאמר לאמת ויציב, אלא יאמר 'אני ה' אלהיכם אמת', ואז יפסיק כדין הפסק באמצע הפרק.

כתב בשו"ע הרב (סי' סו ס"ז), שיש להזהר לומר בסמוך ל'אמת' תיבת 'ויציב', משום ש'ויציב' הוא גם לשון אמת. ובמשנה ברורה (שם סק"ל) הביא שהגר"א חולק על כך, ומכריע במשנה ברורה שטוב להזהר בזה לכתחילה. אמנם בערוך השולחן (שם סעי' יא) כתב, שאין המנהג כן.

"כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ . . מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ". וּלְפִי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ אֲנִי מְבָאֵר כְּלָלִים גְּדוֹלִים מִמַּעֲשֵׂה רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פֶּתַח לַמֵּבִין לֶאֱהֹב אֶת הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בְּעִנְיַן אַהֲבָה: 'שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם'.

ג. כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, נֶחְלָק לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים: מֵהֶם בְּרוּאִין שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין מִגֹּלֶם וְצוּרָה [חומר וצורתו] - וְהֵם נֶחֱוִין וְנִפְסָדִין תָּמִיד, כְּמוֹ גּוּפוֹת הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְהַצֶּמֶחִים וְהַמַּתָּכוֹת. וּמֵהֶן בְּרוּאִין שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין מִגֹּלֶם וְצוּרָה, אֲבָל אֵינָן מִשְׁתַּנִּים מִגּוּף לְגוּף וּמִצּוּרָה לְצוּרָה כְּמוֹ הָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא צוּרָתָן קְבוּעָה בְּגָלְמָן לְעוֹלָם, וְאֵינָן מִשְׁתַּנִּין כְּמוֹ אֵלּוּ - וְהֵן הַגַּלְגַּלִּים וְהַכּוֹכָבִים שֶׁבָּהֶן, וְאֵין גָּלְמָם כִּשְׁאָר גְּלָמִים וְלֹא צוּרָתָם כִּשְׁאָר צוּרוֹת. וּמֵהֶן בְּרוּאִין צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם כְּלָל - וְהֵן הַמַּלְאָכִים, שֶׁהַמַּלְאָכִים אֵינָן גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא צוּרוֹת נִפְרָדוֹת זוֹ מִזּוֹ.

ד. וּמַה הוּא זֶה שֶׁהַנְּבִיאִים אוֹמְרִים, שֶׁרָאוּ הַמַּלְאָךְ אִישׁ וּבַעַל כְּנָפַיִם? הַכֹּל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְדֶרֶךְ חִידָה, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ גּוּף וְאֵינוֹ כָּבֵד כַּגּוּפוֹת הַכְּבֵדִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֵשׁ אֹכְלָה הוּא", וְאֵינוֹ אֵשׁ אֶלָּא מָשָׁל. וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת, מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט".

ה. וּבַמֶּה יִפָּרְדוּ הַצּוּרוֹת זוֹ מִזּוֹ, וַהֲרֵי אֵינָן גּוּפִין? לְפִי שֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּמְצִיאוּתָן, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן לְמַטָּה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְהוּא מָצוּי מִכֹּחוֹ [של זה שלמעלה הימנו] זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה; וְהַכֹּל נִמְצָאִין מִכֹּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְטוּבוֹ. וְזֶה הוּא שֶׁרָמַז שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ וְאָמַר: "כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר, וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם".

ו. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ 'לְמַטָּה מִמַּעֲלָתוֹ', אֵינָהּ מַעֲלַת מָקוֹם כְּמוֹ אָדָם שֶׁיּוֹשֵׁב לְמַעְלָה מֵחֲבֵרוֹ; אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בִּשְׁנֵי חָכָמִים שֶׁאֶחָד גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁל זֶה, וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּעָלָה [- סיבה], שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִן הָעָלוּל [המסובב].

ז. שְׁנוּי שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים, עַל שֵׁם מַעֲלָתָם הִיא; וּלְפִיכָךְ נִקְרָאִים 'חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ', וְהֵם לְמַעְלָה מִן הַכֹּל, וְאוֹפַנִּים, וְאֶרְאֶלִּים, וְחַשְׁמַלִּים, וּשְׂרָפִים, וּמַלְאָכִים, וֵאלֹהִים, וּבְנֵי אֱלֹהִים, וּכְרוּבִים, וְאִישִׁים. כָּל אֵלּוּ עֲשָׂרָה הַשֵּׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאוּ בָּהֶן הַמַּלְאָכִים, עַל שֵׁם עֶשֶׂר מַעֲלוֹת שֶׁלָּהֶן הֵן. וּמַעֲלָה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה אֶלָּא מַעֲלַת הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, הִיא מַעֲלַת הַצּוּרוֹת שֶׁנִּקְרֵאת 'חַיּוֹת'; לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁהֵן תַּחַת הַכִּסֵּא [כסא הכבוד] . וּמַעֲלָה עֲשִׂירִית, הִיא מַעֲלַת הַצּוּרָה שֶׁנִּקְרֵאת 'אִישִׁים', וְהֵם הַמַּלְאָכִים שֶׁמְּדַבְּרִים עִם הַנְּבִיאִים וְנִרְאִין לָהֶם בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה; לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ 'אִישִׁים', שֶׁמַּעֲלָתָם קְרוֹבָה מִמַּעֲלַת דַּעַת הָאָדָם.

ח. וְכָל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ חַיִּים וּמַכִּירִים אֶת הַבּוֹרֵא, וְיוֹדְעִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ גְּדוֹלָה עַד לְמֹאד. כָּל צוּרָה וְצוּרָה לְפִי מַעֲלָתָהּ, [ומכירה את ה' -] לֹא לְפִי גָּדְלוֹ [האמיתי של הקב"ה]. אֲפִלּוּ מַעֲלָה הָרִאשׁוֹנָה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג אֲמִתַּת הַבּוֹרֵא כְּמוֹ שֶׁהִיא, אֶלָּא דַּעְתָּהּ קְצָרָה לְהַשִּׂיג. אֲבָל מַשֶּׂגֶת וְיוֹדַעַת יָתֵר מִמַּה שֶּׁמַּשֶּׂגֶת וְיוֹדַעַת צוּרָה שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה; וְכֵן כָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה, עַד מַעֲלָה עֲשִׂירִית. וּמַעֲלָה עֲשִׂירִית גַּם הִיא יוֹדַעַת הַבּוֹרֵא דֵּעָה שֶׁאֵין כֹּחַ בְּנֵי אָדָם הַמְחֻבָּרִין מִגֹּלֶם וְצוּרָה יָכוֹל לְהַשִּׂיג וְלֵידַע כְּמוֹתָהּ. וְהַכֹּל אֵינָן יוֹדְעִין אֶת הַבּוֹרֵא, כְּמוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ.

ט. כָּל הַנִּמְצָאִין חוּץ מִן הַבּוֹרֵא, מִצּוּרָה הָרִאשׁוֹנָה עַד יַתּוּשׁ קָטָן שֶׁיִּהְיֶה בְּטַבּוּר [כדור] הָאָרֶץ - הַכֹּל מִכֹּחַ אֲמִתּוֹ נִמְצָאוּ. וּלְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ וּמַכִּיר גָּדְלוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ וַאֲמִתּוֹ, הוּא יוֹדֵעַ הַכֹּל וְאֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּנּוּ.

י. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכִּיר אֲמִתּוֹ, וְיוֹדֵעַ אוֹתָהּ כְּמוֹת שֶׁהִיא. וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּדֵעָה שֶׁהִיא חוּץ מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין, שֶׁאֵין אָנוּ וְדַעְתֵּנוּ אֶחָד. אֲבָל הַבּוֹרֵא - הוּא וְדַעְתּוֹ וְחַיָּיו אֶחָד, מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה; שֶׁאִלְמָלֵא הָיָה חַי בְּחַיִּים יְיוֹדֵעַ בְּדֵעָה, הָיוּ שָׁם אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה - הוּא וְחַיָּיו וְדַעְתּוֹ; וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אֶחָד מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה וּבְכָל דֶּרֶךְ יִחוּד. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְהוּא הַיָּדוּעַ, וְהוּא הַדֵּעָה עַצְמָהּ - הַכֹּל אֶחָד. וְדָבָר זֶה - אֵין כֹּחַ בַּפֶּה לְאָמְרוֹ וְלֹא בָּאֹזֶן לִשְׁמְעוֹ וְלֹא בְּלֵב הָאָדָם לְהַכִּירוֹ, עַל בֵּרְיוֹ. וּלְפִיכָךְ אוֹמְרִין: "חַי נַפְשְׁךָ", "חַי פַּרְעֹה", וְאֵין אוֹמְרִין: "חַי ה'", אֶלָּא "חַי ה'" - שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא וְחַיָּיו שְׁנַיִם כְּמוֹ חַיֵּי הַגּוּפוֹת הַחַיִּים, אוֹ כְּחַיֵּי הַמַּלְאָכִים. לְפִיכָךְ, אֵינוֹ מַכִּיר הַבְּרוּאִים וְיוֹדְעָם מֵחֲמַת הַבְּרוּאִים, כְּמוֹת שֶׁאָנוּ יוֹדְעִין אוֹתָם, אֶלָּא מֵחֲמַת עַצְמוֹ יֵדְעֵם; לְפִיכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עַצְמוֹ, יֵדַע הַכֹּל - שֶׁהַכֹּל נִסְמָךְ בַּהֲוָיָתוֹ לוֹ [- קיום הכל תלוי בהקב"ה].

יא. דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ, כְּמוֹ טִפָּה מִן הַיָּם הֵן מִמַּה שֶׁצָּרִיךְ לְבָאֵר בְּעִנְיָן זֶה. וּבֵאוּר כָּל הָעִקָּרִים שֶׁבִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה' [המתוארת בספר יחזקאל].

יב. צִוּוּי חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ בִּדְבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא לְאִישׁ אֶחָד בִּלְבַד, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ. וְאַחַר כָּךְ מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי פְּרָקִים, וּמוֹדִיעִים אוֹתוֹ שֶׁמֶץ [מעט] מִן הַדָּבָר; וְהוּא מֵבִין מִדַּעְתּוֹ, וְיוֹדֵעַ סוֹף הַדָּבָר וְעָמְקוֹ. וּדְבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים עֲמֻקִּים הֵן עַד לְמֹאד, וְאֵין כָּל דַּעַת וְדַעַת רְאוּיָה לְסָבְלָן. וַעֲלֵיהֶן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ"; כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים בְּפֵרוּשׁ מָשָׁל זֶה: 'דְּבָרִים' [סודיים וכבושים -] שֶׁהֵם כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם - יִהְיוּ לִלְבוּשֶׁךָ', כְּלוֹמַר לְךָ לְבַדְּךָ, וְאַל תִּדְרֹשׁ אוֹתָם בָּרַבִּים. וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ, וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ". וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "דֶּבֶשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ"; כָּךְ פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: 'דְּבָרִים שֶׁהֵם כִּדְבַשׁ וְחָלָב - יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ'.

יום שני ז' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ג

א. הַגַּלְגַּלִּים, הֵן הַנִּקְרָאִין 'שָׁמַיִם', וְ'רָקִיעַ', וּ'זְבוּל', וַ'עֲרָבוֹת'; וְהֵן תִּשְׁעָה גַּלְגַּלִּים: גַּלְגַּל הַקָּרוֹב מִמֶּנּוּ הוּא

גַּלְגַּל הַיֵּרַח, וְהַשֵּׁנִי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ - גַּלְגַּל שֶׁבּוֹ הַכּוֹכָב הַנִּקְרָא 'כּוֹכָב', וְגַלְגַּל שְׁלִישִׁי שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ שֶׁבּוֹ נוֹגַהּ, וְגַלְגַּל רְבִיעִי שֶׁבּוֹ חַמָּה, וְגַלְגַּל חֲמִישִׁי שֶׁבּוֹ מַאֲדִים, וְגַלְגַּל שִׁשִּׁי שֶׁבּוֹ כּוֹכַב צֶדֶק, וְגַלְגַּל שְׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שַׁבְּתַאי, וְגַלְגַּל שְׁמִינִי שֶׁבּוֹ שְׁאָר כָּל הַכּוֹכָבִים שֶׁנִּרְאִין בָּרָקִיעַ, וְגַלְגַּל תְּשִׁיעִי הוּא גַּלְגַּל הַחוֹזֵר בְּכָל יוֹם מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וְהוּא הַמַּקִּיף אֶת הַכֹּל וּמְסַבֵּב אֶת הַכֹּל. וְזֶה שֶׁתִּרְאֶה כָּל הַכּוֹכָבִים כְּאִלּוּ הֵן כֻּלָּן בְּגַלְגַּל אֶחָד וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁהַגַּלְגַּלִּים טְהוֹרִים וְזַכִּים כַּזְּכוּכִית וְכַסַּפִּיר, וּלְפִיכָךְ רוֹאִין כּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי מִתַּחַת גַּלְגַּל הָרִאשׁוֹן.

ב. כָּל גַּלְגַּל וְגַלְגַּל מִשְׁמוֹנַת הַגַּלְגַּלִּים שֶׁבָּהֶן הַכּוֹכָבִים, נֶחְלָק לְגַלְגַּלִּים הַרְבֵּה זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה כְּמוֹ גִּלְדֵי [קליפות] בְּצָלִים; מֵהֶן גַּלְגַּלִּים סוֹבְבִין מִמַּעֲרָב לְמִזְרָח, וּמֵהֶן סוֹבְבִים מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב כְּמוֹ הַגַּלְגַּל הַחוֹזֵר הַתְּשִׁיעִי. וְכֻלָּן, אֵין בֵּינֵיהֶם [בין גלגל לגלגל] מָקוֹם פָּנוּי.

ג. כָּל הַגַּלְגַּלִּים, אֵינָן לֹא קַלִּים וְלֹא כְּבֵדִים. וְאֵין לָהֶם לֹא עַיִן [צבע] אָדֹם וְלֹא עַיִן שָׁחֹר וְלֹא שְׁאָר עֵינוֹת; וְזֶה שֶׁאָנוּ רוֹאִין אוֹתָן כְּעֵין הַתְּכֵלֶת, לְמַרְאִית הָעַיִן בִּלְבַד הוּא, לְפִי גֹּבַהּ הָאֲוִיר. וְכֵן אֵין לָהֶן לֹא טַעַם וְלֹא רֵיחַ, לְפִי שֶׁאֵין אֵלּוּ הַמְּאָרְעִין מְצוּיִין אֶלָּא בַּגּוּפוֹת שֶׁלְּמַטָּה מֵהֶן.

ד. כָּל הַגַּלְגַּלִּים הָאֵלּוּ הַמַּקִּיפִין אֶת הָעוֹלָם - הֵן עֲגֻלִּין כַּדּוּר, וְהָאָרֶץ תְּלוּיָה בָּאֶמְצַע. וְיֵשׁ לְמִקְצָת מִן הַכּוֹכָבִים גַּלְגַּלִּים קְטַנִּים שֶׁהֵן קְבוּעִים בָּהֶן, וְאֵין אוֹתָן הַגַּלְגַּלִּים מַקִּיפִין אֶת הָאָרֶץ, אֶלָּא גַּלְגַּל קָטָן שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף קָבוּעַ בַּגַּלְגַּל גָּדוֹל הַמַּקִּיף.

ה. מִסְפַּר כָּל הַגַּלְגַּלִּים הַמַּקִּיפִין אֶת כָּל הָעוֹלָם, שְׁמוֹנָה עָשָׂר; וּמִסְפַּר כָּל הַגַּלְגַּלִּים הַקְּטַנִּים שֶׁאֵינָן מַקִּיפִין, שְׁמוֹנָה. וּמִמַּהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים וּידִיעַת שִׁעוּר סִבִּיבָתָן בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁנָה וּנְטִיָּתָן לְרוּחַ צָפוֹן וְרוּחַ דָּרוֹם וּמִגָּבְהָן מֵעַל הָאָרֶץ וּקְרִיבָתָן, יְוֻדַּע מִסְפַּר כָּל אֵלּוּ הַגַּלְגַּלִּים, וְצוּרַת הֲלִיכָתָן, וְדֶרֶךְ הַקָּפָתָן. וְזוֹ הִיא חָכְמַת חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת, וּסְפָרִים רַבִּים חִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן.

ו. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הַכֹּל - חִלְּקוּהוּ הַחֲכָמִים הַקַּדְמוֹנִים לְשְׁנֵים עָשָׂר חֵלֶק, כָּל חֵלֶק וְחֵלֶק הֶעֱלוּ לוֹ שֵׁם עַל שֵׁם צוּרָה זוֹ שֶׁתִּרְאֶה בּוֹ מִן הַכּוֹכָבִים שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ שֶׁהֵן מְכֻוָּנִין תַּחְתָּיו; וְהֵן הַמַּזָּלוֹת - שֶׁשְּׁמוֹתָן: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן, אַרְיֵה, בְּתוּלָה, מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי, דָּגִים.

ז. גַּלְגַּל הַתְּשִׁיעִי עַצְמוֹ, אֵין בּוֹ לֹא חַלּוּקָה וְלֹא צוּרָה מִכָּל הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ וְלֹא כּוֹכָב, אֶלָּא בְּחִבּוּר הַכּוֹכָבִים שֶׁבַּגַּלְגַּל הַשְּׁמִינִי הוּא שֶׁיֵּרָאֶה בְּכוֹכָבִים גְּדוֹלִים שֶׁבּוֹ תַּבְנִית הַצּוּרוֹת הָאֵלּוּ, אוֹ קָרוֹב מֵהֶן. וְאֵלּוּ הַשְּׁתַּיִם עֶשְׂרֵה צוּרוֹת, לֹא הָיוּ מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אוֹתָן הַחֲלָקִים אֶלָּא בִּזְמַן הַמַּבּוּל, שֶׁבּוֹ הֶעֱלוּ לָהֶן שֵׁמוֹת אֵלּוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּבָר סָבְבוּ מְעַט, לְפִי שֶׁכָּל הַכּוֹכָבִים שֶׁבְּגַלְגַּל שְׁמִינִי כֻּלָּן סוֹבְבִין כְּמוֹ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיֵּרַח, אֶלָּא שֶׁהֵן סוֹבְבִין בִּכְבֵדוּת. וְחֵלֶק שֶׁתְּהַלֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ כְּנֶגְדּוֹ בְּיוֹם אֶחָד, יֵלֵךְ כְּנֶגְדּוֹ כָּל כּוֹכָב מֵהֶן בְּקֵרוּב מִשִּׁבְעִים שָׁנָה.

ח. כָּל הַכּוֹכָבִים הַנִּרְאִין - יֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים קְטַנִּים שֶׁהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מֵאַחַד מֵהֶן, וְיֵשׁ מֵהֶן כּוֹכָבִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן גָּדוֹל מִן הָאָרֶץ כַּמָּה פְּעָמִים. וְהָאָרֶץ גְּדוֹלָה מִן הַיֵּרַח כְּמוֹ אַרְבָּעִים פְּעָמִים, וְהַשֶּׁמֶשׁ גְּדוֹלָה מִן הָאָרֶץ כְּמוֹ מֵאָה וְשִׁבְעִים פְּעָמִים; נִמְצָא הַיֵּרַח אֶחָד מִשִּׁשָּׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת מִן הַשֶּׁמֶשׁ בְּקֵרוּב. וְאֵין בְּכָל הַכּוֹכָבִים כּוֹכָב גָּדוֹל מִן הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֹא קָטָן מִכּוֹכָב שֶׁבְּגַלְגַּל הַשֵּׁנִי.

ט. כָּל הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים, כֻּלָּן בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ וְדֵעָה וְהַשְׂכֵּל הֵן; וְהֵן חַיִּים וְעוֹמְדִין וּמַכִּירִין אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי גָּדְלוֹ וּלְפִי מַעֲלָתוֹ מְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים לְיוֹצְרָם כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים. וּכְשֵׁם שֶׁמַּכִּירִין אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ מַכִּירִין אֶת עַצְמָן וּמַכִּירִין אֶת הַמַּלְאָכִים שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן. וְדַעַת הַכּוֹכָבִים וְהַגַּלְגַּלִּים מְעוּטָה מִדַּעַת הַמַּלְאָכִים, וּגְדוֹלָה מִדַּעַת בְּנֵי הָאָדָם.

י. בָּרָא הָאֵל לְמַטָּה מִגַّלְגַּל הַיֵּרַח, גֹּלֶם אֶחָד שֶׁאֵינוֹ כְּגֹלֶם הַגַּלְגַּלִּים; וּבָרָא אַרְבַּע צוּרוֹת לְגֹלֶם זֶה, וְאֵינָן כְּצוּרַת הַגַּלְגַּלִּים. וְנִקְבָּעָה כָּל צוּרָה וְצוּרָה בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה. צוּרָה רִאשׁוֹנָה - צוּרַת הָאֵשׁ נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָת גֹּלֶם זֶה, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הָאֵשׁ; וְצוּרָה שְׁנִיָּה - צוּרַת הָרוּחַ נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶן גּוּף הָרוּחַ; וְצוּרָה שְׁלִישִׁית - צוּרַת הַמַּיִם נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הַמַּיִם; וְצוּרָה רְבִיעִית - צוּרַת הָאָרֶץ נִתְחַבְּרָה בְּמִקְצָתוֹ, וְנִהְיָה מִשְּׁנֵיהֶם גּוּף הָאָרֶץ. נִמְצָא לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, אַרְבָּעָה גּוּפִין מֻחְלָקִין זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מַקִּיף אֶת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ מִכָּל רוּחוֹתָיו כְּמוֹ גַּלְגַּל. הַגּוּף הָרִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ לְגַלְגַּל הַיֵּרַח, הוּא גּוּף הָאֵשׁ; לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, גּוּף הָרוּחַ; לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, גּוּף הַמַּיִם; לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, גּוּף הָאָרֶץ. וְאֵין בֵּינֵיהֶם [בין צורה לצורה] מָקוֹם פָּנוּי בְּלֹא גּוּף, כְּלָל.

יא. אַרְבָּעָה גּוּפוֹת הָאֵלּוּ - אֵינָן בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ, וְאֵינָן יוֹדְעִין וְלֹא מַכִּירִין, אֶלָּא כְּגוּפִים מֵתִים; וְיֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן מִנְהָג, שֶׁאֵינוֹ יוֹדְעוֹ וְלֹא מַשִּׂיגוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ, תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת, אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר" - עִנְיַן הַדְּבָרִים, הַלְלוּהוּ בְּנֵי אָדָם מִגְּבוּרוֹתָיו שֶׁתִּרְאוּ בְּאֵשׁ וּבָרָד וּבִשְׁאָר בְּרוּאִים שֶׁתִּרְאוּ לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, שֶׁגְּבוּרָתָם תָּמִיד נִכֶּרֶת לְגָדוֹל וְקָטָן.

יום שלישי ח' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ד

א. אַרְבָּעָה גּוּפִים הָאֵלּוּ שֶׁהֵם אֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וָאָרֶץ, הֵן יְסוֹדוֹת כָּל הַנִּבְרָאִים לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ; וְכֹל שֶׁיִּהְיֶה מֵאָדָם וּבְהֵמָה וְעוֹף וְרֶמֶשׂ וְדָג וְצֶמַח וּמַתֶּכֶת וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת וּשְׁאָר אַבְנֵי בִּנְיָן וְהָרִים וְגוּשֵׁי עָפָר - הַכֹּל, גֶּלְמָן מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ. נִמְצְאוּ כָּל הַגּוּפִים שֶׁלְּמַטָּה מִן הָרָקִיעַ, חוּץ מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת הָאֵלּוּ, מְחֻבָּרִין מִגֹּלֶם

וְצוּרָה, וְגֹלֶם שֶׁלָּהֶן מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת אֵלּוּ; אֲבָל כָּל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, אֵינוֹ מְחֻבָּר אֶלָּא מִגֹּלֶם וְצוּרָה בִּלְבַד.

ב. דֶּרֶךְ הָאֵשׁ וְהָרוּחַ, לִהְיוֹת מַהֲלָכָן מִמַּטָּה מִטַּבּוּר [כדור] הָאָרֶץ לְמַעְלָה כְּלַפֵּי הָרָקִיעַ; וְדֶרֶךְ הַמַּיִם וְהָאָרֶץ, לִהְיוֹת מַהֲלָכָן מִתַּחַת הָרָקִיעַ לְמַטָּה לְאֶמְצַע - שֶׁאֶמְצַע הָרָקִיעַ [־כדור הארץ], הוּא הַמַּטָּה שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ. וְאֵין הִלּוּכָן בִּדְעִתָּן וְלֹא בְּחֶפְצָן, אֶלָּא מִנְהָג שֶׁנִּקְבַּע בָּהֶן וְטֶבַע שֶׁנִּטְבַּע בָּהֶן. טֶבַע הָאֵשׁ חַם יָבֵשׁ, וְהוּא קַל מִכֻּלָּן; וְהָרוּחַ חַם לַח; וְהַמַּיִם קָרִים לַחִים; וְהָאָרֶץ יְבֵשָׁה קָרָה, וְהִיא כְּבֵדָה מִכֻּלָּן. וְהַמַּיִם קַל מִמֶּנָּה, לְפִיכָךְ נִמְצָא לְמַעְלָה עַל הָאָרֶץ; וְהָרוּחַ קַל מִן הַמַּיִם, לְפִיכָךְ הוּא מְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם; וְהָאֵשׁ קַל מִן הָרוּחַ. וּמִפְּנֵי שֶׁהֵן יְסוֹדוֹת לְכָל גּוּפִים שֶׁתַּחַת הָרָקִיעַ, יִמָּצֵא כָּל גּוּף וְגוּף מֵאָדָם וּבְהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף וָדָג וְצֶמַח וּמַתֶּכֶת וְאֶבֶן, גֻּלְמָן מְחֻבָּר מֵאֵשׁ וְרוּחַ וּמַיִם וְעָפָר; וְאַרְבַּעְתָּן יִתְעָרְבוּ בְּיַחַד, וְיִשְׁתַּנֶּה כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּעֵת הֶעָרוּב, עַד שֶׁיִּמָּצֵא הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן אֵינוֹ דּוֹמֶה לְאֶחָד מֵהֶן כְּשֶׁהוּא לְבַדּוֹ. וְאֵין בַּמְּעֹרָב מֵהֶן, אֲפִלּוּ חֵלֶק אֶחָד שֶׁהוּא אֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמָהּ אוֹ רוּחַ בִּפְנֵי עַצְמָהּ אוֹ מַיִם בִּפְנֵי עַצְמָן אוֹ אֶרֶץ בִּפְנֵי עַצְמָהּ; אֶלָּא הַכֹּל נִשְׁתַּנּוּ, וְנַעֲשׂוּ גּוּף אֶחָד. וְכָל גּוּף וְגוּף [נברא ונברא] הַמְחֻבָּר מֵאַרְבַּעְתָּן, יִמָּצֵא בּוֹ קֹר וָחֹם לַח וְיֹבֶשׁ כְּאֶחָד. אֲבָל יֵשׁ מֵהֶם גּוּפִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן חֲזָקָה [תוקף] מִיסוֹד הָאֵשׁ, כְּמוֹ בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ חַיָּה, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶם הַחֹם יָתֵר; וְיֵשׁ מֵהֶן גּוּפִים שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן חֲזָקָה מִיסוֹד הָאָרֶץ, כְּמוֹ הָאֲבָנִים, לְפִיכָךְ יֵרָאֶה בָּהֶן הַיֹּבֶשׁ הַרְבֵּה. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה, יִמָּצֵא גּוּף חַם יָתֵר מִגּוּף אַחֵר חַם, וְגוּף יָבֵשׁ יָתֵר מִגּוּף אַחֵר יָבֵשׁ. וְכֵן יִמָּצֵא גּוּפִים שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶן הַקֹּר בִּלְבַד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָּהֶם הַלַּח בִּלְבַד, וְגוּפִים יֵרָאֶה בָּהֶן הַקֹּר וְהַיֹּבֶשׁ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַקֹּר וְהַלַּח כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַיֹּבֶשׁ כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה, אוֹ הַחֹם וְהַלַּח כְּאֶחָד בְּשָׁוֶה. לְפִי רֹב הַיְסוֹד שֶׁהָיָה בְּעִקַּר הַתַּעֲרֹבֶת [שממנו מורכב אותו גוף], יֵרָאֶה [יובלט] מַעֲשֵׂה אוֹתוֹ הַיְסוֹד וְטִבְעוֹ בַּגּוּף הַמְעֹרָב.

ג. וְכָל הַמְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת אֵלּוּ, הוּא נִפְרָד בַּסּוֹף [כל גוף חוזר למקורו]; יֵשׁ שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר יָמִים אֲחָדִים, וְיֵשׁ שֶׁהוּא נִפְרָד לְאַחַר שָׁנִים רַבּוֹת. וְכָל שֶׁנִּתְחַבֵּר מֵהֶם - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּרֵד לָהֶן [יחזור למקורו]; אֲפִלּוּ הַזָּהָב [אחת מאבני החושן], אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִפָּסֵד וְיַחֲזֹר לִיסוֹדוֹתָיו, וְיָשׁוּב מִקְצָתוֹ לְאֵשׁ וּמִקְצָתוֹ לְמַיִם וּמִקְצָתוֹ לְרוּחַ וּמִקְצָתוֹ לָאָרֶץ.

ד. הוֹאִיל וְכָל הַנִּפְסָד - לְאֲלוּ יִפָּרֵד [יחזור], לָמָּה נֶאֱמַר לָאָדָם: "וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב"? לְפִי שֶׁרֹב בִּנְיָנוֹ מִן הֶעָפָר. וְלֹא כָּל הַנִّפְסָד, כְּשֶׁיִּפָּסֵד, מִיָּד יַחֲזֹר לְאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת; אֶלָּא יִפָּסֵד וַיַּחֲזֹר לְדָבָר אַחֵר, וְדָבָר אַחֵר לְדָבָר אַחֵר, וְסוֹף הַדְּבָרִים יַחֲזֹר לַיְסוֹדוֹת. וְנִמְצְאוּ כָּל הַדְּבָרִים חוֹזְרִין חָלִילָה [בחזרה].

ה. אַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת אֵלּוּ, מִשְׁתַּנִּים זֶה לָזֶה תָּמִיד בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה - מִקְצָתָן, לֹא כָּל גּוּפָן. כֵּיצַד? מִקְצָת הָאָרֶץ הַקְּרוֹבָה מִן הַמַּיִם, מִשְׁתַּנִּית וּמִתְפּוֹרֶרֶת וְנַעֲשֵׂית מַיִם; וְכֵן מִקְצָת הַמַּיִם הַסְּמוּכִין לָרוּחַ, מִשְׁתַּנִּין וּמִתְמַסְמְסִין [מתאדים] וְהוֹוִין רוּחַ; וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאֵשׁ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְחוֹלֵל וְנַעֲשֶׂה אֵשׁ. וְכֵן הָאֵשׁ, מִקְצָתָהּ הַסָּמוּךְ לָרוּחַ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס וְנַעֲשֶׂה רוּחַ; וְכֵן הָרוּחַ, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לַמַּיִם מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס וְנַעֲשֶׂה מַיִם; וְכֵן הַמַּיִם, מִקְצָתוֹ הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ מִשְׁתַּנֶּה וּמִתְכַּנֵּס וְנַעֲשֶׂה אָרֶץ. וְשִׁנּוּי זֶה - מְעַט מְעַט, וּלְפִי אֹרֶךְ הַיָּמִים; וְאֵין כָּל הַיְסוֹד מִשְׁתַּנֶּה עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה כָּל הַמַּיִם רוּחַ אוֹ כָּל הָרוּחַ אֵשׁ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּבָּטֵל אֶחָד מִן הַיְסוֹדוֹת הָאַרְבָּעָה. אֶלָּא מִקְצָת יִשְׁתַּנֶּה מֵאֵשׁ לְרוּחַ וּמִקְצָת מֵרוּחַ לְאֵשׁ; וְכֵן בֵּין כָּל אֶחָד וַחֲבֵרוֹ, יִמָּצֵא הַשִּׁנּוּי בֵּין אַרְבַּעְתָּן וְחוֹזְרוֹת חָלִילָה.

ו. וְשִׁנּוּי זֶה יִהְיֶה בִּסְבִיבַת הַגַּלְגַּל [הגורם לשינוי הוא סיבוב הגלגלים], וּמִסְּבִיבָתוֹ יִתְחַבְּרוּ אַרְבַּעְתָּן, וְיִהְיֶה מֵהֶן שְׁאָר גֻּלְמֵי בְּנֵי אָדָם וְנֶפֶשׁ חַיָּה וְצֶמַח וְאֶבֶן וּמַתֶּכֶת. וְהָאֵל נוֹתֵן לְכָל גֹּלֶם וְגֹלֶם צוּרָה רְאוּיָה לוֹ, עַל יְדֵי הַמַּלְאָךְ הָעֲשִׂירִי שֶׁהִיא הַצּוּרָה הַנִּקְרֵאת 'אִישִׁים'.

ז. לְעוֹלָם אֵין אַתָּה רוֹאֶה גֹּלֶם בְּלֹא צוּרָה, אוֹ צוּרָה בְּלֹא גֹּלֶם. אֶלָּא לֵב [תבונת] הָאָדָם - הוּא הַמְחַלֵּק הַגּוּף הַנִּמְצָא בְּדַעְתּוֹ, וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִגֹּלֶם וְצוּרָה, וְיוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם גּוּפִים שֶׁגֻּלְמָן מְחֻבָּר מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, וְגוּפִים שֶׁגֻּלְמָן פָּשׁוּט - אֵינוֹ מְחֻבָּר מִגֹּלֶם אַחֵר. וְהַצּוּרוֹת שֶׁאֵין לָהֶן גֹּלֶם, אֵינָן נִרְאִין לָעַיִן, אֶלָּא בְּעֵין הַלֵּב [השכל] הֵן יְדוּעִין, כְּמוֹ שֶׁיֵּדָעֵנוּ אֲדוֹן הַכֹּל בְּלֹא רְאִיַּת עַיִן.

ח. נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר, הִיא צוּרָתוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ הָאֵל. וְהַדַּעַת הַיְתֵרָה הַמְּצוּיָה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, הִיא צוּרַת הָאָדָם הַשָּׁלֵם בְּדַעְתּוֹ; וְעַל צוּרָה זוֹ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", כְּלוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה לוֹ צוּרָה הַיּוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת שֶׁאֵין לָהֶם גֹּלֶם, עַד שֶׁיִּדְמֶה לָהֶן. וְאֵינוֹ אוֹמֵר ["בצלמנו"] עַל צוּרָה זוֹ הַנִּכֶּרֶת לָעֵינַיִם, שֶׁהוּא הַפֶּה וְהַחֹטֶם וְהַלְּסָתוֹת וּשְׂאָר רֹשֶׁם [צורת] הַגּוּף; שֶׁזּוּ 'תֹּאַר' שְׁמָהּ. וְאֵינָהּ הַנֶּפֶשׁ הַמְּצוּיָה לְכָל נֶפֶשׁ חַיָּה, שֶׁבָּהּ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹלִיד וּמַרְגִּישׁ וּמְהַרְהֵר. אֶלָּא הַדֵּעָה - שֶׁהִיא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ, וּבְצוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַכָּתוּב מְדַבֵּר "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ". וּפִעָמִים רַבּוֹת תִּקָּרֵא זוֹ הַצּוּרָה 'נֶפֶשׁ' וְ'רוּחַ'; וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּשֵּׁמוֹת, שֶׁלֹּא תִּטְעֶה, וְכָל שֵׁם וָשֵׁם - יִלְמֵד מֵעִנְיָנוֹ [מתוך הנושא הנידון].

ט. אֵין צוּרַת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מְחֻבֶּרֶת מִן הַיְסוֹדוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּפָּרֵד [ותחזור] לָהֶן, וְאֵינָהּ מִכֹּחַ הַנִּשְׁמָה [נפש החיונית], עַד שֶׁתִּהְיֶא צְרִיכָה לִנְשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לַגּוּף; אֶלָּא מֵאֵת ה', מִן הַשָּׁמַיִם הִיא. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּפָּרֵד הַגֹּלֶם שֶׁהוּא מְחֻבָּר מִן הַיְסוֹדוֹת, וְתֹאבַד הַנִּשְׁמָה מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה אֶלָּא עִם הַגּוּף וּצְרִיכָה לַגּוּף בְּכָל מַעֲשֶׂיהָ, לֹא תִּכָּרֵת הַצּוּרָה הַזֹּאת, לְפִי שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לַנִּשְׁמָה בְּמַעֲשֶׂיהָ - אֶלָּא יוֹדַעַת וּמַשֶּׂגֶת הַדֵּעוֹת הַפְּרוּדוֹת מִן הַגֻּלְמִים [־המלאכים], וְיוֹדַעַת בּוֹרֵא הַכֹּל, וְעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי

עוֹלָמִים. הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ: "וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ".

י. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה, כְּמַר [כטיפה] מִדְּלִי הֵם [=מעט מזעיר]; וּדְבָרִים עֲמֻקִּים הֵם, אֲבָל אֵינָם כְּעֹמֶק עִנְיַן פֶּרֶק רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי. וּבֵאוּר כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁבְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי, הוּא הַנִּקְרָא 'מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית'. וְכָךְ צִוּוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֵין הוֹרִשִׁין גַּם בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ בָּרַבִּים, אֶלָּא לְאָדָם אֶחָד בִּלְבַד מוֹדִיעִין דְּבָרִים אֵלּוּ וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ.

יא. וּמַה בֵּין עִנְיַן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה לְעִנְיַן מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית? שֶׁעִנְיַן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, אֲפִלּוּ לְאֶחָד אֵין הוֹרִשִׁין בּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ, מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי הַפְּרָקִים; וְעִנְיַן מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, מְלַמְּדִין אוֹתוֹ לַיָּחִיד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אוֹתוֹ מִדַּעְתּוֹ, וּמוֹדִיעִים אוֹתוֹ כָּל שֶׁיָּכוֹל לִידַע מִדְּבָרִים אֵלּוּ. וְלָמָּה אֵין מְלַמְּדִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים? לְפִי שֶׁאֵין כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ דַּעַת רְחָבָה לְהַשִּׂיג פֵּרוּשׁ וּבֵאוּר כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן.

יב. בִּזְמַן שֶׁאָדָם מִתְבּוֹנֵן בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וּמַכִּיר כָּל הַבְּרוּאִים מִמַּלְאָךְ וְגַלְגַּל וְאָדָם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְיִרְאֶה חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל הַיְצוּרִים וְכָל הַבְּרוּאִים - מוֹסִיף אַהֲבָה לַמָּקוֹם, וְתִצְמָא נַפְשׁוֹ וְיִכְמַהּ בְּשָׂרוֹ לְאֲהֹב הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא; וְיִירָא וְיִפְחַד מִשִּׁפְלוּתוֹ וְדַלּוּתוֹ וְקַלּוּתוֹ, כְּשֶׁיַּעֲרֹךְ [ישווה] עַצְמוֹ לְאֶחָד מֵהַגּוּפוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַגְּדוֹלִים [הגלגלים], כָּל שֶׁכֵּן לְאֶחָד מֵהַצּוּרוֹת הַטְּהוֹרוֹת הַנִּפְרָדוֹת מִן הַגְּלָמִים [- המלאכים], שֶׁלֹּא נִתְחַבְּרוּ בְּגֶלֶם כְּלָל. וְיִמְצָא עַצְמוֹ, שֶׁהוּא כִּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִמָּה, רֵיק וְחָסֵר.

יג. וְעִנְיָנֵי אַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ שֶׁבְּחָמֵשׁ מִצְוֹת הָאֵלּוּ [הראשונות בהלכות אלו] - הֵם שֶׁחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים קוֹרְאִין אוֹתוֹ 'פַּרְדֵּס', כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: 'אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס'; וְאַף עַל פִּי שֶׁגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ, וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים הָיוּ, לֹא כֻּלָּם הָיָה בָּהֶן כֹּחַ לִידַע וּלְהַשִּׂיג כָּל הַדְּבָרִים עַל בֵּרְיָן. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין רָאוּי לְהִטַּיֵּל בַּפַּרְדֵּס, אֶלָּא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא כְּרֵסוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר; וְלֶחֶם וּבָשָׂר זֶה, הוּא לִידַע בֵּאוּר הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִשְּׁאָר הַמִּצְוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ, 'דָּבָר קָטָן' קָרְאוּ אוֹתָן חֲכָמִים, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים: "דָּבָר גָּדוֹל - מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה; וְדָבָר קָטָן - הֲוָיָה דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא' [התלמוד], אַף עַל פִּי כֵן, רְאוּיִין הֵן לְהַקְדִּימָן; שֶׁהֵן מְיַשְּׁבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם תְּחִלָּה, וְעוֹד - שֶׁהֵן הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשּׁוּב הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לִנְחֹל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְאֶפְשָׁר שֶׁיֵּדָעֵם הַכֹּל - קָטָן וְגָדוֹל, אִישׁ וְאִשָּׁה, בַּעַל לֵב רָחָב וּבַעַל לֵב קָצָר.

יום רביעי ט' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ה

א. כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"; וּמֵזְהָרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי". כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁיַּעֲמֹד גּוֹי, וְיֵאָנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ יַהַרְגֶנּוּ - יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג; שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּצְוֹת: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" - וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם. וְאִם מֵת וְלֹא עָבַר, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר מִצְוֹת - חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. אֲבָל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, אִם יֹאמַר לוֹ: 'עֲבֹר עַל אַחַת מֵהֶן אוֹ תֵּהָרֵג', יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַגּוֹי מִתְכַּוֵּן לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאֲנָסוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת, אוֹ לְבַשֵּׁל לוֹ תַּבְשִׁילוֹ, אוֹ אָנַס אִשָּׁה לְבָעֳלָהּ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ עַל הַמִּצְוֹת בִּלְבַד - אִם הָיָה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְאֵין שָׁם עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג; וְאִם אֲנָסוֹ לְהַעֲבִירוֹ בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ אֶלָּא עַל מִצְוָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת בִּלְבַד.

ג. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד [בזמן גזירות על היהדות]. אֲבָל בִּשְׁעַת הַשְּׁמָד, וְהוּא כְּשֶׁיַּעֲמֹד מֶלֶךְ רָשָׁע כְּנְבוּכַדְנֶאצַּר וַחֲבֵרָיו וְיִגְזֹר שְׁמָד עַל יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל דָּתָם אוֹ מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אֲפִלּוּ עַל אַחַת מִשְּׁאָר מִצְוֹת, בֵּין נֶאֱנָס בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, בֵּין נֶאֱנָס בֵּינוֹ לְבֵין גּוֹיִם.

ד. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: 'יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג', וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: 'יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר', וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם. וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, כְּדַנִּיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וּכְרַבִּי עֲקִיבָה וַחֲבֵרָיו; וְאֵלּוּ הֵן הֲרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁאֵין מַעֲלָה עַל מַעֲלָתָן, וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר: "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם, נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה", וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: "אִסְפוּ לִי חֲסִידַי, כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח". וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: 'יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר', וְעָבַר וְלֹא נֶהֱרַג - הֲרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִّשְׂרָאֵל, הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים; וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִיא קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְעָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁהִיא חִלּוּל הַשֵּׁם. וְאַף עַל פִּי כֵן, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר בְּאֹנֶס, אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אֲפִלּוּ הָרַג בְּאֹנֶס; שֶׁאֵין מַלְקִין וּמְמִיתִין, אֶלָּא לְעוֹבֵר בִּרְצוֹנוֹ בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ: "וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא", מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ [ממרע"ה]: "הַהוּא" - לֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג, וְלֹא מֻטְעֶה. וּמָה אִם עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהִיא חֲמוּרָה מִן הַכֹּל, הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִיתַת בֵּית דִּין - קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה. וּבְעֲרָיוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְלַנַּעַר(ה) לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר" [- כי אנוסה היא].

ה. נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶן גּוֹיִם: 'תְּנוּ לָנוּ אַחַת מִכֶּן וּנְטַמֵּא אוֹתָהּ, וְאִם לָאו, נְטַמֵּא אֶת כֻּלְּכֶן' - יִטַּמְּאוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם גּוֹיִם: 'תְּנוּ לָנוּ אֶחָד מִכֶּם וְנַהַרְגֶנּוּ, וְאִם לָאו, נַהַרֹג כֻּלְּכֶם' - יֵהָרְגוּ

כֻּלָּם, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם יִחַדּוּהוּ [נקבו בשם אחד מהם] לָהֶם וְאָמְרוּ: ׳תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי, אוֹ נַהֲרֹג אֶת כֻּלְּכֶם׳ - אִם הָיָה מְחֻיָּב מִיתָה [למלכות] כְּשֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי [שמרד במלכות], יִתְּנוּ אוֹתוֹ לָהֶן; וְאֵין מוֹרִין לָהֶן כֵּן לְכַתְּחִלָּה; וְאִם אֵינוֹ חַיָּב - יֵהָרְגוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל.

ו. כָּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּאֲנָסִין [יהרג ואל יעבור], כָּךְ אָמְרוּ בָּחֲלָאִים. כֵּיצַד? מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁרְפוּאָתוֹ בְּדָבָר פְּלוֹנִי מֵאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, עוֹשִׂין לוֹ. וּמִתְרַפְּאִין בְּכָל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בִּמְקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים - שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶם; וְאִם עָבַר וְנִתְרַפֵּא - עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ בֵּית דִּין עֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, אֵין עוֹבְרִין עַל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ", אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. וַהֲרִיגַת נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְרַפֹּאת נֶפֶשׁ אַחֶרֶת, אוֹ לְהַצִּיל אָדָם מִיַּד אֹנֵס - דָּבָר שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לוֹ הוּא [שאסור], שֶׁאֵין מְאַבְּדִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ; וַעֲרָיוֹת הֵקֵּשׁוּ לְנַפְשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ - כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה".

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין מִתְרַפְּאִין בִּשְׁאָר אִסּוּרִין אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה? בִּזְמַן שֶׁהֵן דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּמוֹ שֶׁמַּאֲכִילִין אֶת הַחוֹלֶה שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אוֹ חָמֵץ בְּפֶסַח, אוֹ שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אֲבָל שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּגוֹן שֶׁעוֹשִׂין לוֹ רִטְיָה אוֹ מְלוּגְמָה [מיני תחבושות] מֵחָמֵץ אוֹ מֵעָרְלָה, אוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַר מְעֹרָב עִם אִסּוּרֵי מַאֲכָל, שֶׁהַרֵי אֵין בָּהֶם הֲנָאָה לַחֵךְ - הַרֵי זֶה מֵתָר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה; חוּץ מִכֹּלְאֵי הַכֶּרֶם וּבָשָׂר בְּחָלָב - שֶׁהֵם אֲסוּרִין אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן; לְפִיכָךְ אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה.

ט. מִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה, וְחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְאִים: ׳אֵין לוֹ רְפוּאָה עַד שֶׁתִּבָּעֵל לוֹ׳ - אֲפִלּוּ הָיְתָה פְּנוּיָה, וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר - אֵין מוֹרִין לוֹ בְּכָךְ, וְיָמוּת וְלֹא יוֹרוּ לוֹ לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר; שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶפְקֵר, וְיָבוֹאוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ לִפְרֹץ בָּעֲרָיוֹת.

י. כָּל הָעוֹבֵר מִדַּעְתּוֹ בְּלֹא אֹנֶס עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, בִּשְׁאָט בַּנֶּפֶשׁ [בזלזול] לְהַכְעִיס - הַרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם; וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר: "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ, אֲנִי ה'". וְאִם עָבַר בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, הַרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים. וְכֵן כָּל הַפּוֹרֵשׁ מֵעֲבֵרָה אוֹ עָשָׂה מִצְוָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם, לֹא פַּחַד וְלֹא יִרְאָה, וְלֹא לְבַקֵּשׁ כָּבוֹד, אֶלָּא מִפְּנֵי הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, כְּמִנִיעַת יוֹסֵף הַצַּדִּיק עַצְמוֹ מֵאֵשֶׁת רַבּוֹ - הַרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם.

יא. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם, וְהוּא - שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמְפֻרְסָם בַּחֲסִידוּת, דְּבָרִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנִים [מדברים] אַחֲרָיו בִּשְׁבִילָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עֲבֵרוֹת - הַרֵי זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם. כְּגוֹן שֶׁלּוֹקֵחַ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דְּמֵי הַמֶּקַח לְאַלְתַּר [מיד], וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְנִמְצָאוּ הַמּוֹכְרִין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ, וְהוּא מַקִּיפָן [דוחה לפעם אחרת]; אוֹ שֶׁיַּרְבֶּה בִּשְׂחוֹק, אוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ וּבֵינֵיהֶן; אוֹ שֶׁאֵין דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְאֵינוֹ מְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אֶלָּא בַּעַל קְטָטָה וְכַעַס; וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ. הַכֹּל לְפִי גְּדֻלּוֹ שֶׁל חָכָם - צָרִיךְ שֶׁיְּדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ, וַיַּעֲשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְכֵן אִם דִּקְדֵּק הֶחָכָם עַל עַצְמוֹ, וְהָיָה דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְדַעְתּוֹ מְעֹרֶבֶת עִמָּהֶן, וּמְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנֶעֱלָב מֵהֶן וְאֵינוֹ עוֹלְבָן, מְכַבֵּד לָהֶן וַאֲפִלּוּ לַמְּקַלְּלִין לוֹ [למזלזלים אותו], וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, וְלֹא יַרְבֶּה בַּאֲרִיחוֹת [סעודות] עַמֵּי הָאָרֶץ וּישִׁיבָתָן, וְלֹא יֵרָאֶה תָּמִיד אֶלָּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה עָטוּף בְּצִיצִית מֻכְתָּר בִּתְפִלִּין, וְעוֹשֶׂה בְּכָל מַעֲשָׂיו לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין - וְהוּא שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק הַרְבֵּה [מבני האדם] וְלֹא יִשְׁתּוֹמֵם [ישתגע] - עַד שֶׁיִּמָּצְאוּ הַכֹּל מְקַלְּסִין [משבחים] אוֹתוֹ וְאוֹהֲבִין אוֹתוֹ, וּמִתְאַוִּין לְמַעֲשָׂיו - הַרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי: עַבְדִּי אָתָּה; יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

יום חמישי י' טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ו

א. כָּל הַמְאַבֵּד [המוחק] שֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַטְּהוֹרִים שֶׁנִּקְרָא בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה; שֶׁהַרֵי הוּא אוֹמֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא - לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

ב. וְשִׁבְעָה שֵׁמוֹת הֵם: הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב יוּד הֵא וָאו הֵא - וְהוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, אוֹ הַנִּכְתָּב אָלֶף דָּלֶת נוּן יוּד, וְאֵל, וֶאֱלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וְאֶהְיֶה, וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת. כָּל הַמּוֹחֵק אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשִּׁבְעָה שֵׁמוֹת אֵלּוּ, לוֹקֶה.

ג. כָּל הַנִּטְפָּל [נוסף] לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו, מֵתֵר לְמָחֲקוֹ: כְּגוֹן לָמֶד מִ׳לֵּה״, וּבֵית מִ׳בֵּאלֹהִים׳, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן בִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. וְכָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מֵאַחוֹרָיו, כְּגוֹן כָּף שֶׁל ״אֱלֹהֶיךָ׳, וְכָף מֵם שֶׁל ״אֱלֹהֵיכֶם׳, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן נִמְחָקִין, וַהַרֵי הֵן כִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשׁ. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ וְאָסוּר לִמְחָקָן, הַמּוֹחֵק אֵלּוּ הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת אֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [מלקות מדרבנן].

ד. כָּתַב אָלֶף לָמֶד מִ׳אֱלֹהִים׳, יוּד הֵא מֵה׳ - אֵינוֹ נִמְחָק; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר ׳יָהּ׳, שֶׁהוּא שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַשֵּׁם, מִקְצָת שֵׁם הַמְפֹרָשׁ הוּא. אֲבָל הַכּוֹתֵב שִׁין דָּלֶת מִ׳שַׁדַּי׳, צָדִי [צדי״ק] בֵּית מִ׳צְבָאוֹת׳ - הַרֵי זֶה נִמְחָק.

ה. שְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמְּשַׁבְּחִין בָּהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּגוֹן:

חַנּוּן וְרַחוּם, הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, הַנֶּאֱמָן, קַנָּא וְחָזָק
וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר דִּבְרֵי הַקֹּדֶשׁ, וּמֵתָּר לְמַחֲקָן.
ו. כְּלִי שֶׁהָיָה שֵׁם כָּתוּב עָלָיו - קוֹצֵץ אֶת מְקוֹם הַשֵּׁם,
וְגוֹנְזוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה הַשֵּׁם חָקוּק בִּכְלִי מַתָּכוֹת אוֹ בִּכְלִי
זְכוּכִית, וְהִתִּיךְ הַכְּלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; אֶלָּא חוֹתֵךְ אֶת
מְקוֹמוֹ, וְגוֹנְזוֹ. וְכֵן אִם הָיָה שֵׁם כָּתוּב עַל בְּשָׂרוֹ, הֲרֵי זֶה
לֹא יִרְחַץ וְלֹא יָסוּךְ וְלֹא יַעֲמֹד בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת. נִזְדַּמְּנָה לוֹ
טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה - כּוֹרֵךְ עָלָיו גְּמִי, וְטוֹבֵל; וְאִם לֹא מָצָא
גְּמִי, מְסַבֵּב אַחֲרָיו. וְלֹא יְהַדֵּק, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָחֹץ - שֶׁלֹּא אָמְרוּ
לִכְרֹךְ עָלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם כְּשֶׁהוּא
עָרֹם.
ז. הַסּוֹתֵר אֲפִלּוּ אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה מִן הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ
מִן הַהֵיכָל, אוֹ מִשְּׁאָר הָעֲזָרָה - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוֹדָה
זָרָה: "כִּי אֶת מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן", וְכָתוּב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן
לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכֵן הַשּׂוֹרֵף עֲצֵי הֶקְדֵּשׁ דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה -
לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ . . לֹא תַעֲשׂוּן
כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".
ח. כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ כֻּלָּן, וּפְרוּשֵׁיהֶן וּבֵאוּרֵיהֶן - אָסוּר לִשְׂרֹף
אוֹתָן אוֹ לְאַבְּדָן בַּיָּד; וְהַמְאַבֵּד בַּיָּד, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת
מַרְדּוּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּכְתָבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁכָּתְבוּ אוֹתָן
יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁה. אֲבָל מִין יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה -
שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ עִם הָאַזְכָּרוֹת [שמות הקודש] שֶׁבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ
מַאֲמִין בִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וְלֹא כְּתָבוֹ אֶלָּא וְהוּא מַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ
שֶׁזֶּה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים, וְהוֹאִיל וְדַעְתּוֹ כֵּן, לֹא נִתְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם;
וּמִצְוָה לְשָׂרְפוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם [זכר] לַמִּינִים וְלֹא
לְמַעֲשֵׂיהֶן. אֲבָל גּוֹי שֶׁכָּתַב אֶת הַשֵּׁם, גּוֹנְזִין אוֹתוֹ; וְכֵן
כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּלוּ אוֹ שֶׁכְּתָבָן גּוֹי, יִגָּנְזוּ.
ט. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּאַבְרָהָם - קֹדֶשׁ; אַף זֶה
שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ", הֲרֵי הוּא
קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּלוֹט - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַל
נָא, אֲדֹנָי. הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן". כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרוֹת
בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין - קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּמִיכָה - חֹל.
כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּנָבוֹת - קֹדֶשׁ. כָּל שְׁלֹמֹה הָאָמוּר
בְּשִׁיר הַשִּׁירִים - קֹדֶשׁ [כי הכוונה להקב"ה], וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר
הַכִּנּוּיִין [של הקב"ה]; חוּץ מִזֶּה: "הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה". כָּל
מַלְכְיָא הָאָמוּר בְּדָנִיֵּאל - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַנְתְּ מַלְכָּא, מֶלֶךְ
מַלְכַיָּא", וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין.

יום שישי י"א טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ז

א. מִיסוֹדֵי הַדָּת, לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא אֶת בְּנֵי הָאָדָם; וְאֵין
הַנְּבוּאָה חָלָה אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו,
וְלֹא יִהְיֶה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא
מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ תָּמִיד, בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה נְכוֹנָה
[ישרה] עַד מְאֹד. אָדָם שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ,
שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס [מעשה מרכבה ומעשה בראשית]
וְיִמָּשֵׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנוֹת הַגְּדוֹלִים הָרְחוֹקִים, וְתִהְיֶה לוֹ דַּעַת
נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ, פּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי
כָּלַל הָעָם הַהוֹלְכִים בְּמַחְשֵׁכֵי הַזְּמַן, וְהוֹלֵךְ וּמְזָרֵז [מעורר]
עַצְמוֹ וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד
מִדְּבָרִים בְּטֵלִים, וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמַן וְתַחְבּוּלוֹתָיו, אֶלָּא
דַּעְתּוֹ תָּמִיד פְּנוּיָה לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת הַכִּסֵּא, לְהָבִין
בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הַטְּהוֹרוֹת, וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֻּלָּהּ מִצּוּרָה רִאשׁוֹנָה [מלאכים הנקראים חיות הקודש] עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֶן גָּדְלוֹ - מִיָּד רוּחַ
הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו. וּבָעֵת שֶׁתָּנוּחַ עָלָיו הָרוּחַ - תִּתְעָרֵב
נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים', וְיִהְפֵּךְ לְאִישׁ
אַחֵר, וְיָבִין בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה [עד ששרתה עליו רוח הקודש], אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי אָדָם הַחֲכָמִים,
כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׁאוּל: "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם, וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ
אַחֵר".
ב. הַנְּבִיאִים, מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת [בדרגות שונות] הֵן: כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ
בַּחָכְמָה חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה נָבִיא גָּדוֹל מִנָּבִיא.
וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם בְּחֶזְיוֹן הַלַּיְלָה,
אוֹ בַּיּוֹם אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן תַּרְדֵּמָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:
"בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ". וְכֻלָּן,
כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִין, אֶבְרֵיהֶן מִזְדַּעְזְעִין, וְכֹחַ הַגּוּף כּוֹשֵׁל,
וְעֶשְׁתּוֹנוֹתֵיהֶם מִשְׁתָּרְפוֹת, וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה לְהָבִין מַה
שֶּׁתִּרְאֶה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם: "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה
נֹפֶלֶת עָלָיו"; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל: "וְהוֹדִי נָהְפַּךְ עָלַי
לְמַשְׁחִית, וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ".
ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה - דֶּרֶךְ מָשָׁל
מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל בְּמַרְאֵה
הַנְּבוּאָה, וְיֵדַע מַה הוּא; כְּמוֹ הַסֻּלָּם שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ,
וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ, וְהוּא הָיָה מָשָׁל לַמַּלְכֻיּוֹת
וְשִׁעְבּוּדָן; וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל, וְהַסִּיר הַנָּפוּחַ
[רותח] וּמִקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה, וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל,
וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה. וְכֵן שְׁאָר הַנְּבִיאִים, יֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִין
הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ כְּמוֹ אֵלּוּ, וְיֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִין הַפִּתְרוֹן בִּלְבַד.
וּפְעָמִים אוֹמְרִין הַמָּשָׁל בִּלְבַד בְּלֹא פִּתְרוֹן, כְּמִקְצָת דִּבְרֵי
יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה. וְכֻלָּן, בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם מִתְנַבְּאִין.
ד. כָּל הַנְּבִיאִים - אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא
מְכַוְּנִין דַּעְתָּן וְיוֹשְׁבִין שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב וּמִתְבּוֹדְדִין; שֶׁאֵין
הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא
מִתּוֹךְ שִׂמְחָה. לְפִיכָךְ, בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף
וְחָלִיל וְכִנּוֹר, וְהֵן מְבַקְּשִׁין הַנְּבוּאָה; וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר:
"וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים" - כְּלוֹמַר, מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה עַד
שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: 'פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל'.
ה. אֵלּוּ שֶׁהֵן מְבַקְּשִׁין לְהִתְנַבֵּא, הֵם הַנִּקְרָאִין 'בְּנֵי
הַנְּבִיאִים'. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּכַוְּנִין דַּעְתָּן, אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁרֶה
שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה.
ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ, הֵן דֶּרֶךְ הַנְּבוּאָה לְכָל הַנְּבִיאִים
הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים - חוּץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְרַבָּן שֶׁל כָּל

הַנְּבִיאִים. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִשְׁאָר כָּל הַנְּבִיאִים? שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, בַּחֲלוֹם אוֹ בְּמַרְאֶה; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ - הוּא עֵר וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ, וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו". כָּל הַנְּבִיאִים, עַל יְדֵי מַלְאָךְ; לְפִיכָךְ רוֹאִין מַה שֶּׁהֵן רוֹאִין בְּמָשָׁל וְחִידָה. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ", וְנֶאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים", וְנֶאֱמַר: "וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט"; כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין שָׁם מָשָׁל, אֶלָּא רוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ בְּלֹא חִידָה וּבְלֹא מָשָׁל; הוּא שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו: "וּמַרְאֶה, וְלֹא בְחִידֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּחִידָה אֶלָּא בְּמַרְאֶה, שֶׁרוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ. כָּל הַנְּבִיאִים, יְרֵאִין וְנִבְהָלִין וּמִתְמוֹגְגִין. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵינוֹ כֵּן; הוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ"; כְּמוֹ שֶׁאֵין אָדָם נִבְהָל לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, כָּךְ הָיָה כֹּחַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהָבִין דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה, וְהוּא עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ שָׁלֵם. כָּל הַנְּבִיאִים, אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵינוֹ כֵּן; אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּחְפֹּץ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבַשְׁתּוֹ וּנְבוּאָה שׁוֹרָה עָלָיו; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וּלְהִזְדַּמֵּן לָהּ [לחכות שתשרה עליו], שֶׁהֲרֵי הוּא מְכֻוָּן וּמְזֻמָּן וְעוֹמֵד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. לְפִיכָךְ מִתְנַבֵּא בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם". וּבָזֶה הִבְטִיחוֹ הָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם: שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם. וְאַתָּה, פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהַנְּבוּאָה מִסְתַּלֶּקֶת, חוֹזְרִין לְאָהֳלָם, שֶׁהוּא צָרְכֵי הַגּוּף כֻּלָּן כְּשֹׁאֶר הָעָם; לְפִיכָךְ אֵינָן פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶן. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא חָזַר לְאָהֳלוֹ לְעוֹלָם; לְפִיכָךְ פָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה לְעוֹלָם וּמִן הַדּוֹמֶה לָהּ, וְנִקְשְׁרָה דַּעְתּוֹ בְּצוּר הָעוֹלָמִים, וְלֹא נִסְתַּלֵּק הַהוֹד מֵעָלָיו לְעוֹלָם, וְקֶרֶן עוֹר פָּנָיו, וְנִתְקַדֵּשׁ כַּמַּלְאָכִים.

ז. הַנָּבִיא, אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה נְבוּאָתוֹ לְעַצְמוֹ בִּלְבַד, לְהַרְחִיב לִבּוֹ וּלְהוֹסִיף דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע מַה שֶּׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁלַח לְעַם מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, אוֹ לְאַנְשֵׁי עִיר אוֹ מַמְלָכָה, לְבוֹנֵן אוֹתָם [ללמדם בינה] וּלְהוֹדִיעָם מַה יַּעֲשׂוּ, אוֹ לִמְנֹעַ אוֹתָן מִמַּעֲשִׂים הָרָעִים שֶׁבִּידֵיהֶן; וּכְשֶׁמְּשַׁלְּחִין אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת וּמוֹפֵת, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בֶּאֱמֶת. וְלֹא כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת, מַאֲמִינִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא נָבִיא; אֶלָּא אָדָם שֶׁהֵיינוּ יוֹדְעִין בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ שֶׁהוּא רָאוּי לִנְבוּאָה בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְעַלָּה בָּהֶן עַל כָּל בְּנֵי גִילוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה וּבִקְדֻשָּׁתָהּ וּפְרִישׁוּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּא וְעָשָׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאָמַר שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ נָבִיא, וְזֶה הָאוֹת יֵשׁ לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ [יתכן שנעשה באחיזת עיניים]; וְאַף עַל פִּי כֵן, מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, הוֹאִיל וְאָדָם גָּדוֹל הוּא וְחָכָם וְרָאוּי לִנְבוּאָה, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל חֶזְקָתוֹ - שֶׁבְּכָךְ נִצְטַוִּינוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְתֹּךְ הַדִּין עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהֵעִידוּ בְּשֶׁקֶר, הוֹאִיל וּכְשֵׁרִין הֵן אֶצְלֵנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל כַּשְׁרוּתָן. וּבַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן נֶאֱמַר: "הַנִּסְתָּרֹת - לַה' אֱלֹהֵינוּ; וְהַנִּגְלֹת - לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לָעֵינַיִם, וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

יום שבת קודש י"ב טבת ה'תשע"ה

פֶּרֶק ח

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה; שֶׁהַמַּאֲמִין עַל פִּי הָאוֹתוֹת - יֵשׁ בְּלִבּוֹ דֹּפִי [פקפוק], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה הָאוֹת בְּלָט [מלשון בלהטיהם] וְכִשּׁוּף. אֶלָּא כָּל הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה בַּמִּדְבָּר, לְפִי הַצֹּרֶךְ עֲשָׂאָן - לֹא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה: צָרַךְ לְהַשְׁקִיעַ אֶת הַמִּצְרִים - קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן בּוֹ. צָרַכְנוּ לְמָזוֹן - הוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן. צָמְאוּ - בָּקַע לָהֶן אֶת הָאֶבֶן. כָּפְרוּ בּוֹ עֲדַת קֹרַח - בָּלְעָה אוֹתָן הָאָרֶץ. וְכֵן שְׁאָר כָּל הָאוֹתוֹת. וּבְמַה הֶאֱמִינוּ בּוֹ? בְּמַעֲמַד הַר סִינַי: שֶׁעֵינֵינוּ רָאוּ, וְלֹא זָר, וְאָזְנֵינוּ שָׁמְעוּ, וְלֹא אַחֵר - הָאֵשׁ וְהַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים. וְהוּא נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, וְהַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו, וְאָנוּ שׁוֹמְעִין: 'מֹשֶׁה, מֹשֶׁה! לֵךְ אֱמֹר לָהֶם כָּךְ וְכָךְ'. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא אֶת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת". וּמִנַּיִן שֶׁבְּמַעֲמַד הַר סִינַי לְבַדּוֹ, הִיא הָרְאָיָה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת שֶׁאֵין בּוֹ דֹּפִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן, בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ, וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם" - מִכְּלָל, שֶׁקֹּדֶם דָּבָר זֶה לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ נֶאֱמָנוּת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא נֶאֱמָנוּת שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה.

ב. נִמְצְאוּ אֵלּוּ שֶׁשָּׁלַח לָהֶם, הֵם הָעֵדִים עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן אוֹת; שֶׁהֵן וְהוּא אֶחָד [שווים] בַּדָּבָר, כִּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ דָּבָר אֶחָד בְּיַחַד - שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן עֵד לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לַחֲבֵרוֹ. כָּךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - כָּל יִשְׂרָאֵל עֵדִים לוֹ אַחַר מַעֲמַד הַר סִינַי, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אוֹת. וְזֶה הוּא שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ, בְּעֵת שֶׁנָּתַן לוֹ הָאוֹתוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּמִצְרַיִם, וְאָמַר לוֹ: "וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ"; יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהַמַّאֲמִין עַל פִּי הָאוֹתוֹת, יֵשׁ בְּלִבָּבוֹ דֹּפִי, וּמִהַרְהֵר וּמְחַשֵּׁב, וְהָיָה נִשְׁמָט מִלֵּילֵךְ, וְאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי" - עַד שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵלּוּ הָאוֹתוֹת אֵינָן אֶלָּא עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ וְיַעַמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה, יִסְתַּלֵּק הַהִרְהוּר שֶׁמְּהַרְהֵרִין אַחֲרֶיךָ, שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּאן אוֹת שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בֶּאֱמֶת מִבַּתְּחִלָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר בְּלִבָּם הִרְהוּר. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְזֶה לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ - בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם, תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה". נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין אָנוּ מַאֲמִינִין בּוֹ מִפְּנֵי הָאוֹת לְבַדּוֹ, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: 'אִם יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מַה שֶּׁיֹּאמַר'; אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה, וְאָמַר: אִם נָתַן אוֹת - "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן"; כְּמוֹ

שֶׁצִּוָּנוּ לַחְתּוֹךְ הַדָּבָר עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם אֱמֶת הֵעִידוּ אִם שֶׁקֶר - כָּךְ מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִזֶּה הַנָּבִיא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הָאוֹת אֱמֶת אוֹ בְּכִשּׁוּף וְלָאט.

ג. לְפִיכָךְ, אִם עָמַד נָבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּיִחוּד [בבירור], שֶׁאוֹתָן הָאוֹתוֹת בְּלָאט [בלחש] וְכִשּׁוּף הֵן, לְפִי שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינָהּ עַל פִּי הָאוֹתוֹת כְּדֵי שֶׁנַּעֲרֹךְ אוֹתוֹת זֶה לְאוֹתוֹת זֶה, אֶלָּא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּהָ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע הוּא [משה רבנו]. הָא לְמַה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ לְאָדָם עַל דָּבָר שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה - שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לָהֶן, אֶלָּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת, "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא"; שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא אֵלֶיךָ בְּאוֹת וּמוֹפֵת, לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ; וְהוֹאִיל וְאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּמוֹפֵת, אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה, הֵיאַךְ נְקַבֵּל מֵאוֹת זֶה שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ו'־י"ב טבת ה'תשע"ה

יום ראשון ו' טבת ה'תשע"ה

מצות לא תעשה טז. יז. יח. יט. כ. כא. כו. כח. כז. כט. יד. ח. ט. ז.

הַמִּצְוָה הַט"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהָסִית, הֵינוּ שֶׁיִּקְרָא אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מֵסִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעֵיל (מצות לא תעשה טו). וּלְשׁוֹן אַזְהָרָה עַל זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה בַּמֵּסִית: "וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ" (דברים יג, יב); הָעוֹבֵר עַל זֶה, וְהוּא הַמְּפַתֶּה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל — חַיָּב סְקִילָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ" (שם, י). וְהָאָדָם אֲשֶׁר הַמֵּסִית רָצָה שֶׁיּוּסַת לוֹ — הוּא אֲשֶׁר רָאוּי שֶׁיַּהַרְגֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר יִתְעָלֶה וְאָמַר: "יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): מִצְוָה בְּיַד הַמּוּסָת לְהָרְגוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סז.).

הַמִּצְוָה הַי"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמּוּסָת מִלֶּאֱהֹב אֶת־הַמֵּסִית, וְשֶׁלֹּא יֹאבֶה לִדְבָרָיו, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא תֹאבֶה לוֹ" (שם, ט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ' (ויקרא יט, יח) יָכוֹל אַתָּה אוֹהֵב לָזֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'לֹא־תֹאבֶה לוֹ'".

הַמִּצְוָה הַי"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמּוּסָת שֶׁלֹּא יָקֵל בַּנְּטִירָה (בשנאה) לַמֵּסִית, אֶלָּא חַיָּב לִנְטוֹר לוֹ בְּהֶכְרֵחַ; וּכְשֶׁאֵינוֹ נוֹטֵר לוֹ — עוֹבֵר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו" (דברים יג, ט), וּבָא הַפֵּרוּשׁ (המשך דברי הספרי שם): מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: "עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (שמות כג, ה) יָכוֹל אַתָּה עוֹזֵב (עוזר ומסייע) לָזֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו".

הַמִּצְוָה הַי"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמּוּסָת מִלְּהַצִּיל אֶת־הַמֵּסִית, אִם יִרְאֶהוּ בְּמַצָּב שֶׁל אִבּוּד וּכְלָיָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תָחֹס עֵינְךָ עָלָיו" (דברים יג, ט). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (המשך הספרי שם): מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ" (ויקרא יט, טז) יָכוֹל אִי אַתָּה עוֹמֵד עַל דָּמוֹ שֶׁל זֶה (המסית)? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ".

הַמִּצְוָה הָעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמּוּסָת מִלְּלַמֵּד זְכוּת עַל הַמֵּסִית: וַאֲפִלּוּ יוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת — אָסוּר לוֹ לְהַזְכִּירוֹ וְלֹא יְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְלֹא־תַחְמֹל" (דברים שם). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי, שם): וְלֹא תַחְמֹל, לֹא תְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת.

הַמִּצְוָה הַכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַמּוּסָת מִלִּשְׁתֹּק מִלּוֹמַר חוֹבָה הַיְדוּעָה לוֹ עַל הַמֵּסִית מִמַּה שֶׁמֵּבִיא (לפסק דין לחובתו עד) לִידֵי קִיּוּם הָעֹנֶשׁ עָלָיו, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְלֹא־תַחְמֹל עָלָיו" (שם). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי, שם): וְלֹא תַחְמֹל — לֹא תְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת.

הַמִּצְוָה הַכ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר אָדָם מִלְּהִתְנַבֵּא בְּשִׁמָּהּ (של עבודה זרה), וְהוּא, שֶׁיֹּאמַר שֶׁה' צִוָּהוּ לְעָבְדָהּ אוֹ שֶׁהִיא עַצְמָהּ צִוְּתָה עַל עֲבוֹדָתָהּ וְהִבְטִיחָה גְּמוּל וָעֹנֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּים נְבִיאֵי הַבַּעַל וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה. וְלֹא בָּא בַּכָּתוּב לָאו מְפֹרָשׁ מְיֻחָד בְּעִנְיָן זֶה, כְּלוֹמַר: אַזְהָרַת מִתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ; אֲבָל נִתְבָּאֵר בַּכָּתוּב הָעֹנֶשׁ, שֶׁכֵּן נִדּוֹן הַמִּתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ בְּמִיתָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא" (שם יח, כ). וּמִיתָה זוֹ בְּחֶנֶק, כְּפִי הַכְּלָל שֶׁאֵצְלֵנוּ שֶׁמִּיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם — חֶנֶק. וּכְבָר יָדוּעַ לְךָ הַיְסוֹד שֶׁבַּאַרְתִּי לְךָ בִּכְלַל י"ד מִן הַכְּלָלִים שֶׁקָּדְמוּ לְמַאֲמָר זֶה, וְהוּא אָמְרָם: לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר; וְהִנֵּה אַזְהָרָתוֹ מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ" (שמות כג, יג). כִּי אֵינוֹ מִן־הַנִּמְנָע שֶׁלָּאו אֶחָד מַזְהִיר עַל עִנְיָנִים רַבִּים וְאֵין דִּינוֹ דִּין לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, כֵּיוָן שֶׁנִּתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ בְּכָל־עִנְיָן וְעִנְיָן. וּמִזֶּה יָבוֹאוּ דֻּגְמָאוֹת בִּמְקוֹמָן. וּכְבָר נִתְבָּאֵר דִּין מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַכ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּשְׁמוֹעַ נְבוּאַת מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כְּלוֹמַר: שֶׁלֹּא נִדּוֹן עִמּוֹ וְלֹא נִשְׁאָלֵהוּ וְנֹאמַר לוֹ; מָה הָאוֹת שֶׁלְּךָ וּמָה רַאֲיָתְךָ עַל דָּבָר זֶה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנַּעֲשֶׂה עִם מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה' (נביא אמת) — אֶלָּא כְּשֶׁנִּשְׁמָעֵהוּ מִתְנַבֵּא בִּשְׁמָהּ נַתְּרֶה בּוֹ עַל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ חַיָּבִים בְּכָל־חוֹטֵא; וְאִם יַתְמִיד בְּטַעֲנָתוֹ — נַעֲנִישֵׁהוּ כָּרָאוּי לְפִי דִּינֵי הַתּוֹרָה, וְלֹא נָחוּשׁ לְאוֹתוֹתָיו וְלֹא לְרַאֲיוֹתָיו. וְעַל זֶה הִזְהִירָנוּ בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא" (דברים יג, ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַכ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ עַל נְבוּאַת שֶׁקֶר, וְהוּא שֶׁיִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה' אֶלָּא שֶׁיֹּאמַר מַה שֶּׁלֹּא אֲמָרוֹ ה', אוֹ מַה שֶּׁאֲמָרוֹ יִתְעַלֶּה לְזוּלָתוֹ וּמְיַחֵס זֹאת לְעַצְמוֹ וְיֹאמַר שֶׁה' אָמַר לוֹ דְּבָרִים אֵלּוּ, וְהוּא לֹא אֲמָרָם לוֹ. וּלְשׁוֹן הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוֹ: "אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר" (שם יח, כ). (ומהעונש נלמד אזהרה, על פי הכלל הי"ד). וְגַם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה חַיָּב חֶנֶק; וּכְשֶׁמָּנוּ אֶת־הַנֶּחֱנָקִים אָמְרוּ (סנהדרין פט.): "וְנָבִיא הַשֶּׁקֶר". וְשָׁם אָמְרוּ: שְׁלֹשָׁה מִיתָתָם בִּידֵי אָדָם: "אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי" — זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע; "אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר, הָא לַחֲבֵרוֹ צִוִּיתִי" — זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ; "וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים" — זֶה הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וּבְכֻלָּן נֶאֱמַר: "וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא" — וְכָל־מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם הֲרֵי הִיא חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי נְבִיא שֶׁקֶר זֶה בְּפֶרֶק י"א מִסַّנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַכ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִירָא מִנְּבִיא הַשֶּׁקֶר אוֹ לְהִמָּנַע מִלְּהָרְגוֹ כֵּיוָן שֶׁהוּא מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה', אֶלָּא לֹא נִירָא מֵעֹנֶשׁ כְּלָל כֵּיוָן שֶׁנִּתְבָּרֵר לָנוּ שִׁקְרוֹ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ" (שם יח, כב). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ — אַל תִּמְנַע עַצְמְךָ מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּאֲשֶׁר הֵיטֵב בְּהַקְדָּמַת חִבּוּרֵנוּ לְפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה.

הַמִּצְוָה הַי"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהִשְׁבַּע בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ לְעוֹבְדֶיהָ. וְכֵן לֹא יַשְׁבִּיעֵם בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ לָנוּ בְּאָמְרָם (מכילתא פרשת שופטים): לֹא תַשְׁבִּיעַ לְגוֹי בִּירְאָתוֹ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ" (שמות כג, יג), שֶׁלֹּא תַשְׁבִּיעַ לְגוֹי בִּירְאָתוֹ, וְשָׁם אָמְרוּ (במכילתא) עוֹד: "לֹא תַזְכִּירוּ" — שֶׁלֹּא יִדּוֹר בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה. וּבְסַנְהֶדְרִין (סג:): "לֹא תַזְכִּירוּ — שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לְחֲבֵרוֹ: שְׁמוֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַנִּשְׁבָּע דֶּרֶךְ רוֹמְמוּת בְּדָבָר מִכָּל־הַנִּבְרָאִים שֶׁמַּאֲמִינִים בּוֹ הַתּוֹעִים שֶׁהוּא אֱלָהוּת — חַיָּב מַלְקוּת. אָמְרוּ בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין, כְּשֶׁהִזְהִירוּ מִלְּחַבֵּק עֲבוֹדָה זָרָה וּלְנַשְּׁקָהּ וּלְכַבֵּד לְפָנֶיהָ וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה מִמַּעֲשֵׂה הַכָּבוֹד וְהָאַהֲבָה: עַל כֻּלָּם אֵינוֹ לוֹקֶה חוּץ מִן־הַנּוֹדֵר בִּשְׁמָהּ וְהַמְקַיֵּם (הנשבע) בִּשְׁמָהּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִינִית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִמַּעֲשֵׂה הָאוֹב, וְהוּא שֶׁמַּקְטִיר קְטֹרֶת יְדוּעָה וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים מְסֻיָּמִים, וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ דִּבּוּר מִתַּחַת שֶׁחִיוֹ (מתחת מקום החיבור של הזרוע אל הכתף) שֶׁעוֹנֶה לְמַה שֶּׁיִּשְׁאַל עָלָיו — וְזֶה מִין מִמִּינֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת" (ויקרא יט, לא). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אוֹב — זֶה פִּיתוֹם (שם מכשף) הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמִזִּיד — נִסְקָל; וְאִם לֹא נִסְקַל הֲרֵי זֶה בְּכָרֵת; וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה, כְּלוֹמַר: (דוקא זה) הָעוֹשֶׂה אוֹתָם הַמַּעֲשִׂים בְּיָדוֹ וּמִתְעַסֵּק בָּהֶם בְּעַצְמוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַתְּשִׁיעִית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִמַּעֲשֵׂה הַיִּדְּעוֹנִי וְגַם הוּא מִמִּינֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא: שֶׁיִּקַּח עֵצֶם עוֹף שֶׁשְּׁמוֹ יִדּוֹעַ וְיָשִׂים אוֹתוֹ בְּפִיו וִיקַטֵּר בִּקְטֹרֶת וְיֹאמַר דְּבָרִים וְיַעֲשֶׂה מַעֲשִׂים עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּמַצָּב הַדּוֹמֶה לְמַצַּב הַמִּתְעַלֵּף וּתְבוֹאֵהוּ תַּרְדֵּמָה וִידַבֵּר עֲתִידוֹת. אָמְרוּ (סנהדרין סה:): "יִדְּעוֹנִי — מַנִּיחַ עֵצֶם יִדּוֹעַ בְּפִיו וְהוּא מְדַבֵּר מֵאֵלָיו". וּבָא הַלָּאו עַל עִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן זֶה: "אַל תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים" (ויקרא שם). וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת — לְפִי שֶׁכְּבָר חִלְּקָם כְּשֶׁהִזְכִּיר אֶת הָעֹנֶשׁ וְאָמַר: אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי, וְחִיֵּב בְּכָל־אֶחָד מֵהֶם סְקִילָה וְכָרֵת לַמִּזִּיד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי", עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ — תַּלְמוּד לוֹמַר אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעוֹנִים" (שם יט, לא); וְגַם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּשׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סה.).

הַמִּצְוָה הַשְּׁבִיעִית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּמְסוֹר מִקְצָת בָּנֵינוּ לַנֶּעֱבָד (עבודה זרה) שֶׁהָיָה מְפֻרְסָם בִּזְמַן מַתַּן תּוֹרָה שֶׁהָיָה שְׁמוֹ מֹלֶךְ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ" (שם יח, כא). עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה זָרָה זוֹ הָיְתָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סד:), שֶׁמַּעֲבִיר אֵשׁ וּמְלַבֶּה אוֹתָהּ וְלוֹקֵחַ מִקְצָת בָּנָיו וּמוֹסְרוֹ בִּידֵי הַמִּתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַת אוֹתוֹ הַנֶּעֱבָד (כדי למוסרו לרשות עבודה זרה), וּמַעֲבִירוֹ (האב) עַל אוֹתָהּ הָאֵשׁ (על גבה) מִצַּד לְצַד (ולא בתוכה ממש), וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו עַל מַעֲשֶׂה זֶה וְאָמַר: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ" (דברים יח,

י). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה בְּמִזִּיד — חַיָּב סְקִילָה, וְכָרֵת אִם לֹא נִסְקַל; וּבְשׁוֹגֵג — חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין.

יום שני ז' טבת ה'תשע"ה

מצות לא תעשה יא. יב. יג.

מצות עשה קפה.

מצות לא תעשה כה. כב. מח. נ.

נא. ל. לג. לא. לב.

הַמִּצְוָה הַי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת מַצֵּבָה (מִבְנֶה) שֶׁיִּתְקַבְּצוּ אֵלֶיהָ וִיכַבְּדוּהָ, אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית לַעֲבוֹד עָלֶיהָ אֶת ה', כָּל־זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא נִתְדַּמֶּה בַּעֲבוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים: בּוֹנִים מַצֵּבוֹת וְשָׂמִים אֶת הַנֶּעֱבָדִים עֲלֵיהֶן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל כָּךְ: "וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כב); וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹת אֲבָנִים מוּכָנוֹת לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֵיהֶן, אֲפִלּוּ אוֹתָהּ הַהִשְׁתַּחֲוָיָה הִיא לַה' יִתְעַלֶּה. וְגַם זֹאת כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי פְּסִילִים, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים אֲבָנִים מְצֻיָּרוֹת מַעֲשֵׂה אֻמָּן לִפְנֵי הַפְּסִילִים, וַעֲלֵיהֶן הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים לְאוֹתוֹ הַפֶּסֶל. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְאֶבֶן מַשְׂכִּית (מצויירת) לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ" (ויקרא כו, א), וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (סוף פרשת בהר): "לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם — בְּאַרְצְכֶם אֵין אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים עַל הָאֲבָנִים, אֲבָל מִשְׁתַּחֲוִים אַתֶּם עַל הָאֲבָנִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מְגִלָּה (כב:).

הַמִּצְוָה הַי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנָטוֹעַ אִילָנוֹת בַּמִּקְדָּשׁ אוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ לְנוֹי לוֹ וּלְיוֹפִי, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן בְּכָךְ לַעֲבוֹדַת ה', כֵּיוָן שֶׁכָּךְ הָיוּ מְכַבְּדִים גַּם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיוּ נוֹטְעִים לָהּ עֵצִים נָאִים, יָפִים לְמַרְאֶה, בְּכָתֵי עֲבוֹדָתָם. אָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כא), הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא תָּמִיד (כח:), וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁהַנְּטִיעָה בְּכָל־הַמִּקְדָּשׁ אֲסוּרָה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁמִיד כָּל־עֲבוֹדָה זָרָה וּבָתֶּיהָ בְּכָל־מִינֵי הַשְׁמָדָה וְהַשְׁחָתָה: לִשְׂרֹף, לְהָרוֹס וְלִכְרוֹת — כָּל־מִין בְּמַה־שֶּׁרָאוּי לוֹ, כְּלוֹמַר: בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר גָּמוּר וּמָהִיר בְּהַשְׁמָדָתוֹ. לְפִי שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא נַשְׁאִיר לָהּ זֵכֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת" (שם יב, ב). וְעוֹד אָמַר: "כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וְגוֹ'" (שם ז, ה), וְאָמַר עוֹד: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם" (שם יב, ג). וּבְדֶרֶךְ אַגַּב שֶׁנִּזְכְּרָה בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (צ.) מִצְוַת עֲשֵׂה דַּעֲבוֹדָה זָרָה, אָמְרוּ בִּתְמִיהָה: "בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַאי (איזו) מִצְוַת עֲשֵׂה אִכָּא (ישנה)?! תִּרְגְּמָהּ (פירשה) רַב חִסְדָּא: 'וְנִתַּצְתֶּם'". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "מַנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קִצֵּץ אֲשֵׁרָה וְהֶחֱלִיפָהּ אֲפִלּוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים שֶׁחַיָּב לְקַצְּצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'אַבֵּד תְּאַבְּדוּן'". וְשָׁם אָמְרוּ: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא (שם) בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדּוֹף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ".

הַמִּצְוָה הַכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף כְּלוּם מִשֶּׁל עֲבוֹדָה זָרָה עַל מָמוֹנֵנוּ אֶלָּא נִתְרַחֵק מִמֶּנָּה וּמִבָּתֶּיהָ וּמִכָּל־הַמִּתְיַחֵס אֵלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ" (שם ז, כו). וְהַנֶּהֱנֶה מֵאֵיזֶה דָּבָר מִמֶּנָּה — לוֹקֶה. וּבְסוֹף מַכּוֹת (כד.) בְּאָרוּ, שֶׁהַמְבַשֵּׁל בַּעֲצֵי אֲשֵׁרָה — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ", וְאַחַת מִשּׁוּם "וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה" (שם יג, יח) — (ראה מצות לא תעשה כד — שיעור יג); וְהָבֵן זֹאת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּהָנוֹת בַּתַּכְשִׁיטִים שֶׁקִּשְׁטוּ בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם" (שם ז, כה). וּבְסִפְרָא (ויקרא פרשה ב הלכה יז) בֵּאֲרוּ, שֶׁצִּפּוּיֵי נֶעֱבָד אֲסוּרִין, וְהִסְמִיכוּ אֶת־זֶה לְאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם". הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מֵעֲבוֹדָה זָרָה (מה.).

הַמִּצְוָה הַמ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּכְרוֹת בְּרִית עִם הַכּוֹפְרִים וּלְהַנִּיחָם שְׁקֵטִים בִּכְפִירָתָם, כְּלוֹמַר שִׁבְעָה עֲמָמִין. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית" (שם ז, ב). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, בְּמִצְוָה קפז, שֶׁמִּלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין וְכֹל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר בָּהֶם, רָאוּי לִמְנוֹתוֹ, וְאֵין דִּינוֹ כַּמִּצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה חֲמִשִּׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה וּמִלְּשַׁבֵּחַ שׁוּם דָּבָר מִכֹּל מַה שֶּׁמְּיַחֵד לָהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תְחָנֵּם" (שם ז, ב), וּבָא בַּקַּבָּלָה (וקיבלו חז"ל בעבודה זרה כ.): "לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן". וַאֲפִלּוּ אָדָם מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁצּוּרָתוֹ נָאָה — אָסוּר לָנוּ לוֹמַר: זֶה נָאֶה בְּצוּרָתוֹ אוֹ זֶה יְפֵה פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּגְּמָרָא דִּילָן (שלנו). וּבִגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה יְרוּשַׁלְמִי (פרק א הלכה ט) אָמְרוּ: לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן — בְּלֹא־תַעֲשֶׂה.

הַמִּצְוָה הַנ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא יָדוּרוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּאַרְצֵנוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי" (שמות כג, לג). וַאֲפִלּוּ רָצָה הַגּוֹי לַעֲבוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתֵינוּ אֵין זֶה מֵתֵּר

לָנוּ, עַד שֶׁיִּקָּבֵל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאָז יְהֵא מֻתָּר לוֹ לָדוּר, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: גֵּר תּוֹשָׁב. הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוּא "גֵּר" לְעִנְיַן שֶׁמֻּתָּר לוֹ לָדוּר בָּאָרֶץ בִּלְבָד. וְכָךְ אָמְרוּ (עבודה זרה סד.): "אֵיזֶהוּ גֵּר תּוֹשָׁב? זֶה שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה"*; אֲבָל עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אַל יָדוּר וְאֵין מוֹכְרִין לוֹ קַרְקָעוֹת וְלֹא מַשְׁכִּירִין. וּבִמְפֹרָשׁ בָּא לָנוּ הַבֵּאוּר (שם כ.): לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֲנָיָה בַּקַּרְקַע. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשִׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְנַהֵג כְּמִנְהָגָם, וַאֲפִלּוּ בְּמַלְבּוּשָׁם וְכִנּוּסֵיהֶם בְּאוּלָמֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם" (ויקרא כ, כג). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה בְּאָמְרוֹ: "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם יח, ג). וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת אחרי־מות): לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ — שֶׁלֹּא תְּהַלְּכוּ בְּנִמּוּסוֹת שֶׁלָּהֶם, בַּדְּבָרִים הַחֲקוּקִים לָהֶם, כְּגוֹן תְּרִטִּיּוֹת (מקום משחק לאדם) וְקִרְקְסָיוֹת (מקום משחק לחיות) וְהָאִסְתַּטְרִיּוֹת (אולמות לשיחות והטפות בעניני דת) אֵלֶּה הֵן מִינֵי מְסִבּוֹת שֶׁהָיוּ מִתְכַּנְּסִים בָּהֶן לַעֲבוֹדַת הָאֱלִילִים; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים; רַבִּי יְהוּדָה בֶּן־בְּתֵירָא אוֹמֵר: שֶׁלֹּא תִּנְחוֹר (יגלח שערותיו כחררה — עוגה) וְלֹא תְּגַדֵּל צִיצִית (בלורית בראשו) וְשֶׁלֹּא תְּסַפֵּר קוֹמֵי" (גילוח השער שכנגד פניו). וְהָעוֹשֶׂה דָּבָר מִכָּל־אֵלּוּ — חַיָּב מַלְקוּת. וְנִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דברים יב, ל). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "פֶּן" — (בטוי של) בְּלֹא־תַעֲשֶׂה; "תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" — שֶׁמָּא תִּדְּמֶה לָהֶם וְתַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בָּאַרְגָּמָן (צבע אדום) אֲנִי אֵצֵא בָּאַרְגָּמָן; הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִין בִּתְלוּסִין, אַף אֲנִי אֵצֵא בִּתְלוּסִין — וְזֶה ("תלוסין") מִין מִמִּינֵי תַּכְשִׁיטֵי הַצָּבָא. וְיָדוּעַ לְךָ לְשׁוֹן סִפְרֵי הַנְּבוּאָה: "[וְהָיָה בְּיוֹם הַהוּא וּפָקַדְתִּי (אעניש) עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ...] וְעַל כָּל־הַלְּבֻשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי" (צפניה א, ח). כָּל־זֶה לְשֵׁם הַרְחָקָה מֵהֶם וְגִנּוּי לְכָל־מִנְהַגֵּיהֶם — אֲפִלּוּ בַּמַּלְבּוּשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִשַּׁבָּת (סז.) וְגַם בְּתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּנַחֵשׁ (להמר), כְּגוֹן זֶה שֶׁאוֹמְרִים הֶהָמוֹן: כִּינּוּן שֶׁחָזַרְתִּי מִן־הַדֶּרֶךְ לֹא אַצְלִיחַ בְּמַעֲשַׂי; אוֹ: הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן שֶׁרָאִיתִי הַיּוֹם הוּא דְּבַר פְּלוֹנִי, וַדַּאי אַרְוִיחַ הַיּוֹם דָּבָר. וְאֹפֶן זֶה נָפוּץ מְאֹד אֶצֶל הֲמוֹנֵי הָעַמִּים הַסְּכָלִים. וְכָל־הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַל פִּי הַנַּחוּשׁ — לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ" (דברים יח, י). וּכְבָר כָּפַל צִוּוּי זֶה וְאָמַר: "לֹא תְנַחֲשׁוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יח): "מְנַחֵשׁ — כְּגוֹן הָאוֹמֵר: נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפְלָה מַקְלִי מִיָּדִי, עָבַר נָחָשׁ מִימִינִי וְשׂוּעָל מִשְּׂמֹאלִי". וּבְסִפְרָא (ויקרא יט, כו): "לֹא תְנַחֲשׁוּ — כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁים בַּחֲלָדָה וּבָעוֹפוֹת וּבַכּוֹכָבִים וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהֶם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַּׁבָּת (סז:) וּבְתוֹסֶפֶת שַׁבָּת (תוספתא שבת פרק ז, ח).

הַמִּצְוָה הַל"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקוֹסֵם, כְּלוֹמַר: לְעוֹרֵר אֶת־כֹּחַ הַהַשְׁעָרָה (לעתיד) בְּאֶחָד מִמִּינֵי הָעוֹרְרוּת. לְפִי שֶׁכָּל־בַּעֲלֵי הַכֹּחוֹת הַמַּגִּידִים מַה שֶּׁיִּהְיֶה קֹדֶם הֱיוֹתוֹ — לֹא יִתָּכֵן לָהֶם דָּבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכֹּחַ הַהַשְׁעָרָה שֶׁלָּהֶם חָזָק וְיֵאָרַע עַל־פִּי־רֹב כְּפִי הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן; לְפִיכָךְ מַרְגִּישִׁים מַה־שֶּׁיִּהְיֶה, וְיֵשׁ לָהֶם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לְכָל־בְּנֵי־אָדָם יִתְרוֹן זֶה עַל זֶה בְּכָל־כֹּחַ מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וְהֶכְרֵחִי הוּא לְבַעֲלֵי הַכֹּחוֹת הַהַשְׁעָרָתִיִּים הָאֵלּוּ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה מַעֲשֶׂה כְּדֵי לְעוֹרֵר בּוֹ אֶת־כֹּחוֹ וּלְעוֹדֵד אֶת־פְּעֻלָּתוֹ (של כח ההשערה). יֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁמַּכֶּה בְּמַטֶּה עַל הָאָרֶץ הַכָּאוֹת תְּכוּפוֹת וְצוֹעֵק צְעָקוֹת מְשֻׁנּוֹת וּמְכַפֶּנָּה מַחֲשַׁבְתּוֹ וְעוֹשֶׂה כָּךְ זְמַן מְמֻשָּׁךְ עַד שֶׁיֵּאָרַע לוֹ מֵעֵין מַצַּב הִתְעַלְּפוּת וְיַגִּיד מַה שֶּׁיִּהְיֶה — וּכְבָר רָאִיתִי זֹאת פַּעַם בַּמַּעֲרָב הַפְּנִימִי. וְיֵשׁ מֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק אֲבָנִים קְטַנּוֹת בִּירִיעַת עוֹר וּמַאֲרִיךְ לְהַבִּיט בָּהֶן וְאַחַר־כָּךְ יַגִּיד, וְזֶה מְפֻרְסָם בְּכָל־מָקוֹם שֶׁעָבַרְתִּי בּוֹ. וּמֵהֶם מִי שֶׁזּוֹרֵק חֲגוֹרַת עוֹר אֲרֻכָּה עַל הָאָרֶץ וּמִסְתַּכֵּל בָּהּ וּמַגִּיד. הַכַּוָּנָה בְּכָל־אֵלּוּ לְעוֹרֵר אֶת־הַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, לֹא שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר בְּעַצְמוֹ פּוֹעֵל מַשֶּׁהוּ אוֹ מוֹרֶה עַל מַשֶּׁהוּ. וְזוֹהִי טָעוּת הֶהָמוֹן: כִּי כַּאֲשֶׁר מִתְאַמְּתוֹת מִקְצָת אוֹתָן הַהַגָּדוֹת, חוֹשְׁבִים שֶׁפְּעֻלּוֹת אֵלּוּ מוֹרוֹת עַל מַה שֶּׁיִּהְיֶה. וְנִמְשָׁךְ (נשתרש מתוך הרגל) הַדָּבָר אֶצְלָם בְּטָעוּת זוֹ עַד שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁמִּקְצָת אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת הֵן הַגּוֹרֵם שֶׁיִּהְיֶה מַה שֶּׁיִּהְיֶה, כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּים בַּעֲלֵי מִשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים. לְפִי שֶׁמִּשְׁפְּטֵי הַכּוֹכָבִים אֵינָם אֶלָּא מִן־הַסּוּג הַזֶּה, כְּלוֹמַר: שֶׁהֵם מִין מִמִּינֵי (חוש מחושי) עוֹרְרוּת־הַכֹּחַ (בנפש); לָכֵן אֵין שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שָׁוִים בַּאֲמִתַּת הַגָּדַת הָעֲתִידוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם שָׁוִים בִּידִיעַת הַמִּשְׁפָּטִים (חכמת הכוכבים). וְהָעוֹשֶׂה אֵיזֶה מַעֲשֶׂה שֶׁיִּהְיֶה מֵהַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה וְזוּלָתָם, מִכָּל־מַה שֶּׁנּוֹהֵג בְּדֶרֶךְ זוֹ — נִקְרָא: קוֹסֵם, אָמַר ה' יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ [וְגוֹ'] קֹסֵם קְסָמִים" (דברים יח, י). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָאוֹחֵז בְּמַקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלֵךְ, אוֹ לֹא אֵלֵךְ. וְעַל סוּג זֶה שֶׁל עוֹרְרוּת הַמְפֻרְסָם בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן אָמַר הַנָּבִיא: "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ" (הושע ד, יב). וְהָעוֹבֵר בְּמַעֲשֶׂה זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַקּוֹסֵם וּמַגִּיד עֲתִידוֹת עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, לֹא הַשּׁוֹאֵל אֶת־הַקּוֹסֵם; אֲבָל שְׁאֵלַת הַקּוֹסֵם (בלבד) מְגֻנָּה מְאֹד (אף שאין חייבים עליה מלקות).

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה.) וּבְתוֹסֶפְתָּא שַׁבָּת (פרק ז, ח) וּבְסִפְרֵי.

הַמִּצְוָה הַל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּכַוֵּן מַעֲשֵׂינוּ בִּבְחִירַת הַזְּמַנִּים עַל פִּי מַעֲרָכוֹת הַכּוֹכָבִים (איצטגנינות), וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹם זֶה רָאוּי לִפְעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹתוֹ, אוֹ יוֹם זֶה לֹא רָצוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּעֻלָּה פְּלוֹנִית וְנִמְנַע מִלַּעֲשׂוֹתָהּ. וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' מְעוֹנֵן" (דברים שם). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תְעוֹנְנוּ" (ויקרא יט, כו). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם פרק ו הלכה ב): לֹא תְעוֹנְנוּ — אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים. לְפִי שֶׁהוּא נִגְזָר מִן "עוֹנָה", כְּלוֹמַר: לֹא יִהְיֶה בָּכֶם קוֹבְעֵי עִתִּים הָאוֹמֵר: עֵת פְּלוֹנִית טוֹבָה וְעֵת פְּלוֹנִית רָעָה. וְגַם הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת, כְּלוֹמַר: הַמּוֹדִיעַ אֶת־הָעוֹנוֹת, לֹא זֶה הַשּׁוֹאֵל עֲלֵיהֶן; אֲבָל גַּם הַשְּׁאֵלָה עַל דָּבָר זֶה — אֲסוּרָה נוֹסָף עַל הֱיוֹתָהּ דָּבָר בִּלְתִּי אֲמִתִּי. וְהַמְכַוֵּן מַעֲשָׂיו לִזְמַן מְסֻיָּם מִתּוֹךְ חִשּׁוּב שֶׁיֵּאָשֵׁר אוֹ יַצְלִיחַ בְּאוֹתָהּ הַפְּעֻלָּה — חָרֵי גַּם (גם אם הוא שואל בלבד הרי) זֶה לוֹקֶה, לְפִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה. וְעוֹד בִּכְלַל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אִסּוּר מַעֲשֶׂה אַחֵרֶת הָעֲיָנִים. וּלְשׁוֹן חֲכָמִים (סנהדרין סה:): "מְעוֹנֵן — זֶה הָאוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם", וְהוּא סוּג גָּדוֹל מִסּוּגֵי הַתַּחְבּוּלוֹת וְנוֹסָף לְכָךְ קַלּוּת (זריזות) תְּנוּעַת הַיָּד, עַד שֶׁנִּדְמִים לָאָדָם דְּבָרִים בִּלְתִּי אֲמִתִּיִּים. כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁמִּשֶּׁהוּ לוֹקֵחַ חֶבֶל בְּיָדוֹ וְנוֹתְנוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ לְעֵינֵי בְּנֵי אָדָם וְאַחַר־כָּךְ מוֹצִיאוֹ נָחָשׁ; אוֹ זוֹרֵק טַבַּעַת לָאֲוִיר וּמוֹצִיאָהּ מִפִּי אָדָם שֶׁלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִמַּעֲשֵׂי אַחֵרֶת הָעֲיָנִים הַמְפֻרְסָמִים אֵצֶל הֶהָמוֹן — כָּל־מַעֲשֶׂה מֵאֵלּוּ אָסוּר, וְהָעוֹשֶׂה אוֹתוֹ נִקְרָא: אוֹחֵז אֶת־הָעֵינַיִם וְהוּא מִין מִמִּינֵי הַכְּשָׁפִים וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה. וְעִם זֶה הוּא גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת. וְהַהֶפְסֵד הַנִּגְרָם עַל־יְדֵי כָּךְ עָצוּם מְאֹד, לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הַנִּמְנָעִים לַחֲלוּטִין נַעֲשִׂים אֶפְשָׁרִיִּים בְּעֵינֵי הַסְּכָלִים וְהַנָּשִׁים וְהַנְּעָרִים, וּמַחֲשַׁבְתָּם מִתְרַגֶּלֶת לְקַבֵּל אֶת־הַנִּמְנָעוֹת וְלַחְשׁוֹב שֶׁהֵם אֶפְשָׁרִיִּים לִהְיוֹת. וְהָבֵן זֹאת.

יום שלישי ח' טבת ה'תשע"ה

מצות לא תעשה לה. לח. לו. לז. לד. מג. מד. מ. לט. מא. מה. קעא.

הַמִּצְוָה הַל"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּחַבּוֹר (לאסוף קבוצות של שרצים ו"לחברם" יחד, ולקבל מהן עצות שונות), וְהוּא שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים (הברות וצירופי מילים משונות של "שמות" ו"לחשים") שֶׁמְּדַמֶּה שֶׁהֵם מוֹעִילִים לְכָךְ וָכָךְ, וּמַזִּיקִים לְכָךְ וָכָךְ, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְחוֹבֵר חָבֶר — אֶחָד חוֹבֵר (אוסף) אֶת־הַנָּחָשׁ וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת־הָעַקְרָב", כְּלוֹמַר: הָאוֹמֵר עֲלֵיהֶם דְּבָרִים (לחשים) כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכּוּהוּ לְפִי דִּמְיוֹנוֹ. אוֹ שֶׁאוֹמְרָם עַל מְקוֹם נְשִׁיכָתָם כְּדֵי לְהַשְׁקִיט הַכְּאֵב; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִשַּׁבָּת (סז.).

הַמִּצְוָה הַל"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלִּדְרוֹשׁ יְדִיעָה מִן־הַמֵּתִים — כְּפִי מַה שֶׁמְּדַמִּים (בדמיונם הכפרני) אוֹתָם (הרשעים) שֶׁהֵם מֵתִים בֶּאֱמֶת (שלהם ראוי באמת התואר "מתים"), אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם אוֹכְלִים וּמַרְגִּישִׁים (שהרי "רשעים בחייהם קרויים מתים" וקבעו בדמיונם) — שֶׁמִּי שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ וְלוֹבֵשׁ כָּךְ יְבוֹאֵהוּ הַמֵּת בִּשְׁנָתוֹ וְיַגִּיד לוֹ מַה־שֶּׁיִּשְׁאַל עָלָיו. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים" (שם). וּבִגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (סה:): "דֹּרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים — זֶה הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה"; וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל אוֹב וּמִלְּבַקֵּשׁ יְדִיעָה מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב" (שם). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַשּׁוֹאֵל בַּעַל אוֹב — אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, אֲבָל דָּבָר זֶה אָסוּר (וראה לעיל מצות לא תעשה ח — שיעור יד).

הַמִּצְוָה הַל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלִּשְׁאוֹל (להתייעץ) בַּעַל יִדְּעוֹנִי וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יְדִיעָה (ראה לעיל לא תעשה ט — שיעור יד), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים" (ויקרא יט, לא), אוֹב — זֶה פִּיתוֹם (שם מכשף שתרגומו: מגלה נעלמות) הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ (קולו נשמע מתחת למקום החיבור של הזרוע אל הכתף); וְיִדְּעוֹנִי — הַמְדַבֵּר בְּפִיו — חֲרֵי אֵלּוּ (הם עצמם) בִּסְקִילָה; וְהַנִּשְׁאָל (המתייעץ) בָּהֶם בְּאַזְהָרָה".

הַמִּצְוָה הַל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִכָּל־מַעֲשֶׂה הַכְּשָׁפִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ' וּמְכַשֵּׁף" (דברים יח, י) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב סְקִילָה אִם הוּא מְזִיד, וְחַטָּאת קְבוּעָה (שאינה תלויה בהשגת־ידו של המקריב) אִם הוּא שׁוֹגֵג. אָמַר יִתְעַלֶּה: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (סז.).

הַמִּצְוָה הַמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּגַלֵּחַ הַצְּדָעִים, (חלק המצח שליד האוזן) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם" (ויקרא יט, כז). וְגַם הַלָּאו הַזֶּה הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְדַּמּוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, לְפִי שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּגַלְּחִים צִדְעֵיהֶם בִּלְבָד. וּלְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (ה.) וְאָמְרוּ: "הַקָּפַת כָּל־הָרֹאשׁ — שְׁמָהּ הַקָּפָה", שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁתַּכְלִית הָאִסּוּר הוּא גִּלּוּחַ הַצְּדָעִים וְהַנָּחַת שְׂאָר הַשֵּׂעָר כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל אִם מְגַלֵּחַ הַכֹּל הֲרֵי אֵין בְּכָךְ

1 הִתְדַּמּוּת לָהֶם — לְפִיכָךְ הוֹדִיעוּנוּ, שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ
2 הַצְּדָעִים כְּלָל בֵּין לְבַדָּם בֵּין עִם כָּל־הָרֹאשׁ; וְחַיָּב מַלְקוּת
3 עַל כָּל־צֶדַע מֵהֶם, וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם אִם גִּלַּח כָּל־
4 רֹאשׁוֹ. וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא נִמְנָה אֵלּוּ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, אַף־עַל־פִּי
5 שֶׁלּוֹקֶה שְׁתַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם שְׁנֵי לְשׁוֹנוֹת תַּחַת לָאו
6 אֶחָד. שֶׁאִלּוּ אָמַר: לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשׁ מִיָּמִין וּפְאַת
7 רֹאשׁ מִשְּׂמֹאל וְהָיֵינוּ מוֹצְאִים שֶׁחִיְּבוּ עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם כִּי אָז
8 הָיָה אֶפְשָׁר לִמְנוֹתָם כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת; אֲבָל הוֹאִיל וְהֵם בְּלָשׁוֹן
9 אֶחָד וְעִנְיָן אֶחָד — הֲרֵי הֵם מִצְוָה אַחַת. אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא
10 (שקיבלנו) הַפֵּרוּשׁ (בכתוב), שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל חֲלָקִים שׁוֹנִים
11 מֵהַגּוּף וְשֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל־חֵלֶק מֵהֶם לְבַדּוֹ, אֵין זֶה מְחַיֵּב
12 שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹת הַרְבֵּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף
13 מַכּוֹת (כ.); וְלָאו זֶה אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בּוֹ.

14 הַמִּצְוָה הַמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּגַלֵּחַ אֶת־הַזָּקָן,
15 וְיֵשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲלָקִים: הַלְּחִי הָעֶלְיוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי
16 הָעֶלְיוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְהַלֶּחִי הַתַּחְתּוֹן מִצַּד יָמִין, וְהַלֶּחִי
17 הַתַּחְתּוֹן מִצַּד שְׂמֹאל, וְשִׂבּוֹלֶת הַזָּקָן. וּכְבָר בָּא הַלָּאו
18 בְּלָשׁוֹן זֶה: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" (שם), לְפִי
19 שֶׁהַכֹּל נִקְרָא: זָקָן. וְלֹא אָמַר וְלֹא תַשְׁחִית זְקָנֶךָ, אֶלָּא
20 אָמַר: "וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ" — רְצוֹנוֹ לוֹמַר: לֹא
21 תַשְׁחִית אַף פֵּאָה אַחַת מִכְּלַל הַזָּקָן. וּבָא הַפֵּרוּשׁ שֶׁהֵן
22 חָמֵשׁ פֵּאוֹת, כְּמוֹ שֶׁחִלַּקְנוּ אוֹתָן. וְחַיָּב חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת אִם
23 גִּלַּח הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ גִּלְּחָן בְּבַת אַחַת. וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מכות
24 כ.): "וְעַל הַזָּקָן (אם גלחו) חָמֵשׁ (מלקויות): שְׁתַּיִם מִכָּאן
25 וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְּמַטָּן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם נָטְלָן
26 כֻּלָּן כְּאַחַת — אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת". וְאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד (שם
27 כא.): "אַלְמָא קָסָבַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (רואים אם כן שרבי
28 אליעזר סובר) לָאו אֶחָד הוּא". הֲרֵי זוֹ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁתַּנָּא
29 קַמָּא (החולק על רבי אליעזר) סוֹבֵר שֶׁהֵם חֲמִשָּׁה לָאוִין וְכָךְ
30 הִיא הַהֲלָכָה. וְגַם זֶה הָיָה דֶּרֶךְ כָּמְרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ
31 שֶׁמִּפְּרָסָם הַיּוֹם בְּקִשּׁוּט נְזִירֵי הָאֵירוֹפִּים שֶׁהֵם מְגַלְּחִים
32 אֶת־זְקָנָם. וְהַטַּעַם שֶׁאֵין לִמְנוֹתָן כְּחָמֵשׁ מִצְוֹת — לְפִי
33 שֶׁהָאַזְהָרָה שֶׁבָּהּ נֶאֱמְרָה בְּלָשׁוֹן יָחִיד וְהוּא עִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ
34 שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ
35 בְּסוֹף מַכּוֹת; וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ.

36 הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה אַרְבָּעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרוּ גַּם
37 הַגְּבָרִים מִלְּהִתְקַשֵּׁט בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ
38 יִתְעָלֶה: "וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה" (דברים כב, ה).
39 וְכָל־גֶּבֶר שֶׁנִּתְקַשֵּׁט אוֹ לָבַשׁ מַה שֶּׁיְּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם
40 שֶׁצּוּרָה זוֹ מְיֻחֶדֶת לְנָשִׁים — לוֹקֶה. וְדַע שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה,
41 כְּלוֹמַר: שֶׁהַנָּשִׁים מִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים אוֹ
42 הַגְּבָרִים בְּתַכְשִׁיטֵי הַנָּשִׁים — יֵשׁ שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה לְעוֹרֵר
43 אֶת־הַטְּבָעִים לִזְנוּת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֻרְסָם אֵצֶל הָעַמִּים, וְיֵשׁ
44 שֶׁנַּעֲשֶׂה לְמִינֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בַּסְּפָרִים
45 הַמְיֻחָדִים לְכָךְ. וּפְעָמִים רַבּוֹת שֶׁמַּתְנִים בַּעֲשִׂיַּת מִקְצָת
46 הַקְּמֵעוֹת וְאוֹמְרִים (שכדי שיצליחו הקמעות, ראוי): שֶׁאִם
47 הַמִּתְעַסֵּק בָּזֶה הוּא אִישׁ — יִלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָשִׁים וְיִתְקַשֵּׁט
48 בְּזָהָב וּמַרְגָּלִיּוֹת וְדוֹמֵיהֶם; וְאִם הִיא אִשָּׁה — תִּלְבַּשׁ
49 שִׁרְיוֹן וְתַחְגּוֹר כְּלֵי זַיִן. וְזֶה מְפֻרְסָם מְאֹד אֵצֶל בַּעֲלֵי הָעִנְיָן
50 הַזֶּה.

51 הַמִּצְוָה הַל"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ גַּם־כֵּן מִלֶּלֶכֶת
52 בְּדַרְכֵי הַכּוֹפְרִים בַּמֶּה שֶׁהַנָּשִׁים לוֹבְשׁוֹת בִּגְדֵי הַגְּבָרִים
53 וּמִתְקַשְּׁטוֹת בְּתַכְשִׁיטֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־יִהְיֶה
54 כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה" (שם). וְכָל־אִשָּׁה הַמִּתְקַשֶּׁטֶת בְּתַכְשִׁיט
55 מִתַּכְשִׁיטֵי הַגְּבָרִים, שֶׁיָּדוּעַ בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁתַּכְשִׁיט זֶה
56 מְיֻחָד לַגְּבָרִים — לוֹקָה.

57 הַמִּצְוָה הַמ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּרְשׁוֹם בְּגוּפֵנוּ
58 בְּצִבְעֵי הַכְּחוֹל וְהַסִּקְרָא (צבע בגוון ירוק אדום) וְזוּלָתָם, כְּדֶרֶךְ
59 שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כַּמְּפֻרְסָם אֵצֶל בְּנֵי מִצְרַיִם עַד
60 הַיּוֹם. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ, הוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וּכְתֹבֶת קַעֲקַע
61 לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם" (ויקרא יט, כח); הָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב
62 מַלְקוּת, וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת מַכּוֹת.

63 הַמִּצְוָה הַמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּשְׁרוֹט אֶת־
64 עַצְמֵנוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ
65 יִתְעָלֶה: "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" (דברים יד, א). וּכְבָר נִכְפַּל לָאו זֶה
66 בְּלָשׁוֹן אַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ
67 בִּבְשַׂרְכֶם" (ויקרא יט, כח). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא יְבָמוֹת
68 (יג:): שֶׁגּוּפֵיהּ דִּקְרָא (עיקר הפסוק) "לֹא תִתְגֹּדְדוּ" מִבְּעֵי
69 לֵיהּ (נצרך) לְגוּפֵיהּ (למשמעותו הראשונית) דְּאָמַר רַחֲמָנָא:
70 (התורה אומרת) לֹא תַעֲשׂוּ חַבּוּרָה עַל מֵת (לאות אבל).
71 וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (כא.) אָמְרוּ: "שְׂרִיטָה וּגְדִידָה אַחַת הִיא".
72 וְשָׁם נִתְבָּאֵר שֶׁעַל הַמֵּת בֵּין בַּיָּד בֵּין בַּכְּלִי — חַיָּב; וְעַל
73 עֲבוֹדָה זָרָה, בַּכְּלִי חַיָּב, בַּיָּד פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּסִפְרֵי
74 הַנְּבִיאִים: "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים"
75 (מלכים־א יח, כח) — (מכאן שדרך השריטה לעבודה זרה
76 היא רק בכלי). וּכְבָר אָמְרוּ (יבמות יג:) שֶׁבִּכְלַל לָאו זֶה, גַּם
77 הָאַזְהָרָה מִפְּלוּג הָעָם וּמַחְלֹקֶת הָרַבִּים וְאָמְרוּ: "לֹא
78 תִתְגֹּדְדוּ — לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת"; אֲבָל גּוּפֵיהּ דִּקְרָא
79 הוּא כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ וְאָמְרוּ: "לֹא תַעֲשׂוּ חַבּוּרָה עַל הַמֵּת",
80 וְזֶה מִעֵין דְּרָשׁ. וְכֵן אָמְרָם (סנהדרין קי.): "כָּל־הַמַּחֲזִיק
81 בְּמַחְלֹקֶת עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ"
82 (במדבר יז, ה), שֶׁגַּם הוּא עַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ; אֲבָל גּוּפֵיהּ
83 דִּקְרָא הֲרֵי הוּא אִיּוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּהוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא
84 שְׁלִילָה, לֹא אַזְהָרָה, לְפִי שֶׁהֵם בֵּאֲרוּ שֶׁעִנְיַן דָּבָר זֶה: שֶׁה'
85 מוֹדִיעַ שֶׁהַחוֹלֵק עַל הַכֹּהֲנִים וְטוֹעֵן לְעַצְמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה
86 בַּדּוֹרוֹת הַבָּאִים לֹא יֶאֱרַע בּוֹ מַה שֶּׁאֵרַע לְקֹרַח וְלֹא יִהְיֶה
87 עָנְשׁוֹ, הַבְּלִיעָה (כמו שנענשו קרח ועדתו), אֶלָּא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ
88 "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" (שם), כְּלוֹמַר: הַצָּרַעַת,
89 בְּאָמְרוֹ יִתְעָלֶה לְמֹשֶׁה: "הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וְגוֹ'" (שמות
90 ד, ו), וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעֵדֻיָּה (דברי הימים־ב כו) — (שנענש
91 בצרעת בכל חייו בגלל שחלק על הכהנים). אֶחָזוֹר לְעִנְיָן

הַמִּצְוָה וָאֹמַר, שֶׁכְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּתְלֹשׁ שְׂעַר הָרֹאשׁ עַל הַמֵּתִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הַסְּכָלִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת" (דברים יד, א). וְכָפַל לָאו זֶה בַּכֹּהֲנִים וְאָמַר: "לֹא־יִקְרְחֵה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" (ויקרא כא, ה), כְּדֵי לְהַשְׂלִים הַדִּין, לְפִי שֶׁמִּמַּה־שֶּׁאָמַר "בֵּין עֵינֵיכֶם" הָיִינוּ אוֹמְרִים שֶׁרַק מִפְּאַת פָּנִים בִּלְבַד אָסוּר — לְפִיכָךְ בֵּאֵר וְאָמַר: "לֹא יִקְרְחֵה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" לְחַיֵּב עַל כָּל־הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינָיִם. וְגַם אִלּוּ אָמַר: "לֹא יִקְרְחֵה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם" בִּלְבַד, הָיִינוּ אוֹמְרִים: בֵּין עַל הַמֵּת בֵּין שֶׁלֹּא עַל הַמֵּת — לְפִיכָךְ בֵּאֵר שֶׁם "לָמֵת". וְכָל־הַמְּגַלֶּה (הקורח) כַּגְּרִיס מִשְּׂעַר רֹאשׁוֹ בִּתְלִישָׁה עַל הַמֵּת דַּוְקָא — לוֹקֶה, בֵּין שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ יִשְׂרָאֵל לוֹקֶה עַל כָּל־קָרְחָה וְקָרְחָה מַלְקוּת אֶחָת. וְכֵן מַה־שֶּׁכָּפַל בַּכֹּהֲנִים: "וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת" (שם) לֹא בָּא אֶלָּא לְהַשְׂלִים תּוֹרַת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כא.).

יום רביעי ט' טבת ה'תשע"ה

יום חמישי י' טבת ה'תשע"ה

יום שישי י"א טבת ה'תשע"ה

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ לְפָנָיו יִתְעַלֶּה (להתודות עליהם) בְּדִבּוּר, כְּשֶׁנָּשׁוּב מֵהֶם — וְזֶהוּ הַוִּדּוּי וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיֹּאמַר: "אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ". וַיַּרְחִיב אֶת־הַדִּבּוּר וִיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה בְּעִנְיָן זֶה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. דַּע, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה שֶׁנִּזְכְּרוּ מִקֹּדֶם, שֶׁבָּהֶם אָמַר יִתְעַלֶּה, שֶׁמִּי שֶׁמַּקְרִיבָם נִתְכַּפֵּר לוֹ — צָרִיךְ עַל־כָּל־פָּנִים גַּם לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׁעַת הַקָּרְבָּתָם. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (במדבר ה, ו־ז), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה] וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה, ה) — יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא אֲשֶׁר חָטָא; 'עָלֶיהָ' — עַל הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מִשֶּׁנִּשְׁחָטָה. אֵין בְּמִשְׁמַע שֶׁיִּתְוַדֶּה הַיָּחִיד אֶלָּא עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ". לְפִי שֶׁפָּסוּק זֶה, כְּלוֹמַר אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ" (שם) נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו וְהַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ (קבוצת חטאים שחייבים עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כְּמוֹ שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ (מצוה עב — שיעור קצ), לְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בַּמְּכִלְתָּא, שֶׁלֹּא הָיִינוּ לְמֵדִים מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא חִיּוּב הַוִּדּוּי לִמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל־הַמִּצְוֹת? אָמַר (פסוק נוסף בחומש במדבר): דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. וּמִנַּיִן אַף מִיתוֹת וּכְרֵתוֹת? אָמַר: חַטָּאתָם, כָּל־חַטָּאתָם — לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; כִּי יַעֲשׂוּ — לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "'מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם' — מִמַּה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ: עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לְשׁוֹן הָרָע; 'לִמְעֹל' — לְרַבּוֹת הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם לַשֶּׁקֶר וְהַמְקַלֵּל; 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ' — לְרַבּוֹת כָּל־חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּהֱרָגִין עַל־פִּי זוֹמְמִין? לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא' כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת אִם יָדַע שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא הֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי שֶׁקֶר". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁעַל כָּל־סוּגֵי הַחֲטָאִים הַחֲמוּרִים וְהַקַּלִּים וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּבִים עֲלֵיהֶם וִדּוּי, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר הַצִּוּוּי הַזֶּה, כְּלוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ", יַחַד עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֶלָּא הוּא מִהַנִּגְרָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, לְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר אֶת־זֶה בַּמְּכִלְתָּא בְּלָשׁוֹן זֶה: "יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין (קרבן) מִתְוַדִּין; וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין? אָמַר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ (בכל מצב). אֵין בְּמַשְׁמַע וִדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ; מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּת? אָמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם" (שם כו, מ). וְכֵן דָּנִיאֵל אָמַר: "לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט, ז). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחוֹבָה עַל הַחוֹטֵא עַל אֵיזֶה חֵטְא שֶׁחָטָא, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבָּן, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא טז, כא, פרשת אחרי מות) גַּם־כֵּן: "וְהִתְוַדָּה — זֶה וִדּוּי דְּבָרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִכִּפּוּרִים (פז:).

יום שבת קודש י"ב טבת ה'תשע"ה

מצות עשה עג. י.

הַמִּצְוָה הָע"ג נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם — עַרְבִית וְשַׁחֲרִית — וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נִתְּנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים — וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

ב״ה, י״א טבת, תש״כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מו׳ טבת.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, להענינים אודותם כותב.

ובמ״ש שאיננו מצליח ר״ל בשום דבר, - מובן מכמה מקומות בתורתנו תורת חיים, אשר אסור על איש הישראלי לאמר כן, ואפילו לחשוב בתוכן האמור, ומושלל הוא גם משכל הבריא: כיון שיסוד אמונתנו אשר הכל בהשגחה פרטית, ומפי עליון לא תצא הרעות ח״ו, ונוסף על כל האמור ידוע הפסק דין, כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. אלא שעל פי המבואר בכמה מקומות, ככל שמתחזקים יותר בענין האמונה והבטחון, ובנקודה התיכונה, אשר, כנ״ל, כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, במדה גדולה ובמוקדם יותר, רואים את האמת גם במוחש, ועיין (ע״פ מפתח ענינים אשר לתניא קדישא, הוצאת קה״ת), המבואר בזה בתניא.

וכאן מקום אתי לעוררו על שמירת שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, אשר שמענו כ״פ מכ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, ששוים הם לכל נפש, וסגולה לכמה ענינים, וגם להאמור לעיל.

במ״ש אודות הנהגתו של פלוני כו׳ שאינה משביע רצון כלל ומוכרח לשתוק.

ידוע ורואים במוחש, שכמה אופני השפעה ישנם, ודבור לא תמיד הוא אופן הכי יעיל, ובפרט דבור באופן ישר, וכיון שהודיענו רבנו הזקן בעל התניא והשו״ע, אז א איד ניט ער קען און ניט ער וויל זיין אפגעריסען פון אלקות (בן ישראל אינו יכול ואינו חפץ להיות נפרד מאלקות) ומרומז הנ״ל גם בפסק דין הרמב״ם הלכות גירושין סוף פרק ב׳, הרי בודאי שישנה איזו דרך להשפיע גם על הנ״ל, אלא שצריך לחפשה, ויגעת ומצאת.

ונקודה כללית בזה, שפעמים רבות הרי הדרך להשפיע יעילה יותר בעקיפין, ע״י ידידים, מאשר באופן ישיר או ע״י קרוביו, ויהי רצון, שכשם שהביא הבקשה כן יבשר טוב בזה.

בברכה לבשו״ט בכל האמור,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

המשך ביאור למסכת יבמות ליום חמישי עמ׳ א

1 פוטרים גידולים החייבים מן התורה. ועל כל פנים מבואר במשנה
2 שחל שם תרומה על מה שהפריש, ושלא כדברי רב חסדא.
3 מתרצת הגמרא: המשנה בדמאי האומרת שתרומתו תרומה,
4 עוסקת **בִּתְרֵי מָאנֵי** – בשני כלים, עציץ נקוב ועציץ שאינו נקוב,
5 ואם נאמר לו שיתרום שנית על העציץ הנקוב, **צָיֵית** – ישמע
6 לדברינו ויפריש ולא יפשע, אבל במשנה בתרומות, לגבי התורם
7 מהטמא על הטהור, מדובר שגדלו הפירות הטמאים והטהורים
8 **בְּחַד מָנָא** – בכלי אחד, ואם נאמר לו שאף שחל על הפירות
9 שהפריש שם תרומה מכל מקום עליו לחזור ולהפריש פירות
10 אחרים, **לֹא צָיֵית** – לא ישמע לדברינו לתרום שוב, אלא יתן את
11 הטמאה לכהן, כיון שסבור שהפירות נתקנו, ולכן אמרו חכמים
12 שגם מה שהפריש חוזר לטבלו, ועל ידי זה יחזור ויפריש כדין על
13 הפירות הטהורים.
14 הגמרא מבררת עתה את דעת רב נתן ברבי אושעיא. מקשה
15 הגמרא: **וּלְרַב נָתָן בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא,** החולק על רב חסדא, **דְּאָמַר** שמה
16 ששנינו במשנה שהתורם מהרעה על היפה **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם**
17 היינו רק לענין **לְתַקֵּן שִׁירַיִם** – שלא תיקן את הפירות שרצה
18 להוציאם מדין טבל, **אֲבָל** הפירות עצמם שהפריש לתרומה,
19 **תְּרוּמָה הָוֵי,**

ישעיה א א־ג

א חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה:
ב שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אָרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי: ג יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ
וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן:

רש"י

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. א"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו: **אשר חזה על יהודה וירושלים.** והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב, הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא דמכילתא, בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר. והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיהו נאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו) ואמר הנני שלחני, למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פלוני אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קושי קראם חזון שהוא קשה מעשרה לשונות שנקראת נבואה כמש"א בב"ר וראיה לדבר חזות קשה הוגד לי (לקמן כא): **בימי עוזיהו וגו'. מלכי יהודה.** ד' מלכים הללו קפח בימיו ביום שנצטרע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כת"י): **(ב) שמעו שמים והאזיני ארץ.** משה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ (דברים לב) למה שינה ישעיה את הלשון. שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבים בפ' האזינו בספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקראו לעדות זו בימי משה שאמר העידותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלף את הדבר נמצאו שניהם מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: **כי ה' דבר.** (שתהיו עדים בדבר כשהתרתי בם בימי משה לכן בואו ושמעו שאני מתווכח עמם שעברו על ההתראה אני לא סרחתי בהם אלא גידלתים ורוממתים והם פשעו בי, ס"א) שתהיו עדים לדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה (שם) במכילתא: **(ג) קונהו.** מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע בו אבל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילנו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קצת חוקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות: **לא ידע.** לא אבו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן:

מצודת דוד

(א) חזון. זו היא מראית הנבואה של ישעיה אשר ראה במראה הנבואה על יהודה וירושלים ואין זה תחלת הספר לומר שכל נבואתו היתה על יהודה וירושלים לבד כי באמת ניבא גם על בבל כו' אלא שבא לומר הנבואה ההיא היתה על יהודה וירושלים וכדרך שאמר משא בבל משא מואב אבל תחלת הספר הוא בשנת מות המלך עוזיהו וכו' ואין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים כך שהרי שם נאמר ואשמע וכו' את מי אשלח וכו' למדנו שאז היתה תחלת השליחות: **בימי עוזיהו וכו'.** בימי ארבעת המלכים האלה ניבא עד שעמד מנשה והרגו: **(ב) שמעו שמים.** מה שאני קובל ומתרעם על ישראל: **והאזיני ארץ.** אמר בלשון יחיד כי סדנא דארעא חד היא משא"כ השמים כי שבעה רקיעים הם לפי תכונת הקדמונים: **כי ה' דבר.** לא מאלי אני אומר כי דבר ה' בפי ולזה שמעו אמרי: **בנים גדלתי.** ר"ל וזהו דברי ראו נא הטובה שעשיתי לבני בכורי ישראל אשר גדלתים ורוממתים על כל האומות הקדמונים והם לא השיבו כגמולי כי מרדו בי: **(ג) ידע שור.** הלא אף השור יודע ומכיר את בעליו אשר קנהו ונשמע הוא אליו והחמור הזה עם שהוא סכל ביותר עכ"ז יודע הוא מקום האבוס של בעליו והולך שמה להנאתו: **לא ידע.** לא אבו לדעת אותי להיות נשמעין לי: **עמי.** עם שהמה עמי ואני בעזרתם עכ"ז לא יתבוננו לדעת מה טוב להם כי הלא בשמעם טוב הארץ יאכלו ואינם אפילו כחמור הזה המכיר בטובה:

מצודת ציון

(א) חזון. ענין ראיה והבטה כמו ותחז בציון עינינו (מיכה ד) ועש"ז נקרא הנביא בשם חוזה כי רואה במראה הנבואה וכאשר יקרא רואה וצופה: **(ב) והאזיני.** הטי אוזן לשמוע וכן אזון עד תבונותיכם (איוב לב): **פשעו.** מרדו כמו מלך מואב פשע בי (מ"ב ג): **(ג) אבוס.** הוא המקום המיוחד למאכל הבהמות וכן אם ילין על אבוסך (איוב לט):

משלי א י־כג

י בְּנִי אִם־יְפַתּוּךָ חַטָּאִים אַל־תֹּאבֶא: יא אִם־יֹאמְרוּ לְכָה אִתָּנוּ נֶאֱרְבָה לְדָם נִצְפְּנֶה לְנָקִי חִנָּם: יב נְבְלָעֵם
כִּשְׁאוֹל חַיִּים וּתְמִימִים כְּיוֹרְדֵי בוֹר: יג כָּל־הוֹן יָקָר נִמְצָא נְמַלֵּא בָתֵּינוּ שָׁלָל: יד גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל בְּתוֹכֵנוּ
כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ: טו בְּנִי אַל־תֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אִתָּם מְנַע רַגְלְךָ מִנְּתִיבָתָם: טז כִּי רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ
וְיִמַהֲרוּ לִשְׁפֹךְ־דָּם: יז כִּי־חִנָּם מְזֹרֶה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָל־בַּעַל כָּנָף: יח וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרֹבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשֹׁתָם:
יט כֵּן אָרְחוֹת כָּל־בֹּצֵעַ בֶּצַע אֶת־נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח: כ חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ: כא בְּרֹאשׁ
הֲמוּיּוֹת תִּקְרָא בִּפְתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר אֲמָרֶיהָ תֹאמֵר: כב עַד־מָתַי ׀ פְּתָיִם תֶּאֱהָבוּ פֶתִי וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ
לָהֶם וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ־דָעַת: כג תָּשׁוּבוּ לְתוֹכַחְתִּי הִנֵּה אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי אוֹדִיעָה דְבָרַי אֶתְכֶם:

רש"י

(י) חטאים. חוטאים: **אל תבא.** אל תאבה להם: **(יא) נארבה לדם.** לשפוך דם: **נצפנה.** ל' מארב: **נצפנה לנקי חנם.** הכתוב אומר שצפינתם לנקי חנם הוא: **(יב) נבלעם.** לנקיים כשהם חיים: **כשאול.** הבולע כל גוף שלם: **ותמימים.** אינו לשון צדיקים אלא מלשון שלמים נבלעם כשהם שלמים כאדם היורד בתוך הבור כשהוא שלם כלומר בעודם בעשרם נהרגם ונירש נכסיהם: **(יד) גורלך תפיל בתוכנו.** אם תרצה תחלוק או אם תרצה יהיה בשותפות: **כיס אחד יהיה לכולנו.** ביחד: **(טז) לרע ירוצו.** לרעת עצמם הם רצים ואינם יודעים לתת לב לדבר: **(יז) כי חנם מזורה הרשת.** כי העופות הרואות חטים וקטניות מזורים על הרשת חנם הוא בעיניהם שאינם מכירים על מה היא נזרת ויורדין בה ואוכלין: **(יח) והם לדמם יארובו.** והציידים יארובו לדמם של עופות: **(יט) כן ארחות כל בוצע בצע.** גוזל גזילה נאה ונחמדת היא לו וחנם היא לו. וסופו **את נפש בעליו יקח.** נפש עצמו שנעשה עכשיו בעל הממון שגזל מחבירו: **(כ) חכמות בחוץ תרונה.** הרי חכמותיה של תורה בחוצותיה תזעקנה להזהירכם לסור עליהם ומה הן חוצותיה בתי מדרשות: **ברחובות.** במקום שמרחיבין אותה, כך דרש רבי תנחומא: **(כא) בראש הומיות תקרא.** במקום שהיא נשמעת ונכרזת שם היא קוראת ואומרת ענין שלמטה עד מתי פתאים וגו': **בפתחי שערים.** הם מקום ישיבת הזקנים: **(כב) פתים.** המתפתים ע"י מסיתים ומינים: **תאהבו פתי.** הסתה שם דבר לפתיות, כמו כלי קרי (שני סא"א) שפי:

מצודת דוד

(י) אם יפתוך. ללכת אחר דעתם: **אל תבא.** אל תרצה: **(יא) לדם.** לשפוך דם: **נצפנה.** נסתר לארוב על דם נקי לשפוך חנם על לא חמס בכפו וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה ולהתמדת הפתוי: **(יב) כשאול.** כמו השאול בוצע כל הגוף כן נבלע הכל כשהם בחיים ר"ל בעודם בחוזק העושר: **ותמימים.** נבלע אותם כשהם שלמים במרבית ההון וכמו היורד לבור שיורד בו שלם בכל איבריו והיא היא וכפל הדבר במ"ש: **(יג) כל הון.** הן נמצא אצלו כל הון יקר ואת בתינו נמלא מהשלל אשר נקח ממנו: **(יד) גורלך.** ויוסיפו לומר לך אם תרצה אתה תפיל את הגורל אשר תרצה לברור לכל אחד חלקו: **כיס.** אם תרצה יהיה כיס אחד לכולנו רוצה לומר נאכל ונשתה בשותפות מדמי הגזילה: **(טו) בדרך אתם.** רוצה לומר בדרך אשר אתם אשר הם הולכים בה שלא תלמוד ממעשיהם: **מנתיבתם.** מהדרך שהם הולכים בה: **(טז) לרע ירוצו.** רוצה לומר עם כי לא ניכר לעין שהדרך הזה הוא רע, מכל־מקום סוף כוונתם על הרעה וימהרו לשפוך דם כאשר תמצא ידם: **(יז) כי חנם.** ר"ל כמו שנדמה בעיני כל בעל כנף שעל חנם פרושה הרשת ואין הכוונה על הלכידה ומתוך כך יורד בתוכה לאכול מהזרעונים אשר בה: **(יח) והם.** אבל באמת פורשי הרשת לא בחנם פרשוה כי הם יארבו לדמי העופות ומסתירים עצמם לקחת נפשותם וללכוד פרשוה: **(יט) כן ארחות.** כן הדרך של הגזלן לעשות תחבולות ולבל ירגיש מי בו להשמר ממנו ואחר זה יגזול העושר וגם יקח נפש בעל העושר למען לא יודע: **(כ) חכמות.** הלא כל חכמה מהחכמות תכריז בחוץ במקום פרסום: **(כא) בראש הומיות.** שם בראש מקום שנשמע שם המיית בני אדם: **בפתחי שערים.** מקום הנכנסים והיוצאים: **בעיר.** בכל עיר ועיר תאמר כל חכמה את אמריה והוא ענין מליצה וכאומר הלא התורה גלויה לכולם ומזהירה על קיומה: **(כב) ולצים.** מוסב על עד מתי האמור בתחלת המקרא וכן וכסילים וכו': **(כג) לתוכחתי.** לשמוע תוכחתי: **אביעה.** הלא אדבר לכם רוח פי ר"ל הלא אני מזהיר לכם בכל עת: **אודיעה וגו'.** כפל הדבר במ"ש:

מצודת ציון

(י) יפתוך. מלשון פיתוי והסתה: **תבא.** ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כה): **(יא) נארבה.** נשב במארב לארוב: **נצפנה.** ענין הסתר: **(יד) כיס.** אמתחת ושק: **(יז) מזורה.** ענין פזור ופרישה כמו מזרה בעיניו כל רע (לקמן כ'): **בעלי כנף.** הצפרים שיש להם כנפים: **(יט) ארחות.** ענין הנהגה וסדר: **בוצע בצע.** ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כז): **(כ) תרונה.** ענין הכרזה והשמעת קול כמו ויעבור הרנה במחנה (מ"א כב): **(כב) פתים.** כמו פתאים ר"ל שוטים הנפתים מהר: **(כג) אביעה.** אדבר כמו יביע אומר (תהלים יט):

ב קְנֵה מֹאזְנַיִם שֶׁל סָרוּקוֹת – טָמֵא, מִפְּנֵי אֶנְקְלָיוֹת; וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, אִם יֵשׁ בּוֹ אֶנְקְלָיוֹת – טָמֵא. אֶנְקְלִין שֶׁל כַּתְּפִין – טְהוֹרָה, וְשֶׁל רוֹכְלִים – טְמֵאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל רוֹכְלִים – שֶׁלְּפָנָיו טְמֵאָה, וְשֶׁלְּאַחֲרָיו טְהוֹרָה. אֶנְקְלִי דַרְגָּשׁ – טְמֵאָה; וְשֶׁל נַקְלִיטִין – טְהוֹרָה; שֶׁל שִׁדָּה – טְמֵאָה; וְשֶׁל אַקּוֹן – טְהוֹרָה; שֶׁל שֻׁלְחָן – טְמֵאָה; וְשֶׁל מְנוֹרַת הָעֵץ – טְהוֹרָה. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְחֻבָּר לַטָּמֵא – טָמֵא, וְהַמְחֻבָּר לַטָּהוֹר – טָהוֹר. וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן – טְהוֹרוֹת.

ג כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים – רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין; וְשֶׁל רוֹפְאִים – טָמֵא. הַדֶּלֶת

פירוש ברטנורא

ב קנה מאזנים של סרוקות. סורקי צמר ופשתים, ומוכרים אותו במנין ליטראות, כשרוצין לשקול יש להם מקל ארוך של עץ ותלוי בראשו כמין טבעת מלמעלה, ואונקליות של ברזל תלוין מלמטה בשלשלת, עשויין כמין ווין וראשיהם כפופים מלמעלה, ויש לאותו מקל טבעת אחרת שמהלכת על פני כל המקל ואינה יכולה לצאת ממנו, וכמין עשת של ברזל או של נחושת עב וכבד תלוי באותה טבעת, וכשבא לשקול שק של צמר או של מטוה, תוחב את האונקלי בשק ואוחז בטבעת שכנגדו למעלה ומעלהו באויר, והטבעת שבו העשת של ברזל תלוי מרחיקה מטבעת שאוחז בה, ומכבדת על הקנה עד שיבוא ביושר שלא יכריע לשום צד יותר, ולפי הרחקת הטבעת שבו העשת של ברזל יודע חשבון המשקל, שיש סימנים במקל, עד כאן ליטרא אחת, עד כאן עשרה, עד כאן מאה. וזה נקרא פלס בלשון מקרא, כדכתיב (ישעיה מ׳) ושקל בפלס הרים. פלס ומאזני משפט לה׳ (משלי ט״ז): **ושל בעלי בתים.** אין רגילים לתת בו אונקליות שהן אותן הווין שתוחבים בשק להעלותו, אלא בלא אונקליות קושרים בחבל ותולין בקנה. אונקליות גרסינן, ולא גרסינן אונקיות: **אונקלי של כתפין.** עץ ארוך כעין מוט שהכתף מניח על כתפו ותולה בו שני שקים אחד לפניו ואחד מאחריו בשני אונקליות של ברזל התחובות במוט על שני קצותיו: **של רוכלים.** מוכרי בשמים ותמרוקי נשים: **טמאה.** מפני שיש לה בית קיבול: **שלפניו טמאה.** לפי שהוא משתמש בה: **ושלאחריו טהורה.** שאינו משתמש בה אלא לשמירה, שלא יפול המשאוי מאחריו. ואין הלכה כר׳ יהודה: **דרגש.** מטה קטנה של עור ותולין רצועות בשפת העור סביב ויש אונקליות של ברזל בארוכות המטה וכשרוצים לנטותה עונבין הרצועות באותן אונקליות: **נקליטין.** שני עמודים שמעמידין באמצע דופני המטה, אחד מראשותיה ואחד במרגלותיה, ומפוצלין בראשיהן, ומניחין קנה מזה לזה ופורסים עליו סדין. ופעמים שאין העמודים מפוצלים, אלא כעין שני ווין מניחין בראשי הנקליטין, והוא אונקלי: **שידה.** תיבה קטנה: **אקון.** תיבה שעושין הציידים לצוד בה דגים: **כל המחובר לטמא.** אונקלי המחובר לכלי המקבל טומאה, טמא: **לטהור.** כגון מנורת העץ שהיא טהורה. טהור: **אחת אחת בפני עצמן.** כל אונקלי שפירשה מכליה: **טהורה.** לפי שאין לה שם בפני עצמו:

ג טני. הוא כלי של מתכת מחזיק שלשה קבים. והוא מלשון ושמת בטנא. ובעלי בתים משתמשין בו שמניחין שם גרוטאות משברי כלי מתכות: **רבן גמליאל מטמא.** דסבר כיסוי חשוב כלי הואיל ויש לו בית קיבול: **וחכמים מטהרין.** דסברי אין כיסוי חשיב כלי. והלכה כחכמים: **ושל רופאים טמא.**

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

קְנֵה מֹאזְנַיִם שֶׁל סָרוּקוֹת – סורקי צמר שמוכרים צמרם במשקל, אף על פי שקנה המאזניים שלהם הוא פשוטי כלי עץ, מכל מקום **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי אֶנְקְלָיוֹת** – הָווים של ברזל, התלויים בקנה, שראשיהם כפופים למעלה ותולים בהם את הצמר לשקלו; **וְשֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – קנה מאזניים של בעלי בתים, שלא היו רגילים ליתן בו אונקליות של מתכת, **אִם יֵשׁ בּוֹ אֶנְקְלָיוֹת** – היינו שקבועות בו (רמב״ם הל׳ כלים פ, ח; עיין השגת הראב״ד), **טָמֵא** – מקבל טומאה. **אֶנְקְלִין שֶׁל כַּתְּפִין** – המסמר שבמוט הסבלים; שכן הסבל מניח מוט על כתיפו, ותולה בו שני שקים, אחד מלפניו ואחד מאחוריו, בשתי אונקליות של ברזל שבשני קצות המוט, ובאה המשנה ללמד, שאונקלי זו **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שבטלה היא לגבי המוט, שהוא עיקר הכלי, והמוט הרי פשוטי כלי עץ הוא שאינו מקבל טומאה; ואף האונקלי לבד אינה מקבלת טומאה, לפי שאין לה שם בפני עצמה (**״תפארת ישראל״**), **וְשֶׁל רוֹכְלִים** – מוכרי בשמים ותמרוקי נשים, שאף הם נושאים סחורתם במוט שעל כתפיהם, אלא שבשני קצות המוט תלויות כעין שתי קערות שמניחים בהן את הסחורות, האונקלי שלהם **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, לפי שיש לה בית קיבול. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל רוֹכְלִים, שֶׁלְּפָנָיו טְמֵאָה** – האונקלי שלפניו מקבלת טומאה, לפי שהוא משתמש בה, **וְשֶׁלְּאַחֲרָיו טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שכרגיל אינו משתמש בה ואינה עשויה אלא לשמירה, שלא יפול המשא מעליו. ואין הלכה כרבי יהודה. **אֶנְקְלִי דַרְגָּשׁ, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; דרגש הוא מין מיטה קטנה של עור, ותולים רצועות בשפת העור סביב, ויש אונקליות של ברזל בארוכות המיטה, שעונבים בהן את הרצועות (**הר״ש; ברטנורא**), וכיון שהמיטה מקבלת טומאה, אף האונקליות מקבלות טומאה (**״תפארת ישראל״**); **וְשֶׁל נַקְלִיטִין** – שני עמודים זקופים באמצע המיטה, אחד למראשותיה ואחד למרגלותיה, ובראשי העמודים יש אונקליות, שתולים בהן סדין לפרוש מעל המיטה, אונקלי זו **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שבטלה היא לגבי הנקליטין, שהם פשוטי כלי עץ ואינם מקבלים טומאה; **שֶׁל שִׁדָּה** – אונקלי של שידה, כמין תיבה קטנה של עץ, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה כמו השידה עצמה; **וְשֶׁל אַקּוֹן** – כמין סל ובו אונקלי לצוד בה דגים, **טְהוֹרָה** – כדין האקון שאינו מקבל טומאה; **שֶׁל שֻׁלְחָן** – אונקלי של שולחן, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, כמו השולחן; **וְשֶׁל מְנוֹרַת הָעֵץ** – אונקלי של מנורת העץ, **טְהוֹרָה** – כדין מנורת העץ. **זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְחֻבָּר לַטָּמֵא, טָמֵא** – אונקלי המחוברת לכלי המקבל טומאה, אף היא מקבלת טומאה, **וְהַמְחֻבָּר לַטָּהוֹר, טָהוֹר** – ואם היא מחוברת לכלי שאינו מקבל טומאה, אף היא אינה מקבלת טומאה. **וְכֻלָּן אַחַת אַחַת בִּפְנֵי עַצְמָן** – וכל אותן האונקליות שנימנו לעיל, אם נתפרקו מכליהן שהיו מחוברות להן, **טְהוֹרוֹת** – אינן מקבלות טומאה, לפי שאין להן שם בפני עצמן (**ברטנורא**); ויש מבארים הטעם, שכל זמן שאינן קבועות בשום מקום, אינן ראויות לכלום, ואינן כלים (**״משנה אחרונה״**).

יש גורסים ברישא, בענין ״קנה מאזניים של סרוקות״: טמא מפני האונקיות, ומפרשים: מפני כפות המאזניים, שיש להן בית קיבול, אבל של בעלי בתים אין בית קיבול לכפות המאזניים (הר״ש; עיין ״תוספות יום טוב״). אבל הרמב״ם כותב, שאונקיות הן אונקליות.

בענין הכלל ששנינו במשנתנו: ״כל המחובר לטמא – טמא, והמחובר לטהור – טהור״. אמרו בגמרא (בבא קמא צב, ב): ״דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, ושנינו במשנה, ושנינו בברייתא. כתוב בתורה, שנאמר (בראשית כח, ט): ״וילך עשו אל ישמעאל״. שנוי בנביאים, שנאמר (שופטים יא, ג): ״ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים״. ומשולש בכתובים, שכתוב (בן סירה יג): ״כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו״. שנינו במשנה (כאן): ״כל המחובר לטמא – טמא, כל המחובר לטהור – טהור״. ושנינו בברייתא: ״לא לחינם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו״. זהו שאומרים הבריות: מטייל ואזיל דיקלא ביישא גבי קינא דשרכי (מטייל והולך דקל רע אצל אילני סרק).

באור משנה ג

כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת – טני הוא כלי גדול העשוי כטנא, ואם כיסויו הוא של מתכת, והוא **שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – היינו של אנשים סתם, **רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא** – רבן גמליאל סובר, הואיל ויש לכיסוי בית קיבול ואפשר להשתמש בו לצרכים שונים, הריהו חשוב כלי ומקבל טומאה;

שֶׁבַּמִּגְדָּל שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים – טְהוֹרָה; וְשֶׁל רוֹפְאִים – טְמֵאָה. הַיִּתּוּכִין – טְמֵאִים. וְהַפְּרָכִין – טְהוֹרִין. עַקְרַב בֵּית הַבַּד – טְמֵאָה; וְאֻנְקְלֵי שֶׁבַּכְּתָלִים – טְהוֹרָה.

ד מַסְמֵר הַגָּרָע – טָמֵא; וְשֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת – טָהוֹר; רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא. מַסְמֵר הַגַּרְדִּי – טָמֵא. וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת – רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין; הָיְתָה עֲגָלָה שֶׁלּוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת – טְמֵאָה.

ה מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוֹ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ – טָמֵא; הֶעָשׂוּי לִשְׁמִירָה – טָהוֹר. מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוֹ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ בּוֹ אֶת הֶחָבִית – רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא; וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין, עַד שֶׁיִּצְרְפֶנּוּ. מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי – טָהוֹר; וְרַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא.

פירוש ברטנורא

לדברי הכל. מפני שהרופאים מניחין בו סממנים: **מגדל.** בית האוצר של עץ. ארמריא"ו בלע"ז. ובערבי אלמנס"ר: **ושל רופאים טמאה.** מפני שנותן עליה את האספלנית ותולה בה המספרים: **יתוכין.** מלקחיים שנוטל בהם הכלי שהתיך בו את הכסף להריקו לתוך כלי אחר: **והפריכין.** בתוספתא מפרש אלו הן פרכין, הקבועים בכירים. ורבותי לא פירשוה לי: **עקרב בית הבד.** ברזל עקום דומה לעקרב, הקבוע בקורת בית הבד שדורכים בה הזיתים: **אונקלי שבכתלים.** ווין של ברזל הקבועים בכתלים לתלות בהם כלים: **טהורה.** דאין תשמישן אלא עם הקרקע:

ד מסמר הגרע. איזמל של אומן המקיז דם. ונקרא גרע על שם שמגרע את הדם. ויש מפרשים, מסמר של נפחים שקבוע להן מסמר בסדן, כשמסלקים חתיכה של ברזל מן האש ורוצה לחתוך ממנה מניחה על המסמר ומכה בקורנס ונגרעת: **אבן השעות.** אבן שיש בה קוים ורשומים עליהם שמות השעות, ומסמרים תחובים בה שבהם מכוונים את השעות: **מסמר הגרדים.** מסמר ארוך שהאורג מכנים בקנה דק ומחבר על הקנה את המטוה: **ארון של גרוסות.** העושין גריסין של פול בריחיים שלהן יש להן כמין ארון של עץ: **רבי צדוק מטמא.** אותו ארון, דתורת כלי עליו: **וחכמים מטהרין.** דכלי עץ העשוי לנחת הוא ואינו עשוי ליטלטל. ור' צדוק סבר, פעמים מטלטלין אותו לתקנו. ואין הלכה כר' צדוק: **היתה עגלה.** שהארון מונח עליה, של מתכת: **טמאה.** שהרי היא עשויה לתשמיש:

ה שהתקינו. שעיקם ראשו או חידדו כדי שיהיה פותח ונועל בו: **העשוי לשמירה.** לסימן לראות אם נכנס שם אדם אם לאו, שאם לא ימצאנו כמו שהניחו בידוע שאדם בא לשם: **עד שיצרפנו.** באש לצורך זה. והלכה כחכמים: **מסמר השלחני.** מסמר קבוע בעמוד שלפני השלחני להעמיד בו תריסי החנות, וכשמסלק התריסים נשאר שם המסמר. ומטהרין רבנן משום דתשמישו עם הקרקע. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין – שסוברים הם, שאין כיסוי חשוב כלי, הלכך אינו מקבל טומאה. **וְשֶׁל רוֹפְאִים** – כיסוי טני של רופאים, **טָמֵא** – לדברי הכל מקבל טומאה, לפי שהרופאים משתמשים הרבה בכיסוי הטני לצרכיהם השונים, הלכך הוא חשוב ככלי. **הַדֶּלֶת שֶׁבַּמִּגְדָּל** – דלת של מתכת בארון גדול שצורתו כמגדל, **שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שבטלה היא לגבי המגדל, שאינו מקבל טומאה (**"תפארת ישראל"**); **וְשֶׁל רוֹפְאִים, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, מפני שהרופאים נותנים עליה תחבושות ותולים בה את המספריים. **הַיִּתּוּכִין** – מלקחיים שנוטלים בהם הכלי שהותך בו הכסף כדי להריקו לתוך כלי אחר, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, **וְהַפְּרָכִין** – דומים לייתוכים אלא שהם קבועים בכיריים (**"תפארת ישראל"; עיין "תוספות יום טוב", שמובאים שם פירושים שונים**), **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, לפי שנעשו להשתמש במחובר לקרקע (**"תפארת ישראל"**). **עַקְרַב בֵּית הַבַּד** – ברזל עקום הקבוע בקורת בית הבד לתלות בו כלי בית הבד, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה; **וְאֻנְקְלֵי שֶׁבַּכְּתָלִים** – וו הקבוע בכותל לתלות בו כלים, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, לפי שאין תשמישה אלא במחובר לקרקע.

באור משנה ד

מַסְמֵר הַגָּרָע – איזמל של המקיז דם, ונקרא "גרע" על שם שמגרע את הדם (**הר"ש; ברטנורא**); ויש מפרשים: מסמר הקבוע בסדן של נפח, לחתוך עליו ברזל שנתלבן באש (**שם; ועיין "תפארת ישראל"**), **טָמֵא** – מקבל טומאה; **וְשֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת** – המסמר התקוע במרכז האבן המשמשת שעון שמש, שלפי תנועת צלו על לוח האבן רשומים קוים סביבו בעיגול, ומסומנים הם במספרים המכוונים לשעות היום, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שהואיל והוא קבוע באבן, הריהו כמשמש לקרקע (**"תפארת ישראל"**). **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא** – לדעת רבי צדוק המסמר של אבן השעות מקבל טומאה, מפני שמתטלטל לפעמים, והוא חשוב כלי. **מַסְמֵר הַגַּרְדִּי** – של האורג, שמיישר בו את חוטי השתי, וכשאינו צריך לו תוחבו בכותל סמוך למקום עבודתו (**"תפארת ישראל"**), **טָמֵא** – מקבל טומאה; ואף על פי שהרבה פעמים נשאר תחוב בכותל ואינו נוטלו משם אלא לפרקים, מכל מקום אינו נחשב כמחובר לכותל. **וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת** – ארון של מוכרי גריסים, היינו פולים טחונים, והיו מוליכים אותו לשוק על גבי עגלה, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא** – שלדעתו ארון זה כלי בפני עצמו הוא, ואף כשאין לו עדיין עגלה כלי גמור הוא ומקבל טומאה. **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שסוברים הם, כיון שצריך להושיבו על עגלה, כל זמן שלא תוקנה לו העגלה לא נגמרה מלאכתו, ואינו מקבל טומאה (**פירוש הראב"ד במסכת עדויות ג, ח**); ויש מפרשים טעם המחלוקת, שלדעת חכמים הארון הוא כלי עץ העשוי לנחת ואינו עשוי ליטלטל, הלכך אינו מקבל טומאה; ורבי צדוק סובר, שפעמים מטלטלים אותו לתקנו, הלכך מקבל טומאה (**הר"ש; ברטנורא**). ויש מפרשים: מסמר הארון של גרוסות – היינו המסמר שמחזק בו את הארון בעגלה, כשמוליכו לשוק, ומטהרים חכמים, לפי שאינו עשוי אלא לחיזוק. **הָיְתָה עֲגָלָה שֶׁלּוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת** – אם העגלה שהארון מונח עליה היתה של מתכת, **טְמֵאָה** – העגלה מקבלת טומאה, שהרי היא עשויה לשימוש.

באור משנה ה

מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוֹ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ וְנוֹעֵל בּוֹ – שעקמו ועשאו כמפתח, **טָמֵא** – מקבל טומאה, לפי שנעשה כלי לשימוש. אבל סתם מסמר אינו מקבל טומאה, לפי הוא עשוי לתקעו בכותל, היינו לשמש במחובר לקרקע (**עיין רמב"ם הל' כלים י, א**); **הֶעָשׂוּי לִשְׁמִירָה** – מסמר העשוי כסימן לשמירת הפתח, כגון שמניחו על המפתן לסימן, שאם לא ימצאנו כמו שהניחו, ידע שנכנס אדם לשם (**רמב"ם**), **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שאינו חשוב כלי העשוי לשימוש. **מַסְמֵר שֶׁהִתְקִינוֹ לִהְיוֹת פּוֹתֵחַ בּוֹ אֶת הֶחָבִית, רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא** – הואיל ועשוי לשימוש, הרי הוא מקבל טומאה; **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין, עַד שֶׁיִּצְרְפֶנּוּ** – באש ויחזקנו לצורך זה; וכותב הראב"ד, לפי שהמסמר שנוקבים בו את החבית צריך שיהיה חזק הרבה משאר מסמרות, הלכך בהתקנה בלבד אינו מקבל טומאה עד שיצרפנו באש ובמים (**עיין רמב"ם הל' כלים י, א**); והרמב"ם מפרש: עד שיצרפנו – עד שיכהו בפטיש ויחדד אותו עד שיהא דומה למקדח. **מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי** – שכן השולחני המחליף ופורט מטבעות, יש לו מסמר בתיבתו, שתולה בו את המאזניים (**רמב"ם**); ויש מפרשים: דרך השולחני פותח חנותו ומוריד את הדלת על גבי ספסלים לפני החנות, ועליו הוא נותן את מעותיו, ונועץ מסמר בשולחן (היינו בדלת), כדי שלא

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין: מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי, וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת, וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת — רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.

ו אַרְבָּעָה דְּבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין: כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת, וְגָלְמֵי כְּלֵי מַתְּכוֹת, וְטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן — שֶׁהַגָּדוֹל טָמֵא, וְהַקָּטָן טָהוֹר.

ז דִּינָר שֶׁנִּפְסַל, וְהִתְקִינוּ לְתִלּוֹתוֹ בְּצַוָּאר קְטַנָּה — טָמֵא. וְכֵן סֶלַע שֶׁנִּפְסְלָה, וְהִתְקִינָהּ לִהְיוֹת שׁוֹקֵל בָּהּ — טְמֵאָה. עַד כַּמָּה תִּפָּסֵל וְיֵהֵא רַשַּׁאי לְקַיְּמָהּ? עַד שְׁנֵי דִינָרִין. פָּחוּת מִכָּאן — יָקֵץ.

ח הָאוֹלָר, וְהַקְּלְמוֹס, וְהַמְּטַטֶּלֶת, וְהַמִּשְׁקָלוֹת, וְהַכּוּרִים, וְהַכַּן וְהַכַּנָּא — טְמֵאִים. וְכָל גְּלְמֵי כְּלֵי עֵץ — טְמֵאִים, חוּץ

פירוש ברטנורא

ו ותלוי המגרדות. בבתי מרחצאות תולין מגרדות של מתכות והנכנסים שם כל אחד לוקח מגרדת ומתגרד בה רגליו: **וגולמי כלי מתכות.** כלים שצריך לשוף לגרד ולהקיש בקורנס, או שמחוסר אוגן או אוזן, אינם טמאים לדברי חכמים עד שתגמר מלאכתן: **וטבלא שנחלקה לשנים.** טבלא של חרס שיש בה לבובים ונעשית שתי חתיכות שוות. שאין אחת מהן גדולה מחברתה. בהא פליגי רבן גמליאל וחכמים. והלכה כחכמים:

ז דינר שנפסל. שפסלתו מלכות או מדינה, או שנחסר: **והתקינו.** שנקבו כדי שיתלנו בצואר בנו או בצואר בתו: **סלע.** ד' דינרים: **והתקינה להיות שוקל בה.** כסף או זהב. דאילו דבר הנדבק כגון בשר ויין, הא תניא בפרק המוכר את הספינה [דף פט] שאין עושין משקלות של מתכת לשקול בהן דבר הנדבק: **עד שני דינרים.** שהוא שקל אחד. והוא חצי סלע: **פחות מכאן יקוץ.** שלא ירמו בה בני אדם שיחשבו שהוא שקל. וכן אם הוא יותר משקל נמי יקוץ שלא ימעו בו ויקחוהו בסלע:

ח האולר. כעין מספריים של מתכת שמתקנים בו הקולמסין: **והקולמוס.** של נחושת וברזל או של כסף: **מטוטלת.** ברזל ועופרת שתלוי בחבל שתופס

משניות מבוארות – קהתי

ימוט (**הראב"ד**), ובאה המשנה ללמד, שמסמר זה **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, לפי שתשמישו עם הקרקע; **וְרַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא** – לפי שמתטלטל לפעמים (**"תפארת ישראל"**). **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים** – ששנינו לעיל, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין**, והם: **מַסְמֵר שֶׁל שֶׁלְחָנִי, וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת, וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן הַשָּׁעוֹת** – כמו שבארנו לעיל, במשנתנו ובמשנה הקודמת, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – וכבר נישנו דברים אלו במסכת עדויות (ג, ח). יש מפרשים, שלפי שנישנו המחלוקות של רבי צדוק וחכמים בפיזור, חזרה משנתנו וסיכמה את כולן ביחד; או שאגב המשנה הבאה שמנויים בה ארבעה דברים שרבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין, סוכם כאן, ששלושה דברים רבי צדוק מטמא וחכמים מטהרין (**הרא"ש**).

ויש מבארים, שהואיל ובכל מסכת כלים, אין אנו מוצאים את רבי צדוק אלא בשלושה דברים אלו בלבד, ובכולם הוא מטמא, לפיכך באה המשנה לסכם את מניינם ("משנה אחרונה").

באור משנה ו

בהמשך לסיפא של המשנה הקודמת, אף משנתנו שנויה כולה במסכת עדויות (ג, ט).

אַרְבָּעָה דְּבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין – ואלו הם: **כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – כמו שבארנו לעיל (משנה ג), שלדעת רבן גמליאל, הואיל ויש לכיסוי בית קיבול, ואפשר להשתמש בו לצרכים שונים, הרי הוא חשוב כלי ומקבל טומאה; ולדעת חכמים, הואיל ואינו אלא כיסוי דינו ככל הכיסויים ואינו מקבל טומאה; **וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת** – מגרדת היא מין מסרק של ברזל, שהיו משתמשים בו לגרד את הגוף בבית המרחץ. ואמנם המגרדת כשלעצמה לדברי הכל מקבלת טומאה, אלא שנחלקו בתלוי המגרדת, והיא שרשרת קטנה של מתכת שהמגרדת תלויה בה, שלדעת רבן גמליאל אף התלוי כלי הוא ומקבל טומאה, ולדעת חכמים אינו נחשב כלי ואינו מקבל טומאה (**עיין "משנה אחרונה"**); **וְגָלְמֵי כְּלֵי מַתְּכוֹת** – כלי מתכת שעדיין לא נגמרה מלאכתם, ועדיין טעונים שפשוף, גירוד, החלקה וכיוצא בזה; רבן גמליאל סובר, הואיל ועיקר מלאכתם נגמרה, תורת כלי עליהם לקבל טומאה; וחכמים סוברים, שכל זמן שלא נגמרה כל מלאכתם, אינם מקבלים טומאה; **וְטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם** – טבלה של חרס שיש לה מסגרת סביב, ונחלקה לשני חלקים שווים: רבן גמליאל סובר, שכל חלק כלי הוא ומקבל טומאה; וחכמים סוברים, ששברי כלי הם ואינם מקבלים טומאה. אלו הם ארבעת הדברים, שרבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרים. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּטַבְלָה שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן** – שנשברה לשתי חתיכות, ואחת מהן גדולה בהרבה מחברתה, **שֶׁהַגָּדוֹל טָמֵא** – החלק הגדול מקבל טומאה, שעדיין תורת כלי עליו, **וְהַקָּטָן טָהוֹר** – אף לדעת רבן גמליאל, שאינו אלא שבר כלי.

באור משנה ז

דִּינָר שֶׁנִּפְסַל – כגון ששלטון המדינה פסלו או שנחסר משקלו הראוי, **וְהִתְקִינוּ לְתִלּוֹתוֹ בְּצַוָּאר קְטַנָּה** – שניקבו כדי לתלותו בצואר בתו הקטנה, **טָמֵא** – מקבל טומאה. אבל מטבע אינו מקבל טומאה, שאינו כלי העשוי לשימוש ולא לתכשיט. **וְכֵן סֶלַע שֶׁנִּפְסְלָה, וְהִתְקִינָהּ לִהְיוֹת שׁוֹקֵל בָּהּ** – כסף או זהב (**עיין ברטנורא**), **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה. **עַד כַּמָּה תִּפָּסֵל** – תפחת הסלע, **וְיֵהֵא רַשַּׁאי לְקַיְּמָהּ** – שכן הלכה היא, שאסור לאדם להשהות אצלו מטבע פגום, שמא יבוא לרמות בו בני אדם, ולהוציאו במטבע יפה, אבל אם פחת בצורה ניכרת, שאין חשש שמא יטעו בו, מותר לקיימו אצלו, ומכאן שואלת משנתנו, בענין הסלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה, כמה תפחת הסלע, ויהא רשאי לקיימה בביתו? **עַד שְׁנֵי דִינָרִין** – היינו שקל, שהוא חצי סלע, שהסלע ארבעה דינרים. **פָּחוּת מִכָּאן** – אם נפחתה הסלע עד לפחות משני דינרים, **יָקֵץ** – יקצץ את הסלע, שלא יבוא לרמות בה ולהוציאה בשקל; וכן אם נפחתה הסלע בפחות משני דינרים, יקצץ אותה, שלא יטעו בה ויקחוה בסלע, אלא שבכגון זה די שיקצץ עד שיעמידנה על שני דינרים (**עיין גמרא בבא מציעא נב, א; ועיין "תפארת ישראל"**).

באור משנה ח

הָאוֹלָר – סכין קטנה שמתקנים בה את הקולמוס, **וְהַקְּלְמוֹס, וְהַמְּטַטֶּלֶת** – האנך, משקולת של עופרת או מתכת אחרת הקשורה בראשו של חוט, שהבנאים בוחנים בה את הקיר הנבנה אם הוא ישר ומאונך, **וְהַמִּשְׁקָלוֹת** – כגון ליטרא וחצי ליטרא, **וְהַכּוּרִים** – חתיכות ברזל שנותנים על הזיתים הכתושים ומורידים עליהן את הקורה כדי לכבשם (**והיינו "העכירין" שבמסכת בבא בתרא ד, ה; עיין "תוספות יום טוב"; ועיין פירוש רב האי גאון**), **וְהַכַּן** – הסרגל, **וְהַכַּנָּא** – הבסיס,

מִשֶּׁל אֶשְׁכְּרוֹעַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף גְּרוֹפִית שֶׁל זַיִת – טְהוֹרָה, עַד שֶׁתִּשָּׁלֵק.

פ ר ק ש ל ש ה ע ש ר

א הַסַּיִף, וְהַסַּכִּין, וְהַפִּגְיוֹן, וְהָרְמַח, מַגַּל יָד, וּמַגַּל קָצִיר, וְהַשְּׁחוֹר, וְזוּג שֶׁל סַפָּרִים, שֶׁנֶּחְלְקוּ – הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַסָּמוּךְ לַיָּד – טָמֵא, וְהַסָּמוּךְ לָרֹאשׁ – טָהוֹר. מִסְפֶּרֶת שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם – רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.

ב קוֹלִגְרִיפוֹן שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ – טְמֵאָה, מִפְּנֵי שִׁנָּהּ; נִטְּלָה שִׁנָּהּ – טְמֵאָה, מִפְּנֵי כַפָּהּ. מִכְחוֹל שֶׁנִּטַּל הַכַּף – טָמֵא, מִפְּנֵי הַזָּכָר; נִטַּל הַזָּכָר – טָמֵא, מִפְּנֵי הַכַּף. מַכְתֵּב שֶׁנִּטַּל הַכּוֹתֵב – טָמֵא, מִפְּנֵי הַמּוֹחֵק; נִטַּל הַמּוֹחֵק – טָמֵא, מִפְּנֵי הַכּוֹתֵב. זוֹמָאלִסְטְרָא שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ – טְמֵאָה, מִפְּנֵי הַמַּזְלֵג; נִטַּל הַמַּזְלֵג – טְמֵאָה, מִפְּנֵי כַפָּהּ. וְכֵן הַשֵּׁן שֶׁל מַעְדֵּר. שִׁעוּר כֻּלָּן – כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּן.

פירוש ברטנורא

הבנאי בידו לראות שלא יבוא הכותל עקום: **והמשקלות.** ליטרא וחצי ליטרא: **הכירון.** כלי ברזל שבו תוחבים הזיתים במעצר שעוצרים אותן בו: **והכן והכנא.** האמה שמסרגלים בה הספרים, והלוח שתחתיה. כן פירש הערוך: **גולמי כלי עץ.** שלא נשלמה מלאכתן. כגון שחסרים אוגן, או אוזן, או הבסיס שלהן שהן יושבים עליו, או שצריך להחליקן ולהשוותן, נקראים גולמים: **חוץ משל אשכרוע.** גרסינן. והוא מין ארז. תאשור, מתרגמינן אשכרוע. וגולמי כלים שנעשו מעץ זה, טהורין, לפי שקליפתו עבה וקשה, ואין חשובין כלים עד שתוסר קליפתם ותגמר מלאכתם. וגירסת התוספתא, חוץ משל פירשע, מפני שהן מחוסרים שליקה. ופירשע הוא עצי גופר. וכלים הנעשים ממנו אין מלאכתן נגמרת אלא בשליקה, שמכניסים אותן באש ומוציאין שלק ושוב אין יראים שמא ישדקו: **גרופית של זית.** ענף של זית קרוי גרופית. כמו של תאנה דנקרא יחור. ואם עשו כלי מן הגרופית, גולם הוא ואינו מקבל טומאה: **עד שישלק.** שיכניסו אותן באש עד שיוציאו השלק שלהן. ואין הלכה כר' יהודה:

יג א **הסיף והסכין והפגיון.** סכין שיש לו שני פיות קרוי פגיון: **מגל יד.** מגל חלק עשוי לשבר עצמות ולחתוך עצים: **מגל קציר.** מלא פגימות ותלמים: **השחור.** הם מספריים קטנים שמגלחין בהם. ונקראים שחור לפי שהם משירין את השער, דמשירין ומשחירין חד הוא, והכי אמרינן בפרק משילין פירות [דף ל"ה] מאן דתני משחילין לא משתבש. ויש מפרשים, השחור, תער: **וזוג של ספרים.** מספריים גדולים מן השחור: **שנחלקו.** שהן של חוליות ומפרקים אותן זה מזה. וכן התער יש שאין בית יד שלו מחובר ומפרקין אותו: **הסמוך ליד.** חזי למלאכה טפי. אבל הסמוך לראש, ירא שמא יחתוך ידו. ואין הלכה כר' יוסי: **מספורת שנחלקה.** הם מספריים של נשים, וכשנחלקה אכתי כל חד חזי לחתוך: **וחכמים מטהרין.** כיון שנשברה. והלכה כחכמים:

ב **קוליגריפון.** כלי שבראשו האחד כמין שינים שתוחבין בפת או בבשר ומוציאין אותו מן התנור, ובראשו האחר גורפין בו גחלים ואפר מן התנור: **ניטלה כפה.** הצד הרחב העשוי ככף שגורפין בו האפר: **טמאה.** מפני הראש השני שיש בו השינים שראוין לתשמישן: **מכחול.** ראשו אחד חד כעין זכרות לכחול בו את העין, וראשו האחר רחב לנקות בו את האוזן: **מכתב.** ראשו אחד חד כמחט לכתוב על פנקס של שעוה, וראשו האחר עב וחלק למחוק בו הכתב

משניות מבוארות – קהתי

הלוח שמניחים עליו את הנייר בשעת השרטוט (**הערוך; הרמב"ם**). ויש מפרשים להיפך, ש"כן" הוא הבסיס, ו"כנה"– הסרגל (**פירוש רב האי גאון**); ויש מבארים, ש"כן" ו"כנה" הם מיני מאזניים; כל אלו, כשהם של מתכת, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, שחשובים כלים. **וְכָל גֶּלְמֵי כְּלֵי עֵץ** – שעדיין לא נגמרה כל מלאכתם, כגון שחסרים אוגן או אוזן או הבסיס שיושבים עליו, או טעונים החלקה וכדומה, **טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, **חוּץ מִשֶּׁל אֶשְׁכְּרוֹעַ** – מין עץ ארז ("תאשור" תרגומו "אשכרועין" – **ישעיה מא, יט; ס, יג**); גולמי כלים העשויים מעץ זה, אינם מקבלים טומאה, לפי שקליפתו עבה וקשה, ואין חשובים כלים עד שתוסר הקליפה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף גְּרוֹפִית שֶׁל זַיִת, טְהוֹרָה** – כלי שנעשה מענף של זית אינו מקבל טומאה, **עַד שֶׁתִּשָּׁלֵק** – שיכניס תחילה את הגרופית באש, להוציא שמנה (**עיין "תפארת ישראל", שמבאר משום מה נישנו כאן דיני כלי העץ**).

באור משנה א

הַסַּיִף – החרב, **וְהַסַּכִּין, וְהַפִּגְיוֹן** – חנית קצרה, סכין בעלת שני פיות, **וְהָרְמַח** – החנית, מוט מתכת מחודד בקצהו, **מַגַּל יָד** – שפיו חלק, והוא עשוי לשבר עצמות ולחתוך עצים, **וּמַגַּל קָצִיר** – שקוצרים בו תבואה, ופיו משונן כמסור, **וְהַשְּׁחוֹר** – מין תער, **וְזוּג שֶׁל סַפָּרִים** – מספריים המורכבים משתי סכינים, **שֶׁנֶּחְלְקוּ** – כל אלו לשניים, **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, לפי שכל חלק עדיין ראוי למלאכתו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַסָּמוּךְ לַיָּד** – החלק הסמוך לבית היד, **טָמֵא** – מקבל טומאה, שעל ידי בית היד ראוי הוא לשימוש, **וְהַסָּמוּךְ לָרֹאשׁ** – אבל החלק הסמוך לראש, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שהואיל ואין לו בית אחיזה קשה להשתמש בו, כי ירא שמא יפצע את ידיו. ואין הלכה כרבי יוסי. **מִסְפֶּרֶת** – מין "מספריים" של סכין אחת כפופה (**עיין פירוש הרא"ש; "תפארת ישראל"**), **שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם** – לשני חלקים, **רַבִּי יְהוּדָה מְטַמֵּא** – הואיל וכל חלק ראוי לשימוש, שאפשר לחתוך בו, הריהו מקבל טומאה; **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שאין כל חלק ראוי לשימושו אלא בדוחק, הלכך אינו מקבל טומאה. והלכה כחכמים.

באור משנה ב

משנתנו מונה כלים שיש להם שני ראשים, וכל ראש משמש למלאכה אחרת, ובאה המשנה להשמיענו, שאם ניטל אחד מראשיהם, ונשאר בראש האחר כדי לעשות בו מלאכתו, הרי הם מקבלים טומאה.

קוֹלִגְרִיפוֹן – כלי שבראשו האחד כף לגרוף בה את האפר, ובראשו האחר שן כמין מזלג שתוחבים בבשר או בלחם להוציאם מן התנור (**רמב"ם**), **שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ** – ממנה, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי שִׁנָּהּ** – שהיא ראויה לתשמישה; **נִטְּלָה שִׁנָּהּ, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי כַפָּהּ** – הראויה לשימושה. **מִכְחוֹל** – שראשו האחד מחודד לכחול בו את העין, והוא קרוי "זכר", וראשו האחר עשוי כעין כף קטנה כדי לנקות בה את האוזן, **שֶׁנִּטַּל הַכַּף** – שסולקה הכף מן המכחול, **טָמֵא** – המכחול מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַזָּכָר** – שיש בו, היינו החוד לכחול את העין. **נִטַּל הַזָּכָר** – הוסר ממנו הזכר, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַכַּף** – שיש בו, לנקות בה את האוזן. **מַכְתֵּב** – עט שראשו האחד חד לכתוב בו על השעווה של הלוח או הפנקס, וראשו האחר עבה וחלק למחוק בו את הכתב החקוק בשעווה, כדי שאפשר יהיה לחזור ולכתוב בו, **שֶׁנִּטַּל הַכּוֹתֵב** – קצהו החד של המכתב, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַמּוֹחֵק** – שאפשר להשתמש במוחק שבו; **נִטַּל הַמּוֹחֵק, טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי הַכּוֹתֵב** – שבו, הראוי לשימושו. **זוֹמָאלִסְטְרָא** – בראשה האחד כף להוציא את הזוהמא מן הקדירה, ובראשה האחר מזלג להעלות חתיכת בשר, **שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ** – ממנה, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי הַמַּזְלֵג** – שראוי המזלג לשימושו; **נִטַּל הַמַּזְלֵג, טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי כַפָּהּ** – שאפשר להשתמש

ג חַרְחוּר שֶׁנִּפְגַּם – טָמֵא, עַד שֶׁיְּנַטֵּל רֻבּוֹ; נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ – טָהוֹר. קֶרְדֹּם שֶׁנִּטַּל עֶשְׁפּוֹ – טָמֵא, מִפְּנֵי בֵית בִּקּוּעוֹ; נִטַּל בֵּית בִּקּוּעוֹ – טָמֵא, מִפְּנֵי עֶשְׁפּוֹ; נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ – טָהוֹר.

ד מַגְרֵפָה שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ – טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּקַרְנָס, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. מְגֵרָה שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנֵיהָ אַחַת מִבִּנְתַּיִם – טְהוֹרָה; נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ מִלֹּא הַסִּיט בְּמָקוֹם אֶחָד – טְמֵאָה. הַמַּעֲצָד, וְהָאִזְמֵל, וְהַמַּפְסֶלֶת, וְהַמַּקְדֵּחַ שֶׁנִּפְגְּמוּ – טְמֵאִים; נִטַּל חִסּוּמָן – טְהוֹרִין. וְכֻלָּן שֶׁנֻּחְלְקוּ לִשְׁנַיִם – טְמֵאִים, חוּץ מִן הַמַּקְדֵּחַ. וְהָרוֹקְנִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ – טְהוֹרָה.

ה מַחַט שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ, אוֹ עֶקְצָהּ – טְהוֹרָה. אִם הִתְקִינָהּ לְמִתּוּחַ – טְמֵאָה. שֶׁל סַקָּיִן שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ –

פירוש ברטנורא

החקוק בשעוה ולהחליקה, כדי שיהא ראוי לחזור ולכתוב בו: **זומלסטרא.** ראשו אחד כף, עשוי לקבל את הזוהמא מן הקדרה ולהעבירה, וראשו האחר כמין מוֹלג להעלות הבשר: **וכן שן של מעדר.** בראשו אחד הופכים את הקרקע, ובראשו אחר מחברים כלי המחרישה זה עם זה: **שיעור כולן.** אם ניטל הראש האחד שצריך שישאר בראש השני כדי שיעור בית אחיזה שיהיה ראוי לעשות מלאכתו:

ג חרחור. כלי עשוי כמין מרה שחופרים בו את הקרקע, וברזל שלו מחודד טפי לחתוך בו השרשים שלא יעכבו את המחרישה: **שינטל רובו.** רוב הברזל או רוב חיסומו: **מקופו.** חור שמכנים בו הקתא. כמו [ברכות נ"ה] קופא דמחטא: **טהור.** דתו לא חזי למלאכה כיון שאין יכול להכנים בו בית יד: **קרדום.** מחודד וחותך משני צדדיו. הצד האחד רחב ומשתמשין בו הנגרים וקרוי עשפו. תרגום מחרשתו, עשפיה. והצד השני קצר וקרוי בית בקעו, לפי שבאותו צד בעלי בתים מבקעים עצים. ובגמרא במסכת ביצה [דף ל"א] קורא לצד הרחב נקבות שלו, ולצד הקצר זכרות שלו:

ד מגריפה. עשויה לגרוף את האפר מן הכירה ומן התנור, וכשהוסרה כפה נשאר הבית יד שלה עשוי כעין קורנס של נפחים. ואין הלכה כר"מ: **מגירה.** היא משור בלשון מקרא. סיג"א בלע"ז: **אחת מבינתיים טהורה.** אם ניטל מכל בין שני שינים שן אחת, אי אפשר יותר לגרר בה, הלכך טהורה דלא חזיא לתשמישה: **נשתייר בה.** מן השינים שלימים שיעור הסיט במקום אחד: **טמאה** המגירה. דבאותו מלוא הסיט שהוא שלם חזיא לגרר. ושיעור מלוא הסיט, כל מה שאפשר לאדם להרחיב בין אצבע לאמה: **מעצד.** כלי ברזל שהחרש מנסר בה הנסרים. דולדור"א בלע"ז: **איזמל.** תער קטן שמלין בו את התינוק. תרגום חרבות צורים, אזמלן חריפין: **והמפסלת.** ברזל מחודד קבוע בתוך עץ, ומוליכין ומביאין אותו על הלוח ומחליקין אותו. לשון פסל לך: **מקדח.** כלי שבו מנקבים הלוחות: **שנפגמו.** נתבקעו: **ניטל חיסומן.** בפי החרב ובפי הסכין ובפי הקרדום ובחודו של מקדח נותנים ברזל טוב ונחשב, אצאל"ו בלע"ז, וחוסמין פיהן בו כדי שיהא חד לחתוך יפה, וזה קרוי חיסומן: **והרוקני.** העץ שהמפסלת קבועה בו קרוי רוקני. ואם ניטל הברזל שפוסל ומחליק ונשאר העץ לבדו בלא ברזל, טהור:

ה חרירה. כמו חורה. החור שמכניסין בו החוט: **עוקצה.** הראש החד שמכניסים בבגד כשתופרין. כמו עוקצי תאנים, שהוא החד שבתאנים: **אם התקינה למתוח.** דרך האורגים שלוקחים מחט שבורה ונותנים אותה בשפת הבגד כדי שימתחו שפתותיה: **מחט של סקאים.** מחט גדול שתופרים בו השקים העשויים

משניות מבוארות – קהתי

בכפה. **וְכֵן הַשֵּׁן שֶׁל מַעְדֵּר** – שבראשו האחד מעדרים את הקרקע, ובראשו האחר שן שכותשים בה את גושי העפר (**הגר"א**), ואם ניטל אחד מראשיו, הריהו מקבל טומאה מפני ראשו האחר. **שִׁעוּר כֻּלָּן** – לקבל טומאה, **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּן** – שאם יש בחלק שנשאר כדי לעשות בו מלאכתו הרי הוא מקבל טומאה.

באור משנה ג

חַרְחוּר – כלי ברזל רחב וחד במחרשה, שחופרים בו את הקרקע וגם מנקים בו את העפר הנדבק למחרשה, **שֶׁנִּפְגַּם** – שנשבר קצת ממנו, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **עַד שֶׁיְּנַטֵּל רֻבּוֹ** – של הברזל או של אורך חידודו (**עיין ברטנורא; "תפארת ישראל"**). **נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ** – אזנו, הנקב שנכנסת בו הקת, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, ששוב אינו ראוי למלאכתו. **קֶרְדֹּם** – בעל שני ראשים, **שֶׁנִּטַּל עֶשְׁפּוֹ** – צידו החד, **טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי בֵית בִּקּוּעוֹ** – צידו העבה המשמש לביקוע עצים, שנותנים עליהם יתד ומכים עליה בקרדום. **נִטַּל בֵּית בִּקּוּעוֹ, טָמֵא** – מקבל טומאה, **מִפְּנֵי עֶשְׁפּוֹ** – צידו החד, שמשתמשים בו הנגרים (**רמב"ם**). **נִשְׁבַּר מַקּוּפוֹ** – החור שבו תחובה הקת של הקרדום, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שאינו ראוי עוד לאחד משימושיו.

באור משנה ד

מַגְרֵפָה שֶׁנִּטְּלָה כַּפָּהּ – שגורפים בה את האפר מן התנור, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּקַרְנָס** – שמקל הברזל של המגריפה יכול עוד לשמש כקורנס, כפטיש; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שכיון שהיא כקורנס עדיין חשובה היא כלי, אף על פי שאין זו מלאכתה הראשונה של המגריפה. **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – שלדעת חכמים הואיל ובטלה מלאכתה הראשונה אינה מקבלת טומאה. **מְגֵרָה** – משור, **שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנֵיהָ אַחַת מִבִּנְתַּיִם** – שניטלה כל שן שנייה שלה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, לפי שאינה ראויה למלאכתה. **נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ מִלֹּא הַסִּיט בְּמָקוֹם אֶחָד** – אם נשארו במגירה, במקום אחד, שיניים רצופות כמלוא הסיט, היינו כמלוא הרוחב שבין אצבע לאמה, **טְמֵאָה** – המגירה מקבלת טומאה, שעדיין ראויה היא למלאכתה. **הַמַּעֲצָד** – מין גרזן, **וְהָאִזְמֵל** – סכין קטנה, **וְהַמַּפְסֶלֶת** – מקצועה (**רמב"ם; ברטנורא**); ויש מפרשים: כלי המשמש לפיסול (**"תפארת ישראל"**), **וְהַמַּקְדֵּחַ** – שקודחים בו נקבים, **שֶׁנִּפְגְּמוּ** – נתבקעו (**רמב"ם**), **טְמֵאִים** – עדיין מקבלים טומאה, לפי שאפשר עוד להשתמש בהם למלאכתם. **נִטַּל חִסּוּמָן** – שכן נותנים פלדה בפי הכלים הללו כדי לחסום אותם, שיהיו חזקים וחדים, ואם ניטל חיסומם, **טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה, ששוב אינם ראויים למלאכתם. **וְכֻלָּן** – וכל הכלים שנימנו לעיל, **שֶׁנֻּחְלְקוּ לִשְׁנַיִם** – לשני חלקים, **טְמֵאִים** – עדיין מקבלים טומאה, **חוּץ מִן הַמַּקְדֵּחַ** – שאם המקדח נחלק לשניים, אינו מקבל טומאה, שאינו ראוי למלאכתו. **וְהָרוֹקְנִי בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – היינו העץ של המקצועה, לאחר שניטל הברזל המחליק מתוכה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאינה ראויה לשימוש.

באור משנה ה

מַחַט שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ – החור שלה, שמכניסים בתוכו את החוט, **אוֹ עֶקְצָהּ** – שניטל החוד שלה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה. **אִם הִתְקִינָהּ לְמִתּוּחַ** – למתוח בה שפת היריעה, כדרך האורגים שנותנים מחט שבורה בשפת הבגד כדי למתוח שפתותיה, או למתוח בה יריעות שכיבסו אותן, כדי להרחיבן, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה, לפי שיש בה שימוש. **שֶׁל סַקָּיִן** – מחט של תופרי שקים, שהיא גדולה, **שֶׁנִּטַּל חֲרִירָהּ** – החור שלה, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹתֵב בָּהּ** – בפנקס של שעווה; **נִטַּל עֶקְצָהּ** – חודה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאינה ראויה

טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כּוֹתֵב בָּהּ; נִטַּל עֻקְצָהּ – טְהוֹרָה. שֶׁל מִתּוּחַ – בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְמֵאָה. מַחַט שֶׁהֶעֱלָתָה חֲלוּדָה, אִם מְעַכֶּבֶת אֶת הַתְּפִירָה – טְהוֹרָה; וְאִם לָאו – טְמֵאָה. צְנוֹרָא שֶׁפְּשָׁטָהּ – טְהוֹרָה; כְּפָפָהּ – חָזְרָה לְטֻמְאָתָהּ.

ו עֵץ הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַמַּתֶּכֶת – טָמֵא; וְהַמַּתֶּכֶת הַמְשַׁמֶּשֶׁת אֶת הָעֵץ – טְהוֹרָה. כֵּיצַד? פּוֹתַחַת שֶׁל עֵץ, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת, אֲפִלּוּ אַחַת – טְמֵאָה; פּוֹתַחַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ שֶׁל עֵץ – טְהוֹרָה. טַבַּעַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל אַלְמוֹג – טְמֵאָה; טַבַּעַת שֶׁל אַלְמוֹג, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת – טְהוֹרָה. הַשֵּׁן שֶׁבַּפּוֹתַחַת, וְשֶׁבַּמַּפְתֵּחַ – טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

ז הַכַּדּוּמִין הָאַשְׁקְלוֹנִין שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, וְהָאֻנְקְלֵי שֶׁלָּהֶן קַיֶּמֶת – הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. הַמַּעְבֵּר, וְהַמִּזְרֶה, וְהַמַּגּוֹב, וְכֵן הַמַּסְרֵק

פירוש ברטנורא

משער עזים וכיוצא בהן מן הבגדים הנסין: **שהוא כותב בה.** בפנקס של שעוה: **של מתוח.** אם התקינה למתוח בה שפת הבגד כדרך שהאורגים עושים: **בין כך ובין כך טמאה.** שהרי היא ראויה למיתוח בלא עוקצה ובלא חרירה: **אם מעכבת את התפירה.** שאינו יכול לתפור בה מפני החלודה. ויש מפרשים, דכל זמן שרושם החלודה ניכרת בבגד היינו עיכוב התפירה, וטהורה, דהכי משמע בפרק במה בהמה [דף נ"ב]: **צנורא.** מזלג קטן עקום בראשו ורגילין להפך בו בשר על גבי גחלים, ויש מהן קטנים שמוחטין בהן פתילות ומקנחים בהן נרות. וכשפשטה הוי כמחט שניטל חרירה ועוקצה וטהורה:

ו והפין. שינים של מפתח שבהן פותחים הדלת. וצורת זו המפתח ידוע במלכות מצרים ובכל ארץ ישראל: **אפילו אחת טמאה.** ואע"ג דהשינים בפני עצמן בלא פותחת טהורים, קבען בפותחת טמאים, מ"מ השינים חשובים עיקר והפותחת משמשת: **אלמוג.** קוראל"י בלע"ז, והוא צומח במצולת ים. ותחלתו רך קודם שיקפאהו האויר, ומפתחים בו חותם. ובמקרא עצי אלמוגים: **השן שבטס.** לא דמי לפין של פותחת, שהשן משמשת בפני עצמה, משא"כ בפין, הלכך טמאה בפני עצמה:

ז הכדומין. עץ גדול ארוך ויוצאים ממנו אונקליות אילך ואילך, ותולין באותן אונקליות צלוחיות של מים באויר כדי לצננן. ורמב"ם פירש, כמין זיר ואונקליות סביבותיו ובו מעלין הכלים שנפלו לבור: **האשקלונין.** שנעשים באשקלון: **המעבר והמזרה והמגוב.** כלים עשויין לנקות התבואה מן התבן ולהעביר התבן ממקום למקום. המעבר יש לו שינים ודומה ליד של בני אדם, ובו מעבירין התבן ממקום למקום. והמזרה בו זורים החטין בגורן, לפיכך נקרא מזרה, ושיניו

משניות מבוארות – קהתי

לכתיבה. **שֶׁל מִתּוּחַ** – מחט המיוחדת למיתוח, ויש בה גם עוקץ וחור לתפירה. **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין שניטל חרירה ובין שניטל עוקצה. **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה, שהרי ראויה היא למיתוח בלא חרירה ובלא עוקצה. **מַחַט שֶׁהֶעֱלָתָה חֲלוּדָה, אִם מְעַכֶּבֶת אֶת הַתְּפִירָה** – שאינו יכול לתפור בה מפני החלודה; ויש מפרשים, שרושם החלודה יהא ניכר בתפר, **טְהוֹרָה** – אין המחט מקבלת טומאה; **וְאִם לָאו** – שאינה מעכבת את התפירה, **טְמֵאָה** – הרי היא מקבלת טומאה. **צְנוֹרָא** – מחט עקומה שהיא כעין מלקחיים, **שֶׁפְּשָׁטָהּ** – שעשה אותה פשוטה, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה; **כְּפָפָהּ** – חזר וכפף אותה, **חָזְרָה לְטֻמְאָתָהּ** – לקבל טומאה; והרמב"ם מפרש: חזרה לטומאתה הישנה **(הל' כלים יא, יז).**

באור משנה ו

משנתנו דנה בכלי העשוי מקצתו מן העץ ומקצתו מן המתכת.

עֵץ הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַמַּתֶּכֶת – שעיקר הכלי הוא ממתכת, והעץ שבו משמש את המתכת; ויש מפרשים, שמשמש לאו דווקא, אלא שהוא טפל למתכת, וכן להלן **(״משנה אחרונה״). טָמֵא** – אף על פי שהוא פשוטי כלי עץ, מכל מקום הואיל ומשמש את המתכת, הרי הוא מקבל טומאה; **וְהַמַּתֶּכֶת הַמְשַׁמֶּשֶׁת אֶת הָעֵץ** – אם עיקר הכלי הוא פשוטי כלי עץ, והמתכת שבו משמשת את העץ, **טְהוֹרָה** – אף המתכת אינה מקבלת טומאה. **כֵּיצַד? פּוֹתַחַת שֶׁל עֵץ, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ** – נוסח אחר: וחפין שלה – **שֶׁל מַתֶּכֶת** – מפתח של עץ, ושיניו הנכנסות לתוך המנעול הן של מתכת, **אֲפִלּוּ אַחַת** – שאין לפותחת אלא שן אחת; ויש מפרשים: אפילו שן אחת היא של מתכת, **טְמֵאָה** – הפותחת מקבלת טומאה, לפי שהשן של מתכת היא העיקר בה. **פּוֹתַחַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְהַפִּין שֶׁלָּהּ שֶׁל עֵץ, טְהוֹרָה** – אין הפותחת מקבלת טומאה, שהעיקר בה הוא הפין של עץ שאינה מקבלת טומאה. **טַבַּעַת שֶׁל מַתֶּכֶת, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל אַלְמוֹג** – מין חומר הגדל בקרקע הים (קורל), ואינו מקבל טומאה; ויש מפרשים: מין עץ משובח **(כמובא במלכים א י, יא-יב). טְמֵאָה** – הטבעת מקבלת טומאה, שהטבעת היא העיקר; **טַבַּעַת שֶׁל אַלְמוֹג, וְחוֹתָם שֶׁלָּהּ שֶׁל מַתֶּכֶת, טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, שאף על פי שיש בית קיבול באלמוג לשבץ שם את החותם, מכל מקום הואיל ועשוי למלאותו, אין זה נקרא בית קיבול **(״תוספות יום טוב״; ועיין תוספות רבי עקיבא איגר, שתמה על כך). הַשֵּׁן** – של מתכת, **שֶׁבַּטַּס שֶׁבַּפּוֹתַחַת** – היינו שבמנעול הקבוע בדלת, ומשום שהוא רחב נקרא: טס שבפותחת, ויש בתוכו פנימה בריח, שבו בולטת שן, וכשרוצים לפתוח המנעול, תוחבים המפתח בחור שבטס ודוחפים בחפין שבראש המפתח את השן שבבריח, ועל ידי כך נפתח המנעול **(״תפארת ישראל״);** ויש מפרשים: השן הקבוע בטס או בפותחת, **וְשֶׁבַּמַּפְתֵּחַ** – או השן שבמפתח, **טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – אם ניטלה מהם, הרי היא מקבלת טומאה בפני עצמה (עיין במפרשים שמקשים מברייתא המובאת במסכת שבת פא, א: "חפי פותחת טהורין, קבען בפותחת טמאין", ומתרצים, שיש אולי הבדל בין קבועים לשאינם קבועים. – הר"ש).

באור משנה ז

הַכַּדּוּמִין הָאַשְׁקְלוֹנִין – הנעשים באשקלון – **שֶׁנִּשְׁבְּרוּ** – כדום הוא עץ ארוך שיוצאים ממנו אונקליות (וָוִים כפופים). ותולים בהן בקבוקים מלאים מים באוויר כדי לצננם; ויש מפרשים, שמעלים בו מן הבור את הדלי או את הכלים שנפלו לתוכו **(הר"ש לפי פירוש הגאונים והערוך);** ובאה משנתנו ללמד, שאם הכדומים נשברו, **וְהָאֻנְקְלֵי שֶׁלָּהֶן קַיֶּמֶת, הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, לפי שהאונקלי היא עיקר הכלי. **הַמַּעְבֵּר** – כלי בעל שיניים, כעין קלשון, שמעבירים בו את התבן ממקום למקום, **וְהַמִּזְרֶה** – אף הוא כעין קלשון, בעל שיניים צפופות, רחבות וארוכות, שזורים בו את התבואה, לנקותה מן המוץ, **וְהַמַּגּוֹב** – כמין מזרה שמוציאים בו את התבן מן התבואה לאחר שזרוה במזרה; וכל אלו פשוטי כלי עץ הם; **וְכֵן הַמַּסְרֵק שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁנִּטְּלָה אַחַת מִשִּׁנֵּיהֶן** – כל אלו, אם הוסרה מהם שן אחת, **וַעֲשָׂאָן שֶׁל מַתֶּכֶת** – ותיקן להם שן של מתכת, **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין** – מקבלים טומאה, משום אותה השן. **וְעַל כֻּלָּן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: דְּבַר חִדּוּשׁ חִדְּשׁוּ סוֹפְרִים** – שהרי פשוטי כלי עץ הם, ואינם ראויים לקבל טומאה משום השן האחת של מתכת; ויש מפרשים, שדברי רבי יהושע מוסבים גם על הכדומים האשקלונים **(עיין ״משנה אחרונה״; ״תפארת ישראל״), וְאֵין לִי מָה אָשִׁיב** – מפני מה אמרו

שֶׁל רֹאשׁ, שֶׁנִּטְּלָה אַחַת מִשְּׁנֵיהֶן, וַעֲשָׂאָן שֶׁל מַתְּכֶת – הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין. וְעַל כֻּלָּן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: דְּבַר חִדּוּשׁ חִדְּשׁוּ סוֹפְרִים, וְאֵין לִי מָה אָשִׁיב.

פירוש ברטנורא

מרובות משיני המעבר. והמגוז. שיניו מרובות משיני המזרה, ובו בוררים התבואה אחר שזרו אותה במזרה: **דבר חדש חידשו סופרים.** ראויין היו להיות טהורים, דפשוטי כלי עץ נינהו, ומשום שן אחת של מתכת לא נחתא להו טומאה: **ואין לי מה להשיב.** מפני מה אמרו כן:

משניות מבוארות – קהתי

חכמים כן **(ברטנורא)**, כלומר שלא מצא טעם לדבריהם. ויש מפרשים: ואין לי מה אשיב – אין לי מה להשיב על דבריהם, כלומר שאין לו תשובה לחלוק על דברי חכמים, אבל החידוש מסופק **(רמב"ם).**

בענין "המעבר והמזרה והמגוב" כותב הרמב"ם:
"שלושה מיני כלי הגורן הם כדמיון כף האדם, יבורו בהם החיטים והשעורים מהתבן, ויתחלפו שמותם לפי התחלפות תמונתם, כי מהן רוב השיניים (בעל השיניים המרובות), יבוררו בו החיטים בסוף הענין (בסוף ניקוי התבואה), וממנו מעט השיניים, אין לו כי אם שלוש שיניים בלבד, יבוררו בו החיטים בתחילת הענין מהתבן הגס, והוא המעבר; ורוב שיניים ממנו – המזרה; והיותר רוב השיניים מהם נקרא מגוב".
משנתנו שנויה כולה במסכת "טבול יום" פרק ד משנה ו. ויש דעה, שהלשון "ועל כולן אמר רבי יהושע"... מוסב גם על המשניות שקדמו שם למשנה זו (הרא"ש).

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שבת קודש עמ' ב

1 כשהיא אנוסה קנסוה חכמים. **אָמַר** לֵיהּ רב פפא, **וְלָאו** שְׁנַיְנְהוּ – וכי
2 לא תירצנו שבאופנים אלו אינה נחשבת אנוסה. **אָמַר** לֵיהּ רב הונא
3 בריה דרב יהושע, **וְאַשִּׁינּוּיֵי** לֵיקוּ **וְלִיסְמוֹךְ** – וכי מחמת שהתרצן
4 נדחק ליישב את כל המשניות, נוכל לסמוך על כך לנהוג כן
5 למעשה, והרי מכך שהוצרך להידחק כל כך כדי ליישב את
6 המשניות בדבריו, יש ללמוד שאין סברא זו נכונה. (**וּפָסַק**), ומתוך
7 כך נמנע רב פפא ולא התירה לבעלה הראשון.

8 הגמרא מבארת שאם נישאת על פי בית דין ויצא קול שבעלה חי
9 אין אוסרים אותה על בעלה השני: **אָמַר רַב אַשִׁי, וְלִקָּלָא לֹא חַיְישִׁינַן**
10 – אם נישאת בבית דין ויצא קול שבעלה חי, אין חוששים לו, ואין
11 אוסרים אותה על בעלה השני. מבררת הגמרא: **הֵי קָלָא** – מתי יצא
12 הקול שבעלה חי, **אִילֵימָא קָלָא דְּכָתַר נְשׂוּאִין** – אם נאמר שיצא
13 הקול לאחר שנישאת, **הָא אַמְּרָהּ רַב אַשִׁי חֲדָא זִימְנָא** – הרי כבר
14 אמר רב אשי פעם אחת דין זה, **דְּאָמַר רַב אַשִׁי,**

אגרות קודש

ב"ה, י"א טבת, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

בטח קבל מכתבי מכבר, ובעתו קבלתי מכתבו מכ"ו כסלו עם המוסגר בו, ולפלא שמזכיר שבשבוע הבע"ל יעתיק לדירה החדשה, ולע"ע אין כל ידיעה עד"ז. ותקותי שעכ"פ לעת קבלת מכתבי זה נסתדרו הענינים. ואכפול ברכותי שיהי' משנה מקום משנה מזל לטובה ולברכה. ושההעתקה תהי' מעילא לעילא בעלי' בגשמיות ובעלי' ברוחניות.

ומ"ש בענין חנוך הבית הנה אף שבספרי נגלה יש מקום עיון בזה, ועיין באחרונים שו"ע או"ח סי' תקס"ח. יעויין שם מג"א סק"ה וביד אפרים. ולהעיר ג"כ משו"ת חת"ס יו"ד סקל"ח ותורת השלמים סי"ט. הנה כיון שהוא מנהג ישראל, ועוד ועיקר אשר במאמר דא"ח מרבנו הזקן מבאר "הטעם שעושים משתה ושמחה בחנוכת הבית" (נמצא עתה בדפוס. והוא מביכל כת"י הר"פ משקלאוו) הרי יש לעשות כנ"ל. וכשיתועדו בהתועדות חסידותית ובהשמיע ד"ת דא"ח, הרי תהי' תועלת הן בגשמיות והן ברוחניות.

ובטח יודע ממנהגנו לקבוע המזוזות תיכף בהכנסו לבית, ומובן שבלי ברכה, אלא שבמלאת שלשים יום נוטלים מזוזה אחת לבודקה, והרי מותר להחליפה ביפה יותר ממנה, ובמילא קובעים החדשה בברכה, ומכוונים להוציא גם אלו שעל כל שאר הדלתות. והשי"ת יצליחם לבשר טוב בכל הנ"ל. והזן ומפרנס לכל ימציא גם הנצרך להוצאות הבית החדש...

מש"כ ע"ד נסיעה עתה... תמה אני על יחסו לענין קנין הבית, שרוצה בדוקא שתהי' מלאכתו נעשית ע"י אחרים! והרי הבעה"ב נצטוו על עזוב תעזוב עמו, וכפס"ד תורתנו. - ולדעתי, עליו להיות על אתר (מובן, שנסיעה על ימים אחדים אינה בכלל זה) עד שיגמר כל הענין בשטומו"צ.

רש"י

דף עב עמוד א. **ארבעה דשיתא שיתא.** ארבעת מינין של שש שש דהא נאמר בו שש, ואמר מר דברים שנאמר בהן שש חוטן כפול ששה: **לא דינא ולא דיינא.** אין ספק וערעור בדבר: **וקצץ פתילים.** פתילים משמע תרין וכשקוצץ כל אחד לשנים הוה להו ד': **רב אשי אמר.** היינו טעמא דזהב ו' לא אפשר דכתב ביה לעשות אותו בתוך התכלת ובתוך הארגמן משמע שיערב ממנו עם כל מין ומין: **ניעביד ארבעה.** המינין דתרי תרי חוטין של זהב הוו להו תמניא של זהב: **חדקינהו.** קשרם יפה ועל הטבעות והבדים אומר שיתנם בטבעות בדוחק: **כתב לא יסורו.** אלמא אין זזין מהן וכתיב (שמות כה) והבאת, אלמא הולכים ובאים בתוכן:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עב עמוד א. הגמרא ממשיכה בביאור דברי הברייתא: מה ששנינו שחוט הפָּרֹכֶת שזור מעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוטים, הטעם הוא, לפי שהיו בה אַרְבָּעָה מינים דְּשִׁיתָּא שִׁיתָּא - שכל אחד שזור משׁשה חוטים, לפיכך לֹא דִּינָא וְלֹא דַּיְינָא - אין ספק וערעור בדבר שהוא שזור מעשרים וארבעה חוטים.

הגמרא מבארת את הדין האחרון שבברייתא: שנינו, החוט של חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד שזור מעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה חוטים. שואלת הגמרא: מְנָא לָן. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (שמות כח טו) 'וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב, כְּמַעֲשֵׂה אֵפוֹד תַּעֲשֶׂנּוּ, זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר'. הרי שהחושן והאפוד ארוגים מאַרְבָּעָה מינים, דְּשִׁיתָּא שִׁיתָּא - שכל אחד מהם שזור משׁשה חוטים, וביחד הם עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה חוטים. וחוטי הזָהָב השזורים בכל מין ומין, הם אַרְבָּעָה חוטים, הָא - הרי בסך־הכל עֶשְׂרִין וּתְמַנְיָא חוטים.

שואלת הגמרא: מנין שלא היו אלא ארבעה חוטי זהב, וְאֵימָא שבזָהָב נַמִי היו שִׁשָּׁה חוטים כשאר המינים. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, מהפסוק יש לדקדק שלא היו אלא ארבעה חוטי זהב, שכן על אופן הכנת חוטי הזהב אָמַר קְרָא (שמות לט ג) 'וְקִצֵּץ פְּתִילִים' - יחתוך את טס הזהב המרודד לפתילים [חוטים], ואילו היה נאמר 'וְקִצֵּץ פְּתִיל' היה במשמע שיחתוך שני חוטים, שהרי פתיל משמעו שני חוטים, כעת שנאמר 'וְקִצֵּץ פְּתִילִים' בלשון רבים הֲרֵי כָּאן אַרְבָּעָה - משמע שיחתוך ארבעה חוטים.

הגמרא מביאה טעם נוסף מדוע לא יתכן שהיו ששה חוטי זהב: רַב אַשִׁי אָמַר, בענין חוטי הזהב אָמַר קְרָא (שם) 'לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ', משמע שיש לערב ממנו עם כל מין ומין, ומכיון שכך לא יתכן שהיו ששה חוטי זהב. שכן הֵיכִי נַעֲבִיד - כיצד נשזור אותם, אם נַעֲבִיד כל אחד מאַרְבָּעָה המינים דִּתְרֵי תְּרֵי - שזור עם שני חוטי זהב, הָווּ לְהוּ מניין חוטי הזהב תְּמַנְיָא [-שמונה], ואין זה כמניין החוטים שבשאר המינים. ואם נַעֲבִיד תְּרֵי דִּתְרֵי תְּרֵי - נשזור בשני מינים שני חוטים של זהב בכל אחד, וּתְרֵי המינים הנותרים דְּחַד חַד - נשזור בהם חוט אחד של זהב בכל מין, כך שבסך־הכל יהיו ששה חוטים, הרי אין לעשות כך, שכן לגבי החושן והאפוד נאמר 'וְעָשִׂיתָ', ומשמע שֶׁיִּהְיוּ כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו שָׁווֹת - שכל המינים שבו יהיו עשויים באופן שוה ובאותו מנין חוטים. לפיכך מוכח, שחוטי הזהב אינם אלא ארבעה, כשבכל מין ומין שזור חוט אחד.

הגמרא עוברת לדון בענין אחר בבגדי כהונה: אָמַר רַחֲבָא אָמַר רַב יְהוּדָה, הַמְקָרֵעַ בִּגְדֵי כְּהוּנָּה עובר בלא תעשה וּלוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר במעיל (שמות כח לב) 'שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב וגו' לֹא יִקָּרֵעַ'. מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, וְדִילְמָא אין כוונת התורה לאסור את הקריעה, אלא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא, נַעֲבִיד לֵיהּ שָׂפָה כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִיקַּרַע - נעשה שפה לפי המעיל כדי שלא יקרע. מתרצת הגמרא: מִי כְּתִיב 'שֶׁלֹּא יִקָּרַע' שאז היה משמע כדי שלא יקרע, הרי כתוב 'לא יקרע' שמשמעו איסור על קריעת הבגד.

דין נוסף הנלמד מדיוק דומה בפסוק: (ואמר) [אָמַר] רַבִּי אֶלְעָזָר הַמֵּזִיחַ - המנתק את חיבור החוֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד, וְכֵן הַמֵּסִיר את בְּדֵי הָאָרוֹן מטבעותיהם, עובר בלא תעשה וּלוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי החושן (שמות כח כח) 'וְיִרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל טַבְּעֹת הָאֵפֹד וגו' וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד', וְלגבי בדי הארון נאמר (שמות כה טו) 'בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ'.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, וְדִילְמָא כִּי קָאָמַר רַחֲמָנָא - שמא כך כוונת התורה, חַדְקִינְהוּ - הדק אותם וְעַבְּדִינְהוּ שַׁפִּיר - וקשור אותם בחוזקה ובדוחק כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזַּח החושן מעל האפוד וְלֹא יָסוּרוּ הבדים מן הארון, אבל אין כאן איסור לאו. דוחה הגמרא: מִי כְּתִיב 'שֶׁלֹּא יִזַּח' וְ'שֶׁלֹּא יָסוּרוּ', שאז היה משמע נתינת טעם מדוע צריך להדקם היטב, הרי נאמר 'ולא יזח' ו'לא יסורו' שמשמעו איסור הזחת החושן או הסרת בדי הארון.

מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי טוּמְאָה** שהוזהרו עליה הכהנים, **דְּלָאו שֶׁאֵין** שָׁוֶה **בַּכֹּל** הוא, **וְטַעֲמָא** – ודווקא משום **דְּכְתַב רַחֲמָנָא** (ויקרא כא א) 'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וגו' לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא', למדנו שבני אהרן מוזהרים **וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן, הָא לָאו הָכִי** – אבל לולא הפסוק, **הֲוָה אָמִינָא** שגם **נָשִׁים** כהנות **חַיָּיבוֹת** – מוזהרות שלא להיטמא, **מַאי טַעְמָא** – ומדוע היינו סבורים כך, **לָאו מִשּׁוּם דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב** שלמד מהכתוב 'איש או אשה' שהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. מוכח שאף בלאו שאינו שווה בכל כמו טומאה לכהנים נאמרה דרשה זו. ואם כן מדוע יש צורך בפסוק 'לא יקחו' לאסור על כהנת להינשא לכהן שהיא אסורה עליו.

מתרצת הגמרא: **לֹא**, כלומר לא משום דרשת רב יהודה אמר רב הייתי אומר שנשים מוזהרות על הטומאה, אלא משום **דְּגַמְרִינַן מִ'לֹא יִקָּחוּ'**, שכשם שכהנת מוזהרת לא להינשא לכהן שהיא אסורה עליו, כך כהנת מוזהרת שלא להיטמא. ולעולם הפסוק 'איש או אשה' מלמד רק על לאו שאינו שווה בכל.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי**, שלעולם הפסוק 'איש או אשה' מלמד שנשים מוזהרות גם בלאו שאינו שווה בכל, ואף על פי כן קִיְּחָה [–הפסוק 'לא יקחו'] **אִיצְטְרִיכָא** לֵיהּ לאסור על אשה הפסולה לכהונה להינשא לכהן שהיא אסורה עליו, משום **דַּסְלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לִיגְמַר מִטּוּמְאָה**, שכשם שנשים אינן מוזהרות בלאו של טומאה שהוא לאו שאינו שווה בכל, כך נשים פסולות לכהונה אינן מוזהרות להינשא לכהן שהיא אסורה עליו, שגם הוא לאו שאינו שווה בכל, **קָמַשְׁמַע לָן** הייתור 'לא יקחו' שהפסולות מוזהרות על כך.

הגמרא מביאה שנחלקו האמוראים בענין נישואי כהנות לפסולים: **רַב פַּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אִיקְּלַעוּ לְהִינְצְבוּ** [–שם מקום], **לְאַתְרֵיהּ** [–למקומו] **דְּרַב אִידִי בַּר אָבִין. בָּעוּ מִינַּיְיהוּ** – שאלו אותם בני המקום, האם **הוּזְהֲרוּ** כהנות **כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לִפְסוּלִין, אוֹ לֹא. אָמַר לְהוּ רַב פַּפָּא, תְּנִיתוּהָ** במשנה (קידושין סט.), **עֲשָׂרָה יוּחָסִין** [–סוגי יחוס] **עָלוּ מִבָּבֶל**, ודן, **כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, חֲלָלִים** – בני כהנים שנולדו מפסולי כהונה, **גֵּרִים, וַחֲרוּרִים** – עבדים משוחררים **וּמַמְזֵרִים** – הנולדים מחייבי כריתות, **נְתִינִים** – גבעונים שהתגיירו בימי יהושע, ודוד גזר שלא להתחתן עמם, **שְׁתוּקֵי** – הנולד לאשה פנויה ואין ידוע מי הוא אביו, **וַאֲסוּפֵי** – הנאסף בשוק ואין ידוע מי הם הוריו. השתוקי והאסופי נחשבים לספק ממזרים. המשנה ממשיכה ומפרטת את המשפחות המותרות להנשא אלו באלו: **כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים מוּתָּרִין לָבֹא** [–להינשא] **זֶה בָּזֶה. לְוִיִּם יִשְׂרְאֵלִים חֲלָלִים גֵּרִים וַחֲרוּרִים, מוּתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה. גֵּרֵי חֲרוּרֵי וּמַמְזֵרֵי נְתִינֵי שְׁתוּקֵי וַאֲסוּפֵי, מוּתָּרִים לָבֹא זֶה בָּזֶה**. מדייק רב פפא: **וְאִילּוּ כֹּהֲנוֹת** שמותרות להינשא **לְחָלָל לֹא קָתָנֵי** במשנה, ומוכח שכהנות אסורות להינשא לפסולים.

דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** לרב פפא, לעולם כהנת מותרת להינשא לחלל, והטעם שהתנא לא שנה דין זה במשנה, משום **דְּכָל הֵיכָא דְּחָנֵי נָסְבֵי מֵהָנֵי וְחָנֵי נָסְבֵי מֵהָנֵי קָתָנֵי, כלומר** במשנה נמנו רק אופנים שאיש או אשה מסוג משפחה אחד מותרים להינשא לאיש או אשה מסוג משפחה שני, כגון ממזר שמותר בשתוקית שאף הממזרת מותרת בשתוקי, אבל **כֹּהֵן, כֵּיוָן דְּאִילּוּ בָּעֵי לְמִינְסַב חָלָלָה אֲסִירָא לֵיהּ**, לכן **לֹא קָתָנֵי** שכהנת מותרת בחלל.

אָתוּ – באו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע **לְקַמֵּיהּ דְּרַב אִידִי בַּר אָבִין** ושאלו לדעתו בענין זה. **אָמַר לְהוּ** רב אידי בר אבין, **דַּדְקֵי** [–בחורים שלא הגיעו לסברא], **הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לֹא הוּזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לִינָּשֵׂא לִפְסוּלִים.**

שנינו במשנה: הנושא **שְׁנַיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים** וכו' אין לה כתובה. מסתפקת הגמרא: **בָּעוּ מִינַּיְיהוּ בְּנֵי בֵּירֵי** [–שם מקום] **מַרֵּב שֵׁשֶׁת, שְׁנִיָּיה לַבַּעַל** – מי שנשא אשה שהיא אסורה לו באיסור שנייה ומת, ונפלה האשה לפני אחיו ליבום, כגון שנשא את אם אמו, **וְהִיא לֹא שְׁנִיָּיה לְיָבָם**, כגון שהיו שניהם בנים לאב אחד אבל כל אחד מהם נולד לאם אחרת, ומת בעל ה'שנייה' וזו נפלה ליבום לפני אחיו שהיא אינה שניה לו והיבם רוצה לגרשה, **האם יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה מִיָּבָם, אוֹ לֹא.** וצדדי הספק הם: **כֵּיוָן דְּאָמַר מַר** במשנה לעיל (לח.), ששעבוד **כְּתוּבָּתָהּ** חל **עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן**, כלומר ביבום רגיל הדין הוא שנכסי בעלה שמת ממשיכים להשתעבד לכתובתה, ואם היבם מת או מגרשה גובה מהם את כתובתה, ולפי זה אם היא היתה אסורה על בעלה, יש לומר **דְּלֵית לָהּ** כתובה, שהרי חכמים קנסו כתובתה מהראשון, **אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן** שביבום רגיל הדין הוא **דְּאִילּוּ לֵית לָהּ מֵרִאשׁוֹן** – שאם לא הניח בעלה הראשון נכסים, **תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנַן** כתובה **מִשֶּׁנִּי**, כלומר חייב לכתוב לה כתובה חדשה מנכסיו, אם כן גם באופן שהיתה אסורה על הראשון, ומחמת כן אין לה כתובה מהראשון, יש לומר **דְּאִית לָהּ** כתובה מהיבם, שהרי היא מותרת לו, ויצטרך לכתוב לה כתובה חדשה.

הגמרא פושטת את הספק מברייתא: **אָמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת** לבני בירי, **תְּנִיתוּהָ, כְּתוּבָּתָהּ** של יבמה סתם **עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן, וְאִם הָיְתָה** היבמה **שְׁנִיָּה לַבַּעַל, אֲפִילּוּ מִיָּבָם אֵין לָהּ** כתובה.

הגמרא מבארת את הברייתא שהובאה כאן. שנינו בברייתא: 'ואם היתה שניה לבעל, אפילו מיבם אין לה'. מדייקת הגמרא: **מִכְּלָל דְּאִיכָּא דְּאִית לָהּ מִיָּבָם** – משמע שיש יבמה אחרת שיש לה כתובה מיבם, והרי אמרת שכתובתה על נכסי בעלה הראשון. מיישבת הגמרא: **חִפּוּרֵי מִיחַפְּרָא** בלשון הברייתא **וְהָכִי קָתָנֵי, כְּתוּבָּתָהּ** של יבמה **עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן. וְאִי לֵית לָהּ** כתובה **מֵרִאשׁוֹן**, כגון שלא השאיר אחריו נכסים, **תַּקִּינוּ לָהּ** חכמים שתגבה את כתובתה **מִשֶּׁנִּי** – מהיבם, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. **וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל, אֲפִילּוּ מִיָּבָם אֵין לָהּ** כתובה.

שנינו במשנה שבנישואין של חייבי לאוין יש לאשה כתובה, הגמרא דנה בחיוב הבעל במזונות בנישואין אלו: **בָּעָא מִינַּיְיהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַבִּי יוֹחָנָן, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל וּגְרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, יֵשׁ לָהֶן מְזוֹנוֹת אוֹ אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת.** מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן הסתפק, **אִילֵּימָא דְּיָתְבָה תּוֹתֵיהּ** – שהיא יושבת תחתיו, כלומר שדרה בביתו, והיא תובעת שבית דין יפסקו לה מזונות, מה המקום להסתפק בזה, **כַּעֲמוֹד וְהוֹצֵא קָאֵי מְזוֹנוֹת אִית לָהּ**, כלומר בעוד שמוטל על הבעל לגרשה וכי יש סברא לחייבו במזונותיה. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** אלא **שֶׁהָלַךְ הוּא** – הבעל **לְמְדִינַת הַיָּם, וְלִוָּתָה** אשתו מעות **וְאָכְלָה**, וחזר בעלה, **מַאי**. וצדדי הספק הם, **מְזוֹנֵי תְּנַאי כְּתוּבָּה נִינְהוּ** – חיוב מזונות הוא מחיובי הכתובה, **וּמִדְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה אִית לָהּ** גם **מְזוֹנֵי, אוֹ דִּלְמָא, כְּתוּבָּה דִּלְמִשְׁקַל וּמִיפַּק** – מנה או מאתיים שהיא גובה כאשר יוצאת ממנו, **אִית לָהּ**, אבל **מְזוֹנֵי** שאם נחייבו לתת לה את מה שלותה ואכלה, יש לחשוש **דִּלְמָא תִּיעַכַּב גַּבֵּיהּ** – שמא תמשיך להתעכב ולהישאר אצלו ותחזור ותלוה ובעלה יפרע, יש לומר **דְּלֵית לָהּ. אָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לרבי אלעזר, **לֵית לָהּ** מזונות.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא, יֵשׁ לָהּ** לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, מזונות. מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הַהִיא לְאַחַר מִיתָה**. דהיינו שאם הבעל מת קודם שגירשה יש לה מזונות בכל אלמנה כל עוד שלא נישאת לאדם אחר, לפי שהמזונות הם תנאי כתובה, ובאופן זה אין לחשוש שמא תתעכב תחתיו שהרי כבר מת.

(אית דאמר) [**אִיכָּא דְּאָמְרֵי**] – יש ששנו את סוגיית הגמרא באופן אחר. **אָמַר לֵיהּ** – השיב רבי יוחנן לרבי אלעזר, **תַּנְיָא יֵשׁ לָהּ** – שנינו בברייתא שיש מזונות בנישואי חייבי לאוין שהלך בעלה למדינת הים ולותה ואכלה. תמהה הגמרא: **הָא כַּעֲמוֹד וְהוֹצֵא קָאֵי** – הלא מצווה להוציאה וכיצד יתכן שנחייבו במזונות. מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא הָתַנְיָא** [בברייתא שהביא רבי יוחנן] **שֵׁשׁ לָהּ** מזונות. מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** במזונות **שֶׁלְּאַחַר מִיתָה**, אבל בחייו אם לותה ואכלה אין לה מזונות. אך רבי יוחנן סבר שהברייתא עוסקת אף בחייו, שאם לותה ואכלה יש לה מזונות.

הגמרא דנה בזכויות האשה בחייבי לאוין ובשניות מדברי סופרים: **תָּנוּ רַבָּנַן, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה** כאשר בעלה מת או מגרשה, ויש לה **פֵּירוֹת** – חייב הבעל

המשך בעמוד קעח

והרי לאו דטומאה — דאין שוה בכל, דאין ישראל מוזהרין שלא ליגע, דכתיב (ויקרא כא): "אמור אל הכהנים" — כהנים מוזהרין ולא ישראל. **לאו משום דרב יהודה** — אלמא אפילו לאו שאין שוה בכל נפקא לן מהתם דנשים חייבות. **לא דגמרי מ"לא יקחו"** — כלומר, מ"איש או אשה" לא נפקא לן אלא לאו השוה בכל, והא דאיצטריך למעוטי ולא בנות אהרן — משום דאי לא מעטיה הוה גמרינן מ"לא יקחו" דמחייב לנשים אלאו שאין שוה בכל. **איכא דאמרי קיחה איצטריך ליה** — למיכתב, דבלאו שאין שוה בכל נשים מוזהרות. ואף על גב דמדרב יהודה משתמעא, סלקא דעתך אמינא ליגמר מטומאה, דלאו שאין שוה בכל הוא ונשים פטורות. הכי גרסינן: **כהנים לוים וישראלים מותרין לבא זה בזה לוים וישראלים חללי נירי חרורי מותרין לבא זה בזה** — אבל כהני בחללי, וחללי בכהנות — לא. **אמר ליה רב הונא** — לעולם חללי בכהנות שפיר דמי. והא דלא תננהו — משום דכהני בחללי אסירי, לא פסיקא ליה. דכל היכא דהני נסבי מהני והני מהני קתני וכו'. **בני בירי** — מקום. **כיון דאמר מר** — (יבמות לח,א) כתובתה של יבמה על נכסי בעלה הראשון, לית לה מיבם. ואף על גב דהא מראשון לית לה. **או דלמא כיון דאי לית לה** — ליבמה דעלמא מראשון, כגון דלית ליה נכסים — תקינו לה רבנן משני, והא נמי לית לה מראשון, הילכך אית לה מיבם. **כתובתה על נכסי בעלה הראשון** — אבל יבמות קאי, וקתני: אם היתה שניה לבעל — אפילו מיבם אין לה, שמע מינה. **מכלל דאיכא דאית לה מיבם** — בתמיה. כלומר, בעיין איפשיטא, מידהא לישנא דברייתא קשיא, דקתני: אפילו מיבם אין לה, ומשמע מדקתני אפילו — מכלל דאיכא יבמה אחריתי דאית לה כתובה מיבם, והא קתני רישא כתובתה על נכסי בעלה הראשון. תקינו לה **משני** — כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. **מזוני תנאי כתובה נינהו** — שכך כתב לה בכתובה: את תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מיגר ארמלותיך. **לאחר מיתה** — אם מת ולא גירשה — יש לה מזונות כל ימי אלמנותה כשאר אלמנה. דמזוני תנאי כתובה, והכא ליכא למיגזר דלמא תתעכב גביה. **ויש לה פירות** — שאף על פי שאכל את הפירות, כיון דשלא כדין אכלן, שהרי לא היה לו בה נישואין מעולם. ואף על גב דאמורינן (כתובות עט,ב) גבי כשרה: מה שאכל אכל ומה שהוציא הוציא — הכא קנסינן ליה דמשלם אפילו מה שאכל, מפני שהוא מרגילה לעבירה. הכי גרסינן, וכ"ן מצאת"י בתשוב"ת הגאוני"ם. **מפני שהוא פסול והיא פסולה וכל מקום שהוא פסול והיא פסולה קנסו אותו רבנן כתובה** — והכי פירושה: מפני שהוא פסול, כדתנן בבכורות (מה,ב): הנושא נשים בעבירה — פסול עד שידור הנאה, והיא פסולה על ידו.

ולותה ואכלה מאי — אי לותה ואכלה קודם שפסקו לה בית דין — לא היה הבעל חייב לשלם, אפילו לותה בבית דין, כדפירש רבינו תם בסוף כתובות (קז,א) גבי קדמו בית דין ופסקו, מה שפסקו — פסקו. והכא מיבעיא ליה אם יש לבית דין לפסוק לה מזונות כשהלך בעלה למדינת הים, ותלוה ותאכל כשאר נשים, או לא. **אלמנה** לכהן גדול יש לה פירות — לאביי, דאמר בפרק "נערה שנתפתתה" (כתובות נא,ב): אלמנה לכהן גדול, נשבית — חייב לפדותה, דקרינא ובכהנת "אהדרנתיך למדינתיך" הוי פירות כמשמעו, דין פירות דהיינו פירקונה דהוי תחת פירות. ובשניה דקתני אין לה פירות — הוי נמי דין פירות, דאם נשבית אינו חייב לפדותה, אף על גב דהבעל אוכל פירות. כי ההיא ד"האשה רבה" (יבמות פט,א) דתנא נמי: אין לה פירות ומזונות כו'. ואמר עלה בירושלמי: שאינה יכולה להוציא ממנו הפירות שאכל. אמר רבי חנינא: הא דתימא — כשאכל עד שלא בא הראשון כו'. ולרבא דאמר התם: אלמנה לכהן גדול דאינו חייב לפדותה, נראה לרבינו יצחק לפרש: יש לה פירות — דאם נשבית משלם הבעל הפירות שאכל לפדותה בהם. אבל מה שפרקונה יתר על דמי פירות שאכל — לא יהיב. ובשניות, אפילו דמי הפירות שאכל לא יהיב. ומתוך פירוש הקונטרס משמע שאין לבעל פירות באלמנה כלל, ואפילו לא נשבית — חייב להחזיר פירות שאכל, דפירש יש לה פירות — שאף על פי שאכל פירות — כיון דשלא כדין אכלן — משלם. ואליבא דרבא דכתובות פירש כן. אך נראה לרבינו יצחק כמו שפירש, דלא משלם בעל אלא לצורך פרקונה כשנשבית. וכן פירש הרבינו יהודה בן נתן.

בלאות פירש בקונטרס במשנתינו גבי שניה דאין לה בלאות, שאם יש לה עדיין בלאות ושחקים מבגדים שהכניסה לו — אינה נוטלתן כשיוצאה, דקנסא קנסו חכמים. ואין נראה לרבינו יצחק, דבהדיא משמע בסוף "אלמנה ניזונית" (כתובות קא,א) דדוקא מה שבלה ואין בעין — אין לה, אבל מה שבעין — שקלה. והיכא דאיירי באותן שהן עדיין בעין — רגיל לפרש "בלאותיה קיימין", כדאמר התם: זינתה — הפסידה בלאותיה קיימין. וכן בסוף "אף על פי" (שם סג,ב) גבי מורדת. אבל קשה קצת, כיון דקתני באלמנה שיש לה פירות — היינו בלאות. כיון דאיירי בבלאות שאין קיימין כדאמר התם (כתובות עט,ב קא,א): עיילא ליה גלימא — פירא הוי, ומכסי בה ואזיל עד דבלי.

וכל מקום שהוא פסול והיא פסולה — פירש בקונטרס: שהוא פסול — שנושא אותה בעבירה, כדתנן בבכורות (מה,ב) ולא תרוייהו בעי, אלא אם הוא פסול או היא פסולה — קנסו אותו, דלא מרגלא ליה, כיון דמיפסל בהכי חד מינייהו, כדאמר בסמוך: ממזרת ונתינה איכא בינייהו. ופריך: ולרבי אליעזר דאמר הרי זה עבד וממזר — הא לא מרגלא ליה! והתם בעל לא מיפסיל, דהא בישראל לא שייך למימר שיפסל על ידה. ואיהי נמי לא מיפסלא בהכי, דהא מעיקרא מיפסלא וקיימא. אלא משום זרע לחוד מנעה, ולא מרגלא ליה, שיראה להרגילו כיון שזרעו נפסל על ידה. ומיהו, קשה: דקאמר בעולה לכ"ג איכא בינייהו כו', ואמאי מרגלא ליה? והא הוא נפסל על ידה, שנושא נשים בעבירה, ויראה להרגילו! ורבינו תם מפרש: דהוא פסול דקאמר — אולד קאי. ובפסלות דידה לחוד, אפילו במקום שהולד כשר — לא מרגלא ליה, כדאמרינן. ולרבי מתיא בן חרש דקאמר: אפילו הלך כו' עשאה זונה — הא לא מרגלא ליה. ויש ספרים דגרסי: הוא כשר והיא פסולה, וכן בתוספתא דמכילתין בפרק שני.

---

1 וַהֲרֵי טוּמְאָה, דְּלָאו שֶׁאֵין שָׁוֶה בַּכֹּל, וְטַעֲמָא דְּכָתַב
2 רַחֲמָנָא "בְּנֵי אַהֲרֹן" וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן, הָא לָאו הָכִי -
3 הֲוָה אָמִינָא: נָשִׁים חַיָּיבוֹת. מַאי טַעֲמָא - לָאו מִשּׁוּם
4 דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב? לָא, דְּגָמְרִינַן מִ"לֹא יִקָּחוּ". אִיכָּא
5 דְּאָמְרִי: קִיחָה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא:
6 לִיגְמַר מִטּוּמְאָה, קָמַשְׁמַע לָן. רַב פַּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ
7 דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אִיקְּלְעוּ לְהִינְצְבוּ, לְאַתְרֵיהּ דְּרַב אִידִי בַּר
8 אָבִין. בְּעוּ מִינַּיְיהוּ: הוּזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְפְסוּלִין
9 אוֹ לֹא? אֲמַר לְהוּ רַב פַּפָּא: תְּנִיתוּהָ, עֲשָׂרָה יוֹחְסִין
10 עָלוּ מִבָּבֶל: כֹּהֲנִים, לְוִיִּם, וְיִשְׂרְאֵלִים, חֲלָלִים, גֵּרִים,
11 וַחֲרוּרִים, וּמַמְזֵרִים, נְתִינִים, שְׁתוּקִי, וַאֲסוּפִי; כֹּהֲנִים,
12 לְוִיִּם, יִשְׂרְאֵלִים, מוּתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה. לְוִיִּם, יִשְׂרְאֵלִים,
13 חֲלָלִים, גֵּרִים, חֲרוּרִים - מוּתָּרִין לָבֹא זֶה בָּזֶה; גֵּרֵי,
14 חֲרוּרֵי, וּמַמְזֵרֵי, נְתִינֵי, שְׁתוּקֵי, וַאֲסוּפֵי - מוּתָּרִים לָבֹא
15 זֶה בָּזֶה, וְאִילּוּ כֹּהֲנוֹת לְחָלָל - לָא קָתָנֵי. אֲמַר לֵיהּ
16 רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: כָּל הֵיכָא דְּהָנֵי נָסְבֵי
17 מֵהָנֵי וְהָנֵי נָסְבֵי מֵהָנֵי - קָתָנֵי. כֹּהֵן, כֵּיוָן דְּאִילּוּ בָּעֵי
18 לְמִינְסַב חֲלָלָה אֲסִירָא לֵיהּ - לָא קָתָנֵי. אֶתּוּ לְקַמֵּיהּ
19 דְּרַב אִידִי בַּר אָבִין, אֲמַר לְהוּ: דְּרַדְקֵי, הָכִי אֲמַר רַב
20 יְהוּדָה אָמַר רַב: לֹא הוּזְהֲרוּ כְּשֵׁרוֹת לִינָּשֵׂא לִפְסוּלִים.
21 "שְׁנִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וכו'". בְּעוּ מִינֵּיהּ בְּנֵי בִּירִי
22 מֵרַב שֵׁשֶׁת: שְׁנִיָּה לַבַּעַל וְלֹא שְׁנִיָּה לַיָּבָם, יֵשׁ לָהּ
23 כְּתוּבָּה מִיָּבָם אוֹ לֹא? כֵּיוָן דְּאָמַר מָר: כְּתוּבָּתָהּ עַל
24 נְכְסֵי בַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן - לֵית לָהּ, אוֹ דִּלְמָא: כֵּיוָן
25 דְּאִילּוּ לֵית לָהּ מֵרִאשׁוֹן תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנַן מִשֵּׁנִי -
26 אִית לָהּ? אֲמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת: תְּנִיתוּהָ, כְּתוּבָּתָהּ
27 עַל נְכְסֵי בַּעֲלָהּ הָרִאשׁוֹן, וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל -
28 אֲפִילּוּ מִיָּבָם אֵין לָהּ. מִכְּלָל דְּאִיכָּא דְּאִית לָהּ מִיָּבָם?
29 חַפּוּרֵי מִיחַפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: כְּתוּבָּתָהּ עַל נְכְסֵי בַּעֲלָהּ
30 הָרִאשׁוֹן, וְאִי לֵית לָהּ מֵרִאשׁוֹן - תַּקִּינוּ לָהּ מִשֵּׁנִי,
31 וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל - אֲפִילּוּ מִיָּבָם אֵין לָהּ. בְּעָא
32 מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַבִּי יוֹחָנָן: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל,
33 גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יֵשׁ לָהֶן מְזוֹנוֹת אוֹ
34 אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת? הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵּימָא דְּיָתְבָה תּוֹתֵיהּ -
35 בַּ"עֲמוֹד וְהוֹצֵא" קָאֵי, מְזוֹנוֹת אִית לָהּ?! לָא צְרִיכָא
36 שֶׁהָלַךְ הוּא לְמְדִינַת הַיָּם, וְלָוְתָה וְאָכְלָה, מַאי? מְזוֹנֵי
37 תְּנַאי כְּתוּבָּה נִינְהוּ, מִדְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה - אִית לָהּ
38 מְזוֹנֵי, אוֹ דִּלְמָא: כְּתוּבָּה דִּלְמִשְׁקַל וּמֵיפַּק - אִית לָהּ, מְזוֹנֵי דִּלְמָא תִּיעַכַּב גַּבֵּיהּ - לֵית
39 לָהּ? אֲמַר לֵיהּ: לֵית לָהּ. וְהָתַנְיָא: יֵשׁ לָהּ! כִּי תַּנְיָא הַהִיא - לְאַחַר מִיתָה. אִית דַּאֲמַר,
40 אֲמַר לֵיהּ: תַּנְיָא יֵשׁ לָהּ. הָא בַּ"עֲמוֹד וְהוֹצֵא" קָאֵי! וְאֶלָּא הָתַנְיָא יֵשׁ לָהּ! כִּי תַּנְיָא הַהִיא
41 - לְאַחַר מִיתָה. תָּנוּ רַבָּנַן: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יֵשׁ לָהּ
42 כְּתוּבָּה, פֵּירוֹת, מְזוֹנוֹת, בְּלָאוֹת, וְהִיא פְּסוּלָה וּוְלָדָהּ פָּסוּל, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא. שְׁנִיּוֹת
43 מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - אֵין לָהּ כְּתוּבָּה, לֹא פֵּירוֹת, לֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא בְּלָאוֹת, וְהִיא כְּשֵׁירָה וּוְלָדָהּ
44 כָּשֵׁר, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ: אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל
45 יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה - מִפְּנֵי שֶׁהוּא פָּסוּל וְהִיא פְּסוּלָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא פָּסוּל וְהִיא פְּסוּלָה

קנסו

קנסו

ממזרת ונתינה איכא בינייהו — שיכול לטהר את בניו על ידי שפחה. ואף על פי שאין יכול לטהר את הנקבות, כדאמר בסוף "האומר" בקידושין (סט,א): במה תטהר את הנקבות — סבורה היא שלא יקפיד, כיון שיכול לטהר את הזכרים. ואלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, דמשמע דלא מרגלא ליה משום פסול זרעה שהם חללים, אף על פי שבני ישראל מקוה טהרה לחללות, ובנות ישראל מקוה טהרה לחללים לרבי דוסתאי ברבי יגאי (קדושין עז,א) — מכל מקום מקפיד הוא על בניו שאינם בהנים, ויראה להרגילו.

ולרבי עקיבא דאמר יש ממזר מחייבי לאוין הא לא מרגלא ליה — הוה מצי למימר למימר דרבי עקיבא כרבי טרפון, דאמר (שם סט,א) ממזר נושא שפחה, ואיבא בינייהו ממזרת ונתינה בדלעיל, ואם תאמר: ומאי קשיא ליה? דלרבי עקיבא, כיון דלא תפסי בה קידושין — אם כן אינה אשתו, ואין שייך לקונסו שיתן לה כתובה, דאפילו גט לא בעיא מיניה, כדאמר ב"החולץ" (יבמות מט,א)! ויש לומר: דלאו משום כתובה ומזונות פריך, אלא משום פירות ובלאות, שאין לה להפסיד כיון דלא מרגלא ליה.

ולרבי מתיא בן חרש כו' הא לא מרגלא ליה — פירש בקונטרס: דניחא לה לשתות ברישא, דלא ליפסלה לכהונה. וקשה: דכיון דגירשה — לאו בת שתיה? כדמוכח בסוף "האשה רבה" (יבמות צה,א), דקאמר: מאי איריא בא עליה, אפילו נתן לה גט נמי. ואפילו אמר איני משקה נמי, פירוש: דשוב אינה שותה. ועוד קשיא לפירוש הקונטרס: דמאי איריא דפריך לרבי מתיא בן חרש? לרבנן נמי תיקשה, דלא מרגלא ליה, שרוצה לשתות תחלה להיות מותרת לכהונה. דאם יבא עליה — שוב לא ישקנה, דלא הוי מנוקה מעון, ואין המים בודקין אותה! אלא יש לומר: דלרבנן ניחא ליה, דהא לאו בת שתיה היא, כיון שגירשה. אבל לרבי מתיא בן חרש שנעשית זונה — לא מרגלא ליה, אף על גב דבלאו הכי היתה פסולה לכהונה מ"ונטמאה", ועוד: דגרושה היא ובתרומה נמי אסירא וקיימא, שהיא זרה, מכל מקום , פסול של זנות גנאי הוא לה ולא מרגלא ליה. ובפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עז,ב) נמי חמיר ליה פסול של זנות טפי משאר איסורי כהונה, דואיל ושם זנות פוסל בישראל. ועוד: לא מרגלא ליה משום דאיבא השתא תרי לאוי.

תרומה

קָנְסוּ אוֹתוֹ כְּתוּבָה. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ שְׁנֵיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אֵין לָהֶן כְּתוּבָה - מִפְּנֵי שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְהִיא כְּשֵׁרָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְהִיא כְּשֵׁרָה קָנְסוּ אוֹתָהּ כְּתוּבָה. רַבִּי אוֹמֵר: הַלָּלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה - וְדִבְרֵי תוֹרָה אֵין צְרִיכִין חִיזּוּק, וְהַלָּלוּ דִּבְרֵי סוֹפְרִים - וְדִבְרֵי סוֹפְרִים צְרִיכִין חִיזּוּק. דָּבָר אַחֵר: זֶה - הוּא מַרְגִּילָהּ, וְזוֹ - הִיא מַרְגִּילָתוֹ. דָּבָר אַחֵר: מַאן קָתָנֵי לָהּ? אִיכָּא דְּאָמַר: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר קָתָנֵי לָהּ, וּמַה טַּעַם קָאָמַר: מַה טַּעַם אָמְרוּ הוּא פָּסוּל וְהִיא פְּסוּלָה קָנְסוּ אוֹתוֹ כְּתוּבָה - מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָהּ, וּמַה טַּעַם הוּא כָּשֵׁר וְהִיא כְּשֵׁרָה קָנְסוּ אוֹתָהּ כְּתוּבָה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַרְגִּילָתוֹ. אִיכָּא דְּאָמַר: רַבִּי קָתָנֵי לָהּ, וַחֲלוּצָה קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: וְהָא חֲלוּצָה דְּרַבָּנַן וְאִית לָהּ כְּתוּבָה! הָדַר אָמַר: כֵּיוָן דְּפָסֵיל לָהּ מִדְּרַבָּנַן, זֶה - הוּא מַרְגִּילָהּ, וְזוֹ - הִיא מַרְגִּילָתוֹ. מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר? אָמַר רַב חִסְדָּא: מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דַּאֲמַר דְּאוֹרַיְיתָא - הָא נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא, מַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָהּ - הָא הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ. וּלְרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר: יֵשׁ מַמְזֵר מֵחַיָּיבֵי לָאוִין, הָא לָא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלָא מִידֵּי! אֶלָּא, אָמַר רַב פַּפָּא: בְּעוּלָה לְכֹהֵן גָּדוֹל אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דְּאָמַר דְּאוֹרַיְיתָא - הָא נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא, וּמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָהּ - הָא הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ. וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּאָמַר: יֵשׁ חָלָל מֵחַיָּיבֵי עֲשֵׂה, הָא לָא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלָא מִידֵּי! אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: מַחֲזִיר סָפֵק סוֹטָתוֹ אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דַּאֲמַר דְּאוֹרַיְיתָא - הָא נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא, וּמַאן דַּאֲמַר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָהּ - הָא הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ. וּלְרַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרֶשׁ, דְּאָמַר: אֲפִילּוּ הָלַךְ בַּעֲלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ וּבָא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ - עֲשָׂאָהּ זוֹנָה, הָא לָא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלָא מִידֵּי? אֶלָּא, אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: סוֹטָה וַדַּאי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. **משנה** בַּת יִשְׂרָאֵל מְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, מְעוּבֶּרֶת מִכֹּהֵן, שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֹהֵן, וְכֵן בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. בַּת יִשְׂרָאֵל מְאוֹרֶסֶת לְלֵוִי, מְעוּבֶּרֶת מִלֵּוִי, שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְלֵוִי, וְכֵן בַּת לֵוִי לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר. בַּת לֵוִי מְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, מְעוּבֶּרֶת מִכֹּהֵן, שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֹהֵן, וְכֵן בַּת כֹּהֵן לְלֵוִי - לֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר. **גמרא** וּתְהֵא זָרָה, זָרָה מִי לָא אָכְלָה בְּמַעֲשֵׂר?! אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: הָא מַנִּי - רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אָסוּר לְזָרִים. דְּתַנְיָא:

תרומה

גמרא מי לא אכלה במעשר — "כל זר לא יאכל קדש" כתיב (ויקרא כב), ומעשר ראשון לאו קדש איקרי.

תרומה

קָנְסוּ אוֹתוֹ, כלומר לא קנסו אותה יותר משאר נשים ועליו לשלם לה כְּתוּבָּה. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ שבנישואי שְׁנִיּוֹת האסורות מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אֵין לָהֶן [–לשניות] כְּתוּבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נשאר כָּשֵׁר וְכֵן הִיא נשארת כְּשֵׁרָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְהִיא כְּשֵׁרָה, קָנְסוּ אוֹתָהּ שלא תיטול כְּתוּבָּה, כדי שלא תתעבב אצלו, אלא מעצמה תעזוב אותו.

רַבִּי אוֹמֵר, ההבדל בין חייבי לאוין לבין שניות הוא, שהַלָּלוּ איסורם מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְדִבְרֵי תּוֹרָה אֵין צְרִיכִין חִזּוּק שלא יעברו עליהם כיון שחומרתם ידועה, וְהַלָּלוּ – השניות איסורם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְדִבְרֵי סוֹפְרִים צְרִיכִין חִזּוּק כדי שלא יזלזלו בהם, ולכן קנסו אותה שלא תטול כתובה.

דָּבָר אַחֵר – טעם אחר לחילוק ביניהם, זֶהוּ מַרְגִּילָה, כלומר בחייבי לאוין מן הסתם הוא זה שמסית אותה להינשא לו, שהרי האלמנה אינה משדלת כהן גדול שישאנה כיון שהיא וזרעה נעשים חללים, ולכן אין ראוי לקונסה, וְזוֹ – השניה, כיון שהיא וולדה אינם נפסלים, מסתבר שהִיא מַרְגִּילָתוֹ – מסיתה אותו להינשא לה, לפי שאשה רוצה להינשא יותר מהאיש, ולכן יש לקונסה שלא תתעבב אצלו.

מבררת הגמרא: 'דָּבָר אַחֵר' מַאן קָתָנֵי לָהּ – מי אמר את הטעם האחר, האם רבי שמעון בן אלעזר או רבי. משיבה הגמרא: אִיבָּא דְּאָמְרִי, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר קָתָנֵי לָהּ, שהרי הוא קבע שכל שהוא או היא נפסלים לא קנסו אותה, וכשאינם נפסלים קנסו, ולא ביאר את טעמו. וּמַה טַּעַם קָאָמַר – וטעמו של דבר הוא בא לומר, מַה טַּעַם אָמְרוּ שכשהוּא פָּסוּל וְהִיא פְּסוּלָה, קָנְסוּ אוֹתוֹ כְּתוּבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָה להינשא לו, והיא אינה מרגילה אותו. וּמַה טַּעַם כשהוּא כָּשֵׁר וְהִיא כְּשֵׁרָה, כגון בנישואי שניות דרבנן, קָנְסוּ אוֹתָהּ כְּתוּבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַרְגִּילָתוֹ להינשא לה, שהרי אינה מפסידה בכך כלום.

וְאִיבָּא דְּאָמְרִי רַבִּי קָתָנֵי לָהּ את הטעם הנוסף, וּמשום דְּחָלוּצָה קָא כַשְׁיָא לֵיהּ, וְהָא חָלוּצָה אסורה לכהן רק מִדְּרַבָּנַן וְאִית לָהּ כְּתוּבָּה כמבואר בתחילת הברייתא, והלא הוא [רבי] סובר שדברי סופרים צריכים חיזוק, לכן חָדַר אָמַר רבי חילוק נוסף, דִּבְיָון דְּפָסֵיל לָהּ מאכילת תרומה מִדְּרַבָּנַן, מן הסתם לא היא הסיתה אותו להינשא לה, אלא זֶהוּ שמַרְגִּילָה להינשא לו, ועל כן יש לה כתובה. וְזוֹ השניה האסורה מדרבנן, הִיא מַרְגִּילָתוֹ להינשא לה שהרי אינה מפסידה דבר מנשואין אלה, ולכן אין לה כתובה.

מבררת הגמרא: מַאי אִיבָּא – מה ההבדל בֵּין רַבִּי שאמר שבנישואי שניות קנסו משום שדברי סופרים צריכים חיזוק, לְבֵין רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר שאמר שקנסו בשניות דרבנן מפני שהיא מרגילה אותו.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה שנישאו לְיִשְׂרָאֵל אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דְּאָמַר דְּאוֹרַיְיתָא – רבי שאמר שבאסורי תורה לא קנסו, הָא נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא – גם ממזרת איסורה מן התורה ואין לקונסה. מַאן דְּאָמַר שלא קנסו מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָה, הָא – בזה הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ משום שהוא אינו נפסל והיא פסולה ועומדת. ואף שהבנים יהיו ממזרים, מכל מקום אינה מפחדת להרגילו כיון שניתן להכשירם באופן שישאו שפחה כנענית, ובנם יהיה עבד וכאשר אדונו ישחרר אותו יהיה ישראל כשר.

מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר שאין תקנה לממזר על ידי נשיאת שפחה משום שבנם חָרֵי זֶה עֶבֶד וּמַמְזֵר, אם כן הָא לֵא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלֵא מִידִּי, משום שזרעם יהיה ממזר ולעולם הוא יקניט אותה על כך, ובאופן זה גם לרבי שמעון בן אלעזר לא קנסו אותה, וחוזרת השאלה מה ההבדל בין רבי לרבי שמעון בן אלעזר.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, מַחֲזִיר גְּרוּשָׁה מִשֶּׁנִּיסֵּת – לאחר שגירשה ונישאת לאדם אחר חזר ונשאה ועבר בכך על איסור תורה, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ, מַאן דְּאָמַר שבאיסורי דְּאוֹרַיְיתָא לא קנסו, הָא נַמִּי דְּאוֹרַיְיתָא ולא קנסו אותה. וּמַאן דְּאָמַר שלא קנסו מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָה, כאשר אחד מהם או זרעם נפסל, הָא – במחזיר גרושתו הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ, שהרי אין אחד מהם נפסל, וגם בנם אינו ממזר, לפי שאין הולד ממזר בביאת חייבי לאוים.

מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר יֵשׁ מַמְזֵר מֵחַיְּבֵי לָאוִין, הָא – הלא גם במחזיר גרושתו היא לֵא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלֵא מִידִּי, שהרי בנה יהיה ממזר ובאופן זה לא קנסו אותה, ומה ההבדל בין רבי לרבי שמעון בן אלעזר.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָא, בְּעוּלָה פנויה שנישאת לְכֹהֵן גָּדוֹל שהיא אסורה עליו רק באיסור עשה, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ. מַאן דְּאָמַר שבדְּאוֹרַיְיתָא לא קנסו, הָא – בעולה לכהן גדול נַמִּי אסורה מִדְּאוֹרַיְיתָא ולא קנסו אותה. וּמַאן דְּאָמַר שלא קנסו מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָה כאשר אחד מהם או זרעם נפסל, הָא – בעולה לכהן גדול הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ, שהרי בנה לא יהיה ממזר כיון שאיסורה איסור עשה, ובאופן זה קנסו אותה.

מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, דְּאָמַר לעיל (ס.) יֵשׁ חָלָל מֵחַיְּבֵי עֲשֵׂה – הנולד מחייבי עשה של כהונה נעשה חלל, ואם כן גם בעולה לכהן גדול הָא לֵא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלֵא מִידִּי שהרי בנם נפסל, ובאופן זה לא קנסו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב אַשִּׁי, מַחֲזִיר סָפֵק סוֹטָתוֹ – המקנא לאשתו שלא תתייחד עם פלוני והתייחדה עמו ולא ידוע אם נבעלה והרי היא אסורה על בעלה מהתורה, ובעלה גירשה בגט ואחר כך חזר ונשאה, אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ, מַאן דְּאָמַר שבדְּאוֹרַיְיתָא לא קנסו, הָא נַמִּי – גם סוטה אסורה לבעלה מִדְּאוֹרַיְיתָא כל עוד לא שתתה מהמים לברר שהיא טהורה, ולכן אינה מפסידה כתובתה, וּמַאן דְּאָמַר שלא קנסו מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָה, כשאחד מהם או זרעם נפסל, הָא – המחזיר סוטתו הִיא מַרְגִּילָא לֵיהּ כיון שאין אחד מהם ולא זרעם נפסל, ולכן מפסידה כתובתה.

מקשה הגמרא: וּלְרַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ, דְּאָמַר (לעיל סא:) אֲפִילּוּ ספק סוטה שהָלַךְ בַּעֲלָהּ לְהַשְׁקוֹתָהּ במים המרים וּבָא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ, עֲשָׂאָהּ זוֹנָה והיא נפסלת לכהן, הָא לֵא מַרְגִּילָא לֵיהּ וְלֵא מִידִּי. כלומר, כיון שאם נבעלת קודם ששותה את המים נפסלת לכהונה, יש לומר שבודאי היתה מעדיפה קודם לשתות מהמים ולא היא הסיתה אותו להינשא לה, ואם כן גם למאן דאמר מפני שמרגילה, צריך להיות הדין שבמחזיר ספק סוטתו לא תפסיד את כתובתה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר מַר בַּר רַב אַשִּׁי, סוֹטָה וַדַּאי – אשת איש שזינתה בעדים ונאסרה בכך על בעלה באיסור לאו, ובעלה בא עליה אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ. לדעה הסוברת שבאיסורי תורה לא קנסו, גם באופן זה לא יקנסו, ולדעה הסוברת שלא קנסו רק כאשר אחד מהם או זרעם נפסל, סוטה תפסיד כתובתה כיון שהיא מרגילה אותו להמשיך לחיות עמה שהרי אין אחד מהם או זרעם נפסל.

משנה

משנתנו דנה באופנים בהם ניתרת בת ישראל לאכול תרומה או מעשר ראשון, ובאופנים בהם בת כהן נפסלת מאכילת תרומה, ובת לוי מאכילת מעשר ראשון: בַּת יִשְׂרָאֵל הַמְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, או שהיא מְעוּבֶּרֶת מִכֹּהֵן או שהיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֹהֵן – שמת בעלה ונפלה לפני אחיו הכהן ליבום, וְכֵן בַּת כֹּהֵן המאורסת לְיִשְׂרָאֵל או מעוברת מישראל, לֹא תֹאכַל בִּתְרוּמָה.

בַּת יִשְׂרָאֵל הַמְאוֹרֶסֶת לְלֵוִי, או שהיא מְעוּבֶּרֶת מִלֵּוִי, או שהיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְלֵוִי, וְכֵן בַּת לֵוִי המאורסת או מעוברת או שומרת יבם לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹאכַל בְּמַעֲשֵׂר ראשון.

בַּת לֵוִי הַמְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, או שהיא מְעוּבֶּרֶת מִכֹּהֵן או שהיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם לְכֹהֵן, וְכֵן בַּת כֹּהֵן המאורסת או מעוברת או שומרת יבם לְלֵוִי, לֹא תֹאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר.

גמרא

שנינו במשנה: בת ישראל המאורסת או מעוברת ללוי, אינה אוכלת במעשר. מקשה הגמרא: וּתְהֵא זָרָה – אף שהיא בת ישראל הנחשבת לזרה, זָרָה מִי לֹא אָכְלָה בְּמַעֲשֵׂר, הלא מעשר ראשון נאכל לזרים. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, הָא מַנִּי – משנה זו בשיטת מי היא הולכת הלא בשיטת רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אָסוּר לְזָרִים. דְּתַנְיָא,

תְּרוּמָה ניתנת לְכֹהֵן וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן ניתן לְלֵוִי דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. מתוך שהזכיר רבי מאיר את דין התרומה אף שאין חולק עליו בזה, משמע שכוונתו לומר שכשם שתרומה ניתנת לכהן ואסורה באכילה לזר, אף מעשר ראשון ניתן ללוי ואסור באכילה לזר, ומשנתנו סוברת כרבי מאיר, ולכן נקטה שבת ישראל המאורסת ללוי אינה אוכלת במעשר. ממשיכה הברייתא: רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַתִּירוֹ לְכֹהֵן – מתיר לכהן לאכול מעשר ראשון. תמהה הגמרא: מהלשון 'מַתִּירוֹ', מִכְּלָל דְּאִיכָּא מַאן דְּאָסַר – משמע שיש מי שאוסר לכהן לאכול מעשר ראשון, והלא הכהנים אינם זרים לגבי מעשר ראשון לפי שגם הם נקראים לויים ומותרים לאוכלו ואין חולק על כך. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא שכוונת רבי אלעזר היא שנוֹתְנוֹ אַף לְכֹהֵן, כלומר רשאים לתת מעשר ראשון לכהן ואין חובה ליתנו דווקא ללוי.

הגמרא מבארת את טעמם של רבי מאיר ורבי אלעזר בן עזריה: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר שאוסר מעשר ראשון באכילה לישראל. אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא מִשְּׁמֵיהּ דְּגְמָרָא, נאמר (במדבר יח כד) 'כִּי אֶת מַעֲשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם', הכתוב קרא למעשר ראשון תרומה, ללמד שמָה תְּרוּמָה אֲסוּרָה באכילה לְזָרִים, אַף מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן אָסוּר באכילה לְזָרִים. שואלת הגמרא: אִי – שמא אף נדרוש מַה תְּרוּמָה חַיָּיבִין עָלָיו מִיתָה בידי שמים כשזר אוכלה במזיד, וְחוֹמֶשׁ כשאכלה זר בשוגג, אַף מַעֲשַׂר יהיו חַיָּיבִין עָלָיו מִיתָה באכילת זר במזיד, וְחוֹמֶשׁ כשאוכלו בשוגג. משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא בענין זר שאכל תרומה במזיד (ויקרא כב ט) 'וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ', ובאכילתה בשוגג נאמר (שם כב יד) 'וְיָסַף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו', ויש לדרוש שדווקא בוֹ – באכילת תרומה במזיד יש מיתה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר, ודווקא עָלָיו – על אכילתה בשוגג יש להוסיף חומש וְלֹא עַל אכילת מַעֲשֵׂר.

מבררת הגמרא: וְרַבָּנָן, כלומר רבי אלעזר בן עזריה שחולק על רבי מאיר, מה הוא למד מהדיקש של מעשר לתרומה. משיבה הגמרא: הוא דרש, מַה תְּרוּמָה טְבוּלָה – שכל עוד שלא הפרישו תרומה מהפירות הרי הם טבל וחייבים מיתה בידי שמים על אכילתם, אַף מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן נַמִּי טְבוּל – כל עוד שלא הפרישוהו מהפירות יש עליהם שם טבל, והאוכלם בטיבלם חייב מיתה.

הגמרא מביאה שמצאנו דין זה בברייתא בשם רבי יוסי, ודרש איסור זה ממקום אחר: וְכִדְתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּיב מלקות אֶלָּא עַל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ תרומות ומעשרות כָּל עִיקָּר, אבל הוּרַם מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְלֹא הוּרַם מִמֶּנּוּ מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, או שהורם ממנו מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וְלֹא הורם ממנו מַעֲשַׂר שֵׁנִי, וַאֲפִילּוּ לא הורם ממנו מַעֲשַׂר עָנִי, אף שהוא קל שאין בו כל קדושה אלא הרי הוא כצדקה, מִנַּיִן שהאוכלו חייב עליו מלקות משום טבל, תַּלְמוּד לוֹמַר בענין אכילת מעשר שני חוץ לירושלים (דברים יב יז) 'לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ' וגו', וּלְהַלָּן בענין השנה השלישית שנוהג בה מעשר עני הוּא אוֹמֵר, (שם כו יב) 'וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ'. יש לדרוש מתיבת 'בשעריך', מַה 'שְּׁעָרֶיךָ' הָאָמוּר לְהַלָּן מדבר בְּמַעֲשַׂר עָנִי, אַף 'שְּׁעָרֶיךָ' הָאָמוּר כָּאן מדבר בְּמַעֲשַׂר עָנִי. וְאָמַר רַחֲמָנָא 'לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ', ויש לפרש את הפסוק כך, לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר עני שנאמר בו 'בשעריך' נמצא בתוכו.

מבארת הגמרא מדוע צריך את ההיקש של תרומה למעשר אחר שבבר יש את הדרשה של רבי יוסי: וְאִי מֵהָתָם – אם רק מדרשתו של רבי יוסי היינו למדים איסור אכילת פירות הטבולים למעשר, הָוָה אֲמִינָא – הייתי אומר שריבתה התורה איסור טבל של מעשר רק לְענין לָאו, ולחייב על אכילתו מלקות, אֲבָל מִיתָה לֹא חייבים על כך, קָא מַשְׁמַע לָן ההיקש של מעשר לתרומה, לחייב מיתה על אכילת טבל.

לִישְׁנָא אַחֲרִינָא – יש שגרסו את מהלך הסוגיא באופן שונה. לאחר שהובא ההיקש של מעשר לתרומה ללמד שחייבים מיתה על אכילת פירות הטבולים למעשר, מקשה הגמרא: מדוע יש צורך בהיקש הלא מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן דְּטָבִיל – שגורם שיהיו הפירות טבל קודם הפרשתו מִדְּרַבִּי יוֹסֵי נַפְקָא – כבר נלמד מדרשת רבי יוסי מהפסוק 'לא תוכל לאכול בשעריך'. ומתרצת הגמרא: אִי מַהֵהִיא – אם היו למדים רק מדרשת רבי יוסי, הָוָה אֲמִינָא דרק לְלָאו ריבתה התורה טבל של מעשר ראשון אֲבָל מִיתָה לֹא יהיה בו, קָא מַשְׁמַע לָן ההיקש של מעשר לתרומה שיש אף מיתה באכילתו.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב נחמן בשם שמואל (לעיל ע"א), שהעמיד את משנתנו ברבי מאיר שאוסר לישראל לאכול מעשר ראשון. מקשה הגמרא: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא – במה העמדת את המשנה שאמרה שבת ישראל המאורסת ללוי לא תאכל במעשר כְּרַבִּי מֵאִיר, אֵימָא סֵיפָא, בַּת לֵוִי מְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן לְלֵוִי לֹא תֹאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשַׂר, הָכָא מַאי זָרוּת אִיכָּא – מי מהן נחשבת לזרה, כלומר אף שאירוסין פוסלים ואינם מאכילים בתרומה, אולם מדוע תאסר אחת מהן באכילת מעשר, הלא כהן ובת כהן ולוי ובת לוי מותרים באכילת מעשר ראשון, ואם כן האירוסין ודאי אינם פוסלים את בת הכהן ובת הלוי, וגם אין צורך שיאכלו מחמת בעליהן.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מַאי אִינָהּ אוֹכֶלֶת דְּקָתָנֵי – מה שכתוב במשנה בת לוי המאורסת לכהן או בת כהן ללוי אינה אוכלת במעשר, הכוונה שאֵינָהּ נוֹתֶנֶת רְשׁוּת לִתְרוֹם – שאין המאורסת ללוי יכולה לעשות שליח להפריש תרומת מעשר מפירות מעשר ראשון של הארוס כדי לתקנם, משום שאין הפירות שייכים לה והרי זה נחשב כתורם שלא מדעת הבעלים שאין זה חל.

שואלת הגמרא: מִכְּלָל דבריך נשמע דִּנְשׂוּאָה ללוי נוֹתֶנֶת רְשׁוּת לשלוחה לתרום מפירות טבל של בעלה, האמנם זה כך. משיבה הגמרא: אִין – אכן כך הדין. וְהָתַנְיָא – ואכן כך שנינו בברייתא, נאמר בענין מעשר ראשון (במדבר יח לא) 'וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם', השוה את האשה לבעלה, ובכך לִימֵּד עַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל ללוי שֶׁנּוֹתֶנֶת רְשׁוּת לִתְרוֹם תרומת מעשר מפירות מעשר ראשון של בעלה. שואלת הברייתא: אַתָּה אוֹמֵר שהפסוק מלמד שיש לנשואה רְשׁוּת לִתְרוֹם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לֶאֱכֹל – שמא כוונת הפסוק להתיר לה לאכול מפירות מעשר ראשון וכלשון הפסוק 'ואכלתם'. משיבה הברייתא: אָמַרְתָּ – יש לך ללמוד מקל וחומר, אם תְּרוּמָה הַחֲמוּרָה אוֹכֶלֶת הנשואה לכהן, מַעֲשֵׂר ראשון הַקַּל, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שהנשואה ללוי אוכלת, כלומר כדי ללמד שאוכלת לא צריך פסוק, אֶלָּא בהכרח שהפסוק לִימֵּד עַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹתֶנֶת רְשׁוּת לִתְרוֹם.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף מה כוונת המשנה במה שאמרה שבת לוי המאורסת לכהן ובת כהן ללוי אינן אוכלות במעשר: מָר בְּרֵיהּ דְּרַבָּנָא אָמַר, לעולם משנתנו ברבי מאיר שמעשר אסור לזרים ולוויה וכהנת אינן זרות, וכוונת המשנה לוֹמַר, שֶׁאֵין חוֹלְקִין לָהּ מַעֲשֵׂר בְּבֵית הַגֶּרֶנוֹת – שאם אחת מהן באה לבדה בלא בעלה לגורן לקבל מעשר ראשון, אין נותנים לה.

מקשה הגמרא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר להלן (ק.) שאין חולקים תרומה בגורן לאשה לבדה מִשּׁוּם איסור ייחוד, אם כן מטעם זה גם אין חולקים לה מעשר ראשון, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שהטעם הוא מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה – שיש לחשוש שמא גירשה בעלה הכהן והיא אסורה בתרומה, והם לא ידעו מכך ויכשילוה באכילת תרומה, והלא במעשר הטעם הזה אינו קיים שהרי גְּרוּשָׁה בַּת לֵוִי מִי לֹא אָכְלָה בְּמַעֲשֵׂר, ומדוע שלא יחלקו לה מעשר בבית הגרנות.

הגמרא תמהה על המקשן: וְלִיטַעְמָיךָ – ולשיטתך שהקשית על המשנה מדוע בת לוי המאורסת לכהן אין חולקים לה מעשר, וכי מובנת לך הגזירה לא לחלק תרומה לאשה לבדה בבית הגרנות משום גרושה, והלא מבואר בברייתא להלן (צט:) שאין חולקים לאשת כהן תרומה בגורן, ולא חילקו בין בת כהן לבת ישראל, וכי גְּרוּשָׁה בַּת כֹּהֵן מִי לֹא אָכְלָה בִּתְרוּמָה, ומדוע אין חולקים לבת כהן. אֶלָּא על כרחך אסרו חלוקת תרומה לכל הנשואות לכהן גְּזֵירָה מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה בַּת יִשְׂרָאֵל, ואם כן אסרו גם חלוקת מעשר בגורן לכל הנשואות ללוי, גזירה משום בת ישראל הנשואה ללוי, שמא תתגרש והיא אסורה לאכול במעשר ראשון כרבי מאיר, ובגורן לא ידעו על כך.

המשך בעמוד קעז

תרומה לכהן — נתינתה לכהן, ומעשר ראשון ללוי. קתני מעשר ללוי דומיא דתרומה לכהן, מה תרומה אבילתה בנתינתה, לכהן ולא לזר, אף מעשר ללוי אבילתו ללוי ולא לזר. דאי לאו הכי סבירא ליה לרבי מאיר, תרומה למאי קתני? נהי דמעשר איצטריכא ליה לאורויי דלא יהבינן ליה לכהן כרבי אלעזר בן עזריה, אלא תרומה למה לי? ועוד: מדקמהדר ליה רבי אלעזר לשון היתר, מכלל דרבי מאיר נמי באיסור והיתר איירי. **מכלל דאיכא למאן דאסר** — מעשר לכהן לאכול? בתמיה. והא ודאי כהנים לאו זרים נינהו, כדאמר לקמן דכהנים איקרו לוים. **נותנו אף לכהן** — כדקאמר לקמן טעמא. **משמיה דגמרא** — כך קיבל מרבו, ורבו מרבו, עד רבי מאיר ששמע משמו. ולאו מן דעתיה קמפרש לטעמא דרבי מאיר. **מה תרומה טובלת** — שכל זמן שלא הופרשה חייבין מיתה על אבילתו של טבל, דהא מיתה כתיב ביה. **אף מעשר ראשון טובל** — ואף על גב דבדידיה ליכא מיתה — חייבין מיתה על הטבל, שלא הופרש מעשר ראשון ממנו. **או אפילו מעשר עני** — דקיל בצדקה בעלמא, דלאו צד קדושה אית ביה. **ואכלו בשעריך** — בשנה השלישית משתעי קרא. הכי גרסינן: **וקאמר רחמנא לא תיכול ואי מהתם הוה אמינא ללאו אבל מיתה לא קא משמע לן. מאי אינה אוכלת דקתני** — כולה מתניתין לגבי מעשר. **אינה נותנת רשות** — לשלוחה לתרום מעשר של ארוס, ולהרים ממנו תרומת מעשר, והוה ליה כתורם שלא מדעת. **ואכלתם אותו בכל מקום אתם וביתכם** — השוה הכתוב אשתו לו, לימד על בת ישראל נשואה ללוי כו'. הכי גרסינן: **מר בריה דרבינא אמר לומר שאין חולקין לה מעשר בבית הגרנות הניחא למאן דאמר משום ייחוד אלא למאן דאמר משום גרושה** — גרושה בת לוי מי לא אכלה במעשר? וליטעמיך, גרושה בת כהן מי לא אכלה בתרומה? אלא גזירה משום בת ישראל — והכי פירושו: רישא — דבאוקימנא באכילה ממש, ורבי מאיר. וסיפא, בת לוי לכהן ובת כהן ללוי דקתני לגבי מעשר — לומר שאין חולקין לה מעשר בבית הגרנות בלא בעלה, והוא הדין לנשואה. ולקמן פריך: אפילו נשואה נמי! **הניחא למאן דאמר** — בפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות ק,א) משום ייחוד אין חולקין תרומה לאשה בגורן, אלא למאן דאמר טעמא משום גרושה, שמא יגרשנה בעלה ותהא זרה ואין הכל יודעים ויחזורו ויתנו תרומה לזרה. **גרושה בת לוי מי לא אכלה במעשר** — ואמאי בת לוי שנתארסה לכהן דקתני אין חולקין לה מעשר בגורן בשביל בעלה, אמאי גזור בה רבנן? הא אי נמי מגרש לה — שפיר קאכלה מעשר. **וליטעמיך גרושה בת כהן מי לא אכלה בתרומה** — כלומר, וליטעמיך דמותבת אמתניתין לגבי מעשר — הכי נמי בפרק "נושאין" (שם) דאיתמר עיקר מילתא, דקתני: אשה אין חולקין לה תרומה על הגורן, ופרשינן טעמא משום גרושה, ולא פליג בין בת ישראל לכהן ובת כהן לכהן. גרושה בת כהן מי לא אכלה בתרומה? אלא גזירה משום גרושה בת ישראל. ומאן דגריס איפכא לא מיתוקמא כלל, דהיכי מצי פריך מתרומה דמתניתין דקתני בת כהן ללוי לא תאכל בתרומה? הא ודאי שפיר קתני דאיפסלה בארוסיה, וטעמא לאו משום שמא תתגרש הוא. **איידי דתנא רישא מאורסת** — לגבי אכילה ממש, דהתם דוקא מאורסת. דגבי בת כהן לישראל וללוי לענין תרומה, ובת לוי לישראל לענין מעשר, אשמועינן דפסיל לה אירוסין. וגבי בת ישראל לכהן וללוי ובת לוי לכהן אשמועינן דלא מוכלי לה. תנא נמי סיפא — בת כהן ללוי, ובת לוי לכהן לענין חלוקה דמעשר, מאורסת.

לכהן

תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי — פירש בקונטרס: דדייק, מדקתני מעשר ראשון ללוי דומיא דתרומה לכהן דאכילתה בנתינתה. דאי לאו הכי — תרומה למאי קתני לה. וקשה: דאם כן לימא נמי רבי קעיבא היא, דקתני נמי כי האי לישנא! ואי משום דסתם משנה רבי מאיר — הא אמרינן (סנהדרין פו,א): ובולהו אליבא דרבי עקיבא. ומדמהדר נמי רבי אלעזר לשון היתר — אין לדקדק, דדלמא הא דאיירי רבי מאיר באיסור והיתר היינו בתרומה דאסורה ללוי ושריא לכהן! ופירש רבינו יהודה בן נתן: דגרסינן בהדיא בדברי רבי מאיר "מעשר ראשון אסור לזרים". **רבי** אלעזר מתירו לכהן — לא גרסינן בן עזריה, דרבי אלעזר בן עזריה קדים טובא לרבי מאיר. ולקמן בברייתא דרבי עקיבא גרס רבי אלעזר בן עזריה, דהוא בר פלוגתיה. **מה** תרומה טובלת — פירש בקונטרס: בשלא הופרשה חייבין מיתה על אבילתו של טבל, דהא תרומה מיתה כתיבא ביה. וקשה לרבינו יצחק: מעשר ראשון נמי כתיבא ביה תרומת מעשר! ועוד: אי מטעם זה — לא ליתסר טבל לכהן כיון דתרומה שריא ליה! ופירש רבינו יהודה בן נתן, משום דדרשינן בפרק "הנשרפין" (סנהדרין פג,א): "ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו" — בעתידים לתרום הכתוב מדבר, וליף חילול מתרומה. **אף** מעשר ראשון טובל — אבל איסור זרות לא ילפינן לרבנן. אף על גב דאין היקש למחצה, כיון דלא מצי לאקושי לגמרי לאסור אף ללוים כמו תרומה. ועוד: דמיסתבר לאוקומי היקישא אמאי דאסר קרא בדובתא אחרינא, כמו טבל דילפינן בסמוך מ"לא תוכל לאכול" ואית ביה לאו, ואתא היקישא לאתויי נמי מיתה. אבל לאוקומי בה איסורא דלא אשכחן — לא מקשינן. **אי** מהתם הוה אמינא ללאו — ומהיקישא לא הוה שמעינן ללאו ומיתה, אי לאו דאשמעינן לאו מהכא, כדפרשתי. ועוד: דאיצטריך "לא תוכל לאכול" למעשר עני דטבול. ואם תאמר: מנא ליה דטבל מעשר עני במיתה? הא לא אתקש לתרומה! ויש לומר: דשמא אין בו מיתה. אי נמי, כיון שאין חלוק משאר טבל לענין אזהרה — הוא הדין לענין מיתה.

מאי אינה אוכלת דקתני אינה נותנת רשות לתרום — פירש בקונטרס: דקאי אכולה מתניתין לגבי מעשר, דאינה נותנת רשות. וקשה לרבינו יצחק, דהוה ליה למימר: אלא אמר רב ששת, כיון דהדר ביה משינויא קמא! ועוד: דכיון דכל "לא תוכל" היינו דאינה נותנת רשות — הוה ליה למיתני בהדיא הכי! ועוד: דליתני אפילו בת לוי ללוי! ועוד: דמעוברת מה שייך למיתני לענין נתינת רשות! ואומר רבינו יצחק: דלרב ששת נמי מפרש רישא דמתניתין כדאמרן, ועיקר מתניתין אתא לאשמועינן איסור אכילה. וכן בסיפא: בת לוי לכהן, בת כהן ללוי — איצטריך לאשמועינן דלא תאכל בתרומה. דסלקא דעתך שלא יפסול בת כהן מן התרומה, כיון דאוכלת מעשר האסור לזרים. ומעשר נקט לענין נתינת רשות, ואגב תרומה נקט לשון "לא תאכל", והוא הדין אפילו בת לוי ללוי ובת כהן לכהן — אין נותנת רשות, אלא איידי דנקט בת לוי לכהן ובת כהן ללוי לענין אבילה, איירי בהו נמי לענין נתינת רשות.

מאי

תְּרוּמָה לְכֹהֵן וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַתִּירוֹ לְכֹהֵן. מַתִּירוֹ - מִכְּלָל דְּאִיכָּא מַאן דְּאָסַר? אֶלָּא אֵימָא: נוֹתְנוֹ אַף לְכֹהֵן. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר? אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה מִשְּׁמֵיהּ דְּגַמְרָא: "כִּי אֶת מַעֲשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה", מַה תְּרוּמָה אֲסוּרָה לְזָרִים - אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אָסוּר לְזָרִים. אִי מַה תְּרוּמָה חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה וְחוֹמֶשׁ? אַף מַעֲשֵׂר חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה וְחוֹמֶשׁ? אָמַר קְרָא: "וּמִתּוֹ בוֹ כִּי יְחַלְּלוּהוּ" "וְיָסַף חֲמִישִׁיתוֹ עָלָיו", "בוֹ" - וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר, "עָלָיו" - וְלֹא עַל מַעֲשֵׂר. וְרַבָּנַן: מַה תְּרוּמָה טוֹבֶלֶת - אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נַמִּי טוֹבֵל. וְכִדְתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ כָּל עִיקָּר, הוּרַם מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְלֹא הוּרַם מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וַאֲפִילּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי - מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תוּכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְאָכְלוּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ", מַה "שְׁעָרֶיךָ" הָאָמוּר לְהַלָּן - מַעֲשֵׂר עָנִי, אַף "שְׁעָרֶיךָ" הָאָמוּר כָּאן - מַעֲשֵׂר עָנִי, וְאָמַר רַחֲמָנָא "לֹא תוּכַל". וְאִי מֵהָתָם - הָוָה אָמִינָא לְלָאו, אֲבָל מִיתָה לֹא, קָא מַשְׁמַע לָן. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן דְּטֶבֶל מִדְּרַבִּי יוֹסֵי נָפְקָא! אִי מֵהַהִיא - הָוָה אָמִינָא: לְלָאו, אֲבָל מִיתָה לָא, דְּקָא מַשְׁמַע לָן.

בְּמַאי אוֹקִימְתָּא - כְּרַבִּי מֵאִיר, אֵימָא סֵיפָא: "בַּת לֵוִי מְאוֹרֶסֶת לְכֹהֵן, וּבַת כֹּהֵן לְלֵוִי - לֹא תֹאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר". הָכָא מַאי זְרוּת אִיכָּא? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: מַאי "אֵינָהּ אוֹכֶלֶת" דְּקָתָנֵי - אֵינָהּ נוֹתֶנֶת רְשׁוּת לִתְרוֹם, מִכְּלָל דִּנְשׂוּאָה נוֹתֶנֶת רְשׁוּת? אִין, וְהָתַנְיָא: "וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם" - לִימֵּד עַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹתֶנֶת רְשׁוּת לִתְרוֹם. אַתָּה אוֹמֵר רְשׁוּת לִתְרוֹם, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לֶאֱכוֹל? אָמַרְתָּ, תְּרוּמָה חֲמוּרָה אוֹכֶלֶת, מַעֲשֵׂר הַקַּל - לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אֶלָּא, לִימֵּד עַל נְשׂוּאָה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹתֶנֶת רְשׁוּת לִתְרוֹם. מָר בְּרֵיהּ דְּרַבָּנָא אָמַר: לוֹמַר שֶׁאֵין חוֹלְקִין לָהּ מַעֲשֵׂר בְּבֵית הַגְּרָנוֹת. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם יִיחוּד, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה - גְּרוּשָׁה בַּת לֵוִי מִי לֹא אָכְלָה בְּמַעֲשֵׂר? וְלִיטַעְמִיךָ, גְּרוּשָׁה בַּת כֹּהֵן מִי לֹא אָכְלָה בִּתְרוּמָה? אֶלָּא, גְּזֵירָה מִשּׁוּם גְּרוּשָׁה בַּת יִשְׂרָאֵל. אִי הָכִי, מַאי אִירְיָא מְאוֹרֶסֶת? אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה נַמִּי! אַיְּידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא מְאוֹרֶסֶת תָּנָא נַמִּי סֵיפָא מְאוֹרֶסֶת. תָּנוּ רַבָּנַן: תְּרוּמָה לְכֹהֵן וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר:

לכהן

מאי טעמא דרבי עקיבא — לכאורה נראה דרבי מאיר ורבי אלעזר פליגי בפלוגתא דרבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה, דרבי מאיר דלעיל ברבי עקיבא, ותימה: דבפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא פא,ב) אמר דיהיב ליה לכהן, וברבי אלעזר בן עזריה. והתם מתרץ לה בין לרבי מאיר בין לרבנן! וצריך לומר: דאליבא דרבנן מוקי לה התם כרבי אלעזר בן עזריה. אבל לרבי מאיר אית ליה לאוקומי בתר דקנסינהו עזרא, דלכולי עלמא לכהן. ואפילו למאן דאמר קנסא לעניים — יכול ליתן לכהן עני.

מי שיכול לאוכלו בכל מקום — ואם תאמר: לרבי מאיר דאוסר לזרים, מאי טעמא דמעשר ללוי ולא לכהן? דלא מצי דריש כרבי עקיבא מי שיכול לאוכלו בכל מקום — דמההוא טעמא דאסור לזרים אסור לאוכלו נמי בטומאת הגוף, ואי אפשר לאוכלו בבית הקברות. ויש לומר: דאף על גב דאסור לזרים גזירת הכתוב הוא: "ואכלתם אותו בכל מקום".

מפני מה קנסו לוים במעשר — פירש רבינו יצחק: דלא מצינו בהדיא, אלא מצינו בעזרא: "והיה הכהן בן אהרן עם הלוים במעשר הלוים". ואיכא למימר דהכי קאמר: כשיבאו הלוים לחלוק בבית הגרנות — יבואו עמהם הכהנים. וקשה: דלרבי אלעזר בן עזריה דלא שקלי לוים כלל בתר קנסא, אלא כהנים, הא לא משתמע מההוא קרא! דהא ליכא למימר שהיו הכהנים עם הלוים לקבל מהם מעשר משלהם, דהא בשלהם לא קנסום, כדמוכח בפרק "הזורע" (חולין קלא,ב). ויש לומר: דלרבי אלעזר בן עזריה לא נמנעו הלוים מכל וכל מלילך בית הגרנות לחלוק במעשר, כדמוכח פרק שני דכתובות (כו,א) וכל שכן בימי עזרא, שעדיין לא פשט הקנס. ולכך נאמר שילך הכהן עם הלוים. ולמאן דאמר: קנסא לעניים — נקט כהן עם הלוים, משום דשכיחי עניי כהנים טפי, לפי שאין עסוקין במלאכה אלא בעבודת בית המקדש, וגם אין להם קרקעות. והוא הדין עניי ישראל, למאן דאמר מעשר מותר לזרים. והרבי יוסף אומר: דנפקא לן מדכתיב במלאכי: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר" דבית האוצר הוא לשכה שתקן עזרא לתת שם תרומת כהנים כדכתיב בעזרא (נחמיה י), וכיון שמצוה לתת שם מעשר — אם כן של כהנים הוא, וקיימא לן (מגילה טו,א): מלאכי זה עזרא. ולמאן דאמר: קנסא לעניים — מצוה לתת לכהנים משום דעניים שכיחי בהו, כדפרישית. **מר** סבר קנסא לעניים — דוקא, ולא לכהנים עשירים. ואליבא דרבי עקיבא פליגי, דלרבי אלעזר בן עזריה דשקלי כהנים מן התורה — אפילו עשירים, בתר דקנסינהו נמי דהוי לכהן ולא ללוי, כדמוכח ב"הזורע" (חולין קלא,ב) ובפרק שני דכתובות (כו,א) שקלי נמי כהנים עשירים, דלדידהו לא קניס עזרא שהרי עלו. וקנסא לעניים דקאמר הכא, אין לפרש דוקא לעניי לוים ולא עניי ישראל וכהנים — דאם כן נשתכרו עניי לוים במה שלא עלו. ועוד: דמשמע הכא דאי הוו כהנים בימי טומאתן עניים — הוו שקלי לכולי עלמא, אף על גב דמדאורייתא לרבי עקיבא ללוי ולא לכהן. אלא ודאי, עניים דקאמר — אפילו עניי ישראל וכהנים. ומיהו, למאן דאמר מעשר ראשון אסור לזרים — אין נראה שינתן לעניי ישראל כדי למוכרו, דמילתא דאתי לידי תקלה לא הוו מתקני רבנן, דאיכא למיחש דלמא אתי למיכליה. וכהאי גוונא אמרינן בפרק שני דכתובות (שם). ונראה דלרבי עקיבא לא הפקיע עזרא כח הלוים מכל וכל להשוותן לכהן ולישראל, שלא יטלו מעשר אלא עניים ולא עשירים. אלא: לוים, בין עניים בין עשירים היו נוטלין לעולם, כדמשמע בכמה דוכתין שהיו נוטלין בתורת לויות, דתנן בגיטין (ל,א): המלוה מעות את הכהן ואת הלוי להיות מפריש עליהן, ואיתא בגמרא: ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר לאביך בידי, וב"הזורע" (חולין קלא,ב) ובפרק שני דכתובות (כו,ב) פריך התלמוד: מעשר ראשון דלוי הוא! וטעמא: כיון דמעיקרא היה המעשר של לוים לבדם לרבי עקיבא — דיין שיקנסום ליתן גם לאחרים עמהם, למר לעניים ולמר לכהנים, וסתמא בכל דוכתא כרבי עקיבא. ולרבי אלעזר בן עזריה דאמר מדאורייתא אף לכהן — בתר קנסא לכהן דוקא, כדאמר בפרק שני דכתובות. ולדידיה דוקא מעשר ראשון חזוקה לכהונה, ולא לרבי עקיבא. תדע, דלמאן דאמר לעניים — היאך יהיה חזוקה לכהונה? ולרבי אלעזר בן עזריה, מה שבטל יוחנן את הוידוי (סוטה מז,ב) אף על פי שדינו היה לכהנים כמו ללוים — מכל מקום, כיון דנצטוו לתתו אף ללוים "כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם" (במדבר יח), כשמפקיעין אותו מלוים לתת כולו לכהנים — אין זה כמצותו.

ומכני לוי לא מצאתי שם — והא דתנן בקדושין (סט,א): עשרה יוחסין עלו מבבל, וקחשיב לוים, וקרא נמי כתיב (עזרא א): "ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והלוים וגו'" אלמא עלו! פירש רש"י ב"עשרה יוחסין" דאותן לוים שעלו עמו היו קצוצי בהונות, כשאמר להם נבוכדנצר "שירו לנו משיר ציון" עמדו וקצצו בהונותיקן, ואמרו: איך נשיר את שיר ציון. ולפי שלא מצא שם ראויים לשיר עמד וקנסם. ואפילו למאן דאמר עיקר שיר בפה — מכל מקום הקפיד, משום דאיכא נמי מצוה בכלים.

ואינמא

1 לְכֹהֵן. לְכֹהֵן וְלֹא לְלֵוִי?! אֵימָא: אַף לְכֹהֵן. מַאי טַעֲמָא
2 דְּרַבִּי עֲקִיבָא - דִּכְתִיב: "וְאֶל הַלְּוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ
3 אֲלֵיהֶם", בְּלֵוִיִּם קָא מִשְׁתָּעֵי קְרָא. וְאִידָּךְ - כִּדְרַבִּי
4 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: בְּעֶשְׂרִים
5 וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת נִקְרְאוּ כֹּהֲנִים "לְוִיִּם", וְזֶה אֶחָד
6 מֵהֶם: "וְהַכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק". וְרַבִּי עֲקִיבָא:
7 הָכָא לָא מְצִית אָמְרַתְּ, דִּכְתִיב: "וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל
8 מָקוֹם" - מִי שֶׁיָּכוֹל לְאוֹכְלוֹ בְּכָל מָקוֹם, יָצָא כֹּהֵן
9 שֶׁאֵין יָכוֹל לְאוֹכְלוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. וְאִידָּךְ: כָּל הֵיכָא
10 דְּבָעֵי, דְּלָא בָּעֵי חוֹמָה, וְאִי אָכֵיל לֵיהּ בְּטוּמְאַת הַגּוּף
11 - לָא לָקֵי. הַהִיא גּוּפְתָּא דַּהֲוָה שָׁקֵיל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן
12 עֲזַרְיָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מִינָּהּ, אֲזַל רַבִּי עֲקִיבָא אַהַדְרֵיהּ
13 לְפִתְחָא לְבֵי קְבָרֵי. אֲמַר: עֲקִיבָא בְּתַרְמִילוֹ וַאֲנָא חַיֵּי!
14 אִיתְּמַר, מִפְּנֵי מָה קָנְסוּ לְוִיִּם בְּמַעֲשֵׂר? פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי
15 יוֹנָתָן וְסָבְיָא. חַד אָמַר: שֶׁלֹּא עָלוּ בִּימֵי עֶזְרָא, וְחַד
16 אָמַר: כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ כֹּהֲנִים עָלָיו בִּימֵי טוּמְאָתָן. בִּשְׁלָמָא
17 לְמַאן דְּאָמַר שֶׁלֹּא עָלוּ - מִשּׁוּם הָכִי קַנְסִינְהוּ. אֶלָּא
18 לְמַאן דַּאֲמַר כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עָלָיו כֹּהֲנִים בִּימֵי טוּמְאָתָן
19 - מִשּׁוּם כֹּהֲנִים קַנְסִינְהוּ לַלְּוִיִּם? אֶלָּא: כּוּלֵּי עָלְמָא
20 קְנָסָא שֶׁלֹּא עָלוּ בִּימֵי עֶזְרָא, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; מָר
21 סָבַר: קְנָסָא לַעֲנִיִּים, וּמָר סָבַר: כֹּהֲנִים בִּימֵי טוּמְאָתָן
22 עֲנִיִּים נִינְהוּ. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר קְנָסָא לַעֲנִיִּים -
23 מִשּׁוּם הָכִי אַהַדְרֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא לְפִתְחָא לְבֵי קְבָרֵי.
24 אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר לַכֹּהֲנִים - אַמַּאי אַהַדְרֵיהּ לְפִתְחָא לְבֵי קְבָרֵי? הָכִי קָאָמַר לֵיהּ: אִי דְּקָא
25 אָתֵית בְּתוֹרַת קְנָסָא - אִית לָךְ, וְאִי קָא אָתֵית בְּתוֹרַת חֲלוּקָה - לֵית לָךְ. וּמִנָּא לָן דְּלָא
26 סְלִיקוּ בִּימֵי עֶזְרָא - דִּכְתִיב: "וְאַקְּבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא עַל אַהֲוָא וַנַּחֲנֶה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה
27 וָאֲבִינָה בָעָם וּבַכֹּהֲנִים וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם". אָמַר רַב חִסְדָּא: בַּתְּחִלָּה לֹא הָיוּ מַעֲמִידִים
28 שׁוֹטְרִים אֶלָּא מִן הַלְּוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשׁוֹטְרִים הַלְּוִיִּם לִפְנֵיכֶם", עַכְשָׁיו אֵין מַעֲמִידִין שׁוֹטְרִים
29 אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשׁוֹטְרִים הָרִבִּים בְּרֹאשֵׁיכֶם". **משנה** בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיסֵּת לְכֹהֵן,
30 תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵת, וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. נִיסֵּת לְלֵוִי, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר. מֵת,
31 וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר. נִיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר. מֵת,
32 וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, לֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר.
33 מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן, לֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר.
בת

1 לכהן **ולא** ללוי — בתמיה. הא ודאי קרא לוים קאמר. **בני צדוק** — וצדוק כהן הוה, וקרא לבניו "הלוים". **רבי אלעזר בן עזריה** — כהן הוה, כדאמר בברכות (כז,ב) דהוא עשירי לעזרא. **עקיבא בתרמילו** — משום דרבי עקיבא רעיא דכלבא שבוע הוה. **תרמילו** — חמת
2 של עור, *בשטייל"א בלע"ז, ורועה נותן בה פתו ותולה בצוארו. **מפני מה קנסו לוים**
3 **במעשר** — לאו לעיל קאי, דטעמא דהכא לאו
4 משום קנסא, אלא משום דכהנים נמי לוים
5 איקרו, כדאמרן. אלא דאמר בכמה דוכתין
6 בהתלמוד בתר דקנסינהו עזרא (חולין קלא,ב),
7 ובמסכת סוטה (מז,ב) תנן: יוחנן כהן גדול העביר
8 הודיית המעשר, ואמר: מפני שאין מפרישין
9 אותו כתקנן, דרחמנא אמר יהבה ללוים ואנן
10 יהבינן לכהנים. והכא נקט לה משום דקבעי
11 למיפרך עלה מהא דרבי עקיבא, דאהדריה
12 לפתחא לבי קברי. **אלא רבי עקיבא מאי טעמא**
13 **אהדריה כו'** — למאן דאמר קנסא לכהנים
14 קפריך: אם איתא דתקנתא לכהנים הואי — מי
15 הוה מהדר רבי עקיבא לפתחא לבי קברי? נהי
16 נמי דקרא בלוים כתיב, מיהו רבי עקיבא לבתר
17 דקנסינהו עזרא הוה. **ושוטרים הרבים בראשיכם**
18 — דהיינו ישראל, שהם רבים מלוים.
19 **משנה** **ניסת** ללוי — אחר שילדה מכהן.
20 **תאכל במעשר** — ולא בתרומה, דהדר הויא
21 זרה. **מת ולה הימנו בן תאכל במעשר** — בשביל
22 בנה. והאי בן פסיל לה מתרומה, שהרי יש לה
23 זרע מן הזר, וכתיב (ויקרא כב): "וזרע אין לה
24 ושבה", והרי יש לה זרע. ואף על גב דקרא בבת
25 כהן כתיב — מרבינן מיניה בגמרא נמי בת
26 ישראל האוכלת בשביל בנה כהן, וניסת לזר
27 ומת, שחוזרת ואוכלת בשביל בנה. הלכך, כי
28 היכי דבת כהן כי אית לה זרע מישראל לא
29 הדרה, בת ישראל האוכלת בשביל בנה כהן,
30 נמי, כי אית לה זרע בין מלוי או מישראל — לא
31 הדרה אוכלת בשביל בנה כהן.
33 בת

מעשר ראשון ניתן לְכֹהֵן. מקשה הגמרא: דווקא לְכֹהֵן וְלֹא לְלֵוִי, והרי לוי בודאי יכול לקבלו כמו שמפורש בתורה. מתרצת הגמרא: אֵימָא – יש לך לומר שכוונת רבי אלעזר בן עזריה היא שמעשר ראשון ניתן אַף לְכֹהֵן.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא שמעשר ראשון ניתן רק ללוי. דִּכְתִיב (במדבר יח כו) 'וְאֶל הַלְּוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר', הרי שבְּלִוִּיִּם קָא מִשְׁתָּעֵי קְרָא – הפסוק מדבר, שהם יקבלו את המעשרות ולא הכהנים. מבררת הגמרא: וְאִידָךְ, כלומר רבי אלעזר בן עזריה כיצד הוא מבאר פסוק זה. משיבה הגמרא: הוא סובר כִּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת בספרי הקודש, נִקְרְאוּ הַכֹּהֲנִים לְוִיִּם, וְזֶה המובא להלן הוא אֶחָד מֵהֶם, שנאמר (יחזקאל מד טו) 'וְהַכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק'. צדוק כהן היה ומכנה את בניו בשם לוויים. וכמו כן 'לוויים' האמור בענין קבלת מעשר ראשון, כולל גם כהנים.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי עֲקִיבָא מדוע לא דרש את הפסוק גם על כהנים. משיבה הגמרא: הָכָא לֹא מָצֵית אָמְרַת שהכהנים בכלל הלויים, משום דִּכְתִיב במעשר ראשון (במדבר יח לא) 'וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם', ומשמע שמקבלו מִי שֶׁיָּכוֹל לְאוֹכְלוֹ בְּכָל מָקוֹם, אפילו בבית הקברות, יָצָא כֹּהֵן שֶׁאֵין יָכוֹל לְאוֹכְלוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, מפני איסור טומאה למתים. מבארת הגמרא: וְאִידָךְ – ורבי אלעזר בן עזריה סובר, שכוונת הפסוק ללמדנו שמה שאמר הכתוב שיכול לאוכלו כָּל הֵיכָא דְּבָעֵי, הכוונה דְּלֹא בָּעֵי חוּמָה – שניתן לאכול את המעשר בכל מקום אף מחוץ לחומות ירושלים, וְאִי אָכִיל לֵיהּ בְּטוּמְאַת הַגּוּף לֹא לָקֵי – וכן מלמדנו הכתוב שבכל מקום שנמצא שם הכהן או הלוי אפילו במקום שנטמא בו, כגון בבית הקברות, רשאי לאכול שם מעשר ראשון בטומאת הגוף.

הגמרא מביאה מעשה בענין מחלוקת רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה: הַהִיא גִּינְתָּא – מעשה באותה גינה דַּהֲוָה שָׁקִיל [–לוקח] רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מִינָּהּ, והוא היה כהן, ונהג כשיטתו שמעשר ראשון ניתן אף לכהן. לגינה היו שני פתחים, אחד פתוח למקום טומאה [בית קברות] ואחד פתוח למקום טהרה. אֲזַל רַבִּי עֲקִיבָא אַהֲדְרֵיהּ לְפִתְחָא לְבֵי קִבְרֵי – סגר את הפתח הפונה למקום טהרה ופתח את זה הפונה לבית הקברות. כוונתו היתה שרבי אלעזר בן עזריה שהיה כהן לא יוכל לבא לקחת את המעשר. כשנודע הדבר לרבי אלעזר בן עזריה, כעס וְאָמַר, עֲקִיבָא בְּתַרְמִילוֹ – חמת של עור שרועה צאן מניח בו את פיתו, כלומר עקיבא שהיה רועה צאן של כלבא שבוע עשה מה שעשה, וַאֲנָא חָיֵי – אבל אני אחיה גם בלי שאטול את המעשר הזה כיון שעשיר אני. בכמה מקומות בש"ס נאמר שעזרא הסופר קנס את הלויים בענין מעשר ראשון, הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין זה כדי להקשות מהמעשה של רבי עקיבא על אחד מהם: אִיתְּמַר, מִפְּנֵי מָה קָנְסוּ לְוִיִּם בְּמַעֲשֵׂר שלא לתתו להם, פְּלִיגֵי בַּהּ רַבִּי יוֹנָתָן וְסָבְיָא, חַד אָמַר, משום שֶׁלֹּא עָלוּ מבבל לארץ ישראל בִּימֵי עֶזְרָא, וְחַד אָמַר, כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ כֹּהֲנִים עָלָיו בִּימֵי טוּמְאָתָן שאז אינם יכולים לאכול תרומה, ותיקן שיתנו להם מעשר ראשון.

מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שטעם הגזירה היה משום שֶׁלֹּא עָלוּ, מובן שמִשּׁוּם הָכִי קַנְסִינְהוּ מפני שלא נהגו כהוגן, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עָלָיו כֹּהֲנִים בִּימֵי טוּמְאָתָן, קשה, וכי מִשּׁוּם כֹּהֲנִים שאינם יכולים לאכול תרומה בימי טומאתם, קַנְסִינְהוּ לְלֵוִיִּם שיפסידו את חלקם במעשר ראשון.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא כּוּלֵּי עָלְמָא מודים שטעם הקְנָסָא היה משום שֶׁלֹּא עָלוּ בִּימֵי עֶזְרָא, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מַר סָבַר קְנָסָא לַעֲנִיִּים – האומר שקנסו את הלויים מפני שלא עלו מבבל, סבר שתקנו לתת את המעשר לעניים. וּמַר סָבַר – והחולק עליו סובר שהכֹּהֲנִים בִּימֵי טוּמְאָתָן עֲנִיִּים נִינְהוּ, ולכן גם כהן עשיר [שמקבל במות גדולה של תרומה] רשאי ליטול מעשר ראשון כדי שיהיה לו מה לאכול בימי טומאתו.

מקשה הגמרא: (בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר קְנָסָא לַעֲנִיִּים מִשּׁוּם הָכִי אַהֲדְרֵיהּ רַבִּי עֲקִיבָא לְפִתְחָא לְבֵי קִבְרֵי, כדי שרבי אלעזר שהיה עשיר לא יטול את המעשר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר לְכֹהֲנִים אַמַּאי אַהֲדְרֵיהּ לְפִתְחָא לְבֵי קִבְרֵי) ומנע מרבי אלעזר בן עזריה ליטול מעשר, והלא היה כהן ורשאי לקבל מעשר ראשון.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ רבי עקיבא לרבי אלעזר בן עזריה, אִי דְּקָא אָתֵית בְּתוֹרַת קְנָסָא – אם כוונתך ליטול מעשר ראשון מחמת הקנס שקנסו את הלויים, אִית לָךְ – יש לך רשות ליטול את המעשר, שהרי כשאתה לוקח בתורת קנס, אתה נעשה שליח של הלויים לקבלת המעשר, וְאִי קָא אָתֵית בְּתוֹרַת חֲלוּקָה – אולם אם כוונתך ליטול את המעשר מדין חלוקה, כלומר מדין תורה, לֵית לָךְ – אין אתה רשאי ליטול את המעשר ראשון, כיון שאינך נעשה שלוחם ומדין תורה המעשר ניתן רק ללויים.

מבררת הגמרא: וּמְנָא לָן דְּלֹא סְלִיקוּ – שלא עלו הלויים לארץ ישראל בִּימֵי עֶזְרָא. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (עזרא ח א, טו), 'וְאֵלֶּה רָאשֵׁי אַבֹתֵיהֶם וְהִתְיַחְשָׂם הָעֹלִים עִמִּי בְּמַלְכוּת אַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ מִבָּבֶל', 'וְאֶקְבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא אֶל אַהֲוָא וְנַחֲנֶה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וְאָבִינָה בָעָם וּבַכֹּהֲנִים, וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם'.

הגמרא מביאה ענין נוסף בו ירדו הלויים מגדולתם: אָמַר רַב חִסְדָּא, בַּתְּחִלָּה לֹא הָיוּ מַעֲמִידִים שׁוֹטְרִים הכופים את העם לציית לדברי בית דין, אֶלָּא מִן הַלְּוִיִּם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב' יט יא) 'וְשׁוֹטְרִים הַלְּוִיִּם לִפְנֵיכֶם'. אבל עַכְשָׁיו, אֵין מַעֲמִידִין שׁוֹטְרִים אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְשׁוֹטְרִים הָרַבִּים בְּרָאשֵׁיכֶם' – ולמדים מתיבת 'הרבים' שהשוטרים מישראל הם, שהם מרובים מן הלויים.

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בהלכות בת ישראל שניסת לכהן ובת כהן שניסת לישראל לענין אכילת תרומה: בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיֵּסֶת לְכֹהֵן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה לפי שהיא קניינו של הבעל. מֵת בעלה הכהן וְיֵשׁ לָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה מחמת בנה הכהן. חזרה האשה וְנִיסֵּת לְלֵוִי, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר ראשון מחמת בעלה, אבל בתרומה לא תאכל, משום שבעלה הלוי אסור באכילת תרומה ופוסל גם אותה. מֵת בעלה הלוי, וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר מחמת בנה הלוי, ולא בתרומה, משום שאף הוא פוסל אותה מלאכול בתרומה. חזרה אותה אשה וְנִיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה משום בנה מבעלה הלוי וכן מחמת בעלה הישראל, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר אף שיש לה בן מהלוי, לפי שבעלה הישראל פוסלה מלאכול מעשר כשיטת רבי מאיר שמעשר ראשון אסור לזרים. מֵת הישראל, וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, לֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר, שבנה הישראל ממשיך לפוסלה. מֵת בְּנָהּ שנולד לה מִיִּשְׂרָאֵל, תחזור וּתֹאכַל בְּמַעֲשֵׂר מחמת בנה מבעלה הלוי. מֵת גם בְּנָהּ מֵהַלֵּוִי, תחזור וּתֹאכַל בִּתְרוּמָה מחמת בנה מבעלה הכהן. מֵת בְּנָהּ מֵכֹּהֵן, חוזרים וחלים עליה דיני ישראלית וּלֹא תֹּאכַל לֹא בִּתְרוּמָה וְלֹא בְּמַעֲשֵׂר.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום רביעי עמ' א

– ואתם אינכם מכירים אותו כיון שלא ראיתם אותו זמן רב ופניו השתנו. נמצא שיש לפנינו שנים המעידים שמת בעלה, וכנגדם יש שנים המכחישים אותם ואומרים שהאדם העומד לפנינו הוא בעלה, ואין אנו מכירים אותו אף שהוא לפנינו, ובזה אמר רב שכיון שנשאת על פי שני עדים, לא תצא מהשני. אבל כשיש רק עד אחד המעיד שבעלה מת, ושני עדים מעידים שהאדם שלפנינו הוא בעלה, אף אם נשאת תצא. מביאה הגמרא ראיה לכך שיתכן שאין אדם מכיר את חבירו כשהשתנה מראהו, דִּכְתִיב (בראשית מב ח) 'וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ', וְאָמַר רַב חִסְדָּא, פסוק זה מְלַמֵּד שֶׁנִּצָּא יוסף מאחיו בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וּבָא בַּחֲתִימַת זָקָן, ולכן לא הכירוהו אחיו, אבל יוסף הכירם, שכשנמכר לעבד כבר היו אחיו חתומי זקן.

מקשה הגמרא: סוֹף סוֹף, תְּרֵי וּתְרֵי נִינְהוּ – יש שנים המעידים שהוא בעלה, כנגד שנים המעידים שבעלה מת,

בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה, לפי שבעלה הזר פוסלה מלאכול בתרומה. **מֵת** בעלה הישראל **וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן**, עדיין **לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה**, מפני שגם בנה הזר פוסל אותה מלאכול בתרומה. חזרה אותה אשה **וְנִיסֵּת לְלֵוִי, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר** מחמת בעלה. **מֵת** הלוי **וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר** אבל לא בתרומה לפי שבנה פוסלה. חזרה אותה אשה **וְנִיסֵּת לְכֹהֵן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה** מחמת בעלה אף שיש לה בנים זרים מבעליה הקודמים. **מֵת** הכהן, **וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה** מחמת בנה, מפני שבנה הכהן מאכיל את אמו בתרומה. **מֵת בְּנָהּ** שנולד לה **מִכֹּהֵן לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה**, אבל במעשר היא מותרת מחמת בנה מבעלה הלוי. **מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי לֹא תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר**, לפי שבנה שנשאר לה מהישראל פוסלה מאכילת מעשר. **מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ** ואוכלת בתרומה, **וְעַל זוֹ נֶאֱמַר** (ויקרא כב יג) 'וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מְלֶחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל'.

גמרא

שנינו במשנה שבת ישראל שהיתה נשואה לכהן ויש לה בן ממנו, ואחר שמת בעלה נישאת ללוי, כאשר הלוי מת והשאיר אחריו בן, אוכלת במעשר מחמת הבן אבל לא בתרומה. והוסיפה המשנה: **מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי תֹּאכַל בִּתְרוּמָה** מחמת בנה מהכהן. שואלת הגמרא: **דְּהָדְרָא אָכְלָה מִשּׁוּם בְּנָהּ, מְנָלָן** – בת ישראל שהותרה באכילת תרומה מחמת בנה שנולד לה מכהן, ונפסלה מתרומה כשנישאה ללוי, מנין לנו שבמותו חוזרת לאכול תרומה, מחמת בנה הכהן. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב, 'בַּת' 'וּבַת'**. כלומר, נאמר בפסוק (שם) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וגו' וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל', מיתור האות וא"ו במלת 'ובת' למדים שגם בת ישראל שאכלה תרומה מחמת בנה הכהן, ונפסלה כשנישאה לזר, במות הזר חוזרת לאכול מחמת בנה הכהן.

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כמו איזה תנא סוברת משנתנו שלומדת הלכה מיתור האות וא"ו, האם **כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּדָרֵישׁ וָוֵי** – שדורש אותיות וא"ו יתירות שבתורה, ולא כחכמים שאינם דורשים יתור אותיות וא"ו. משיבה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כּוּלָּא** – כל התיבה **'וּבַת', קְרָא יְתֵירָא הוּא**, ותיבה שלימה מיותרת גם חכמים מודים שיש לדורשה.

תָּנוּ רַבָּנַן, בת כהן שנישאת לזר, **כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת** לבית אביה אחר שהתאלמנה או התגרשה, **חוֹזֶרֶת לְאכילת תְּרוּמָה, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְאכילת חָזֶה וְשׁוֹק** הניתנים לכהנים מקרבנות קדשים קלים.

הגמרא מבארת מהיכן למדים דין זה: **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּינָא בַּר שִׁילָא, מַאי קְרָא**, שנאמר (שם כב יב) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר **הִיא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל**', 'תרומה' מלשון 'הרמה', והיינו **שבְּמוֹרָם מִן הַקֳּדָשִׁים**, דהיינו חזה ושוק המורמים מבשר הקדשים, אם נישאה לאיש זר **לֹא תֹאכֵל** מהם לעולם, אף כאשר תחזור לבית אביה.

הגמרא מביאה מקור נוסף: **רַב נַחְמָן אָמַר בשם רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**, למדים דין זה מהפסוק (שם כב יג) 'וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל'. 'לחם' משמעותו כל סוגי המאכלים, ויש לדייק 'מִלֶּחֶם' **וְלֹא כָּל לֶחֶם**, והיינו **פְּרָט** לְחָזֶה וְשׁוֹק, שאינה אוכלת מהם.

מקשה הגמרא על דרשת רבה בר אבוה: **מַתְקִיף לָהּ רָמִי בַּר חָמָא**, מנין לך שתיבת 'מלחם' באה למעט חזה ושוק, **אֵימָא פְּרָט לַהֲפָרַת נְדָרִים**, שנערה שנישאה ומת בעלה או גירשה וחזרה לבית אביה ונדרה שלא תהנה מלחמו, אף שלגבי אכילת תרומה בבת כהן חוזרת לרשות אביה, לענין הפרת נדרים אינה חוזרת לרשות אביה, ואין הוא יכול להתיר את נדרה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, כְּבָר פְּסָקָהּ** [–פסק את הדין] **תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** כדבר פשוט [ואין צורך בדרשה מיוחדת על כך], שאין האב מפר נדרי בתו הנערה שנתאלמנה או נתגרשה ולא חילק בין בת ישראל לבין בת כהן. **דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, נאמר בפסוק (במדבר ל ו) 'וְנֵדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וגו' יָקוּם עָלֶיהָ' ואין האב או הבעל יכולים להפר את נדריה. ויש לתמוה **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה מלמדנו הכתוב, **וַהֲלֹא** היא **מוּצָאָה מִכְּלַל** רשות **הָאָב** בעת נישואיה ופשוט הדבר שהוא אינו מפר נדריה, **וְהִיא מוּצָאָה** גם **מִכְּלַל** רשות **הַבַּעַל** לאחר שנתגרשה או נתאלמנה ממנו, ופשוט שגם הוא אינו מפר את נדריה. **אֶלָּא** צריך את הפסוק לאופן זה, **הֲרֵי שֶׁמָּסַר הָאָב** את בתו הנערה המאורסת **לְשְׁלוּחֵי הַבַּעַל** להשיאה לו, **אוֹ שֶׁמָּסְרוּ** אותה **שְׁלוּחֵי הָאָב לְשְׁלוּחֵי הַבַּעַל, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בְּדֶרֶךְ** בטרם הגיעה לרשות הבעל. לולא הפסוק איני יודע **הֵיאָךְ אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ**, כלומר לאיזו רשות היא שייכת לענין הפרת נדרים, האם לאחר המסירה היא נחשבת עדיין **בְּבֵית אָבִיהָ שֶׁל זוֹ** ואביה מפר נדריה, **אוֹ** שעל ידי המסירה היא שייכת **לְבֵית בַּעֲלָהּ שֶׁל זוֹ. אֶלָּא** בא הכתוב **לוֹמַר לָךְ**, שבמסירה לשלוחי הבעל 'נדריה יקומו עליה', דהיינו שהיא יוצאת מרשות האב ונכנסת לבית בעלה, וכשמת או גירשה אינה חוזרת לרשות אביה, שכֵּיוָן **שֶׁיָּצְאָה שָׁעָה אַחַת מֵרְשׁוּת הָאָב שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר**. מוכח מדברי התנא דבי רבי ישמעאל שהנישאת לבעל ומת, פשוט הדבר שאף נערה אינה חוזרת לרשות בית אביה לענין הפרת נדרים, ואם כן אין צורך ללמוד זאת מיתור תיבת 'מלחם', ולכן דרשו מתיבת 'מלחם' שאינה חוזרת לחזה ושוק.

הגמרא מביאה מקור נוסף שבת כהן אינה חוזרת לחזה ושוק: **רַב סַפְרָא אָמַר**, נאמר (ויקרא כב יג) 'מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל', ומשמע שחוזרת דווקא **לְלֶחֶם** דהיינו לתרומה, **וְלֹא לְבָשָׂר** של חזה ושוק.

הגמרא מביאה מקור אחר: **רַב פָּפָּא אָמַר**, נאמר (שם) 'מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל', ומשמע שחוזרת **לְלֶחֶם הַקָּנוּי לְאָבִיהָ** – שהוא קניינו של אביה וממונו, **פְּרָט לְחָזֶה וָשׁוֹק** שהם שיירי קרבנות **דְּמִשֻּׁלְחַן גָּבוֹהַּ קָא זָכוּ** – שהם מתנות הניתנות לכהנים משולחן המלך ואינם ממון כהנים.

הגמרא מביאה מקור נוסף: **וְרָבָא אָמַר**, נאמר (ויקרא י יד) 'וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹּאכֵלוּ וגו' אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ אִתָּךְ', ויש לדייק מתיבת 'אתך', שדווקא **בְּזְמַן** שֶׁשבנותיך היו כל העת **אִתָּךְ** ולא כשנישאו לזרים.

הגמרא מביאה אופן שאשה חוזרת לאכול בחזה ושוק: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, תָּנָא** – שנינו בברייתא, **כְּשֶׁהִיא** [–בת כהן] **חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ** לאחר שנישאת לזר ומת או גירשה ואין לה בן ממנו, **חוֹזֶרֶת לִתְרוּמָה, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחָזֶה וָשׁוֹק**. אבל בת ישראל שנישאה לכהן ומת ויש לה ממנו בן ונישאת לישראל ומת ואין לה ממנו בן, וחוזרת לאכול בתרומה **כְּשֶׁכִּיל בְּנָהּ** מהכהן, **חוֹזֶרֶת אַף לְחָזֶה וָשׁוֹק**.

הגמרא מקשה על הדין השנוי בברייתא: **אַזַּל רַב מָרְדְּכַי אַמְּרֵהּ לִשְׁמַעְתָּא** זו **קַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי, אָמַר** לו רב אשי בתמיה, **וְהֵלֹא מַהֵיכָא קָא מִתְרַבְּיָא** – מהיכן נלמד עיקר דין זה שבת ישראל שאכלה תרומה מחמת בנה הכהן ונפסלה בנישואיה עם זר, כשהיא יוצאת מהזר, חוזרת לאכילת תרומה מחמת בנה, **מִדְּרַשׁ 'וּבַת'** בפסוק 'ובת כהן' וגו' שעוסק בחזרת בת כהן לבית אביה, ואם כן **מִי עֲדִיפָא לָהּ מִינָּהּ** – וכי יתכן שבת ישראל האוכלת מחמת בנה הכהן שדינה נלמד מריבוי תהיה עדיפה מבת כהן שאוכלת מחמת אביה. מתרצת הגמרא: **הָתָם כְּתִיבֵי מִיעוּטֵי** – בבת כהן החוזרת לבית אביה נאמרו כל המיעוטים שהובאו לעיל שמהם למדים שאינה חוזרת לחזה ושוק, אבל **הָכָא** – בבת ישראל החוזרת לאכול בשביל בנה, **לֹא כְּתִיבֵי מִיעוּטֵי**, ולכן חוזרת גם לחזה ושוק.

שנינו במשנה: **בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל וכו'**, לא תאכל בתרומה, מת ולה הימנו בן לא תאכל בתרומה וכו', מת בנה מישראל חוזרת לבית אביה, ועל זו נאמר (ויקרא כב יג) 'וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל'.

מביאה הגמרא שני אופנים שאף שאין לה זרע אינה חוזרת לבית אביה: **תָּנוּ רַבָּנַן**, ממה שנאמר (שם) 'וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ' דרשו **פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם** – אם זקוקה ליבום על ידי אחי המת, אינה חוזרת לאכול תרומה מחמת אביה, לפי שלא מתקיים בה הפסוק 'ושבה אל בית אביה', שהרי היא קשורה ביבם. וממה שנאמר (שם) 'כִּנְעוּרֶיהָ' דרשו **פְּרָט לִמְעוּבֶּרֶת**. כלומר, אם היא ריקנית כבימי

המשך בעמוד קעט

בת כהן שניסת לישראל לא תאכל בתרומה — דפסיל לה,(ב) מדקאמר רחמנא: "וזרע אין לה ושבה", מכלל דבחיי בעלה לא אכלה. **מת בנה מכהן לא תאכל בתרומה** — דפסיל לה לוי.

גמרא דהדרא אכלה משום בנה — דקתני מתניתין גבי בת ישראל: מת בנה מלוי — תאכל בתרומה בשביל בנה. **מנלן** — דזרה האוכלת בשביל בנה, וניסת לזר, ומת, שחוזרת ואוכלת. **בת וכת** — "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה" (ויקרא כב). **כרבי עקיבא דדריש ווי** — בפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נא,ב), אמר לו רבי עקיבא: ישמעאל אחי, "בת" "ובת" אני דורש. **כוליה קרא וכת יתירא הוא** — דכתיב לעיל מיניה: "ובת כהן כי תהיה לאיש זר", וסמיך ליה: "ובת כהן כי תהיה אלמנה", ומצי למיכתב וכי תהיה אלמנה וגרושה, ואנא ידענא דבבת כהן משתעי, דהא מינה סליק. **כשהיא חוזרת כו'** — אקרא קא: "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה" כשהיא חוזרת לבית אביה — חוזרת לתרומה כו', אבל אוכלת בשביל בנה דמתניתין — חוזרת אף לחזה ושוק, כדאמר לקמן. **במורם מן הקדשים** — חזה ושוק. מדהוה מצי למכתב "בקדשים", וכתב "בתרומת" — למורם הוא דאתא, והאי "לא תאכל" — לעולם הוא. ולא תימא ביושבת תחת בעלה ישראל, כדמשמע קרא: "ובת כהן כי תהיה לאיש זר" כו', דהא אוקימנא להאי קרא בפרק "אלמנה" (יבמות סח,א) בנבעלה לפסול לה, כגון נתין וממזר וחלל שפסיל עולמית. וכהנת דמנסבא לזר דלא אכלה — מ"ושבה אל בית אביה" ילפינן, מכלל דמעיקרא לא אכלה. ומילתיה דרב חסדא מ"בתרומת" נפקא, דאם כן דכולה קרא לנבעלה לפסול לה אתא — ליכתוב בקדשים לא תאכל, מאי "בתרומת"? שמע מינה הכי קאמר: יש לך אחרת שאוכלת בקדשים, כגון תרומה, ואינה אוכלת במורם, ואי זו? זו חוזרת, דסמיך לה "ובת כהן כי תהיה אלמנה" והכי תריצנא להא מילתא בפרק "אלמנה" (יבמות סח,ב). **מלחם ולא כל לחם פרט לחזה ושוק** — והאי "לחם" — כל מאכל משמע, כדכתיב (דניאל ה): "בלשצר מלכא עבד לחם רב", הילכך איצטריך מיעוטא. **ואימא פרט להפרת נדרים** — ולא תימא, כי היכי דלענין תרומה הדרא למילתא קמייתא, תיהדר נמי לענין נדרים. **מוצאה מכלל אב כו'** — ומי יפר לה. **בית אביה של זו** — הואיל ולא יצתה לגמרי, ויכול האב להפר. **או בית בעלה של זו** — והרי היא נשארה אלמנה ואין האב מפר, לכך יצא מקרא הזה לומר לך: כיון שיצתה כו'. תרומה היא קנויה לכהנים, שאינה שירי שלחן מלך, אבל שירי קדשים — הרי הן כמשאת מאת פני אלהים, שהן שירי שלחנו. **כשהיא חוזרת** — בת כהן, אבל בת ישראל החוזרת לאכול בתרומה בשביל בנה, כגון ילדה מכהן וניסת לישראל ומת — חוזרת אף לחזה ושוק, דגבי בת כהן כתיבי מיעוטי. **פרט לשומרת יבם** — שאינה חוזרת לבית אביה, דהא אגידא ביה. **כנעוריה** — בזמן שהיא ריקנית, כעין נעוריה, פרט למעוברת. **והלא דין הוא** — ולמה לי קרא? ומה במקום שלא עשה ולד מן הראשון כולד מן שני — ניסת לאחד וילדה לו ומת, וניסת לאחר ומת בלא בנים, צריכה ייבום, ולא פטרה ולד שיש לה מן הראשון. **עשה עובר כולד** — שאם היתה מעוברת פטורה, דכתיב (דברים כה): "בן אין לו" — עיין עליו בכל עניינים. **מקום שעשה ולד כו'** — בת כהן שניסת לישראל, וילדה לו ומת, וניסת לאחר ומת בלא בנים, עדיין היא אסורה בתרומה משום ולד מן הראשון, דהא כתיב: "וזרע אין לה", והרי יש לה. **לענין ייבום שהרי עשה מתים כחיים** — מת בעלה ואחר כך מת בנה, הרי הוא כחי, ואינה חוזרת להתייבם, כדאמרן בשמעתין: "דרכיה דרכי נועם". **לענין תרומה שלא עשה מתים כחיים** — בת כהן שילדה מישראל, ומת בעלה, ואחר כך בנה — חוזרת לבית אביה. וכולהו נפקי מקראי בשמעתין. **ואיצטריך למכתב כנעוריה** — למעוטי מעוברת, ואיצטריך למיכתב "וזרע אין לה" למעוטי יש לה ולד ילוד.

בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵת, וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. נִיסֵּת לְלֵוִי, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר. מֵת, וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר. נִיסֵּת לְכֹהֵן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵת, וְלָהּ הֵימֶנּוּ בֵּן, תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן, לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה. מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי, לֹא תֹּאכַל בְּמַעֲשֵׂר. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל, חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ, וְעַל זוֹ נֶאֱמַר: "וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל". **גמרא** "מֵת בְּנָהּ מִלֵּוִי תֹּאכַל בִּתְרוּמָה", דְּהָדְרָא אָכְלָה מִשּׁוּם בְּנָהּ מְנָלַן? אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב: "בַּת" "וּבַת". כְּמַאן - כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּדָרֵישׁ וָוֵי? אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כּוּלָּא "וּבַת" קְרָא יְתֵירָא הוּא. תָּנוּ רַבָּנַן: כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת - חוֹזֶרֶת לִתְרוּמָה, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחָזֶה וָשׁוֹק. אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רָבִינָא בַּר שִׁילָא: מַאי קְרָא - "הִיא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל" - בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכַל. רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: "מִלֶּחֶם" - וְלֹא כָּל לֶחֶם, פְּרָט לְחָזֶה וָשׁוֹק. מַתְקִיף לָהּ רָמִי בַּר חָמָא: אֵימָא פְּרָט לַהֲפָרַת נְדָרִים! אָמַר רָבָא: כְּבָר פְּסָקָהּ תַּנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְנָדַר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה יָקוּם עָלֶיהָ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? וַהֲלֹא מוּצָאָה מִכְּלַל אָב וּמוּצָאָה מִכְּלַל בַּעַל! אֶלָּא, הֲרֵי שֶׁמְּסַר הָאָב לְשְׁלוּחֵי הַבַּעַל, אוֹ שֶׁמְּסָרוּ שְׁלוּחֵי הָאָב לְשְׁלוּחֵי הַבַּעַל, וְנִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בַּדֶּרֶךְ - הֵיאַךְ אֲנִי קוֹרֵא בָּהּ, בֵּית אָבִיהָ שֶׁל זוֹ אוֹ בֵּית בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כֵּיוָן שֶׁיָּצְאָה שָׁעָה אַחַת מֵרְשׁוּת הָאָב שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר. רַב סְפָרָא אָמַר: "מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל" - לֶחֶם וְלֹא בָּשָׂר. רַב פַּפָּא אָמַר: "מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל" - לֶחֶם הַקָּנוּי לְאָבִיהָ, פְּרָט לְחָזֶה וָשׁוֹק דְּמִשְׁלְחַן גָּבוֹהַּ קָא זָכוּ. וְרָבָא אָמַר: "וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹּאכְלוּ אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ אִתָּךְ" - בִּזְמַן שֶׁאִתָּךְ. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: תָּנָא, כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ - חוֹזֶרֶת לִתְרוּמָה, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחָזֶה וָשׁוֹק. בִּשְׁבִיל בְּנָהּ - חוֹזֶרֶת אַף לְחָזֶה וָשׁוֹק. אֲזַל רַב מָרְדְּכַי אֲמָרָהּ לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי. אֲמַר: מֵהֵיכָא קָא מִתְרַבְּיָא, מִ"וּבַת" - מִי עֲדִיפָא לָהּ מִינָּהּ? הָתָם כְּתִיבִי מִיעוּטֵי, הָכָא לָא כְּתִיבִי מִיעוּטֵי. "בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל וכו'". תָּנוּ רַבָּנַן: "וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ" - פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, "כִּנְעוּרֶיהָ" - פְּרָט לִמְעוּבֶּרֶת. וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא עָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם - עָשָׂה עוּבָּר כְּיָלוּד, מָקוֹם שֶׁעָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹסְלָהּ מִן הַתְּרוּמָה - אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה עוּבָּר כְּיָלוּד?! לֹא, מַה לִּי עָשָׂה עוּבָּר כְּיָלוּד, לְעִנְיַן יִבּוּם, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים, נַעֲשֶׂה עוּבָּר כְּיָלוּד, לְעִנְיַן תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים?! תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּנְעוּרֶיהָ" - פְּרָט לִמְעוּבֶּרֶת. וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב מְעוּבֶּרֶת וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב "וְזֶרַע אֵין לָהּ", דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא "וְזֶרַע אֵין לָהּ" - מַעִיקָּרָא חַד גּוּפָא וְהָשְׁתָּא תְּרֵי גּוּפֵי, אֲבָל מְעוּבֶּרֶת, דְּמֵעִיקָּרָא חַד גּוּפָא וְהָשְׁתָּא חַד גּוּפָא - אֵימָא תֵּיכוּל, צְרִיכָא. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא מְעוּבֶּרֶת, דְּמֵעִיקָּרָא גּוּפָא

ואימא פרט להפרת נדרים — פירש בקונטרס: דלא תימא כי היכי דלענין תרומה הדרא למילתא קמייתא הדרא נמי לענין נדרים. ולפי טעם זה היה נראה דפריך אכל נשואה, אפילו נכנסה לחופה ונבעלה, דאי נתארמלה — תיהדר למילתא קמייתא. ועל זה צריך לומר: הא כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל, דמשמע דפשיטא ליה בלא שום דרשה שמוצאה מכלל אב ומכלל בעל, ולא הדרא, ולא איצטריך ליה קרא אלא למסר האב לשלוחי הבעל, דסלקא דעתך דתיהדר משום דאכתי לא נשאת. **אלמנה** וגרושה מה תלמוד לומר — תימה: דאיצטריך לכדדרשינן בפרק בתרא דנדרים (פח,ב). **היאך** אני קורא — היכא דנתארמלה או נתגרשה הוא דאיצטריך קרא, שאין האב יכול להפר, דהוה אמינא שתועיל כאן חזרה, הואיל ולא היתה כאן יציאה גמורה. אבל כל זמן שלא נתארמלה פשיטא דאין יכול להפר, מכיון שמסר האב לשלוחי הבעל, בלאו האי קרא דמ"לזנות בית אביה" נפקא בכתובות בפרק "נערה" (מה,ב), כדדרשינן התם: פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל, ונדרים נמי גמרינן מהתם. **התם** כתיבי מיעוטי הכא לא כתיבי מיעוטי — תימה לרבינו יצחק: בשלמא לכל הנך אמוראי דדרשי משאר קראי דכתיב בהו אביה — אתי שפיר, דמיעוטי כתיב גבי אביה דוקא. אבל לרבינא בר שילא, דדריש מ"היא בתרומת הקדשים" מאי משמע דההיא בחוזרת לבית אביה מיירי? ויש לומר: כיון דכתב רישיה דקרא: "ובת איש כהן" — נראה דבחוזרת לרשות אביה מיירי. ומיהו, קשה למאן דדריש מלחם ולא מבשר, דלגבי בנה נמי כתיב: "ילידי ביתו הם יאכלו בלחמו" ודרשינן (יבמות סז,א): ילוד מאכיל, והוה לן למימר: בלחמו ולא בבשרו.

הדרן עלך יש מותרות
האשה איידי

האשה איידי דאיירי לעיל ב"יש מותרות" בפסול תרומה ומעשר, קתני נמי הא פירקא בתריה, דאיירי נמי בהכי. דקתני: היתה בת לוי — נפסלה מן המעשר, בת כהן — מן התרומה.

הולד ממזר מזה ומזה — אומר רבינו יצחק: דאפילו לאחר שנתן הראשון גט הוי ממזר מן השני, מידי דהוה אראשון, שהולד ממזר ממנו.

מכלל דרישא ברשות בית דין ובעד אחד, אלמא עד אחד מהימן מנלן — למאי דסלקא דעתך השתא דעד אחד מהימן מדאורייתא, הא דקרי ליה ברשות בית דין — לפי שיש דברים שאין נאמן להם, וצריכה לישאל לבית דין להתירה לינשא על פיו. אבל בשנים — הדבר ידוע שהיא מותרת, ואף על גב דסבור עכשיו דנאמן מן התורה כמו שנים — מכל מקום אסורה לחזור, דבעד אחד הוה לה למידק, אף על פי שהאמינתו תורה. **רבי** מאיר מחייב — וממשכנים אותו אם אומר שלא להביא. ולא דמי לשאר חייבי חטאות, דניחא להו בכפרה, ולא בעי משכוני.

ומה

סריקא — ריקה, כמו אילן סרק (בבא בתרא כז,ב). **ולא נעשה מתים כחיים** — ותחזור לזיקה אם ימות בנה לאחר זמן. **דרביה דרכי נועם** — וזו שהיה לה בן ולא נזקקה ליבם, וניסת לשוק ומת בנה — אם תאמר תחלוץ, הרי היא מתגנה על בעלה. הילכך, על כרחך "בן אין לו" — בשעת מיתה קאמר, והרי יש לו.

סְרִיקָא וְהָשְׁתָּא גּוּפָא מַלְיָא. אֲבָל "זֶרַע אֵין לָהּ", דְּמֵעִיקָּרָא גּוּפָא סְרִיקָא, וְהָשְׁתָּא גּוּפָא סְרִיקָא - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. סימן"ן: אָמַר לֵיהּ לֹא נעש"ה מעשי"ה במית"ה נעש"ה וְלֹא נַעֲשֶׂה כְּבוֹלֶד יָבָם וּתְרוּמָה יִבּוּם וּתְרוּמָה. סימן"ן). אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה מִדְּאִסְקְרֵתָּא לְרָבָא: לֹא נַעֲשֶׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְעִנְיַן יִבּוּם מִקַּל וָחוֹמֶר: וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁעָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹסְלָהּ מִן הַתְּרוּמָה - לֹא עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים, מָקוֹם שֶׁלֹּא עָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם - אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה מֵתִים כְּחַיִּים?! תַּלְמוּד לוֹמַר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נוֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם". וְנַעֲשֶׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְעִנְיַן תְּרוּמָה מִקַּל וָחוֹמֶר: וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא עָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם - עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים, מָקוֹם שֶׁעָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹסְלָהּ מִן הַתְּרוּמָה - אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה מֵתִים כְּחַיִּים?! תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזֶרַע אֵין לָהּ" - וְהָא אֵין לָהּ. וְנַעֲשֶׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְעִנְיַן יִבּוּם מִקַּל וָחוֹמֶר: וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְעִנְיַן תְּרוּמָה - עָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי - מָקוֹם שֶׁעָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְעִנְיַן יִבּוּם אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי?! תַּלְמוּד לוֹמַר: "יִבֵּם אֵין לוֹ" - וְהָא אֵין לוֹ. וְלֹא נַעֲשֶׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לִתְרוּמָה מִקַּל וָחוֹמֶר: מַה בְּמָקוֹם שֶׁעָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם לֹא עָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי - מָקוֹם שֶׁלֹּא עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְעִנְיַן תְּרוּמָה אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי?! תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֵין לָהּ" - וְהָא יֵשׁ לָהּ.

הדרן עלך יש מותרות

הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ "מֵת בַּעֲלִיךְ" וְנִיסֵּת, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה, וְאֵין לָהּ כְּתוּבָּה, וְלֹא פֵּירוֹת, וְלֹא מְזוֹנוֹת, וְלֹא בְּלָאוֹת לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה. וְאִם נָטְלָה מִזֶּה וּמִזֶּה - תַּחֲזִיר. וְהַוָּלָד מַמְזֵר מִזֶּה וּמִזֶּה. וְלֹא זֶה וְזֶה מְטַמֵּא לָהּ. וְלֹא זֶה וְזֶה זָבָאִים לֹא בִּמְצִיאָתָהּ, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. הָיְתָה בַּת יִשְׂרָאֵל - נִפְסְלָה מִן הַכְּהוּנָּה, וּבַת לֵוִי - מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּבַת כֹּהֵן - מִן הַתְּרוּמָה. וְאֵין יוֹרְשִׁין שֶׁל זֶה וְיוֹרְשִׁין אֶת כְּתוּבָּתָהּ. וְאִם מֵתוּ - אָחִיו שֶׁל זֶה וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּתוּבָּתָהּ עַל נְכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הָרִאשׁוֹן זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ מֵאָחִיו שֶׁל רִאשׁוֹן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהּ, וְאֵין הַוָּלָד מְמַזֵּר. וְאִם נִיסֵּת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. נִיסֵּת עַל פִּי בֵּית דִּין - תֵּצֵא, וּפְטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן. לֹא נִיסֵּת עַל פִּי בֵּית דִּין - תֵּצֵא, וְחַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן. יָפֶה כֹּחַ בֵּית דִּין, שֶׁפּוֹטְרָהּ מִן הַקָּרְבָּן. הוֹרוּהָ בֵּית דִּין לִינָּשֵׂא, וְהָלְכָה וְקִלְקְלָה - חַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן, שֶׁלֹּא הִתִּירוּהָ אֶלָּא לִינָּשֵׂא. **גמרא** מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: "נִשֵּׂאת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ" - שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין, אֶלָּא בְּעֵדִים. מִכְּלָל דְּרִישָׁא - בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין, וּבְעֵד אֶחָד, אַלְמָא: עֵד אֶחָד נֶאֱמָן. וּתְנַן נַמִּי: הוּחֲזְקוּ לִהְיוֹת מַשִּׂיאִין עַד מִפִּי עֵד, וְאִשָּׁה מִפִּי אִשָּׁה, וְאִשָּׁה מִפִּי עֶבֶד וּמִפִּי שִׁפְחָה. אַלְמָא: עֵד אֶחָד מְהֵימָן. וּתְנַן נַמִּי: עֵד אֶחָד אוֹמֵר "אָכַלְתָּ חֵלֶב", וְהוּא אוֹמֵר "לֹא אָכַלְתִּי" - פָּטוּר. טַעֲמָא דְּאָמַר "לֹא אָכַלְתִּי", הָא אִישְׁתִּיק - מְהֵימָן, אַלְמָא: עֵד אֶחָד מְהֵימָן מִדְּאוֹרַיְיתָא. מְנָא לָן? דְּתַנְיָא: "אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ" - וְלֹא שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ אֲחֵרִים. יָכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכְחִישׁוֹ יְהֵא פָּטוּר - תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹ הוֹדַע אֵלָיו" - מִכָּל מָקוֹם. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּאָתוּ תְּרֵי וְלָא קָא מַכְחִישׁ לְהוּ - קָרָא לְמָה לִי? אֶלָּא לָאו - חַד, וְכִי לָא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ - מְהֵימָן, שְׁמַע מִינָּהּ: עֵד אֶחָד נֶאֱמָן. וּמַאי דְּמִשּׁוּם דִּמְהֵימָן? דִּלְמָא מִשּׁוּם דְּקָא שָׁתֵיק, וּשְׁתִיקָה כְּהוֹדָאָה דָּמְיָא! תֵּדַע, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: אָמְרוּ שְׁנַיִם "אָכַלְתָּ חֵלֶב", וְהוּא אוֹמֵר: "לֹא אָכַלְתִּי" - פָּטוּר. רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: קַל וָחוֹמֶר, אִם הֵבִיאוּהוּ שְׁנַיִם לִידֵי מִיתָה חֲמוּרָה - לֹא יְבִיאוּהוּ לִידֵי קָרְבָּן הַקַּל? אָמְרוּ לוֹ: מָה אִם יְרֵצָה לוֹמַר "מַזִּיד הָיִיתִי"! רֵישָׁא

הדרן עלך יש מותרות

משנה האשה. באו ואמרו לה כו' — בעד אחד, כדדייקינן בגמרא מסיפא. **תצא מזה ומזה** — כשאר אשת איש שזינתה, דהך לאו אנוסה היא. ואף על גב דהימנוהו רבנן לעד אחד באשה משום עיגונא, טעמא מאי, משום דהיא גופא דייקא עד דידעה בקושטא ומינסבא, והא דלא דייקא — קנסי לה. **וצריכה גט מזה ומזה** — אם תרצה להנשא לאחר. וטעמא דבעיא גט משני — מפרש בגמרא. **מזונות** — ואפילו מה שלותה ואכלה תחתיו. **בלאות** — ואפילו שחיקת בגדים שהיו לה לא תוציא משם. **והולד ממזר מזה ומזה** — אם ילדה משני — ממזר גמור, ואם שוב החזירה ראשון וילדה לו — הוי ממזר מדבריהם. **נפסלה מן הכהונה** — משום זונה. **מן המעשר** — קנסא. וכן תרומה דרבנן. **יורשין כתובתה** — בגמרא פריך: כתובה מאי היא. **חולצין** — אחיו של ראשון מדאורייתא חולץ, ורבנן גזור דלא לייבם. **ואחיו** של שני חולץ מדרבנן משום גזירה, שמא יאמרו: גירש זה ונשא זה כו', כדמפרש בגמרא (יבמות פח,ב) **גבי גט. ביאתה או חליצתה** — ארישא פליג, דקתני: "לא מייבמין". **ואין הולד ממזר** — אם החזירה הראשון. **ניסת שלא ברשות בית דין** — שבאו שני עדים ואמרו: מת בעליך, וניסת מעצמה, שהרי לא היתה צריכה להיתר בית דין. **מותרת לחזור לו** — דאנוסה היא. **ופטורה מן הקרבן** — דיחיד שעשה בהוראת בית דין — פטור. **שלא על פי בית דין** — אלא בעדים — חייבת קרבן, דשוגגת היא. ואין זה אונס להפטר מן הקרבן, דאיבעי לה לאמתוני. **גמרא הא אישתיק מהימן** — ולא אמרינן: חולין לעזרה קא מייתי. **אי נימא תרי** — אמרו לו "אכלת חלב". **וכי לא מכחיש ליה מהימן** — אלמא: עד אחד מהימן באיסור והיתר, דקא מייתי חטאת אפומיה ומיתאכלא. דאי לא מהימן, היכי מתאכלא? דלמא חולין בעזרה נינהו! **ומה אם ירצה לומר מזיד הייתי** — הרי זה נאמן לפטור עצמו מקרבן, דאין עדים מצו להכחישו בהא. הילכך, אי אמר נמי "לא אכלתי" — נאמן. ומדאיפליגו בהא — מכלל דרישא "עד אחד אומר אכלת" כו', דדייק מינה: הא אישתיק חייב — דברי הכל היא.

סְרִיקָא [–ריק] **וְהִשְׁתָּא** שהיא מעוברת **גּוּפָא מַלְיָא** – הגוף מלא, ויש לה יותר קשר למשפחת ישראל משום שהעובר שיקרא בעתיד זרע ישראל נמצא בגופה, **אֲבָל** את הנלמד מהפסוק 'זֶרַע אֵין לָהּ', דהיינו כאשר יש לה ולד, **דְּמֵעִיקָּרָא גּוּפָא סְרִיקָא וְהִשְׁתָּא גּוּפָא סְרִיקָא**, ואין לה שייכות כל כך עם הולד שתחשב בגללו כקשורה למשפחת ישראל, **אֵימָא לֹא** תפסל מלאכול בתרומה, **צְרִיכָא** – לכן צריך את הפסוק 'ורע אין לה' ללמד שאם יש לה ולד מישראל אינה חוזרת לבית אביה.

הברייתא שהובאה לעיל (ע"א) הזכירה שבייבום עשה ולד מת כחי ובתרומה לא עשה מת כחי, וכן הזכירה שביבום לא עשה ולד מן הראשון כולד מן השני ובתרומה עשה. הגמרא שואלת על דינים אלו, ותחילה נותנת סימן לשאלות הנידונות להלן: **סִימָן** (**אָמַר לֵיהּ**) **לֹא נַעֲשֶׂה** (מעשי"ה) [**וְנַעֲשֶׂה**] **כְּמִיתָה**, **נַעֲשֶׂה** וְ**לֹא נַעֲשֶׂה בְּוָלָד**, (**יבם**) [**יִבּוּם**] **וּתְרוּמָה**, **יִבּוּם וּתְרוּמָה**, **סִימָן**.

שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב יְהוּדָה מִדְּאִסְקְרַתָּא לְרַבָּא, לֹא נַעֲשֶׂה בנים מֵתִים כְּחַיִּים לְעָנְיַן יִבּוּם** – שאם בשעת מיתה היה לבעל בן ולא היתה זקוקה אשתו ליבום, ולאחר מכן מת הבן, יש לנו לומר שלא יחשב כחי והאשה תזקק עכשיו ליבום, ונלמד זאת **מִקַּל וָחוֹמֶר** מאכילת תרומה, **וּמַה בְּמָקוֹם** [–בתרומה] **שֶׁעָשָׂה** הכתוב **וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי לְפוֹסְלָהּ מִן הַתְּרוּמָה** – שאם יש לבת כהן ולד מישראל וחזרה ונישאת לישראל אחר ומת בלי בנים, הולד מהראשון פוסלה מאכילת תרומה, ומאידך **לֹא עָשָׂה מֵתִים כְּחַיִּים** – שאם בעלה הישראל מת והיה לה בן ממנו וגם הוא מת, חוזרת לאכילת תרומה, נמצא שבן מבעל ראשון יש לו יותר כח מבן [מהבעל השני] שמת, אם כן **מָקוֹם** [–ביבום] **שֶׁלֹּא עָשָׂה** בו הכתוב **וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם** – שאם יש לה בן מבעלה הראשון, ומת בעלה וחזרה ונישאת לאחר ומת בלי בנים, אינה נפטרת מיבום, נמצא שביבום אין כח ביד הבן מבעלה הראשון לפוטרה, **אֵינוֹ** דִּין **שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה מֵתִים כְּחַיִּים**, ואם ימות הבן תצטרך עתה להתיבם או לחלוץ. השיב לו רבא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – למדנו הכתוב (משלי ג יז) 'דְּרָכֶיהָ [–של התורה] **דַּרְכֵי נֹעַם, וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם**', ובאופן שתינשא לאדם אחר קודם שימות הבן, אין זה דרכי נועם שאשה נשואה תזקק לחליצה מחמת שבנה מבעלה הקודם מת לאחר שנישאה, שכן מתגנה היא על בעלה בכך, ויבואו לידי קטטה, ועל כרחך שכאשר אמר הכתוב בענין יבום (דברים כה ה) 'וּבֵן אֵין לוֹ', הכוונה בשעת מיתה.

עוד שאל רב יהודה מדאסקרתא את רבא: **וְנַעֲשֶׂה מֵתִים כְּחַיִּים לְעָנְיַן תְּרוּמָה**, שבת כהן שבעלה הישראל מת והיה לה בן ממנו ומת הבן, לא תחזור לאכילת תרומה כאילו הוא חי, ונלמד זאת **מִקַּל וָחוֹמֶר** מיבום, **וּמַה בְּמָקוֹם** [–ביבום] **שֶׁלֹּא עָשָׂה** הכתוב **וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם** כאשר מת בעלה השני בלא בנים, ומאידך **עָשָׂה** בו הכתוב **מֵתִים כְּחַיִּים** – שאם מת הבן לאחר זמן, אינה חוזרת להתחייב ביבום, אם כן **מָקוֹם** [–תרומה] **שֶׁעָשָׂה** בו הכתוב **וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי, לְפוֹסְלָהּ מִן הַתְּרוּמָה**, שהבן מהבעל הראשון פוסלה מתרומה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה** בו בנים **מֵתִים כְּחַיִּים**, לפוסלה מן התרומה אף לאחר מיתת הבן. השיב לו רבא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב 'וְזֶרַע אֵין לָהּ', שחוזרת לאכול בתרומה אם אין לה ילד מהזר, **וְהָא אֵין לָהּ** – והרי אין לה שהרי הוא מת.

עוד שאל רב יהודה מדאסקרתא את רבא: **וְנַעֲשֶׂה וָלָד מִן** הבעל **הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי לְעָנְיַן יִבּוּם** – שבן מהבעל הראשון יפטור מיבום, ונלמד זאת **מִקַּל וָחוֹמֶר** מתרומה. **וּמַה בְּמָקוֹם** [–בתרומה] **שֶׁלֹּא עָשָׂה** בו הכתוב בנים **מֵתִים כְּחַיִּים לְעָנְיַן** אכילת **תְּרוּמָה**, אלא חוזרת לאכול בתרומה לאחר מיתת הבן מהישראל, **עָשָׂה** בו **וָלָד מִן** הבעל **הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי** לפוסלה מתרומה, נמצא שלבן מהבעל הראשון יש יותר כח מבן [מבעלה השני] שמת, **מָקוֹם** [–יבום] **שֶׁעָשָׂה** בו הכתוב בנים **מֵתִים כְּחַיִּים לְעָנְיַן יִבּוּם**, שיש כח לבן לפטור מיבום אף לאחר שמת, **אֵינוֹ** דִּין **שֶׁנַּעֲשֶׂה** בו **וָלָד מִן** הבעל **הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי**, ויהיה כח לבן מהבעל הראשון לפוטרה מן היבום. השיב לו רבא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב האמור ביבום 'וּבֵן אֵין לוֹ', שאם אין זרע למת צריכה להתיבם כדי להקים לו שם, **וְהָא אֵין לוֹ** – והרי אין למת זרע, ולכן אין האשה נפטרת מיבום.

עוד שאל רב יהודה מדאסקרתא את רבא: **וְלֹא נַעֲשֶׂה וָלָד מִן** הבעל **הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי לְפוֹסְלָהּ מִתְּרוּמָה**, ונלמד זאת **מִקַּל וָחוֹמֶר** מיבום, **וּמַה בְּמָקוֹם** [–ביבום] **שֶׁעָשָׂה** בו הכתוב בנים **מֵתִים כְּחַיִּים לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם**, ומאידך **לֹא עָשָׂה** בו הכתוב **וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן** הבעל **הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַתְּרוּמָה**, נמצא שבן שמת יש לו יותר כח מבן של בעל ראשון, **מָקוֹם** [–תרומה] **שֶׁלֹּא עָשָׂה** בו הכתוב בנים **מֵתִים כְּחַיִּים לְעָנְיַן** אכילת **תְּרוּמָה**, ואין כח בבן שמת לפוסלה מתרומה, **אֵינוֹ** דִּין **שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה** בו **וָלָד מִן** הבעל **הָרִאשׁוֹן כְּוָלָד מִן הַשֵּׁנִי**, ולא יהיה כח לבן מהבעל הראשון לפוסלה מתרומה. השיב לו רבא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וְזֶרַע אֵין לָהּ', **וְהָא** יֵשׁ לָהּ, ולכן היא נפסלת מאכילת תרומה.

הדרן עלך יש מותרות

פרק עשירי - האשה רבה

הפרק שלפנינו עוסק בדין אשת איש שהיתה סבורה שמת בעלה, ומחמת כן נישאה לאחר, ולבסוף הוברר שבעלה חי. וכן יבואר בו דין איש שהיה סבור שמתה אשתו ומחמת כן נשא את אחותה, ולבסוף הוברר שאשתו חיה ואחותה היתה אסורה עליו. כמו כן יבוארו בפרק זה דיני יבום של יבם קטן.

משנה

הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ – בא עד אחד ואמר לה **מֵת בַּעֲלֵיךְ, וְנִיסֵּת** ברשות בית דין על פי עדותו של העד, **וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעֲלָהּ** והוברר שנישואיה לשני היו באיסור, בעודה אשת איש. **תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה** – מבעלה הראשון, ומהשני שנשאה, כדין אשת איש שנבעלה באיסור, שנאסרת לבעלה ולבועלה. **וְאִם** היא רוצה להנשא לאיש אחר, **צְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה. וְאֵין לָהּ כְּתוּבָּה** – מנה או מאתים שיש לכל אשה נשואה, או תוספת כתובה שהתחייב לה הבעל, **וְלֹא פֵּרוֹת** – אם אכל אחד מהם פירות מנכסי המלוג שלה קודם שחזר הראשון, אינו חייב להשיבם לה, **וְלֹא מְזוֹנוֹת** – אין אחד מהם חייב לזונה, **וְלֹא בְלָאוֹת** – בגדים שהכניסה לבעלה ונשחקו ובלו, ואף שכל אשה נוטלת אותם בשעת הגירושין, היא אינה נוטלת אותם, ובכל הדברים האמורים, אין לה תביעה **לֹא עַל זֶה וְלֹא עַל זֶה** – לא על הראשון ולא על השני. **וַאֲפִילּוּ אִם** כבר **נָטְלָה** – תפסה מעות בשביל אחד מהדברים האמורים למעלה, **בֵּין מִזֶּה וּבֵין מִזֶּה, תַּחֲזִיר.**

מביאה המשנה דינים נוספים שקנסו חכמים אשה זו: **וְהַיָּלָד** שיוולד לה הוא **מַמְזֵר, בֵּין אִם יוולד מִזֶּה וּבֵין אִם יוולד מִזֶּה**, שאם יוולד מהראשון, שבא עליה לאחר שנאסרה עליו, הוא ממזר מדרבנן, ואם יוולד מהשני, הוא ממזר מן התורה. **וְאִם** הבעל הראשון והשני הם כהנים, **לֹא זֶה וְזֶה מְטַמֵּא לָהּ** – אסור לשניהם להטמא לה כשתמות.

המשנה מונה עתה דינים שהפסידו בהם חכמים את זכותו של הבעל: **וְלֹא זֶה וְזֶה וַבָּאִים, לֹא בִּמְצִיאָתָהּ, וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וְלֹא בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ.**

המשנה ממשיכה להביא את הדינים של אשה זו: **הָיְתָה בַּת יִשְׂרָאֵל, נִפְסֶלֶת מִן הַכְּהוּנָּה** – אסורה להינשא לכהן, כדין זונה. **וְאִם** היתה **בַּת לֵוִי**, נפסלה **מִן הַמַּעֲשֵׂר, וּבַת כֹּהֵן** נפסלת **מִן הַתְּרוּמָה. וְאֵין יוֹרְשִׁין שֶׁל זֶה וְיוֹרְשִׁין שֶׁל זֶה יוֹרְשִׁין אֶת כְּתוּבָּתָהּ. וְאִם מֵתוּ** הראשון והשני בלא בנים, **אֲחָיו שֶׁל זֶה וְאֲחָיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין** לה, **וְלֹא מְיַיבְּמִין**, אחיו של הראשון חולץ לה כדינו מדאורייתא, אבל אינו מייבם משום שקנסוה חכמים, ואף אחיו של השני חולץ לה מתקנת חכמים, אבל אינו מייבם אותה, שהרי אינה אשת אחיו.

המשך בעמוד קעו

מאי טַעְמָא קָא מְחַיְּבֵי רַבָּנַן כששותק, אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּמְהֵימַן העד, וַהרי אין לומר כן, דְּהָא תְּרֵי בְּעָלְמָא – שני עדים בסתם עדות, דְּאַף עַל גַּב דְּקָא מַכְחִישׁ לְהוּ – אף שאותו אדם שמעידים עליו מכחישם, אֵינְהוּ מְהֵימְנֵי – העדים נאמנים, וְאף על פי כן, לגבי עדות על חיוב קרבן קָא פָּטְרֵי רַבָּנַן לאותו שמכחיש את העדים, ומוכח מכאן שאפילו נאמנות של שני עדים אינה מחייבת קרבן וכל שכן שנאמנות של עד אחד לא תחייב קרבן אפילו כשהלה שותק. אֶלָּא לָאו מה שברישא, שעד אחד מחייבו קרבן, אינו משום שעד אחד נאמן, אלא מִשּׁוּם דְּאִישְׁתִּיק וּשְׁתִיקָה כְּהוֹדָאָה דָּמְיָא, ונמצא שהודאתו היא מחייבתו להביא קרבן, ואין ראיה מהמשנה שעד אחד נאמן לחייבו בקרבן.

הגמרא חוזרת בה, ומבארת באופן אחר מדוע עד אחד נאמן באיסורים: אֶלָּא, מה שהאמינו חכמים לעד אחד להתיר אשת איש, סְבָרָא הִיא, מִידֵּי דַּהֲוָה – בדומה לעדות אַחֲתִיכָה שהיא סָפֵק שֶׁל חֵלֶב האסור באכילה סָפֵק שֶׁל שׁוּמָן המותר באכילה, וְאָתָא [–ובא] עֵד אֶחָד וְאָמַר בָּרֵי לִי דְּשׁוּמָן הוּא, דְּמְהֵימַן, ומתירים את החתיכה באכילה, והראיה שעד אחד נאמן באיסורים, שאם לא כן אף אדם לא יוכל לאכול אצל חבירו, וגם בביתו לא יוכל לסמוך על אנשי ביתו ולאכול את מה שנותנים לו, וכמו שפשוט לנו שלגבי איסורים עד אחד נאמן כך יהיה נאמן גם להתיר אשת איש.

דוחה הגמרא: מִי דָּמֵי – וכי הדברים דומים, והרי הָתָם, לגבי איסורים, לֹא אִיתַּחְזַק אִיסּוּרָא – חתיכה זו שאנו מסופקים עליה, מעולם לא הוחזקה כאסורה, ולכן נאמן העד לומר שהיא מותרת, אבל הָכָא, אִיתַּחְזַק אִיסּוּרָא דְּאֵשֶׁת אִישׁ ועד אחד אינו נאמן נגד חזקה. ועוד, שהרי התרת אשת איש היא דבר שבערוה, וְאֵין עדות על דָּבָר שֶׁבַּעֲרָיוָה פָּחוּת מִשְּׁנַיִם – משני עדים. ומסיימת הגמרא את קושייתה: הָא לֹא דָּמְיָא – דין זה אינו דומה אֶלָּא לְחַתִּיכָה שמוחזקת אצלינו דְּוַדַּאי חֵלֶב הִיא, וְאָתָא [–ובא] עֵד אֶחָד וְאָמַר בָּרֵי לִי דְּשׁוּמָן הָוָה, דְּלֹא מְהֵימַן, כיון שמעיד נגד חזקת איסור, ואף כאן אין העד נאמן נגד חזקת איסור אשת איש.

תמהה הגמרא על הדימוי לחתיכה שהיא ודאי חלב: מִי דָּמֵי – וכי הדברים דומים, והרי הָתָם, לגבי חתיכה שאין לנו שום ספק בה ואנו יודעים בודאות שהיא של חלב, אֲפִילּוּ אָתוּ בֵּי מֵאָה – אפילו אם יבואו מאה עדים ויעידו שחתיכה זו היא של שומן, לֹא מְהֵימְנֵי ואסור לנו לאכול את אותה חתיכה. אבל הָכָא, לגבי אשת איש, אף שהוחזקה כאשת איש ואסורה להינשא, מכל מקום בֵּינָן דְּכִי אָתוּ בֵּי תְּרֵי ויעידו שבעלה מת, מְהֵימְנֵי והאשה מותרת, שהרי עדותם אינה סותרת את ידיעתנו, אלא אומרים שאמנם היתה נשואה אך עתה מת בעלה והותרה, אם כן יש לומר דחַד נַמִי לְהֵימְנֵיהּ – שאף עד אחד יהיה נאמן להתירה. ומביאה הגמרא דוגמאות לנאמנות עד אחד כעין זו: מִידֵּי דַּהֲוָה – בדומה לעדות עד אחד אַטֶּבֶל, שהפרישו ממנו תרומות ומעשרות, או עדות על הֶקְדֵּשׁ, שנפדה או שנשאלו עליו ויצא מקדושתו, וְכן על קוֹנָמוֹת – שאסר על עצמו דבר ואמר קונם דבר זה עלי, ונשאל עליו, שבכל אלו די בעד אחד לומר שהותרו, אף שידענו שעד עכשיו היו אסורים. וכמו כן יש לסמוך על עדותו של עד אחד להתיר אשת איש, אף שהוחזקה באיסור.

הגמרא חוזרת ודוחה את כל הראיות האלו: הַאי טֶבֶל, שעד אחד נאמן להתירו, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, אִי דְּדִידֵיהּ – אם מדובר בטבל ששייך לעד, הרי נאמנותו היא מִשּׁוּם דְּבָדוּ לְתַקָּנוֹ – שכיון שיכול להפריש מטבל זה תרומות ומעשרות ולתקנו לכן יש לו נאמנות, ואין מכאן ראיה שעד אחד נאמן נגד חזקת איסור בדבר שאינו בידו. וְאֶלָּא אם תאמר שמדובר בטבל דְּאַחֵר, שהעד מעיד שהוא מתוקן, מַאי קָסָבַר מי שהביא את הראיה, אִי קָא סָבַר שאדם הַתּוֹרֵם מִשֶּׁלּוֹ עַל שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ את דַּעַת והסכמת הַבְּעָלִים, אם כן אף בזה יכול העד להפריש תרומות ומעשרות על פירות חבירו, ונאמנותו היא מִשּׁוּם דְּבָדוּ לְתַקָּנוֹ. וְאִי קָסָבַר שהתורם משלו על של חבירו צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים, וְאָמַר העד אֲנָא יָדַעְנָא בֵּיהּ דְּמִתַּקַּן – אני יודע שפירות אלו מתוקנים, הִיא גּוּפָהּ מְנָלָן – בדין זה גופו מנין לנו שהעד נאמן נגד חזקת איסור, בדבר שאינו בידו, הרי יש לומר שאכן אינו נאמן עליו.

ממשיכה הגמרא ודוחה גם את שאר הראיות: הֶקְדֵּשׁ נַמִי, שאמרת שעד אחד נאמן בו לומר שנפדה ויצא לחולין, באיזה אופן מדובר, אִי בִּקְדוּשַׁת דָּמִים של בדק הבית, יתכן שהעד נאמן מִשּׁוּם דְּבָדוּ לִפְדּוֹתוֹ, שהרי כל אדם יכול לפדות הקדש של בדק הבית. אִי קְדוּשַׁת הַגּוּף, והיינו קדשי מזבח לקרבן שאין להם פדיון, אִי דְּדִידֵיהּ – אם מדובר בקרבן שהעד עצמו הקדיש, אם כן נאמנותו היא מִשּׁוּם דְּבָדוּ לְאִיתְּשׁוּלֵי עֲלֵיהּ – שיכול המקדיש להישאל אצל חכם על הקדשו, והחכם יכול לעקור את ההקדש כאילו לא הקדישו מעולם, ולכן נאמן לומר נשאלתי על ההקדש והחכם התיר לי. וְאֶלָּא בהקדש דְּאַחֵר, וְאָמַר העד יָדַעְנָא בֵּיהּ דְּאִיתְּשִׁיל מָרֵיהּ עֲלֵיהּ – יודע אני שבעליו [המקדיש] נשאל על הקדשו, הִיא גּוּפָהּ מְנָלָן שנאמן. ולגבי הראיה מקוֹנָמוֹת נַמִי, אִי קָסָבַר יֵשׁ מְעִילָה בְּקוֹנָמוֹת – שהאוסר דבר בלשון קונם ונהנה ממנו חייב קרבן מעילה, וּקְדוּשַׁת דָּמִים נָחְתָא לְהוּ – וחלה על החפץ קדושת דמים של בדק הבית, אם כן הטעם שנאמן בעדותו הוא מִשּׁוּם דְּבָדוּ לִפְדּוֹתוֹ. וְאִי קָסָבַר אֵין מְעִילָה בְּקוֹנָמוֹת, וְאִסּוּר בְּעָלְמָא הוּא דְּרָכִיב לְהוּ אַכַּתְפֵיהּ – ורק איסור נדר מונח על החפץ, ממה נפשך, אִי דְּדִידֵיהּ – אם העד עשה קונם על חפץ שלו, נאמנותו היא מִשּׁוּם דְּבָדוּ לְאִיתְּשׁוּלֵי עֲלֵיהּ – שבידו להישאל על הקונם ולהתירו. וְאֶלָּא אם תאמר שהחפץ הוא דְּאַחֵר, וְאָמַר העד אֲנָא יָדַעְנָא דְּאִיתְּשִׁיל מָרֵיהּ עֲלֵיהּ – אני יודע שבעליו, שאסרוהו בקונם, נשאל עליו, הִיא גּוּפָהּ מְנָלָן, שמא אינו נאמן בכך. וכיון שדחתה הגמרא ראיות אלו, נמצא שאין מקור לכך שעד אחד נאמן להתיר במקום שיש חזקת איסור, ואם כן קשה כיצד נאמן עד אחד להתיר אשת איש.

הגמרא מבארת עתה באופן אחר, שנאמנותו של עד אחד להתיר אשה אינו אלא מדרבנן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, מִתּוֹךְ חוֹמֶר שֶׁהֶחְמַרְתָּ עָלֶיהָ בְּסוֹפָהּ, שאם לבסוף יתברר שהיה בעלה חי ונשאת באיסור, מחמירים בה את כל החומרות שבמשנתנו, הֲקַלְתָּ עָלֶיהָ בַּתְּחִלָּה להתירה להינשא על פי עד אחד, שכיון שהיא חוששת שמא תתקלקל ויחמירו עליה את כל אלו החומרות, אינה נשאת אלא אם כן מבררת היטב שאכן מת בעלה, ואינה סומכת רק על דברי העד.

מקשה הגמרא: לֹא לַיְּחַמִּיר וְלֹא לְיַקֵּיל – אל תחמיר עליה בסופה ואל תקיל עליה בתחילתה. מתרצת הגמרא: מִשּׁוּם עֵינוּנָא אַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן – כדי שלא תשב בעגינותה, ראו חכמים להקל עליה ולהתירה להינשא בעדותו של עד אחד, אך החמירו עליה שאם לא דקדקה היטב קודם שנישאת והתברר שהיה בעלה חי, ינהגו בה כל החומרות שבמשנתנו.

שנינו במשנה: 'באו ואמרו לה מת בעלך וניסת, ואחר כך בא בעלה, תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה' וכו'. הגמרא מבררת באיזה אופן נאמר דין זה: אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ שצריכה לצאת מבעלה השני, אֶלָּא באופן שֶׁנִּיסַּת כְּעַד אֶחָד שאמר לה שמת בעלה, שבאופן זה קנסוה חכמים שתצא מבעלה השני, אֲבָל אם נִיסַּת עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים שהעידו שמת בעלה, לֹא תֵּצֵא מבעלה השני.

מַחְכוּ עֲלֵיהּ בְּמַעֲרָבָא – לעגו בני ארץ ישראל על דברי רב, והקשו, אֲתָא גַּבְרָא וְקָאֵי – הרי בעלה הראשון בא ועומד לפנינו, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לֹא תֵּצֵא מהשני, הרי היא אשת איש של הראשון, ובודאי עליה לצאת מהשני.

הגמרא מנסה לבאר את דברי רב באופן אחר: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכו דברי רב אלא באופן דְּלֹא יָדְעִינַן לֵיהּ – שאין אנו מכירים אותו אם הוא בעלה הראשון, ובזה אמר רב שלא תצא מהשני. דוחה הגמרא: אִי דְּלֹא יָדְעִינַן לֵיהּ, אם כן בְּאופן שניסת על פי עֵד אֶחָד, אַמַּאי תֵּצֵא, והרי יתכן שאין זה בעלה.

הגמרא מבארת את דברי רב באופן אחר: לֹא צְרִיכָא דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי – שבאו שני עדים, וְאָמְרֵי אֲנַן הָיְינַן בַּהֲדֵיהּ – אנו היינו יחד עמו מִכִּי נְפַק – משעה שיצא מביתו, וְעַד הַשְּׁתָּא – עד עתה שחזר ובא לפנינו, ואנו מכירים בו שהוא בעלה, וְאַתּוּן הוּא דְּלֹא יְדָעִיתוּ לֵיהּ

המשך בעמוד קנה

רש"י

מאי טעמא מחייבי כה רבנן — כי אישתיק. **אי נימא כו'** — אלא הא דהימנוהו רבנן לעד אחד באשה — סברא הוא. **ואמר רבי לי דשומן הוא דמהימן** — והא ודאי פשיטא לן דסמכינן עליה כל זמן שלא נחשד. דאי לאו הכי — אין לך אדם אוכל משל חברו, ואין לך אדם סומך על בני ביתו. **לא איתחזק איסורא** — בהדהיא חתיכה. **הא לא דמיא** — קושיא היא. **מידי דהוה אטבל והקדש וקונמות** — דאף על גב דאיתחזק איסורא — סמכינן עליה. **אי קדושת הגוף** — קדשי מזבח. **אי קסבר יש מעילה בקונמות** — דקדשי בדק הבית הן משאמר "קונם דבר זה עלי". **ואי קסבר אין מעילה** — דקונם לשון נדר הוא. שהחמרת עליה **בסופה** — שאם בא בעלה אתה נותן עליה כל הדברים האלו שבמשנתנו. הקלת עליה בתחלה — להתירה לינשא, מפני שהיא חוששת שמא תתקלקל, ולא מינסבא עד דבדקה שפיר. **לא תצא** — קסלקא דעתך לא תצא משני. **אנן הוינן בהדיה כו'** — הלכך, לגבי עד אחד מהימני. אבל לגבי תרי, הואיל וניסת — לא תצא.

ברי

ומה אם ירצה לומר מזיד הייתי — אומר רבינו יצחק, דאין להקשות: והא מיגו במקום עדים הוא! דהכי פירושו: ומה אם ירצה לומר בפירוש "מזיד הייתי", השתא נמי דקאמר "לא אכלתי" — הכי הוא דבעי למימר "לא אכלתי שוגג אלא מזיד". והכי מוכח בברייתות (יב,א). ואם תאמר: והיכי מוכח התלמוד מדפטרי רבנן שהדבר תלוי בהודאתו להתחייב קרבן, מדלא מחייבי ליה תרי קרבן, אף על גב דמכחיש להו? הא לא מכחשי ליה במאי דקאמר "מזיד היה" ואי אפשר לחייבו על פיהם בשום ענין. ולעולם איבא למימר דלעיל מחייבי ליה — משום דעד אחד מהימן בלא הודאתו, דכיון שאין אומר דמזיד היה — יש לנו לומר דמסתמא שוגג היה דלא מחזקינן ליה ברשיעא! ואומר רבינו יצחק: דשפיר מוכח דסבר התלמוד דאי הוה לן למימר מסתמא שוגג היה — לא הוה כל במיניה למיפטר נפשיה מקרבן ולומר "מזיד הייתי" ולאפוקי נפשיה מסתמא. ומשמע ליה דאפילו באמרו לו שנים "אכלת חלב בשוגג" — פטרי רבנן, משום דלא שכיח שיוכלו העדים לידע בירור הדבר אם שוגג היה או מזיד. ועל כרחך הא דמחייבי רבנן כי שתיק — משום דשתיקה כהודאה דמיא. דאי אפשר לחייבו קרבן על ידי שום עדות. ומספקא ליה לרבינו יצחק: אם אמר "לא אכלתי חלב לא שוגג ולא מזיד" אם נאמן אם לאו, דאין נאמן להכחיש העדים, או שמא נאמן — דהא לא מכחשי ליה עדים במה שאומר "לא אכלתי שוגג", ובמה שאומר "לא אכלתי מזיד" אף על גב דמכחשי ליה — לא איכפת לן כי זה אינו שייך לחיוב קרבן, ויפה עושה דלא מפרש חטאיה. ובברייתות (שם) דקאמר: דאיכא בין טעמא דמתרץ בדבוריה לטעמא דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אמרו לו "נטמאת" והוא אומר "לא נטמאתי" דלא מתרץ דיבוריה, ולא קאמר דנפקא מינה באמר "לא אכלתי לא שוגג ולא מזיד", דאפילו אם תימצי לומר דלא מהימן — ניחא למינקט "נטמאת" דהוא אומר "לא נטמאתי", דומיא ד"אכלת" ו"לא אכלתי" בלא שום תוספת דבור. ועוד: דנקט הכי משום דמייתי בתר הכי עלה בריתות דלענין טומאה.

דשתיקה כהודאה דמיא — פירוש: כיון דשתיק — נראה לו אמת, ויודע קצת שיש רגלים לדבר. אבל ליכא למימר הודאה ממש. שיודע ודאי שכן הוא. כיון שהוא שותק. דאם כן בפרק "האומר" (קדושין סו,א) דאמר: אי מהימן לך דלאו גזלנא הוא — זיל אפקה. אפילו גזלן נמי, מאחר שהוא שותק — כמו שמפרש רבינו תם התם, מכח דהיא דגיטין (נד,ב) דטעמא דאמר ליה עד אחד אכלת חלב, ושורך נרבע, ונטמאו טהרותיך, והלה שותק — דנאמן, משום דשתיקה כהודאה דמיא. כדמסיק הכא. ועוד: אם היא הודאה ממש — לא הוה שייך למימר התם נאמן העד, וההוא סמיא נמי (קדושין שם) היכי מצי לידע ודאי שזינתה? אלא ודאי לאו הודאה ממש היא. **ברי** לי דשומן דמהימן — יש מפרשים: דגמרינן מנדה: דאמר ב"המדיר" (כתובות עב,א) "וספרה לה" — לעצמה. ואם תאמר: אם כן אפילו איתחזק איסורא נמי! ואמר רבינו יצחק; נדה, נהי שעכשיו ראתה — מכל מקום לא איתחזק איסורא שתראה לעולם.

מידי דהוה אטבל והקדש — ואם תאמר: והיכי ילפינן אשה מטבל והקדש? דאין דבר שבערוה פחות משנים! ואמר רבינו יצחק: דאי הוה שייך למילף מטבל והקדש הוה אמינא דהאי דאין דבר שבערוה פחות משנים — הני מילי לאוסרה על בעלה, דאין אחד נאמן לאסור, דלענין איסור כתיב: "כי מצא בה ערות דבר", אבל להתירה — חד נמי נאמן. **אי** קדושת דמים משום דבידו לפדותו — ואפילו דחבריה. ולא דמיא לנטע רבעי דאין יכול לפדות אלא בעליו, דחשיב ברשות בעלים אף על פי שהוא ממון גבוה — כיון שהם אוכלים אותו בירושלים. אבל הקדש לא חשיב ברשות בעלים יותר משאר כל אדם. **אי** קסבר יש מעילה בקונמות — הקשה רבינו יצחק בן רבינו מאיר: דשבועות פרק שלישי (כב,א) משמע דאפילו למאן דאמר יש מעילה בקונמות — אין להם פדיון דתניא התם: "כבר זו הקדש". ואכלה, בין הוא בין חברו — מעל. לפיכך יש לה פדיון. "כבר זו עלי הקדש" — הוא מעל, וחברו לא מעל. לפיכך אין לה פדיון. וחכמים אומרים: לא מעל. משמע דברישא דהוי הקדש גמור — יש לה פדיון, אבל סיפא דקאמר "עלי" דהוי קונם, אף על פי שמעל — אין לה פדיון! ותירץ רבינו תם: דקונמות דאסר להו אבולי עלמא — יש לה פדיון לרבי מאיר דהתם, כיון דדמיא להקדש. תדע, מדנקט "כבר זו עלי". ואם תאמר: וליפלוג בקונם גופיה? ונראה דרישא גופה איירי בקונם. והא דקתני: כבר זו הקדש — כהקדש קאמר. דרבי מאיר לא שני ליה בין קרבן לבקרבן, בסוף פרק קמא דנדרים (יג,א) והוא הדין בין הקדש לבהקדש. כיון דדעתיה אקונם. אי נמי: בגון שפירש בהדיא "בהקדש", ואיידי דלא איירי לפרושי בסיפא. דהא קאמר "עלי" — לא פריש ליה נמי ברישא. והשתא פליגי חכמים בין ארישא בין אסיפא. וברוב ספרים גרס בריש "אין בין המודר" (נדרים לה,א): וחכמים אומרים בין כך ובין כך לא מעל. וגרסינן נמי התם ברישא: "קונם כבר זו הקדש".

מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה כו' — נראה לרבינו יצחק: דלית לן למימר אנן סהדי דדייקא ומינסבא. ונאמן עד אחד בכך מן התורה. אלא מתקנת חכמים הוא דנאמן. ואין זה עקירת דבר מן התורה. כיון שדומה הדבר הגון להאמין, כמו שאפרש לקמן בפרקין (פט,ב) שבדבר שיש קצת טעם וסמך — לא חשיב עוקר דבר מן התורה. **אתא** גברא וקאי כו' — ואם תאמר: כיון דאיכא תרי דאמרי "מת", אפילו איכא מאה דאמרי שזהו — מה בכך? הא תרי כמאה דמו! ויש לומר: דלגבי דבר הנראה וידוע לכל — לא היה אומר רב: אבל בשני עדים לא תצא.

והבא

מַאי טַעֲמָא קָא מְחַיְּיבִי רַבָּנַן? אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּמְהֵימְנָן - וְהָא תְּרֵי בְּעָלְמָא, דְּאַף עַל גַּב דְּקָא מַכְחִישׁ לְהוּ - אִינְהוּ מְהֵימְנֵי, וְקָא פָּטְרִי רַבָּנַן. אֶלָּא לָאו - מִשּׁוּם דְּאִישְׁתִּיק, וּשְׁתִיקָה כְּהוֹדָאָה דְּמְיָא. אֶלָּא סְבְרָא הִיא: מִידֵּי דַּהֲוָה אַחֲתִיכָה סָפֵק שֶׁל חֵלֶב סָפֵק שֶׁל שׁוּמָן, וַאֲתָא עֵד אֶחָד וַאֲמַר: בְּרִי לִי דְּשׁוּמָן הוּא, דִּמְהֵימְנָן. מִי דָּמֵי? הָתָם - לָא אִיתַּחְזַק אִיסּוּרָא, הָכָא - אִיתַּחְזַק אִיסּוּרָא דְּאֵשֶׁת אִישׁ, וְאֵין דָּבָר שֶׁבְּעֶרְוָה פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. הָא לָא דָּמְיָא אֶלָּא לַהֲתִיכָה דְּוַדַּאי חֵלֶב, וַאֲתָא עֵד אֶחָד וַאֲמַר: בְּרִי לִי דְּשׁוּמָן הָוֵה, דְּלָא מְהֵימְנָן. מִי דָּמֵי? הָתָם - אֲפִילּוּ אָתוּ בֵּי מֵאָה לָא מְהֵימְנֵי, הָכָא - כֵּיוָן דְּכִי אָתוּ בֵּי תְּרֵי מְהֵימְנֵי - חַד נַמִּי לְהֵימְנֵיהּ, מִידֵּי דַּהֲוָה אַטֶּבֶל הֶקְדֵּשׁ וְקוֹנָמוֹת. הַאי טֶבֶל הֵיכִי דָּמֵי? אִי דִּידֵיהּ - מִשּׁוּם דִּבְיָדוֹ לְתַקְּנוֹ. אֶלָּא דְּאַחֵר, מַאי קָסָבַר? אִי קָא סָבַר תּוֹרֵם מִשֶּׁלּוֹ עַל שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים - מִשּׁוּם דִּבְיָדוֹ לְתַקְּנוֹ. וְאִי קָסָבַר צָרִיךְ דַּעַת בְּעָלִים, וְאָמַר: אָנָא יָדַעְנָא בֵּיהּ דִּמְתַקֵּן - הִיא גּוּפָהּ מְנָלַן? הֶקְדֵּשׁ נַמִּי, אִי קְדוּשַׁת דָּמִים - מִשּׁוּם דִּבְיָדוֹ לִפְדּוֹתוֹ. אִי קְדוּשַׁת הַגּוּף, אִי דִּידֵיהּ - מִשּׁוּם דִּבְיָדוֹ לְאִיתְּשׁוּלֵי עֲלֵיהּ, אֶלָּא דְּאַחֵר, וַאֲמַר יָדַעְנָא בֵּיהּ דְּאִיתְּשִׁיל מָרֵיהּ עֲלֵיהּ - הִיא גּוּפָהּ מְנָלַן? קוֹנָמוֹת נַמִּי, אִי קָסָבַר: יֵשׁ מְעִילָה בְּקוֹנָמוֹת, וּקְדוּשַׁת דָּמִים נָחְתָא לְהוּ - מִשּׁוּם דִּבְיָדוֹ לִפְדּוֹתוֹ. וְאִי קָסָבַר: אֵין מְעִילָה בְּקוֹנָמוֹת, וְאִיסּוּר בְּעָלְמָא הוּא דְּרָכֵיב לְהוּ אַכַּתְּפֵיהּ, אִי דִּידֵיהּ - מִשּׁוּם דִּבְיָדוֹ לְאִיתְּשׁוּלֵי עֲלֵיהּ, אֶלָּא דְּאַחֵר, וַאֲמַר אָנָא יָדַעְנָא דְּאִיתְּשִׁיל מָרֵיהּ עֲלֵיהּ - הִיא גּוּפָהּ מְנָלַן? אָמַר רַבִּי זֵירָא: מִתּוֹךְ חוֹמֶר שֶׁהֶחְמַרְתָּ עָלֶיהָ בְּסוֹפָהּ הֵקַלְתָּ עָלֶיהָ בַּתְּחִלָּה. לָא לִיחְמִיר וְלָא לֵיקִיל! מִשּׁוּם עִיגּוּנָא אַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן. "תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וכו'". אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁנִּיסַּת בְּעֵד אֶחָד, אֲבָל נִיסַּת עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים - לֹא תֵּצֵא. מְחַכּוּ עָלֶיהָ בְּמַעֲרָבָא: אֲתָא גַּבְרָא וְקָאֵי, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לֹא תֵּצֵא?! לָא צְרִיכָא דְּלָא יָדְעִינַן לֵיהּ. אִי דְּלָא יָדְעִינַן לֵיהּ, בְּעֵד אֶחָד אַמַּאי תֵּצֵא - לָא צְרִיכָא דְּאָתוּ בֵּי תְּרֵי, וְאָמְרִי: אֲנַן הָווּינַן בַּהֲדֵיהּ מִכִּי נָפַק וְעַד הָשְׁתָּא, וְאַתּוּן הוּא דְּלָא יָדְעִיתוּ לֵיהּ. דִּכְתִיב: "וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ", וְאָמַר רַב חִסְדָּא: מְלַמֵּד שֶׁיָּצָא בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן. וּבָא בַּחֲתִימַת זָקָן סוֹף סוֹף תְּרֵי וּתְרֵי נִינְהוּ,

והבא

והבא עליה באשם תלוי קאי — אף על גב דרב בעי חתיכה משתי חתיכות בפרק "ספק אכל" (כריתות יז,ב) — הכא הוי כשתי חתיכות. דלרבי זירא דמפרש התם טעמא דרב משום דשתי חתיכות אפשר לברר איסור. פירוש: בשתי חתיכות אפשר לברר, שיבא הבקי ויביר אותה שנשתיירה. הכא נמי אפשר לברר על ידי הזמה, ולרב נחמן נמי, דמפרש טעמא דרב משום דשתי חתיכות איקבע איסוריה — הכא נמי איקבע איסורא, שהיא בחזקת אשת איש. ואם תאמר: למאי דאסקינן בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לא,א) דתרי ותרי ספיקא דרבנן, ומוקמי לה אחזקה, אמאי נקט אשם תלוי? אפילו חטאת איכא, דאוקמה בחזקת אשת איש! ועוד: מאי קא משני בניסת לאחד מעדיה — היכי שבקינן ליה? הא מיחייב מיתת בית דין, דאוקמה אחזקה! ואומר רבינו יצחק: דמה שאשה דייקא ומינסבא — מרעא ליה לחזקה. ובשנים אומרים "נתגרשה" דבסמוך נמי דייקא, לפי שיראה שיבואו עדים ויזימו עדיה או יפסלו אותם בגזלנותא, ולהכי לא מוקמינן לה אחזקה.

אי הכי סיפא אמרו לה מת בעליך ונתקדשה — הא דלא מייתי נשאת שלא ברשות, שהיא ברישא במתניתין — משום דאיכא למימר דבגט איירי. ועוד: דאיכא דמוקי לה לקמן (צא,א) כרבי שמעון, וסבר דלרבי שמעון אפילו ברשות לא בעיא גט.

אמרי

ברי לי — כגון על ידי סימנים. ואשם תלוי אינו בא אלא על מי שלבו נוקפו. **שבאו עדים** — ואמרי: לא מת. ואוקימנא לההיא בכתובות (כב,ב) באשה שניסת לאחד מעדיה, ואומרת "ברי לי". **כי קאמר רב נמי כשבאו עדים כו'** — והכי קאמר רב: לא שנו אלא בעד אחד. דהתם, אף על גב דניסת ואחר כך בא בעלה, כדקתני מתניתין — תצא. אבל ע"ל פי שנים עדים, אפילו בא בעלה ואחר כך ניסת — לא תצא אי לא ידעינן ליה, וכדתרייצנא. **ולאפוקי מדרבי מנחם** — מדלא איצטריך מילתיה דרב אלא בהכי — על כרחך בהכי מיתוקמא, ואשמעינן הלכה כתנא קמא. **ואיכא דאמרי** — הא אתא רב לאשמועינן טעמא דניסת ואחר כך באו עדים כי מתניתין, התם הוא דדייקין: אבל בשני עדים לא תצא. אבל בעלמא, אפילו בשני עדים, כגון: באו עדים ואחר כך ניסת — תצא. ומדאמרה רב למילתיה אמתניתין — שמע מינה: אבל בעלמא לא. אלמא: כרבי מנחם ברבי יוסי סבירא ליה. **מנין שאם לא רצה** — כהן להתקדש מן טומאה ומנשים פסולות. **דפנו** — הכהנו, וקדשו בעל כרחו. **היכי דמי כו'** — דהא ודאי באיסור מפורסם. ואפילו באיסור ספק לא איצטריך קרא, דודאי כפינן ליה. **אלא לאו כי האי גוונא** — דנשאת תחלה לאחד מעדיה, ואחר כך באו עדים שהיה חי באותה שעה ומת, ולא רצה להוציא משום זונה. **וקתני דפנו** — וקשיא לרב. ובעד א' לא מצי לאוקומי, דאם כן למה לי קרא? הא ודאי אין אחד במקום שנים. **דפנו בעדים** — בית דין מוזהרים לטרוח אחר עדים להכחיש את הראשונים המתירים אותה, כדי לקדש את הכהן שלא ישאנה. אבל משניסת — לא תצא. **ואיבעית אימא** — לעולם דניסת, וכגון דבאו עדים ואחר כך ניסת, ובהא מודה רב. **מאי לא תצא דקאמר רב** — לעיל: אבל בשני עדים — לא תצא? **מהיתירה הראשון** — דחזורת לראשון, דאנוסה הואי. **לא שנו** — מתניתין דתצא. **אי נימא כבי תרי** — דאמרי: זה בעלה. **הרי כאן שנים** — הרי הוא חשוב כשנים, כגון בעדות אשה לומר שמת בעלה, ובעדות סוטה לומר נטמאה. **ואין דבריו של אחד** — דאמר "לא מת" במקום שנים. **הכא** — דכי מכחשא לא נפקא. **בפסולי עדות עפקינן** — ולעולם בתרי, כגון קרובים או נשים אתו בהדיה, דאמרי "זהו". וקמשמע לן שמואל דאזלינן בתר רוב דעות, הואיל ואין כאן עדות כשרה. **ובדרבי נחמיה** — כל מקום שהאמינה תורה עד אחד — אין דין עדות בדבר, מדעד אחד נאמן בה, הלכך פסולים נאמנים בכשרין, והלך אחר הרוב. **ועשו שתי נשים** — המכחישות איש אחד, כשני אנשים באיש אחד, דמהימני. הלכך, אילו לא בא הבעל, ועד אומר "מת" ושני פסולי עדות אומרים "לא מת" — לא נפקא לה מחזקת אשת איש, דהלך אחר רוב דעות. וכן כשבא הבעל ואלו שני פסולי עדות עמו האומרים "זהו", והיא אומרת שאין מכרת אם זה אם לאו, כי לא מכחשא להו — נפקא. דהא שתי נשים מכחישות עד הראשון שהשיאה, ולא יצתה מחזקתה. אבל היכא דאמרה: ברי לי שאין זה — דל עד קמא מהבא, אין פסולי עדות נאמנים להעיד על אדם כשר אפילו הן אלף. שכל אדם נאמן על עצמו באיסורין בדבר הברור לו, אלא אם כן יש עדות כשרה בדבר. הלכך, כמאן דליתנהו דמו, ומחזקת אשת איש יצתה לה על פי ראשון. **ואיבעית אימא כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא** — דאמר "מת", אפילו מאה נשים אתיין אחר שנשאת ואמרי "לא מת" — כעד אחד דמיין, והוו להו עד מכחיש עד ואחרון אינו כלום, כדעולא, ולא נפקא, ולשמואל אפילו שתקה. והכא דכי שתקה אמר שמואל תצא — כגון שניסת על פי אשה מעיקרא, הלכך כד**הדרן ואתיין תרי, אי שתקה איהי** — הוה ליה רוב דעות לאיסורא. **ותרצה לדרבי נחמיה כו'** — ולא תני בה: עשו שתי נשים באיש אחד כו'. **כפלגא ופלגא דמו** — כעד מכחיש עד, ואפילו שתקה איהי — לא תצא, הואיל וניסת, כדעולא, דראשון נאמן כשנים, והנך כולהי כעד אחד. **גזירה שמא יאמרו** — כשרואין הראשון חי, סבורים ששני זה כשנשאה — על ידי שגירשה ראשון נשאה, ואשת איש גמורה היא. ואם מוציאה שלא בגט — נמצאת אשת איש כו'. **נמצא זה מחזיר גרושתו משנתארסה** — כלומר, אתי למימר דמותר להחזיר גרושתו משנתארסה, דסברי: גירש זה וקידש זה, וחזר וגירש וחזרה לראשון.

וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּאָשָׁם תָּלוּי קָאֵי! אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כְּגוֹן שֶׁנִּיסַּת לְאֶחָד מְעֵדֶיהָ. הֵיא גּוּפָהּ בְּאָשָׁם תָּלוּי קַיְיָמָא! בְּאוֹמֶרֶת "בְּרִי לִי". אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא? אֲפִילּוּ רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי לָא קָאָמַר אֶלָּא כְּשֶׁבָּאוּ עֵדִים וְאַחַר כָּךְ נִיסַּת, אֲבָל נִיסַּת וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - לֹא אָמַר. דְּתַנְיָא: שְׁנַיִם אוֹמְרִים "מֵת" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא מֵת", שְׁנַיִם אוֹמְרִים "נִתְגָּרְשָׁה" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא נִתְגָּרְשָׁה" - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא, וְאִם נִיסַּת - לֹא תֵּצֵא. רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי אָמַר: תֵּצֵא, אָמַר רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי: אֵימַת אֲנִי אוֹמֵר תֵּצֵא - בְּזְמַן שֶׁבָּאוּ עֵדִים וְאַחַר כָּךְ נִיסַּת, אֲבָל נִיסַּת וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא! כִּי קָאָמַר רַב נַמִי - בְּזְמַן שֶׁבָּאוּ עֵדִים וְאַחַר כָּךְ נִיסַּת, לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: טַעְמָא דְּנִיסַּת וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים, אֲבָל בָּאוּ עֵדִים וְאַחַר כָּךְ נִיסַּת - תֵּצֵא, כְּמַאן - כְּרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי. מְתִיב רָבָא: מִנַּיִן שֶׁאִם לֹא רָצָה דְּפָנוּ - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְקִדַּשְׁתּוֹ" - בְּעַל כָּרְחוֹ. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּלָא נִיסַּת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ וְלָא קָאָמְרָה "בְּרִי לִי" - צְרִיכָא לְמֵימַר דְּדָפְנוּ?! אֶלָּא לָאו - דְּנִיסַּת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ וְקָאָמְרָה "בְּרִי לִי", וְקָתָנֵי דָּפְנוּ, אַלְמָא: מַפְּקִינַן לָהּ מִינֵּיהּ! אִיסּוּר כְּהוּנָּה שָׁאנֵי. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מַאי דָּפְנוּ - דָּפְנוּ בְּעֵדִים. וְאִבָּעֵית אֵימָא: כְּשֶׁבָּאוּ עֵדִים וְאַחַר כָּךְ נִיסַּת, וְרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי הִיא. רַב אַשִׁי אוֹמֵר: מַאי "לֹא תֵּצֵא" דְּקָאָמַר רַב - לֹא תֵּצֵא מֵהֶיתֵּירָהּ הָרִאשׁוֹן. הָא אֲמָרָהּ רַב חֲדָא זִימְנָא! דִּתְנַן: נִיסַּת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. וַאֲמַר רַב הוּנָא אֲמַר רַב: הָכִי הִלְכְתָּא! חֲדָא מִכְּלָלָא דַּחֲבֵרְתָּהּ אִיתְּמַר. אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא מַכְחַשְׁתּוֹ, אֲבָל מַכְחַשְׁתּוֹ - לֹא תֵּצֵא. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבֵי תְרֵי - כִּי מַכְחַשְׁתָּא לֵיהּ מַאי הָוֵי? אֶלָּא בְּחַד, טַעְמָא - דְּמַכְחַשְׁתּוֹ, הָא שָׁתְקָה - תֵּצֵא, וְהָאָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד - הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בִּמְקוֹם שְׁנַיִם! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה. דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד - הֲלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא - אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים כְּעֵד אֶחָד דְּמָיְין, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן דְּאָתְיָא אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא, וְתָרְצָהּ לְרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי: רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד - הֲלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישָׁה אַחַת כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד - כְּפַלְגָּא וּפַלְגָּא דָּמֵי. "צְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה". בִּשְׁלָמָא מֵרִאשׁוֹן תִּבְעֵי גֵּט. אֶלָּא מִשֵּׁנִי - אַמַּאי? זְנוּת בְּעָלְמָא הוּא! אָמַר רַב הוּנָא: גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ גֵּרֵשׁ זֶה וְנָשָׂא זֶה, וְנִמְצֵאת אִשֶּׁת אִישׁ יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט. אִי הָכִי סֵיפָא, דְּקָתָנֵי: אָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלֵךְ וְנִתְקַדְּשָׁה, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ, הָתָם נַמִי, נֵימָא: גֵּרֵשׁ זֶה וְקִדֵּשׁ זֶה, וְנִמְצֵאת אִשֶּׁת אִישׁ יוֹצְאָה שֶׁלֹּא בְּגֵט! לְעוֹלָם בְּעֵיָא גֵּט. אִי הָכִי נִמְצָא זֶה מַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה? בְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כֵּיפַר, דְּאָמַר: מִן הַנִּשּׂוּאִין - אֲסוּרָה, מִן הָאֵירוּסִין - מוּתֶּרֶת. הָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: אַף עַל פִּי

וְאִם כֵּן הַבָּא עָלֶיהָ – השני שנשא אותה, בְּאָשָׁם תָּלוּי קָאֵי – עומד באיסור שחייבים עליו אשם תלוי, שהרי היא ספק אסורה עליו באיסור כרת, ומדוע פסק רב שלא תצא. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, כְּגוֹן שֶׁנִּיסֵּת האשה לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ המעידים שמת בעלה, וכיון שלו עצמו אין ספק שמת בעלה, אינו עומד באיסור אשם תלוי.

מקשה הגמרא: והרי הִיא גּוּפָהּ – האשה עצמה בְּאָשָׁם תָּלוּי קָיְימָא, שהרי אינה יודעת אם בעלה מת או חי, ומדוע פסק רב שלא תצא. מתרצת הגמרא: רב דיבר בְּאופן שאף האשה אוֹמֶרֶת בָּרֵי לִי על פי סימנים שבעלי מת, ואין ליבי נוקפי להינשא לאחר, ואשם תלוי אינו בא אלא על מי שליבו נוקפו שמא חטא, ולכן אמר רב שלא תצא.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, שדברי רב שלא תצא נאמרו רק באופן שהאשה טוענת ברי שמת בעלי ונשאת לאחד מהעדים המעידים שמת בעלה, מַאי לְמֵימְרָא – מה חידש רב בדין זה, והרי כבר שנינו כן בברייתא, שאם שנים אומרים מת בעלה של האשה ושנים אומרים לא מת, הרי זו לא תנשא לאחר, ואם נשאת לא תצא, והבינה הגמרא שמדובר באופן שנשאת לאחד מעדיה, וטוענת ברי שמת בעלה, שאם לא כן בודאי היה בא, ומה חידש רב. וְאֲפִילּוּ רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי החולק שם וסובר שאפילו אם נשאת תצא, לֹא קָאָמַר כן אֶלָּא כְּשֶׁבָּאוּ אותם שתי כתות עֵדִים, המעידים שבעלה מת והמעידים שבעלה חי, וְאַחַר כָּךְ נִיסֵּת לשני, דכיון שנישאת אחרי שכבר היה ספק איסור, תצא מהשני, אֲבָל באופן שבאו עדים שמת בעלה ונִיסֵּת לשני, וְרק אַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים אחרים שבעלה חי, לֹא אָמַר רבי מנחם ברבי יוסי שתצא, שהרי ניסת בהיתר, ואם כן מה חידש רב שלא תצא באופן זה, שנשאת בהיתר.

ומביאה הגמרא את מחלוקת חכמים ורבי מנחם ברבי יוסי: דְּתַנְיָא בברייתא, אשה שהלך בעלה למדינת הים, שְׁנַיִם אוֹמְרִים מֵת בעלה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא מֵת. וכן אם שְׁנַיִם אוֹמְרִים נִתְגָּרְשָׁה מבעלה, ומותרת להינשא, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נִתְגָּרְשָׁה, חַיֵּי זוֹ לֹא תְּנָשֵׂא מחמת הספק, וְאִם עברה וניסת לאחד מעדיה, לֹא תֵּצֵא. רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי אָמַר, אם עברה וניסת תֵּצֵא. אָמַר רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי, אֵימָתַי [–מתי] אֲנִי אוֹמֵר שאם ניסת תֵּצֵא, בְּזְמַן שֶׁבָּאוּ גם הָעֵדִים שלא מת בעלה, וְאַחַר כָּךְ נִיסֵּת, אֲבָל אם באו רק העדים שהעידו שמת, וניסת על פיהם בהיתר, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים אחרים ואמרו שלא מת, חַיֵּי זוֹ לֹא תֵּצֵא. וכיון שבאופן שנשאת בהיתר ואחר כך באו עדים לדברי הכל לא תצא, קשה, מה חידש רב בדבריו.

מתרצת הגמרא: כִּי קָאָמַר רַב נַמִּי – אף רב אמר את דבריו בִּזְמַן שֶׁתחילה בָּאוּ עֵדִים שבעלה חי, וְאַחַר כָּךְ נִיסֵּת, שעל אף שנתעורר הספק קודם שנשאת, לא תצא מבעלה השני, והשמיענו רב שהלכה כחכמים, וּלְאַפּוּקֵי – להוציא מִדבריו דְּרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי, האומר שאם נשאת לאחר שבאו עדים, תצא.

הגמרא מתרצת באופן נוסף: וְאִיבָּא דְּאָמַר – יש האומר, שכך אמר רב טַעֲמָא שלא תצא, כיון דְּנִיסֵּת כשהיתה עדות שבעלה מת, וְרק אַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שבעלה חי, שהרי באופן זה עוסקת המשנה, אבל בניסת על פי שני עדים שהעידו שמת בעלה, לא תצא אף אם באו אחר כך שני עדים שבעלה חי. מדייקת הגמרא לפי פירוש זה: משמע מדברי רב, אֲבָל באופן שבָּאוּ עֵדִים שמת בעלה וגם באו עדים שבעלה חי וְאַחַר כָּךְ נִיסֵּת, יסבור רב שתֵּצֵא. כְּמַאן – כדעת מי אמר רב את דבריו, כְּרַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי, ובא רב לחדש שהלכה כמותו, ושלא כדברי חכמים.

הגמרא מקשה על דברי רב, שבמקום שיש תרי ותרי אם נישאת לא תצא: מֵתִיב רָבָא, שנינו בברייתא לגבי כהן הנושא נשים פסולות, או נטמא למתים, מַנַּן שֶׁאִם לֹא רָצָה להיבדל מהטומאה ומהנשים הפסולות, דַּפְּנוֹ – הכה אותו, לכפותו לפרוש מהטומאה, ולהוציא את אשתו האסורה לו, תַּלְמוּד לוֹמַר על הכהנים (ויקרא כא ח) 'וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב', ומשמע שצריך לקדשו אפילו בְּעַל כָּרְחוֹ. והרי ודאי לא מדובר כשהכהן עובר על איסור ידוע ומפורסם או אפילו על איסור ספק, שכן לזה לא צריך פסוק להשמיענו שכופים אותו לפרוש מהאיסור, ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, אִילֵּימָא דְּלֹא נִיסֵּת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ אלא לכהן אחר, וְלֹא קָאָמְרָה האשה בָּרֵי לִי שמת בעלי, ואף שהיא בספק זונה אין הכהן רוצה להוציאה. האם בזה צְרִיכָא לְמֵימַר דְּ'דַפְּנוֹ' – שכופין את הכהן להוציאה, והרי ודאי שכופין אותו משום ספק זונה, כדי שלא יעבור באיסור. אֶלָּא לָאו – ודאי הברייתא עוסקת בדִּנִיסֵּת לְאֶחָד מֵעֵדֶיהָ שהעידו שבעלה מת, והוא כהן, וְקָאָמְרָה האשה בָּרֵי לִי שמת בעלי, ואחר כך באו עדים שבעלה הראשון היה חי בעת הנשואין ומת אחר כך, ואין בעלה הכהן רוצה להוציאה. וְאף בזה קָתָנֵי בברייתא 'דַּפְּנוֹ' – שכופים ומכים את העד הכהן שיוציאה, כיון שאסורה לו משום ספק זונה. אַלְּמָא – מוכח אם כן שאף באופן שניסת ואחר כך באו עדים שבעלה חי, מַפְּקְרִינַן לָהּ מִינַּיהּ – מוציאים את האשה מבעלה השני, ואף שנשאת לאחד מעדיה וטוענת ברי, וקשה על רב שאמר שבאופן שנשאת לאחד מעדיה וטוענת ברי לא תצא.

מתרצת הגמרא: אסוּר כְּהוּנָּה שָׁאנֵי – האיסורים שנוהגים בכהנים שונים הם, והחמירו בהם חכמים, ולכן אף במקום שיש שני עדים המעידים שמת, ואחד העדים הוא כהן, והאשה אומרת ברי שמת בעלה, לא התירו לכהן לישא אותה, וכופים אותו להוציאה. אך אין ללמוד מכך לשאר איסורים.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, שלא מדובר בנשאת לאחד מעדיה וטוענת ברי, ולשון 'דפנו' האמורה בברייתא אין הכוונה שמכים אותו כדי לכופו להוציאה, וּמַאי 'דַּפְּנוֹ', דַּפְּנוֹ בְּעֵדִים, כלומר, קודם שנשאת לכהן מוזהרים בית דין לטרוח ולחפש אחרי עדים המעידים שבעלה חי כדי להכחיש את העדים הראשונים המעידים שמת בעלה, כדי שלא ישא את האשה, משום חיוב 'וְקִדַּשְׁתּוֹ'. אבל אם כבר נשאת לאחד מעדיה, וטוענת ברי, לא תצא. והיינו כדברי רב שאם נשאת לא תצא.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, מה שאמרו בברייתא שכופים את הכהן להוציא אשה הפסולה לו, היינו כְּשֶׁבָּאוּ עֵדִים תחילה ואמרו שבעלה חי, וְרק אַחַר כָּךְ נִיסֵּת, כשכבר היה הדבר בספק, וְהברייתא כשיטת רַבִּי מְנַחֵם בְּרַבִּי יוֹסֵי הִיא, שאם באו עדים ואחר כך ניסת, תצא. ובאופן כזה, שניסת לאחר שבאו העדים, מודה רב שתצא.

עד כאן נתבארו דברי רב לפי הבנת הגמרא שמה שאמר שבשני עדים 'לא תצא', היינו שלא תצא מבעלה השני. הגמרא מביאה ביאור אחר בדברי רב: רַב אַשֵּׁי אוֹמֵר, מַאי אם ניסת בשני עדים 'לֹא תֵּצֵא' דְּקָאָמַר רַב, לֹא תֵּצֵא מֵהֵיתֵּירָהּ הָרִאשׁוֹן, שהיתה מותרת לבעלה הראשון. שלאחר שחזר בעלה הראשון ויוצאת מהשני, יכולה לשוב לבעלה הראשון. ואף על פי שבניסת לשני על פי עד אחד קנסוה שלא תחזור לראשון, כאן לא קנסוה, כיון שסמכה על שני עדים שהעידו שמת בעלה והיתה אנוסה.

תמהה הגמרא על הסברו של רב אשי: וְהָא אֲמַרָהּ רַב חֲדָא זִימְנָא – הרי רב כבר אמר דין זה במקום אחר, דִּתְנַן במשנתינו שדעת רבי שמעון היא שאם נִיסֵּת שֶׁלֹּא בְּרִשּׁוּת בית דין, והיינו שנישאת על פי שני עדים, שבאופן כזה אין צורך בהיתר בית דין, וחזר בעלה הראשון, מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ. וְעל דין זה אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הָכִי הִלְכְתָּא – כך היא ההלכה, שמותרת לחזור אליו, ואם כן מה חידש רב במה שאמר שאם נישאת לשני על פי שני עדים, יכולה לחזור לבעלה הראשון.

מתרצת הגמרא: אכן רב לא הוצרך לומר את שני הדברים, ואמר רק דין אחד, אלא חֲדָא מִכְּלָלָא דַּחֲבֵרְתָּהּ אִיתְּמַר – דין אחד נלמד מכלל הדין השני, ונאמר בשמו כדין בפני עצמו.

שנינו במשנה: 'אמרו לה מת בעליך וניסת ואחר כך בא בעלה, תצא מזה ומזה'. אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ במשנה שתצא מבעלה השני, אֶלָּא באופן שֶׁלֹּא מַכְחֲשָׁתוֹ – שאין האשה מכחישה את העדות שזה בעלה, אֲבָל אם היא מַכְחֲשָׁתוֹ ואומרת שאין זה בעלה, לֹא תֵּצֵא משני.

מבררת הגמרא מתי נאמרו דברי שמואל: בְּמַאי עָסְקִינַן – באיזו

המשך בעמוד קעז

שֶׁנְּתָנָן לָהּ אַחֵרוֹן [–השני] גֵּט לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה, לאסרה לכהן כדין גרושה, כיון שבא בעלה הראשון והוברר שמעולם לא היתה מקודשת לשני, והגט שנתן לה אינו כלום. ומכך שאינה נפסלת לכהונה, מִכְּלָל דְּלֹא כָּעֲיָא גֵּט – משמע שאינה צריכה מהשני גט כלל, דְּאִי כָּעֲיָא גֵּט – שאילו היתה צריכה גט מהשני, אפילו רק מדרבנן, אַמַּאי לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה, והרי במקום שחייבו חכמים נתינת גט, נפסלת האשה לכהונה משום 'ריח הגט'. ואם כן קשה, כיון שהוכחנו שבסיפא אינה צריכה גט, ואין חוששים שמא יאמרו גירש שני וקידש ראשון ונמצאת אשת איש יוצאת מהשני בלי גט, כך אל תחמיר גם ברישא להצריכה גט מחשש שמא יאמרו שגירש ראשון ונשא שני, ותצא מהשני בלי גט. מתרצת הגמרא: אֶלָּא, בְּסֵיפָא שרק נתקדשה לשני, אינה צריכה גט כלל, ואין חוששים שמא יאמרו שנתקדשה לשני וחוזרת לראשון בלא גט, כיון שאנו תולים דַּאֲמְרֵי – יאמרו הרואים, שקִידּוּשֵׁי השני בְּטָעוּת הָווּ, ולא חלו, כגון שקידשה השני על מנת שהוא כהן ונמצא שהוא ישראל, שהקידושין בטלים כיון שלא נתקיים התנאי, ולכן היתה מותרת לחזור לראשון.

מקשה הגמרא: אם כן, בְּרֵישָׁא נַמִּי, כשנשאת לשני, מדוע חששו חכמים שיאמרו שאשת איש יוצאת בלא גט, והצריכוה גט משני, הרי יש לסמוך על כך דַּאֲמְרֵי – שיאמרו הרואים, נִשּׂוּאֵי טָעוּת הָווּ. מתרצת הגמרא: ברישא כַּנְסוּהָ רַבָּנָן להצריכה גט, ולא סמכו על כך שהרואים יאמרו שהיו אלו נשואי טעות. מקשה הגמרא: אם כן בְּסֵיפָא נַמִּי, כשנתקדשה לשני, לִיכְּנְסוּהָ רבנן ויצריכוה גט מהשני. מתרצת הגמרא: רֵישָׁא, באופן שנשאת, כיון דְּעָבְדָא אִיסּוּרָא – שעשתה איסור בכך שנישאה לאחר בעודה אשת איש, כַּנְסוּהָ רבנן, ולא סמכו על כך שהרואים יאמרו שנשואי טעות הם, אבל בְּסֵיפָא, דְּלֹא עָבְדָא אִיסּוּרָא, שהרי במעשה קדושין לבד אין כל איסור, לֹא כַּנְסוּהָ רַבָּנָן להצריכה גט, וסמכו על כך שהרואים יאמרו שקידושי טעות הם.

הגמרא מבארת עתה את הקנסות השנויות במשנתנו: 'אמרו לה מת בעלך ונשאת, ואחר כך בא בעלה, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה'. מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנָן כְּתוּבָּה – מדוע תיקנו חכמים שבעל יתחייב כתובה לאשתו, שאם ימות או יגרשנה תקבל סכום מסויים מנכסיו, הרי זהו כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא האשה קַלָּה בְּעֵינָיו של הבעל לְהוֹצִיאָהּ – לגרשה, שאם יגרשה יתחייב לתת לה כתובתה, אבל הָא – אשה זו, אדרבה, רצו חכמים שתְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, ולכן קנסוה שאין לה כתובה.

עוד שנינו במשנה: 'אֵין לָהּ פֵּירוֹת' של נכסי מלוג, שאם אכלם הבעל אינו מחזירם לה, 'וְלֹא מְזוֹנוֹת' – אין הבעל חייב במזונותיה, 'וְלֹא בְלָאוֹת' – אינה נוטלת אף את הבגדים שבלו ונשחקו. מבארת הגמרא מה הטעם שקנסו אותה בכל הדברים האלו: כיון שחיובים אלו הם מ'תנאי כתובה', שחייבו חכמים כל אדם הנושא אשה כחלק מחיוב הכתובה, וּתְנַאי כְּתוּבָּה כִּכְתָבָה דָּמֵי [–הוא נחשב], וכיון שהפסידה כתובתה, הפסידה גם את מה שנכלל בתנאי הכתובה.

עוד שנינו במשנה: 'נָטְלָה' האשה כתובה או פירות או אחד משאר הדברים שקנסוה חכמים, בין 'מִזֶּה ובין מִזֶּה', תחזיר. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שתחזיר מה שנטלה, שהרי קנסוה חכמים. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – היינו סבורים לומר, כֵּיוָן דְּתָפְשָׁהּ, לֹא מַפְקִינַן מִינָּהּ – לא נוציא ממנה, והקנס היה רק שלכתחילה לא תטול, קָא מַשְׁמַע לָן שקנסוה גם בזה ואף אם תפסה מוציאים מידה.

שנינו במשנה: 'אמרו לה מת בעלך ונשאת, ואחר כך בא בעלה, הַוָּלַד מַמְזֵר מזה ומזה'. הגמרא מביאה עתה משנה במסכת תרומות, שנחלקו לגביה אמוראים האם יש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה, ובהמשך תביא הגמרא ראיה ממשנתנו לנדון זה: תָּנֵן הָתָם (תרומות פ"ב מ"ב), אֵין תּוֹרְמִין תרומה מִן הפרי הַטָּמֵא עַל הפרי הַטָּהוֹר, כיון שהטמא אינו ראוי לאכילה, ומפסיד את הכהן המקבל את התרומה. וְאִם תָּרַם בְּשׁוֹגֵג, שלא ידע שפירות אלו טמאים, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. אך אם עשה כן בְּמֵזִיד, אמרו חכמים שלֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם. ומבררת הגמרא: מַאי 'לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם'. מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדבר: אָמַר רַב חִסְדָּא, 'לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם' כָּל עִיקָּר, כלומר, דַּאֲפִילּוּ הַהִיא גְּרִיוָא – אפילו אותה כמות של פירות שהפריש לתרומה, הָדַר לְטִיבְלֵיהּ – חוזר להיות טבל, וכל שכן שאותם פירות טהורים שהפריש עבורם את התרומה, נשארים בטבלם. רַב נָתָן בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר, 'לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם' היינו לענין לְתַקֵּן אֶת הַשִּׁירַיִם – מה שנשאר לאחר ההפרשה שאותם פירות טהורים שרצה לתקנם על ידי שהפריש פירות טמאים, אינם מתוקנים, ונשארים בטבלם, אֲבָל הפירות הטמאים שהפריש אותם בתורת תרומה, תְּרוּמָה הָוֵי – חל עליהם שם תרומה.

הגמרא מבארת את טעמו של רב חסדא: רַב חִסְדָּא לֹא אָמַר כְּרַב נָתָן בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, שחל שם תרומה על מה שהפריש, דְּאִי אָמְרַתְּ שהחלק שהפריש הָוֵי תְּרוּמָה, יש לחשוש, דִּימְנִין דְּפָשַׁע וְלֹא מַפְרֵישׁ – לפעמים יקרה שיפשע ולא יחזור ויפריש, כיון שהוא רואה שנשאר על הפירות הטמאים שם תרומה, ויסמוך על כך שמדין תורה חלה הפרשתו.

מקשה הגמרא על דעת רב חסדא: מַאי שְׁנָא – במה שונה דין התורם מהטמא על הטהור, שאתה אומר שבמזיד אפילו התרומה חוזרת להיות טבל, מֵהָא דִּתְנַן במשנה (שם פ"ג מ"א), הַתּוֹרֵם קִישּׁוּת על קישואים אחרים, ולאחר שתרמה נִמְצֵאת אותה קישות שהפריש מָרָה, ואינה ראויה לאכילה, ועשה זאת בשוגג, שלא ידע מתחילה שהיא מרה, וכן התורם אֲכַטִּיחַ על אבטיחים אחרים, וְנִמְצֵאת סָרוּחַ, ואינו ראוי לאכילה, ואף על פי כן חל עליו שם תְּרוּמָה, וְחַייְבוּהוּ חכמים שיַחְזוֹר וְיִתְרוֹם. הרי שגם אם תרם שלא כדין חל על הפירות שהפריש שֵׁם תרומה, וקשה על שיטת רב חסדא הסובר שכשתרם שלא כדין אין על הפירות שהפריש שם תרומה.

מתרצת הגמרא: שׁוֹגֵג אַמֵּזִיד קָרֵמִית – האם אתה סבור שיש להקשות מהמשנה העוסקת במפריש תרומה שאינה ראויה בשוגג, על דברי רב חסדא שנאמרו באופן שהפריש מטמא על הטהור במזיד, הרי יש לחלק ביניהם, בשׁוֹגֵג, לֹא עָבַד אִיסּוּרָא – לא התכוין להפרשה שאינה ראויה, ואין לחשוד בו שמא לא יפריש שנית, ולכן חל על הפירות שהפריש שם תרומה. אבל מֵזִיד, קָעָבַד אִיסּוּרָא – התכוין לעשות איסור בזה שהפריש מטמא על הטהור, וכיון שהוא רשע חששו חכמים שיפשע ולא יתרום שנית, ולכן אמרו שגם הפירות שהפריש לא חל עליהם שם תרומה, ועל ידי זה בודאי יחזור ויפריש שנית כדין.

הגמרא מקשה סתירה בין המשניות בענין זה: וְרַמִּי שׁוֹגֵג אַשּׁוֹגֵג – יש להקשות סתירה בין שתי משניות העוסקות בהפרשת תרומה שאינה ראויה בשוגג, הָכָא, לגבי התורם מהטמא על הטהור, קָתָנֵי שכשתרם בְּשׁוֹגֵג תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, ואינו צריך לחזור ולתרום, ואילו הָתָם, לגבי התורם קישות ונמצאת מרה, קָתָנֵי במשנה שהפירות שהפריש חל עליהם שם תְּרוּמָה וַיַחְזוֹר וְיִתְרוֹם שנית ומדוע דוקא כאן קנסו את בעל הבית שיפסיד בכך שיצטרך לתרום פעם נוספת. מתרצת הגמרא: הָתָם, בתורם קישות, שׁוֹגֵג קָרוֹב לְמֵזִיד הוא, משום דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִיטְעַמֵּיהּ – היה לו לטעום את הקישות קודם שיפרישנה כתרומה, ולכן אמרו שיחזור ויתרום, אבל במפריש בשוגג מהטמא על הטהור, שלא היה לו לדעת שהם פירות טמאים, לא גזרו עליו, ואינו צריך לחזור ולתרום.

ממשיכה הגמרא ומקשה: וְרַמִּי מֵזִיד אַמֵּזִיד – יש להקשות סתירה בין שתי משניות העוסקות בהפרשת תרומה שאינה ראויה במזיד, הָכָא, בתורם מהטמא על הטהור, קָתָנֵי במשנה שאם תרם בְּמֵזִיד לֹא עָשָׂה כְּלוּם, ולדעת רב חסדא היינו שאף על מה שהפריש אין שם תרומה. ואילו הָתָם, במסכת דמאי (פ"ה מ"י) תָּנֵן, הַתּוֹרֵם במזיד מִגִּידּוּלֵי עֵצִיץ שֶׁאֵין נָקוּב, שאינו יונק מקרקע הארץ וחיובם בתרומות ומעשרות הוא מדרבנן, עַל גִּידּוּלֵי עֵצִיץ נָקוּב, שחיובם מן התורה, חל שם תְּרוּמָה על מה שהפריש, ומכל מקום יַחְזוֹר וְיִתְרוֹם שוב, כיון שגידולים החייבים בתרומה רק מדרבנן אינם

המשך בעמוד קנ"ז

שנתן לה אחרון גט — שאירסה. **מכלל דלא בעיא גט** — אפילו מדרבנן. דאי בעיא גט, הא קיימא לן (יבמות צד,א) דאפילו ריח הגט פוסל לכהונה. **סיפא** — לגבי קידושין ודאי בדקאמרת, דלא בעיא גט. ודקשיא לך: שמא יאמרו גירש זה וקידש זה כו' — לא אתי למימר הכי, אלא אמרי: מדנפקא בלא גט - קידושי טעות הוו, כגון: על מנת שאני כהן ונמצא ישראל. **קנסוה רבנן** — ולא תלינן לקולא. **תנאי כתובה** — מזונייכי וכסותייכי. ופירות שאכל נמי לא משלם, אף על גב דאין לה כתובה, משום דרבנן קנסוה. ומשום דאשכחן באלמנה דיש לה פירות שאכל הוא, דאיצטריך למימר הכא דאין לה. **אין תורמין מן הטמא כו'** — משום הפסד כהן. **בשוגג תרומתו תרומה** — כדרבי אלעאי לקמן. **ההיא גריוא** — דתרומה. **את השירים** — את הטהור, שזה היה עושה אותו שירים. **אבל תרומה הוי** — וקדשה, ויחזור ויתרום מן הטהור. **דלמא פשע** — ולא הדר מפריש מן הטהור. ולקמן פריך: כיון דמדאורייתא תרומה היא, מדקתני "בשוגג תרומתו תרומה", היכי מפקעינן לה מקדושתה משום דלמא פשע? **ונמצאת מרה** — שוגג הוא, מדקתני "נמצאת" — מכלל דמעיקרא לא הוה ידע. **כתרי מאני ציית** — כלומר: התם, כיון דמתרי מאני, כי אמרת ליה הדר תרום מאידך — ציית לך, וליכא למגזר דלמא פשע. אבל מטמא על הטהור, דתרוייהו בחד מנא רבו, בעציץ נקוב, כי אמרת ליה תן זו וחזור והפרש אחרת — אינו שומע לך, ונותן את הטמאה לכהן. ומוטב תחזור זו לטיבלה ויתן טהורה לכהן. **אבל תרומה הוי** — והכהן מדליקה מיד.

מאי

אמרי קידושי טעות — פירש בקונטרס: כגון על מנת שאני כהן ונמצא לוי. וקשה: דאם כן היכי פריך רישא נמי נשואי טעות? הא אמרינן לקמן דאין תנאי בנשואין! ואומר רבינו יצחק: דקידושי טעות היינו שסבורה שמת בעלה ולא מת, כמו שהוא אמת. והשתא פריך שפיר: רישא נמי נשואי טעות. ואם תאמר: ולימא טעמא דסיפא משום קדושי טעות דכהן ונמצא לוי, ולא יוכל להקשות מרישא, דאין תנאי בנישואין? ואומר רבינו יצחק: דקידושי טעות לא שביחי, דלא חיישינן לשמא יתלו בקידושי טעות. ורבי עקיבא לחודיה הוא דחייש להכי לקמן בפרקין (צד,ב), גבי רבי עקיבא מוסיף אף אשת אח ואחות אשה, אבל רבנן לא חיישי.

מאי טעמא תקינו לה רבנן כתובה כו' — אף על גב דקיימא לן כתובה דאורייתא, שכותבין בכתובות: כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא, הבא אמר רבינו יצחק דהכי פירושו: מאי טעמא תקינו לה רבנן לאלמנה כתובה, שהיא דרבנן לדברי הכל, משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה — הכי נמי אפילו בתולה, שיש לה כתובה מן התורה, קנסוה בכתובה כדי שתהא קלה בעיניו להוציאה. וכענין זה אשכחן לקמן (צ,ב) גבי הפרת נדרים, דאית ספרים דגרסי: מאי טעמא אמור רבנן בבעל מיפר, אף על גב דבעל מיפר מן התורה, אלא הכי קאמר: מאי טעמא אמור רבנן בעל מיפר היכא דאין מיפר מן התורה, כי ההיא דפרק "ארבעה אחין" (יבמות כט,ב) גבי שומרת יבם, דאמר כדרב פנחס: כל הנודרת על דעת בעלה נודרת, משום שלא תתגנה, וכיון דאיכא טעמא דתתגנה, אם כן אפילו בדאורייתא כמו הכא אמרו חכמים שלא יפר, כדי שתתגנה.

אין תורמין מן הטמא על הטהור — רבינו יהודה בן נתן פירש, משום דכתיב (דברים יח): "תתן לו" ולא לאורו. ואי אפשר לומר כן, דבפרק "כל שעה" (פסחים לג,א) פריך עלה: ואם תרם בשוגג — תרומתו תרומה, ואמאי? לימא: לו ולא לאורו! ומשני: התם — שהיתה לו שעת הכושר, ותתן לו ולא לאורו — בשלא היתה לו שעת הכושר, כגון דאחמיץ במחובר, או שתלשה טמא ומשקה טופח עליה. והתם אפילו בדיעבד אין תרומתו תרומה. והכא היינו טעם דלכתחלה

1 שֶׁנְּתַן לָהּ אַחֲרוֹן גֵּט - לֹא פְּסָלָהּ מִן הַכְּהוּנָּה. מִכְּלָל
2 דְּלָא בָּעֵיָא גֵּט, דְּאִי בָּעֵיָא גֵּט אַמַּאי לֹא פְּסָלָהּ מִן
3 הַכְּהוּנָּה? אֶלָּא סֵיפָא אָמְרִי קִידּוּשֵׁי טָעוּת הָווּ, רֵישָׁא
4 נַמִּי אָמְרִי נִישּׂוּאֵי טָעוּת הָווּ! קְנָסוּהָ רַבָּנַן. סֵיפָא נַמִּי
5 לִיקְנְסוּהָ! רֵישָׁא דְּעָבְדָא אִיסּוּרָא קְנָסוּהָ, סֵיפָא דְּלָא
6 עָבְדָא אִיסּוּרָא - לֹא קְנָסוּהָ רַבָּנַן. "אֵין לָהּ כְּתוּבָּה".
7 מַאי טַעְמָא תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנַן כְּתוּבָּה - כְּדֵי שֶׁלֹּא
8 תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, הָא - תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו
9 לְהוֹצִיאָהּ. אֵין לָהּ פֵּירוֹת וְלֹא מְזוֹנוֹת וְלֹא בְּלָאוֹת,
10 תְּנַאי כְּתוּבָּה כִּכְתוּבָּה דָּמֵי. נָמְלָה מִזֶּה וּמִזֶּה. פְּשִׁיטָא!
11 מַהוּ דְּתֵימָא כֵּיוָן דְּתָפְשָׁה - לָא מַפְּקִינַן מִינָּהּ, קָא
12 מַשְׁמַע לָן. "הַוָּלָד מַמְזֵר". תְּנַן הָתָם: אֵין תּוֹרְמִין
13 מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר. וְאִם תָּרַם, בְּשׁוֹגֵג - תְּרוּמָתוֹ
14 תְּרוּמָה, בְּמֵזִיד - לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם. מַאי לֹא עָשָׂה
15 וְלֹא כְּלוּם? אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם כָּל
16 עִיקָּר, דַּאֲפִילּוּ הַהִיא גְּרִיוָא הֲדַר לְטִיבְלֵיהּ. רַב נָתָן
17 בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אָמַר: לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם - לְתַקֵּן אֶת
18 הַשִּׁירַיִם, אֲבָל תְּרוּמָה הָוֵי. רַב חִסְדָּא לֹא אָמַר כְּרַב
19 נָתָן בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, דְּאִי אָמַרְתְּ הָוֵי תְּרוּמָה - זִימְנִין
20 דְּפָשַׁע וְלֹא מַפְרִישׁ. מַאי שְׁנָא מֵהָא דִּתְנַן: הַתּוֹרֵם
21 קִישּׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה, אֲבַטִּיחַ וְנִמְצֵאת סָרוּחַ - תְּרוּמָה, וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם? שׁוֹגֵג אַמַּזִּיד קָרֵמִית?!
22 שׁוֹגֵג - לָא עֲבַד אִיסּוּרָא, מֵזִיד קָעֲבַד אִיסּוּרָא. וְרָמֵי שׁוֹגֵג אַשּׁוֹגֵג, הָכָא קָתָנֵי: בְּשׁוֹגֵג -
23 תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, הָתָם קָתָנֵי: תְּרוּמָה וַיַּחֲזוֹר וְיִתְרוֹם! הָתָם שׁוֹגֵג קָרוֹב לְמֵזִיד, דְּאִיכָּעֵי לֵיהּ
24 לְמִיטְעֲמֵיהּ. וְרָמֵי מֵזִיד אַמֵּזִיד, הָכָא קָתָנֵי: בְּמֵזִיד - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, הָתָם תְּנַן: הַתּוֹרֵם
25 מִשֶּׁאֵין נָקוּב עַל נָקוּב - תְּרוּמָה, וְיַחֲזוֹר וְיִתְרוֹם! בִּתְרֵי מָאנֵי - צָיֵית, בְּחַד מָנָא - לָא צָיֵית.
26 וּלְרַב נָתָן בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא דְּאָמַר לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם - לְתַקֵּן שִׁירַיִם, אֲבָל תְּרוּמָה הָוֵי,

מאי

אין תרומה — משום הפסד כהן, כדפירש בקונטרס. אי נמי: היכא שהיתה לו שעת הכושר גורו דלכתחלה לא יתרום, אטו היכא דלא היתה לו שעת הכושר. ועוד אומר רבינו יצחק: משום מ"כל חלבו" צריך לתרום מן היפה. ומן הטמא על הטהור הוי מן הרעה על היפה. ואף על גב דבמן הרעה על היפה אפילו במזיד תרומתו תרומה, ואין צריך לחזור ולתרום, כדתנן במסכת תרומות (פרק ב משנה ו): מן הרעה על היפה — תרומתו תרומה, ולא קתני ויחזור ויתרום — בטמא החמירו טפי, משום דלא חזי לאכילה כלל. אבל רעה — חזיא קצת. והיינו טעמא דקישות ונמצאת מרה דצריך לחזור ולתרום, משום דלא חזיא לאכול כמו שאר רעה, כדמוכח בירושלמי, דקרי לה ספק אוכלין. **קישות** ונמצאת מרה — בשוגג איירי, כדמוכח בשמעתין. ואם תאמר: דבתורם יין על יין ונמצא חומץ אין תרומתו תרומה. לפי שלא נתכוין לעשות חומץ תרומה, כדתנן במסכת תרומות בפרק "התורם קישות": התורם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה — אינה תרומה. וגבי קישות נמי, אמאי הויא תרומה כיון שאין חפץ לעשות תרומה גרועה כל כך? ואין לומר דהתם כרבי, דאמר יין וחומץ שני מינין, ב"המוכר את הספינה" (בבא בתרא פד,ב). דאם כן — אפילו במתכוין לתרום מן החומץ על היין, או מן היין על החומץ — לא תהא תרומה, כדתנן במסכת תרומות (פרק ב משנה ד): אין תורמין ממין על שאין מינו, ואם תרם — אין תרומתו תרומה, ואפילו מן היפה על הרעה כדקתני התם. ואומר רבינו יצחק: דיין וחומץ, אף על פי שהם מין אחד, מכל מקום שני שמות הן, זה יין וזה חומץ, ולכך הוי טעות טפי ולא הויא תרומה. אבל קישות ונמצאת מרה — לא הוי טעות כל כך, דלקישות נתכוין — והרי היא קישות. וכן מן הטמא על הטהור בשוגג תרומתו תרומה, דתרם אותו שם שנתכוין לו. מידהו, בתוספתא משמע דהתיא חומץ על יין דלא הויא תרומה — כרבי אתיא, דמסיים בה בהדיא: דברי רבי, שרבי אומר: יין וחומץ שני מינין, וחכמים אומרים: מין אחד. ואפשר דלרבנן דאמרי מין אחד, במתכוין לתרום מן יין ונמצא חומץ הוי תרומה, ויחזור ויתרום, כמו בתורם קישות ונמצאת מרה. ואפילו לרבי, אם במתכוין תורם מן החומץ על היין הויא תרומה, דמדאורייתא הוי מין אחד. וכן משמע בהדיא בירושלמי סוף פרק שני דתרומות, דפליג רבי ארבי ישמעאל ברבי יוסי שאמר משום אביו: תורמין מיין על חומץ, ורבי אומר: דאין תורמין. וקאמר רבי יהושע בן לוי: מסתברא יודה רבי לדברי תורה. ומאי טעמא דרבי — שאם אתה אומר שמותר לתרום מיין על חומץ — אף הוא סבר שמותר לתרום חומץ על יין אף על גב דלא גזר בעלמא מן היפה על הרעה אטו דלמא אתי לתרום מן הרעה על היפה — גבי חומץ איכא למיגזר טפי, משום דאיכא דניחא ליה בחלא טפי מבחמרא, כדאמר ב"המוכר את הספינה" (שם). ושני מינין דקאמר רבי — היינו שעשאוהו חכמים כשני מינין, ולא הויא תרומה היכא דטעה, שהיה מתכוין ליין ונמצא חומץ.

מזיד עבד איסורא — ולכך שויתה רבנן כאילו לא תרם כלל, והדר ההוא גריוא לטיבלא. דאי אמרת תרומה הוא — אתי למיפשע, דהא שוי נפשיה רשע. שוגג לא עבד איסורא מדעת, הלכך לא חשיד דלמא פשע. כן פירש רבינו יהודה בן נתן. אבל אין לפרש דשוגג לא עבד איסורא לא קנסוה, אבל מזיד קנסו — דאין זה קנס דהדר לטיבלה, דטפי דמי קנס הא דאמר דיחזור ויתרום, שצריך להפריש שתי תרומות.

איבעי ליה למיטעמיה — כלומר, יפריש על מה שהוא מיניה וביה כדי שיטעום, ותו לא. **לרב** נתן ברבי אושעיא — דאמר: לא עשה ולא כלום לתקן את השירים, אבל תרומה הוי ומיתקן ההוא גריוא. מאי שנא מהא דתנן מן הנקוב על שאינו נקוב כו', דההוא גריוא גופיה לא מיתקן, משום דמדאורייתא לא הוי תרומה — הכי נמי מן הטמא על הטהור, כיון דמדאורייתא לא הוי מתוקן, כדסלקא דעתך השתא, אמאי משוי ליה מתוקן מדרבנן להפקיע איסור מדאורייתא? אבל לרב חסדא דמשוי ליה טבל — ניחא. והאי דבשוגג תרומתו תרומה — היינו משום דלא קפיד קרא אלא אמזיד, כדכתיב: "ולא תשאו עליו חטא" (במדבר יח) דמשמע מזיד

דאיכא

דאיכא נשיאות חטא, אבל בשוגג הוי תרומה. ואם תאמר: ומאי נפקא לן מינה במן הטמא על הטהור במאי דהוי תרומה, ואין צריך לחזור ולתקן דהיא גריוא, והא בכל ענין אסור באכילה! ויש לומר: דנפקא לן מינה לענין הסקה דמותר להסיק בתרומה טמאה ואין מדליקין בטבל טמא, כדאמרינן בפרק "במה מדליקין" (שבת כו,א). **ולא** תאכל כו' — פירש רבינו יהודה בן נתן: דלא הוי תרומה אלא לענין שיתנה לכהן, ולא לדבר אחר, שאינה אסורה לזרים. ואין נראה לרבינו יצחק: דכיון דפוטרת שאין נקוב דחייב בתרומה מדרבנן הכי נמי תרומה מדרבנן, כמו במן שאין נקוב על שאינו נקוב. **ממקום** אחר — אמר רבינו יצחק: דמיניה וביה לא, משום דלא ליתי למיכל השירים לזרים, כיון שיקרא עליו שם מעשר לא יזהרו עליו לשומרו בתורת תרומה. וכולה גריוא מדרבנן תרומה, דהא מיתקין ביה דשאין נקוב.

בקומתה פירש בקונטרס: שתגיע לפירקה בשנים ובהבאת שערות. ואין הלשון משמע כן, דאם כן הוה ליה למימר: משתגדיל! אלא אומר רבינו יצחק: משתעמוד בקומתה, היינו: שנראית גדולה קצת, אף על פי שעדיין לא הגיעה לפירקה, לפי שנראית כאשתו. אבל כל זמן שנראית קטנה — היו נראים דברי חכמים כמו חוכא ואיטלולא אם היה יורשה.

דלא נבנסה לחופה — דקא סלקא דעתך: דכי היכי דבית הלל לא בעו עמידת קומה דבית שמאי — הכי נמי לא בעו בית שמאי שתכנס לחופה דבית הלל.

משתעמוד בקומתה ותכנס לחופה — והוא הדין אם נכנסה לחופה ואחר כך עמדה בקומתה דמהניא חופה שבקטנות, דמאי שנא מקידושין דמהנו כשהיו בקטנות ואחר כך עמדה בקומתה.

משתגדיל ותבעל — ואם תאמר: אכתי, כיון דאין מעשה קטן כלום — היכי מהניא חופה שהיתה בקטנות? ויש לומר: דכיון שהיא בביתו של בעל הויא במסירה לחופה, וכשבועל בגדלות לשם קידושין. ואפילו אם תמצי לומר דביאה אירוסין עושה — חשובה מיד כנשואה, מידי דהוה אהיה לו חצר בדרך ונכנסה עמו לשם נישואין. אי נמי: כיון שהקידושין בגדלות, וארוסה אוכלת בתרומה דבר תורה — מהניא הכא חופה שהיתה בקטנות. דליכא למיחש לסימפון, ולא לדעולא, כיון שהיא בבית בעלה. וטעמא דיורשה — משום דהוי הפקר בית דין דהיה הפקר.

שהפקר בית דין היה הפקר — אבל מן הטמא על הטהור ליכא למימר דאפקוה מרשותיה בשעת הפרשה, כיון דבתר הכי נמי שלו הוא, ועליו לתקנו.

כיון דלא ירתי לה קרי ולא ענו לה — משמע דכל היכא דירית לה — מטמא לה, דהוי מטמא למת מצוה. ולפי זה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט — לא ירית לה, מדאמר (יבמות צ,ב) ואין מטמא לאשתו פסולה. דאי הוה ירית לה — הוה מטמא לה כמו למת מצוה. ומיהו, על ברחך לאו הא בהא תליא, דהא נשאת על פי בית דין ואחר כך בא בעלה אמרינן דאין מטמא אף על גב דבעלה הראשון יורשה, דלדידיה לא קנסו. ואף על גב דאין זכאי במציאתה ובמעשה ידיה — היינו משום קנס דידה, אבל ירושה אמאי ליפסיד בעל? ועוד: דאם כן כהן גדול ונזיר יטמאו לקרוביהם ולכל מורישיהם כשאין יורש אלא הם, וכן לנשיהם. ועוד: למאן דאמר (כתובות פג,א) ירושה דבעל דאורייתא — אמאי איצטריך קרא שהבעל מטמא לאשתו? פשיטא, דמת מצוה היא! ונראה לרבינו יצחק: דמשום דירית לה לא הויא מת מצוה, אלא משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר שהוא מן התורה בדבר הדומה, כדפירשתי לעיל. דכיון דלא ירתי לה — דומה למת מצוה, ומיהו אינה מת מצוה גמור. וכן נראה, דאי משום דהויא מת מצוה גמור מטמא לה — אם כן היאך יטמא לה במקום שיש ישראל? דהא במת מצוה אם יש ישראל ואל יטמא כהן. ובנישואי קטנה דהוו דרבנן — משמע דמטמא כשאר בעל שמיטמא לאשתו דאורייתא, אם יש שם כמה ישראל. ומדאמר לקמן (צ,ב) נמי "ולא זה וזה מיפר נדריה" — משום דתתגנה ותתגנה אין להוכיח דאין מיפר לאשתו פסולה, כגון אלמנה לכהן

מאי שנא מהא דתנן — לא תאכל לכהן עד שיתן על סאה זו תרומה ומעשר ממקום אחר, דמחזקינן ליה בטבל גמור, [וכאן כמו כן לא היה ליתן לכהן, שמא ישרוף טבל טמא, ואסור להדליקו, כדמוכח בפרק "במה מדליקין" (שבת כו,א)]. **שאני הכא** — בטמא וטהור, דמדאורייתא תרומה מעלייתא היא, אבל מן הנקוב על שאין נקוב הוה ליה מהחיוב על הפטור, וכיון דאפטור קא מפריש לא חייל עלה שם תרומה. הלכך טבל הוא, ואסור אף לכהן, ורבנן הוא דגזרי למתבה לכהן הואיל וקרא עליה שם תרומה. וישראל זה שנתנה צריך להפריש עלה תרומה ומעשר, ואין צריך לחזור ולהפריש ממה שאין נקוב, דתרומה דיליה מדרבנן היא, והא אפריש עליה. ומן שאין נקוב על הנקוב, דאמרינן לעיל תרומה היא ומותר לכהן — דהוה ליה מן הפטור על החיוב, הלכך, אף על גב דהא דאפריש עלה לא מיפטר בהך תרומה, ולא חייל עליה שם תרומה, אפילו הכי לא אמרינן לא תאכל כו' דהא לא איכפת לן אי אכל לה כהן בטבל, דאין עליה דין טבל ותרומה כו'. **ולא תשאו** — הא אם לא תרימו מן המובחר — תשאו חטא, ואם אינו קדוש — נשיאות חטא למה? **לאוסרו בבת ישראל** — וקנסא בעלמא הוא, ולהחמיר ולעשות סייג לתורה, ואין זו עקירה. אבל להקל על דברי תורה — עקירה היא. **את אשתו קטנה** — אם מתה. ולא אמרינן שמא עתידה היתה למאן ואשתכח דלאו אשתו הואי. וביתומה עסקינן. **משתעמוד בקומתה** — כשתגיע לפרקה, בשנים ובהבאת שער. **ואף על גב דלא נבנסה לחופה** — והא קיימא לן (יבמות כט,ב) אפילו בגדולה: אשתו ארוסה — לא אונן ולא מיטמא לה, מתה — אין יורשה. **והאמר רבי אליעזר אין מעשה קטנה כלום** — בפרק "בית שמאי" (יבמות קח,א). **מדאורייתא אבוה ירית לה** — כלומר: קרובי האב ירתי לה, דנישואי קטנה מדרבנן נינהו, משום שלא ינהגו בה מנהג הפקר, כדאמר ב"חרש שנשא פקחת" (יבמות קיב,ב). אבל תורה לא זיכתה לקדש את הבת לא לאמה ולא לאחיה. **הפקר בית דין היה הפקר** — וכל מידי דממונא לאו עקירה היא. **כל אשר לא יבא וגו'** — בספר עזרא. **וראשי האבות למטות** — הוי ליה למכתב: "וראשי מטות בני ישראל".

אכל

מַאי שְׁנָא מֵהָא דִּתְנַן: מִן הַנָּקוּב - עַל שֶׁאֵין נָקוּב תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְלֹא תֵּאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מִמָּקוֹם אַחֵר! שָׁאנֵי הָכָא, דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא תְּרוּמָה מַעֲלֶיְיתָא הִיא, כִּדְרַבִּי אֶלְעָאי, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָאי: מִנַּיִן לַתּוֹרֵם מִן הָרָעָה עַל הַיָּפָה שֶׁתְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה - דִּכְתִיב: "וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֵלְבוֹ מִמֶּנּוּ", וְאִם אֵין קָדוֹשׁ - נְשִׂיאוּת חֵטְא לָמָּה? מִיכָּן לַתּוֹרֵם מִן הָרָעָה עַל הַיָּפָה שֶׁתְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. אֲמַר לֵיהּ רַבָּה לְרַב חִסְדָּא: לְדִידְךָ דְּאָמְרַתְּ לֹא עֶשָׂה וְלֹא כְּלוּם כָּל עִיקָּר, דַּאֲפִילּוּ הַהוּא גְּרִיוָא הֲדַר לְטִבְלִיהּ, מַאי מַעֲמָא - גְּזֵירָה דִּלְמָא פְּשַׁע וְלֹא מַפְרִישׁ, מִי אִיכָּא מִידֵּי דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא הָוֵי תְּרוּמָה וּמִשּׁוּם דִּלְמָא פְּשַׁע אַפְּקוּהּ רַבָּנַן לְחוּלִּין, וְכִי בֵּית דִּין מַתְּנִין לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה?! אֲמַר לֵיהּ: וְאַתְּ לָא תִּסְבְּרָא? וְהָתְנַן: הַוָּלָד מַמְזֵר מִזֶּה וּמִזֶּה. בִּשְׁלָמָא מִשְּׁנֵי מַמְזֵר, אֶלָּא מֵרִאשׁוֹן אַמַּאי? אִשְׁתּוֹ הִיא, וְיִשְׂרָאֵל מַעֲלֶיָא הוּא, וְקָא שָׁרֵינַן לֵיהּ בְּמַמְזֶרֶת! אֲמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: אָסוּר בְּמַמְזֶרֶת, וְכֵן כִּי אָתָא רָבִין אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָסוּר בְּמַמְזֶרֶת. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ מַמְזֵר - לְאוֹסְרוֹ בְּבַת יִשְׂרָאֵל. שָׁלַח לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַבָּה בְּיַד רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא: וְאֵין בֵּית דִּין מַתְּנִין לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה? וְהָתַנְיָא: מֵאֵימָתַי אָדָם יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ קְטַנָּה? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁתַּעֲמוֹד בְּקוֹמָתָהּ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִשֶּׁתִּכָּנֵס לַחוּפָּה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִשֶּׁתִּבְעֵל. וְיוֹרְשָׁהּ, וּמִיטַּמֵּא לָהּ, וְאוֹכֶלֶת בְּגִינוֹ תְּרוּמָה. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מִשֶّתַּעֲמוֹד בְּקוֹמָתָהּ - אַף עַל גַּב דְּלֹא נִכְנְסָה לַחוּפָּה? אֵימָא: מִשֶّתַּעֲמוֹד בְּקוֹמָתָהּ וְתִכָּנֵס לַחוּפָּה. וְהָכִי קָאָמְרוּ לֵיהּ בֵּית שַׁמַּאי בֵּית הִלֵּל: דְּקָאָמְרִיתוּ מִשֶّתִּכָּנֵס לַחוּפָּה, אִי עָמְדָה בְּקוֹמָתָהּ - מִהַנְּיָא לָהּ חוּפָּה, וְאִי לֹא - לָא מִהַנְּיָא לָהּ חוּפָּה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִשֶّתִּבְעֵל. וְהָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵין מַעֲשֵׂה קְטַנָּה כְּלוּם! אֵימָא: מִשֶّתַּגְדִּיל וְתִבְעֵל. קָתָנֵי מִיהַת יוֹרְשָׁהּ, וְהָא הָכָא דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא אֲבוּהָ יָרֵית לָהּ וּמִדְּרַבָּנַן יָרֵית לָהּ בַּעַל! הֶפְקֵר בֵּית דִּין הָיָה הֶפְקֵר, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִנַּיִן שֶׁהֶפְקֵר בֵּית דִּין הָיָה הֶפְקֵר - שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים בַּעֲצַת הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ וְהוּא יִבָּדֵל מִקְּהַל הַגּוֹלָה". רַבִּי אֱלִעָזָר אָמַר, מֵהָכָא: "אֵלֶּה הַנְּחָלוֹת אֲשֶׁר נָחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכִי מָה עִנְיַן רָאשִׁים אֵצֶל אָבוֹת? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: מָה אָבוֹת מַנְחִילִין בְּנֵיהֶם כָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ - אַף רָאשִׁים מַנְחִילִין אֶת הָעָם כָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ. "וּמִיטַּמֵּא לָהּ", וְהָא הָכָא דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא אֲבוּהָ מִיטַּמֵּא לָהּ, וּמִדְּרַבָּנַן מִיטַּמֵּא לָהּ בַּעַל! מִשּׁוּם דְּהָוְיָא לָהּ מֵת מִצְוָה. וּמִי הָוֵי מֵת מִצְוָה? וְהָתַנְיָא: אִי זֶהוּ מֵת מִצְוָה - כָּל שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין, קוֹרֵא וַאֲחֵרִים עוֹנִין אוֹתוֹ - אֵין זֶה מֵת מִצְוָה! הָכָא נַמִּי, כֵּיוָן דְּלָא יָרֵיתִי לָהּ - קָרְיָא וְלֹא עָנוּ לָהּ.

ואוכלת

לכהן

אם כן קשה, **מאי שְׁנָא** – במה שונה דין זה **מֵהָא** דִּתְנַן – מהדין ששנינו במסכת דמאי (שם), התורם מִן גידולי העציץ **הַנָּקוּב** שחיובו בתרומות ומעשרות הוא מן התורה **עַל** גידולי עציץ **שֶׁאֵין נָקוּב** שחיובו בתרומות ומעשרות הוא מדרבנן, **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה** – חל שם תרומה על מה שתרם מהעציץ הנקוב, ונותנה לכהן, ומכל מקום **לֹא תֵּאָכֵל** אותה תרומה על ידי הכהן, הואיל ותרם מהגדל בעציץ נקוב החייב בתרומות ומעשרות מן התורה, על הגדל בעציץ שאינו נקוב הפטור מן התורה, הרי שמן התורה אין למה שהפריש שם תרומה כלל והוא עדיין טבל גמור, ולכן לא יאכלנה הכהן **עַד שֶׁיּוֹצִיא** [–יפריש] **עֲלֶיהָ** הישראל שנתנה **תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מִמָּקוֹם אַחֵר** – מהגדל בעציץ נקוב אחר, ובכך יתיר לכהן את אותו חלק שהפריש קודם. ומוכח מהמשנה שדין הנתרם שלא כדין הוא כטבל גמור, וקשה על רב נתן ברבי אושעיא האומר שהחלק המופרש נשאר תרומה וניתן לכהן, ומוכח מדבריו שאינו טבל, שאילו היה דינו כטבל יש לחשוש שישתמש בו הכהן להדליקה [כדין תרומה טמאה שמותר להדליק בה], ואסור להדליק בטבל טמא.

מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָכָא**, בתורם מן הטמא על הטהור, **דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא תְּרוּמָה מְעַלְּיֵיתָא הִיא**, כלומר חל עליה שם תרומה, ולכן באמת מותר לכהן להדליקה. אבל בתורם מעציץ נקוב על שאינו נקוב, מהתורה לא חל על מה שהפריש שם תרומה כלל, ולכן יש לחזור ולהפריש עליה תרומה ממקום אחר, ואז תאכל לכהן.

ומבארת הגמרא את הטעם שבתורם מהטמא על הטהור תרומתו תרומה: ודין זה הוא כִּדברי **דְּרַבִּי אִלְעָאי**, **דְּאָמַר רַבִּי אִלְעָאי**, מִנַּיִן **לַתּוֹרֵם** מִן הָרָעָה **עַל הַיָּפָה שֶׁתְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה**, דִּכְתִיב לגבי הפרשת תרומות (במדבר יח לב) 'וְלֹא תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֵלְבוֹ מִמֶּנּוּ', שאם תפרישו מהפירות את הטובים שבהם, לא תשאו עליו חטא, כלומר לא תעברו עבירה, משמע שאם יפריש את הרעים יש חטא, **וְאִם** נאמר שבשמפריש את הרעים **אֵין** מה שהפריש **קָדוֹשׁ** כלל, **נְשִׂיאוּת חֵטְא לָמָּה** – מדוע ישא חטא על כך, הרי הפרשתו לא הועילה. **מִכָּן** יש ללמוד, **לַתּוֹרֵם** מִן הָרָעָה **עַל הַיָּפָה, שֶׁתְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה**, ולכן יש חטא במה שהפריש מהרעה על היפה. וכמו כן גם התורם מהטמא על הטהור תרומתו תרומה.

הגמרא מקשה על עיקר חידושו של רב חסדא, שהתורם במזיד מהטמא על הטהור אפילו מה שהפריש אינו תרומה: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְרַב חִסְדָּא**, לְדִידְךָ [–לדבריך] **דְּאָמְרַתְּ** שאמרו חכמים שהתורם מהטמא על הטהור **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם כָּל עִיקָּר, דַּאֲפִילּוּ הַהוּא גְּרִיוָא** שהפריש לשם תרומה **הָדַר לְטִיבְלֵיהּ** – חזור ונעשה טבל, **וּמַאי מַעֲמָא, גְּזֵירָה דִּלְמָא** – שמא אם יהיה שם תרומה על הפירות, **פָּשַׁע וְלֹא מַפְרִישׁ** שוב על הטהור החייב בהפרשה, כיון שיראה שחל שם תרומה על הפירות שכבר הפריש. ואם כן קשה, **מִי אִיכָּא** – וכי יש דבר כזה, **דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא הָוֵי תְּרוּמָה**, כמו במפריש מהטמא על הטהור שמן התורה חל על מה שהפריש שם תרומה שאסורה לזרים, **וּמִשּׁוּם חשש דִּלְמָא פָּשַׁע, אַפְּקוּהָ** [–הוציאו אותו] **רַבָּנָן לְחוּלִּין**, ואמרו שפירות אלו הם טבל, והתירו אותם לאכילה לזרים לאחר שיפרישו מהם תרומות ומעשרות כדין, **וְכִי בֵּית דִּין מַתְנִין לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה**.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא, **וְאַתְּ לֹא תִּסְבְּרָא** – האם אתה אינך סובר שיש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה, **וְהָתְנַן** – והרי כך שנינו במשנתינו (פז:), האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעלך וניסת לאחר, **וְאַחַר** כך בא בעלה, קנסו חכמים ואמרו שהַוָּלָד הנולד לה הוא **מַמְזֵר, מַזֶּה וּמִזֶּה** – בין אם נולד מבעלה הראשון [אחרי שחזר], ובין אם נולד מהשני. וקשה, **בְּשֶׁלָּמָא** הנולד **מִשֵּׁנִי**, הוא **מַמְזֵר** מדאורייתא, כיון שנבעלה לו בעודה נשואה לראשון, **אֶלָּא** הנולד **מִבַּעְלָה הָרִאשׁוֹן, אַמַּאי** הוא ממזר, הרי **אִשְׁתּוֹ הִיא**, וְהולד **יִשְׂרָאֵל מְעַלְּיָא הוּא** – הרי הוא ישראל מעולה וכשר, ואף על פי כן גזרו חכמים שיהא ממזר **וְקָא שָׁרִינַן לֵיהּ בְּמַמְזֶרֶת** – ואנו מתירים לו לישא ממזרת דאורייתא, ועקרו בכך חכמים את דין התורה האוסר אותו בממזרת, ומוכח מהמשנה שבכח חכמים לעקור דבר מן התורה.

הגמרא דוחה את ההוכחה: **אָמַר לֵיהּ** רבה, במשנתינו אין עקירת דבר מן התורה, **דְּהָכִי** [–כך] **אָמַר שְׁמוּאֵל**, הולד הנולד מהראשון, שדינו כ'ממזר' מדרבנן, **אָסוּר** הוא **בְּמַמְזֶרֶת**, כעיקר דין תורה. **וְכֵן כִּי אֲתָא רַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָסוּר בְּמַמְזֶרֶת**. ומפרשת הגמרא: **וְאַמַּאי** [–מדוע] **קָרֵי לֵיהּ** התנא במשנה 'מַמְזֵר', שהחמירו **לְאוֹסְרוֹ בְּבַת יִשְׂרָאֵל**, כדין ממזר, אך כיון שבאמת אינו ממזר, אסור הוא אף בממזרת, ואין כאן עקירת דבר מן התורה. ורק כשחכמים מקילים בדברי תורה נחשב הדבר כעקירת דבר מן התורה.

הגמרא מביאה כמה הוכחות למה שנתבאר שיש כח ביד חכמים לעקור דין תורה: **שָׁלַח לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַבָּה** קושיא זו **בְּיַד רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא**, **וְכִי** אתה סבור **שאין בֵּית דִּין מַתְנִין לַעֲקוֹר דָּבָר מִן הַתּוֹרָה, וְהָתַנְיָא** בברייתא, לגבי יתומה קטנה שאין לה אב [היכול לקדשה מן התורה], שתקנו חכמים שאמה ואחיה יכולים להשיאה, **מַאימָתַי אָדָם יוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ** היתומה **הַקְּטַנָּה**, כלומר, ממתי נחשבת כאשתו לענין שירשנה, ואין אומרים שמא אם היתה חיה היתה ממאנת בו בגדלותה ומפקיעה את קדושיו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מִשֶּׁתַּעֲמוֹד בְּקוֹמָתָהּ** – כשתגיע לפירקה, שתהיה בת שתים עשרה שנים, ותביא שתי שערות. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, בעלה יורשה מיד **מִשֶּׁתִּכָּנֵס לַחוּפָּה**, ואפילו בקטנותה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִשֶּׁתִּבְעָל** לו. ממשיכה הברייתא ומביאה דינים נוספים בנישואי אותה קטנה: **וְיוֹרְשָׁהּ וּמְיַבֵּמָא לָהּ** – אף אם הוא כהן חייב לטפל בקבורתה ולהיטמא לה כדין כהן המצווה להיטמא לאשתו, **וְכֵן** היא **אוֹכֶלֶת בְּנִינוֹ** [–מחמתו] **תְּרוּמָה**, כאשת כהן.

הגמרא מבארת תחילה את הברייתא, ואחר כך תבאר את ראיית רב חסדא. שנינו בברייתא: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מִשֶּׁתַּעֲמוֹד בְּקוֹמָתָהּ**. תמהה הגמרא: וכי אם עמדה בקומתה בעלה יורשה, **וְאַף עַל גַּב** דְּעדיין **לֹא נִכְנְסָה לַחוּפָּה** אלא עודנה ארוסה, והרי אין ארוס יורש את ארוסתו, ואם הוא כהן אינו נטמא לה, אפילו שהיא גדולה. מבארת הגמרא: **אִימָא** [–אמור] בדברי בית שמאי, **מִשֶּׁתַּעֲמוֹד בְּקוֹמָתָהּ וְגַם תִּכָּנֵס לַחוּפָּה**. מוסיפה הגמרא לבאר, **וְהָכִי קָאָמְרוּ לֵיהּ** [–וכך אמרו להם] **בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל, דְּקָאָמְרִיתוּ** – מה שאמרתם **שמִשֶּׁתִּכָּנֵס לַחוּפָּה** בעלה יורשה, הדבר תלוי, **אִי עָמְדָה בְּקוֹמָתָהּ** והיא גדולה, **מַהֲנְיָא** [–מועילה] **לָהּ חוּפָּה**, ובעלה יורשה ונטמא לה, **וְאִי לֹא** עמדה בקומתה, **לֹא מַהֲנְיָא לָהּ חוּפָּה** להחשיבה כנשואה לגבי דין ירושה וטומאה.

ממשיכה הגמרא בביאור הברייתא: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, בעלה יורשה **מִשֶּׁתִּבְעָל**. מקשה הגמרא: משמע מדבריו שאם נבעלה בעלה יורשה אפילו בעודה קטנה, **וְקשה, הָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֵין מַעֲשֵׂה** נישואין של **קְטַנָּה כְּלוּם**, והרי היא כמי שלא נישאת. מתרצת הגמרא: **אִימָא** בדברי רבי אליעזר, **מִשֶּׁתַּגְדִּיל וְתִבָּעֵל** בעלה יורשה.

עתה מוכיח רב חסדא מהברייתא את דבריו, שיש כח לחכמים לעקור דין תורה: **קָתָנֵי מִיהַת** – מכל מקום שנינו בברייתא, שלדעת בית הלל בעלה של הקטנה הנשואה **יוֹרְשָׁהּ, וְהָא הָכָא** – והרי במקרה זה, **דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא אֲבוּהָ יָרִית לָהּ** – שמן התורה קרובי האב הם יורשים אותה, שהרי אין בנישואיה כלום, ומכל מקום **מִדְּרַבָּנָן** החשיבוה כנשואה ואמרו **דְּיָרִית לָהּ** [–שיורש אותה] **הַבַּעַל**. הרי שיש כח ביד חכמים לעקור דין תורה של ירושה.

דוחה הגמרא את הראיה: אין להוכיח מכאן שחכמים יכולים להפקיע דין תורה, כיון שכאן הטעם הוא משום **שֶׁהֶפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר**, וכיון שראו בכך צורך הפקיעו את הממון ממשפחת האב, ואמרו שבעלה יירשנה. ומבארת הגמרא מנין שהפקר בית דין הפקר: **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִנַּיִן שֶׁהֶפְקֵר בֵּית דִּין הֶפְקֵר, שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק, לאחר שעלו ישראל מגלות בבל העבירו קול לכל בני הגולה להתקבץ בירושלים כדי להפרישם מנשותיהם הנכריות, ואמרו

המשך בעמוד כא

רב חסדא מביא ראיה אחרת לדבריו מהמשך אותה ברייתא שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה. שנינו בברייתא: **וְאוֹכֶלֶת** אשתו הקטנה **בְּגִינוֹ תְּרוּמָה**, כדין כל אשה הנשואה לכהן. ואף שמדין תורה אין היא נשואה לו, ואסורה בתרומה. דוחה הגמרא: הברייתא עוסקת **בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנָן**, אך באמת אסור לה לאכול תרומה דאורייתא.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת כדי להוכיח ממנה האם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה: ישראל שאכל תרומה חייב לשלם לכהן את שיעור התרומה בתוספת חומש, שנאמר, (ויקרא כב יד) 'וְאִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ'. חכמים פירשו, שצריך האוכל לתת לכהן פירות חולין כנגד מה שאכל, כמו שנאמר 'וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ', שיתן לכהן דבר הראוי להיות קודש, והיינו פירות חולין, ואותם הפירות שמחזיר לו, נעשים תרומה. **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, אדם **שֶׁאָכַל** בשוגג פירות של **תְּרוּמָה טְמֵאָה, מְשַׁלֵּם** לכהן פירות **חוּלִּין טְהוֹרִים.** ואם עבר **וְשִׁילֵּם** לכהן פירות **חוּלִּין טְמֵאִים, סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,** שאם שילם את הפירות הטמאים **כְּשׁוֹגֵג,** שהיה סבור שהפירות שהוא משלם טהורים, ואחר כך התברר לו שהיו טמאים, **תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** וחל על הפירות הטמאים שם תרומה. אך אם שילם פירות טמאים **בְּמֵזִיד,** שידע שהם טמאים, קנסוהו חכמים שאֵין **תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** וצריך לחזור ולשלם פירות טהורים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** וחל על מה ששילם שם תרומה, **וְתִקְּנוּ** חכמים שבין בשוגג ובין במזיד **חוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִין.**

מבררת הגמרא את דברי הברייתא: **וְהַוֵּינַן בָּהּ** – נשאנו ונתנו בביאור דברי הברייתא, ששנינו בה שאם שילם פירות טמאים **בְּמֵזִיד,** קנסוהו חכמים שאֵין **תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** וקשה, מדוע קנסוהו, והרי אדרבה, **תָּבֵא עָלָיו בְּרֵכָה, דַּאֲכַל מִינֵּיהּ** – שהרי אכל משל הכהן **מִידֵי דְּלֵא קָחֲזֵי לֵיהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ** – דבר שאינו ראוי לאכילה לכהן כשהוא טמא, והיינו תרומה טמאה, **וְקָא מְשַׁלֵּם מִידֵי דְּקָחֲזֵי לֵיהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ** – והוא משלם לכהן דבר הראוי לו כשהוא טמא, והיינו חולין טמאים, ומדוע קנסוהו במזיד שאין תשלומיו תשלומין. ובתירוץ קושיא זו **אָמַר רָבָא, וְאָמְרֵי לָהּ כְּדֵי, חִסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, אדם **שֶׁאָכַל** בשוגג **תְּרוּמָה טְמֵאָה, מְשַׁלֵּם** לכהן **כָּל דְּהוּ** – כל שהוא, כלומר מה שירצה לשלם ישלם, ואפילו פירות חולין טמאים. **אָכַל** בשוגג **תְּרוּמָה טְהוֹרָה, מְשַׁלֵּם** לכהן פירות **חוּלִּין טְהוֹרִין.** ואם עבר **וְשִׁילֵּם** לכהן פירות **חוּלִּין טְמֵאִים, סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,** אם שילם את הפירות הטמאים **בְּשׁוֹגֵג, תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** והפירות ששילם נעשים תרומה. אך אם שילם **בְּמֵזִיד, אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** ולא חל על הפירות שם תרומה, אלא הם נשארים חולין וחוזרים לבעליהם, וחייב לחזור ולשלם לכהן פירות טהורים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** וחל על הפירות שם תרומה והם של הכהן, **וְחוֹזֵר** האוכל **וּמְשַׁלֵּם** לכהן פירות **חוּלִּין טְהוֹרִין** אחרים.

לאחר שביארה הגמרא את הברייתא, מוכיחה ממנה הגמרא שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה: **וְהָא הָכָא, דְּמֵדְאוֹרַיְיתָא** גם בששילם במזיד פירות טמאים על התרומה שאכל, **תַּשְׁלוּמֵי מַעֲלֶיָא חָיֵי** – תשלום טוב הוא, וחל עליהם שם תרומה אף שהם טמאים, והם שייכים לכהן, **דְּאִי מִקַּדֵּשׁ בְּהוּ כֹּהֵן אִשָּׁה** – שאם יקדש הכהן אשה באותם הפירות, **תָּפְסוּ לָהּ קִדּוּשֵׁי** – יחולו הקידושין, כיון שקידש בממון שלו, **וְלִמְרוֹת זֹאת אָמוֹר רַבָּנָן** – תקנו חכמים [לדעת רבי מאיר בברייתא] שאם שילם במזיד **אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,** ואין הפירות של הכהן, ואין קידושיו קידושין, **וְקָשָׁרִינַן אֵשֶׁת אִישׁ לְעָלְמָא** – ובכך אנו מתירים לאשה זו, שמן התורה היא אשת איש, להנשא לכל העולם, ומוכח שחכמים עוקרים דבר מן התורה.

דוחה הגמרא: אין כוונת רבי מאיר לומר שאין תשלומיו תשלומין לגמרי, אלא **מַאי 'אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין' דְּקָאָמַר רַבִּי מֵאִיר, דְּבָעֵי לְמֶיהְדַּר שַׁלּוּמֵי חוּלִּין טָהוֹרִין** – שעליו לשוב ולשלם לכהן פירות חולין טהורים, אך גם הפירות הראשונים שייכים לכהן, ואם קידש בהם אשה, הרי היא מקודשת.

תמהה הגמרא: **אִי סוּמְכוֹס הַיְינוּ רַבָּנָן** – דברי סומכוס בשם רבי מאיר הם כדברי רבנן, ובמה נחלקו, הרי גם לרבנן תשלומיו תשלומין וחייב לשוב ולשלם שנית. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, קָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד מַיְיתִי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – המחלוקת ביניהם היא האם אגב כך שקנסו את המזיד, קנסו גם את המשלם בשוגג, לדעת סומכוס בשם רבי מאיר קנסו רק את המשלם חולין טמאים במזיד, אבל אם שילם בשוגג לא קנסוהו, ואילו לדעת חכמים קנסו אף את המשלם בשוגג שיצטרך לחזור ולשלם חולין טהורים.

הגמרא מביאה ראיה אחרת שחכמים עוקרים דבר מן התורה: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא, **דָּם** קרבנות העומד לזריקה על המזבח, **שֶׁנִּטְמָא וְזֻרְקוּ,** אם נעשה כך **בְּשׁוֹגֵג הוּרְצָה** הקרבן לבעלים ונתכפרו בו. אבל אם עשה כך **בְּמֵזִיד לֹא הוּרְצָה** הקרבן לבעליו וצריכים להביא קרבן אחר **לְהִתְכַּפֵּר** בו. **וְהָא הָכָא,** בדם שנטמא, **דְּמֵדְאוֹרַיְיתָא אַרְצוּיֵי מַרְצָה** – מן התורה הקרבן מרצה, אף שהיה הדם טמא, והבעלים מתכפרים, והראיה לכך **מִדְּתַנְיָא** בברייתא, **עַל מָה הַצִּיץ מַרְצֶה, עַל הַדָּם וְעַל הַבָּשָׂר וְעַל הַחֵלֶב** של קרבנות **שֶׁנִּטְמָא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּקִרְבָּן יָחִיד בֵּין בְּקִרְבָּן צִבּוּר.** ומכל מקום **אָמְרֵי רַבָּנָן,** שבמזיד **לֹא הוּרְצָה,** ויביא קרבן אחר, **וְקָא הָדַר מְעַיֵּיל חוּלִּין לָעֲזָרָה** – ונמצא שהוא חוזר ומקריב בהמה שמדאורייתא היא חולין, שהרי כבר התכפר, ומוכח שיש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה, ולהתיר להביא חולין בעזרה.

דוחה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא,** אין כוונת הברייתא שבמזיד יביא הבעלים קרבן נוסף, אלא **מַאי 'לֹא הוּרְצָה' דְּקָאָמַר** התנא בברייתא, שאמרו חכמים שלא הורצה הקרבן בזריקת הדם **לְהַתִּיר** את **הַבָּשָׂר בַּאֲכִילָה, אֲבָל בְּעָלִים נִתְכַּפְּרוּ בּוֹ** ואינם צריכים להביא קרבן אחר.

ממשיכה הגמרא ומוכיחה: **סוֹף סוֹף קָמִתְעַקְּרָא אֲכִילַת בָּשָׂר** – עוקרים חכמים בגזירתם את המצוה של אכילת הבשר של הקרבן שדמו נטמא במזיד, **וַהֲרֵי כְּתִיב** בתורה על אכילת בשר הקרבנות 'וְאָכְלוּ אֹתָם [הכהנים] אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם' (שמות כט לג), ופסוק זה **מְלַמֵּד, שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים,** ומוכח מהברייתא שעקרו חכמים מצות עשה של אכילת הכהנים בבשר הקרבנות.

דוחה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב חסדא, **'שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה' שָׁאנֵי** – שונה הוא דבר שעקירתו על ידי חכמים בהימנעות מקיום מצוה, שבזה גם אני מודה שיש כח לחכמים לומר לאדם שימנע מלעשות מצוה מסוימת באופן מסוים, וכגון כאן שציוו את הכהנים שלא לאכול מבשר קרבן כזה, שנזרק דמו בטומאה במזיד. אך עדיין אין מכאן ראיה שיש כח לחכמים לומר לאדם לעבור עבירה ב'קום ועשה', וכגון בדברי רב חסדא (לעיל פט.) שהתורם מהטמא על הטהור במזיד, אפילו מה שתרם אינו כלום, וחוזר לטבלו, שזו עקירה ב'קום ועשה', לומר שאותם פירות שמדאורייתא חל עליהם שם תרומה, יוצאים לחולין, ומותרים לזרים.

אכל תרומה — בשוגג. **משלם חולין טהורים** — דכתיב (ויקרא כב): "ונתן לכהן את הקדש" — דבר הראוי להיות קדש בפרק "כל שעה" (פסחים לב,א). **בשוגג תשלומיו תשלומין** — אם בשוגג שילם טמאים, כסבור טהורים הם. **במזיד אין תשלומיו תשלומין** — דקנסינן ליה. **תבא עליו ברכה כו'** — אמאי קנסת ליה? מאי מזיד יש כאן, אף על פי שיודע שהן טמאים — נתכוין הוא לתשלומין הגונים. **דאכל מיניה וכו'** — ואף על גב דתשלומין נעשים תרומה, ולא חזו ליה בימי טומאה — הא מידהא לתשלומין מעליא איכוון. **תרומה טמאה לא חזיא לאכילה** — כהן טהור קאי עלה בעשה בפרק "הערל" (יבמות עג,ב), וכהן טמא קאי עלה במיתה, דלא חלק הכתוב לגבי טומאת הגוף בין קדשים טהורים לקדשים טמאים. **כל דהו** — ואפילו חולין טמאים. **והכא דמדאורייתא תשלומין מעליא נינהו** — דחולין טמאים נמי ראויין להיות קדש, כדרבי אילעי לעיל (יבמות פט,ב). **ואמור רבנן אין תשלומיו תשלומין כו'** — מדרבי מאיר קמותיב. **קנסו שוגג אטו מזיד איכא בינייהו** — לרבי מאיר בשוגג תשלומיו תשלומין, ולא בעי לשלומי תו טהורים. ואתו רבנן למימר בין בשוגג בין במזיד בעי מיהדר תשלומין. **אכל בעלים נתכפרו** — ולא בעי לאתויי קרבן אחרינא. **שב ואל תעשה** — לאו עקירה היא, כגון אכילת בשר עשה היא, ואמור רבנן: שב ואל תאכל — לאו עקירה בידים הוא, אלא ממילא היא מיעקרא. אבל תרומה, דקאמר לא עשה ולא כלום, ומפקת לה לחולין — עקירה ממש היא.

אמר

לכהן גדול, דהתם רבנן הוא דקנסוה דלא יפר. אבל אלמנה לכהן גדול, כי היכי דלא קנסוה בכתובתה, דהא יש לה כתובה, כדאמר לעיל (פה,א) — הכי נמי לא קנסוה בהפרת נדריה.

ואוכלת בגינו תרומה בתרומה דרבנן — ולא בעי לאוקומי אפילו בתרומה דאורייתא, ומשום דקטן אוכל נבילות הוא. דהא בעיא היא בפרק "חרש" (יבמות קיג,ב וקיד,א) אי בית דין מצווין להפרישו או לא, ולא איפשיטא. ועוד: דאוכלת בגינו — משמע דאפילו כי גדלה אוכלת מכח זה, אף על פי שעדיין לא בעל.

אכל תרומה טמאה משלם כו' — בתרומה לא שייך לפוטרו משום דקם ליה בדרבה מיניה, אפילו לאביי דאית ליה (בכתובות ל,ב) אליבא דרבי נחוניא בן הקנה דאפילו במיתה בידי שמים הוא עושה כמיתה בידי אדם לתשלומין. דשאני תרומה, דגלי קרא בהדיא: "ויסף חמישיתו עליו". ועוד אומר רבינו יצחק: דתשלומין דתרומה לכפרה קאתו, ולא שייך קם ליה בדרבה מיניה. דכאמר במסכת תרומות (פרק ז משנה ד) שאפילו אם רצה הכהן למחול — אינו יכול למחול. ואפילו אבל תרומה משל עצמו — מפריש קרן הראוי להיות קדש לעצמו. וכן משמע בפרק "כל שעה" (פסחים לב,א), דלרבי יוסי דשרי חמץ בפסח בהנאה, דהאוכל תרומת חמץ בפסח במזיד — פטור מן התשלומין לרבי נחוניא בן הקנה, אבל בשוגג — חייב. אף על גב דלא גלי קרא בברת, אלא משום דבשוגג אתו תשלומין לכפרה. ואפשר דאם אכל תרומה במזיד שיפטור לרבי נחוניא בן הקנה, משום דבמזיד לא אתו לכפרה, שהרי הכהן יכול למחול כדתנן במסכת תרומות (פרק ז משנה א). אי נמי, מיחייב משום דמדאגבהה קנייה, כדאמר ב"אלו נערות" (כתובות לא,ב). **בשוגג** תשלומיו תשלומין כו' — אין לפרש דאי שוגג ומזיד אאכילה קאי, כדפירש רבינו יהודה בן נתן, אבל התשלומין הם במזיד. דאם כן במזיד אמאי אין תשלומיו תשלומין? דאפילו סובין יכול לשלם, דתשלומין אין נעשין קדש. אלא נראה לרבינו יצחק דשוגג ומזיד אתשלומין קאי, כדפירש בקונטרס, וההיא דקאמר והיינן בה במזיד אין תשלומיו תשלומין תבא עליו ברכה כו', אף על גב דכי משלם חולין טמאים נעשין תרומה טמאה — מכל מקום תבא עליו ברכה, דנפסד הוא, שמשלם יותר ממה

1 וְאוֹכֶלֶת בְּגִינוֹ תְּרוּמָה! בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן. תָּא שְׁמַע:
2 אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה מְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִים, שֶׁיֵּלֵם
3 חוּלִּין טְמֵאִים, סוּמָכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר:
4 בְּשׁוֹגֵג - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, בְּמֵזִיד - אֵין תַּשְׁלוּמָיו
5 תַּשְׁלוּמִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה
6 תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וְחוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִין. וְהָוֵינַן
7 בָּהּ: בְּמֵזִיד אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין? תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה,
8 דַּאֲכַל מִינֵּיהּ מִידֵּי דְּלָא קָחֲזֵי לֵיהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ וְקָא
9 מְשַׁלֵּם מִידֵּי דְּקָחֲזֵי לֵיהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ! וְאָמַר רָבָא,
10 וְאָמְרִי לָהּ בְּדִי: חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: אֲאָכַל
11 תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם כָּל דְּהוּ, אֲכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה
12 - מְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִין, שֶׁיֵּלֵם חוּלִּין טְמֵאִים, סוּמָכוֹס
13 אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: בְּשׁוֹגֵג - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין,
14 בְּמֵזִיד - אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּבֵין
15 בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וְחוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם
16 חוּלִּין טְהוֹרִין. וְהָא הָכָא דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא תַּשְׁלוּמֵי מַעֲלֶיָא
17 הָוֵי, דְּאִי מְקַדֵּשׁ בְּהוּ כֹּהֵן אִשָּׁה - תְּפְסוּ לָהּ קִידּוּשֵׁי,
18 וְאָמוּר רַבָּנַן אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וְקָשֵׁרִינַן אֵשֶׁת
19 אִישׁ לְעֻלְּמָא! מַאי אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין דְּקָאָמַר
20 רַבִּי מֵאִיר - דְּבָעֵי לְמִיהַדַּר שַׁלּוּמֵי חוּלִּין טְהוֹרִין? אִי הָכִי סוּמָכוֹס הַיְינוּ רַבָּנַן! אָמַר רַב
21 אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. תָּא שְׁמַע: דַּם שֶׁנִּטְמָא וּזְרָקוֹ,
22 בְּשׁוֹגֵג - הוּרְצָה, בְּמֵזִיד - לֹא הוּרְצָה. וְהָא הָכָא, דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא אַרְצוּיֵי מְרַצֶּה, דְּתַנְיָא: עַל
23 מָה הַצִּיץ מְרַצֶּה - עַל הַדָּם, וְעַל הַבָּשָׂר, וְעַל הַחֵלֶב שֶׁנִּטְמָא בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין
24 בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּצִבּוּר, וְאָמְרִי רַבָּנַן לֹא הוּרְצָה, וְקָא חֲדַר מְעַיֵּיל חוּלִּין
25 לַעֲזָרָה! אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: מַאי לֹא הוּרְצָה דְּקָאָמַר - דְּלְהַתִּיר בָּשָׂר בַּאֲכִילָה,
26 אֲבָל בְּעָלִים נִתְכַּפְּרוּ בוֹ. סוֹף סוֹף קָמִתְעַקְּרָא אֲכִילַת בָּשָׂר, וּכְתִיב: "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר
27 כֻּפַּר בָּהֶם" מְלַמֵּד שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים! אֲמַר לֵיהּ: שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה שָׁאנֵי.

אמר

שהפסיד לכהן. **חסורי** מיחסרא כו' אבל תרומה טהורה כו' — ואם תאמר: אי לפי דמים משלם, כשמשלם כאן חולין טמאין אמאי תשלומיו תשלומין? והלא הן נעשין תרומה טמאה, ואינם שוים כתרומה טהורה שאבל? ויש לומר: דמשלם חולין טמאים כל כך דכשנעשין תרומה טמאה יהיו שוים להסקה כתרומה טהורה שאבל. ומכל מקום קנסינן ליה כשמשלם במזיד. אף על פי ששוים כדמי תרומה, משום דמשלם מידי דלא קפיץ עליה בזינא. **אזיל** כהן ומקדש אשה כו' — ואם תאמר: ולמה אינו מדקדק דמדאורייתא תשלומיו תשלומין, ונעשית תרומה, וקאמרי רבנן דאינן תשלומין והוי חולין ושריין לזרים! ואמר רבינו יצחק: דהוה מצי למימר ד"אין תשלומיו תשלומין" דקאמר — היינו לגבי הא דהדרי למרייהו, ולעולם תרומה הוו. ואם תאמר: ומאי מדקדק מקידושין? דלמא היינו משום דהפקר, בית דין היה הפקר כדאמר לעיל (פט,ב)! ואמר רבינו יצחק: דהכא אין שייך לומר כן, דמה פשע כהן שיש לנו להפקיר ממונו? **והא** הכא דמדאורייתא ארצויי מרצה דתנן על מה הציץ מרצה כו' — תימה: דב"הקומץ רבה" (מנחות כה,ב) וב"כיצד צולין" (פסחים פ,ב) פריך להו אהדדי, ומשני: רבינא ורב שילא, חד אמר: טומאה בין בשוגג בין במזיד זריקתו בשוגג — הורצה, במזיד — לא הורצה. וחד אמר איפכא. והכא משמע דחדא מתניתין איירי מדאורייתא, וחדא מדרבנן! ואומר רבינו יצחק: דהתם לא מצי לשנויי דהך דקתני בין במזיד בין בשוגג היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן במזיד — לא הורצה, דמשמע כיון דקתני סתמא דפסק הלכה אתא לאשמועינן, דבין בשוגג בין במזיד מרצה אפילו מדרבנן. והכא מוכח נמי שפיר. דמאחר דקתני דציץ מרצה בין בשוגג בין במזיד אטומאה או אזריקה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה — מדאורייתא ליכא לפלוגי, ומרצה בתרוייהו בין בשוגג בין במזיד. ונראה לרבינו יצחק: דבהא סברא פליגי, דמר סבר: דבטומאה איכא למיקנס טפי במזיד, דהוי אתחלתא דפסולה, ולא עביד נמי מצוה בשעה שמטמא, ומר סבר: בזריקה שייך למיקנס טפי, שמקריב דבר טמא לגבוה חוילא מילתא טפי.

ועל הבשר — למאן דאמר (פסחים עז,א): יש דם אף על פי שאין בשר — נפקא מינה במה שהציץ מרצה על הבשר, דמשוי ליה כי הוהר למיקבעיה בפיגול, ולאפוקיה מידי מעילה, כדמפרש בפרק "כיצד צולין" (שם עח,א). אבל להתיר בשר באכילה — לא מהני ריצוי ציץ, כדמוכח התם. **בין** ביחיד בין בצבור — כמאן דאמר טומאה דחויה בצבור, (אלא) דלמאן דאמר הותרה בצבור — לא בעי ציץ לרצויי, כדמוכח ב"כיצד צולין" (שם).

כולהו

כולהו נמי שב ואל תעשה הוא — ואם תאמר: סדין בציצית היכי הוי שב ואל תעשה? דכי מכסה בטלית דבת חיובא היא, ואין בו ציצית — הרי עובר בידיים! ויש לומר: דבשעת עיטוף אכתי לא מיחייב עד אחר שנתעטף, ד"בסותך" משמע שאתה מכוסה בה כבר. ו"אשר תכסה בה" אתא לדרשא אחרינא, כדאמרינן במנחות (מא,א). ולאחר שנתעטף דמתחייב — שב ואל תעשה הוא. ואם תאמר: בפרק "מי שמתו" (ברכות כ,א) משמע בשהוא לבוש כלאים ואין פושטן — לא חשיב שב ואל תעשה, אלא עמוד ועשה! ואומר רבינו יצחק: דשאני כלאים, דעיקר האיסור בשעת לבישה שלבש באיסור. אבל כאן — לא מתחייב עד אחר שנתעטף, כדפרישית. ומיהו קשה: מדמברכינן "להתעטף בציצית" — משמע דבשעת העיטוף עביד מצוה, ומלשון "להתעטף" מוכיחות נמי [בהלכות גדולות] דקיימא לן בציצית דחובת גברא הוא.

וליגמר מיניה — ואם תאמר: שאני התם דעל פי הדבור היה מתנבא לעבור, והיכי נגמר מיניה לעבור משום תקנתא דרבנן, שלא על פי הדבור? ונראה דיכון דעל פי הדבור שרי משום צורך שעה — הוא הדין שלא על פי הדבור. שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, כדנפקא לן במגילה (ב,ב) מקראי. ואם תאמר: דאמר בפרק "אלו הן הנחנקים" (סנהדרין פט,ב): דיכא דמוחזק — שאני. דאי לא תימא הכי — אברהם היכי שמע ליה יצחק בהר המוריה, אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ? אלא היכא דמוחזק — שאני. ובאליהו למה לן משום דמוחזק? הא משמע דאפילו בלא נביא שרי נמי לבית דין לעבור משום מיגדר מילתא! ואומר רבינו יצחק: משום דאיתחזק בנביאות היו סומכים עליו במה שהיה מבטיח בירידת אש, ושוחטים על הבטחתו קדשים בחוץ, שבזכותו ותפלתו תרד אש מן השמים ויהיה מיגדר מילתא, שיתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא ברבים, ועל ידי כך יחזורו ישראל למוטב. **כל** דמקדש אדעתא דרבנן מקדש — פירשתי בפרק "השולח" (גיטין לג,א).

טעמא מאי אמור רבנן מציאת האשה לבעלה משום דלא תיהוי ליה איבה — תימה: דבריש "מציאת האשה" (כתובות סו,א) דאמרי: מציאתה כהעדפה על ידי הדחק דמי — משמע דמציאתה תחת מזונות, כמו מעשה ידיה, כיון דמדמי ליה להעדפה, והכא משמע טעמא דמציאה משום איבה! ומיהו, מצינו למימר דמעשה ידיה משום איבה הן, כדאמר בפרק "אף על פי" (שם נח,ב) קסבר כי תקינו רבנן מזוני — עיקר, ומעשה ידיה — משום איבה. אבל קשיא: כיון דמציאה ומעשה ידיה תרוייהו משום מזונות ואיבה, מאי שנא דגבי מציאה קאמר טעמא משום איבה, וגבי מעשה ידיה קאמר משום דקמתזנא? הוה ליה למימר בתרוייהו חד טעמא.

היתה בת ישראל נפסלה מן הכהונה פשיטא — ואם תאמר: אמאי פשיטא? והא בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לה,א) איצטריך ליה למידק ממתניתין דאשת ישראל שנאנסה דפסולה מן הכהונה! ואומר רבינו יצחק: דהתם לא איצטריך למידק אלא משום שאף על פי שמותרת לבעלה — אפילו הכי פסולה לכהונה. אבל הכא, כיון דאשמעינן מתניתין דאסורה לבעלה מדרבנן, דקתני תצא מזה ומזה — פשיטא דפסולה נמי לכהונה, כיון דמדרבנן נמי קרינן ביה "ונטמאה".

אמר

אֲמַר לֵיהּ: בְּעָאי לְאוֹתוּבְךָ עָרֵל, הֲזָאָה, וְאִזְמֵל, סָדִין בְּצִיצִית, וְכִבְשֵׁי עֲצֶרֶת, וְשׁוֹפָר, וְלוּלָב, הָשְׁתָּא דְּשָׁנֵית לָן "שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה" לָא מִיעַקַּר הוּא - כּוּלְּהוּ נַמִּי "שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה" נִינְהוּ. תָּא שְׁמַע: "אֵלּוּ תִּשְׁמָעוּן" אֲפִילּוּ אוֹמֵר לְךָ עֲבוֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הַכֹּל לְפִי שָׁעָה - שָׁמַע לוֹ. שָׁאנֵי הָתָם, דִּכְתִיב: "אֵלּוּ תִּשְׁמָעוּן". וְלִיגְמַר מִינֵּיהּ! מִיגְּדַר מִילְּתָא שָׁאנֵי. תָּא שְׁמַע: בִּטְּלוּ מִבּוּטֵּל דִּבְרֵי רַבִּי, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵינוֹ יָכוֹל לֹא לְבַטְּלוֹ וְלֹא לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ, אִם כֵּן מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה. וְהָא הָכָא, דִּמְדְּאוֹרַיְיתָא בְּטֵל גֵּט, וּמִשּׁוּם "מַה כֹּחַ בֵּית דִּין" קָא שָׁרֵינַן אֵשֶׁת אִישׁ לְעָלְמָא! מַאן דִּמְקַדֵּשׁ - אַדַּעְתָּא דְּרַבָּנַן מְקַדֵּשׁ וְאַפְקְעֵינְהוּ רַבָּנַן לְקִידּוּשִׁין. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: הָתֵינַח דְּקָדֵישׁ בְּכַסְפָּא, קָדֵישׁ בְּביאָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? שָׁוְיוּהּ רַבָּנַן לִבְעֵילָתוֹ בְּעֵילַת זְנוּת. תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב: שָׁמַעְתִּי שֶׁבֵּית דִּין מַכִּין וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה, וְלֹא לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָיג לַתּוֹרָה. וּמַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס בְּשַׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים וְהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, אֶלָּא שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהִטִּיחַ בְּאִשְׁתּוֹ תַּחַת הַתְּאֵנָה וְהֱבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ אֶלָּא שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ! מִיגְּדַר מִילְּתָא שָׁאנֵי. "וְלֹא זֶה וְזֶה מְמַצְּאִין לָהּ" מְנַלָּן? דִּכְתִיב: "כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו", וְאָמַר מָר: "שְׁאֹרוֹ" זוֹ אִשְׁתּוֹ, וּכְתִיב: "לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלּוֹ", יֵשׁ בַּעַל שֶׁמִּיטַּמֵּא וְיֵשׁ בַּעַל שֶׁאֵין מִיטַּמֵּא. הָא כֵּיצַד? מִיטַּמֵּא הוּא לְאִשְׁתּוֹ כְּשֵׁרָה, וְאֵינוֹ מִיטַּמֵּא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה. "וְלֹא זֶה וְזֶה זַכָּאִין בִּמְצִיאָתָהּ וכו'". טַעֲמָא מַאי אָמוּר רַבָּנַן מְצִיאַת אִשָּׁה לְבַעְלָהּ - כִּי הֵיכִי דְּלָא תֶּיהֱוֵי לֵיהּ אֵיבָה, הָכָא - תֶּיהֱוֵי לֵיהּ אֵיבָה וְאֵיבָה. וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ. טַעֲמָא מַאי אָמְרִי רַבָּנַן מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעְלָהּ - מִשּׁוּם דְּקָאכְלָה מְזוֹנֵי, הָכָא בֵּינָן דִּמְזוֹנֵי לֵית לָהּ - מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לָאו דִּידֵיהּ. וְלֹא מֵיפַּר נָדְרֵיהָ, טַעֲמָא מַאי אָמַר רַחֲמָנָא בַּעַל מֵיפַּר - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה, הָכָא תִּתְגַּנֶּה וְתִתְגַּנֶּה. "הָיְתָה בַּת יִשְׂרָאֵל נִפְסֶלֶת מִן הַכְּהוּנָּה וכו'".

פשיטא!

אמר ליה — רב חסדא לרבא. **בעאי לאותובך ערל והזאה וכו'** — דכל הני עוקרין בית דין דבר מן התורה. **ערל** — דאמר בפסחים (צב,א): הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר. וגר שנתגייר ערב הפסח אין שוחטין עליו. ואמר בגמרא, טעמא דבית הלל — גזירה שמא יטמא לשנה הבאה כו' בפרק "האשה", אלמא: משום גזירה דרבנן מבטלינן ליה מפסח. **הזאה** — שבות, ולית עלה בשבת אלא איסורא דרבנן, ועומדת בפני הפסח ומבטלתו, דאמרינן: הזאה שבות, ואינה דוחה שבת. **ואזמל** — לגבי מילה אמור רבנן (שבת קל,ב): אין מביאין אותו דרך גגות וקרפיפות. והוצאה דידהו מדרבנן, ומיעקרא מילה בזמנה. **וסדין בציצית** — דמדאורייתא שרי, דכתיב (דברים כב): "לא תלבש שעטנז", אבל "גדילים תעשה לך", וגזור רבנן משום בסות לילה שפטור מן הציצית, והוי כלאים שלא במקום מצוה. במסכת מנחות ב"התכלת" (מ,א). **וכבשי עצרת** — לא קבלתי מרבותי, ומכל מקום כך נראה בעיני, וכשר הדבר, ששנו בתוספתא, ומייתי לה במסכת ביצה בגמרא פרק שני (כ,ב): כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן — הדם יזרק, והבשר יאכל. דכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, והרי הן כשלמים דעלמא. ואם היתה שבת, שחלה עצרת בשבת, וניתנה שבת לדחוי אצל לשמן, ושעה זה ושגג בשלא לשמן — לא יזרוק, ואם זרק הורצה כו'. והא הכא, דוריקה בשבת שבות בעלמא הוא, כדשנינן התם שאני שבות דשבת כו', וקתני "לא יזרוק", ועקרא שבות דרבנן שלשה עשה: דוריקת דם, ודהקטרת אימורים, ודאכילת בשר. אלא שב ואל תעשה שאני. **שופר ולולב** — מצות עשה, ומבטלינן להו בשבת מדרבנן משום גזירה שמא יטלנו בידו כו'. **אליו תשמעון** — בנביא אמת כתיב. **כגון אליהו בהר הכרמל** — שהקריב בבמה, ושעת איסור הבמות היתה, ואיכא כרת דשחוטי חוץ וכרת דהעלאה. **מיגדר מילתא** — לעשות גדר ותקנה, כי התם שהשיבן על ידי כן מעבודה זרה. **ביטלו** — בעל ששלח גט לאשתו וקדם ובא אצלה, או ששלח לה שליח, ואמר לה: "גט ששלחתי לך בטל הוא" — הרי זה בטל. ותנן (גיטין לב,א): בראשונה היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו, ולא היה מודיע לה. התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהיו עושין כן מפני תקון העולם, דזימנין דמבטל ולא ידעה, ואינסבא ובניה ממזרים. ועלה תני: בטלו לגט לפני בית דין במקום אחר אחר תקנת רבן גמליאל — מבוטל. **והא הכא דמדאורייתא מצי מבטל ליה** — עד דמטי לידה, דכתיב (דברים כד): "ונתן בידה", ועד דמטי לידה לאו גיטא הוא. **מה כח בית דין יפה** — שהתקינו שלא לעשות כן. **אדעתא דרבנן** — תולה בדעת חכמים, דהא כדת משה וישראל קאמר. **ואפקעינהו רבנן** — על ידי גט זה לקידושין מינה ושוינהו למעות דקידושין מתנה למפרע, דהפקר בית דין היה הפקר. **התינח קדיש בכספא** — איכא למימר אפקעתא, דשוינהו למעות מתנה. **קדיש בביאה** — מאי אפקעתא איכא למימר? האי ביאה מאי שויוה. **אמר ליה** — כיון דבדעתא דרבנן תלה, ורבנן אמור דכי יהיב לה גט כי האי — תבטל ביאה, דתיהוי בעילת זנות. ואית דאמרי: תינח בכספא — דקידושי כסף דרבנן, קדיש בביאה — דקידושין דמדאורייתא נינהו, מאי איכא למימר? וטעות גדול הוא בידם. דקידושי כסף דאורייתא נינהו, ומגזירה שוה ד"קיחה" "קיחה" משדה עפרון גמר לה במסכת קידושין (ב,א), וגזירה שוה בסיני נאמרה, וכל שלש עשרה מדות, ואי קידושי כסף מדרבנן — מי קטלינן נפשא עלייהו? דבעל ארוסה בסקילה. ועוד: מאי שינויא דשני שויוה רבנן כו' — הא קשיא ליה: היכי מצו רבנן לאפקועי מידי דאורייתא? ומשני ליה: שויוה רבנן, הא נמי אפקעתא היא! **שהיה רוכב על סוס** — ואלו הן משום שבות: לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה (ביצה לו,ב). **וסקלוהו** — כמחלל שבת גמור. **צריכה לכך** — היתה עת צרה, והיו פרוצין בעבירה. **שהטיח** — בעל. **כדי שלא תתגנה** — **על בעלה** — כגון נדרי עינוי נפש "שלא ארחץ" "שלא אתקשט".

פשיטא

אָמַר לֵיהּ רב חסדא לרבה, כְּעֵאי לְאוֹתוֹכָךְ – היה בדעתי להקשות עליך מדינים נוספים שמהם מוכח שחכמים עוקרים דבר מן התורה, והם, עָרֵל – גר שנתגייר בערב פסח, שמדין תורה יכול להקריב קרבן פסח מיד, ואמרו בית הלל (פסחים צב.) שאין שוחטין עליו קרבן פסח, מחשש שמא לשנה הבאה יטמא בטומאת מת בערב פסח, ויאמר, הרי שנה שעברה בערב פסח טבלתי לגירותי ואכלתי מיד, וגם עכשיו אטבול ואקריב קרבן פסח מיד, והוא אינו יודע שבשנה שעברה הוא היה נכרי שאינו מקבל טומאה, וכיון שלא היה טמא בטומאת מת אינו צריך הזאות שלישי ושביעי ויכל לאכול קרבן פסח מיד, ולכן גזרו בית הלל שכל גר שנתגייר צריך להמתין שבעה ימים, כנגד הזאת שלישי ושביעי, עד שיקריב קרבן פסח.

וְהַזָּאָה – טמא מת שחל יום השביעי להזאתו להיות בערב פסח שחל בשבת, אף שמדין תורה מותר להזות עליו ויאכל קרבן פסח לערב, אסרו חכמים (שם סו.) להזות עליו בשבת מפני שנראה כמתקן את האדם מטומאתו, ואף שעל ידי כן לא יקריב את קרבן הפסח.

וְאִוְּמֵל – אמרו חכמים (שבת קל:) שאין מביאים אזמל למול בו תינוק בשבת ממקומות שלא עירבו זה עם זה, ועקרו בכך דין מילה בזמנה, אף שמן התורה אין איסור טלטול במקומות אלו.

סָדִין בַּצִּיצִית – אף שמדין תורה מותר להטיל תכלת, שהיא צמר, בבגד של פשתן, כיון שמצות עשה של ציצית דוחה את איסור שעטנז, אסרו חכמים לעשות כן מחשש שמא יהיה לו בגד מיוחד לילה, שהוא פטור מציצית, ונמצא שנהנה מכלאים שלא במקום מצוה. הרי שבתקנתם עקרו חכמים דין תורה שחייבה גם סדין של פשתן בציצית, והתירו ללבוש אותו בלא תכלת.

וְכִבְשֵׂי עֲצֶרֶת – שני כבשים הבאים בחג השבועות יחד עם שתי הלחם שהם קרבן ציבור, שיש לשוחטם לשם שלמי ציבור, ואם נשחטו בשבת שלא לשם שלמי ציבור אלא לשם עולה, אמרו חכמים (ביצה כ:) שכיון שאסור לבשל היום את הבשר ולאוכלו, לא יזרוק את הדם, משום שבות, ועקרו בזה שלש מצוות עשה, זריקת הדם, הקטרת אימורים, ואכילת בשר הקרבן.

וְשׁוֹפָר וְלוּלָב – תקנו חכמים (סוכה מג.) שאין תוקעין בשופר בראש השנה שחל בשבת, ואין נוטלים לולב אפילו ביום טוב ראשון, אם חל בשבת, גזירה שמא יעבירם ארבע אמות ברשות הרבים כדי ללכת לבקי שילמדנו, ויעבור על איסור תורה, ועקרו בכך מצוות עשה של תקיעת שופר ונטילת לולב.

סיים רב חסדא ואמר לרבה: אף שמכל הדינים הללו היה בדעתי להוכיח לך שיכולים חכמים לעקור דין תורה, אבל הַשְׁתָּא דְּשַׁנִּית לָן – עכשיו שתירצת לי על קושייתי, שעקירת מצוה בשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, לֹא מֶעֱקָר הוּא – אינה נחשבת 'עקירה', ויכולים חכמים לעשות כן, כּוּלְּהוּ נַמֵּי – כל הדינים שהיה בדעתי להקשות מהם, כיון שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה נִינְהוּ [–הם], אין מהם קושיא על דבריך, שאין בהם עקירת דבר מן התורה בקום ועשה.

הגמרא מוסיפה להביא ראיות שיש כח ביד חכמים לעקור דין תורה ואפילו בקום ועשה: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, נאמר בפסוק (דברים יח טו) 'נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן', ויש ללמוד מלשון הפסוק שאֲפִילּוּ אם הנביא אוֹמֵר לְךָ עֲבוֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן – כמו שעשה אֵלִיָּהוּ הנביא בְּהַר הַכַּרְמֶל, שהקריב קרבן בבמה, אף שהיה זה אחר שנבנה בית המקדש בירושלים ונאסרה הקרבה בבמות באותה שעה, והיה בכך חיוב כרת על השחיטה ועל העלאת קרבן מחוץ לבית המקדש, הַכֹּל לְפִי שָׁעָה – שהתיר זאת רק לזמן מסוים, ולא שאמר שמכאן ואילך בטלה מצוה זו לגמרי, שֶׁמַּע לוֹ. הרי שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה ואפילו בקום ועשה כשחיטה או העלאה של קרבן בחוץ.

דוחה הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם – שונה הדבר לגבי נביא דִּכְתִיב 'אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן', ולא מצאנו שיש כח זה אף בחכמים.

מקשה הגמרא: וְלֵיגְמַר מִינֵּיהּ – נלמד מדין הנביא שמפורש בתורה שיכול לעקור דין תורה, שגם חכמים יכולים לנהוג כן. מתרצת הגמרא: מִינְּדֵר מִילְּתָא שָׁאנֵי – שונה הדבר במעשהו של אליהו בהר הכרמל, שעשה זאת משום גדר ותקנה, למנוע את כל ישראל מעבודה זרה, אבל בשאר דברים אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה.

הגמרא מביאה הוכחה נוספת שיכולים חכמים לעקור דין תורה אף בקום עשה: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, בעל ששלח גט לאשתו, וקודם שהגיע הגט לידה כַּטְּלוֹ, שלא בידיעת האשה, ועבר בכך על תקנת רבן גמליאל שלא יבטל הבעל את הגט אלא בידיעת האשה או השליח, הגט מְבוּטָּל, אף שעבר על התקנה, ואין האשה מגורשת, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵינוֹ יָכוֹל לֹא לְבַטְּלוֹ, וְלֹא לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ הכתוב בגט, אם אכן היה בגט תנאי, כיון שאם כֵּן – שחל ביטולו או הוספתו על התנאי שלא בפני האשה, מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה – מה כחה של תקנת רבן גמליאל שהתקין שלא לבטלו, הרי אם עבר על התקנה, הועילו מעשיו. מוכיחה הגמרא: וְהָא הָכָא, דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא כָּטֵל גֵּט, כיון שביטלו קודם שבא ליד האשה, ונאמר 'ונתן בידה', ללמד שעד שלא בא הגט לידה אינה מגורשת, וּמִשּׁוּם סברת 'מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יפה' סובר רבן שמעון בן גמליאל שאמרו חכמים שלא יועיל ביטולו, וְקָא שָׁרֵינַן אֵשֶׁת אִישׁ לְעָלְמָא – ואנו מתירים אשת איש להנשא למי שתרצה. והרי זו עקירת דבר מהתורה בקום עשה.

דוחה הגמרא: מַאן דְּמַקְדֵּשׁ – כל המקדש אשה, אַדַּעְתָּא דְּרַבָּנַן מְקַדֵּשׁ – הרי הוא תולה את הקדושין בדעת חכמים ומקדש על דעתם, וּבאופן זה שביטל את הגט שלא בפני האשה, אַפְּקְעִינְהוּ רַבָּנַן לְקִדּוּשִׁין – הפקיעו חכמים את קידושיו למפרע, על ידי שאמרו שהכסף שקידש בו את האשה יהא מתנה מכח הפקר בית דין הפקר, ואם כן אין מכאן ראיה שבכוחם לעקור דבר מן התורה בקום ועשה.

תמהה הגמרא על הדחיה: אֲמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, הָתְּינַח דְּקַדֵּישׁ בְּכַסְפָּא – תירוץ זה מובן באופן שאדם זה קידש את אשתו בכסף, שאז יכולים חכמים להפקיר את הממון וממילא פוקעים הקדושין, אבל קַדֵּישׁ בְּבִיאָה – אדם שקידש בביאה, שלא שייך בה הפקעה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – כיצד הפקיעו חכמים את מעשה הקידושין למפרע. מתרצת הגמרא: אף המקדש בביאה עושה כן על דעת חכמים, וְשַׁוְיוּהָ [–והחשיבו] רַבָּנַן לְבָעֵילָתוֹ בְּעֵילַת זְנוּת, ולא כביאת קידושין.

הגמרא מביאה הוכחה נוספת שיכולים חכמים לעקור דין תורה אף בקום עשה: תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, שָׁמַעְתִּי מרבותי, שֶׁבֵּית דִּין מַכִּין [–עונש מלקות] וְעוֹנְשִׁין [–עונש מיתה] שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה – במקום שאין חיוב מלקות או מיתה מן התורה, וְלֹא עושים כן כדי לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, לבדות מלבם עונש מיתה או מלקות לזה שאינו חייב, אֶלָּא כדי לַעֲשׂוֹת סְיָיג לַתּוֹרָה. מביאה הברייתא דוגמאות לכך, וּמַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס בְּשַׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים, וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ כדין מחלל שבת גמור, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ – לעונש סקילה מן התורה, שהרי לא עבר על איסור תורה המחייב בסקילה, אלא על איסור דרבנן שאמרו (ביצה לו:) שאין רוכבין על גבי בהמה בשבת, גזירה שמא יתלוש ענף כדי להכותה, אֶלָּא סקלוהו כיון שֶׁהִיתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ – שבאותו זמן גזרו היונים גזירות על עם ישראל לבטלם מן המצוות, והיו המצוות בזויות בעיניהם, והיו פרוצים בעבירה ומזלזלים בשביתת שבת, ולכן החמירו חכמים לענוש בעונש חמור אף באיסור מדבריהם. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהֵטִיחַ בְּאִשְׁתּוֹ – בא עליה תַּחַת הַתְּאֵנָה, שהוא מקום גלוי, והוא מעשה פריצות, וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, שהרי לא עבר על איסור תורה המחייב מלקות, אֶלָּא שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ – שבאותו הזמן היו פרוצים בעריות, והיו חכמים צריכים לגדור אותם. הרי שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אפילו בקום ועשה, שהרי אסור מן התורה להכות או להרוג אדם שאינו חייב עונש זה.

דוחה הגמרא: מִינְּדֵר מִילְּתָא שָׁאנֵי – רק במקום שיש צורך לגדור

המשך בעמוד ט

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שבת ישראל נפסלת להינשא לכהן, שהרי נבעלה לפסול לה ונעשית זונה. מתרצת הגמרא: באמת בדין זה אין חידוש, אלא הדין שאחריו, **שבַּת לֵוִי** נפסלת **מִן הַמַּעֲשֵׂר אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – הוא שהוצרך לתנא להשמיענו, ואגב כך שנה התנא גם את פסול בת ישראל מכהונה.

מקשה הגמרא: **וּבַת לֵוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר מִי מִיפַּסְלָא** [–וכי היא נפסלת] **בְּזִנּוּת, וְהָתַנְיָא** בברייתא שאין זנות פוסלת כלל מאכילת מעשר, וכך שנינו בה, **לְוִיָּה שֶׁנִּשְׁבֵּית** לבין הגויים, שיש לחשוש שנבעלה לגוי, **אוֹ** בת לוי **שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעֵילַת זְנוּת**, כגון לגוי, לעבד או לחלל, שפוסלים בת כהן מלאכול בתרומה, **נוֹתְנִין לָהּ מַעֲשַׂר** ראשון **וְאוֹכֶלֶת**. ואם כן מדוע משנתנו פסלה בת לוי מן המעשר. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, פסול זה של משנתנו **קָנָסָא** הוא, וכמו שאר הדברים שקנסוה משום שנישאת על פי עד אחד, ולא דקדקה היטב בדבר, שהרי הוברר שהיה בעלה חי.

עוד שנינו במשנה: היתה **בַּת כֹּהֵן** נפסלת **מִן הַתְּרוּמָה**. מפרשת הגמרא: אמנם לאחר שהתבאר שאפילו בת לוי נקנסה להאסר במעשר ראשון, פשוט שקנסו בת כהן שתיפסל מתרומה, אלא בא התנא לחדש **שֶׁאֲפִילּוּ בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנָן** קנסוה שתיפסל.

עוד שנינו במשנה: **וְאֵין יוֹרְשָׁיו שֶׁל זֶה וְיוֹרְשָׁיו שֶׁל זֶה יוֹרְשִׁין כְּתוּבָּתָהּ וכו'**. מקשה הגמרא: **כְּתוּבָּה מַאי עֲבִידְתָּהּ** – מה עניינה של כתובתה ליורשיה, והרי כבר התבאר בתחילת המשנה שקנסו את האשה עצמה שאין לה כתובה, ואם כן כיצד היינו מעלים בדעתנו שתהיה כתובתה ליורשיה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא**, אין כוונת המשנה לכתובה שאשה מקבלת כשמת בעלה בחייה או שגירשה, אלא הכוונה ל'**כְּתוּבַּת בְּנִין דִּיכְרִין**' – כתובת בנים זכרים, וזו תקנת חכמים שכל אשה שמתה בחיי בעלה, ונמצא שלא גבתה את כתובתה, לאחר מיתת בעלה יורשים בניה את דמי כתובתה מנכסי האב, בנוסף על חלקם בירושה עם שאר הבנים שיש לאב מנשים אחרות, וכאן קנסוה חכמים שאף בניה לא יירשו את כתובתה, אם תמות בחיי בעלה.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – אף דין זה פשוט הוא, שהרי כיון שקנסוה חכמים שאין לה כתובה, ממילא אף לבניה אין כתובה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָא** – היינו סבורים לומר, שרק **לְיָרְדָהּ** – לאשה עצמה, **דְּעָבְדָא אִיסּוּרָא** – כיון שעשתה איסור ונישאת בזמן שבעלה היה חי, **קָנְסוּהָ רַבָּנָן**, אבל **לְזַרְעָהּ** שלא עשו איסור, **לֹא קָנְסוּ רַבָּנָן**, ויקבלו כתובת בנין דיכרין, **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו המשנה שגם בזה קנסוה חכמים, שבניה יפסידו כתובת בנין דכרין.

שנינו במשנה: **אֲחִיו שֶׁל זֶה וְאֲחִיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין**. מפרשת הגמרא: מה **שֶׁאֲחִיו שֶׁל רִאשׁוֹן חוֹלֵץ**, הוא **מִדְּאוֹרַיְיתָא**, שהרי היא היתה אשת הראשון מן התורה, וכשמת ללא בנים זקוקה אשתו ליבום או חליצה מאחיו. ומה **שֶׁלֹּא מְיַיבֵּם**, הוא **מִדְּרַבָּנָן**, שהרי מן התורה מותר לו לייבם, וקנסוה חכמים שלא תתייבם לו, אלא תצא בחליצה. ואילו **אֲחִיו שֶׁל שֵׁנִי**, מה שחוֹלֵץ הוא **מִדְּרַבָּנָן**, שהרי מן התורה אינה אשתו של השני כלל, ואינה זקוקה לאחיו כלל, ורק חכמים קנסוה והחמירו להצריכה גט מהשני, וכמו כן אם מת הצריכוה לקבל חליצה מאחיו. ומה **שֶׁלֹּא מְיַיבֵּם**, זהו **לֹא מִדְּאוֹרַיְיתָא** – שמן התורה אינה צריכה יבום, שהרי לא היתה אשת אחיו כלל מן התורה, אך מן התורה היא גם מותרת להינשא לאחיו של שני, **וְלֹא מִדְּרַבָּנָן** – שהוסיפו חכמים וקנסוה שתהא אסורה על אחי השני, כאילו היא אשת אחיו שלא במקום מצוה.

שנינו במשנה: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כְּתוּבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ** הראשון **וכו'**, רבי אלעזר אומר, הראשון זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה. רבי שמעון אומר, ביאתה או חליצתה מאחיו של ראשון פוטרת צרתה. אף שכל אחד מהתנאים הללו עוסק בקנס אחר, הגמרא מבארת האם התנאים הללו מודים זה לזה, או שכל אחד חולק על חבירו: **אָמַר רַב הוּנָא, כְּתָרֵאי מוֹדוּ לְקַמָּאי** – התנאים שנשנו אחרונים במשנה מודים לדברי התנאים הראשונים, אך **קַמָּאי לֹא מוֹדוּ לְבָתְרָאי** – התנאים הראשונים אינם מודים לאחרונים. מפרש רב הונא את דבריו: **רַבִּי שִׁמְעוֹן**, המובא בסוף המשנה, שאמר שאחיו של ראשון חולץ או מייבם לה, ולא קנסוה לאוסרה עליו, **מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, שהראשון זכאי במציאתה ומעשה ידיה והפרת נדריה. והראיה לכך, **דְּמַה בִּיאָה** – ביאת היבום, **דְּעִיקַּר אִיסּוּרָא** – שהרי זהו עיקר איסורה לענין האישות שתהיה אסורה לבעלה, וממילא ליבם, ואף על פי כן **לֹא קָנִים** רבי שמעון, אלא הוא סובר שביאתו של היבום קונה אותה ופוטרת את צרתה, **וְאִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן** שלגבי **מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, דְּמָמוֹנָא הוּא**, ואין זה עיקר הנישואין, שבודאי לא יקנוס רבי שמעון. **וְאילו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, שאמר שהראשון זכאי במציאתה, במעשה ידיה ובהפרת נדריה, **לֹא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן**, משום שרק לגבי **מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ דְּמָמוֹנָא הוּא, לֹא קָנִים, אֲבָל** לגבי **בִּיאָה, דְּאִיסּוּרָא הוּא, קָנִים** רבי אלעזר.

ממשיך רב הונא ומבאר: **וְתַרְוַיְיהוּ** – רבי שמעון ורבי אלעזר, **מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי** שאמר שכתובתה על נכסי בעלה הראשון. שהרי אם **הָנֵי** – דברים אלו, מציאתה ומעשה ידיה ויבום, שהם ניתנים לו בזמן **דְּיָתְבָא תּוּתֵיהּ** – שיושבת תחת בעלה, שיש סברא לומר שאם יינתנו לו יבוא לקיימה תחתיו הואיל ונוהג בה מנהג בעל באשתו, ומכל מקום סוברים רבי שמעון ורבי אלעזר **דְּלֹא קָנִים, וְכָל שֶׁכֵּן שִׁכְּתוּבָּה, דְּלִמְשְׁקַל וּמִיפַּק קָאֵי** – שזהו דבר שניתן לאשה רק כשיוצאת מבעלה והוא תחילת גירושין, שבודאי לא קנסו. **וְאילו רַבִּי יוֹסֵי לֹא מוֹדֵי לְהוּ** לדינם של רבי שמעון ורבי אלעזר, אלא סובר שבמציאתה ומעשה ידיה ויבום, קנסו, כיון שדווקא **כְּתוּבָּה, דְּלִמְשְׁקַל וּמִיפַּק** – שהיא עשויה ליטלה ולצאת, **הוּא דְּלֹא קָנִים, אֲבָל הָנֵי דְּיָתְבָא תּוּתֵיהּ** – שהם דברים הנוהגים כשהיא יושבת תחתיו, **קָנִים**.

הגמרא מביאה דעה אחרת בביאור שיטות התנאים במשנתנו: **רַבִּי יוֹחָנָן** חולק על רב הונא, **וְאָמַר** בהיפך מדברי רב הונא, **קַמָּאי מוֹדוּ לְבָתְרָאי** – התנאים שבתחילת המשנה מודים לאלו שבסוף המשנה, אבל **בָּתְרָאי, לֹא מוֹדוּ לְקַמָּאי**. מפרש רבי יוחנן את דבריו: **רַבִּי יוֹסֵי** שאמר שכתובתה על נכסי בעלה הראשון, **מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שאמר שבעלה הראשון זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה, שהרי אם **כְּתוּבָּה, דְּמִדִּידֵיהּ לְיָרְדָהּ** – שהיא ניתנת מהבעל לאשה, והיה ראוי לקונסה על שעשתה איסור, ואף על פי כן **לֹא קָנִים** רבי יוסי, אלא אמר שיש לה כתובה מבעלה הראשון, **וְאִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן שבמְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, דְּמִדִּידֵיהּ לְיָרְדָהּ** – שהם ניתנים מהאשה לבעל, ופחות מסתבר לקנוס בזה, שבודאי לא קנס בהם רבי יוסי, אלא נשארים לבעל זכויות אלו באשתו. **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לֹא מוֹדֵי לֵיהּ** לרבי יוסי, כיון שהוא סובר שדווקא **מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ הוּא** – זהו הטעם, **דְּכִיוָן** שהם **מִדִּידָהּ לְיָרְדָהּ** – מהאשה לבעלה, **לֹא קָנִים, אֲבָל כְּתוּבָּה, דְּמִדִּידֵיהּ לְיָרְדָהּ** – שהיא ניתנת מהבעל לאשתו, **קָנִים**.

ממשיך רבי יוחנן ומבאר: **וְתַרְוַיְיהוּ** – רבי יוסי ורבי אלעזר, **מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן**, שלא קנסו על היבום, וביאתה או חליצתה מאחיו של ראשון פוטרת צרתה, **וְהָטְעַם**, שהרי **מַה הָנֵי** – דברים אלו, כתובה ומציאתה ומעשה ידיה, **דְּמֵחַיִּים** – שהם דברים שנוהגים בחיי הבעל, מכל מקום **לֹא קָנְסֵי, בִּיאָה** של יבום **דְּלְאַחַר מִיתָה הוּא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שלא קנסו. **וְאילו רַבִּי שִׁמְעוֹן לֹא מוֹדֵי לְהוּ לרבי יוסי** ורבי אלעזר, אלא סובר שבכתובה ומציאתה ומעשה ידיה, קנסו, כיון שדווקא **בִּיאָה הוּא** – זהו הטעם, **דְּלְאַחַר מִיתָה** היא ולכן **לֹא קָנִים**, ומותרת היא להתייבם, **אֲבָל הָנֵי דְּמֵחַיִּים** – אבל כתובה ומציאתה ומעשה ידיה, שהם נוהגים מחיים, **קָנִים**, כדי שלא תמשיך לדור עמו.

שנינו במשנה: **נִשֵּׂאת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וכו'**, מותרת לחזור לו. והיינו כשנשאת על פי שני עדים, ולא הוצרכה ל'רשות' של בית דין, בשונה מאשה שנשאת על פי עד אחד, שעושה כן רק ברשות בית דין, שהתירוה להנשא. **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הָכִי הִלְכְּתָא** – כך ההלכה כדברי המשנה, שבנשאת שלא ברשות, אלא על פי שני עדים, מותרת לחזור לבעלה הראשון.

אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן, גַּנְבָא גַּנּוּבֵי לָמָּה לָךְ – מדוע אתה אומר את דינך ב'גניבה', כלומר, למה אתה אומר דין זה בלשון שמשמע שגם

המשך בעמוד קעח

רש"י

פשיטא — זונה היא. לויה **שנשבית** — וחיישינן שמא נבעלה לנכרי. **או שנבעלה בעילת זנות** — כגון לנכרי ועבד וחלל, וכל הנך דאמר ב"אלמנה לכהן גדול" (יבמות סח,א) דמפסלא בהו בת כהן מתרומה — גבי לויה לא פסלי ממעשר. **בתרומה דרבנן** — דאילו בתרומה דאורייתא לא איצטריך למיתני, דכיון דקנסוה אמעשר — כל שכן אתרומה.

תוספות

אמר רב ששת קנסא — ולא מצי לשנויי דמתניתין כרבי מאיר, דאמר (יבמות פה,ב): מעשר ראשון אסור לזרים, דגמר מתרומה והכי קאמר: מה תרומה מיתסרא לזונה — אף מעשר כן. דאפילו רבי מאיר מודה דזונה לא מיתסרא במעשר, דלא ילפינן מתרומה לגבי הא. משום דמה תרומה לא מיפסלה מתרומה אלא בביאה דמיפסלה לכהונה, אף במעשר נמי לא מיפסלה במעשר אלא בביאה דמיפסלה בה ללויה. דעל כרחך ברייתא דפריך מינה רבי מאיר היא, דלרבנן לא איצטריך למיתני זונה אוכלת במעשר, דמהיכא סלקא דעתך דמיפסלה? אלא ודאי לרבי מאיר נמי שריא, אם לא מטעם קנסא בדקאמר. ושמא לרבי מאיר דוקא מיפסלה באבילת מעשר דקנסוה שתחשב כזרה וזר אסור במעשר, אבל לרבנן לא שייך לקונסה, דלא גרעה מזר. ומתניתין רבי מאיר היא. אי נמי, אפילו כרבנן דקנסוה שלא ליתן מעשר לה, אף על פי שמותרת לאוכלו.

כל שכן מציאתה ומעשה ידיה דממון הוא — דלא קניס. וחשיב קנס מה שאין מציאתה ומעשה ידיה לבעל, משום דאיכא לה איבה, וגם מתוך כך אין לה מזונות. ומכל מקום קאמר לקמן מדידה לדידיה, משום דסתם נשים מעשה ידיהן עודפות ממזונותיהן.

הני דמחיים קניס — ואם תאמר: כיון דרבי שמעון מודה דצריכה גט מזה ומזה — אלמא חיישינן שמא גירשה זה ונשא זה, דבהכי תלי טעמא, כדאמר לעיל (פה,ב) — מהאי טעמא גופיה אם כן לא תתייבם, שמא יאמרו גירש זה ונשא זה, ונמצא נושא גרושת אחיו! ואומר רבינו יצחק: דמכל מקום, כיון דלא קניס לאחר מיתה — לא חיישינן, מידי דהוה אנתקדשה ואחר כך בא בעלה, דמותרת לו.

על פי בית דין הוא דבעיא גיטא על פי עדים לא בעיא גיטא — ואם תאמר: היכי מדקדק מזה דעל פי עדים מותרת לחזור לרבנן? לעולם אימא לך דאסורה, אף על גב דלא בעיא גט, מידי דהוה אנשאת על פי בית דין לרבי שמעון, דאמר: אידי ואידי לא בעיא גט — ואפילו הכי מודה רבי שמעון בנשאת בעד אחד דתצא מזה ומזה! ואומר רבינו יצחק: דאין ראיה מדברי שמעון לרבנן, דלרבי שמעון לית ליה קנסא דגט בשום מקום. אבל רבנן, דקנסו להצריכה גט מזה ומזה בעד אחד, אם איתא דהוה קנסינן בשני עדים הוה בעיא גיטא, ומדלא בעיא גט — שמע מינה דלא קנסוה בשני עדים, ומותרת לחזור.

רבינא

**פְּשִׁיטָא! בַּת לֵוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ. וּבַת לֵוִי מִן הַמַּעֲשֵׂר מִי מִיפַּסְלָא בְּזִנּוּת? וְהָתַנְיָא: לֵוִיָּה שֶׁנִּשְׁבֵּית, אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת, נוֹתְנִין לָהּ מַעֲשֵׂר וְאוֹכֶלֶת! אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: בְּקִנְסָא. בַּת כֹּהֵן מִן הַתְּרוּמָה. אֲפִילּוּ בִּתְרוּמָה דְּרַבָּנַן. "וְאֵין יוֹרְשָׁיו שֶׁל זֶה וְיוֹרְשָׁיו שֶׁל זֶה יוֹרְשִׁין כְּתוּבָּתָהּ וכו'". כְּתוּבָּה מַאי עֲבִידְתָּהּ? אָמַר רַב פַּפָּא: כְּתוּבַּת בְּנִין דִּיכְרִין. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: לְדִידָהּ דְּעֶבְדָּא אִיסּוּרָא קָנְסוּהָ רַבָּנַן, לְזַרְעָהּ לֹא קָנְסוּ רַבָּנַן, קָא מַשְׁמַע לָן. "אָחִיו שֶׁל זֶה וְאָחִיו שֶׁל זֶה חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין". אָחִיו שֶׁל רִאשׁוֹן חוֹלֵץ - מִדְּאוֹרַיְיתָא, וְלֹא מְיַיבֵּם - מִדְּרַבָּנַן. אָחִיו שֶׁל שֵׁנִי - חוֹלֵץ מִדְּרַבָּנַן, וְלֹא מְיַיבֵּם - לֹא מִדְּאוֹרַיְיתָא וְלֹא מִדְּרַבָּנַן. "רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּתוּבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַעְלָהּ וכו'". אָמַר רַב הוּנָא: בַּתְרָאֵי מוֹדוּ לְקַמָּאֵי, קַמָּאֵי לָא מוֹדוּ לְבַתְרָאֵי. רַבִּי שִׁמְעוֹן מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּמַה בִּיאָה דְּעִיקַּר אִיסּוּרָא לָא קָנֵיס, וְכָל שֶׁכֵּן מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ דְּמָמוֹנָא הוּא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר לָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן: מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ דְּמָמוֹנָא הוּא, לָא קָנֵיס, אֲבָל בִּיאָה, דְּאִיסּוּרָא הוּא, קָנֵיס. וְתַרְוַיְיהוּ מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי: הָנֵי דְּיָתְבָא תּוֹתֵיהּ לָא קָנֵיס וְכָל שֶׁכֵּן כְּתוּבָּה, דִּלְמִשְׁקַל וּמִיפַּק קָאֵי. וְרַבִּי יוֹסֵי לָא מוֹדֵי לְהוּ, כְּתוּבָּה דִּלְמִשְׁקַל וּמִיפַּק - הוּא דְּלָא קָנֵיס, אֲבָל הָנֵי דְּיָתְבָא תּוֹתֵיהּ - קָנֵיס. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: קַמָּאֵי מוֹדוּ לְבַתְרָאֵי, בַּתְרָאֵי לָא מוֹדוּ לְקַמָּאֵי, רַבִּי יוֹסֵי מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר: כְּתוּבָּה דְּמִדִּידֵיהּ לְדִידָהּ - לָא קָנֵיס, וְכָל שֶׁכֵּן מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ דְּמִדִּידָהּ לְדִידֵיהּ. וְרַבִּי אֶלְעָזָר לָא מוֹדֵי לֵיהּ: מְצִיאָתָהּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, הוּא דְּמִדִּידָהּ לְדִידֵיהּ - לָא קָנֵיס, אֲבָל כְּתוּבָּה דְּמִדִּידֵיהּ לְדִידָהּ - קָנֵיס. וְתַרְוַיְיהוּ מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן: וּמָה הָנֵי דְּמֵחַיִּים - לָא קָנְסִי, בִּיאָה דִּלְאַחַר מִיתָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לָא מוֹדֵי לְהוּ: בִּיאָה הוּא דִּלְאַחַר מִיתָה - לָא קָנֵיס, אֲבָל הָנֵי דְּמֵחַיִּים - קָנֵיס. "נִשֵּׂאת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וכו'". אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: הָכִי הִלְכְתָא. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: גַּנָּבָא גַּנּוּבֵי לָמָּה לָךְ? אִי סְבִירָא לָךְ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן - אֵימָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דִּשְׁמָעְתֵּיךְ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן קָאָזְלָה. וְכִי תֵּימָא, אִי אָמְרִינָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מַשְׁמַע אֲפִילּוּ בְּקַמַּיְיתָא, אֵימָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּאַחֲרוֹנָה, קַשְׁיָא. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אָמְרִינָא, כִּי נַיְיחִים וְשָׁכִיב רַב אֲמָרָהּ לְהָא שְׁמַעְתְּתָא. הֲלָכָה - מִכְּלָל דִּפְלִיגִי, מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶעֱבַד - מִיאֲנַס אֲנָסָהּ. וְעוֹד תַּנְיָא: כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין צְרִיכוֹת הֵימְנוּ גֵּט חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּיסֵּת עַל פִּי בֵּית דִּין. עַל פִּי בֵּית דִּין הוּא דְּבָעֵיָא גִּיטָּא, עַל פִּי עֵדִים לָא בָּעֵיָא גִּיטָּא. מַנִּי? אִילִימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן - עַל פִּי בֵּית דִּין מִי בָּעֵיָא גֵּט? וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן - כִּזְדוֹן אִישׁ בְּאִשָּׁה, עַל פִּי עֵדִים - כִּשְׁגְגַת אִישׁ בְּאִשָּׁה, אִידִי וְאִידִי לָא בָּעֵיָא גֵּט. אֶלָּא לָאו - רַבָּנַן הִיא. לְעוֹלָם רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, וְתַרְיֵץ הָכִי: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן - כְּכִוָּונַת אִישׁ בְּאִשָּׁה [וּבָעֵיָא גֵּט], עַל פִּי עֵדִים - כִּשֶּׁלֹּא בְּכִוָּונַת אִישׁ בְּאִשָּׁה [וְלָא בָּעֵיָא גֵּט]. רַב אַשִׁי אָמַר: לְעָנְיַן אִיסּוּרָא קָתָנֵי, וְהָכִי קָאָמַר: עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן - כִּזְדוֹן אִישׁ בְּאִשָּׁה וּמִיתַּסְּרָא עַל בַּעְלָהּ, עַל פִּי עֵדִים - כִּשְׁגְגַת אִישׁ בְּאִשָּׁה וְלָא מִיתַּסְּרָא עַל בַּעְלָהּ.

רבינא

רבינא אמר לענין קרבן קתני – והכי קאמר: עשו בית דין בהוראתן כזדון איש באשה. וליכא למימר משום דחשיבא כמזידה הוא דלא מיחייבא קרבן, משום דהוי לה למידק — דהא תנן (יבמות פז,ב) הורוה בית דין לינשא וחזרה וקלקלה — חייבת בקרבן, שלא הורוה אלא לינשא. ויותר קרובה היא למידד כשקלקלה מכשניסת. אלא טעמא משום יחיד שעשה בהוראת בית דין פטור, דהכי אית ליה לרבי שמעון בפרק קמא דהוריות (ג,ב), והאי דנקט הכא כזדון איש באשה — סימנא בעלמא הוא.

מלכות יון כו' — והא דאמר בעבודה זרה (י,א) דבגולה אין מונין אלא למלכות יון בלבד — אומר רבינו תם: דהיינו בשאר שטרות. דבגט שייך שלום מלכות, דדבר גדול הוא בעיניהם להפריד איש מאשתו, ואין מונין אלא למלכות אותה העיר בלבד.

היה במזרח וכתב במערב — לא כמו שפירש רבינו יהודה בן נתן דאבעל קאי, דבהדיא אמרינן בגיטין (פ,א): "היה במזרח" מאן? אילימא בעל — היינו שינה שם עירו. אלא סופר, כדאמר להו רב לספרי: כי יתביתו בהיני כתובו בהיני כו'. ואם תאמר: בשלמא בעדים — צריך לכתוב מקום שחותמים, דאיכא קפידא, שיכולין לבא לידי הזמה, אבל בסופר — מאי קפידא איכא? ועוד תימה: דעבשיו נוהגין לכתחלה שהסופר כותב כתובה בעיר זו, ושולחה לחתן לעיר אחרת שהוא מקום חופה, וכותבין שם עיר החופה ששם חותמין! ושמא יש לומר: הא דנקט הגמרא "היה סופר במזרח" — לאו דוקא משום סופר, אלא משום עדים. אלא משום דמתניתין קתני "היה במזרח" לשון יחיד, דמשמע סופר, ואורחא דמילתא דבמקום שהסופר כותב שם עדים חותמים. וליכא פסולא אלא משום עדים. ורב דקאמר נמי לסופרים — לא היה מקפיד אלא משום עדים. ובשאר שטרות, אפילו שינה מקום עדים דיעבד כשר, כדקתני ב"אחד דיני ממונות" (סנהדרין לב,א): שטר שזמנו כתוב באחד בניסן, אף על פי שבאו עדים ואמרו "באחד בניסן עמנו הייתם" — שטר כשר ועדיו כשרים, חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו. אלא בגיטין החמירו. והא דגיטין המאוחרים כשרים — היינו כשהעדים והסופר היו באותה העיר בזמן הכתוב בגט. ואם תאמר: מצאו באשפה אמאי כשר לרבי מאיר? ניחוש שמא איחרו וכתבו, ולא חש הסופר להיות בעיר ביום הכתוב בו, וזרקו לאשפה! וההוא דהיה במזרח כרבי מאיר נמי אתי, כדמוכח ב"המגרש" (גיטין פו,א) לפירוש רבינו תם גבי גיטין פסולים, דפריך: והא איכא שלום מלכות. דפירש דלאו אשלום מלכות קפדינן, דההוא מותר אפילו לכתחלה לרבנן דרבי מאיר, כמו שאנו כותבים לבריאת עולם. אלא מסיפא דהיה במזרח וכתב במערב פריך, וכן מוכח בפירוש רבינו חננאל דגרס: האיכא כתב לשם מלכות כו'. משמע דמסיפא פריך, ומוכחא סוגיא דאתיא כרבי מאיר. ואומר רבינו יצחק: דלא מחזקינן ליה כמאוחר, דמסתמא בו ביום שנמצא נכתב, כמו שמוכיח מתוכו, ומסתמא שם היה הסופר וכתב מקומו. אי נמי: בידוע שהסופר שם. **תא שמע** כל עריות כו' — סלקא דעתך בכונס יבמתו שייך למימר "איבעי לה לאמתוני", שהיתה בחזקת איסור לשוק עומדת, ואין לה להנשא עד שיתברר הדבר שמותרת לשוק. אבל כאן — בחזקת היתר לשוק עומדת. **תא שמע** כתב סופר גט לאיש כו' — סלקא דעתך דהכא לא שייך איבעי לה לאקרויי גיטא, כמו לעיל דמיירי אפילו אקריאת גיטא אחר כתיבה קודם נתינה, ועייליה לבי ידיה ואיחלף. ומשני: דאיבעי לה לאקרויי לגיטא לאחר שנתן לה הסופר. **תא שמע** שינה שמו ושמה כו' — כגון שיש לו שני שמות אחד ביהודה ואחד בגליל, והיה ביהודה וכתב שם של גליל. סלקא דעתך דהכא מאי הוה לה למיעבד? אף על גב דאקרויה לגיטא — קא סלקא דעתך כשר, ומשני: דאיבעי לה לאקרויה גיטא ולשאול ולאסוקי דעתא דכאן ביהודה אין שמו כך. **תא שמע** בנסה בגט קרח — סלקא דעתך דהכא לא פשעה כל כך דלא איבעי לה לאסוקי אדעתא דמיפסיל בהכי. ומשני: דאיבעי לה לאקרויי גיטה בבית דין הבקיאין בדבר הרבה, ואין הגמרא מביא הנך משניות בסדר המשנה, אלא בסדר הראוי להקשות זה אחר זה, דלא מיתרצא בתרייתא בשינויא קמייתא, כדפרישית. **שם** עירו ושם עירה — נראה לרבינו יצחק דלא חיישינן לכתוב מקום עמידתו באותו יום, אלא מקום עיקר דירתו. דהא בגיטין הבאים ממדינת הים אי אפשר לידע מקום עמידתם באותו יום.

כל

רָבִינָא אָמַר: לְעִנְיַן קָרְבָּן קָתָנֵי, עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן - כִּזְדוֹן אִישׁ בְּאִשָּׁה וְלָא מַתְיָא קָרְבָּן, עַל פִּי עֵדִים - כִּשְׁגֻגַת אִישׁ בְּאִשָּׁה וּמַתְיָא קָרְבָּן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָא קַמַּיְיתָא רַבָּנַן הִיא, וְתָרֵיץ הָכִי: חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ וְשֶׁנִּיסֵּת עַל פִּי בֵּית דִּין. מְתִיב עוּלָּא: מִי אָמְרִינַן מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד? וְהָתְנַן: כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶגֶת, לְשֵׁם מַלְכוּת מָדַי, לְשֵׁם מַלְכוּת יָוָן, לְבִנְיַן הַבַּיִת, לְחוּרְבַּן הַבַּיִת, הָיָה בְּמִזְרָח וְכָתַב בְּמַעֲרָב, בְּמַעֲרָב וְכָתַב בְּמִזְרָח - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְאַמַּאי? לֵימָא: מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד? אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָא. אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, תָּא שְׁמַע: הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְהָלְכָה צָרָתָהּ וְנִשֵּׂאת וְנִמְצֵאת זוֹ אֵילוֹנִית - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְאַמַּאי? נֵימָא מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד? אִיבָּעֵי לָהּ לְאַמְתּוּנֵי. אָמַר אַבַּיֵי: תָּא שְׁמַע, כָּל עֲרָיוֹת שֶׁאָמְרוּ פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, הָלְכוּ צָרוֹת וְנִישְׂאוּ, וְנִמְצְאוּ אֵלּוּ אֵילוֹנִית - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְאַמַּאי? נֵימָא מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד? אִיבָּעֵי לָהּ לְאַמְתּוּנֵי. אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע: כָּתַב סוֹפֵר גֵּט לְאִישׁ וְשׁוֹבֵר לָאִישׁ, וְטָעָה וְנָתַן גֵּט לָאִשָּׁה וְשׁוֹבֵר לָאִישׁ, וְנָתְנוּ זֶה לָזֶה וְזֶה לָזֶה, וּלְאַחַר זְמַן הֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ, וְשׁוֹבֵר מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְאַמַּאי? נֵימָא מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד? אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָא. אֲמַר רַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע: שִׁינָּה שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ, שֵׁם עִירוֹ וְשֵׁם עִירָהּ - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ. וְאַמַּאי? נֵימָא מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד? אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָא. אָמַר רָבִינָא, תָּא שְׁמַע: כְּנָסָהּ בְּגֵט קֶרַח - תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה כו'. אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָא. רַב פַּפָּא סָבַר לְמֶיעֲבַד עוּבְדָא בְּמַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד, אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרַב פַּפָּא: וְהָתַנְיָא כָּל הָנֵי מַתְנֵיָתָא! אֲמַר לֵיהּ: וְלָאו שַׁנֵּינְהוּ? אֲמַר לֵיהּ: וְאַשִּׁינּוּיֵי לֵיקוּ וְלִיסְמוֹךְ? וּפְסַק. אָמַר רַב אַשִׁי: וּלְקָלָא לָא חָיְישִׁינַן. הֵי קָלָא? אִילֵימָא קָלָא דְּכָתַר נִשּׂוֹאִין - הָא אֲמָרָהּ רַב אַשִׁי חֲדָא זִימְנָא, דְּאָמַר רַב אַשִׁי:

כל

ולא מייתא קרבן — דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור, כדילפינן בהוריות (ב,ב) מ"בעשותה". הך קמייתא — דקתני: חוץ מאשת איש — כולה רבנן היא, ולא תיתני "שניסת", דמשמע אבל בעדים לא, אלא תריץ "ושניסת", ומשתמעין תרוייהו. **חוץ מאשת איש** — דהיינו בעדים. ושניסת על פי בית דין — בעד אחד, דתרוייהו בעו גט. וכיון דבעינן גיטא אלמא מילתא היא ומתסרא אקמא. **כתב לשם מלכות שאינה הוגנת** — סופר שהיה צריך למנות למלכי ישראל, או לשם מלך נכרי של אותה מלכות, וכתב לשם מלכות אחרת, כגון לשם מלכי רומי. ותנא קרי לה שאינה הוגנת — משום דאין להם לא כתב ולא לשון, כדכתיב (עובדיה א): "בזוי אתה מאד". **תצא מזה ומזה** — אם ניסת באותו גט. **כל הדרכים** — כל הנך קלקולי דמתניתין **מאי הוה לה למיעבד** — סבורה היתה שהוא גט כשר. **לאקרויה לגיטא** — לפני חכם. **והלכה צרתה ונשאת לשוק** — שנפטרה בייבום חברתה. ואחר כך נמצאת זו אילונית, ואין ביאתה פוטרת צרתה, כדאמר בפרק קמא (יב,א): פרט לאילונית שאין יולדת. **תצא** — צרתה מזה שניסת לו ומיבמה. ורבי עקיבא היא (צב,א) דעביד חייבי לאוין כגון יבמה לשוק בחייבי כריתות, כאשת איש ממש. **כל עריות שאמרו פוטרות צרותיהן** — לשוק בלא חליצה ויבום, כגון חמש עשרה נשים דפרק קמא (ב,א). **הלכו צרות אלו ונישאו** — לשוק ונמצאת הערוה אילונית ונודע שהוזקקה צרתה לייבום למפרע. דערוה אילונית אינה פוטרת צרתה, דאילונית מקח טעות הוא, ולאו אשתו היא ואין זו צרת ערוה, וזקוקה ליבם כדתנן בפרק קמא (שם): וכולן שמתו או שמיאנו או שנמצאו אילונית צרותיהן מותרות. **תצא** — הצרה מזה ומזה כו'. **נט לאיש ושובר לאשה** — שהבעל נותן שכר הגט, והאשה כותבת שובר לגבות כתובתה מן בעלה ולתת לו השובר, שאם לא היתה נותנת לו שובר לא יפרע לה כתובה. **ונתנו זה לזה** — כסבורה זו לקבל גט מיד בעלה וקבלה שובר, והיא נתנה לו גט. **נט קרח** — בגט מקושר קמיירי, כדאמר בבבא בתרא (קס,א): גט פשוט — עדיו מתוכו, גט מקושר — עדיו מאחוריו. כשהיה כופלו חותם העד על הכפל וחוזר וכופלו וחותם עד שני וכן שלישי. ואם היו קשריו מרובים מעדיו — היינו גט קרח, ופסול. **סבר למיעבד עובדא במאי הוה לה למיעבד** — ולהחזיר לבעלה אשת איש שנשאת בעדים. **והתניא כל הני** — ולא אמרינן: מאי הוה לה למיעבד. **אמר ליה ולא שנינהו אמר ליה ואשינויי לסמוך** — אם זה דוחק ומתרץ לדחוק התשובה — אנן ממילא שמעינן דלא אמרינן מאי הוה לה למיעבד. **ופסק** — ונמנע ולא עבד עובדא. **ולקלא לא חיישינן** — אם ניסת בבית דין, ואחר כך יצא קול שבעלה חי, ולפנינו לא בא.

כל

הגמרא מביאה דחיה נוספת לראיית רב ששת מהברייתא: **רַבִּינָא אָמַר**, באמת רבי שמעון מודה שאשה הנישאת על פי עד אחד צריכה גט, ומה שאמר בברייתא שעשו חכמים בהוראתן בזדון איש באשה, ומשמע שהנישאת על פי עד אחד אינה צריכה גט, אין זו ראיה, כיון שרק **לְעִנְיַן** חיוב **קָרְבָּן קָתָנֵי**, וכך אמר רבי שמעון, **עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן**, את הנישאת על פי עד אחד, **כְּזִדּוֹן אִישׁ בְּאִשָּׁה, וְלֹא מַתְיָא** – ואינה מביאה **קָרְבָּן**, כשם שאין מביאים קרבן על המזיד, אבל הנישאת **עַל פִּי עֵדִים** עשאוה **כְּשִׁגְגַת אִישׁ בְּאִשָּׁה וּמַתְיָא קָרְבָּן**, אך לא אמר רבי שמעון שהנישאת על פי עד אחד אינה צריכה גט, וניתן להעמיד כמותו את הברייתא המצריכה גט.

עד עתה בכל הדחיות של הגמרא סברנו שהברייתא הראשונה סוברת כרבי שמעון, ופירשנו שהוא סובר שהנישאת בעד אחד צריכה גט. עתה מתרצת הגמרא שהברייתא לא נאמרה בשיטת רבי שמעון. מתרצת הגמרא: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תתרץ כך, **הָא קַמַּיְיתָא** – הברייתא הראשונה שמשמע ממנה שנישאת על פי עד אחד צריכה גט, כדעת **רַבָּנָן הִיא**, ובאמת רבי שמעון סובר שגם בנישאת על פי עד אחד אינה צריכה גט, וכמו שדייק רב ששת מהברייתא השניה, אך אין להוכיח מהברייתא שדווקא הנישאת על פי עד אחד צריכה גט, ואילו הנישאת על פי שני עדים אינה צריכה גט, וממילא אסורה על בעלה, **וְתַרְיְיץ הָכֵי** – אלא כך נתרץ את לשון הברייתא, כל העריות שבתורה אין צריכות הימנו גט, **חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ**, והיינו הנישאת על פי שני עדים, וממי שֶׁנִּיסַּת **עַל פִּי בֵּית דִּין**, והיינו הנישאת בעד אחד, ומבואר בברייתא ששתיהן צריכות גט, וכיון שצריכה גט מהשני הרי היא נאסרת על הראשון, ונמצא שהברייתא אינה עוסקת רק בנישאת על פי עד אחד, אלא גם בנישאת על פי שני עדים, ואף בה נחלקו רבי שמעון וחכמים, ולכן הוצרך רב לפסוק הלכה כרבי שמעון, שהנישאת בשני עדים, מותרת לבעלה.

עד כאן דחתה הגמרא בכמה אופנים את ראיית רב ששת מהברייתא, עתה מקשה הגמרא גם על סברתו שאשת איש שנישאת על פי שני עדים, נחשבת אנוסה, ומותרת לבעלה הראשון. מקשה הגמרא: **מַתִּיב עוּלָּא, מִי אַמְרִינַן** – וכי אנו אומרים סברא זו **דְּמַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד** – מה היה בידה לעשות, ולכן דינה כאנוסה ואין קונסים אותה, **וְהָתְנַן** במשנה (גיטין עט:), סופר שכותב גט בבבל, **וּכָתַב** את הזמן **לְשֵׁם** – לפי מנין שנות **מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶגֶת** – מלכות רומי, **לְשֵׁם מַלְכוּת מָדַי, לְשֵׁם מַלְכוּת יָוָן, לְמִנְיַן** השנים שעברו **מִבְּנְיַן הַבַּיִת** – בית המקדש, או **לְמִנְיַן** השנים שעברו **מֵחוּרְבַּן הַבַּיִת**, שבכל אלו ביטל את תקנת חכמים לכתוב את הזמן לפי מקום הכתיבה, וכן אם **הָיָה** הסופר **בְּצַד מִזְרָח** של המדינה, **וְכָתַב** בגט שהוא **בְּצַד מַעֲרָב**, או שהיה **בְּמַעֲרָב וְכָתַב בְּמִזְרָח**, גיטין אלו פסולים, ואם נשאת לאחר **הָיְתָה מִזֶּה וּמִזֶּה** – מהבעל הראשון והשני, **וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ** – הקנסות ששנינו במשנה, נוהגים **בָּהּ**. **וּלסברת** רב ששת יש להקשות, **אַמַּאי** – מדוע קונסים אותה, **לֵימָא** – נאמר **מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד**, הרי היתה סבורה שהגט כשר, ולא נקנסנה.

מתרצת הגמרא: באופנים אלו אין היא אנוסה, משום **דְּאִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָּא** – היתה צריכה להקרות את הגט לפני חכם הבקי בגיטין, שיאמר לה אם הגט כשר, וכיון שלא עשתה זאת, קנסוה. אבל בנישאת על פי שני עדים לא היה לה מה לעשות ולא קנסוה.

מביאה הגמרא ראיה אחרת לדחות את סברת רב ששת: **אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, הָא שְׁמַע**, שנינו במשנה (שם פ.), **הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ**, שמת אחיו בלא בנים והיו לו לנפטר שתי נשים, ויייבם את האחת ובכך התיר את צרתה לשוק, **וְהָלְכָה צָרָתָהּ וְנִשֵּׂאת** לאדם אחר, **וְאחר כך נִמְצֵאת זוֹ** – הראשונה שהתייבמה, שהיא **אֵילוֹנִית** – אינה ראויה ללדת, והיא פטורה מיבום, והתברר שיבומה אינו יבום ולא התיר את צרתה, ונמצא שנישאת הצרה לאחר בזמן שהיא זקוקה ליבום, **תֵּצֵא** הצרה **מִזֶּה וּמִזֶּה** – מהיבום, וממי שנישאת לו, **וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ** שקנסו חכמים נוהגים **בָּהּ**. **וְקשה, אַמַּאי** קונסים אותה, **לֵימָא, מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד**, שהרי סברה שהיא מותרת לשוק, ואנוסה היא. דוחה הגמרא: **אִיבָּעֵי לָהּ לְאַמְתּוּנֵי** – היה לה להמתין עד שיתברר אם היבמה איילונית או לא, וכיון שנישאת קודם לכן קנסוה.

ראיה נוספת לדחות את סברת רב ששת: **אָמַר אַבַּיֵי, הָא שְׁמַע**, שנינו במשנה (גיטין פ.), **כָּל עֲרָיוֹת** שהיו נשואות לאדם שמת בלא בנים, והן אסורות באיסור כרת על אחיו שהוא היבם, כגון שהיא בתו של היבם, **שֶׁאָמְרוּ** שהן **פּוֹטְרוֹת** מיבום וחליצה את **צָרוֹתֵיהֶן** – את הנשים האחרות שהיו לבעל, אם **הָלְכוּ הַצָּרוֹת וְנִשֵּׂאוּ** לאחרים, **וְנִמְצְאוּ אֵלּוּ** הערויות **אֵילוֹנִית**, ומתברר שקדושיה של האיילונית למת היו קדושי טעות, וצרתה אינה צרת ערוה כלל וחייבת ביבום וחליצה, ונישאת באיסור, **תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ**. **וְאַמַּאי** קנסו אותה, **לֵימָא, מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד**, שהרי לא ידעה שצרתה איילונית. דוחה הגמרא: **אִיבָּעֵי לָהּ לְאַמְתּוּנֵי** – היה לה להמתין עד שיתברר האם צרתה איילונית, וכיון שלא המתינה והתברר שהיתה צרתה איילונית, קנסוה.

ראיה נוספת: **אָמַר רָבָא, הָא שְׁמַע**, שנינו במשנה (שם), אם **כָּתַב הַסּוֹפֵר גֵּט לְאִישׁ**, לגרש בו את אשתו, וכן כתב **שׁוֹבֵר** – שטר פרעון על הכתובה, **לָאִשָּׁה**, שתתן לבעלה לאחר שיפרע לה את כתובתה, **וּכשמסר** להם הסופר את השטרות, **טָעָה וְנָתַן** את **הַגֵּט לָאִשָּׁה** וְאת **הַשּׁוֹבֵר לָאִישׁ**, **וְהם נָתְנוּ** את השטרות **זֶה לְזֶה וְזֶה לְזֶה**, ולפי האמת אינה מגורשת, שהרי לא נתן לה הבעל את הגט, אך הם לא הבחינו בכך והלכה ונשאת, **וּלְאַחַר זְמַן** ראו **שֶׁהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי הָאִישׁ**, ולא נתנו מעולם לאשה, **וְשׁוֹבֵר** יוצא **מִתַּחַת יְדֵי הָאִשָּׁה**, והבינו שאינה מגורשת, **תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה, וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ**. **וְאַמַּאי** קנסו אותה, **לֵימָא, מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד**, שהרי לא היה לה לחשוש שהוחלפו השטרות, ואנוסה היא. דוחה הגמרא: **אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָּא** – היה לה להקרות את הגט לפני מי שבקי בו, שיאמר לה שאכן קיבלה גט.

הגמרא מביאה ראיה נוספת לדחות את סברת רב ששת: **אָמַר רַב אַשִׁי, הָא שְׁמַע**, שנינו במשנה (שם), **שֶׁנָּה** הסופר את **שְׁמוֹ** של הבעל **וְכן** אם שינה את **שְׁמָהּ** של האשה, או ששינה את **שֵׁם עִירוֹ וְשֵׁם עִירָהּ**, שפסלו חכמים גט זה, ונישאת על פיו, **תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ בָּהּ**. **וְאַמַּאי, לֵימָא, מַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד**, שהרי לא ידעה שהגט נפסל בכך. דוחה הגמרא: **אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָּא** – היה לה להקרות את הגט לפני חכם בגיטין.

חכמים תיקנו (ב"ב קס.) שהכהנים יגרשו את נשותיהם בגט מקושר, והוא גט שכל שורה שכותבים בו כופלים אותה על השורה הקודמת וקושרים אותה, ועד חותם על גבי הקשר, ומתוך כך עשייתו נמשכת זמן רב. ותיקנו כך לפי שכהנים קפדנים הם ועשויים לגרש מתוך קפדנותם, וכשיתחרטו לא יוכלו להחזיר את נשותיהם, שהרי כהן אסור בגרושה, ולכן תיקנו להם גיטין כאלו שעשייתם ארוכה, כדי שבינתיים תתיישב דעתו של הכהן וימנע מלגרשה. הגמרא מביאה עתה משנה העוסקת בגט מקושר שלא חתמו עדים על כל קשריו, והוא מכונה 'גט קרח', לפי שיש בו שורה שלא חתמו בה עדים, והיא 'קרחת' מחתימות.

מביאה הגמרא ראיה נוספת לדחות את סברת רב ששת: **אָמַר רַבִּינָא, הָא שְׁמַע**, שנינו במשנה (גיטין פא:), **כְּנָסָהּ** – נשא אדם את גרושת הכהן, שהתגרשה **בְּגֵט קֵרֵחַ**, והוא גט מקושר שלא חתמו עדים על כל קשריו, והוא פסול, **תֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה כו'**, ואף כאן קשה, הרי לא ידעה שהגט נפסל בכך, והיא אנוסה. דוחה הגמרא: **אִיבָּעֵי לָהּ לְאַקְרוּיֵי לְגִיטָּא** – היה לה להקרות את הגט לפני חכם. נמצא שדחתה הגמרא את כל הקושיות על סברתו של רב ששת, שיש להתיר את אותה אשה מחמת שהיא נחשבת כאנוסה בדבר.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **רַב פַּפָּא סָבַר** – סבור היה, **לְמֶיעֲבַד עוּבְדָּא** – לעשות מעשה **בְּמַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד**, כלומר, באשה שנישאת על פי שני עדים שהעידו שמת בעלה, והוברר שהיה בעלה חי, ורצה להתירה לבעלה משום שהיא נחשבת אנוסה. **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרַב פַּפָּא, וְהָתְנְיָא כָּל הָנֵי מַתְנִיֵּיתָא** – והרי נשנו כל אותן משניות שהבאנו לעיל, ומהם מוכח שאף

המשך בעמוד קמו

קעו

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שלישי עמ׳ ב

המשנה מביאה תנאים החולקים על דברי תנא קמא בחלק מדבריו: **רַבִּי יוֹסֵי** חולק על דברי תנא קמא הסובר שאין לה כתובה כלל, **וְאוֹמֵר** שיש לה כתובה, **וּכְתוּבָּתָהּ עַל נִכְסֵי בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן.** **רַבִּי אֶלְעָזָר** חולק על דברי תנא קמא שאמר שאין הראשון והשני זכאים במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה **וְאוֹמֵר, שֶׁהָרִאשׁוֹן זַכַּאי בְּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּבַהֲפָרַת נְדָרֶיהָ,** שלא קנסו חכמים את בעלה הראשון בדברים שהם לטובתו. **רַבִּי** תנא קמא שאמר שאם מתו אין אחי שניהם מייבמים אותה, **וְאוֹמֵר, שֶׁבִּיאָתָהּ** על ידי יבום **אוֹ חֲלִיצָתָהּ מֵאָחִיו שֶׁל רִאשׁוֹן, פּוֹטֶרֶת** היא לכתחילה את **צָרָתָהּ,** ושלא כדברי תנא קמא שלכתחילה אסור לו לייבמה. וְעוד חולק רבי שמעון על דברי תנא קמא שאמר שאם בא עליה הראשון הולד ממזר מדברי סופרים, ואילו רבי שמעון סובר **שֶׁאֵין הַוָּלָד מַמְזֵר,** אפילו מדברי סופרים.

המשנה מבארת עתה את דינה של אשת איש שנישאת על פי שני עדים: **וְאִם נִיסֵּת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת** בית דין, שבאו שני עדים ואמרו לה מת בעליך וניסת על פיהם, שבאופן זה היא מותרת להינשא מעיקר הדין ואינה צריכה ל׳רשות׳ בית דין, ואחר כך חזר בעלה הראשון, **מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ,** כיון שהיתה אנוסה במה שנישאה לשני, ואשת איש שנאנסה אינה נאסרת על בעלה.

המשנה מביאה חילוק נוסף בין הנישאת על פי עד אחד לבין הנישאת על פי שנים: **נִיסֵּת עַל פִּי בֵית דִּין,** והינו על פי היתר של עד אחד, **תֵּצֵא** מבעלה הראשון והשני וכמו שהתבאר, **וּפְטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן** – חטאת, כדין יחיד שעשה בהוראת בית דין שפטור מקרבן. אבל אם **לֹא נִיסֵּת עַל פִּי בֵית דִּין,** אלא על פי שני עדים, **תֵּצֵא** מבעלה השני **וְהִיא חַיֶּבֶת בַּקָּרְבָּן** חטאת, כיון שלגבי חיוב קרבן אינה נחשבת אנוסה אלא שוגגת, שהיה לה להמתין. אומרת המשנה: **יָפֶה כֹּחַ בֵּית דִּין,** כשנשאת על פיהם, **שֶׁפּוֹטֶרֶת מִן הַקָּרְבָּן,** וכמו שהתבאר שאם נשאת על פי עד אחד ובהיתר בית דין, פטורה מקרבן.

המשנה מביאה אופן שאף כשהתירוה בית דין להינשא חייבת קרבן: **הוֹרוּהָ בֵּית דִּין** שהיא מותרת **לִינָּשֵׂא, וְהָלְכָה וְקִלְקְלָה,** כגון שהיתה אלמנה ונישאת לכהן גדול, או גרושה לכהן הדיוט, וכן אם עברה על שאר איסורי לאוין של נישואין, **חַיֶּבֶת בַּקָּרְבָּן,** כיון **שֶׁלֹּא הִתִּירוּהָ** בית דין **אֶלָּא לִינָּשֵׂא** לאחר כדין, ולא לעבור איסורים. וכיון שנישואיה היו באיסור, חייבת קרבן.

גמרא

שנינו במשנה: ׳באו ואמרו לה מת בעליך וניסת ואחר כך בא בעלה תצא מזה ומזה׳. הגמרא מבררת באיזה אופן נאמר דין זה. מדייקת הגמרא: **מִדְּקָתָנֵי בִּסֵּיפָא** של המשנה שאם **נִשֵּׂאת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת** בית דין **מוּתֶּרֶת לַחֲזוֹר לוֹ** – לבעלה הראשון, ולא קנסוה בכל הקנסות המבוארים ברישא, בודאי הכוונה שנשאת ׳שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת׳ **בֵּית דִּין, אֶלָּא בְּעֵדִים,** שסמכה האשה על דברי שני עדים שאמרו לה ׳מת בעלך׳, ולא היתה זקוקה להיתר בית דין כדי להינשא. ואם כן **מִכְּלָל** [–משמע] **דְּרֵישָׁא** של המשנה, שקנסוה בכל הקנסות, עוסקת באופן שניסת **בִּרְשׁוּת בֵּית** דִּין שהתירוה להינשא **וּבְעִדּוּתוֹ** של **עֵד אֶחָד** שהעיד שמת בעלה. ולפי זה יש לדייק, **אַלְמָא** – מוכח, **שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן** מן התורה להתיר את האשה להינשא, ולכן התירו לה בית דין להינשא על פיו.

מביאה הגמרא ראיה נוספת לכך שעד אחד נאמן: **וּתְנַן נַמִּי** במשנה להלן (קכב.) לענין שמשיאין אשה על פי עד אחד, **הוּחְזְקוּ לִהְיוֹת מַשִּׂיאִין** אשת איש שהעידו עליה שמת בעלה **עֵד מִפִּי עֵד, וַאֲפִילּוּ אִשָּׁה,** שהיא פסולה לסתם עדות, שמעידה ששמעה **מִפִּי אִשָּׁה** אחרת, **וְאִשָּׁה מִפִּי עֶבֶד וּמִפִּי שִׁפְחָה.** ומשמע שלעדות אשה אפילו עד אחד נאמן, **אַלְמָא, עֵד אֶחָד** מֵהַיְמַן מן התורה להתיר את המוחזקת לנו כאשת איש, להינשא.

מביאה הגמרא ענין נוסף שמצאנו בו שעד אחד נאמן: **וּתְנַן נַמִּי** במשנה בכריתות (יא:) לגבי חיובי קרבן חטאת, אם **עֵד אֶחָד אוֹמֵר** לו לאדם **אֲכַלְתָּ חֵלֶב,** וחייב אתה להביא קרבן חטאת, **וְהוּא** – האדם עצמו **אוֹמֵר לֹא אֲכַלְתִּי, פָּטוּר** מקרבן. ויש לדייק, **דַּעֲמָא** שהוא פטור מקרבן היינו משום **דְּאָמַר לֹא אֲכַלְתִּי,** והוא מכחיש את דברי העד, **הָא** אם **אִישְׁתִּיק** – שתק ולא הכחיש את העד, **מְהֵימַן** העד לחייבו קרבן מן התורה, ואין אנו חוששים שמא העד משקר, ונמצא שאותו אדם מביא בהמת חולין ומקריבה בעזרה שיש בזה איסור תורה, **אַלְמָא, עֵד אֶחָד מְהֵימַן מִדְּאוֹרַיְיתָא** להתיר איסורים.

וכיון שהתברר מכל המקומות הללו שעד אחד נאמן, מבררת הגמרא: **מְנָא לָן** – מנין לנו שעד אחד נאמן מהתורה להתיר איסורים. מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בתורה לגבי חיוב קרבן חטאת (ויקרא ד כח) ׳**אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תָּמִימָה נְקֵבָה**׳, ויש לדרוש מתיבת ׳אליו׳ שחיוב קרבן הוא דוקא אם נודע לו החטא מידיעת עצמו, **וְלֹא שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ אֲחֵרִים** את חטאו. מבררת הברייתא: **יָכוֹל** היית לומר שאַף **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכְחִישׁוֹ** לעד **יְהֵא פָּטוּר** מלהביא קרבן, כיון שסוף סוף הידיעה על החטא באה לו על ידי העד, **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳אוֹ הוֹדַע אֵלָיו׳ מִכָּל מָקוֹם,** דקדק הכתוב וכתב ׳הודע׳ ולא כתב ׳ידע׳ ללמד שאף כשידיעתו היא רק על ידי העד, כיון שאינו מכחישו, הרי היא נחשבת כידיעת עצמו, וחייב קרבן. מסיימת הגמרא את ראייתה: **הֵיכִי דָּמֵי** – ובאיזה אופן הוצרכה הברייתא ללמוד מהפסוק שידיעה מכח עדות נחשבת כידיעה, **אִילֵּימָא דְּאָתוּ תְּרֵי** – אם נאמר שמדובר כשבאו שני עדים והעידו שאכל חלב, **וְלֹא קָא מַכְחִישׁ לְהוּ** – והוא עצמו אינו מכחיש את דבריהם, אם כן **קְרָא לָמָּה לִי,** והרי דין פשוט הוא ששני עדים נאמנים, ובודאי עליו להביא קרבן. **אֶלָּא לָאו,** מדובר **בְּחַד** – שרק עד אחד העיד על כך, **וּבְזֹה** דרשה הברייתא מהפסוק **דְּכִי לֹא קָא מַכְחִישׁ לֵיהּ, מְהֵימַן** – שאם אינו מכחיש את העד נאמן העד לחייבו קרבן, וסומכים על עדותו לחייבו בקרבן ואוכלים הכהנים את הבשר, ואין חוששים שמא הוא משקר ונמצא שאכלו חולין בעזרה. **שְׁמַע מִינָּהּ** – ומוכח מדין זה **שֶׁעֵד אֶחָד נֶאֱמָן** מהתורה להתיר איסורים.

הגמרא מנסה לדחות את הראיה מהברייתא. מקשה הגמרא: **וּמִמַּאי דְּמִשּׁוּם דְּמְהֵימַן** – מנין שחיובו בהבאת קרבן הוא משום נאמנותו על העד, **דִּלְמָא** זהו **מִשּׁוּם דְּקָא שָׁתִיק** כשהוא שומע את העד שאומר שאכל חלב, **וּשְׁתִיקָה כְּהוֹדָאָה דָּמְיָא,** וחייב בקרבן מחמת הודאתו שחטא ולא מחמת עדות העד, ולעולם עד אחד אינו נאמן להתיר איסורים. מוסיפה הגמרא ומוכיחה שסיבת החיוב היא מחמת ששתיקה כהודאה: **תֵּדַע, דְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא** של המשנה בכריתות **אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם אֲכַלְתָּ חֵלֶב, וְהוּא** מכחיש **וְאוֹמֵר לֹא אֲכַלְתִּי, פָּטוּר.** **רַבִּי** מאיר מְחַיֵּב. ומבאר רבי מאיר את טעמו, **אָמַר רַבִּי מֵאִיר,** קַל וָחוֹמֶר, **אִם הֲבִיאוּהוּ שְׁנַיִם לִידֵי מִיתָה חֲמוּרָה** – אם שני עדים יכולים לחייבו מיתה, אם יעידו עליו שהרג את הנפש, אף שהוא מכחיש ואומר לא הרגתי, האם **לֹא יְכִיאוּהוּ לִידֵי קָרְבָּן הַקַּל,** ובודאי שיכולים לחייבו קרבן אף שהוא מכחישם. **אָמְרוּ** לוֹ חכמים, אף שבכל דבר עדים נאמנים נגד דבריו, לגבי קרבן נאמן האדם עצמו יותר מהעדים, שכן **מָה אִם יְרֻצָּה לוֹמַר** לעדים, אמנם כדבריכם שאכלתי חלב, אך **מֵזִיד הָיִיתִי** בכך, ואיני חייב קרבן, שבזה אין העדים יכולים להכחישו ולומר שוגג היית, לכן אף כשאומר לא אכלתי כלל, נאמן במיגו שהיה אומר מזיד הייתי, ומבטל את חיוב הקרבן שעל ידי העדים. מסיימת הגמרא את ראייתה: וכיון שנחלקו חכמים על רבי מאיר בסיפא, לגבי שני עדים, יש לברר, **בְּרֵישָׁא,** לגבי עד אחד האומר אכלת חלב, שמודים חכמים שאם הוא שותק מחייבו העד קרבן,

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שני עמ' א

מקשה הגמרא: **אי** הָכִי שכוונת המשנה לאסור חלוקת מעשר בגורן למאורסת ללוי, **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט התנא דווקא **מְאוֹרֶסֶת, אֲפִילּוּ נְשׂוּאָה** נַמִּי לא יחלקו לה מעשר בגורן. מתרצת הגמרא: **אִיידִי דְּתָנָא רֵישָׁא** – אגב שנקט ברישא [שעוסקת בענין אכילת תרומה ומעשר] **מְאוֹרֶסֶת,** וזה בדווקא שהרי הנשואה לכהן אוכלת בתרומה, והנשואה ללוי אוכלת במעשר, לכך **תָּנָא** נַמִּי **סֵיפָא** בענין חלוקת המעשרות בגורן, **מְאוֹרֶסֶת,** אף שהאיסור נוהג גם בנשואה.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין נתינת מעשר ראשון לכהנים: **תָּנוּ רַבָּנָן, תְּרוּמָה** ניתנת **לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** ניתן **לְלֵוִי,** דהיינו רק ללוי, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר,**

המשך ביאור למסכת יבמות ליום רביעי עמ' ב

עדות עוסקת המשנה שעליה אמר שמואל שאם האשה מכחשתו לא תצא, **אִילֵימָא** [–אם נאמר] **בְּבֵי תְּרֵי** – שהעידו שני עדים שזה שבא לפנינו הוא בעלה, אם כן **כִּי מַכְחַשְׁתָּא לֵיהּ מַאי הָוֵי** – מה בכך שהיא מכחישה אותם ואומרת שהוא מת, והרי ודאי אינה נאמנת נגד שני עדים, ומדוע לא תצא. **וְאֶלָּא** אם תפרש שהמשנה עוסקת **בְּחַד** – עד אחד המעיד שזה בעלה, ובזה אמר שמואל שאם מכחשתו לא תצא, הרי גם בזה קשה, שהרי משמע **דִּטְעָמָא דְּמַכְחַשְׁתּוּ** – רק כיון שהיא מכחישה את העד לא תצא, **הָא** – אבל אם **שָׁתְקָה** ואינה מכחישתו, **תֵּצֵא** משני, אף על פי שיש עד אחד המעיד שבעלה מת ומותרת להינשא. ומדוע, **הָאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה לְעֵד אֶחָד** בעדותו, **הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם** – נחשבת עדותו כשני עדים המעידים, ולכן אם בא עד אחר להעיד נגד העד הזה, אין האחרון נאמן, לפי שאֵין דְּבָרָיו **שֶׁל אֶחָד** מתקבלים **בִּמְקוֹם** [–נגד] **שְׁנַיִם.** ואם כן כשעד אחד העיד שמת בעלה, הרי הוא נאמן כשנים, כמבואר לעיל (ע"א), ונשאת על פיו, ומדוע אם עד אחד העיד אחר כך שזה בעלה והיא שתקה ולא הכחישה, תצא.

הגמרא מבארת את דברי שמואל באופן אחר. מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה אופן אנו אומרים שרק אם האשה מכחישה את העדות לא תצא, **בְּפִסּוּלֵי עֵדוּת,** כגון ששתי נשים הפסולות לעדות מעידות שזה בעלה, וסותרות את דברי העד הראשון המעיד שבעלה מת, ובאופן זה מחדש שמואל שיש לקבל את עדות הפסולים נגד דברי העד הכשר, לפי שבעדות של עד אחד הולכים אחר רוב דעות, ואפילו של פסולי עדות, **וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה,** שיבואר להלן, ולכן אם אינה מכחישה את דבריהן, הן נאמנות שזה בעלה נגד העד, ותצא. אבל כשמכחישה את דבריהן וטוענת שאין זה בעלה, נאמנת אף כנגד רוב דעות, ואינה צריכה לצאת, לפי שאין פסולי עדות נאמנים להעיד על אדם כשר נגד ידיעת עצמו ואפילו הם אלף, כיון שאדם נאמן על עצמו באיסורין בדבר הברור לו. ומביאה הגמרא את דברי רבי נחמיה: **דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה לְעֵד אֶחָד,** יש ללמוד מכך שאין דין 'עדות' בדבר, ולכן האמינה התורה אפילו לאחד, וממילא **הַלֵּךְ בה אַחַר רוֹב דֵּעוֹת,** ואפילו של עדים פסולים, **וְלֹכֵן עָשׂוּ** – החשיבו עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים** המכחישות **כְּאִישׁ אֶחָד,** אף שהן פסולות והוא כשר, **כְּעֵדוּת שְׁנֵי אֲנָשִׁים** המכחישים **כְּאִישׁ אֶחָד,** שהשנים נאמנים כנגדו, ואף שתי נשים נאמנות נגד עד אחד, לפי שהולכים אחר רוב דעות.

ביאור נוסף בדברי שמואל: **וְאִיכָּעֵית אֵימָא, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כְּשֵׁר מֵעִיקָּרָא** – בכל אופן שבא עד אחד מתחילה, מקבלים עדותו כשני עדים, ואז **אֲפִילּוּ** אם **מֵאָה נָשִׁים** מעידות נגדו, **כְּעֵד אֶחָד דָּמְיָין** – הרי כולן נחשבות כעד אחד, ואין הולכים אחר רוב דעות פסולות כנגד עד אחד, ולכן אף אם אין האשה מכחשת את רוב הפסולות, לא תצא, שהעד הראשון הכשר שהעיד שמת בעלה נאמן כשנים. אבל **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה אופן אמר שמואל שכשאינה מכחשת תצא, **כְּגוֹן דְּאָתְיָא אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שמתחילה באה אשה והעידה שמת בעלה של אשה זו, וניסת זו לשני על פיה, ולאחר מכן באו שתי נשים והעידו שזה בעלה והוא חי, שבאופן זה הנשים השניות שמעידות שהוא בעלה, נאמנות ברוב דעות נגד האשה שהעידה שמת בעלה של זו, כיון שאף היא פסולה לעדות, ולכן כשאין האשה עצמה מכחישה את האחרונות האומרות שבעלה חי, נאמנות נשים אלו, שהרי יש רוב דעות לאסור, ותצא. ולתירוץ זה, **תְּרֵצָה לְדִרַבִּי נְחֶמְיָה הָכֵי** – נבאר את דברי רבי נחמיה כך, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲלֵךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת,** וגם אם יש עדים פסולים הולכים אחר רוב דעות והם נאמנים. **וְעָשׂוּ** עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים כְּעֵדוּת** המכחישה דברי **אִשָּׁה אַחַת, כְּעֵדוּת שְׁנֵי אֲנָשִׁים** המכחישים **כְּאִישׁ אֶחָד,** שכשם שהם נאמנים להכחיש את העד האחד, אף שתי נשים נאמנות נגד אשה אחת. **אֲבָל** עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים,** שהן פסולות, המכחישות **כְּאִישׁ אֶחָד** כשר, **כְּפַלְגָּא וּפַלְגָּא דְּמִי** – הרי זה כעד אחד שמכחיש עד אחד, ולכן אף אם אינה מכחישה את דברי שתי הנשים המעידות שזה בעלה, לא תצא, כיון שסמכה על העד הראשון שהעיד שבעלה מת ונשאת על פיו, והאמינתו תורה לעד זה כשני עדים. ואין פסולים נאמנים להכחישו, כיון שנחשבים כולם כנגדו כמו עד אחד כנגד שנים, וכדברי עולא, שבמקום שהאמינה התורה לעד אחד הרי הוא כשנים, ואין עד אחר נאמן להכחישו, והוא הדין שאין כמה פסולים [החשובים כאחד כשר] נאמנים להכחישו.

שנינו במשנה: 'באו ואמרו לה מת בעלך וניסת ואחר כך בא בעלה וכו' **צְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה**'. מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא מֵרִאשׁוֹן תִּכְּעֵי גֵּט** – מובן הדבר מדוע היא צריכה גט מבעלה הראשון, שהרי היא נשואה לו, **אֶלָּא מִשֵּׁנִי, אַמַּאי** צריכה גט, והרי כיון שהיא נשואה לראשון אין קדושי השני תופסים בה, ומה שחיו יחד **זְנוּת בְּעָלְמָא הוּא,** ואינה צריכה ממנו גט.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא,** באמת מעיקר הדין אינה צריכה גט, ומה שאמרו חכמים שהשני נותן לה גט, זו **גְּזֵרָה,** שאם תצא ממנו ללא גט, חששו חכמים **שֶׁמָּא יֹאמְרוּ** בני אדם שבודאי תחילה **גֵּרַשׁ** אותה **זֶה** [–בעלה הראשון] **וְאחר כך נָשָׂא** אותה **זֶה** [–השני], והיתה אשת איש גמורה של השני, **וְעכשיו** כשיוצאת מהשני ונשאת לאחר, יאמרו **שנִמְצֵאת אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצֵאָה בְּלֹא גֵט.** ולכן אמרו חכמים שצריכה גט גם משני.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי,** יש להקשות מה**סֵיפָא** של המשנה (להלן צב.) **דְּקָתָנֵי, אָמְרוּ לָהּ מֵת בַּעְלֵךְ וְנִתְקַדְּשָׁה לשני ועדיין לא נישאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ** הראשון, **מֻתֶּרֶת לַחְזוֹר לו.** והרי **הָתָם נַמִּי נַיְמָא** – גם שם נאמר ונחשוש לכך שהרואים שנתקדשה לשני וחוזרת לראשון בלא גט, יאמרו שבודאי **גֵּרַשׁ** אותה **זֶה** [–בעלה הראשון] **וְקִדֵּשׁ** אותה **זֶה** [–השני], **וְיאמרו** כעת שהיא יוצאת מהשני בלא גט וחוזרת לראשון, **שנִמְצֵאת אֵשֶׁת אִישׁ יוֹצֵאָה שֶׁלֹּא בְגֵט.** מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** אף בסיפא של המשנה **בָּעֵיָא** – צריכה היא **גֵּט** מהשני שקדשה, קודם שתחזור לראשון.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי,** עדיין יש לחשוש, שיבואו הרואים לומר שבודאי גירש הראשון ונתקדשה לשני, ועתה שהשני מגרשה והראשון מחזירה, **נִמְצָא זֶה** [–הראשון] **מַחְזִיר** את **גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה,** ויטעו לומר שמותר לאדם להחזיר את גרושתו משנתארסה לאחר ונתגרשה.

מתרצת הגמרא: משנתינו סוברת **כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר, דְּאָמַר,** אדם שגירש את אשתו והלכה לאיש אחר ומת או שגירש אותה, ורוצה הראשון להחזירה, אזי אם **מִן הַנִּשּׂוּאִין** – שכבר נישאת לאחר, **אֲסוּרָה** על בעלה הראשון, אבל אם **מִן הָאֵרוּסִין** – שרק נתארסה לאחר, **מֻתֶּרֶת.** וממילא אין כל חשש, כי אף אם יסברו בני אדם שחלו קדושי השני לא תצא תקלה, שהרי אף אם באמת היו הקדושין חלים, והיה מגרשה, היה הראשון רשאי להחזירה.

מקשה הגמרא: **הָא מִדְּקָתָנֵי בסֵיפָא** של המשנה, **אַף עַל פִּי**

קעח

המשך ביאור למסכת יבמות ליום ראשון עמ' א

לשלם לה את דמי הפירות שאכל מנכסי מלוג שלה, כיון שאכלם שלא כדין, ויש לה מְזוֹנוֹת לאחר מותו. ויש לה בְּלָאוֹת – בגדי נדוניה שנתבלו ונשחקו, מקבלת אותם כשבעלה מת או מגרשה. וְהִיא פְּסוּלָה – והאשה מתחללת ונפסלת לכהונה, וּוְלָדָהּ חלל וּפָסוּל לכהונה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא אותה בגט. אבל שְׁנִיּוֹת לעריות שנאסרו מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֵין לָהּ כְּתוּבָּה כשמת או מגרשה, ולֹא צריך להחזיר פֵּירוֹת נכסי מלוג שאכל, ולֹא מְזוֹנוֹת לא בחייה ואף לא לאחר מותו, וְלֹא בְּלָאוֹת לא את שווים הכתוב בכתובה ואף לא בגדים שחוקים שנשארו, וְהִיא כְּשֵׁרָה לכהונה, וּוְלָדָהּ כָּשֵׁר לכהונה, וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא אותה בגט.

הברייתא מבארת מדוע החמירו על השניות יותר מחייבי לאוין: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל יֵשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא [–הכהן] פָּסוּל לעבודה במקדש עד שידור הנאה ממנה, וְהִיא נעשית פְּסוּלָה לכהונה, וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא פָּסוּל וְאו שהִיא פְּסוּלָה,

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שבת קודש עמ' א

תנא קמא מודה בדין זה, והרי באמת רק דעת רבי שמעון היא כן, אִי סְבִירָא לָךְ – ואם אתה סובר שהלכה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵימָא – אמור שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּשַׁמַּעְתָּךְ – שהרי דבריך, שאתה פוסק שאם נשאת על פי שני עדים מותרת לחזור לבעלה, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן קָאָזְלָה – זהו כדברי רבי שמעון. וְכִי תֵּימָא – ואם אתה אומר בליבך, דְּאִי אָמַינָא – שאם אומר שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מַשְׁמַע מכך שהלכה כמותו אֲפִילּוּ בְּקַמַּיְיתָא – אף בדבריו הראשונים, שביאתה או חליצתה מאחיו של ראשון פוטרת צרתה, אפילו בנשאת בעד אחד, ובזה אינך סובר כרבי שמעון, אֵימָא – אמור הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּאַחֲרוֹנָה – רק בדבריו האחרונים, שהנישאת שלא ברשות בית דין אלא על פי שני עדים, מותרת לחזור לו. מסיקה הגמרא: קַשְׁיָא – אכן קשה מדוע נאמרה ההלכה בלשון זו.

הגמרא דנה בדברי רב, שאמר 'הכי הלכתא', שאם נישאת על פי שני עדים מותרת לחזור לו: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אֲמִינָא – אומר אני, כִּי נָיֵים וְשָׁכִיב רַב, אַמְרָה לְהָא שְׁמַעְתָּתָא – בשעה שנמנם רב ונטה לישון אמר שמועה זו. והטעם שאני אומר כן, שהרי מלשון 'הֲלָכָה' שאמר רב, מִכְּלָל – משמע דְּפְלִיגֵי – שיש בזה מחלוקת, ולכן הוצרך לפסוק הלכה בנידון זה, ולא יתכן לומר כן, שיש מי שאומר שהיא אסורה, דְּמַאי הֲוָה לָהּ לְמֶיעֲבַד – שהרי מה היה עליה לעשות, מֵיאֹנָס אָנְסָה – אנוסה היא, כיון שנשאת על פי שני עדים שאמרו שמת בעלה.

וְעוֹד ראיה לכך שאין מחלוקת בדבר, דְּתַנְיָא בברייתא, כָּל עֲרָיוֹת שֶׁכַּתּוֹרָה – כל אשה שנישאת למי שהיא אסורה עליו באיסור ערוה, אֵין צְרִיכוֹת הֵימֶנּוּ – מהבעל גֵּט, שהרי לא תפסו קידושיהן כלל, חוץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּיסֵּת לאחר עַל פִּי היתר של בֵּית דִּין, מחמת עדות של עד אחד, שבזה הצריכוה חכמים גט מהשני, אף שהיא ערוה עליו ולא תפסו בה קידושין. ויש לדייק, דווקא נישאת עַל פִּי בֵּית דִּין, והיינו בעד אחד, הוּא דְּבָעְיָא גִּיטָּא – רק בזה צריכה ממנו גט, אבל אם נישאת עַל פִּי שני עֵדִים, לֹא בָּעְיָא גִּיטָּא – אינה צריכה גט, כיון שלא קנסוה חכמים, וכמו כן לא קנסוה להאסר על הבעל הראשון.

ממשיך רב ששת בראייתו: וּמַנִּי – כדעת מי נשנתה ברייתא זו, אִילֵימָא – אם נאמר שכדעת רַבִּי שִׁמְעוֹן הוא, אם כן קשה, בשנישאת עַל פִּי בֵּית דִּין בעד אחד, מִי בָּעְיָא גֵּט – וכי סובר רבי שמעון שהיא צריכה גט, וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן – אם הורו לה בית דין שהיא מותרת להינשא, והיינו בשיש עד אחד המעיד שמת בעלה, והוברר שהיה חי, הרי זה כְּזִדּוֹן אִישׁ בְּאִשָּׁה – כמי שבא על אשת איש במזיד, שנאסרת על בעלה. ואם נישאת עַל פִּי שני עֵדִים, עשאוה חכמים כְּשִׁגְגַת אִישׁ בְּאִשָּׁה – כמי שבא על אשת איש בשוגג, שאינה נאסרת על בעלה. הרי שלדעת רבי שמעון אִידִי וְאִידִי – בין נישאת על פי עד אחד ובין נישאת על פי שני עדים, לֹא בָּעְיָא גֵּט – אינה צריכה ממנו גט ולא קנסוה חכמים, שהרי רבי שמעון מדמה את שני האופנים לזנות של אשת איש בזדון או בשוגג, שאינן צריכות גט. אֶלָּא לָאו – ודאי הברייתא האומרת שאשת איש הנישאת על פי בית דין בעד אחד צריכה ממנו גט, דעת רַבָּנָן הִיא, ואם כן מוכח שגם רבנן מודים שרק בנישאת על פי עד אחד צריכה גט, ואילו אם נישאת על פי שני עדים לא קנסוה להצריכה גט, וממילא גם אינה נאסרת עליו, ושלא כמשמעות דברי רב שיש מחלוקת בדין הנשאת על פי שני עדים, אם צריכה גט, והוצרך לפסוק הלכה כרבי שמעון.

הגמרא דוחה תחילה את ראייתו של רב ששת מהברייתא, ולהלן (ע"ב) תדון הגמרא גם בסברתו. דוחה הגמרא: לְעוֹלָם יש לומר שהברייתא הראשונה, שמשמע ממנה שבנישאת על פי שני עדים אינה צריכה גט, כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, ואילו חכמים סוברים שאף בנישאת על פי עדים צריכה גט ואסורה לחזור אליו. ומה שדייק רב ששת מהברייתא השניה שלדעת רבי שמעון אף בנישאת על פי בית דין בעד אחד אינה צריכה גט, שהרי אמר שם רבי שמעון שדינה כ'זדון איש באשה', יש לדחות דיוק זה מהברייתא, וְתָרֵיץ הָכֵי – כך יש לתרץ ולבאר את האמור בברייתא השניה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן – אם הורו לה בית דין שהיא מותרת להינשא, והיינו כשיש עד אחד המעיד שמת בעלה, והוברר שהיה חי, הרי זה כְּכָוָונַת אִישׁ בְּאִשָּׁה – כאיש שבא על פנויה לשם קידושין, [וּבָעְיָא – ולכן היא צריכה גֵּט], אבל כשנישאת עַל פִּי עֵדִים דינה כְּשֶׁלֹּא כְּכָוָונַת אִישׁ בְּאִשָּׁה – כאיש שבא על אשה פנויה לא לשם קידושין, [וְלכן לֹא בָּעְיָא גֵּט]. וכיון שניתן להעמיד את הברייתא כרבי שמעון, אם כן לא מוכח שחכמים מודים לדבריו, ולכן הוצרך רב לפסוק הלכה כרבי שמעון.

הגמרא מביאה דחיה נוספת על ראיית רב ששת מהברייתא: רַב אַשִׁי אָמַר, באמת הברייתא האומרת שאשת איש שנישאת על פי עד אחד צריכה גט, סוברת כרבי שמעון, [אבל לחכמים אף בנישאת על פי שני עדים צריכה גט ואסורה על בעלה הראשון], ואין להקשות על כך מהברייתא האומרת שלרבי שמעון עשו חכמים אשת איש שנשאת על פי עד אחד כ'זדון איש באשה', ומשמע שאינה צריכה גט משום שרק לְעִנְיַן אִיסּוּרָא קָתָנֵי – נאמרו דברי רבי שמעון, וְהָכִי קָאָמַר רבי שמעון, עָשׂוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָתָן כשהתירוה להינשא על פי עד אחד, כְּזִדּוֹן אִישׁ בְּאִשָּׁה – כאשת איש שנבעלה לאיש אחר במזיד, וְלכן מִיתַּסְרָא עַל בַּעְלָהּ, אבל נישאת עַל פִּי עֵדִים, דינה כְּשִׁגְגַת אִישׁ בְּאִשָּׁה – כאשה שנבעלה לאיש אחר בשוגג, וְלכן לֹא מִיתַּסְרָא עַל בַּעְלָהּ, אך באמת סובר רבי שמעון שאם נישאת על פי עד אחד צריכה ממנו גט, ומשמע שאם נישאת על פי שני עדים אינה צריכה גט, ואילו חכמים החולקים עליו סוברים שאף אם נישאת על פי שני עדים צריכה גט, ולכן פסק רב הלכה כרבי שמעון.

המשך ביאור למסכת יבמות ליום שלישי עמ' א

נעוריה, שבה אל בית אביה, ואם אינה כימי נעוריה אלא מעוברת, לא תשוב.
שואלת הברייתא: מדוע צריך פסוק ללמד שמעוברת אינה חוזרת, **וַהֲלֹא דִּין הוּא** – יש ללומדו מקל וחומר, **וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא עָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כָּוֶלֶד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹטְרָהּ מִן הַיִּבּוּם**, כלומר, אם נישאת לאחד וילדה לו בן ונתאלמנה ונישאה לאחר ומת בלי בנים, לא מתחשבים בבנה מבעלה הראשון לפוטרה מיבום, אלא צריכה להתייבם לאח של בעלה השני, ואף על פי כן **עָשָׂה** לגבי יבום **עוֹבֵר כְּיָלוּד**, שאם נתעברה ועדיין לא ילדה פטורה מיבום, ואם כן מוכח שלעובר יש יותר כח מבן של בעל קודם, שהרי בשני המקרים אין בן לפנינו, ואף על פי כן עובר פוטר מיבום ובן של בעל קודם אינו פוטר, אם כן, **בְּמָקוֹם שֶׁעָשָׂה וָלָד מִן הָרִאשׁוֹן כָּוֶלֶד מִן הַשֵּׁנִי לְפוֹסְלָהּ מִן הַתְּרוּמָה**, כלומר, שיש כח לולד מבעל קודם לפסול מתרומה, שהרי בת כהן שנישאה לישראל וילדה לו בן ונתאלמנה או נתגרשה ונישאה לישראל אחר ומת בלי בנים, בנה מבעלה הראשון פוסלה עדיין מאכילת תרומה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה עוֹבֵר כְּיָלוּד**, לענין שלא תחזור המעוברת לבית אביה לאכול בתרומה, ומדוע הוצרכה הברייתא לדרוש זאת מ'כנעוריה'.
משיבה הברייתא: **לֹא** – אין ללמוד דין זה מקל וחומר, כיון שאפשר לפרוך ולומר **מַה לִּי** – מה נותן לי הדין **שֶׁעָשָׂה עוֹבֵר כְּיָלוּד לְעָנְיַן יִבּוּם**, כלומר, שלענין יבום יש כח בעובר לפטור מיבום, הלא שם הסיבה היא משום שמצינו שהתורה לא הצריכה שיהא לה בן חי לפנינו כדי לפוטרה, **שֶׁהֲרֵי עָשָׂה** הכתוב בנים **מֵתִים כְּחַיִּים** – שאם בשעת מות הבעל היה לו בן ואחר כך מת, פוטר את אמו מיבום כאילו הוא חי, וכי משום כך **נַעֲשֶׂה עוֹבֵר כְּיָלוּד** גם **לְעָנְיַן תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא עָשָׂה** בה הכתוב בנים **מֵתִים כְּחַיִּים**, שהרי אם מת בנה מישראל חוזרת לאכול בתרומה, ומוכח שלפסול מתרומה צריך שיהיה הבן מהישראל חי לפנינו, ואם כן היה מקום לומר שגם עובר לא יפסול, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב 'כִּנְעוּרֶיהָ' **פְּרָט לְמְעוּבֶּרֶת**, שגם עובר פוסל.
מבארת הגמרא: **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב מְעוּבֶּרֶת וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב** 'וְזֶרַע **אֵין לָהּ**' – צריך לכתוב את הדין שאינה חוזרת, בין בעובר ובין בילוד, ואי אפשר היה ללמוד זה מזה, **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** 'וְזֶרַע אֵין לָהּ', היינו טועים לומר שדווקא בילוד אינה חוזרת משום **דְּמַעִיקָּרָא** כשהיתה בבית אביה, היתה **חַד גּוּפָא** – גוף אחד והיתה שייכת למשפחת כהונה, **וְהַשְׁתָּא** – ועתה שילדה יש לפנינו **תְּרֵי גּוּפֵי** – שני גופים, ומאחר שהבן שייך למשפחה ישראלית הוא מקשר אותה למשפחת ישראל, **אֲבָל מְעוּבֶּרֶת, דְּמַעִיקָּרָא חַד גּוּפָא וְהַשְׁתָּא** היא גם **חַד גּוּפָא** שהרי העובר הוא חלק מגופה, **אִימָּא** שאין לה קשר למשפחה ישראלית, **וּתֵיכוֹל, צְרִיכָא** – לכן צריך פסוק מיוחד למעט מעוברת. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **מְעוּבֶּרֶת**, היינו אומרים שדווקא עובר פוסל, משום **דְּמַעִיקָּרָא גּוּפָא**

אגרות קודש

ב"ה, י"א טבת, תש"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מה' טבת, בו כותב אשר מתעסק בהנהלת מוסד חינוך בני ישראל באופן המקרב לבן לאבינו שבשמים, והמוסד יש לו קישוים כספיים וכו'.

ובודאי לא חדשה היא אצלו, והרי ידוע מכתב הרמב"ן שכל המקודש יותר מחבירו וכו', ובכל זה אין הדבר תלוי אלא ברצון החזק של המתעסקים והמנהלים, והרי המדובר בחינוך בנים על טהרת הקדש, ובלבד שיהיו דברים היוצאים מן הלב.

לשאלתו בהנוגע לשידוך, הרי ידועה הוראת חז"ל, שצ"ל כאדם המחזר אחר אבדתו, אף שכמובן בדרכי צניעות ע"פ שו"ע, ובימינו אלה בכלל ובהנוגע לאברך שלמד בישיבה בפרט, ההוראה בזה להתענין בהעיקר ע"פ מ"ש שקר וגו' אשה יראת ה' היא תתהלל, ואז המזווג זיווגים הוא השי"ת מצליח העיקר וגם הטפל.

וכיון שכל ענין הוא בהשגחה פרטית, הרי מחובתי וזכותי לעוררו על ההכרח הגמור וחובת גברא לקבוע עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, וגם בסביבתו ישפיע בכגון דא, וגם על זה נאמר אין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לבשו"ט בכל האמור,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ג. יֵשׁ נוֹהֲגִין לִקְרוֹת כָּל פָּרָשָׁה בֵּין סְתוּמָה בֵּין פְּתוּחָה בֵּין סְתוּמָה ב' פְּעָמִים וְאַחַר כָּךְ הַתַּרְגּוּם עָלֶיהָ מִיָּד קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה וְכֵן בְּכָל פָּרָשָׁה וְיֵשׁ נוֹהֲגִין[ט-י] לִקְרוֹת כָּל פָּסוּק ב' פְּעָמִים וְהַתַּרְגּוּם עָלָיו מִיָּד וּמִנְהָג זֶה נָכוֹן יוֹתֵר כִּי כֵּן הָיוּ עוֹשִׂים בִּזְמַן שֶׁהָיוּ מְתַרְגְּמִין בִּקְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּצִבּוּר שֶׁהָיוּ מְתַרְגְּמִין כָּל פָּסוּק בִּפְנֵי עַצְמוֹ (אֲבָל מִן הַדִּין יָכֹל לִקְרוֹת שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם בְּכָל עִנְיָן שֶׁיִּרְצֶה[יא]) וּפָסוּק הָאַחֲרוֹן טוֹב לְכוֹפְלוֹ וְלַחֲזֹר וּלְאָמְרוֹ כְּדֵי לְסַיֵּם בְּתוֹרָה[18] (כִּי כֵּן בִּזְמַן שֶׁהָיוּ מְתַרְגְּמִין הָיוּ מְסַיְּמִים בְּמִקְרָא שֶׁהָיוּ כּוֹפְלִים פָּסוּק הָאַחֲרוֹן[יב]):

סימן רפה לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום סעיף ג

הלכתא רבתא

ט] ויש נוהגין - מנהג חב"ד בהעברת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום - פסוק פסוק ולאחריו התרגום[15].

י] ויש נוהגין - כשמעבירים הפרשה פסוק אחר פסוק, נוהגים כן גם בפסוק 'שמע־ישראל'[16].

יא] ענין שירצה - אם קרא התרגום קודם שקרא המקרא אפילו פעם אחת, צריך עיון אם יצא בדיעבד[17].

יב] פסוק האחרון - כלומר שלאחר שאומרים הפסוק פעמיים ומתרגמים, היו קוראים שוב את הפסוק בתורה.

ציונים והוספות

15) ספר המנהגים ע' 25, היום יום ע' סו, וראה שמועה מאדה"ז בקובץ יגדיל תורה (ירושלים גליון ג' עמוד 24 מרשימת הרה"ח ר' אברהם בנציון ב"ר שמרי' שמואל מייזליש ז"ל, נכד הרה"ג הרה"ח וכו' מו"ה משה מייזליש ז"ל מחסידי אדמוה"ז): כך מקובלני מפי אבי זקני מורי ורבי ר' מרדכי מייזליש (=נכד ר' משה מייזליש) - אשר קיבל מא"ז ר' משה מייזליש ששמע מפי אדמו"ר ר' שניאור זלמן הזקן נבג"מ, ששמע מפי הרב המגיד ר' בער ממעזריטש נבג"מ שאמר לו הרב הבעש"ט הקדוש זללה"ה נבג"מ אשר הוא קיבל מאליהו הנביא ז"ל, שאין אדם יוצא ידי חובתו בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, אלא בקריאת כל פסוק ופסוק שני פעמים והשלישי תרגום דוקא. ע"כ לשונו.

ובתורת מנחם - רשימת היומן עמ' שנד: ה'צמח צדק' היה מעביר הסדרה פסוק אחר פסוק (גם כשלמד עם פירוש רש"י ורמב"ן).

16) תורת מנחם - רשימת היומן עמ' תכז: גם פסוק שמע כופלין שנים מקרא ואחד תרגום.

ובבדה"ש סי' עב ס"ק י: כתב בספר משמרת שלום סי' כ"ד פ' שמע ישראל לא יקרא פסוק זה לבד שמו"ת אלא יקרא ב"פ הפרשה עד ובשעריך משום דאסור לומר שמע ב"פ כמ"ש בשו"ע סי' ס"א ופלא גדול בעיני שלא ראיתי מי שנתעורר לזה עכ"ד, והנה כיון שלא הוזכר בשום פוסק וכל העולם נוהגין לקרוא הפסוק שמע ב"פ שמו"ת בודאי אין שום איסור ח"ו בדבר, ועי' בה"ט שם דבלחש או ביחיד רשאי, ועוי"ל כיון שהאיסור לומר ב"פ משום דמיחזי כב' רשויות ח"ו זהו דוקא כשקורא פסוק שמע לבד וכופלו אבל מי שקורא שמו"ת מתחלת הסדרה וכופל כל פסוק הרי ניכר היטב שקריאת ב"פ פסוק שמע הוא ג"כ משום שמו"ת ככל פסוקי הסדרה.

17) בדה"ש סי' עב סוס"ק א, אמנם אם קרא קודם המקרא אפילו פעם אחת בלבד יצא כדמשמע להלן סעיף ז.

18) בתורת מנחם - רשימת היומן עמ' תכז: אין כופלים פסוק מקרא בסוף הסדרה כשקורין שנים מקרא ואחד תרגום.

ובקובץ הערות וביאורים גליון תשנז ע' 17: מכך שרבינו זי"ע לא פירסם את ההנהגות הללו (וגם לא העבירן לעורכי ס' המנהגים, אשר נראה שכמה מן הרשימות הובאו לידיעתם), נראה לענ"ד שלא הי' ניחא לי' לרבינו שינהגו הרבים במה דאינו כהשו"ע.

שולחן ערוך – הלכות שבת

מ הגונח מכאב לב שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה מותר לינק בשבת מפני שמפרק כלאחד יד הוא שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים ומשום צערו לא גזרו במה דברים אמורים בצער של הגונח אבל אם אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת אבל ביו"ט מותר לינק (אם אי אפשר לו לחלוב ע"י נכרי וגם אין לו מאכל לחלוב לתוכו):

מא לא תקיל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה להניק את בנה מפני שהחולב לתוך כלי מפרק גמור הוא וחייב משום דש ולא התירו מלאכה גמורה אלא במקום סכנה אבל מותר לאשה לקלח מהחלב בכדי שיאחוז

התינוק את הדד וינוק שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"כ ולצורך התינוק לא גזרו אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה מפני שאין בו סכנה וגם לא צער גדול כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים ע"י ישראל כמו שהתירו בגונח ודומיו עיין סוף סי' ש"ל:

מב אין לועסין מין שרף הנקרא מצטכי ולא שפין את השינים בסם אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אבל אם אינו מתכוין אלא משום ריח הפה מותר:

מג כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אע"פ שהם קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים או כרשינין שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעים אעפ"כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה.

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה גזרה משום שחיקת סמנים והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אע"פ שכואב לו מאד אבל אם חלה ממנו כל גופו אע"פ שמתחזק והולך ואין צריך לומר אם נפל למשכב כבר נתבאר למעלה שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול מותר אבל כשמתכוין לרפואה אסור אע"פ שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש:

מד אין עושים אפיקטוזין דהיינו גרמת קיא שלא לצורך רפואה אפילו בחול משום הפסד אוכלין שבמעיו שמתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל ואם מצטער מרוב המאכל בחול מותר אפילו בסם ובשבת אסור בסם מפני שדומה לרפואה אבל מותר להכניס ידו לתוך גרונו עד שיקיא:

מה החושש במעיו מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין אע"פ שעדיין יש בו הבל וכן מותר להעלות אזנים דהיינו גידי האוזן שיורדין לפעמים ומתפרקין הלחיים מעלין אותם בין ביד בין בכלי וכן להעלות אונקלי דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם:

מו וכן מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מותר לסוכם בשבת מטעם זה ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיג השכרות כי אותו אפר פעולתו כרפואה לשאר דברים ג"כ ושייך בו גזרת שחיקת סמנים:

חלק ב סימן שכח, דין חולה בשבת סעיפים מ־מו

לקוטי תורה

תוכן הפרק: גדרו של "שם" אדם, והקשר שבין שם האדם לחיות נשמתו

[בפרק זה מבאר כיצד ענין ה"שם" יש בו אותה התכונה שבענין ה"אור" והזיו:]

דכמו השם אשר יקראו לו עד"מ אברהם, הרי אין ערוך השם לגבי עצמותו ומהותו של האדם, ואינו נוגע לו כלל, שבפני עצמו אינו צריך להשם.

השם שנקרא בו האדם אין לו שום "ערך" (חשיבות) לגבי מהות האדם עצמו (שהרי אי אפשר להכיר את תכונות האדם או מעלותיו משמו), וכפי שרואים בחוש שיש כמה אנשים נקראים בשם אברהם ואין האחד דומה לחברו, לא בשכל ולא במזג מדותיו או בעבודתו באהבה ויראה, גם אם השם שווה בכולם).

לפי שכל ענין השם אינו אלא ענין חיצוני בלבד, היינו שזוהי דרך כיצד הזולת יכול לפנות אליו ולקרוא אותו, שהרי כשאדם הוא בפני עצמו אינו צריך כלל לשם.

וזהו שנקרא השפע והגילוי האלקי בעולם בתואר "שם", להורות, כי גם שפע זה אינו אלא ענין חיצוני והארה ממנו ית', ואינו עצמותו ממש כלל, ולכן נקרא שפע זה גם בשם "אור" המורה אף הוא על פרט זה, וכמו שנתבאר לעיל בארוכה.

[אך לכאורה יש הבדל גדול בין "אור" ו"שם", דבשלמא האור, אע"פ שהוא ענין חיצוני בלבד, מ"מ הרי הוא בא ונמשך מן השמש עצמה, ותכונות האור דומות למאור (מקורו של האור), שהרי האור הוא דבר בהירי כמו המאור;

משא"כ ענין השם - לפי תפיסת העולם - אין לו מעיקרא שום שייכות לנפש האדם עצמו, דקריאת שם היא רק עצת בני אדם למצוא דרך להצביע על אדם מסויים, ולכן בוחרים הורים שם לנולד כפי שעולה על רוחם, ומה שאדם מסויים נקרא בשם מסויים דוקא, הוא באקראי בעלמא, ולפיכך אין שם האדם נוגע לו כלל.

וא"כ איך אפשר לדמות את החיות הנמשכת מאתו ית' לענין ה"שם"?

וזהו שהולך ומבאר, שהאמת אינה כן, דגם "שם" האדם שייך וקשור למהות נפש האדם, אלא שבכל זה אינו אלא ענין "חיצוני" (כמו ענין האור והזיו):]

ועם כל זה מתלבש החיות באותיות השם.

ידוע "שכל אות ואות מכ"ב אותיות התורה היא המשכת חיות [אלקי] וכח מיוחד פרטי שאינו נמשך באות אחרת, לכך גם תמונתן בכתב של כל אות היא בתמונה מיוחדת פרטית, המורה על "ציור" [הרוחני של] ההמשכה והתגלות האור והחיות והכח, הנגלה ונמשך באות זו".

וזהו ענין השם שנקרא בו כל אדם, דלפי התלבשות ו"הצטיירות" חיות הנשמה כך נקרא שם הנשמה, והיינו שאותיות השם מורות על "ציור" הנשמה של אדם זה ותכונותי' ומעלותי' המיוחדות (וכפי שיביא בסמוך דוגמאות ל"ציור" הנשמה הניתן על ידי שם).

וכמ"ש גבי אדם הראשון ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, הרי יש שייכות ממש להשם אל עצם הדבר ואינו הסכמה בעלמא.

מצינו בתורה גבי שמות בהמות חיות ועופות, "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' הוא שמו", ואיתא במדרש שענין זה שאדם הראשון קרא להם שמות מורה על חכמתו של אדם הראשון, ומבואר בספרים), שחכמת אדה"ר היתה בכך שהי' לו הכרה ב"צורה הרוחנית" של הנפש והחיות האלקית של כל בהמה חי' ועוף ובהתאם לכך קרא להם שמות.

ונמצא ששמות אלו אינם שמות "הסכמיים" [פירוש, שמות שבני אדם החליטו ו"הסכימו" עליהם] בעלמא, אלא יש שייכות בין השם ומהות הדבר הנקרא בשם זה.

[ובאמת כך הוא בכל הנבראים שבעולם, השמות שנקראים בהם בלשון הקודש הם "כלי" לחיות האלקית המהווה ומחי' אותם, כמבואר בתניא, היינו שהחיות האלקית מתלבשת באותיות אלו ועי"ז מצטיירת החיות בציור מסוים, שלכן נוצר ממנה נברא בתכונות מסויימות המתאימות לאותיות אלו דוקא].

ועד"ז בשם האדם.

וכן הוא בשם הפרטי של כל אדם מישראל שניתן לו ע"י הוריו, שאינו שם מקרי ו"הסכמי" (שהורי הילד "הסכימו" על שם מסויים, כפי שעלה בדעתם), אלא השם מכוון לשורש נשמת האדם ותכונות נשמתו, וכמבואר בכתבי האריז"ל ש"הקב"ה משים בפיו [של האב] השם ההוא", כדי שהשם יתאים לשורש הנשמה של הנולד.

שהרי ההבדל בין הנשמות, שכל אחת יש לה תכונות וכשרונות מיוחדים (שזהו "ציור" נשמתו), הוא בהתאם למקור חוצבן, ואותיות שם האדם מבטאות את ה"ציור" והתכונות הללו הנובעות ממקור הנשמות.

[ועתה יבאר כיצד השם, למדות שייכותו לנפש (חיות) האדם, מכל־מקום אינו אלא ענין חיצוני בלבד:]

הנה הנשמה עצמה קודם בואה בגוף אינה נקראת בשם כלל, נמצא השם אינו לבחינת הנשמה עצמה.

זה שאמרנו שהשם מורה על "צורת" הנשמה ותכונותי', כי חיות הנשמה "מתלבשת" (ומצטיירת) באותיות השם - אי אפשר לומר שהכוונה ל"צורת" עצמיות הנשמה כפי שהיא לעצמה קודם התלבשותה בגוף, שהרי הנשמה עצמה אינה נקראת בשם כלל [שכל ענין נתינת שם הוא רק לאחרי לידת האדם, היינו כשהנשמה מתלבשת כבר בגוף];

והרי גם לגוף עצמו אין השם מועיל.

ולאידך, אין השם בשביל הגוף עצמו, דגוף בלי נשמה - מה יועיל לו שם? הרי כל ענין השם הוא רק בשביל אדם חי שפונה לקוראיו בשמו, וא"כ ברור ששם האדם שייך לנשמתו ולא לגופו.

אך השם מקשר הנשמה בגוף, והחיות הנמשך מהנשמה ומחיה הגוף הוא נשרש בהשם.

אלא הכוונה, שהשם מורה על ה"צורה" הרוחנית של המשכת חיות הנשמה בגוף. זאת אומרת, שכאשר חיות הנשמה מתפשטת ונמשכת בגוף להחיותו, היא מצטיירת ("נשרשת") בציור רוחני מסויים, וזהו ענין שם האדם, שאותיות שמו מורות על "צורת" ואופן התפשטות חיות נשמתו המתלבשת בגופו.

לסיכום - יש ג' ענינים: הנשמה עצמה, הגוף, וקישור שניהם יחד על ידי הארת חיות הנשמה המתלבשת בגוף. וזהו ענינו של שם האדם, שהוא הצורה שעל־ידה נקשרת הנשמה בגוף.

ד"ה את שבתותי תשמרו פרק ה

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(צז) **ובכ"ז** יובן מ"ש ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד כו' דהנה שרש קליפת עמלק הוא בבחי' הדעת שהוא בחי' ראשית לז' עכו"מ הכנעני כו' שהן ז' מדות חג"ת נהי"מ כו' ולכן קדם עמלק להלחם בישראל ונכנס ראשון יוצא אחרון וזהו ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד לגמרי שאחריתו קשה מכל ז' עכו"מ שהוא עדי אבד בלי תיקון כלל משא"כ לעכו"מ שיש להם תקוה כמ"ש אז אהפך אל עמים כו' וגם בעת קצם ששם קץ לא יאבדו לגמרי כי יבוער כל הרע מהם והם יעבדו את ה' כי יבורר ויהופך חשך לאור ולא נא' קץ שם רק לחשך כו' ולע"ל כתיב גם חשך לא יחשיך כו' אבל עמלק אחריתו עדי אבד לגמרי והטעם הוא לפי שיש הפרש בין ז' עכו"מ לעמלק דז' עכו"מ הן ז' מדות רעות וכל מדה רעה בהכרח יש בה תערוב' טוב כל שהוא ולאחר שיבוער הרע מכל וכל ישאר בחי' הטוב שהיה גנוז בהעלם גדול בז' עכו"מ ומלבד מה שיהופך רע לטוב וחשך לאור שכ"ז מפני שבמדות חג"ת כו' יש בחי' עצם ומהות דבר מה כמו החסד הוא מדה ומהות דבר מה רק שחסד דקליפה הוא להתיהר או אהבה רעה כשנהפך לקדושה יהיה מדת אהבה דקדושה כו' וכן הכעס והתפארת והנצוח וכה"ג כשנהפכין לקדושה הן בחי' מהו' ומציאו' דבר מה משא"כ מדת עמלק אינה בחי' מדה כלל בעצם ואין בו ממש כלל כי עיקר בחי' עמלק הוא רק בחי' החוצפ' וההתנשאות לבד שבלא טעם כלל ונק' מלכותא בלא תגא כידוע והענין הוא שיש ב' מיני התנשאות הא' ההתנשאות שמצד הגדולה בעצם כמו מלך ושר או עשיר וחכם וגבור וכה"ג ה"ז יקרא בשם בחי' יש ודבר אבל ההתנשאות שנק' חוצפה הוא המתנשא רק בדרך חוצפה והעזה לבד שאין לו במה להתנשאות כלל כי חסר מכל מעלה ומדריגה כי הוא פחות הערך וחסר מכל לא חכמה ולא גדולה כלל רק שמעיז פניו בחוצפה לבד וזאת ההתנשאות אין לה ממשות בעצם כלל וכלל ותוכל ליפול בקל מאד והענין הוא כי התנשאות הזאת הוא הנק' גסות הרוח שרוחו רמה וגבוה בלתי טעם כלל רק מצד טבע הרוח שהוא מתנשא בטבעו ויובן זה עד"מ גלי הים שמתנשאים ביותר עד למעלה מעלה כמ"ש רבב"ח לדידי חזו לי גלא דימא כו' ש' פרסי כו' והנה ידוע בסיבת ההתנשאות וההגבהה של גלי הים שאין זה מצד עצמם כלל וכלל רק מצד הרוח לבד שמגביהם ומנשאם למעלה מעלה ולפי תוקף וחוזק הרוח כן יהיה ערך התנשאות' והגבהתם למעלה עד שברוח סערה חזקה ותקיפה ביותר יגביה הרוח סערה בכחו החזק להגלים הגבה למעלה מעלה ביותר ומיד כשינוח הרוח סערה מזעפו לפי ערך הנחת הרוח כן ערך הנחת הגל מהגבהתו למטה מטה עד שכשישתוק הרוח לגמרי יפול הגל למטה מטה וישתווה עם שאר מי הים כאילו לא היה מעול' כידוע שגלי הים בנוחם יפלו וישתוו לארץ שבשפ' הים כו' שהרי מצד טבע המים הוא להפך שיורדין מגבוה לנמוך ולא לעלות מנמוך לגבוה וא"כ ההתנשאות ורוממות הגלים מנמוך לגבוה גבוה זהו הפך טבעם לגמרי רק מצד הרוח שמגביה אותם ומיד שינוח הרוח יפלו למטה כפי טבעם שיורדין מגבוה לנמוך וכו' וד"ל. וכמ"כ יובן שרש ענין קליפת עמלק שהוא בחינת גסות הרוח רוח גבור' בהתנשאות וחוצפה שאינו מצד עצמה כהתנשאו' של הגדולה וכה"ג אלא רק הרוח גסה בהתנשאות והגבהה יתירה ע"כ מעיז בחוצפה בלא טעם כלל לפי שההתנשאות אינה עצמית רק ע"י הרוח וכשינוח הרוח ממילא יושפל גאותם והתנשאותם למטה מטה כאלו לא היו מעולם כמו גלי הים שע"י רוח באו וע"י הנחת הרוח ינוחו ויושפלו ממילא כאילו לא היו מעולם כו' וז"ש בשוא גליו אתה תשבחם ותורידם כו' כי הרשעים כים נגרש השקט לא יוכל כו' וכמו בכל דור ודור עומדים בעכו"מ שרים שמתנשאים ומתרוממים כגלי הים ע"י הרוח שהוא בחינת החוצפה דעמלק מלכותא בלא תגא בלא טעם כלל וכשאון מים כבירים ישאון בשאון ורעש כרעש גלי הים בהתנשאותם הגבה למעלה וכמו המן צורר היהודים שגדלו המלך בהתנשאות וחוצפה בלא טעם והמה שונאי ישראל וצוררי היהודים בתכלית כמו המן בשעתו ואנו רואים שנופלים פתאום מגדולתם

ורוממותם למטה מטה כו' כמשל גלי הים לפי שע"י רוח בא התנשאותם וע"י רוח ינוחו כו' וכמו שאנו או' והיא שעמדה כו' וד"ל וכמ"כ אנו מוציאים במ"ש בז' מלכי' קדמאין דתהו (ששרש' בבחינת ס"ג אותיות ג"ס כמ"ש כלו ס"ג כנ"ל והוא בחינת ס"ג דס"ג כו') וימלוך וימת דוימלוך הוא בחינת ההתנשאות יתירה ומיד וימות בבחינת ירידה והשפלה למטה לפי שכל התנשאות שע"י הרוח מיד בהניח הרוח ינוח ויושפל למטה ממילא כנ"ל וד"ל ויובן ד"ז בתוס' ביאור באופן אחר והוא ממשל הולד בבטן אמו שאנו רואים שהולד נולד מן הברור שבטיפה דוקא כידוע דאודם שממנו בשר כו' ולובן שממנו עצמות כו' הכל הוא מן הברור הנברר ממ"ד ומ"ן כו' ומן הפסולת גמורים דמ"ד ומ"ן שלא נתהווה מזה אפי' צפורניו ושערות כו' הנה מזה מתהווה השליא שהוא עור הולד שמכסה אותו ומקיפו מראשו לרגליו כידוע והנה בהיות הולד בבטן אמו היתה השליא דבוקה בגוף הולד והיה לו ללבוש ומכסה לשמור גופו כו' אך כאשר הולד יוצא לאויר העולם בהולד מבטן אמו אז בהכרח שיופשט גוף הולד מן השליא והשליא תלך לאבוד כי הולד א"צ לשליא ביציאתו לאויר העולם והשליא מצד עצמה היא מבחינת הפסולת של המ"ד ומ"ן כו' לצורך הולד וקיומו בהיותו בבטן אמו בלבד אבל אח"כ תלך לאבוד ונשלך ארצה כידוע וד"ל והנמשל מזה יובן ג"כ בשרש בחי' קליפ' עמלק הנ"ל דהנה בצאת ישראל ממצרים הדבר דומה לבחינת לידת ולד כמ"ש ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך כו' ובחינת קליפת עמלק שרשו בבחי' הפסולת דשליא כו' בבחינת מקיף כו' אך הגם שבבחינת עיבור בבטן המל' שהוא בחינת הגלות דמצרים היה בחינת עמלק ראשית גוים כמו השליא הדבוקה בולד ונעשה שומר כו' אבל אחריתו עדי אבד כמו עד"מ שמשליכים עור הולד בהולדו וילך לאבוד כנ"ל וכן יובן גם לעתיד לאחר תשלום כל הברורים דרפ"ח כו' דהרי ידוע שהשבירה הי' בבחינת המדות שנקרא גופא ויש להם בירור ותיקון כנ"ל אבל בחינת עמלק הוא בחינת השליא שתאבד לגמרי וזהו ואחריתו עדי אבד לגמרי אע"פ שהו' ראשית גוי' בתחלה כו' וד"ל ונמצא מובן מב' משלים הללו שאין תיקון עצמי לקליפ' עמלק רק אבודו זהו תקונו לפי שמצד עצמו אין בו ממשות כלל ולא כבחי' המדות דז' עכו"מ כנ"ל שיש להם תקוה מטעם הנ"ל בענין ב' משלים אם כמו גלי הים או השליא שאין בו ממש כו' ובזה יובן בתוס' ביאור ענין מהר קח את הלבוש ואת הסוס כו' דלבוש זה הוא בחינת לבוש דנוגה ששרשו בבחינת חשמל דנוגה שדוגמתו למטה הוא כמו השליא המקיף כו' וכן הסוס הוא ב"פ ס"ג אותיות גס כשנהפך בחינת גסות הרוח דהמן לקדושה כמו שאמרו רז"ל המן מן התורה מנין שנא' המן העץ כו' הוא בחי' הדעת שרש המדות והוא שרש עה"ד טוב ורע וכמ"ש ראשית גוים כו' ומטעם הנ"ל וד"ל:

שער הפורים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

ובזה יובן פי' בכל יום יהי' בעיניך כחדשים, ויש בזה שני פירושים, הא' ע"י התבוננות בזה גופא שע"י מצוות ממשיכים אור הסובב כ"ע דכולא קמי' כלא חשיב מזה גופא יוכל להתעורר מדת האהבה לקיום מצותיו ית' ושיהי' כחדשים בכל יום, ופי' השני כי ע"י קיום המצוות יוכל להמשיך התגלות האור מסוכ"ע שהוא אור חדש ממש דהיינו מה שלא האיר עדיין בסדר ההשתלשלות עו"ע ומשם מלמעלה מהשתלשלות נמשך ומאיר אור חדש בבחי' ממכ"ע, ולכן ע"י התבוננות זו יהי' בכל יום המצוות בעיניך כחדשים ממש כי נוכל להמשיך אור חדש בכל יום מבחי' סוכ"ע שהוא בחי' אוא"ס ב"ה שבלי גבול ולכן אין מניעה שיומשך מוחין ואורות חדשים בכל יום, וז"ש אין כל חדש תחת השמש דוקא שהוא בחי' ממכ"ע כי שמש ומגן הוי' אלקים כמו מגן ונרתק שמכסה ומסתיר על אור השמש כמו"כ שם אלקים הוא נרתק לשם הוי' להעלים האור דשם הוי', וזהו האור שנמשך בבחי' ממכ"ע שהוא רק הארה וזיו בעלמא ונק' זיו השכינה ובזה אין כל חדש שאין נמשך חיות ומוחין חדשים רק בחי' ואתה מחי' את כולם שמחי' תמיד הכל בסדר והדרגה א' ונק' לחדש הישנות שתמיד מחי' העולמות באופן וסדר אחד ונק' בחי' השתלשלות עו"ע משא"כ ימי קדם הוא קדמונו ש"ע שהוא למעלה מהשתלשלות כו' ומשם המשכת אור חדש גם בבחי' ימי עולם, וז"ש וערבה לה' כו' שיומשך בימי עולם מבחי' שנים קדמוניות.

ערב שבועות תרט"ו

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ועברתי בארץ מצרים, ל' עברתי היינו שעבר על מדותיו, להיות כי מדותיו הם רחמי' והוא עבר ועשה דין במצרי' למען אהבת בניו, ע' בתו"א ס"פ בא, בחדש השלישי כתר כרת להיות וכל אויביך יכרתון, והוא עבר הוא דא עתיקא, ועבד הלוי הוא, וזהו והי' בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור, י"ג מדות הרחמים נושא עון, ומ"מ ונפלינו אני ועמך גם במקום אשר בעצם אם צדקת ע' כורת ברית, וזהו ע"י נקרת הצור ע' השיבנו.

ובעבודה בכל ימות השנה זהו ענין נחלה עבר על נפשינו ע' כי תבא, ובלק"ת סד"ה מי אל כמוך, ועבר עליו רוח קנאה, ועבר הגבול ע' לק"ת מסעי, וזהו ענין עובר לסוחר, ובמעשה המצות עובר לעשייתן. וי"ל ע"י סגול מרור שפלות עי"ז סגולתא משקוף, יגמה"ר ב' פעמים סגול ב' פתחי'.

במד"ר לעכומ"ז דוחה בימין, א"כ נגוף ורפוא שניהם מימין, וזהו ב' פעמים ימינך, ומ"מ היא אחת דלית שמאלא כו'. ועבר כו' משקוף ושתי המזוזות, ג' קוין שכללות.

ועברתי בארץ מצרים

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

סיכום הענין:

בעצם המוחין, האדם לא עוסק בטוב של הדבר, אלא כולו טרוד לתפוס את עצם הדבר. כי כשמתפעל מטוב הדבר, הרי הוא בוחן את הדבר במבט ממנו החוצה ולא בעצם הדבר עצמו, כי כל המושג "טוב", זה הביטוי של הדבר החוצה. ואילו המוחין בעצם שכלל לא עסוקים בזה, רק בעצם השגת הדבר, הרי שם אין מידות כלל, כי מידות זה התפעלות, שהתפעלות קשורה למרחק מהענין. ואילו במוחין בעצם הוא בתוך הענין ממש. רק אחרי שהשיג את הענין ויצא מהתעמקותו בדבר, ומתפנה לחשוב כביכול על המסקנות שלו ועל ההשלכות של זה, הרי יש בו התפעלות מהדבר, איך שהדבר הוא טוב.

למרות זאת, ישנה תופעה שתוך כדי ההתעמקות בהשגת הענין בדרגת מוחין בעצם יש ממילא תענוג מאוד גדול, שזה נקרא אהבה בתענוגים. הנה על זה מבאר, שזה שונה לגמרי משלב ההתפעלות שבמוחין, שאז יש כביכול הפרדה בין ההשגה להתפעלות, ואילו כשהמוחין בעצם מביאים ממילא לאהבה בתענוגים, זה לא נעשה כמעבר לשלב נוסף, אלא כל כולו עסוק בהשגת הדבר עצמו וכלל לא מעניין אותו אם הוא טוב או לא טוב. אלא שבדרך ממילא כשעסוק בהשגת הענין, הרי הוא בדביקות לענין ויש בדביקות זו תענוג גדול – אהבה בתענוגים.

אבל אחרי שהאדם ירד ממוחין בעצם להתפעלות שבמוחין, הרי **והרגש הטוב** שהיא התפעלות שבמוחין זהו מקור להתפעלות שבמידות **להרגש דקרבת אלקים לי טוב כו'**, והיינו שמהרגש **טוב הדבר** באופן כללי **בא הרגש איך שהדבר לו טוב (כי בדרך כלל הוא בא** ההרגשה ש"טוב לו" **לענין המורגש כו')**, שהרי המידות עניינם הרגש עצמו, **ומההתפעלות שכלי בא ההתפעלות מורגשת כו'**.

כלומר, בשלב ההתפעלות מהדבר, יש מעבר מעצם ההשגה להתפעלות מההשגה, ודווקא מתוך אותו מעבר להתפעלות מהענין, נעשה אחר־כך גם התפעלות המידות, שבהם כבר יש הרגשה לא רק בטוב הדבר בכלל, אלא איך הדבר טוב לו.

וענין דעילה ועלול בזה כלומר במעבר בין ההתפעלות במוחין להתפעלות במידות, **הוא שבהתבוננות והשגת השכל נמצאים מדות והוא ענין מורגש הנזכר לעיל, והיינו הרגש טוב הדבר** בכלל **וההתפעלות שמתפעל על זה, שאין זה מהות המוחין בעצם** כפי שהתבאר, שבמוחין בעצם ממש אין התפעלות **כי־אם מהות המדות** שהיא מהות נפרדת, של התפעלות, **כנזכר לעיל. והוא התכללות העלול** – המידות, **בתוך העילה** – התפעלות השכלית **שהוא בדקות עדיין** בתוך ההשגה **ואחר־כך נולד העלול** כלומר המידות ממש **בהתגלות במציאות מורגשת כו'. דשכל ומדות הן מהותים נבדלים**

בעצם רק ששניהם מהותים רוחניים וכלולים זה בזה ונולדים ומשתלשלים זה מזה כו'.

ומאחר שהעלול הוא מהות אחר מהעילה שהרי המידות והמוחין כנזכר לעיל הם שתי מהויות **ממילא מה שהעילה כוללת את העלול** הרי זה רק **בבחינת החיצוניות וההתפשטות שלו לבד כו'** - כלומר, כיון ששכל ומידות הם מהויות שונות, הרי מה שהשכל כולל את המידות, זה רק החיצוניות של השכל בלבד, ולא עצמיות המוחין, כי המוחין והמידות הם שני דברים נפרדים בעצמיותם. ולכן המידות לא יכולות להימצא במהות החכמה, כי המהות שונה לגמרי.

(**וכן הוא** לא רק במוחין ובמידות אלא **גם בחכמה ובינה דבינה היא מהות נבדל מן החכמה ומשתלשל מהתפשטות החכמה** הנה זה רק בחיצוניות של החכמה בלבד, אך בפנימיות החכמה אין בינה **וכמאמר האדרא זוטא**[17] **האי חכמה אתפשט ואפיק מיניה בינה כו'** (זאת החכמה מתפשטת ויוצאת ממנה בינה) -כלומר רק מהתפשטות החכמה יכול לצאת בינה ולא מעצם החכמה, **וכמו שנתבאר במקום אחר**).

נמצא אם כן, שהשתלשלות המידות מהמוחין היא למרות שהם ב' מהויות נפרדות, ולכל אחד יש גדר ושרש נפרד, הנה בסדר התגלותם, המידות משתלשלות ומגלות מחיצוניות המוחין. ולכן זו הדוגמא לסוג הא' של העילה והעלול, שהעילה והעלול הם ב' מהויות נפרדות אלא שהעילה מגלה את העלול.

בקטע שלפנינו מבאר הרבי נ"ע כי יש אופן נוסף לפרש את השתלשלות המידות מהמוחין באופן כזה שהעלול הוא הארת העילה ולא משהו נבדל ממנו (האופן הב' בעילה ועלול):

ובמקום אחר מבואר דהמדות שבמוחין הן כמהות מוחין עדיין, ולא כפי שהתבאר לעיל שהם מהות נפרדת **והיינו דההתפעלות שכלי** שזה המידות במוחין **להיות שזהו ההתפעלות על הטוב דהדבר עצמו** ולא איך הדבר "טוב לו" **הרי זה בכלל מוחין עדיין כו'**, כיון שאין בזה עדיין הרגש עצמו. כלומר, לפי הביאור הזה, אין התכללות של המידות כמשהו נפרד בתוך המוחין, אלא הם שם באותה מהות, כיון שגם ההתפעלות שם היא מהדבר עצמו.

והולדת המדות שבלב הוא שנמשך הארה ישירה מהמוחין כלומר מההתפעלות של המוחין, הנקראת לביאור זה מוחין ממש, **להיות הולדת המדות כו'**,

ובאופן הזה יש **לומר שזה** האופן הב' של העילה והעלול **שהעלול הוא הארת העילה כו'**. כמשל הענף בעץ הנמשך מהגזע, שהם כמהות אחת.

קיצור.

דהנה חכמה תופס עצם הדבר ובינה תופסת המציאות, ולכן מוחין דאבא למעלה מהשתלשלות כי עילה ועלול שייך רק בבחינת המציאות (דהיינו בהארה) **לא בעצמי, ויבאר ב' אופנים בעילה ועלול הא' שהעלול הוא מהות אחר ונמצא כלול בהעילה, וכמו הרגש טוב הדבר במוחו, הוא ענין מדות שבשכל** (דבמוחין הרי זה **בא בדרך ממילא לא במורגש, ובבחינת דביקות**), וזה מקור **להרגש דלו טוב שבלב, ובא מחיצוניות השכל.**

שבת פרשת מטות מסעי תער"ב

17. דף רצ עמוד א.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תרפ"ו

מדוע בקדושה הכל במספר עשר, ובסט"א מספר י"א, ובקטורת יש דוקא י"א סממנים.
פי' אנת הוא חד – עצמות אור א"ס, ולא בחושבן – שהוא למעלה מסדר השתלשלות,
כי הגבול הוא שלא בערך הבלי־גבול

וְהִנֵּה לְהָבִין זֶה דְּיָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְגַם לְהָבִין מַהוּ הַדִּיּוּק "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים", יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה עִנְיָן הַיָּדוּעַ בְּכִתְבֵי הָאַר"י זַ"ל, דְּבִקְדֻשָּׁה הוּא מִסְפָּר עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר יְצִירָה "עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִי מָה, עֶשֶׂר וְלֹא תֵשַׁע, עֶשֶׂר וְלֹא אַחַד עָשָׂר", וּלְהַבְדִּיל בִּלְעֲמַת־זֶה הֵם אַחַד עָשָׂר, וְעוֹד דְּבִקְדֻשָּׁה נִקְרָאִים "סְפִירוֹת", וּלְהַבְדִּיל בִּלְעֲמַת־זֶה

נִקְרָאִים בְּשֵׁם "כְּתָרִין", וּכְמוֹ אַחַד עָשָׂר כְּתָרִין דִּמְסָאֲבוּתָא[ד], וּכְנֶגֶד זֶה הָיָה בַּמִּשְׁכָּן אַחַד עָשָׂר יְרִיעוֹת עִזִּים, וּבַקְּטֹרֶת הָיוּ אַחַד עָשָׂר סַמְמָנִים, וְצָרִיךְ לְהָבִין לָמָּה בַּסִּטְרָא־אַחְרָא[ה] אַחַד עָשָׂר כְּתָרִין דַּוְקָא, דְּלִכְאוֹרָה חוֹטֵא נִשְׁכָּר, דַּהֲלֹא בִּקְדֻשָּׁה הֵם רַק עֶשֶׂר סְפִירוֹת, אִם כֵּן לָמָּה בִּלְעֲמַת־זֶה הֵם אַחַד עָשָׂר. וּכְמוֹ כֵן בְּסַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת שֶׁהֵם עַל פִּי תּוֹרָה חֲרֵי גַּם כֵּן אֵינוֹ מוּבָן לָמָּה הֵם בְּמִסְפָּר אַחַד עָשָׂר, דְּכָל מִסְפְּרֵי הַתּוֹרָה הֵם עֶשֶׂר דַּוְקָא, וּכְמוֹ עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל דַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת הֵם כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, דְּהַתּוֹרָה הִיא קִיּוּם הָעוֹלָם, דִּתְנַאי הִתְנָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, אִם יְקַיְּמוּ יִשְׂרָאֵל אֶת תּוֹרָתִי מוּטָב וּבְאִם לָאו אַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתֹהוּ וָבֹהוּ, וּכְתִיב "אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בָּרָאתִי", דְּאָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי עָשָׂה הָאָרֶץ בִּשְׁבִיל הָאָדָם, וְהָאָדָם בִּשְׁבִיל בָּרָאתִי שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת הַתַּרְיַ"ג מִצְוֹות, וְהַיְנוּ דַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵם קִיּוּם הָעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, דְּמִסְפְּרֵי הַתּוֹרָה הֵם בְּמִסְפָּר עֶשֶׂר דַּוְקָא, וְאִם כֵּן לָמָּה בַּקְּטֹרֶת דַּעֲשִׂיתָו הוּא גַּם כֵּן עַל פִּי הַתּוֹרָה דַּוְקָא, וּמִכָּל־מָקוֹם מִסְפַּר הַסַּמְמָנִים הוּא אַחַד עָשָׂר דַּוְקָא. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה בְּמַאֲמָר דְּפָתַח אֵלִיָּהוּ בְּתִקּוּנֵי זֹהַר אָמַר: "אַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן, אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין"[ו], פֵּרוּשׁ: "אַנְתְּ הוּא חַד" קָאֵי[ז] עַל עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן הִנֵּה עַל זֶה אָמַר "וְלָא בְּחוּשְׁבָּן", שֶׁאֵין סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֶרֶךְ אֵלָיו, דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא בְּחוּשְׁבָּן, דְּחֶשְׁבּוֹן הוּא מַה שֶׁיֵּשׁ עֶרֶךְ זֶה לָזֶה, דְּהִנֵּה מִסְפָּר אֶחָד לְגַבֵּי מִסְפָּר אֶלֶף הוּא כְּמוֹ מִסְפָּר אֶלֶף לְגַבֵּי אֶלֶף אַלָּפִים, וּכְשֵׁם שֶׁאֶלֶף חֲרֵי יֵשׁ לוֹ עֶרֶךְ לְגַבֵּי אֶלֶף אַלָּפִים, דִּבְלֹא הָאֶלֶף הָאֶחָד חֲרֵי חָסֵר הַמִּסְפָּר דְּאֶלֶף אַלָּפִים, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן יֵשׁ לְאֶחָד עֶרֶךְ לְגַבֵּי אֶלֶף, וּמִמֵּילָא יֵשׁ עֶרֶךְ לְמִסְפָּר אֶחָד גַּם לְגַבֵּי אֶלֶף אַלָּפִים וְרִבּוֹא רְבָבוֹת, וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹן מַה שֶּׁיֵּשׁ עֶרֶךְ זֶה לָזֶה. אֲבָל "וְלָא בְּחוּשְׁבָּן" הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ בְּעֶרֶךְ כְּלָל, דְּהִנֵּה מִסְפָּר וּגְבוּל הֵם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה, דְּגַם מִסְפָּר הַיּוֹתֵר קָטָן הוּא בְּעֶרֶךְ הַגְּבוּל הַיּוֹתֵר גָּדוֹל, וְעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל [גַּרְגִּיר] חוֹל אֶחָד מֵהַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם, חֲרֵי יֵשׁ לוֹ עֶרֶךְ אֶל הַגְּבוּל הַיּוֹתֵר גָּדוֹל כְּמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל דְּגַלְגַּל חַמָּה, דַּהֲגַם דְּגַלְגַּל חַמָּה הוּא גְּבוּל גָּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁהוּא קס"ז (167) פְּעָמִים יוֹתֵר מִכַּדּוּר הָאָרֶץ, וּבְכָל זֶה חֲרֵי גַּם הַגַּלְגַּל חַמָּה אֵינוֹ אֶלָּא גְּבוּלִי, וְהַ[גַּרְגִּיר] חוֹל הָאֶחָד שֶׁעַל גַּבֵּי שְׂפַת הַיָּם הוּא בְּעֶרֶךְ אֵלָיו, דִּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בְּכֹבֶד וְגֹדֶל הַגַּלְגַּל חַמָּה אִם יִהְיֶה בּוֹ עוֹד [גַּרְגִּיר] חוֹל אֶחָד מֵהַחוֹל שֶׁעַל שְׂפַת הַיָּם, וְהַיְנוּ דְּעוֹשֶׂה שִׁנּוּי בְּגָדְלוֹ וְכָבְדּוֹ, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי דִּשְׁנֵיהֶם בַּעֲלֵי גְּבוּל, וְהַבַּעֲלֵי גְּבוּל הֵם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה, וְזֶה דְּחוֹל הַיָּם לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב אֵין זֶה שֶׁהוּא בְּלִי גְּבוּלִי, כִּי־אִם דְּמִפְּנֵי עֹצֶם הָרִבּוּי חֲרֵי כָּלִים שְׁמוֹת הַמִּסְפָּר, וְהַיְנוּ דְּהַמִּסְפָּר אֵינוֹ מֵכִיל אוֹתָם, אֲבָל לֹא שֶׁהֵם בְּלִי גְּבוּל, וְהָרְאָיָה מֵהָא דְּאָמַר ר"י יָכוֹלְנִי לְשַׁעֵר כַּמָּה טִפּוֹת יֵשׁ בַּיָּם, וְאִם יָבוֹאוּ לִסְפֹּר הַטִּפּוֹת שֶׁבַּיָּם יִכְלוּ שְׁמוֹת הַמִּסְפָּר, אָמְנָם מִזֶּה שֶׁיִּכְלוּ שְׁמוֹת הַמִּסְפָּר אֵין זֶה מַכְרִיחַ לוֹמַר שֶׁהֵם בְּלִי גְּבוּל, דַּהֲרֵי טִפּוֹת הֵם גְּבוּלִיִּים בְּעֶצֶם מַהוּתָם, וְרַק מִפְּנֵי רִבּוּיָם הַמִּסְפָּר כָּלֶה וְהֵם אֵינָם כָּלִים, דְּהַגְּבוּל אֵין עִנְיָנוֹ הָרִבּוּי וּמְעוּט אוֹ בְּגֹדֶל וְקֹטֶן, כִּי־אִם עִנְיַן הַגְּבוּל הוּא דְּכַאֲשֶׁר הוּא נִכְלֶה אָז מַתְחִיל עוֹד דָּבָר, אִם כֵּן חֲרֵי הַדָּבָר הַבָּא אַחֲרָיו מַגְבִּיל אוֹתוֹ, וְכָל בַּעֲלֵי גְּבוּל הֵם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה, וְלָכֵן מִסְפָּר הַיּוֹתֵר קָטָן הוּא בְּעֶרֶךְ גְּבוּל הַיּוֹתֵר גָּדוֹל, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן גְּבוּל לְגַבֵּי בִּלְתִּי־בַעַל־גְּבוּל אֵינוֹ בְּעֶרֶךְ כְּלָל, דִּלְגַבֵּי בְּלִי־מִסְפָּר שָׁוֶה מִסְפָּר אֶחָד וּמִסְפָּר אֶלֶף אַלָּפִים וְרִבּוּי רְבָבוֹת, וְזֶהוּ "אַנְתְּ הוּא חַד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן", דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא בְּחִינַת חוּשְׁבָּן, אֲבָל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא חַד[ח],

שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה [ת]רפ"ו

ד. כתרים של טומאה (מבואר להלן). ה. בצד האחר (המנגד לקדושה). ו. אתה הוא אחד ולא בחשבון, אתה הוא שהוצאת (המצאת) עשר תיקונים (ספירות; מדות). ז. הכוונה. ח. אחד.

לקוטי דיבורים

פרק ו.

בנו של חסיד ליובאוויטשי מודיע לרבי שתוך עשרים וארבע שעות - יומת

לחקירתו הראשונה, נקרא הרבי כאמור, ביום החמישי בשעה עשר בלילה, כשהוא נמצא עדיין בעיצומה של שביתת רעב מוחלטת, הנמשכת זה יומיים על התפילין שלא ניתנו לו.

חולה ומעונה, עיף רצוץ ושבור מעלבונות, יסורי גוף ורעב ממושך - הובא הרבי לחקירה.

החוקרים היו שלשה, שני רוסים ויהודי אחד, מיודענו לולאוו בן העשרים ושלש - זה שיחד עם

חברו נחמנסון אסרו את הרבי - נכדו של חסיד ליובאוויטשי מפורסם, היה החוקר היהודי. ראש החוקרים היה אחד הרוסים בשם דכטרייב.

הרבי הוכנס לחדר גדול שקירותיו עשויים לוחות ועליהם שפופרות רבות.

אזניים לכותל - אפשר לפסוק על הקירות הללו. דרך השפופרות חדרו דברי הנחקר והחוקרים אל החדרים הסמוכים, מקום שם ישבו אנשי הג.פ.או. מקשיבים ורושמים.

החוקרים ובמיוחד היהודי לולאוו, קבלו את פני הרבי בסבר פנים גסות וזועפות, ולולאוו הגדיל על כולם, הם התלוצצו והיתלו בו.

הקץ לליצנות! קרא הרבי, את צרורי הבו לי, אין לכם רשות להתעלל בי!.

בלום פיך! - פרץ לולאוו בזעם, והוסיף בהושיטו את ידו - הרואה אתה את הזרוע הזו הנטויה לפניך, מיום שמלאו לה י"ד שנים היא עוסקת במלאכת הקודש, לשלוח לעולם האמת מורדי־אור שכמוך, עד אחד נשמידם, טלית ותפילין אתה רוצה? אל האשפתות זרקנום!...

הרבי לא יכול היה להבליג, דפק בשולחן ושאג בקול אדיר:

- מ נ ו ר ל!.

כאן הרצינו פני החוקרים, ואחד מהם, הגוי הגדול שבחבורה, התחיל בקטרוגים, ואחד לאחד מנה את "חטאיו ופשעיו" של הרבי:

הנך נאשם - אמר לו - בתמיכת הריאקציה בסס"ר.

הנך נאשם בקונטר־ריבולוציה.

יהודי ברית־המועצות הדתיים רואים בך אוטוריטה עליונה והם מושפעים ממך.

יש לך השפעה גם על חלק מהאינטליגנציה היהודית ברוסיה הסובייטית ובעיקר רבה השפעתך על הבורגנות האמריקאית.

הנך מנהיגם של מורדי האור.

יודעים אנו שניצלת השפעתך ופרשת על כנפי ברית־המועצות רשת גדולה של חדרים וישיבות ושאר מוסדות הדת.

הנך מנהל קורספודנציה נרחבת ביותר עם חוץ לארץ, אלפי מכתבים מתקבלים על ידך מכל פינות העולם.

אתה מנהל קורספודנציה חשאית באמצעות שגרירות חוץ לארץ על הנעשה בברית־המועצות.

הנך מקבל סכומי כסף גדולים מחוץ לארץ להגברת הדת בברית־המועצות ולמלחמה בממשלה הסובייטית.

וככלותו לדבר, הניח על השולחן צרור מכתבים, ואמר:

- הנה צרור המגלה את פרצופך האמיתי. המכתבים הללו מלאים כוונות מיסטיות מוזרות וחשודות, מה הם קשריך הקונטר־ריבולוציוניים עם הפרופסור בארטשנקו?

הרבי לא נבהל ולא נבוך, וענה:

לא אכחיש שיהודים רואים בי אוטוריטה, אבל אין זו אשמתי. אינני כופה ואינני מטיל את מרותי על איש. מעולם לא ניצלתי את האוטוריטה שלי לפעולות נגד האינטרסים של ברית־המועצות.

אין זה נכון כי הנני מנהיג היהדות, וודאי שאין זה נכון שאני מושל ושולט על היהודים. שלטון וכפיה זרים הם לדרכי החסידות. מנהיגות אצל חסידים פירושה: גדלות רוחנית, בשאיפה להגיע לשלמות מוסרית ורוחנית עליונה ושאחרים יתלמדו ללכת גם כן בדרך זו. ומגיעים לכך לא בדרך של כפיה ושלטון, אלא על ידי רצון טוב וחפשי. חסידים למדים מרצונם החפשי, מרבם, ממנהיגם.

תפקידי לדאוג שכל מי שרוצה להשאר ביהדותו - יוכל למלא את מבוקשו, אם רוצה מישהו להיות גוי, אין אני מתערב בענינו כלל.

הכל נעשה על ידי רצון חפשי וחרות גמורה, והיכן החטא בזה?

אגב כך, נתן הרבי הסבר על מהותה של החסידות, והחוקרים הרוסיים דרשו מלולאוו לתרגם ולהסביר להם את הדברים.

אכן גלגל היסטורי חוזר:

לפני מאה ושלשים שנה הוכרח סב סבו, הרבי הזקן, לפרש את מהות החסידות לפני שרי הצר פאוועל.

לפני שמונים ושבע שנים הוכרח סבו הרבי ה"צמח צדק" להסביר את מהות החסידות בפני שרי הצאר ניקאלאיי הראשון.

ועתה, נאלץ נינם ונכדם, להסביר את מהות החסידות בפני אנשי הג.פ.או.

הרבי המשיך בתשובתו נגד האשמות שהוטחו נגדו:

מעודי לא הטלתי מסים על איש. הייתי רק מסביר שחובה על יהודי ללמוד תורה, וכשיהודים סוברים שמחוייבים ללמוד תורה - מייסדים הם חדרים וישיבות.

בחוק הסובייטי אין כל איסור על חדרים וישיבות. "מעולם לא הוצא בסס"ר חוק רשמי האוסר את מוסדות החינוך הדתיים" - כך הצהיר קרילינקו הקטיגור הראשי של ברית־המועצות.

ובכן, בקולו של מי עלי להישמע, בקולו של קרילינקו או בקולו של לולאוו?!

כל פעולתיי ודיבוריי - המשיך הרבי - אינם נגד חוקי ברית־המועצות. אם דבריי על חובת לימוד התורה מוצאים הד, וקרובים מאמריקה השולחים עזרה לקרוביהם ברוסיה מוסיפים גם דולר מיוחד כדי שבני קרוביהם יוכלו ללמוד תורה - אין בכך כל נזק לברית־המועצות, אדרבא על ידי כך נכנסים למדינה כספים רבים במטבע חוץ, שהמדינה מעונינת בהם.

על חליפת המכתבים המיסטיים והמעורפלים עם הפרופסור בארטשנקו, סיפר הרבי:

לפני ארבע שנים, בסוכות תרפ"ד (1924) בא אלי הפרופסור כאל איש הבקי בתורת הקבלה ובקשני לגלות לו את סוד ה"מגן דוד".

הסברתי לו כי רק דמיון נתקע במוחו, אין החסידות יודעת ולא כלום על סודות איזה שהם או על כח טמיר הגלום כביכול ב"מגן דוד".

הפרופסור חזר ריקם. ברם, הוא עומד על שלו, וממשיך לשלוח אלי מכתבים רבים ומבקשני לגלות לו את סוד ה"מגן דוד".

זוהי התעלומה של חליפת המכתבים עם הפרופסור בארטשנקו.

שמע נא לולאוו - פנה הרבי אליו בקול רועם - רוצה אתה להעליל עלי עלילת בייליס חדשה, זכור! הצאר ניקאלאיי גייס פרופסורים ומלומדים לשם עלילת דם על היהודים ונכשל, וגם בידך לא תצלח המזימה. יודע אני, לולאוו, יודע היטב, מה שאתה וחבריך עושים כשהנכם רוצים לאסור מלמד עני, אתם זורקים לביתו סחורה מוברחת (קונטרבנדו) או בקבוק יין שרף (שנאסר בשעתו) אוסרים אותו ומשלחים אותו לארץ גזירה. גם אותי אתה אומר לסכסך בחטאים אשר לא היו ולא נבראו, בדרכי שקר אתה רוצה להכתימני, אך היא לא תקום! כי שקר הדבר!

כל מעשיי וכל דבריי גלויים תמיד לכל. לפני ארבע שנים, בשנת תרפ"ד, כתבתי מכתב לאמריקה בו עוררתי את יהדות ארצות הברית לתמוך בהתישבות היהודית בברית המועצות.

אתם אוסרים אותי כשונא יהודים ושונא ברית המועצות. אין זה נכון, אינני שונא המדינה. ואם כי רחוק אני מדרכיכם, תומך אני במעשיכם הטובים וראיה לכך מכתבי הנזכר בקשר להתישבות החקלאית היהודית.

אל תעלילו עלי עלילת שוא, אין אני עושה את מעשיי במחשך, פעולותיי גלויות הן לעיני כל, אין אני מעלים על אף אחת מפעולותי, אין אני עושה שום דבר הנוגד את החוק הסובייטי.

כן - העיר יו"ר ועדת החקירה, דיכטרייב הרוסי - ידועה לנו עמדתך החיובית כלפי ההתישבות החקלאית, ידוע לנו גם כל מכתבך לאמריקה, ואנו מעריכים זאת.

ברם, היהודי לולאוו לא שם לב לכך, הוא המשיך בשאלותיו בצורה גסה וברוטאלית.

וכשהרבי שאל מה יהיה ביחס לתפילין שלו, לא ענה לו לולאוו על כך, אלא נטפל אל הרבי - בסיוע חבריו הרוסים - בדרשו:

- הסר מיד את הטלית קטן שלך! הסר! הסר! השלך אחרי גווך את ההבלים הללו!

אם תכריחוני - אמר להם הרבי - להסיר את הטלית־קטן, לא אוסיף לענות על שאלותיכם, אם ברצונכם להסיר ממני את הטלית־קטן באגרופים ואקדוחים - נסו נא לעשות זאת!

ואז הם הרפו ממנו בדרישה זו.

בתוך כך נכנס לחדר החקירה, השופט־חוקר נחמנסון מיודענו, ובראותו את הרבי, פרץ בצחוק מרעים, ואמר:

היודע אתה לולאוו, אבי היה עקר ואמי עקרה ורק אחרי שאבי נסע אל הרבי מליובאוויטש וקבל ברכתו, פקד השי"ת את אמי ונולד לה בן, והבן הזה הוא נחמנסון העומד בפניכם...

כותלי החדר נזדעזעו משאגת צחוקם של החוקרים לשמע ההלצה הזו. החקירה נסתיימה בשעה מאוחרת בלילה. ובסיומה אמר לולאוו לרבי:

- ב־ב־ב־ב - (לולאוו היה כבד פה) ב־עוד עשרים וארבע שעות תומת ביריה!

לא היו אלה דברי הפחדה סתמיים, המצב היה באמת רציני למדי. קומוניסט מפורסם שהשתדל בפדיית הרבי, אמר ביום ששי לבתו של הרבי:

- התפללי שאביך ישאר בחיים...

יסוריו של הרבי מליובאוויטש ברוסיה הסובייטית

אגרות קודש

ב"ה

מסירת מודעה ברבים

כל יושבי - תבל יודעים אשר אחינו היהודים יחיו יושבי מדינת רוסי' האדירה, יע"א, שתו כוס התרעלה - ל"ע - הן המה הפרעות "פאגראמען", אשר התחולל על ראש ישראל, והטבח הנורא, אשר העריכו צוררי ישראל, הבאנדעס למיניהם, הרגו טבחו אנשים, נשים וטף, ר"ל, החריבו בתים ועירות והשאירו אחריהם שממון נורא ומבהיל, ותודות למפעלי ומוסדי הבנין וחברת סוחרי מעונים, הנתמכים מאוצר הממשלה, הנה מיום ליום בא הסדר והשכלול, בתיקוני הבתים והדירות ואופני המסחר והקנין ברחובות עיר ועיר, אמנם רחוב היהודים חרבה היא, עשוקה, שבורה, ורצוצה.

עפ"י חוק הממשלה כי קהלה ועדה בישראל בכל מרחבי המדינה, הרשות לה להחזיק ולבנות כל צרכי הדת: בית טבילה, מדרש, כנסת ובית זביחה ולהחזיק האישים הדרושים לה: רב, שו"ב כו' וכו'. וכל זה רק על חשבון עצמם, אבל בהיות ההוצאה מרובה אין יד הקהלה משגת להחזיקם, ובפרט במקומות ההרס והשמה, הדרוש לבנות מחדש, או גם לתקן, ולזאת אלפים ורבבות מאחינו צועקים אלינו הבו לנו יד עזרה "להקים הריסת אהלי יעקב" אשר עשקו ושברו צוררי ישראל, למען אשר לא ימחה - ח"ו - שבט מקרב ישראל.

הצעקות האלו והתחנונים הללו הערכתי במכתב גלוי - כ"ב טבת פ"ג - לכל אחינו יחיו בכל המדינות, ובאתי באגרות וכתבים מיוחדים לכל המוסדות והתחנני אליהם לעורר בעלי הרוח והיכולת, להקים הריסת אהלי יעקב במדינת רוסיה יע"א, ועד היום לא התקבל כל מאום.

לב ישראל פתוחה היא לכל דופק בצדקה, ומה גם לתחנוני אומללים, אלא הכל תלוי במזל. ובכן: הנני מוצא לחוב קדוש, לעשות מסירת מודעה ברבים, אשר שבטי י"ה השוכנים במדינת רוסיא, ברחובי היהודים העשוקים והרצוצים פנו בבקשת רחמים אל אחיהם לתת להם תמיכה "להקים אהלי יעקב הנופלת" ואיש לא פנה אליהם ואל צעקתם.

בימים הנוראים הבאים עלינו ועכ"י לטובה ולברכה כל איש ואשה מישראל יעשו חשבון בנפשו, מה פעל ועשה לטובת אחיו ואחיותיו, הדורשים ממנו עזרה אשר בנו ובן בנו יהי' יהודי כשר, וברכת דור ישרים הבא על ראשם יחול עדי עד.

ולקראת השנה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה הנני לברכם כי יואיל אלוקה מרום להושיע את עם קדשו בכל מקום שהם יברכם האלקים בברכת שמים עד בלי די. וימלא השי"ת משאלות לב כל אחד ואחד לטובה ולברכה ויתן לנו האלקים כולנו יחדיו שנה טובה ומתוקה שנת אורה ותורה, שנה אשר בה ירום קרן התורה וקרן ישראל עמו, שנה אשר בה נושע תשועת עולמים.

בן כ"ק אאמו"ר הרה"ק הנודע בשם האדמו"ר מליובאויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

י"ב אלול תרפ"ג, ראסטאוו דאן.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, ח' טבת, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו - מבלי הוראת זמן הכתיבה - בו שואל אם לעשות תנאים או קנין.

והנה אין בזה נפק"מ כ"כ, וישאל למנהג אנ"ש במקומו עתה בזמן האחרון וכן יעשה, אבל מה שכן נוגע הוא קביעות זמן החתונה בשעה טובה ומוצלחת, ובתור הכנה לזה אשר המיול"ח יתחיל בהקדם האפשרי לקיים בפועל קבלת עול תורה כמו שאמרתי לו והפועל בזה הוא הוספה בקב"ע בפו"מ וכבר ידוע דעתי בכגון דא שאין להאריך בהזמן שבין התדברות הצדדים והחתונה.

ויהי רצון מהשי"ת שיהיו קשוה"ת והחתונה לאח"ז בשעה טובה ומוצלחת ולבנין בית חסידותי מאושר בגו"ר.

בברכה.

פרשת ויחי

מז כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים
וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה: כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל
לָמוּת וַיִּקְרָא | לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי
וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי
בְּמִצְרָיִם: ל וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי
מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעְשֶׂה
כִּדְבָרֶךָ: לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ
יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה: **פ** (לו) **מח** א וַיְהִי
אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ
חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־
אֶפְרָיִם: ב וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא
אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה: ג וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: (ישראל) ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ
וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם:
ה וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה
כְּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי: ו וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־
הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם
יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם: ז וַאֲנִי | בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי
רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא
אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֵהָ שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית
לָחֶם: ח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר
מִי־אֵלֶּה: ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם
אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי
וַאֲבָרְכֵם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 270)

וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשְׁבַּע לוֹ (מז, לא) הִקְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים, מַדּוּעַ לֹא הִסְתַּפֵּק יַעֲקֹב בְּהַבְטָחָה וְדָרַשׁ שְׁבוּעָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיַּעֲקֹב חָשַׁשׁ שֶׁיּוֹסֵף יַשְׁאִיר אֶת אֲרוֹנוֹ בְּמִצְרַיִם וְיִדְחֶה אֶת קִיּוּם הַבְטָחָתוֹ, וְזֹאת - כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, וּזְכוּתוֹ תָּגֵן עֲלֵיהֶם בְּמֶשֶׁךְ שְׁנוֹת הַגָּלוּת. וַהֲרֵי מִטַּעַם זֶה לֹא בִּקֵּשׁ יוֹסֵף עַצְמוֹ מֵאֶחָיו לְהַעֲלוֹת אֶת אֲרוֹנוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִיָּד, אֶלָּא רַק עִם בּוֹא הַגְּאֻלָּה. לָכֵן דָּרַשׁ מִמֶּנּוּ שְׁבוּעָה, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת וּלְמַעְלָה מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת וְשִׁקּוּלִים.

שני י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת
וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם: יא וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה
הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ: יב וַיּוֹצֵא יוֹסֵף
אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה: יג וַיִּקַּח
יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְׂמֹאל
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ
אֵלָיו: יד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ
אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ
מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: טו וַיְבָרֶךְ
אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי
לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: טז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע
יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי
אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 11)

וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (מח, טז) מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם מַיִם מְכַסִּין עֲלֵיהֶם וְאֵין עַיִן הָרַע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין עַיִן הָרַע שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם (ברכות כ, א) דָּגִים בְּטֵלִים לְמִקְוֹר חַיּוּתָם, שֶׁהֲרֵי הֵם עַצְמָם אֵינָם נִרְאִים, וְרוֹאִים רַק אֶת הַמַּיִם. וּכְתוּצָאָה מִכָּךְ, הֵם כֻּלָּם רְאוּיִים לְבִרְכַּת ה' בְּרִבּוּי גָּדוֹל. שֶׁכֵּן, כָּל עוֹד הַנִּבְרָא מַרְגִּישׁ אֶת ה'אֲנִי' שֶׁלּוֹ, הַמַּגְבִּל, הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל רַק הַשְׁפָּעָה מֻגְבֶּלֶת בִּלְבַד; וְאִלּוּ בִּטּוּל ה'אֲנִי' מַכְשִׁירוֹ לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָה בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה.

שלישי יב וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־
רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר
אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה:
יח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר
שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ: יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמַר
יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לָּעָם וְגַם־הוּא

יִגְדַּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה
מְלֹא־הַגּוֹיִם: כ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ
יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם
וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:
כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה
אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם:
כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר
לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 432)

וַיָּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה (מח, כ) **מְנַשֶּׁה** — **עַל שֵׁם** "כִּי נַשַּׁנִי", מוֹרֶה שֶׁיְּהוּדִי צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִפְּנֵי הַגָּלוּת, **הַמַּשְׁכִּיחָה** אֶת הָעֲבֹדָה שֶׁמְּקוֹמוֹ הָאֲמִתִּי הוּא בְּ"בֵית אָבִי". **אֶפְרַיִם** — **עַל** שֵׁם "כִּי הִפְרַנִי", מוֹרֶה שֶׁעָלָיו לְהָאִיר אֶת הַגָּלוּת **עַל יְדֵי** הוֹסָפַת אוֹר וּקְדֻשָּׁה, וּבְכָךְ לְהוֹסִיף גַּם בְּדַרְגַּת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁלּוֹ עַצְמוֹ. יוֹסֵף סָבַר שֶׁמְּנַשֶּׁה קוֹדֵם לְאֶפְרַיִם, מִשּׁוּם שֶׁזֶּהוּ סֵדֶר הָעֲבוֹדָה; וְיַעֲקֹב הִקְדִּים אֶת אֶפְרַיִם, הַמְסַמֵּל אֶת מַטְּרַת הָעֲבוֹדָה (הָעֲלִיָּה שֶׁבָּאָה בְּאֶמְצָעוּת הַיְרִידָה, "הִפְרַנִי").

רביעי **מט** א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר
הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ב הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה
כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז: ד פַּחַז
כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז
חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה: פ ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי
חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם: ו בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי
בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבוֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ
וּבְרִצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר: ז אָרוּר אַפָּם כִּי עָז
וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם
בְּיִשְׂרָאֵל: פ ח יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ
בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: ט גּוּר
אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה
וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ: י לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה
וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְהַת
עַמִּים: יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן כתיב עירה קרי עִירֹו וְלַשֹּׂרֵקָה
בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים
כתיב סותה קרי סוּתוֹ: יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן
וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב: פ יג זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן
וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן: פ יד יִשָּׂשכָר
חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם: טו וַיַּרְא מְנֻחָה
כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעִמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל
וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד: ס טז דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: יז יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־
אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחֹור:
יח לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ' 8)

עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה (מט, י) **יָבֹא שִׁילֹה בְּגִימַטְרִיָּא מָשִׁיחַ. שִׁילֹה בְּגִימַטְרִיָּא מֹשֶׁה** (בַּעַל הַטּוּרִים) **יָבֹא שִׁילֹה** — **הַיְינוּ** בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ בְּפֹעַל. **שִׁילֹה** — **הַיְינוּ** הַ"נְּתִינַת כֹּחַ" **עַל** בִּיאָתוֹ, שֶׁהֲרֵי "שִׁילֹה" קַיָּם עוֹד לִפְנֵי הַ"יָּבֹא". בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהָיָה **עַל יְדֵי** מֹשֶׁה, נִתַּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַכֹּחַ לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, **הַיְינוּ** לְבָרֵר וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

חמישי יט גָּד גְּדוּד יְגודֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב: ס
כ מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ: ס
כא נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר: ס
כב בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה
עָלֵי־שׁוּר: כג וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי
חִצִּים: כד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֻזוּ זְרֹעֵי יָדָיו
מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל:
כה מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת
שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת
שָׁדַיִם וָרָחַם: כו בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת
הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיךָן לְרֹאשׁ יוֹסֵף
וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 452)

נְזִיר אֶחָיו (מט, כו) **זָהִיר בִּיקָרָא דְּאָחוֹי** (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל)

לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁיּוֹסֵף לֹא הֵשִׁיב לְאֶחָיו כִּגְמוּלָם, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא פָּגַע בִּכְבוֹדָם, אֶלָּא הָיָה **זָהִיר בִּכְבוֹדָם**! וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיָה "זָהִיר טְפֵי" בְּהַנְהָגָה זוֹ וְהִיא הָיְתָה הַ"שַּׁעַר" לְכָל שְׁאָר עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ. וּמִכָּאן לְמֵדִים הוֹרָאָה נִפְלָאָה, עַד

כַּמָּה צָרִיךְ אָדָם לְהִתְנַהֵג בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ כְּלַפֵּי יְהוּדִי שֶׁהֵרַע לוֹ. וּבְלָשׁוֹן סֵפֶר הַתַּנְיָא: שֶׁלֹּא לְשַׁלֵּם לוֹ כְּפָעֳלוֹ ח״ר, אֶלָּא, אַדְרַבָּה, לִגְמֹל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר לִלְמֹד מִיּוֹסֵף עִם אֶחָיו.

ששי כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל: כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם: כט וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן הַחִתִּי: ל בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר: לא שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה: לב מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ: ב וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחֲנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם: ד וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר: ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשּׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ: ז וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם: ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד: י וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים: יא וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן: יב וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם: יג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: יד וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ: טז וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלُוךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו: יח וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים: יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנִי: כ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־רָב:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ׳ 193)

וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה (נ, יג) בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל מְבֹאָר, שֶׁעֲשָׂו עִכֵּב אֶת הַקְּבוּרָה, וְחוּשִׁים בֶּן דָּן הִתִּיז אֶת רֹאשׁוֹ, וְהָרֹאשׁ הִתְגַּלְגֵּל לְתוֹךְ הַמְּעָרָה וְנָח בְּחֵיקוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְקָשֶׁה, הֲרֵי אֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁעֲשָׂו הוּא רָשָׁע רַק מִצַּד ׳גּוּפוֹ׳, הַיְינוּ כְּפִי שֶׁהוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה; אֲבָל מִצַּד ׳רֹאשׁוֹ׳, הַיְינוּ שָׁרְשׁוֹ הָרוּחָנִי, יֵשׁ בּוֹ נִצּוֹצוֹת קְדֻשָּׁה גְּבוֹהִים, שֶׁלָּכֵן יָצְאוּ מִמֶּנּוּ נְשָׁמוֹת גְּבוֹהוֹת, כְּרַבִּי מֵאִיר וְאוּנְקְלוֹס. וְאֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו, כְּפִי שֶׁהוּא נִפְרָד מִגּוּפוֹ, נִתָּן לְקֶבֶר אֵצֶל יִצְחָק.

שביעי כא וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם

וְאֶת־טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם:
כב וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי
יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים: כג וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם
בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ
עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף: כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי
מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם
מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם
וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה: כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־
מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן
בְּמִצְרָיִם:

חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 252)

אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְּכֶם (נ, כא) **וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָאִים** כָּל יִשְׂרָאֵל עַל שֵׁם יוֹסֵף (תהילים פב, ב). וְקָשֶׁה, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁכִּלְכְּלָם בְּמֶשֶׁךְ תְּקוּפָה קְצָרָה נִקְרָאִים עַל שְׁמוֹ לְעוֹלָם. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה יוֹסֵף עָסַק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְכָל עִנְיְנֵי הַמְּדִינָה הֻפְקְדוּ בְּיָדָיו, וּבְכָל זֹאת נִשְׁאַר דָּבוּק בַּה׳ בְּתַכְלִית (וְאִלּוּ הַשַּׁבָּטִים בָּחֲרוּ לִהְיוֹת רוֹעֵי צֹאן, פְּרוּשִׁים מֵהָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת ה׳ בְּלִי הַפְרָעוֹת). לָכֵן נִקְרָאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עַל שְׁמוֹ, כִּי הוּא מְפַרְנֵס אוֹתָם תָּמִיד בְּ׳מָזוֹן׳ רוּחָנִי וּמַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַכֹּחַ לִהְיוֹת דְּבוּקִים בַּה׳ גַּם בִּהְיוֹתָם תַּחַת שִׁלְטוֹן זָר, בִּזְמַן הַגָּלוּת.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיַּצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כג וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי
מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף: כד וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד
אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
כה וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד
יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה:
כו וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ
וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ ויחי, י"א טבת, ה'תשכ"ז)

לְאַחֲרֵי הַסִּיּוּם שֶׁל סֵפֶר בְּרֵאשִׁית, שֶׁנִּקְרָא "סֵפֶר הַיָּשָׁר", כֵּיוָן שֶׁמִּדּוּבָּר בּוֹ אוֹדוֹת הָאָבוֹת "שֶׁנִּקְרְאוּ יְשָׁרִים" - נִכְנָסִים לְהַתְחָלַת סֵפֶר שְׁמוֹת, שֶׁהוּא "סֵפֶר הַגְּאוּלָה". שֶׁכֵּן, אַף שֶׁבִּתְחִילָתוֹ מְסוּפָּר אוֹדוֹת עִנְיַן הַגָּלוּת, הֲרֵי לְאַחֲרֵי־זֶה נַעֲשָׂה עִנְיַן הַגְּאוּלָה, וְעַד לְסִיּוּם הַסֵּפֶר שֶׁבּוֹ מְדּוּבָּר אוֹדוֹת בִּנְיַן הַמִּשְׁכָּן.

וּבְהַתְחָלַת סֵפֶר זֶה כּוֹתֵב רַשִׁ"י שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל "נִמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים", וַהֲרֵי תְּכוּנַת הַכּוֹכָבִים הִיא שֶׁאֵין בָּהֶם שִׁינּוּיִים, וְעוֹמְדִים תָּמִיד בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד וּמַצָּב, הֵן בַּיּוֹם וְהֵן בַּלַּיְלָה, וְהֵם קְטַנִּים (בְּהַשְׁוָאָה לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַבִּיטּוּל.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה - שֶׁמִּבְּלִי הַבֵּט עַל כָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים", עוֹמְדִים הֵם בְּכָל הַתּוֹקֶף לְלֹא שִׁינּוּיִים, מִבְּלִי לְהִתְפַּעֵל מֵחֶשְׁכַּת הַגָּלוּת, וְעַד שֶׁמְּבַטְּלִים אֶת הָ"רֶגַע קָטָן" שֶׁל הַגָּלוּת, וּפוֹעֲלִים אֶת הַגְּאוּלָה,

- שֶׁאוֹדוֹתָהּ מְדּוּבָּר כְּבָר בְּסִיּוּם סֵפֶר בְּרֵאשִׁית: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף . . וֵאלֹקִים פָּקֹד יִפְקֹוד אֶתְכֶם", כָּךְ שֶׁסּוֹפוֹ שֶׁל סֵפֶר בְּרֵאשִׁית נָעוּץ בִּתְחִלָּתוֹ שֶׁל סֵפֶר שְׁמוֹת -

עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ.

פ"ה פסוקים פ"ה אל פה סימן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: **ב** אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ כַּמִּנְהָג הַנָּהוּג בְּכָל הַבְּרִיּוֹת וְחֲזַקְתָּ עִם שֶׁאַתָּה עוֹדְךָ נַעַר (שְׁלֹמֹה הָיָה בָּעֵת הַהִיא בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה (רד"ק דה"א כט) וְהָיִיתָ לְאִישׁ הַשָּׁלֵם בְּשָׁנָיו, הוֹאִיל וְאָמוּת: **ג** וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִהְיוֹת רַחוּם וְרַב חֶסֶד כָּמוֹהוּ לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא נִתְגַּלּוּ טַעֲמֵיהֶן מִצְוֹתָיו מַה שֶּׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם וּמִשְׁפָּטָיו מַה שֶּׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְעֵדֹתָיו מִצְוֹת אֲשֶׁר טַעֲמֵיהֶן לְהָעִיד עַל נִפְלְאוֹת ה' כְּשַׁבָּת וּ מוֹעֲדֵי ה' וְהַדּוֹמִים כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: **ד** לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם

שי למורא

ב) וְהָיִיתָ לְאִישׁ, זְרִיז וּמוּשָׁל בְּנַפְשְׁךָ וְכוֹבֵשׁ אֶת יִצְרְךָ. **ג)** לְמַעַן תַּשְׂכִּיל, בַּעֲבוּר שְׁמִירַת הַתּוֹרָה תַּצְלִיחַ. **ה)** וְגַם, וְגַם זֹאת הִיא

הפטרה לפרשת ויחי לקריאה בציבור ולשמו"ת

במלכים א פרק ב

ב א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־

שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: **ב** אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: **ג** וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: **ד** לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא

עטרת מרים

וּבְכָל־נַפְשֶׁם לֵאמֹר לְא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר צָבָא שָׁאוּל וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר שַׂר צְבָא אַבְשָׁלוֹם אֲשֶׁר בָּאוּ בְּהִכְטַחַת דָּוִד וְהָלְכוּ בִּשְׁלִיחוּתוֹ וְעַם כָּל זֹאת וַיַּהַרְגֵם יוֹאָב וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה הָרֵאוּי לִשְׁפּוֹךְ בְּשׁוֹנְאֵי וְשָׁפַךְ אוֹתָם בְּשָׁלֵם בְּאַנְשֵׁי שְׁלוּמֵי בָּעֲרָמָה שֶׁלּוֹ וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו שָׁחֵגַר חַרְבּוֹ מְצֻמֶּדֶת בְּמָתְנָיו לָרְחִבוֹ, בִּכְדֵי שֶׁתְּהֵא נוֹחָה לִיפּוֹל בִּשְׁחִיָּה מוּעֶטֶת, וּכְשֶׁיָּצָא מוּל עֲמָשָׂא שָׁחָה מְעַט וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו תִּקֵּן מִנְעָלוֹ, וְנָפְלָה הַחֶרֶב מִתַּעְרָה, וְהִגְבִּיהַּ בְּיָדוֹ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר, עַל כִּי רָאָה אֲשֶׁר מֵעַצְמָהּ נָפְלָה מִתַּעְרָהּ: ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ תִּמְצָא לוֹ עֵילָה וְסִבָּה כְּדֵי וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֵם שְׁאֹל יָרֵד בְּשָׁלֵם שְׁאֹל לִקְבֹּר בְּמִיתַת עַצְמוֹ: ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ כְּשֶׁפָּרַד אַבְשָׁלוֹם בְּדָוִד בָּרַח דָּוִד מִירוּשָׁלַיִם לְמַחֲנַיִם שֶׁבְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וְכִלְכֵּל אוֹתוֹ שָׁם בַּרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי (שמ״ב טו/יז כו־כט): ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא שֶׁהָיָה מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בֶּן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת (שמ״ב טז) בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם כְּשֶׁפָּרַח דָּוִד מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן לְפַיֵּס אוֹתִי וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בָּחֶרֶב לְבַן לֹא אוּכַל בְּעַצְמִי לְקַחַת נִקְמָתִי מִמֶּנּוּ: ט וְעַתָּה הוֹאִיל וְאַתָּה תִּמְלוֹךְ תַּחְתַּי אַל־תְּנַקֶּהוּ מֵהֶעָוֹן הַזֶּה כִּי אִישׁ חָכָם אֶתָּה לְמִצּוֹא לוֹ עָוֹן מָוֶת בִּשְׁבִיל דָּבָר אֶחָד וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ לֹא תַּנִּיחוּ לְמוּת עַל מִטָּתוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל: י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד: יא וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַיִם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים (שמ״ב ב), וְלֹא חֵשׁ לְמִנּוֹתָם כָּאן, עַל כִּי הָיָה נִרְדָּף מֵאַבְשָׁלוֹם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים: יב וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד אַף עַל הָעֶלְיוֹנִים:

שי למורא

מִדַּרְכֵּי ה׳ לְבַעֵר אַנְשֵׁי הָרֶשַׁע. **אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב,** אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא בָּאוּ בְּהִכְטַחַת דָּוִד וְהָלְכוּ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, וְעִם כָּל זֶה הֲרָגָם יוֹאָב, לָכֵן יַחֲשֹׁב הַדָּבָר כְּלֻמָּה לְדָוִד. **דְּמֵי מִלְחָמָה בְּשָׁלוֹם,** דָּם הָרָאוּי לִשְׁפֹּךְ בָּאַנְשִׁים הַלּוֹחֲמִים בָּנוּ, שָׁפַךְ הוּא בְּאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ. **בַּחֲגֹרָתוֹ,** בַּמָּה שֶׁחָגַר חַרְבּוֹ מְצֻמֶּדֶת בְּמָתְנָיו לְרָחְבוֹ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נוֹחָה לִפֹּל. **וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו,** וּכְשֶׁיָּצָא מוּל עֲמָשָׂא, שָׁחָה מְעַט לְתַקֵּן נַעֲלוֹ, וְנָפְלָה הַחֶרֶב מִתַּעְרָהּ וְהֶרֶג אֶת עֲמָשָׂא. וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר, כִּי רָאָה שֶׁהַחֶרֶב מֵעַצְמָהּ נָפְלָה. ו) **וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ,** לְפִי חָכְמָתְךָ תִּמְצָא לוֹ סִבָּה. ז) **תַּעֲשֶׂה חֶסֶד,** כָּל חֶסֶד שֶׁתּוּכַל. **וְהָיוּ בְּאוֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ,** וְגַם יִהְיוּ בְּאוֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ. ח) **נִמְרֶצֶת,** חֲזָקָה וּמְפֹרֶשֶׁת. ח) **בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם,** כְּשֶׁבָּרַח דָּוִד מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם, הָלַךְ עַד מַחֲנַיִם וְיָשַׁב שָׁם עַד חֲזָרָתוֹ לִירוּשָׁלַיִם. **וְהוּא יָרַד לִקְרָאתִי,** לְפַיֵּס אוֹתִי.

יִשְׂרָאֵל: ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־
עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה
לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־
נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם
דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֵם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה
בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר
בְּרַגְלָיו: ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד
שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֵם שְׁאֹל: ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי
הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי
שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי
אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ: ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי
בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם
לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה
לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בָּחֶרֶב: ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֶּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם
אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם
שְׁאוֹל: י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד: יא וְהַיָּמִים
אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע
שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַיִם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים: יב וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב
עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

תחילת זמן קידוש לבנה באה"ק:
ליל שני, ז' טבת

אגרות קודש

ב"ה, ט' טבת, תשי"ז
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ כו' מו"ה יצחק יהודא שי'

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתביו (כ' מ"ח. ג' כסלו) בם כותב אודות התחדשות השיעורים בעין כרם, ובודאי לא יסתפקו בהתחדשות לבד אלא ישתדלו בהוספה בערך להעבר וכציווי תורתנו מעלין בקדש, ובפרט ע"פ המבואר בתורת החסידות אשר האדם צ"ל מהלך דוקא וכמ"ש ונתתי לך מהלכים, וזוהי תכלית ירידת הנשמה מאגרא רמה לבירא עמיקתא, כי קודם לזה היתה הנשמה בבחי' עומד וכמ"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו וכמבואר הענין בחסידות בכ"מ, ובפרט שמזכיר שישנם מבין העולים כאלו שהיו בד' אמות של חב"ד במרוקה שבטח יסייעו בידם, והרי ידועה ההבטחה אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה, והרי גם נקודה הנ"ל היא הוראת ימי חנוכה דאזלינן מני' שהולך ומוסיף מיום ליום באור הבא משמן טהור ועל פתח ביתו מבחוץ משתשקע החמה.

לוח זמנים לשבוע פרשת ויחי בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:38	6:40	8:32	8:34	9:08	9:11	10:01	10:03	16:46	16:50	17:15	17:19	16:30	17:30
חיפה (ח)	6:41	6:43	8:32	8:35	9:09	9:12	10:01	10:04	16:45	16:49	17:11	17:15	16:18	17:26
ירושלים (ח)	6:38	6:40	8:31	8:33	9:07	9:10	10:00	10:02	16:49	16:53	17:12	17:16	16:12	17:27
תל אביב (ח)	6:40	6:42	8:33	8:35	9:09	9:12	10:02	10:04	16:45	16:49	17:13	17:17	16:29	17:28
אוסטריה, וינה (ח)	7:45	7:45	9:00	9:01	9:49	9:50	10:32	10:34	16:07	16:13	16:46	16:51	15:54	17:06
אוסטרליה, מלבורן (ק)	5:58	6:03	8:50	8:54	9:38	9:42	10:54	10:57	20:46	20:47	21:18	21:19	20:29	21:32
אוקראינה, אודסה (ח)	7:40	7:41	9:00	9:02	9:48	9:49	10:33	10:35	16:17	16:22	16:54	16:59	16:03	17:13
אוקראינה, דונייצק (ח)	7:18	7:19	8:34	8:35	9:22	9:24	10:06	10:08	15:42	15:48	16:21	16:26	15:29	16:41
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:31	7:32	8:45	8:47	9:34	9:36	10:18	10:20	15:51	15:57	16:31	16:36	15:38	16:50
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	8:05	8:05	9:12	9:14	10:04	10:05	10:46	10:48	16:09	16:15	16:50	16:55	15:56	17:11
אוקראינה, קייב (ח)	7:58	7:58	9:05	9:07	9:57	9:58	10:39	10:41	16:01	16:06	16:42	16:47	15:47	17:03
איטליה, מילאנו (ח)	8:03	8:03	9:26	9:28	10:12	10:13	10:57	11:00	16:50	16:55	17:23	17:28	16:36	17:42
אקוואדור, קיטו (ח)	6:12	6:14	8:40	8:43	9:12	9:14	10:14	10:17	18:20	18:23	18:44	18:46	18:04	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:42	5:46	8:32	8:36	9:16	9:20	10:31	10:34	20:10	20:11	20:40	20:41	19:53	20:54
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:13	6:18	9:05	9:10	9:58	10:02	11:16	11:19	21:20	21:21	21:56	21:57	21:03	22:11
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:25	7:26	9:04	9:06	9:45	9:47	10:34	10:36	16:51	16:56	17:23	17:27	16:37	17:40
ארה"ב, ברוקלין (ח)	7:19	7:20	8:54	8:56	9:36	9:38	10:25	10:27	16:36	16:41	17:09	17:14	16:22	17:26
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:20	7:20	8:55	8:57	9:37	9:39	10:25	10:27	16:36	16:41	17:09	17:14	16:22	17:26
ארה"ב, דטרויט (ח)	8:01	8:01	9:32	9:34	10:15	10:17	11:03	11:05	17:07	17:12	17:41	17:46	16:53	17:59
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:16	7:17	9:12	9:14	9:47	9:50	10:41	10:43	17:31	17:35	17:58	18:02	17:17	18:13
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:56	6:57	8:45	8:47	9:23	9:25	10:14	10:17	16:51	16:56	17:21	17:25	16:37	17:36
ארה"ב, מיאמי (ח)	7:06	7:08	9:08	9:10	9:42	9:45	10:37	10:40	17:39	17:43	18:06	18:09	17:24	18:20
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	7:17	7:18	8:51	8:53	9:33	9:35	10:21	10:23	16:30	16:35	17:03	17:08	16:16	17:20
ארה"ב, שיקגו (ח)	7:17	7:18	8:50	8:52	9:33	9:35	10:21	10:23	16:27	16:32	17:01	17:05	16:13	17:18
בוליביה, לה-פס (ח)	6:01	6:04	8:42	8:45	9:16	9:19	10:23	10:26	19:07	19:10	19:33	19:35	18:51	19:45
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:46	8:46	9:50	9:52	10:43	10:45	11:25	11:27	16:41	16:47	17:24	17:29	16:28	17:45
בלגיה, בריסל (ח)	8:45	8:45	9:50	9:52	10:43	10:44	11:24	11:26	16:43	16:49	17:25	17:31	16:30	17:46
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:21	5:24	8:06	8:10	8:42	8:46	9:52	9:55	19:00	19:02	19:23	19:24	18:44	19:35
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:10	5:14	7:55	7:59	8:31	8:35	9:41	9:44	18:42	18:44	19:09	19:11	18:26	19:21
בריטניה, לונדון (ח)	8:06	8:06	9:09	9:10	10:02	10:03	10:43	10:45	16:00	16:06	16:41	16:46	15:50	17:02
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	8:25	8:25	9:19	9:21	10:16	10:17	10:55	10:57	15:56	16:02	16:42	16:47	15:46	17:04
גרמניה, ברלין (ח)	8:17	8:17	9:16	9:17	10:11	10:12	10:51	10:53	16:01	16:07	16:43	16:49	15:48	17:05
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:24	8:24	9:32	9:34	10:24	10:25	11:06	11:08	16:30	16:35	17:11	17:16	16:16	17:31
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:15	5:19	8:02	8:06	8:40	8:43	9:51	9:54	19:09	19:11	19:30	19:32	18:53	19:43
הודו, מומבאי (ח)	7:10	7:12	9:20	9:23	9:53	9:56	10:50	10:53	18:10	18:13	18:35	18:39	17:55	18:48
הודו, פונה (ח)	7:05	7:07	9:16	9:19	9:49	9:51	10:46	10:48	18:07	18:10	18:32	18:36	17:52	18:45
הונגריה, בודפשט (ח)	7:31	7:31	8:48	8:50	9:36	9:38	10:20	10:23	15:59	16:05	16:38	16:43	15:46	16:57
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:24	7:25	8:59	9:01	9:41	9:43	10:29	10:32	16:39	16:44	17:12	17:17	16:25	17:30
יוון, אתונה (ח)	7:40	7:41	9:21	9:24	10:01	10:03	10:51	10:53	17:13	17:18	17:44	17:49	16:59	18:01
מולדובה, קישינב (ח)	7:50	7:51	9:08	9:10	9:56	9:58	10:41	10:43	16:22	16:28	17:00	17:05	16:09	17:19

לוח זמנים לשבוע פרשת ויחי בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:08	7:10	9:18	9:21	9:51	9:53	10:48	10:50	18:07	18:10	18:32	18:36	17:52	18:45
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	4:41	4:46	7:30	7:35	8:34	8:38	9:54	9:58	20:21	20:21	21:01	21:01	20:03	21:18
נפאל, קטמנדו (ח)	6:53	6:55	8:52	8:54	9:27	9:29	10:21	10:24	17:17	17:21	17:45	17:48	17:02	17:59
סינגפור, סינגפור (ח)	7:04	7:07	9:32	9:35	10:03	10:06	11:05	11:08	19:08	19:10	19:31	19:34	18:52	19:44
פולין, ורשא (ח)	7:45	7:45	8:45	8:47	9:39	9:41	10:20	10:22	15:30	15:36	16:13	16:19	15:17	16:35
פרו, לימה (ח)	5:45	5:48	8:23	8:26	8:55	8:58	10:02	10:05	18:35	18:37	19:00	19:02	18:19	19:12
צרפת, ליאון (ח)	8:21	8:22	9:43	9:45	10:30	10:31	11:15	11:17	17:03	17:08	17:40	17:45	16:50	17:59
צרפת, פריז (ח)	8:44	8:44	9:56	9:58	10:46	10:48	11:29	11:31	17:02	17:08	17:40	17:45	16:49	18:00
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:02	6:05	8:27	8:30	8:58	9:01	9:59	10:02	17:54	17:57	18:18	18:21	17:38	18:30
קנדה, טורונטו (ח)	7:50	7:51	9:19	9:21	10:03	10:05	10:50	10:52	16:51	16:56	17:23	17:28	16:37	17:41
קנדה, מונטריאול (ח)	7:34	7:34	8:57	8:59	9:43	9:45	10:29	10:31	16:19	16:24	16:54	16:59	16:06	17:13
קפריסין, לרנקה (ח)	6:52	6:54	8:39	8:42	9:18	9:20	10:09	10:11	16:42	16:46	17:12	17:16	16:27	17:27
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	9:20	9:20	10:08	10:09	11:07	11:08	11:45	11:47	16:35	16:42	17:23	17:29	16:22	17:46
רוסיה, מוסקבה (ח)	9:00	8:59	9:42	9:44	10:43	10:44	11:21	11:22	16:07	16:13	16:52	16:58	15:54	17:16
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	8:07	8:08	9:25	9:27	10:13	10:15	10:58	11:00	16:38	16:43	17:16	17:21	16:24	17:35
שוויץ, ציריך (ח)	8:13	8:13	9:30	9:32	10:18	10:20	11:02	11:05	16:47	16:53	17:20	17:25	16:34	17:39
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:40	6:42	8:56	8:59	9:28	9:30	10:26	10:29	17:59	18:03	18:24	18:27	17:44	18:37

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00458
28/12/2014

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377